

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ САДУ

Јавно право

**РЕХАБИЛИТАЦИЈА ЛИЦА
ОСУЂЕНИХ ИЗ ПОЛИТИЧКИХ
ИЛИ ИДЕОЛОШКИХ РАЗЛОГА
И ЊЕНЕ ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:
Проф. др Бранислав Ристивојевић

Кандидат:
Стефан Самарџић

Нови Сад, 2017. године

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ У НОВОМ САДУ

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Stefan Samardžić
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Branislav Ristivojević, redovni profesor
Naslov rada: NR	Rehabilitacija lica osuđenih iz političkih ili ideoloških razloga i njene pravne posledice
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda: JI	srp. / eng.
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2017.
Izdavač: IZ	Autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Trg Dositeja Obradovića 1 21000 Novi Sad

Fizički opis rada: FO	(broj poglavlja / stranica / slika / grafikona / referenci / priloga) Disertacija ima ukupno 5 (pet) poglavlja označenih brojevima, i još 2 (dva) bez brojeva (uvodna i završna razmatranja), napisana je na ukupno 446 stranica teksta i ima ukupno 873 fusnote. Disertacija sadrži 4 skice, 24 grafikona, 30 tabela. U prilogu rada dat je popis svih sudskih odluka korišćenih u empirijskom istraživanju.
Naučna oblast: NO	Pravo
Naučna disciplina: ND	Krivično pravo
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Rehabilitacija, krivično pravo, političke osude, ispravljanje nepravdi, tranziciona pravda, političko nasilje
UDK	343.294:[343.15+323.281
Čuva se: ČU	Biblioteka Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija
Važna napomena: VN	Nema
Izvod: IZ	Rehabilitacija kao pojam u pravu, izuzetno je slojevita i višeznačna. Tako je, jedan od ciljeva ove disertacije upravo sagledavanje upotrebe termina rehabilitacija, prevashodno u krivičnom pravu, uz nastojanje da se instituti koji se isto nazivaju, međusobno uporede i raščlane. U tradicionalnom smislu pod rehabilitacijom se podrazumevaju dva instituta koji pripadaju krivičnom materijalnom odnosno krivičnom procesnom pravu, te treća, nešto novijeg porekla, rehabilitacija lica osuđenih iz političkih ili ideoloških razloga. U disertaciji se obrađuju pitanja pravnih posledica osude, ali i upisa osude u kaznene evidencije, te njihovo brisanje odnosno poništa-

	vanje rehabilitacijom. Takođe, radi diferencijacije u odnosu na specijalnu, odvojeno su analizirane redovna i vanredna, kao u teoriji krivičnog prava tradicionalni pojmovi rehabilitacije osnovano, odnosno neosnovano osuđenih lica. Treći i četvrti deo rada posvećeni su specijalnoj rehabilitaciji osuđenih iz političkih ili ideoloških razloga. U trećem delu obrađuju se uporednopravni i međunarodnopravni aspekti specijalne rehabilitacije na evropskom kontinentu, sa kojim naš pravni sistem uglavnom deli srodnu pravnu tradiciju, ali ovde značajnije od toga, deli i zajedničko istorijsko iskustvo iz perioda totalitarizma. Četvrti deo bavi se specijalnom rehabilitacijom u srpskom pravu, odvojeno posmatrajući rešenja prvog i drugog zakona o rehabilitaciji. Poslednji deo rada posvećen je upravo istraživanju sudske prakse specijalne rehabilitacije, koje je obuhvatilo ukupno 4.189 rešenja o specijalnoj rehabilitaciji, koja se odnose na 5.402 lica. Uzorak je obuhvatio rešenja, sa manjim ili većim odstupanjima, svih sudova na teritoriji Srbije u periodu od 2006. do 2016. godine, obuhvatajući svih deset godina primene dva zakona o specijalnoj rehabilitaciji. Širi, društveni značaj zaključaka o rehabilitaciji lica osuđenih iz političkih ili ideoloških razloga ogleda se u činjenici da svi nosioci vlasti moraju imati u vidu da zloupotreba prava u cilju ustanovljavanja vlasti jedne ideologije, ne može biti solidan temelj države. Krivično pravo je moćan mehanizam, ali se upravo zato mora voditi računa kako se koristi, i u kojoj meri je podobno sredstvo za svojevrsnu reviziju istorije. Unapređenjem i poboljšavanjem procesa rehabilitacije lica osuđenih iz političkih ili ideoloških razloga suzbija se političko manihejstvo i potencijalno usporava lanac podela u društvu koje razaraju srpsko nacionalno biće.
Datum prihvatanja teme od strane Senata: DP	12.07.2016.
Datum odbrane: DO	

Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO	Predsednik komisije: Prof. dr Zoran Stojanović, redovni profesor Fakultet pravnih nauka u Podgorici, Univerzitet Donja Gorica, Crna Gora Član komisije: Prof. dr Jovica Trkulja, redovni profesor Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu Član komisije: Prof. dr Dragiša Drakić, vanredni profesor Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu Član komisije i mentor: Prof. dr Branislav Ristivojević, vanredni profesor Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

University of Novi Sad
Faculty of Law, Novi Sad

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral (<i>Ph.D.</i>) dissertation
Author: AU	Stefan Samardžić
Mentor: MN	Branislav Ristivojević, <i>Ph.D.</i> Full Professor
Title: TI	Rehabilitation of Persons Convicted for Political and Ideological Reasons and Consequences of such Rehabilitation
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	eng. / srp.
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2017.
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Trg Dositeja Obradovića 1 21000 Novi Sad

Physical description: PD	The dissertation has a total of five (5) numbered chapters, and two (2) chapters without numbers assigned (introductory and closing remarks). It has total of 446 written pages of text and has a total of 873 footnotes. The dissertation contains 4 sketches, 24 charts and 30 tables. The list of all court decisions used in in empirical research is provided as an addition to the dissertation.
Scientific field SF	Law
Scientific discipline SD	Criminal law
Subject, Key words SKW	Rehabilitation, criminal law, political conviction, redressing of injustices, transitional justice, political violence
UC	343.294:[343.15+323.281
Holding data: HD	Library of the Faculty of Law, Novi Sad University of Novi Sad, Serbia
Note: N	None
Abstract: AB	Rehabilitation as a legal concept is extremely complex and multifaceted. Consequently, one of the fundamental goals of this dissertation is to grasp the meaning of the term <i>rehabilitation</i>, primarily within the criminal law context, and in doing so to try to examine and dissect various legal terms that are often given similar meaning. Traditionally, the <i>rehabilitation</i> refers to two principles of substantive and procedural criminal law, and as the third, to the rehabilitation of a person convicted for political or ideological reasons. This dissertation covers issues of legal consequences of conviction, registration of conviction in a person's criminal record, and the expungement or annulment by means of rehabilitation, of such conviction. Also, in order to differentiate special rehabilitation from other types of rehabilitation, we have offered a separate analysis of the ordinary and extraordinary rehabilitation, as the latter two are traditionally

	associated with rehabilitation of justly and generally wrongfully convicted persons. The third and fourth chapter of this dissertation are dedicated to the special rehabilitation of persons convicted for political and ideological reasons. The third chapter deals with comparative and international law aspects of the special rehabilitation in Europe, since our legal system shares, to a considerable extent, common legal tradition with the rest of the European continent, as well as, a common historic experience of the totalitarian period. The fourth chapter explores the special rehabilitation in the Serbian legal system by providing distinct analysis of norms of the first and the second law on rehabilitation. The final chapters of this dissertation are dedicated to the research of case law dealing with the special rehabilitation. The research covered 4.189 decisions on special rehabilitation that involved 5.402 persons. The research sample included decisions, with minor deviations, from all the courts within the territory of the Republic of Serbia in the period between 2006 and 2016, thereby covering the entire ten-year period of application of two laws regulating special rehabilitation. Wider, social significance of a decision on rehabilitation of a person convicted for political or ideological reasons lies in a fact that all agents entrusted with governmental authority must bear in mind that miscarriage of justice with a purpose of establishing government of a certain ideology does not serve as a solid cornerstone on which the state may be founded. Criminal law is a powerful mechanism, and it is precisely for that reason that it must be used cautiously and to the extent, it is an appropriate mechanism to serve the process of revision of history. By advancing and improving the process of rehabilitation of persons convicted for political and ideological reasons, we curb the political Manichaeism and potentially slow down the process of division that is eroding the Serbian society.
Accepted on Senate on: AS	12.07.2016.
Defended: DE	

Thesis Defend Board: DB	President: Zoran Stojanović, <i>Ph.D.</i> Full Professor Faculty of Law, Podgorica University of Donja Gorica, Montenegro Member: Jovica Trkulja, <i>Ph.D.</i> Full Professor Faculty of Law, Belgrade University of Belgrade Member: Dragiša Drakić, <i>Ph.D.</i> Associate Professor Faculty of Law, Novi Sad University of Novi Sad Member and mentor: Branislav Ristivojević, <i>Ph.D.</i> Associate Professor Faculty of Law, Novi Sad University of Novi Sad

Докторска дисертација

**РЕХАБИЛИТАЦИЈА ЛИЦА ОСУЂЕНИХ
ИЗ ПОЛИТИЧКИХ ИЛИ ИДЕОЛОШКИХ РАЗЛОГА
И ЊЕНЕ ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ**

Сажетак

Рехабилитација као појам у праву, изузетно је слојевита и вишезначна. Тако је, један од циљева ове дисертације управо сагледавање употребе термина рехабилитација, преваходно у кривичном праву, уз настојање да се институти који се исто називају, међусобно упореде и рашчлане. У традиционалном смислу под рехабилитацијом се подразумевају два института који припадају кривичном материјалном односно кривичном процесном праву, те трећа, нешто новијег порекла, рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога.

Тако, појмовно разликујемо *редовну*, *ванредну* и *специјалну* рехабилитацију. Под *редовном рехабилитацијом* подразумевамо рехабилитацију основано осуђених лица након гашења казни према осуђеном, те протекла одређеног времена и чињенице да се поправио. Термином *ванредна рехабилитација* означаваћемо појам рехабилитације неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе.

Појам *специјална рехабилитација* подразумева, на посебном закону засновано, поништавање судске или административне одлуке којом је из политичких или идеолошких разлога лице осуђено или лишено права, односно утврђивање да је лице лишено права без било какве одлуке надлежног државног органа. Поље деловања специјалне рехабилитације је изузетно широко и неистражено. Пре свега њена правна природа је потпуно неопредељена, те отуда и конфузија у јавности. О рехабилитацији политички осуђених лица створена је потпуно погрешна представа у општој, али што је опасније и у стручној, па делом и научној јавности. Вероватно под утицајем неколицине звучнијих имена, који су рехабилитовани као осуђени из политичких разлога, учврстио се сасвим погрешан став да се на овај начин рехабилитују лик и дело, односно политичко деловање одређеног лица. Чини се да је целокупна погрешна перцепција циљева, али и могућности специјалне рехабилитације, заправо само одраз у огледалу чињенице да ни сам законодавац, није до краја био сигуран у погледу правне природе и даље артикулације појединих аспеката овог института. Одговори на велики број питања у вези са овом рехабилитацијом и са њом повезаним институтима чине се неопходним правној науци, али и животу овог института у судској пракси.

У дисертацији се обрађују питања правних последица осуде, али и уписа осуде у казнене евиденције, те њихово брисање односно поништавање рехабилитацијом. Такође, ради диференцијације у односу на специјалну, одвојено су анализирани редовна и ванредна као, у теорији кривичног права, традиционални појмови рехабилитације основано, односно неосновано осуђених лица. Трећи и

четврти део дисертације посвећени су специјалној рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. У трећем делу обрађују се упоредноправни и међународноправни аспекти специјалне рехабилитације на европском континенту, са којим наш правни систем углавном дели сродну правну традицију, али овде значајније од тога, дели и заједничко историјско искуство из периода тоталитаризма. У четвртом делу дисертација се бави специјалном рехабилитацијом у српском праву, одвојено посматрајући решења првог и другог закона о рехабилитацији. Последњи део рада посвећен је истраживању судске праксе специјалне рехабилитације, које је обухватило укупно 4.189 решења о специјалној рехабилитацији, која се односе на 5.402 лица. Узорак је обухватио решења, са мањим или већим одступањима, свих судова на територији Србије у периоду од 2006. до 2016. године, обухватајући свих десет година примене два закона о специјалној рехабилитацији. Свако решење обрађено је према више од педесет критеријума. На овај начин истраживање, у погледу лица која су захтевала рехабилитацију, доноси податке о структури осуђених по различитим критеријумима; затим времену, месту и врсти органа који је донео осуду; прописима и конкретним кривичним и другим кажњивим делима, на основу којих су лица осуђивана; санкција које су примењиване и др.

Шири, друштвени значај закључака о рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога огледа се у чињеници да сви носиоци власти морају имати у виду да злоупотреба права у циљу установљавања власти једне идеологије не може бити солидан темељ државе. Кривично право је моћан механизам, али се управо зато мора водити рачуна како се користи, и у којој мери је подобно средство за својеврсну ревизију историје. Унапређењем и побољшавањем процеса рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога сузбија се политичко манихејство и потенцијално успорава ланац подела у друштву које разарају српско национално биће.

Doctoral dissertation

**REHABILITATION OF PERSONS CONVICTED
FOR POLITICAL AND IDEOLOGICAL REASONS
AND CONSEQUENCES OF SUCH REHABILITATION**

Abstract

Rehabilitation as a legal concept is extremely complex and multifaceted. Consequently, one of the goals of this dissertation is to grasp the meaning of the term *rehabilitation*, primarily within the criminal law context, and in doing so to try to examine and dissect various legal terms that are often given similar meaning. Traditionally, the *rehabilitation* refers to two principles of substantive and procedural criminal law, and as the third, to the rehabilitation of a person convicted for political or ideological reasons.

In terms, here we make the distinction between *ordinary*, *extraordinary*, and *special* rehabilitation. The *ordinary rehabilitation* refers to rehabilitation of justly convicted persons, after certain period of time has lapsed, since the time they have served their punishment, provided they have improved their behavior. The term *extraordinary, rehabilitation* refers to rehabilitation of person wrongfully convicted or detained.

The term *special rehabilitation* is defined as annulment, based on a special law, of a court or administrative decision that served as a basis for conviction or deprivation of rights of a person for political or ideological reasons, or declaration that a person was deprived of rights without a decision of a state organ. The scope of application of the special rehabilitation is very wide and uncharted. First of all, the very legal nature of this type of rehabilitation is completely undefined, hence, causing considerable confusion among the legal profession, and leaving the general public entirely bemused. A completely distorted impression surrounds rehabilitation of political convicts, not only among general public, but also among the legal profession, and even within academic circles, which is even more dangerous. A wrong image was created, most likely due to rehabilitation of several well-known political convicts that the rehabilitation means to rehabilitate the figure and work, i.e. political activities, of a certain individual. We are of the opinion that a completely wrong perception of the goals, as well as, the possibilities of the special rehabilitation was created and that it fully reflects the fact that the lawmakers were not sure themselves about the legal nature and certain aspects of this special rehabilitation. It seems that jurisprudence, as well as courts desperately need answers to numerous questions concerning this type of rehabilitation, and legal principles associated with it.

This dissertation covers issues of legal consequences of conviction, registration of conviction in a person's criminal record, and the expungement or annulment by means of rehabilitation, of such conviction. Also, in order to differentiate special rehabilitation from other types of rehabilitation, we have offered a separate analysis of the ordinary and extraordinary rehabilitation, as the latter two are traditionally associated with rehabilitation of justly and generally wrongfully convicted persons. The third and fourth

chapter of this dissertation are dedicated to the special rehabilitation of persons convicted for political and ideological reasons. The third chapter deals with comparative and international law aspects of the special rehabilitation in Europe, since our legal system shares, to a considerable extent, common legal tradition with the rest of the European continent, as well as, a common historic experience of the totalitarian period. In the fourth chapter, we explored the special rehabilitation in the Serbian legal system by providing distinct analysis of norms of the first and the second law on rehabilitation. The final chapters of this dissertation are dedicated to the research of case law dealing with the special rehabilitation. The research covered 4.189 decisions on special rehabilitation that involved 5.402 persons. The research sample included decisions, with minor deviations, from all the courts within the territory of the Republic of Serbia in the period between 2006 and 2016, thereby covering the entire ten-year period of application of two laws regulating special rehabilitation. Each rehabilitation decision was examined based on more than fifty criteria. Consequently, the research provides data, concerning persons seeking rehabilitation, i.e. composition of rehabilitated persons based on various personal criteria; moreover shows the time, place and organ of a political conviction; regulations and specific criminal and other offences on which the conviction rests; criminal sanctions that were used, etc.

Wider, social significance of a decision on rehabilitation of a person convicted for political or ideological reasons lies in a fact that all agents entrusted with governmental authority must bear in mind that miscarriage of justice with a purpose of establishing government of a certain ideology does not serve as a solid cornerstone on which the state may be founded. Criminal law is a powerful mechanism, and it is precisely for that reason that it must be used cautiously and to the extent, it is an appropriate mechanism to serve the process of revision of history. By advancing and improving the process of rehabilitation of persons convicted for political and ideological reasons, we curb the political Manichaeism and potentially slow down the process of division that is eroding the Serbian society.

Сумарни садржај

УВОДНА РАЗМАТРАЊА	1
1. ОСНОВНА ПИТАЊА РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ	11
1.1. Појам рехабилитације у кривичном праву	11
1.2. Врсте рехабилитације у кривичном праву	13
1.3. Правне последице осуде.....	21
1.4. Казнене евиденције.....	41
2. РЕДОВНА И ВАНРЕДНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА	56
2.1. Редовна рехабилитација	57
2.2. Ванредна рехабилитација	103
2.3. Институти слични рехабилитацији	134
3. СПЕЦИЈАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ И ЊЕНИ МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ	157
3.1. Упоредноправна анализа специјалне рехабилитације	161
3.2. Међународни правни оквир специјалне рехабилитације и правног превазилажења ауторитарне прошлости у Европи.....	221
4. СПЕЦИЈАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА У СРПСКОМ ПРАВУ	228
4.1. Специјална рехабилитација према Закону о рехабилитацији из 2006. године	228
4.2. Специјална рехабилитација према Закону о рехабилитацији из 2011. године	241
4.3. Остале мере за правно превазилажење ауторитарне прошлости у српском праву	286
4.4. Поређења одређених дејстава редовне, ванредне и специјалне рехабилитацији у српском праву	289
5. ИСТРАЖИВАЊЕ СУДСКЕ ПРАКСЕ У ВЕЗИ СА СПЕЦИЈАЛНОМ РЕХАБИЛИТАЦИЈОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	294
5.1. Методолошке и друге претпоставке истраживања	295
5.2. Приказ резултата истраживања	307
5.3. Закључци истраживања.....	342
ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА	345
ЛИТЕРАТУРА	358

Детаљни садржај

УВОДНА РАЗМАТРАЊА	1
1. ОСНОВНА ПИТАЊА РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ	11
1.1. Појам рехабилитације у кривичном праву	11
1.2. Врсте рехабилитације у кривичном праву	13
1.3. Правне последице осуде	21
1.3.1. Историјски развој правних последица осуде у нашем праву	22
1.3.2. Природа правних последица осуде	28
1.3.3. Услови за наступање и врсте правних последица осуде у важећем српском кривичном праву	31
1.3.4. Трајање правних последица осуде у важећем српском кривичном праву	35
1.3.5. Поступак за престанак правне последице осуде у важећем српском кривичном праву	37
1.4. Казнене евиденције	41
1.4.1. Казнена евиденција малолетних учинилаца кривичних дела	44
1.4.2. Правне последице осуде и посебна евиденција учинилаца кривичних дела против полне слободе учињених према малолетним лицима	45
1.4.3. Евиденција прекршајно кажњених лица	50
1.4.4. Казнена евиденција правних лица одговорних за кривична дела	53
2. РЕДОВНА И ВАНРЕДНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА	56
2.1. Редовна рехабилитација	57
2.1.1. <i>Историјски развој редовне рехабилитације у српском кривичном праву</i>	<i>59</i>
2.1.1.1. Закон о поступку судском у кривичним делима из 1865. године и каснији Пројекти Казненог законика за Краљевину Србију	59
2.1.1.2. Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године	62
2.1.1.3. Редовна рехабилитација у складу са прописима у току и непосредно након Другог светског рата	68
2.1.1.4. Кривични законик – Општи део из 1947. године	71
2.1.1.5. Кривични законик из 1951. године	78
2.1.1.6. Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1959. године	81
2.1.2. <i>Редовна рехабилитација у важећем српском кривичном праву</i>	<i>82</i>
2.1.2.1. Савремени општи појам редовне рехабилитације у српском кривичном праву	83
2.1.2.2. Услови и поступак за законску редовну рехабилитацију у важећем српском кривичном праву	89
2.1.2.2.1. Надлежност за одлучивање о законској редовној рехабилитацији ...	90
2.1.2.2.2. Правна природа решења о законској редовној рехабилитацији	96
2.1.2.3. Услови и поступак за судску редовну рехабилитацију у важећем српском кривичном праву	98
2.1.2.4. Правне последице редовне рехабилитације у важећем српском праву	100

2.2. Ванредна рехабилитација	103
2.2.1. <i>Историјски осврт на институцију ванредне рехабилитације у српском кривичном процесном праву</i>	104
2.2.1.1. Накнада штете неоправдано осуђеним лицима према одредбама Законика о кривичном поступку из 1953. године	106
2.2.1.2. Накнада штете неоправдано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе у складу са Законом о изменама и допунама ЗКП из 1965. године	108
2.2.1.3. Права неоправдано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе у складу са Законом о изменама и допунама ЗКП из 1970. године	109
2.2.1.4. Поступак за накнаду штете, рехабилитацију и остваривање других права лица неоправдано осуђених и неосновано лишених слободе у складу са ЗКП из 1976. године	110
2.2.1.5. Ванредна рехабилитација у складу са Законом о кривичном поступку из 2001. године	111
2.2.1.6. Ванредна рехабилитација у складу са Законом о кривичном поступку из 2006. године	112
2.2.2. <i>Ванредна рехабилитација у важећем српском кривичном процесном праву</i>	114
2.2.2.1. Појам ванредне рехабилитације у важећем српском кривичном процесном праву	114
2.2.2.2. Услови за ванредну рехабилитацију у важећем српском кривичном процесном праву	116
2.2.2.3. Поступак за ванредну рехабилитацију у важећем српском кривичном процесном праву	120
2.2.2.3.1. Поступак за остваривање права на накнаду штете	121
2.2.2.3.2. Поступак за остваривање права на морално задовољење	125
2.2.2.3.3. Поступак за остваривање права на признавање радног стажа или стажа осигурања	129
2.2.2.4. Правне последице ванредне рехабилитације у важећем српском кривичном процесном праву	130
2.3. Институти слични рехабилитацији	134
2.3.1. Амнестија	137
2.3.2. Помиловање	148
3. СПЕЦИЈАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ И ЊЕНИ МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ	157
3.1. Упоредноправна анализа специјалне рехабилитације	161
3.1.1. <i>Немачка</i>	163
3.1.1.1. Политички услови који су омогућили специјалну рехабилитацију у Немачкој	163
3.1.1.2. Нормативни оквир специјалне рехабилитације у Немачкој	164
3.1.1.3. Специјална рехабилитација према немачком Закону о кривичној рехабилитацији (ЗКриРех)	168
3.1.1.4. Дејства специјалне рехабилитације и права рехабилитованих лица у Немачкој	170

3.1.2.	Русија	171
3.1.2.1.	Прогон политичких противника у Совјетском савезу (Русији).....	171
3.1.2.2.	Поступак специјалне рехабилитације у време Совјетског савеза	172
3.1.2.3.	Колективна специјална рехабилитација	173
3.1.2.4.	Индивидуална специјална рехабилитација	173
3.1.3.	Пољска	175
3.1.3.1.	Политичке претпоставке за рехабилитацију политичких жртава у Пољској.....	175
3.1.3.2.	Легислативни оквир специјалне рехабилитације у Пољској.....	177
3.1.4.	Чешка и Словачка	182
3.1.5.	Мађарска	189
3.1.5.1.	Инструменти правног суочавања са прошлошћу у Мађарској.....	192
3.1.5.2.	Специјална рехабилитација у мађарском праву	194
3.1.5.3.	Правне последице специјалне рехабилитације у мађарском праву	197
3.1.6.	Румунија	199
3.1.7.	Бугарска	203
3.1.8.	Правно суочавање са тоталитарном прошлошћу и специјална рехабилитација у бившим републикама СФРЈ	205
3.1.8.1.	Словенија	207
3.1.8.1.1.	Статус жртве.....	209
3.1.8.1.2.	Круг кривичних дела за која рехабилитација наступа по сили закона	210
3.1.8.1.3.	Обештећење и поступак пред Комисијом.....	212
3.1.8.1.4.	Ревизија кривичног поступка.....	212
3.1.8.1.5.	Законско уређење историјских, статистичких и других истраживачких делатности.....	215
3.1.8.2.	Хрватска	216
3.1.8.3.	Црна Гора	218
3.1.8.4.	Македонија	219
3.2.	Међународни правни оквир специјалне рехабилитације и правног превазилажења ауторитарне прошлости у Европи	221
3.2.1.	Формализација идеје о специјалној рехабилитацији у оквиру Савета Европе	221
3.2.1.1.	Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе бр. 1096 о мерама за разобличавање наслеђа бивших комунистичких тоталитарних система	223
3.2.1.2.	Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе бр. 1481 о потреби међународне осуде злочина тоталитарних комунистичких режима.....	225
3.2.2.	Резолуција Европског парламента од 2. априла 2009. о европској савести и тоталитаризму	226

4. СПЕЦИЈАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА У СРПСКОМ ПРАВУ	228
4.1. Специјална рехабилитација	
према Закону о рехабилитацији из 2006. године	228
4.1.1. Предмет закона	229
4.1.2. Право на подношење захтева	233
4.1.3. Надлежност суда и правила поступка	234
4.1.4. Решење о рехабилитацији и поступак по правним лековима	235
4.1.5. Дејства решења о рехабилитацији	237
4.2. Специјална рехабилитација	
према Закону о рехабилитацији из 2011. године	241
4.2.1. Предмет закона	241
4.2.2. Врсте специјалне рехабилитације	246
4.2.2.1. Законска специјална рехабилитација	248
4.2.2.2. Судска специјална рехабилитација	250
4.2.3. Право на подношење захтева којим се покреће	
поступак за специјалну рехабилитацију	253
4.2.4. Надлежност суда у поступку специјалне рехабилитације	258
4.2.5. Правила поступка специјалне рехабилитације	259
4.2.6. Решење о специјалној рехабилитацији	263
4.2.7. Поступак по правним лековима	265
4.2.8. Дејства решења о специјалној рехабилитацији	267
4.2.8.1. Пензијски стаж	275
4.2.8.2. Месечна новчана накнада (посебан додатак)	276
4.2.8.3. Здравствена заштита и здравствено осигурање	277
4.2.8.4. Право на враћање конфисковане имовине,	
односно обештећење за конфисковану имовину	278
4.2.8.5. Право на рехабилитационо обештећење	281
4.3. Остале мере за правно превазилажење	
ауторитарне прошлости у српском праву	286
4.4. Поређења одређених дејстава редовне, ванредне и специјалне	
рехабилитацији у српском праву	289
5. ИСТРАЖИВАЊЕ СУДСКЕ ПРАКСЕ У ВЕЗИ СА	
СПЕЦИЈАЛНОМ РЕХАБИЛИТАЦИЈОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	294
5.1. Методолошке и друге претпоставке истраживања	295
5.1.1. Одређивање оквира узрока и формирање	
репрезентативног узорка судске праксе	295
5.1.2. Поступак утврђивања и провере ширине	
статистичког скупа (популације)	298
5.1.3. Репрезентативност узорка	303
5.1.4. Критеријуми квантитативне и дескриптивне анализе података	306

5.2. Приказ резултата истраживања	307
5.2.1. Подаци у вези са поднетим захтевима за специјалну рехабилитацију.....	307
5.2.2. Подаци у вези са анализираним решењима о специјалној рехабилитацији	316
5.2.2.1. Подаци у вези са лицима која су <i>лично поднела захтев за сопствену рехабилитацију</i>	319
5.2.2.2. Подаци у вези са повредама права учињеним <i>без судске или административне одлуке</i>	322
5.2.2.3. Подаци у вези са повредама права учињеним <i>судском или административном одлуком</i>	326
5.2.2.4. Подаци у вези са <i>лишавањима животи</i>	330
5.2.2.5. Подаци у вези са <i>прекршајно кажњеним лицима</i>	334
5.2.2.1. Подаци у вези са <i>кривично осуђеним лицима</i>	340
5.3. Закључци истраживања	342
ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА	345
ЛИТЕРАТУРА	358
Монографска дела и чланци.....	358
Домаћи прописи до другог светског рата	372
Домаћи прописи након другог светског рата	373
Домаћи важећи прописи	376
Инострани национални прописи	382
Документи под окриљем Савета Европе	392
Остали документи међународног карактера	393
Међународна и инострана судска пракса	394
Судска пракса, правни ставови и правна схватања домаћих судова.....	395
Остали извори.....	396
Преглед бројева службеног гласника у којима су објављени подаци о рехабилитованим лицима.....	397
Списак анализираних судских решења о специјалној рехабилитацији	398

Употребљаване скраћенице

У погледу извора права иностраних држава, као и старијих домаћих прописа, детаљно навођење, са начином приступа тексту прописа, наведено је у последњем делу рада посвећеном литератури.

<i>АВП</i>	Систем аутоматског вођења судских предмета правосуђа Републике Србије
<i>Анали</i>	Анали Правног факултета у Београду
<i>Гласник АКВ</i>	Гласник Адвокатске коморе Војводине
<i>ДОКљѝ</i>	Декларација о осуди кршења људских права и злоупотребе власти (Црна Гора)
<i>ЗакДек</i>	Законски декрет о обезбеђивању одређених права лицима која су из политичких разлога прогањана од стране диктатуре (Румунија)
<i>Зборник ПФНС</i>	Зборник радова Правног факултета у Новом Саду
<i>ЗВк</i>	Закон о врстама казни из 1945. године
<i>ЗВКг</i>	Закон о војним кривичним делима из 1948. године
<i>ЗВоиО</i>	Закон о враћању одузете имовине и обештећењу, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 72/2011 , са каснијим изменама 108/2013 , 142/2014 и 88/2015 – одлука УС
<i>ЗВП</i>	Закон о ванпарничном поступку, <i>Сл. гласник СРС</i> , бр. 25/82 и 48/88 и <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 46/95 - др.зак. 18/2005 - др.зак. 85/2012 , 45/2013 - др.зак., 55/2014 , 6/2015 и 106/2015 - др.зак.
<i>ЗЖРн</i>	Закон о жртвама ратног насиља (Словенија)
<i>ЗИНей</i>	Закон о исправљању неправди (Словенија)
<i>ЗИО</i>	Закон о извршењу и обезбеђењу, <i>Сл. гласник РС</i> , 106/2015 и 106/2016
<i>ЗКгјНД</i>	Закон о кривичним делима против народа и државе из 1945. године
<i>ЗКгјОни</i>	Закон о кривичним делима против општенородне имовине и имовине задружних и других друштвених организација из 1948.
<i>ЗКП</i>	Законик о кривичном поступку, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 72/2011 , 101/2011 , 121/2012 , 32/2013 , 45/2013 и 55/2014
<i>ЗКѝ01</i>	Законик о кривичном поступку из 2001. године
<i>ЗКѝ06</i>	Законик о кривичном поступку из 2006. године
<i>ЗКѝ48</i>	Законик о кривичном поступку из 1948. године
<i>ЗКѝ53</i>	Законик о кривичном поступку из 1953. године
<i>ЗКѝ65</i>	Новела <i>ЗКѝ53</i> из 1965. године
<i>ЗКѝ76</i>	Законик о кривичном поступку из 1976. године
<i>ЗКриРех</i>	Законом о кривичноправној рехабилитацији (Немачка)
<i>ЗНишПре</i>	Закон о оглашавању ништавим пресуда лицима којима је суђено због учешћа у активностима за независност Пољске (<i>Пољска</i>)
<i>ЗоМУКг</i>	Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 85/2005
<i>ЗОО</i>	Закон о облигационим односима, <i>Сл. лист СФРЈ</i> , бр. 29/78 , 39/85 , 45/89 -одл.УСЈ 57/89 , <i>Сл. лист СРЈ</i> ", бр. 31/93 и <i>Сл. лист СЦГ</i> ", бр. 1/2003
<i>ЗОПлКг</i>	Закон о одговорности правних лица за кривична дела <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 97/2008

ЗПДРex	Закон о политичкој и друштвеној рехабилитацији жртава репресалија (Бугарска)
ЗПИО	Закон о пензијском и инвалидском осигурању <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 34/2003 , 64/2004 - одлука УСРС, 84/2004 - др. закон, 85/2005 , 101/2005 - др. закон, 63/2006 - одлука УСРС, 5/2009 , 107/2009 , 101/2010 , 93/2012 , 62/2013 , 108/2013 , 75/2014 и 142/2014
ЗПолОс	Закон бр. 221/2009 од 11.6.2009. о политичким осудама и сродним административним мерама 6.3.1945. – 22.12.1989. (Румунија)
ЗПосМер	Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (тзв. Маријин закон), <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 32/2013
ЗПП	Закон о парничном поступку, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 72/2011 , 49/2013 – одл. УС, 74/2013 – одл. УС и 55/2014
ЗПџРМ	Закон о прекршајима против јавног реда и мира <i>Сл. гласник НРС</i> , бр. 13/49 , 24/49 , 12/52 и 34/56
ЗПраБПз	Закон о правима бивших политичких затвореника (Хрватска)
ЗПре	Закон о прекршајима, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 65/2013 , 13/2016 , 98/2016
ЗПcКг	Закон о поступку судском у кривичним делима из 1865. године
ЗРex06	Закон о рехабилитацији из 2006. године, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 33/06
ЗРex11	Закон о рехабилитацији из 2011. године, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 92/11
ЗРexЖрџ	Закон о рехабилитацији жртава политичких репресија (Русија)
ЗРexНар	Закон о рехабилитацији потлачених народа (Русија)
ЗСНџНшПе	Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже из 1946. године
ЗСугРex	Закон о судској рехабилитацији (Чехословачка)
ЗУрС	Закон о уређењу судова 2008. године, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 116/2008 , 104/2009 , 101/2010 , 31/2011 - др. закон, 78/2011 - др. закон, 101/2011 , 101/2013 и 40/2015 - др. закон
ЈрКРР	Југословенска ревија за криминологију и кривично право
КЗ	Кривични законик Републике Србије, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 85/2005 , 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009 , 111/2009 , 121/2012 , 104/2013 , 108/2014 и 94/2016
Кз29	Кривични законик за КСХС из 1929. године
Кз47	Општи део Кривичног законика из 1947. године
Кз51	Кривични законик из 1951. године
Кз59	Новеле Кривичног законика из 1959. године
Кз76	Кривични закон СФРЈ из 1976. године
Оз33	Основни закон о земљорадничким задругама из 1949. године
ПКе	Правилник о казненој евиденцији, <i>Сл. лист СФРЈ</i> , бр. 5/79
УВс	Уредба о војним судовима
Уџуштво	Упутство о поступању судова и завода за извршење казни затвора у поступку помиловања, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 6/98
Устав	Устав Републике Србије, <i>Сл. гласник РС</i> , бр. 98/2006

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Целокупан систем нашег кривичног материјалног права данас је у фази хиперпродукције. Оваква, данас практично ноторна тврдња, пре свега се односи на посебни део кривичног права. Законодавац, практично неконтролисано, у основно, али још више у споредно кривично законодавство, уноси прегршт нових кривичних дела.¹ Један од разлога за овакву тенденцију јесте и некритичко „прилагођавање и усклађивање“ са најразличитијим међународним документима. Осим тога, у погледу нарастајућег нивоа свеукупних проблема у друштву, законодавцу се, изгледа, кривично право, веома често чини најподеснијим средством за њихово решавање. Далеко од тога, да је тако. Међутим, систем кривичног права сасвим се често мења и у домену свог општег дела, готово никад смањујући обухват нормативе. Симптоматично је увођење све већег броја различитих изузетака, посебних правила, начелних забрана и сличних интервенција. Нама се чини да је ово често последица управо бујања ткива посебног дела кривичног права, али и покушаја законодавца да хипертрофирано кривично материјално законодавство уведе у бољу кондицију. Сасвим тешко.

На овај начин константно се нарушава, веома осетљив, и бесконачним бројем унутрашњих корелација испреплетан, систем кривичног права. Осим тога, веома често се посеже за традиционалним кривичноправним инструментаријумом ради допуне правне заштите у другим, ванкривичним областима. Ово по себи не мора нужно представљати проблем. Штавише, мишљења смо да би уз пажљиво упоређивање могућности за њихову примену, одређени кривичноправни институти могли дати сасвим задовољавајуће, некад и неочекивано добре резултате. Ово је последица чињенице да институти кривичноправног карактера у другим пољима права делују на начин, сасвим другачији од норми које, у тој области друштвених односа, уобичајено делују. На овај начин резултати, као што смо рекли, могу бити веома добри. Овакав је управо случај са рехабилитацијом лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, која је основни предмет нашег рада.

Уводна појмовна разграничења рехабилитације

Пре свега, појам рехабилитације је и уопште, ван сфере његовог значења у праву, сасвим вишезначан. Тако се рехабилитација као термин, ван права најчешће употребљава у медицини означавајући опоравак односно оздрављење, тачније њихов последњи стадијум, који лице треба да доведе у стање максималне могуће

¹ Детаљно вид. Branislav Ristivojević, „Negativna kriminalno-politička kretanja u materijalnom krivičnom zakonodavstvu Srbije od donošenja KZ: temeljno opredeljenje zakonodavca ili incident“, *Crimen: časopis za krivične nauke*, 2/2012, [170-190](#).

кондиције. Надаље, са одређеним медицинским садржајем, придев *професионална* употребљава се уз појам рехабилитације у сфери медицине рада и радног права, у смислу професионалне рехабилитације инвалида и омогућавања да лица нађу, односно задрже адекватно запослење. Приближавајући се основном предмету нашег интересовања, уобичајен је појам *политичке рехабилитације*. Иако се на први поглед може учинити сличним, он је потпуно другачији од правног појма *рехабилитације политичких осуђеника*. Наиме, *политичка рехабилитација* ванправни је појам, којим се уобичајено означава враћање на политичку сцену оних који су најчешће због раскорака са владајућом политичком елитом, у неком тренутку били ван ње. Пришавши појму *рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога*, као основном предмету нашег интересовања овде, сасвим смо ушли на територију права.

Рехабилитација као појам у праву, изузетно је слојевита и вишезначна. Тако ће, један од основних циљева овог рада бити управо сагледавање употребе термина рехабилитација у праву, уз настојање да институте који се исто називају, међусобно упоредимо и рашчланимо. У традиционалном смислу под рехабилитацијом се подразумевају два института који припадају кривичном материјалном односно кривичном процесном праву. У првом случају ради се о *рехабилитацији основано осуђених лица*, како то у својим радовима најближе одређује проф. *Бркић*. Ова рехабилитација, која наступа након угашене казне, протекла времена и закључка да се осуђеник поправио, сасвим је другачија од *рехабилитације неосновано осуђених лица*, како је до скоро означавао и кривичнопроцесни кодекс. Иако су обе рехабилитације у традиционалном смислу, нашем систему кривичног права познате много пре предметног закона о рехабилитацији политичко-идеолошких осуђеника и кажњеника, ради се о потпуно различитим институтима.

Наше интересовање за предметну проблематику отпочело је поимањем да између два поменути традиционална кривичноправна појма рехабилитације постоји значајна разлика. Ствар је постала још занимљивија увођењем треће, *рехабилитације политичких осуђеника*, као једног очигледно хибридног института, чији положај у правном систему није сасвим јасан. На прелиминарном нивоу истраживања, схватили смо колико је поље ове посебне врсте рехабилитације широко и неистражено. Иза наведених дилема, у погледу рехабилитације политичких осуђеника, налази се њена потпуно неопредељена правна природа, а отуда и конфузија у научној и стручној, а разуме се, још више општој јавности. Одговори на велики број питања у вези са овом рехабилитацијом, и са њом повезаним институтима, чине се неопходним правној науци, али и судској пракси. Тако, као што смо напоменули, основни предмет интересовања јесте управо рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, коју овде називамо *специјална рехабилитација*, што ћемо детаљно објаснити у делу о врстама рехабилитације.

Диференцијација основних питања специјалне рехабилитације: постављање проблема

У нашем правном систему, који је примарни оквир у коме се налази тежиште нашег истраживања, законодавац је као предмет првог закона о рехабилитацији определио повреде права учињене из *политичких или идеолошких*, док је другим законом њима додао и *верске и националне* разлоге. Осим из разлога економичности и комуникабилности, определили смо се да све наведене разлоге подведемо под *политичке или идеолошке* из неколико разлога. Пре свега, чак и када је основ лишавања неког права, у својој суштини, био верска односно национална припадност лица, и тада је то био случај због *политичко-идеолошког* става према припадницима одређене верске или националне групе. Код одређених мера, којима доминира мотивисаност националном припадношћу лица, као што је то рецимо одузимање, односно прелазак у државну својину имовине лица немачке народности, примарно су имовинскоправног карактера. Како су предмет нашег интересовања пре свих мере кривичноправног карактера, а чији је основ углавном политичко-идеолошки, ово је још један разлог више у прилог оваквој терминолошкој рационализацији. Па ипак, имајући у виду предмет Закона о рехабилитацији из 2011. године, када у овом раду говоримо о случајевима осуда из политичких или идеолошких разлога, тада не изостављамо, већ под тиме подразумевамо и евентуалне одлуке које би се могле окарактерисати као верски, односно национално мотивисане.

У намери да докажемо неопходност кривичноправног карактера доминантног дела специјалне рехабилитације, ми ћемо се у овом раду, са већом пажњом бавити управо оним питањима за која сматрамо да су ближа области кривичног права. Осим проблема који у великој мери постоје у разликовању више института који се називају рехабилитацијама, унутар самог кривичног права, додатне проблеме уносе управо проблеми о специјалној рехабилитацији. Како је далеко највећи број лица из политичких или идеолошких разлога осуђен кривичним, односно, у ширем смислу казним осудама, нама се чини да би и ова, специјална рехабилитација, морала у свом претежном делу имати кривични карактер. Пре свега, става смо да се сваки захват у кривично право може, односно сме вршити, само инструментима самог кривичног права или одређених специјалних, кривичном праву прилагођених мера. Такав је случај и са, више од пола века старим, осуђујућим кривичним пресудама или, у ширем смислу, другим одлукама казноправног карактера. Међутим, читав низ питања у вези са специјалном рехабилитацијом решен је на другачијим основама. Међу њима се налази и сам формални аспект, у виду чињенице да се поступак специјалне рехабилитације води по правилима ванпарничног поступка, али и чињеница да дејства специјалне рехабилитације обилују обележјима грађанскоправног карактера, захтевају њихово преиспитивање из аспекта кривичног права. Ово ствара додатну збрку. Тако је наша изнета претпоставка опредељена као једна од

хипотеза овог рада која стоји на становишту да би специјална рехабилитација требала да буде доминантно кривичноправне природе.

О рехабилитацији политички осуђених лица створена је потпуно погрешна представа у општој, али што је опасније и у стручној, па делом и научној јавности. Вероватно под утицајем неколицине звучнијих имена, који су рехабилитовани као осуђени из политичких разлога, учврстио се сасвим погрешан став да се на овај начин рехабилитују лик и дело, односно политичко деловање одређеног лица. За прилично велику пажњу јавности у вези са, напомињемо изузетно малим бројем најистакнутијих личности о чијој рехабилитацији се одлучивало или се још увек одлучује, чини нам се да постоји и додатни разлог. Наиме, мислимо да су од великог утицаја на целокупан процес специјалне рехабилитације у нас, још увек сасвим живе и прилично узбуркане страсти о предметним питањима, које су на данашње генерације пренете из политично-идеолошког искуства родитеља. Нама се чини да је целокупна погрешна перцепција о циљевима, али и могућностима специјалне рехабилитације, само одраз у огледалу чињенице да ни сам законодавац, није до краја био сигуран у погледу правне природе, те даље артикулације појединих аспеката овог института.

Управо ту се налази значајан простор за анализу рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога са становишта кривичног права. Уложићемо напор како бисмо пре свега осветлили релевантне историјске и суштинске позитивноправне аспекте института који се традиционално означавају рехабилитацијама. Сматрамо да ће из овог њиховог поређења, бити могуће и њихово међусобно разграничење, а нарочито одвајање у односу на специјалну рехабилитацију. Овај задатак добија на значају ако се у обзир узме да се у примени прописа о специјалној рехабилитацији евидентно мешају схватања о одређеним аспектима потпуно различитих института који се означавају као *рехабилитације*. Овакво стање често води неадекватним закључцима, тиме и угрожавању правне сигурности појединца, односно умањењу поверења грађана у правни систем. Све ово, као и многи други споредни ефекти поменутих проблема умањују могућности да институт специјалне рехабилитације у српској правној реалности, али и историји, оствари пројектоване, или барем жељене циљеве.

Структура рада: приступу проблему

На основу свега изнетог чини се да има места научном раду који би питања специјалне рехабилитације сагледао са становишта науке кривичног права, држећи дистанцу од уплива појединих, овом специјалном институту, неодговарајућих аспеката традиционалних института рехабилитације. У циљу деконструкције појма специјалне рехабилитације, овај рад ће се након излагања појединих методолошких напомена и кратког осврта на оквире емпиријског истраживања судске праксе у погледу специјалне рехабилитације, позабавити самим појмом и врстама

рехабилитације у кривичном праву, као и њиховим међусобним односима. Имајући у виду неопходност анализе сродних или блиских појава, ми смо своју пажњу поклонили и развоју питања правних последица осуде, које су се, иако су по нама суштински кривичноправног карактера, отргле од кривичног права, стварајући такође ситуације које могу бити прилично проблематичне из аспекта правне сигурности и права појединца. Такође, осуђиваност лица у јавности делује уз асистенцију казних евиденција, па су питања уписа, те брисања података из њих, неопходан део анализе овог рада. И правне последице осуде и упис у казнене евиденције бришу се односно поништавају рехабилитацијом. Управо, како бисмо дубље сагледали дејства рехабилитације, нужно је сагледати механизме уз помоћ којих делују правне последице осуде, односно чињеница уписа осуде у казнену евиденцију.

У следећем делу, позабавићемо се редовном и ванредном рехабилитацијом, као традиционалним појмовима рехабилитације основано, односно неосновано осуђених лица. Ове институте, иако су различите правне природе, повезује и чињеница да су готово без изузетка регулисани општим, чак темељним законима кривичног материјалног, односно кривичног процесног права. У том смислу, а и имајући у виду основни предмет овог рада, ове традиционалне институте рехабилитације обрадили смо уз одређени осврт на њихов историјски развој у нашем правном систему, одвојено од специјалне рехабилитације којој смо посветили нарочиту пажњу. Историјскоправни приступ у обради појединих питања у овом раду, нарочито је значајан у циљу сагледавања регулативе из времена из ког потичу осуде које су предмет специјалне рехабилитације. Осим тога, институти који су по својим дејствима сродни редовној и ванредној рехабилитацији, као што су помиловање и амнестија, од нарочитог значаја су за разумевање одређених дејстава специјалне рехабилитације политичких осуђеника.

Трећи и четврти део рада посвећени су специјалној рехабилитацији осуђених из политичких или идеолошких разлога. Како тоталитарно државноправно искуство није какав специјалитет наше правне историје, рехабилитација политичких осуђеника присутна је у науци и законодавствима у упоредном праву. Имајући у виду да су искуства других земаља у овој области хронолошки значајно претходила, те да су очигледно коришћена као узор у постављању на ноге специјалне рехабилитације у нас, треће поглавље посвећено је упоредноправној анализи и осврту на одређене међународне оквире специјалне рехабилитације. Како у упоредноправном, тако и у међународном смислу определили смо се за европски континент, са којим и наш правни систем дели сродну правну традицију, али овде значајније од тога и заједничко историјско искуство. Правно превазилажење последица тоталитарних режима у нововековној Европи је након суочавања Немачке са нацистичком прошлошћу, те преиспитивања стаљинистичких чистки у Русији, углавном везано за ауторитарне правне поретке земаља које су припадале Источном блоку. Истраживање упоредноправног аспекта неопходно је, јер тек упознавајући се са историјским

приликама у овим државама, донекле постаје јаснији карактер, начини и ширина правне репресије. На овај начин долазимо на траг сазнања о стварним могућностима специјалне рехабилитације.

Четврти део бави се специјалном рехабилитацијом у српском праву. Сматрајући да је за разумевање одредаба наших закона о рехабилитацији неопходно сагледати оно што је њихов предмет, ми смо се на почетку четвртог дела позабавили кривичним осудама из политичких или идеолошких разлога које представљају основе за специјалну рехабилитацију. Све уочене политичко-идеолошке механизме, односно основе осуда које су предмет специјалне рехабилитације, настојали смо груписати и класификовати у неколико категорија. У наставку анализе посматрали смо решења првог и другог српског закона о рехабилитацији, уз осврт на поједине аспекте нашег истраживања судске праксе

Последњи део нашег рада посвећен је управо истраживању судске праксе специјалне рехабилитације. Истраживање је обухватило укупно 4.189 решења о специјалној рехабилитацији, која се односе на 5.402 лица. Узорак је обухватио решења, са мањим или већим одступањима, свих судова на територији Србије у периоду од 2006. до 2016. године, обухватајући свих десет година примене закона о специјалној рехабилитацији. Осим уобичајене статистичке анализе односа броја поднетих захтева са донетим решењима по врстама, према годинама и судовима, ми смо се анализом ових предмета позабавили нешто дубље. Наиме, на основу преко педесет података које смо обрадили у погледу сваког од анализираних предмета, позабавили смо се структуром осуђених, односно касније рехабилитованих лица, временом, местом и врстом органа који је донео осуду, као и анализом прописа на основу којих су лица осуђивана, те санкција које су према њима примењиване, као и других показатеља које ћемо детаљно изложити у делу рада посвећеном истраживању судске праксе специјалне рехабилитације у Србији.

Сматрамо да овакав приступ анализи стварног живота прописа о специјалној рехабилитацији у српском правном систему и истраживање практичне стране процеса специјалне рехабилитације, носи са собом изузетно велику вредност. Имајући у виду да, као што је то код нас, нажалост, веома често случај, ми ни након десет година живота два закона о рехабилитацији, немамо пресек стања како она заправо изгледа, нити какве резултате даје у пракси, напоследку шта смо то овом рехабилитацијом учинили. Такође, мишљења смо да бисмо, као резултат наше анализе, могли дати и одређене предлоге *de lege ferenda*, у време док то још увек, у односу на преостале нерешене предмете, може имати смисла.

Шири, друштвени значај закључака о рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, огледа се у чињеници да сви носиоци власти морају имати у виду да злоупотреба права у циљу установљавања власти једне идеологије не може бити солидан темељ државе. Кривично право је моћан механизам, али управо зато се мора водити рачуна како се користи, и у којој мери је подобно средство за својеврсну ревизију историје. Чини се да је и данас у Србији присутна политичка матрица “ко није са нама тај је против нас” која као да нас и

даље дели на издајнике и оне којима је стало до своје државе и народа. Сматрамо да ћемо на основу свега изнетог, а нарочито резултата изузетно обимног и сложеног истраживања судске праксе, сагледати могуће, али и стварне домете рехабилитације жртава политичке репресије. Из аспекта кривичног права, верујемо да ћемо докучити правну природу и обим правних последица специјалне рехабилитације и дати корисне предлоге *de lege ferenda* или барем помоћи да се на постојећим решењима не заснивају погрешни правни, а последично и историјскоправни, па и чисти историјски закључци. Унапређењем и побољшавањем процеса рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога сузбија се политичко манихејство и потенцијално успорава ланац подела у друштву које разарају српско национално биће.

Предмет, циљеви, методи и очекивани резултати истраживања

Као што смо напоменули, одређени број радова, већином научних и стручних чланака и расправа, проблематику специјалне рехабилитације, обрађује углавном у форми коментара и препричавања релевантног законодавства. Тек пар истакнутих аутора, на које ћемо у току овог рада нарочито обратити пажњу, у својим радовима се према нашем мишљењу, на научно адекватан начин, бави правном природом односног института и њеним правним последицама. Као што ћемо детаљније видети нешто касније, у нашој литератури напросто се намеће закључак о недостатку системског дела којим би предметни институт рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, био у довољној мери обрађен.

Рехабилитација осуђених лица, не улазећи у различитости обима и садржаја појмова, који се означавају овим термином, свакако припада кривичном праву. Унутар појма рехабилитације, како ћемо нешто касније објаснити, налазе се институти који су у значајној мери различити. Тако и припадају различитим областима кривичног права – општем делу кривичног материјалног права, те кривичном процесном праву, али поједини, неретко, садрже и елементе који припадају казненом праву у ширем смислу, па и неким сасвим ванкривичним гранама права. Имајући у виду изнето, у овом раду биће коришћени уобичајени научни методи својствени правној догматици, те статистички и други методи карактеристични за истраживања релевантне судске праксе. У раду ћемо користити следеће методе: догматски и хипотетичко-дедуктивни, те нормативно-, историјско-и социолошко-правни метод. Имајући у виду поједине аспекте нашег истраживања у значајној мери биће примењени упоредноправни, статистички, али и метод анализе случајева. Како је основни предмет нашег истраживања сама правна норма, из историјскоправног, упоредног, међународног или важећег националног права, у њиховом поређењу и анализи служићемо се језичким, системским, историјским,

логичким, те изнад свега телеолошким методом тумачења права, без којих није могуће изнаћи право значење релевантних правних норми.²

У погледу теоријских питања, а нарочито у општетеоријским деловима дисертације, коришћени су догматски и хипотетичко-дедуктивни метод, пре свега у погледу одређивања појмова различитих врста рехабилитације, и њихове класификације, те даљих подела унутар њих, али и у односу на појмове правних последица осуде, те института сродних рехабилитацијама. У погледу већине института који ће бити предмет наше анализе, настојали смо да се осврнемо на њихове поједине историјскоправне аспекте. Осим тога, како бисмо на ваљан начин могли сагледати друштвено-политичке прилике у којима су односни институти настали и развијали се, користили смо се и социолошким и социолошко-правним методом.

У циљу бољег разумевања правне природе рехабилитација осуђених лица, као института кривичног права, позабавили смо се појединим нормативним актима у упоредном праву референтних правних система. У избору држава чија су позитивноправна решења била предмет наше анализе, фокусирали смо се на источноевропске државе, које су се у периоду после Другог светског рата, као што је то мање или више био случај и код нас, сусреле са политичком репресијом у успостављању и одржању социјалистичко-комунистичких друштвених поредака.

На питања отклањања последица тоталитарних режима у одређеној мери освртао се и Савет Европе, који је указивао на поједине праксе и позивао на примену појединих стандарда у овој области. У том смислу, у раду ће предмет наше анализе и системског тумачења бити и однос наших националних прописа према појединим актима донетим под окриљем ове међународне организације.

Наше истраживање ће се осим нормативних решења из прошлости, у највећој мери бавити анализом садашњих, али и могућих будућих законских решења, из којих очекујемо да ћемо бити у могућности да дамо адекватне предлоге *de lege ferenda* или, где је то због протеча времена депласирано, барем критички осврт на резултате постојећих решења *de lege lata*.

Анализирајући донета решења о рехабилитацији која су предмет нашег емпиријског истраживања, настојаћемо да утврдимо пре свега кривичноматеријалне основе ранијих осуда. У овом делу користили смо се нормативно-правним методом, имајући у виду релевантне правно-историјске аспекте, али и шири друштвени контекст стварања и примене тадашњих норми, превасходно кривичноправног карактера. Имајући у виду да субјективна страна бића кажњивих дела, у погледу којих се захтева рехабилитација, битно одређује ова понашања, историјски метод може у одређеној мери послужити и изналагању мотива и побуда код лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Предмет нашег истраживања судске праксе биће и анализа донетих решења о

² Бранислав Ристивојевић, „Употреба метода тумачења у кривичном праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (у даљем тексту: *Зборник ПФНС*), 2/2009, 345-380.

рехабилитацији, којом ћемо обухватити и казнену политику тадашњих правосудних и других органа, у односу на поједина кривична и друга кажњива дела. Мишљења смо да закључци о казнама које су примењиване у погледу појединих дела, могу бити од значаја за доказивање хипотеза у погледу правне природе специјалне рехабилитације и њених правних последица. У току рада на истраживању релевантне судске праксе примењиваће се и адекватни статистички методи, у смислу одређивања статистичког скупа (популације), одређивања оквира узорка, али и узорковање у смислу избора репрезентативног узорка, односно упоређивања узорка обрађених решења по захтевима за рехабилитацију са подацима добијеним из евиденција поступајућих судова. Осим настојања да утврдимо одређене законитости у погледу питања релевантних за кривичноматеријални карактер наше докторске дисертације, анализирајући узорак судске праксе, за који претендујемо да буде изузетног обухвата, примењиваћемо и метод студије случаја, у погледу најзанимљивијих предмета којима би се могли илустровати поједини закључци односно питања која ћемо у раду поставити.

За целу једну деценију, овако значајног подухвата, којим се у великој мери померају темељи целокупног друштва, ми данас готово да немамо чак ни свеобухватну базу података судске статистике о броју поднетих захтева, те броју и структури донетих решења о рехабилитацији. Осим тога, мишљења смо да чисто квантитативна диференцијална статистика о броју поднетих захтева и донетих решења са, евентуално, раздвајањем броја решења по врстама, те броја преосталих предмета у раду, никако није довољна за анализу домета овако озбиљног института. У наведеном смислу неопходно је послужити се методима тзв. дескриптивне статистике у циљу утврђивања мера дистрибуције и дисперзије, те међузависности појава и фактора, као и уочавања и анализе временских серија података. Све наведено неопходно је како би се скупљени подаци могли сумирати на што јаснији и што разумљивији начин, те у циљу описивања основних својстава анализираних појава. Успостављајући одређене квантитативне вредности унутар квалитативно постављених варијабли, графичким приказима желели смо дати приказ појединих референтних квантитативних података.

Наш основни циљ у овом раду јесте да сагледамо садржај и обим специјалне рехабилитације, анализирамо њене правне последице и друштвену функцију, како бисмо из тога схватили карактер овог института и могли одредити његову правну природу.

Један од циљева овог рада је свакако и сачињавање јединствене, и садржајно богате, документационе основе судске праксе лица кривично осуђених из политичких или идеолошких разлога у погледу којих је поднет захтев за специјалну рехабилитацију. Надаље, очекујемо да ћемо управо на основу добијених података о материјалним, али и формалним основима кривичних и других осуда из политичких или идеолошких разлога, а засновано на теорији кривичног права, успети да проникнемо у правну природу предметног института и

на тај начин, са аспекта кривичног права, заузмемо научно утемељен и проверљив став о карактеру специјалне рехабилитације.

Мишљења смо да је на изложени начин могуће створити солидну емпиријску подлогу за својеврсан пресек учињеног у десетогодишњем раду наших судова у поступцима специјалне рехабилитације, што је већ по себи одређена смерница за то шта и како даље. Такође, имајући у виду теоријску подлогу примењену на резултате истраживања судске праксе, као и анализу упоредноправних решења, односно евентуално доступних података о донетима рехабилитације у другим правним системима, пре свега у државама бивше СФРЈ, сматрамо да ћемо бити у могућности да дамо употребљиве и конкретне предлоге *de lege ferenda*. Имајући у виду да је процес подношења захтева за специјалну рехабилитацију окончан, те да је већи број поднетих захтева и решен, наши предлози најпре ће се моћи применити у евентуалном постављању одређених додатних односно корективних инструмената у циљу правног суочавања са ауторитарном прошлошћу.

1. ОСНОВНА ПИТАЊА РЕХАБИЛИТАЦИЈЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

У потрази за циљевима овог рада, међу којима се свакако истиче идеја одређивања правне природе специјалне рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога и сагледавање њених жељених, али и стварних правних последица, нужно је одредити се према одређеном броју института са којима је рехабилитација у тесној вези. Угаони камен даље анализе свакако је институт рехабилитације, односно разумевање мере различитости појединих института који се означавају овим термином. Посматрајући ефекте рехабилитација, позабавићемо се даље институтима у односу на које се рефлектују њихова дејства. Тако ћемо нешто детаљније сагледати поједине аспекте фазе која почиње од правноснажности, а протеже се некад и годинама након гашења кривичних санкција, односно главних и споредних казни. Овде пре свега мислимо на правне последице осуде, у чијој анализи ћемо нешто дубље ући у питања њихове правне природе, врста и трајања. У широком пољу последица које прате кривичну осуду, издвајају се свакако питања у вези са казненом евиденцијом, али и живот ових института у домену прекршајног права, које је такође коришћено као инструмент тоталитарне правне репресије код нас.

1.1. Појам рехабилитације у кривичном праву

Појмовно, рехабилитација увек значи поновно оспособљавање³, успостављање изгубљених права, враћање ураније стање, враћање части. У оквиру ванправних појмова рехабилитације, можемо разликовати медицинску, професионалну, политичку и друге врсте рехабилитације чији је садржај, методом права, тешко одредив. Иако би се садржај правног појма рехабилитације са догматско-нормативног аспекта, у принципу, могао докучити логичким поступком дефиниције,⁴ у правном систему Републике Србије појам рехабилитације је вишезначан.

Како професорица *Бркић* примећује, иако дилема између доктринарних или и нормативних дефиниција у праву припада прошлости, законодавац нерадо прибегава дефинисању. С правом констатује да ми имамо три закона која помињу, али уопште не дефинишу, или недовољно јасно дефинишу, рехабилитацију.⁵ Констатује се да се ови закони односе на сасвим различите случајеве, па тако имају и сасвим другачије циљеве, правни основ, материјалноправне услове, садржину и

³ Лат. *re* (поновно) и *habilitatio* (оспособљавање), тако и: Снежана Бркић, "Рехабилитација: три закона – три значења", *Зборник ПФНС*, 3/2008, 188.

⁴ *Ibid.*, 186.

⁵ Вид. Бркић (2008); Управо ова дилема уважене професорице, пробудила је у нама научну жељу за дубљим бављењем насловном проблематиком, у току ког смо имали њену свесрдну помоћ од непроцењивог значаја, на чему јој се посебно захваљујемо.

поступак остваривања рехабилитације. Иако су у питању сасвим различите установе, законодавац је нашао за сходно да их крсти истим именом, а да им при том, у појединим областима не да ближе дефиниције или бар специфичне атрибуте. Професорица *Бркић* још запажа да „додатне тешкоће ствара чињеница да наше законодавство није статично, да се не развија праволинијски и да често мења основне концепције важних уснова. Све ово негативно делује на развој правне науке која на различите начине сагледава један исти феномен. Отуда не би требало да нас чуди што у правној науци по питању дефиниције рехабилитације нема консензуса, чак ни на нивоу само једног од поменутих закона“.⁶

Како институт рехабилитације анализирамо са гледишта кривичног права, уочавамо да се у кривичноправној теорији и пре увођења рехабилитације, као инструмента савладавања ауторитарне прошлости, овај термин користи за још два садржајно, а тиме и суштински, потпуно различита института, који су регулисани темељним законима кривичног материјалног, односно кривичног процесног законодавства, као прописима општег карактера.

Наиме, у важећем Кривичном законик у (у даљем тексту: *КЗ*)⁷ заступљена је концепција рехабилитације основано осуђених лица⁸ са основом у кривичном материјалном праву, која се заснива на концепцији протека одређеног времена од издржавања, опроста или застаревања казне, те чињенице да се осуђено лице поправило. У том случају се након спроведеног поступка рехабилитације, регулисаног Законом о кривичном поступку (у даљем тексту: *ЗКП*)⁹, брише осуда овог лица и престају све њене правне последице, а лице се сматра неосуђиваним.¹⁰

Са друге стране, термин *рехабилитација* се провлачио и кроз наше основне прописе којима је регулисан кривични поступак још од 1976. године. Па ипак, наш

⁶ *Ibid.*, 187.

⁷ Кривични законик, *Сл. гласник РС*, бр. [85/2005](#), [88/2005](#) - испр., [107/2005](#) - испр., [72/2009](#), [111/2009](#), [121/2012](#), [104/2013](#), [108/2014](#) и [94/2016](#); Последње измене *КЗ* учињене *ЗИД КЗ 94/2016* у свом највећем делу ступају на правну снагу 1.6.2017. године. Док чланови којима се врши брисање кривичног дела Превара у осигурању из члана 208а, целокупна нова *Глава двадесет прва – Кривична дела против привреде*, ситне термилошке корекције код кривичних дела проневера (чл. 364), трговина утицајем (чл. 366), примање мита (чл. 367) и давање мита (чл. 368), ступају на снагу 1.3.2018, док су само допуне које се односе на проширење инкриминације тероризам (чл. 390) у домену припремних радњи ступиле на правну снагу протеклом редовног *vacatio legis*, односно 2.12.2016. године; пречишћен текст на: http://paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html, 15.3.2017.

⁸ Вид. *Бркић* ([2008](#)), 185.

⁹ Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. [72/2011](#), [101/2011](#), [121/2012](#), [32/2013](#), [45/2013](#) и [55/2014](#), (у даљем тексту: *ЗКП*), ступио на правну снагу 6.10.2011. године, а почео је да се примењује прво у поступцима за кривична дела за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, у ком случају се примењује од 15.1.2012. године, док је првобитно било предвиђено да се примењује у свим кривичним поступцима од 15.1.2013. године, да би изменама објављеним у *Сл. гласнику РС* бр. [121/2012](#), од 24.12.2012. које су ступиле на правну снагу 1.1.2013. године, када је требало почети са применом *ЗКП*, овај рок померен на 1.10.2013. године, када је овај *ЗКП* заиста и почео да се примењује у свим кривичним поступцима; пречишћени текст на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html, 15.3.2017.

¹⁰ Душан Јаковљевић, „Рехабилитација осуђеника“, *Анали Правној факултету у Београду* (у даљем тексту: *Анали*), 1-3/1991, 155.

законодавац није у тим прописима посезао за дефиницијом овог института, па смо тако имали различита тумачења у теорији и пракси. Иако је важећим ЗКП сам термин *рехабилитација* исправно изостављен из наслова односне главе законика, обим права неосновано осуђеног лица или лица неосновано лишеног слободе је у великој мери остао готово непромењен. На овај начин изостала је ранија потреба за тумачењем садржаја и обима самог појма рехабилитације. Па ипак, није без основа став, да се у односним одредбама суштински и даље ради о одређеном концепту рехабилитације са основом у кривичном процесном праву, како је означаван док су кривичнопроцесни кодекси употребљавали овај термин у регулисању поменуте проблематике.

Како се истиче у нашој нешто старијој кривичноправној теорији, „само етимолошко значење појма *”рехабилитација осуђеника”*, буди у човеку пријатно, правно и хумано осећање за ове друштвене прогнанике. Оваквом правном делатношћу наш законодавац показао је на делу да познаје живот и његове социјалне односе и потребе, да не негира динамику и темпо данашњег свакидашњег живота, где једна деценија, да не говоримо о столећима, своју прошлу посестриму често не може да позна ни по духу ни по материји.“¹¹ Наведена промишљања потичу из времена када наш правни систем није познавао институт који смо насловно одредили као рехабилитацију лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, односно класификовали као специјалну рехабилитацију. Потребне за постојањем, па и сама правна природа овог института, чине се сасвим другачијим.

У тексту који следи указаћемо на основне разлике међу институтима који се у теорији, али и у законодавству, подводе под појам рехабилитације.

1.2. Врсте рехабилитације у кривичном праву

За потребе успостављања конвенције у изражавању и појмова као једноставних и комуникабилних оператора у овом раду, покушаћемо већ на почетку анализе, да именујемо сваки од поменутих института који се у нашем законодавству, односно теорији означавају термином *рехабилитација*. Промисљајући критеријуме према којима бисмо могли упоредити сва три наведена института, који, осим истог називља немају много заједничког, покушали смо да успоставимо њихов однос на неколико различитих нивоа.

На првом месту у бављењу тематиком рехабилитације уопште, налази се институт традиционалне рехабилитације, који се односи на лице које је основано осуђено¹² на казну одређене тежине, чија казна је издржавањем, застарелашћу или

¹¹ Миливоје Р. Вељовић, *”Рехабилитација осуђеника”*, *Бранич*, 6/1936, 246.

¹² Односно прецизније: правноснажно осуђено лице, *чија осуда односно њена основаност није доведена у ишшање* у законом прописаном поступку за поништавање неосноване осуде. Јер чињеница да је осуђујућа одлука правноснажна, практично делује са тачке само једне својеврсне

неком врстом опроста угашена, а које је својим понашањем показало да се поправило, чиме је заслужило да у односу на њега престану све правне последице осуде, да се његова осуда из казнене евиденције брише, те да се сматра неосуђиваним. Имајући у виду да је ово редовна појава, те додатно, да у случају осуда на одређене, нешто лакше казне, ова рехабилитација наступа и по сили закона, односно да надлежни орган о томе доноси решење по службеној дужности, ближе смо је одредили као *редовну рехабилитацију*.

Насупрот њој налази се рехабилитација неосновано осуђених лица која, као и неосновано лишење слободе појединца од стране државних органа, ипак представља изузетак у правном систему једне државе. Управо због тога, учинило нам се да бисмо рехабилитацију неосновано осуђених лица у ширем смислу могли означити као *ванредну рехабилитацију*.

Надаље, ако пођемо од хипотезе да је осуда из политичких или идеолошких разлога, ако не у целости, онда увек барем делом неоснована, тада бисмо могли рећи да политичко-идеолошки мотивисана осуда представља једну посебну врсту неоснованих осуда са нагласком на њен политички или идеолошки карактер. Из тога, на овом прелиминарном нивоу истраживања ослањамо се на једну од посебних хипотеза овог рада, да и рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога представља једну врсту рехабилитације неосновано осуђених лица.¹³

Из изнетог проистиче природна потреба да ванредну рехабилитацију неосновано осуђених лица још једном поделимо на *оштри* и *специјалну* ванредну рехабилитацију.

Оштром ванредном рехабилитацијом¹⁴, односно *ванредном рехабилитацијом* у ужем смислу, именовали смо остваривање права лица неосновано лишеног слободе или неосновано осуђеног.

Руководећи се важећим решењем српског кривичног процесног кодекса, под *неосновано лишеним слободе* подразумевамо лице против ког није покренут

(обориве) *презумпције осуђиваности*, која уз испуњеност услова за примену неког од ванредних правних лекова, може бити оборена.

¹³ Овакав став, након дужег времена посвећеног овом истраживању, потврдили смо у поменутом чланку проф. Бркић. Наиме, поредећи рехабилитацију жртава политичке репресије са уобичајеном рехабилитацијом неосновано осуђених лица, аутор рехабилитацију неосновано осуђених лица односно лица неосновано лишених слободе ближе одређује као „*обичну*“ *неосновану осуду*, чиме имплицира постојање и посебне неосноване осуде која би била другачија од „*обичне*“. У оваквом изразу ми видимо потврду осећаја, а верујемо до краја нашег истраживања и научно заснованог става, о сродној правној природи рехабилитације неосновано осуђених лица и рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога; вид. Бркић (2008), 198-199.

¹⁴ У важећем *ЗКП* у погледу овог института више се не помиње термин *рехабилитација*, који се и раније помињао само у наслову одговарајуће главе закона, али не и у даљем тексту самих одредаба, а где се очигледно нашао посредством уставних формулација; више вид. Бркић (2008), 189-190; Па ипак, због устаљеног означавања овог института *рехабилитацијом* у нашој теорији, али и пракси, као и због његове сличности и унеколико генеричког карактера у односу на рехабилитацију лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, посветили смо му један део нашег рада, па је утолико овде било значајно и овом повезаном институту доделити једнозначан термин.

поступак, или је поступак правноснажним решењем обустављен или је оптужба одбијена, односно поступак правноснажно окончан одбијајућом или ослобађајућом пресудом; као и лице које је издржавало казну затвора, а у поновљеном поступку она је изречена у краћем трајању или преиначена у санкцију без лишења слободе, или је ослобођено од казне. Такође, то се односи и на лице које је било лишено слободе дуже времена него што траје кривична санкција, или је до тога дошло услед грешке или незаконитог рада органа поступка. Са друге стране, *неосновано осуђено лице* је оно према коме је кривична санкција била правноснажно изречена или које је оглашено кривим, а ослобођено од казне, а поводом ванредног правног лека је нови поступак правноснажно обустављен или је оптужба правноснажно одбијена или је окончан правноснажном ослобађајућом пресудом.

У погледу рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, као основног предмета нашег рада, нама се, чини да бисмо ову рехабилитацију адекватно могли одредити као *специјалну ванредну рехабилитацију*. Наиме, мишљења смо да овом специфичном правном механизму за исправљање историјских грешака учињених под окриљем права, по многим критеријума одговара баш овај опис. Сам термин *специјалан* [лат. *specialis*] значи нарочит, особен, посебан.¹⁵ Ова рехабилитација *посебна* је пре свега по самом политичко-идеолошком карактеру осуда на које се односи, али и чињеници да се потреба за њом јавља у *нарочитом* историјском тренутку за једно друштво, на његовом преласку из ауторитарног ка друштвеном поретку, заснованом на принципима демократије, те се последично, ова рехабилитација јавља само у појединим друштвима која су имала ауторитарну прошлост. Посматрајући из формалноправног аспекта, рехабилитација политичких осуђеника се, готово без изузетка, у правне системе уводи законима *специјалног* карактера. Осим наведеног, када се погледа структура казних дела за која су осуђена лица која подлежу овој рехабилитацији и она представљају једну посебну групу политичко-идеолошких деликата или недовољно прецизно одређених деликата, који су отуда, посебног карактера.¹⁶

У циљу коначног разјашњавања појмова којима ћемо се служити у даљем раду, сумарно ћемо се осврнути на њих.

¹⁵ Милан Вујаклија, *Лексикон старијих речи и израза (Нови Вујаклија)*, XI допуњено и редиговано издање, [прир. Драго Чупић], Београд – Подгорица, 2011, 1063.

¹⁶ Нама се на самом почетку бављења предметном проблематиком веома занимљивим учинио један појам из немачке теорије кривичног права – *политичко кривично право* (*Politisches Strafrecht der DDR*), према: Albin Eser, Jörg Arnold, "Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor neuen Herausforderungen", Teil 1, *Neue Justiz: Zeitschrift für Rechtsetzung und Rechtsanwendung*, 6/1993, 247; у нашој старијој теорији вид. Ivo Politeo, *Politički delikt*, 1921.

Скица 1

Појмовно разликовање рехабилитација

Појам **редовна рехабилитација** односи се на рехабилитацију основано осуђених лица након гашења казни према осуђеном, те протека одређеног времена и чињенице да се поправио.

Термином **ванредна рехабилитација** означаваћемо појам опште (у ужем смислу) ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе.

Напоследку, појам **специјална рехабилитација** подразумева, на посебном закону засновано, поништавање судске или административне одлуке којом је из политичких или идеолошких разлога лице осуђено или лишено права, односно утврђивање да је лишено права без било какве одлуке надлежног државног органа.

Управо изнето термилошко разграничавање појмова, у циљу лакше комуникације са јавношћу, у значајнијој мери се ослања на једну од поменутих посебних хипотеза овог рада да и рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога представља једну врсту рехабилитације неосновано осуђених лица. У вези са овом тврдњом, даље у раду изводићемо доказе на основу којих бисмо желели у завршним разматрањима извести закључак о доказивању хипотезе, односно евентуално супротан закључак да хипотеза није доказана.

Осим поменутих значења, истражујући литературу у вези са популарним процесима тзв. *транзиционе правде*, наишли смо на још једно значење у коме се употребљава појам рехабилитације. Термин рехабилитација у овом свом значењу, смештен је у окружење ширег друштвеног суочавања прошлости и некадашњим носиоцима власти у ауторитарном режиму. Тако се овде термин рехабилитација, коју би, термилошке дистинкције ради, требало одредити као *полицичку рехабилитацију*, користи за означавање једног нереваншистичког односа према бившим функционерима и одсуство процеса лустрације, при чему се некадашњи носиоци терора, у већој или мањој мери рехабилитују за злочине које су чинили у име система. У овом значењу појам би могао обухватати изузетно широк садржај од простог одсуства утврђивања било какве њихове одговорности, па све до једног става где заправо, функционери бившег режима настављају да партиципирају у

вршењу најзначајнијих друштвених функција, повратно делујући и контролишући ниво суочавања са прошлошћу, избегавајући практично суочавање са сопственим делима и самима собом.¹⁷

Имајући у виду изнету хипотезу о блискости правне природе специјалне и ванредне рехабилитације, које заједничким именом одређујемо као *ванредне рехабилитације у ширем смислу*, осврнућемо се прелиминарно, у најкраћем, на њихов однос према редовној рехабилитацији и сродним институтима.

Редовна рехабилитација основано осуђених лица заснована на идеји ресоцијализације осуђеног лица које се поправило¹⁸ и ванредна рехабилитација неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе, осим чињенице да су уведене темељним кодексима кривичног материјалног и кривичног процесног права као општим законима, те делимичног преклапања у надлежности суда који о њима одлучује, као и чињенице да *ЗКП* оба ова поступка предвиђа као посебне поступке, имају мало шта заједничко. Већ на овом, прелиминарном нивоу анализе јасно је да су различити њихови циљеви, круг кривичних дела у односу на која се могу применити, али у великој мери и правне последице и поједина друга обележја.

Надаље, редовну рехабилитацију могуће је дати и актом амнестије односно помиловања. Иако претходни основни извори кривичног материјалног права, нису познавали ову могућност, *КЗ* то предвиђа у члановима којима регулише амнестију односно помиловање, али не и у одредбама о рехабилитацији. Тако, *КЗ* (чл. 97-100) познаје поделу рехабилитације само на *законску* и *судску*. У намери да ближе одредимо ову, трећу врсту редовне рехабилитације путем амнестије односно помиловања¹⁹, потребно је осврнути се на критеријум којим се *КЗ* служи у разликовању постојећих врста рехабилитације.

Поделу редовне рехабилитације на *законску* и *судску*, *КЗ* заснива на логици да ли рехабилитација наступа *по сили закона* или тек *на основу одлуке суда*. Иако се можда на први поглед може учинити, не би било сасвим исправно закључити да је критеријум за ову поделу доносилац одлуке о рехабилитацији. Доказ за то јесте и чињеница да решење о законској рехабилитацији може донети управни орган надлежан за вођење казнене евиденције (чл. 571 *ЗКП*), али уколико он то не учини, ово решење може донети и суд (чл. 572). Критеријум поделе редовне рехабилитације на *законску* и *судску* представља уствари *основ по коме рехабилитација настаје*. Тако, код *законске*, редовна рехабилитација наступа *по сили закона*, а решење које може донети орган управе или суд, декларативног је карактера. Са друге стране, у случају *судске* редовне рехабилитације, решење суда

¹⁷ Eric E. Posner, Adrian Vermeule, "Transitional justice as ordinary justice", *Harvard Law Review*, 3/2004, 779- 780.

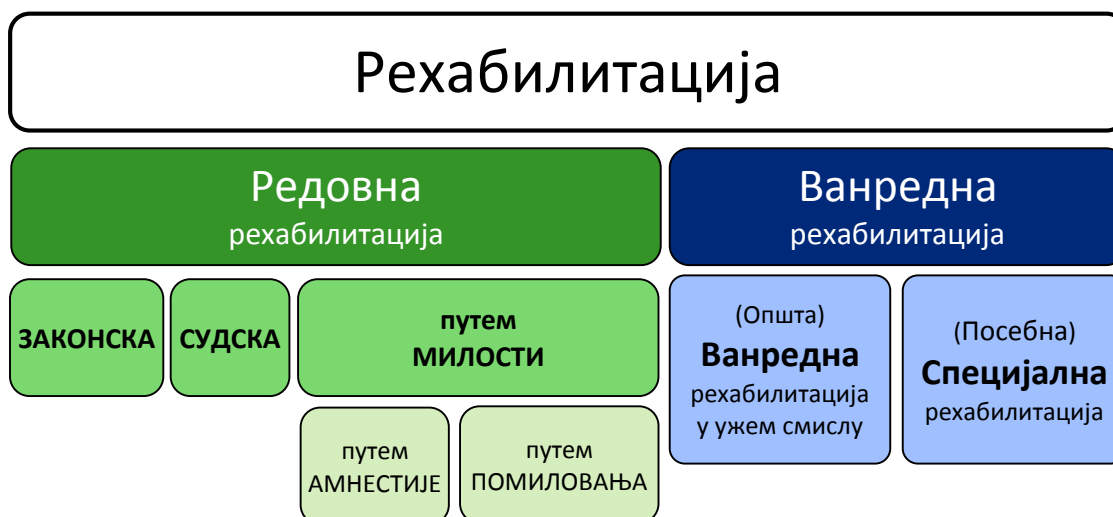
¹⁸ Детаљније Jelena Žuženić, „Da li je naša koncepcija rehabilitacije i brisanja osude u skladu sa idejom o resocijalizaciji osuđenih osoba i na liniji humanističke orijentacije krivičnog prava“ *Naša zakonitost*, 1/1978, 67.

¹⁹ Како се исправно истиче „сличност, која даје привид идентитета, ипак не даје основ за закључак да су аболиција, амнестија и помиловање институти кривичног права“; Branko Petrić, „Rehabilitacija u krivičnom pravu SFRJ“, *Sudska praksa, Jugoslovenski stručno-informativni časopis*, april 1986, 78.

је конститутивног карактера и рехабилитација наступа тек *стицањем судског решења на правну снагу*.

Иако ћемо се природом амнестије и помиловања бавити пред крај следећег поглавља овог рада, ноторна је чињеница да се амнестија у нашем правном систему даје у виду закона о амнестији, док помиловање представља акт шефа државе – у нашем правном систему Председника Републике. Држећи се критеријума који у разликовању редовне рехабилитације познаје *КЗ* у виду *основа по коме рехабилитација настаје*, чини нам се најпримеренијим да ове две рехабилитације заједничким именом назовемо *редовне рехабилитације путем милости*²⁰, а ту спадају:

- *редовна рехабилитација путем амнестије*, и
- *редовна рехабилитација путем помиловања*.

Скица 1а
Појмовно разликовање рехабилитација (са моделом редовне рехабилитације)

Ова два начина давања редовне рехабилитације путем милости, у сваком погледу везани су искључиво за институте амнестије, односно помиловања. И материјални услови, који практично не постављају било каква ограничења, као и сам поступак давања редовних рехабилитација путем милости, нису посебно регулисани, већ се на њих односе норме којима се уређују амнестија и помиловање. У том смислу, ми ћемо овде једино истаћи закључак да се обе редовне рехабилитације путем милости могу дати било ком осуђеном, без било каквих ограничења у погледу врсте или висине казне, односно кривичног дела за које је

²⁰ Овај термин користи *Јаковљевић*, иако га више везује за историјски развој института, јер у то време помиловањем и амнестијом није било могуће дати рехабилитацију; вид. Dušan Jakovljević, *Rehabilitacija u krivičnom pravu*, Научна књига, Београд, 1990, 99; Од њега класификацију која укључује законску, судску, мешовиту, па и рехабилитацију *путем милости* преузимају готово сви аутори који су се бавили предметном проблематиком; нпр. вид. Dušan Jakšić, „Rehabilitacija u Krivičnom pravu Srbije“, *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo*, [2/2014](#), 192.

лице осуђено, невезано за протек времена или услов поправљања. Између осталог и из наведених разлога, а и у складу са уобичајеном поделом редовне рехабилитације, приликом анализе редовне рехабилитације бавићемо се само *законском и судском*. Појединим питањима у вези са редовном рехабилитацијом *иуштем милосићи*, односно амнестије и помиловања, детаљније ћемо се позабавити у делу рада посвећеном овим институтима, сличним рехабилитацији.

Имајући у виду да смо *специјалну рехабилитацију* определили као једну посебну врсту *ванредне рехабилитације* (у ширем смислу), као рехабилитације неосновано осуђених лица, мишљења смо да би након подробне анализе ранијих осуда лица из политичких или идеолошких разлога, те поступака у којима су доношене овакве одлуке и санкција које су изрицане, корисно било упоредити стандарде које би, у циљу преиспитивања оваквих одлука, нудио поступак према посебним законима о рехабилитацији у односу на могућности коришћења ванредних правних лекова према Законнику о кривичном поступку. У наведеном смислу закључак о постављеном проблему водио би одговорима на две посебне хипотезе овог рада.

Тако, мишљења смо да би се у поступцима рехабилитације лица која су из политичких или идеолошких разлога у ранијем кривичном поступку осуђена за извршење одређених кривичних дела, ваљало руководити стандардима истине, односно доказивања истинитости које поставља кривични, а не хетероген, и релативно неформалан, ванпарнични поступак.

Из изнете посебне хипотезе, произлазила би следећа – закључак ванпарничног суда, да је одређена кривична пресуда донета из политичких или идеолошких разлога, могао би представљати само посебан основ за понављање кривичног поступка.²¹

Могуће су и друге поделе унутар три описане врсте рехабилитације. Нпр. као што смо раније изнели свој став, у складу са њиховом правном природом, могуће је једино груписање специјалне и ванредне рехабилитације у општем смислу, насупротив редовној рехабилитацији. Па ипак, ако бисмо пошли од другог критеријума, *редовна* и *ванредна* би се могле заједничким именом одредити као *општи*, имајући у виду да се обе заснивају на одредбама општих прописа, чак темељних закона кривичног материјалног и кривичног процесног права. Са друге стране *специјална* рехабилитација и би и према овом критеријуму задржала свој атрибут, јер је уведена *посебним* или *специјалним* прописом.

Обе рехабилитације које смо заједнички означили као ванредне, по својим дејствима подсећају на дејства правних лекова. Имајући у виду да су одлуке које се њима мењају већ стекле правноснажност, оне би могле имати само дејства слична каквим ванредним правним лековима, што чак и посматрано чисто језички, одговара атрибутима које смо им доделили за потребе разликовања од редовне рехабилитације. Општа, односно како смо је одредили, у ужем смислу

²¹ Који би у случају доказаности хипотезе, законитости ради, ипак требало унети и у *ЗКП*.

ванредна рехабилитација заснива се управо на одлуци донетој по ванредном правном леку па самим тим она представља правну последицу ове измене, тачније својеврсног преиначења правноснажне осуђујуће одлуке. Са друге стране, у сфери специјалне рехабилитације, сам захтев за специјалну рехабилитацију има карактер каквој специјалној правној леку, односно боље речено специјалној правној средстви којим се иницира поступак преиспитивања раније осуде, и након кога се, усвајајућим решењем о специјалној рехабилитацији ранија осуда поништава и уклања из правног поретка.

Након што смо, за потребе појмовне диференцијације, изложили разлике између редовне, ванредне и специјалне рехабилитације, те појединих њихових подврста, у наредном излагању позабавићемо се питањима правних последица осуде и казних евиденција. Јер се значај рехабилитације у смислу успостављања статуса пуноправног грађанина, чак и код редовне рехабилитације, а нарочито код ванредне и специјалне, може схватити тек када се сагледају све негативне последице које за собом повлачи осуда због кривичног дела.²²

Ове две области на самој граници кривичног права, уско су повезане са сваком од уочених врста рехабилитације. Ова веза почива углавном на томе што се дејства рехабилитације увек, барем делимично, протежу и имају одређена дејства у односу на њих.

²² Према. Bogdan Zlatarić, „Rehabilitacija i pravne posljedice osude“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2/1960, 104.

1.3. Правне последице осуде

Вероватно и најзначајније начело кривичног материјалног права свакако јесте начело законитости, које у свести адресата кривичноправних норми, најупечатљивије доказује своје присуство кроз максиму *nullum crimen, nulla poena sine lege*. Остварујући овај врхунски принцип кривичног материјалног права, рађа се неприкосновеност законског прописивања кривичних дела и кривичних санкција. Еволуцијом система кривичног материјалног права, начело законитости оставило је трага и у домену правних последица осуде, које је данас могуће предвидети искључиво законом. Па ипак, иако комплексна парламентарна законодавна процедура гарантује широку друштвену, али ипак релативну, контролу у погледу ограничења која се прописују законима, чињеница да се правне последице осуде прописују великим бројем других ванкривичних закона, оставља широк простор у коме правна сигурност може бити доведена у питање.²³

Чињеница да су подаци о кривичној осуди, иако ограниченом, одређеном кругу лица ипак доступни, управо казнена евиденција омогућава правни живот осуде ван њеног непосредног кривичноправног дејства. Наиме, схватајући да је кривична осуда чињеница, која у принципу није ствар коју осуђено лице радо дели са средином у којој живи и околином уопште, казнене евиденције гарантују извесност правног саобраћаја у погледу одређених питања везаних за осуђиваност.²⁴

Како истиче изванредни *Марјановић*, значење рехабилитације у једном правном систему директно је пропорционално са обимом правним последица осуде које погађају осуђено лице након издржане казне. „Што је већи обим ограничења које закони намећу бившем осуђенику, то је већи значај овог института, као средства за његову реинтеграцију у друштво. И обратно.“²⁵

У наредном излагању позабавићемо се историјским развојем мера које погађају осуђено лице на основу самог закона, а називамо их правним последицама осуде. Након чега ћемо покушати да се изразимо у погледу њихове правне природе, али и да изложимо услове, трајање и поступак за престанак правних последица осуде у нашем савременом праву. Напослетку овог дела рада позабавићемо се питањима уписа, издавања података, те брисања осуда из казнене евиденције, као и посебним казним евиденцијама и другим сличним регистрима који постоје у нашем правном систему.

²³ Тако и Anita Kurtović Mišić, Marta Dragičević Prtenjača, Višnja Strinić, „Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (у даљем тексту: *HLJKPP*), 2/2012, 701.

²⁴ О односу правних последица осуде и рехабилитације вид. и код Sretko Janković, „Pravne posljedice krivične osude i rehabilitacija“, *Pravni život*, 9/2001, 357-370.

²⁵ Đorđi Marjanović, „O rehabilitaciji“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 3-4/1978, 434.

1.3.1. Историјски развој правних последица осуде у нашем праву

У овом делу рада учинићемо летимичан осврт на поједине аспекте правних последица осуде у периоду после Другог светског рата, имајући у виду да су предмет нашег истраживања осуде из политичких односно идеолошких разлога које, у великом броју, датирају управо из наведеног периода.²⁶ Разлог више да у истраживању правних последица осуде, као ипак споредног предмета наше анализе, не идемо даље у прошлост, јесте и чињеница да се наш законодавац, све до Новеле Кривичног законика из 1959. године, заправо не одређује изричито у погледу правних последица осуде. Па ипак, историјски осврт на правне последице осуде започињемо анализом прописа донетих непосредно након Другог светског рада.

Тако ћемо се у наредном излагању накратко позабавити еволуцијом одређених казни у прописима нешто пре поменуто новеле, које су по њиховој природи и дејствима веома сличне правним последицама осуде. Иако су правне последице осуде, као што смо подсетили, као такве непознате основном извору кривичног материјалног права пре 1959. године, разуме се да је и у ово време велики број закона, али и подзаконских аката, предвиђао различите правне последице осуде на које ћемо у наредном излагању тек илустративно указати.²⁷

Правне последице осуде су и зачете ван система кривичног права, да би касније, уочавајући раст њиховог броја, али и њихова често незанемарљива парипенална дејства, кривични законодавац ове мере усвојио под своје окриље, регулишући правни оквир за њихово прописивање, али ипак препуштајући их матичној ванкривичној породици норми. Анализом садржине појединих кривичних казни из референтног периода, настојаћемо да утврдимо које су то казне својим дејствима обухватале поједине мере које ми, у данашњем смислу, сматрамо правним последицама осуде. У наведеном смислу, није било могуће да правна последица осуде, чија би садржина била обухваћена одређеном казном, уопште постоји и делује, већ би се њено дејство заправо остваривало непосредно на основу саме осуде односно кроз дејство изречене казне.

Први послератни пропис, за који бисмо могли рећи да садржи одређене мере, чији карактер подсећа на правне последице осуде јесте *Закон о врстама казни* (у даљем тексту: *ЗВк*)²⁸ који у складу са својим насловом, али не и њиховом правном природом, све предвиђене мере подводи под казне. Тако, већ у првом свом члану у оквиру тринаест врста казни, овај послератни пропис предвиђа и, по својој

²⁶ У погледу система санкција, па и правних последица осуде у нашем праву пре другог светског рата, погледати део 2.1.1.1 *Историјски развој редовне рехабилитације у српском кривичном праву*, ниже, стр. 59 овог рада.

²⁷ Прилично аналитичан преглед правних последица осуде, иако превасходно у циљу доказивања своје теорије о „правим“ и „неправим“, даје Radmila Kukavica, *Pravne posledice krivične osude*, 1975, 13-39.

²⁸ *Сл. лист ДФЈ*, бр. 48/45 и *Сл. лист ФНРЈ*, бр. 66/46 (пречишћен текст), 11.02.2017; Анализирани чланови овог прописа односе се на његов пречишћени текст из 1946. године.

природи правним последицама осуде блиске, следеће казне: 6) губитак политичких и појединих грађанских права, 7) губитак државне или друге јавне службе, 8) губитак или снижење чина, као и 9) забрану бављења одређеном делатношћу или занатом.²⁹ Све поменуте казне могу бити изречене трајно или на одређени временски период, од једне до пет година. У складу са савременим схватањима, неке од поменутих казни заправо одговарају одређеним мерама безбедности, док природа појединих, у солидној мери, одговара неким од правних последица осуде, како их данас предвиђа важеће законодавство.³⁰

По начину рачунања њеног трајања, иако само у једном специфичном случају, по свом директном дејству, на правне последице осуде највише подсећа казна *губитка политичких и појединих грађанских права*. Наиме, *ЗВк* у члану 10 предвиђа да ако је она изречена као споредна, уз коју главну временску казну, тада производи правна дејства од дана правноснажности, али се губитак политичких и појединих грађанских права, рачуна тек од дана када је главна казна издржана, застарела или опроштена.³¹ Управо овакво временско дејство, у теорији се сматра једним од основних обележја правних последица осуде, јер оне имају сопствени живот заснован директно на закону и чињеници осуде. Па ипак, поредећи ове казне са савременим поимањем правних последица осуде, у прилог закључку да се заправо ради, како сам закон наводи, о споредној казни која делује после главне, а не о правној последици осуде, иде и чињеница да и она, као и све остале наведене казне, не делује по сили закона, већ је суд изриче својом одлуком.

Губитак политичких и појединих грађанских права према чл. 8 *ЗВк* састојао се у губитку: 1) *свих политичких* права (права бирати или бити биран у органе државне власти, права на стицање функција у друштвеним организацијама путем избора, права на државну или другу јавну службу³², права ношења почасног звања или одличја и других јавних почести) и 2) *једној или оба грађанских* права (родитељских права, права на пензију и помоћ социјалног осигурања) кад закон то изричито предвиђа.³³

Отпочињањем кодификације нашег кривичног материјалног права доношењем Општег дела Кривичног законика из 1947. године (у даљем тексту:

²⁹ Могућност да се наведене мере, могу изрећи самостално као главне *казне* (како их *ЗВк* уосталом и назива) смањује могућност њиховог увођења у простор у коме делују правне последице осуде. То је простор који се налази на самој ивици, али ипак преко граница дејства кривичних санкција. Наиме, кривичне санкције никако се не могу сматрати правним последицама осуде, из више разлога, а пре свега јер их изриче суд, а не наступају по сили закона.

³⁰ Више Драгиша Дракић, Гордана Дракић, „Систем мера безбедности у нашем кривичном праву - кроз историју и данас“, *Теме - часопис за друштвене науке*, 4/2015, [1399-1416](#).

³¹ Упркос правној природи ограничења која се њима остварују, која више подсећа на правне последице осуде, *ЗВк* ипак овим казнама даје самосталан живот, па се тако свака од њих може изрећи и као главна казна, а када су изречене као споредне уз неку другу казну осим уз неку главну временску казну, тада почињу да делују одмах од правноснажности, као и све друге казне.

³² Иако је *губитак права на државну или другу јавну службу* предвиђен и као посебна казна, која ће постојати све док је Кривични законик – Општи део из 1947. године није укинуо.

³³ Тако и Milorad Perović, *Pravne posledice osude i rehabilitacija*, Nikšić, 1990, 55.

Кз47)³⁴ нису учињене значајније промене у диференцијацији кривичних санкција³⁵, нити јаснијем издвајању правних последица осуде.³⁶ Осим поменутог укидања једне од ових санкција³⁷, *Кз47* не издваја више посебно политичка права већ их све своди под казну *губијка грађанских права* која се могла састојати у губитку свих или појединих права идентичних као у *ЗВк* уз проширење дејства на могућност *губијка права на јавно испуњање*. Уз нешто другачију номотехнику, практично сви услови изрицања ове казне, остали су исти.

Прописима које овде анализирамо, регулисана је област кривичног материјалног права у периоду успостављања правног система непосредно након Другог светског рата. Имајући у виду да ће у наставку рада фокус нашег истраживања бити на кривичним осудама из политичких или идеолошких разлога, које се у великој мери ослањају управо на ове прописе, подсетићемо на специфичности успостављања система нашег кривичног материјалног законодавства тог времена. Наиме, након периода важења једног сложеног законског система кривичног права који се састојао од Општег дела Кривичног законика из 1947. године и неколицине закона којима су регулисане поједине групе кривичних дела, први послератни целовити кодекс кривичног материјалног права, Кривични законик из 1951 (у даљем тексту: *Кз51*)³⁸, који је усвојен уз Уводни закон³⁹, укинуо је постојеће кривичноправне прописе.⁴⁰

³⁴ Кривични законик – Општи део, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [106/47](#), (у даљем тексту: *Кз47*), проглашен је указом Президијума Народне скупштине ФНРЈ 4. децембра 1947, а ступио на снагу 12. фебруара 1948. године.

³⁵ Осим укупно дванаест казни, *Кз47* издваја две здравствено-заштитне мере (упућивања у установу неурачунљивих и смањено урачунљивих лица), као и четири васпитно-поправне мере намењене малолетницима; детаљније Emir Čođović, *Sistem krivičnih sankcija Republike Srbije*, 2015, 35.

³⁶ У погледу одређених казни као што је то нпр. *забрана бављења одређеним занимањем* постоји алтернативно постављен додатни услов да је „учинилац своје занимање злоупотребио за извршење кривичног дела или да би његово даље бављење тим занимањем било друштвено-опасно.“ (чл. 50 *Кз47*) На овај начин поједине од ових мера почињу да добијају карактер мера безбедности, које ће се у нашем кривичном материјалном законодавству издиференцирати тек нешто касније.

³⁷ *Губијак права на државну или друћу јавну службу* из чл. 1 ст. 1 тач. 7 *ЗВк*.

³⁸ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [13/51](#), [19/51](#) – испр., [30/59](#), [11/62](#) и [31/62](#); *Сл. листи СФРЈ*, бр. [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#); усвојен 9. марта 1951, а ступио на снагу 1. јула 1951, (у даљем тексту: *Кз51*)

³⁹ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [11/51](#).

⁴⁰ 1) Кривични законик - Општи део, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [106/47](#); 2) Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#); 3) Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#); 4) Закон о кривичним делима против народа и државе, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [59/46](#), [106/47](#), *осим члана 3а* који је регулисао питање одговорности руководећих лица до капитулације 1941. као и оних који су у то време вршили убиства, насиља, злостављања и прогоне грађана (тако и Kukavica (1975), 84, фн. 21); 5) Закон о кривичним делима против општенородне имовине, имовине задружних и других друштвених организација, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [87/48](#); 6) Закон о кривичним делима против службене дужности, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [88/48](#); и напослетку 7) Закон о војним кривичним делима, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [107/48](#); Осим тога, овим посебним прописом *Кз51* је уведен у живот, а укинуте су и поједине кривичноправне одредбе одређених закона, док су неке норме у споредном кривичном законодавству измењене и учињене су привремене измене до законских измена и допуна закона о кривичном поступку.

Из историјског аспекта развоја правних последица осуде у нашем правном систему, одредбама *Kз51* настављена је тенденција диференцијације кривичних санкција издвајањем мера безбедности, те смањењем броја казни.⁴¹ Такође, уочљива је склоност законодавца ка ублажавању казненог дејства мере губитка грађанских права, коју овај пропис сада више не дефинише као губитак, већ као *ограничење грађанских права*. Веома је битно приметити да се ова казна, за разлику од раније, *сада може изрећи само као споредна* (чл. 25 ст. 2). Оваквим њеним позиционирањем у систему казни, умањено је њено казнено дејство, чиме се она сама, иако је и даље предвиђена као казна, приближава дејствима правних последица осуде. У ово време, веома мали број прописа је везивао правне последице осуде уз казне лишења слободе преко шест месеци, односно годину дана.⁴² Највећи број прописа овог времена, који су садржали одређене правне последице осуде, њихово наступање везивао је за осуду на споредну казну ограничења грађанских права. Но, у наведеном смислу, дејство већег дела правних последица осуде заправо је било онемогућено, односно предухитрено директним деловањем саме споредне казне ограничења грађанских права.⁴³

Приметно је да ни *Kз51* у основном тексту не регулише посебно правне последице осуде, иако их по први пут идентификује и индиректно помиње. У одредбама којима се регулишу амнестија, помиловање и рехабилитација (чл. 84-87) предвиђено је да се овим мерама „укидају, односно престају правне последице осуде“.

Први целовити пропис кривичног материјалног права измењен је и допуњен новелом из 1959. године (у даљем тексту: *Kз59*)⁴⁴ која је у наш правни систем унела значајне новине. Тако се овим изменама укида казна ограничења

⁴¹ Тако овај пропис познаје седам казни, три мере безбедности и у односу на малолетника четири васпитно-поправне мере; тако *Соговић* (2015), 36.

⁴² Такав случај је био рецимо са чл. 343 ст. 1 тач. 4 Закона о радним односима, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [53/57](#), који је предвиђао правну последицу осуде престанка радног односа даном ступања на издржавање казне „ако радник правноснажном пресудом буде осуђен на казну затвора у трајању дужем од годину дана“.

⁴³ Слично дејство имала је и казна *забране бављења одређеним занимањем* (чл. 25 ст. 1 тач. 5 *Kз51*). Наиме, Закон о радним односима (вид. фн. изнад) у истом члану предвиђао је престанак радног односа „ако раднику правноснажном судском пресудом буде забрањено бављење занимањем које врши у привредној организацији“. У наведеном смислу, ова правна последица осуде иако је практично у потпуности покривена дејством наведене споредне казне, ипак бисмо могли рећи да није у потпуности без икаквог дејства. Наиме, сама казна предвиђа забрану бављења одређеним занимањем, али чињеница престанка радног односа би се ипак могла посматрати као нешто шири правна последица осуде на ову казну. Нпр. могли бисмо замислити пример у коме се лице бавило одређеним занимањем и ван радног односа, што је обухваћено самом казном, док би дејство на престанак самог радног односа у привредној организацији могао бити посматран, иако као веома уско и прилично формалистички, као правна последица осуде.

⁴⁴ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени листи ФНРЈ*, бр. [30/1959](#), од 29. јула 1959. године, а ступио на правну снагу 1. јануара 1960. године; Иако се овде ради само о новели Кривичног законика из 1951. године, која је и иначе, а нарочито у домену (редовне) рехабилитације, те правних последица осуде унела значајне новине, даље ћемо је посебно анализирати, а ради прегледности ова решења у даљем тексту представљаћемо као *Kз59*.

грађанских права⁴⁵ и, што је за нас овде најзначајније, основни извор нашег кривичног материјалног права по први пут изричито регулише правне последице осуде.

Чланом 37а новелираног кривичног закона из 1951., у пречишћеној верзији *Кз59*, предвиђено је да осуде за одређене кривична дела или на одређене казне повлаче седам могућих правних последица, и то:

1. престанак вршења изборних функција у државним органима, органима друштвеног управљања, у привредним или друштвеним организацијама,
2. престанак службе, радног односа, звања или вршења одређеног позива,
3. губитак чина,
4. одузимање одликовања,
5. забрана иступања у штампи, на радију или телевизији или на јавним скуповима, учествовања у оснивању удружења и вршења издавачке делатности,
6. забрана вршења одређених послова у државним органима, органима друштвеног управљања у привредним или друштвеним организацијама,
7. забрана стицања одређеног звања или позива.

У погледу овлашћења за предвиђање правних последица осуде, у некадашњем сложенем законодавном систему федеративне државе, предвиђено је да се правне последице из тачака 1) и б) могу прописати и законима република у оквиру њихових надлежности, док је предвиђање осталих правних последица осуде било резервисано само за савезне законе.⁴⁶ Из изнете одредбе, увиђамо једно веома значајно решење ових новела кривичног законика. Оно се састоји у установљавању начела законитости у погледу правних последица осуде, односно ограничењу да се правне последице осуде могу предвидети само законом, а никако подзаконским актима, као што је то до тада могао бити случај.⁴⁷ Надаље, *Кз59* предвиђа да ће се трајање правних последица осуде одредити законом којим се оне прописују, али одређује да оне не могу трајати дуже од десет година од дана издржане, опроштене или застареле казне. Кривични законик за себе задржава право, да може предвидети

⁴⁵ О узроцима и разлозима укидања ове казне више вид. Petrović (1990), 55; као и Kukavica (1975), 41-44, која истиче да је постојање споредне казне *ограничења грађанских права* имајући у виду да је „у периоду доношења Кривичног законика из 1951. године пред нашим судовима још одговарао већи број ратних злочинаца и народних непријатеља...“ те да су „ови елементи морали, за извесно време да носе печат осуде и у неку руку да буду морално деградирани...“ и како „оваква лица по издржаној казни не би уживала сва права, као и остали – неосуђивани грађани.“

⁴⁶ Преглед правних последица осуде на основу *Кз59*, вид. код Kukavica (1975), 45-69.

⁴⁷ Упркос свим легислативним напорима, у литератури тог времена основано наилазимо на бојазан од чињенице да се правне последице осуде прописују „законима из различитих правних области, у чему се крије да оне буду прописане без довољне и свестране криминалнополитичке оцене и да на тај начин буду контраиндициране општој сврси кажњавања...“ као и да због ширине прописа који их могу предвидети „не буду у свести суда кад изриче кривичну санкцију, тако да понекад оне могу теже да погоде осуђено лице, по издржаној или извршеној (нпр. новчаној) казни, више него што је то суд, па и сам законодавац, желео“; према Kukavica (1975), 44.

услове под којима правне последице осуде, предвиђене другим законима, у оквирима које даје *Кз59*, могу престати и пре времена на које су одређене.

У хронолошком смислу следећи, системски извор нашег кривичног материјалног права, *Кривични закон СФРЈ* (у даљем тексту: *Кз76*)⁴⁸ значајно детаљније регулише правне последице осуде. Па ипак, ми овде нећемо излагати ова решења из једног специфичног, и у научном смислу веома занимљивог, разлога. Наиме, имајући у виду одређене, готово козметичке, захвате у опису појединих врста правних последица осуде, ***оне се у нашем законодавству од овој пројиса до данас нису ни мало измениле*** [sic!]. У изнетом смислу, решења *Кз76* у потпуности одговарају важећим решењима нашег законодавца, која ћемо излагати нешто касније.⁴⁹

Саме правне последице осуде нису основни предмет нашег истраживања, а нарочито то није њихов историјски аспект. Оне су у овом делу истраживања сагледаване пре свега у погледу дејства одређених осуда из политичких или идеолошких разлога, али и њихове еволуције из казне ограничења политичких и грађанских права, те могућности да се њихова дејства од пре више од пола века евентуално уклоне или надокнаде одређеним мерама из корпуса специјалне рехабилитације. У наш систем кривичног материјалног права правне последице осуде се и формално, одвојено од дејства појединих казни, уводе 1959. године, новелом кривичног законика из 1951. Управо из тог разлога изнели смо ову анализу, можда нешто детаљније него што смо на почетку бављења правним последицама осуде мислили. Чини нам се да то може бити од користи за наш рад, како бисмо на тај начин могли упоредити њихову еволуцију кроз наше законодавство, у периоду од пола века, и то управо у периоду на који се односи далеко највећи број поступака специјалне рехабилитације за осуде из политичких или идеолошких разлога.

Имајући изнето у виду, као и савремена законодавна решења и становишта судске праксе, али и ставове теорије, покушаћемо да укратко изложимо најзначајније аспекте правне природе ових специфичних, инфаматорних мера, које наступају као последице кривичне осуде.

⁴⁸ *Сл. лист СФРЈ*, бр. [44/76](#), [34/84](#), [74/87](#), [57/89](#), [3/90](#) и [38/90](#).

⁴⁹ Вид. *1.3.3. Услови за настајање и врсте правних последица осуде у важећем српском кривичном праву*, ниже, стр. 31 овог рада.

1.3.2. Природа правних последица осуде

Имајући у виду изнету еволуцију појединих казни и правних последица осуде у нашем правном систему, јасно је да су на свом развојном путу казне и друге инфамантне мере, дуго биле јединствене и практично неодвојиве. Како се систем кривичних санкција развијао и како су се различите врсте мера диференцирале унутар њега, и правне последице осуде су постепено почеле да теже ка аутономији⁵⁰, која уосталом представља природну фазу сваког развоја. Временом се губи њихов ретрибутивни и казнени карактер, а оне постају хуманије и, по угледу на напредак у развоју кривичних санкција, све више бивају усмерене ка остваривању ресоцијализаторске функције кривичног права.

Кривичне санкције свакако нису једине мере репресивног карактера које делују у односу на правноснажно осуђене учиниоце кривичних дела. Уколико је лице нпр. осуђено на казну затвора, одслужењем казне затвора не престаје нужно и правна репресија према њему. Осуђено лице, чак и након одслужења казне затвора, трпи и одређене правне последице осуде. У наредном излагању позабавићемо се управо овим аспектом њиховог дејства, а касније ћемо сагледати одређене ситуације у којима правне последице осуде могу имати озбиљнија дејства по осуђено лице него сама затворска, односно друга казна.

Иако правне последице осуде, као што смо поменули, некада могу и теже погодити осуђено лице од самих кривичних санкција, оне ипак не припадају њима. У теорији сусрећемо различита становишта о њиховом карактеру и њиховој правној природи. Тако одређени аутори правне последице осуде сматрају ограничењима права осуђених лица, која наступају аутоматски, по сили закона (*ex lege*)⁵¹ и представљају ограничења права осуђених лица. Оне нису кривичне санкције, већ цивилноправна ограничења, која наступају као нужна пропратна појава осуђујуће пресуде.⁵² Оне нису кривичноправне санкције, јер их не изричу кривични судови.⁵³ Па ипак, имајући у виду да се њима осуђеном лицу, у значајној мери, могу ограничити нека од основних људских права, као и да им је један од основних циљева отклањање опасних ситуација које би могле довести до понављања кривичног дела од стране осуђеног лица, оне истовремено садрже елементе и казни, али и мера безбедности као врсте кривичних санкција, иако саме њима не припадају.⁵⁴ У литератури се наводи и њихово заштитно дејство. Тако се истиче да су правне последице осуде мере, које ограничавају или забрањују

⁵⁰ Тако Perović (1990), 58.

⁵¹ Zoran Stojanović, *Krivično pravo – opšti deo*, 2013a, 372.

⁵² Petar Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, 2007, 493.

⁵³ Kurtović Mišić *et.al.* (2012), 703.

⁵⁴ Stojanović (2013a), 372.

стицање одређених права, те „које осуђеном лицу отежавају ресоцијализацију, али које могу да имају и превентивни карактер“.⁵⁵

Анализирајући ранију теорију, нисмо наишли на велики број аутора који су настојали да установе какву аутентичну дефиницију правних последица осуде. Тако, *Златарић* и *Дамашка*, без улажења дубоко у њихову, истина прилично тешко докучиву, али утолико изазовнију, правну природу, правне последице осуде описују као „губитке одређених права или временску забрану одређених делатности што наступају по сили закона (*ex lege*) код осуда за одређена кривична дела или на одређене казне“.⁵⁶

Са нешто више тенденције ка теоријском, али и под јаким утицајем духа тадашњег закона⁵⁷, *Кукавица* правне последице кривичне осуде дефинише као негативно дејство осуде – специфичну, изведену превентивно-репресивну меру – прописану законом ради „заштите социјалистичких друштвених вредности и самоуправних социјалистичких друштвених односа у СФРЈ“, која се према осуђеном лицу састоји у одузимању или ограничавању (односно временским забранама) неког његовог правом заштићеног добра, а наступа:

- аутоматски по самом закону (*праве* правне последице осуде), или
- факултативно, зависно од воље одређеног лица или органа (*неправе* правне последице осуде).⁵⁸

Вредна пажње јесте и дефиниција коју, коригујући неке од изнетих, даје *Милораг Перовић*. Он наводи да „правне последице осуде представљају такве негативне учинке, који погађају осуђеника због учињеног кривичног дела или изречене одређене казне, манифестујући се као престанак извесних функција, губитак одређених права, одузимање почаста или забрана вршења професија и других активности.“⁵⁹

Имајући у виду изнети приговор дефиницији, која као да сматра да су правне последице осуде какав механизам који потиче и карактеристичан је само за наш социјалистички самоуправни систем, практично из истог времена потиче једна идеолошки сасвим ослобођена и веома концизна дефиниција коју даје *Ђорђе Марјановић*, а веома је блиска нашем схватању. Он правне последице осуде

⁵⁵ Dragan Jovašević, Zoran M. Stevanović, "Rehabilitacija i pravne posledice u krivičnom pravu", *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 1-2/2006, 200

⁵⁶ Bogdan Zlatarić, Marijan Damaška, *Riječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1966, 246.

⁵⁷ Сматрамо да схватање законодавца не треба да буде носећи елемент једне научне дефиниције, осим уколико је законодавац својом делатношћу створио одређени правни институт, када то нужно мора бити полазна тачка теоријског сазнања. Па ипак, и тада се од науке не очекује апологетски приступ. Насупрот. Без критичког осврта на свако питање, наука није, нити може бити наука. Јер, шта би у том случају био њен циљ. Ово нарочито важи у ситуацијама, када важеће право у себи садржи јаке идеолошке елементе, у великој мери отргнуте од научног сазнања, без много слуха за глас теорије.

⁵⁸ Kukavica (1975), 11-12.

⁵⁹ Perović (1990), 22.

означава као „вид правно организоване друштвене реакције на учиниоца кривичног дела, који се састоји у губитку одређених права, а наступа аутоматски по сили закона – при осуди за одређена кривична дела или на одређене казне.“⁶⁰ Како он закључује, правне последице осуде су заправо „кривичне санкције, које се од редовних разликују само по начину ступања у дејство“, те да оне заправо немају некакав посебан карактер.⁶¹

Као што је то и у нашем важећем ЗКП случај поступак за престанак мера безбедности заједно, односно идентично је регулисан као и поступак за престанак правних последица осуде. Мере безбедности су кривичне санкције. Није ли управо ово, макар и прећутно, признање нашег законодавца да су и правне последице осуде управо то – (пара)кривичне санкције.⁶²

Нама се учинио занимљивим *Марјановићев* став са почетка осамдесетих година прошлог века „да у нашој кривичноправној теорији не постоји чврст став о самој суштини, о самој правној природи правних последица осуде.“ Он, како се нама чини, сасвим исправно заузима став да „њихова суштина не може бити битно различита, само зато што их ми називамо *правним последицама осуде*, а други [правни системи – нап.аут.] их зову споредне казне, мере безбедности или другачије.“⁶³ Иако се можда читаоцу, који се није више бавио промишљањем ове теме, изнете дилеме о природи правних последица осуде могу учинити непотребним, нама се чини да су далеко од каквог теоријског ларпурлартизма. Наиме, управо од теоријског опредељења у погледу правне природе ових мера и њихове суштине, директно зависи, пре свега, циљ који се жели њима остварити. Надаље, од тога последично зависи и целокупно њихово даље одређење као и могућности да остваре, пред њих постављене, друштвене циљеве. На овај начин, даје се један прогресивнији поглед на саму неопходност њиховог постојања или форме у којима се испољавају, односно потребу трагања за евентуалним другачијим решењима. Као могућност пред нама стоји и избор оних кривичних законодавстава која уопште не регулишу ове мере, односно не покушавају да их ставе у одређене кривичноправне оквире и интегришу у криминално-политичку платформу.⁶⁴

Како смо раније изнели, наш кривични законодавац није се значајније позабавио овим мерама све од 1976. године, од када практично датира наше важеће

⁶⁰ Ђорѓи Марјановић, *Правна основа за одржавање казна*, Скопје, 1973, 14.

⁶¹ „Јер механизам наступања једног ефекта није сила која том ефекту може да да суштински другачији карактер од карактера који има један други истородни ефекат [кривична санкција – нап.аут.]; Ђорѓи Марјановић, „О суштини правних последица осуде“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo* (у даљем тексту: *JRKKP*), 1-2/1982, 48-49; као потпору за овакав став он наводи став *Ђорђевића*, те еволуцију ставова код *Бачића*; вид. фн. 17 наведеног дела.

⁶² Међутим са великим конфликтом, пре свега у односу на начекло законитости прописивања и изрицања кривичних санкција; вид. Марјановић (1978), 436.

⁶³ Марјановић (1982), 43-44.

⁶⁴ У овом смислу осврће се и *Марјановић* када каже да наш законодавац „није јединствен који предвиђа оваква ограничења права, али је један од ретких који је покушао да стави у одређене оквире њихово прописивање посебним законима...“; Марјановић (1982), 44.

законско решење у погледу кривичноправних оквира правних последица осуде. У наведеном смислу, овде би сасвим пристајао један *Марјановићев* закључак да је посебан недостатак система правних последица осуде његова *фосилизованост* – односно да су „оне пре рудименти, закржљали остаци извесних казни, које већ одавно припадају историји, остаци преживелих схватања, која су превазиђена...“⁶⁵

Након изнетих различитих теоријских концепција правних последица осуде и њихових појавних облика у различитим историјским и упоредноправним приликама, прећи ћемо на одређење правних последица осуде у важећем српском кривичном материјалном праву. Након тога, учинићемо и летимичан, чисто илустративан осврт, на важеће ванкривичне прописе и поједине, њиме предвиђене, правне последице осуде.

1.3.3. Услови за наступање и врсте правних последица осуде у важећем српском кривичном праву

Имајући у виду да правне последице осуде не предвиђа кривични законодавац, већ да оне у случају одређених осуда, наступају аутоматски, на основу других закона, од великог значаја је сагледати ограничења, која у њиховом прописивању поставља *КЗ*, који им посвећује три члана (чл. 94-96) издвојена у посебну осму главу.

Одредбе *КЗ* пре свега уводе могућност да осуде за одређена кривична дела или на одређене казне, могу за правну последицу имати престанак, односно губитак, забрану стицања одређених права. Надаље, законодавац поље њихове примене, испрва одређује на негативан начин, наводећи у односу на које осуде, правне последице не могу да наступе. Тако, оне не могу наступити у случају када је осуђено лице *ослобођено од казне* или када му је изречена *новчана казна, судска ојомена* или *условна осуда*, под условом да није опозвана (чл. 94 ст. 2 *КЗ*).⁶⁶

Пропуштајући да се изричито изјасни у погледу преостале две врсте казни, рада у јавном интересу и одузимања возачке дозволе, српски законодавац је оставио простор за дилему, да ли и у случајевима осуде на ове казне правне

⁶⁵ Марјановић (1982), 60; У наведеном раду овог изузетно квалитетног аутора, не слутећи да ће се практично исто законско решење одржати у српском легислативном животу наредних готово пола века, те да ће тим пре његова запажања у сложенијем и развијенијем правном систему бити од већег значаја, он изванредно запажа проблем да правне последице осуде *не могу бити индивидуализоване*, те да се оне *везују за казну одређене тежине, а не за оно што је основа казне – за учињено дело са свим његовим карактеристикама*, као одразом личности учиниоца на коју оне треба да делују (стр. 56); да *могу озбиљно повредити начело законитости* јер их законодавац може прописати законом и након извршења кривичног дела, те да оне *могу појодити учиниоца иако нису постојале у време извршења кривичног дела* (стр. 57); да оне *ударају и када треба и када не треба, и колико треба и колико не би смело* (стр. 58).

⁶⁶ О специфичностима условног отпуста више вид. Бранислав Ристивојевић, „Ново законодавно решење условног отпуста у светлу упоредног кривичног права“, у: Ђурић, В., [уред.]: *Реформа кривичног права: темељски зборник радова*, Ниш, Правни факултет, Центар за публикације, 2010, 163-195.

последнице осуде могу наступити. *Стојановић* заступа становиште, ком се приклањамо, да то не би било оправдано, образлажући да то произилази из њихове сврхе и правне природе, као и примене систематског и логичког тумачења, закључујући да ако правне последице осуде не могу наступити уз новчану казну и условну осуду, тим пре не би могле наступити ни у случају осуде на рад у јавном интересу или одузимање возачке дозволе.⁶⁷

Постојање репресије засноване на било којој другој мери ван казне, која се у поступку индивидуализације одмерава и изриче, сасвим је опасно. Тако рецимо, критикујући мере безбедности, наилазимо на једно становиште у литератури да би „знатно увећање броја мера безбедности у нашем важећем кривичном праву, могло би бити сигнал да је на сцени својеврсно законодавно прикривање очигледног заштитавања државне казнене политике и нарасле кривичноправне репресије под окриљем наводних мера безбедности“.⁶⁸ Ово тим пре важи за правне последице осуде, које делујући на директно на основу закона којим су прописане, сасвим неселективно погађају учиниоца мерама репресије, чинећи ово још већим проблемом него код мера безбедности.

На основу изнетог можемо закључити да правне последице осуде у нашем **важећем праву могу наступити само у случају осуде на казну затвора**, без било каквог ограничења у погледу трајања казне. Надаље, оне могу бити предвиђене само законом (чл. 94 ст. 3) и наступају по сили закона којим су предвиђене. Овакво ограничење сасвим је разумљиво имајући у виду да се њима значајно могу ограничити права осуђеног лица, што свакако не би требало да буде могуће учинити актом ниже правне снаге од закона. Па ипак, учинићемо кратак и сумаран преглед прописа којима се предвиђају правне последице осуде у нашем праву, уз критички осврт у односу на поједина питања.

У нашем важећем кривичном праву уочавамо две врсте правних последица осуде. Једне, које се састоје у *престанку или губитку*, и друге чија суштина подразумева *забрану стицања* одређених права. Наведене врсте правних последица осуде детаљније ограничава *КЗ*, али тако што само начелно одређује каквог то карактера могу бити правне последице осуде, као и када почињу да теку, односно колико могу трајати. Према члану 95 *КЗ* правне последице осуде, као што смо напоменули, могу се односити на:

а) престанак или губитак одређених права у смислу:

- престанка вршења јавних функција;
- престанка радног односа или престанак вршења одређеног позива или занимања;
- губитка одређених дозвола или одобрења која се дају одлуком државног органа или органа локалне самоуправе, или на

⁶⁷ *Stojanović* (2013a), 373.

⁶⁸ Дракић, Дракић (2015), [1413](#).

б) **забрану стицања одређених њрава**, као што су:

- забране стицања одређених јавних функција;
- забране стицања одређеног звања, позива или занимања или унапређења у служби;
- забране стицања чина војног старешине;
- забране добијања одређених дозвола или одобрења која се дају одлуком државних органа или органа локалне самоуправе,

Иако предвиђа ограничење, да се правне последице могу прописати само законом, али не и неким другим правним актима, законодавац наведеним каталогом могућих правних последица осуде, поставља и додатно ограничење. Регулишући у чему то може да се састоји правна последица осуде, *КЗ* установљава границе које закони, којима се предвиђају поједине последице, не могу прекорачити.

Тако се нпр. *Законом о основама система образовања и васпитања*⁶⁹, прописујући ко то све *не може* бити примљен у радни однос у установи, наводи лице „осуђивано правноснажном пресудом за кривично дело за које је изречена безусловна казна затвора у трајању од најмање три месеца, као и за кривична дела насиље у породици, одузимање малолетног лица, запуштање и злостављање малолетног лица или родоскрнављење, за кривично дело примање мита или давање мита, за кривично дело из групе кривичних дела против полне слободе, против правног саобраћаја и против човечности и других добара заштићених међународним правом, без обзира на изречену кривичну санкцију, и за које није, у складу са законом, утврђено дискриминаторно понашање. *Закон о државним службеницима*⁷⁰ у члану 46 као услов за запослење на месту државног службеника предвиђа да лице „није осуђивано на казну затвора од најмање шест месеци“, али и у члану 131 предвиђајући разлоге за престанак радног односа по сили закона, као један од њих у ставу 1, тачка 2 истиче „ако буде осуђен на казну затвора од најмање шест месеци – даном правноснажности пресуде⁷¹.“ Без потребе да даље егземплярно наводимо прописе којима се предвиђају правне последице осуде, сагледавајући скуп закона који их познају, уочили смо да се оне предвиђају у

⁶⁹ *Сл. гласник РС*, бр. [72/2009](#), [52/2011](#), [55/2013](#), [35/2015](#) – аутент. тумач., [68/2015](#) и [62/2016](#) – одл. УС; пречишћен текст: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html, 15.3.2017.

⁷⁰ *Сл. гласник РС*, бр. [79/2005](#), [81/2005](#) - испр., [83/2005](#) - испр., [64/2007](#), [67/2007](#) - испр., [116/2008](#), [104/2009](#) и [99/2014](#); пречишћен текст: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_drzavnim_sluzbenicima.html, 15.3.2017.

⁷¹ Занимљиво је приметити да је *Закон о државним службеницима* овде, очекивано ригорознији, и предвиђа да радни однос престаје по сили закона већа даном правноснажности пресуде, док је у *Закону о раду*, *Сл. гласник РС*, бр. [24/2005](#), [61/2005](#), [54/2009](#), [32/2013](#), [75/2014](#) и [13/2017](#) - одлука УС; пречишћен текст на: http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html, 15.3.2017; у чл. 176 тач. 3, предвиђено да радни однос престаје независно од воље запосленог и послодавца [само ако – нап.аут.] „ако због издржавања казне затвора *мора да буде осуђан са рада* у трајању дужем од шест месеци – [и тада тек – нап.аут.] даном *стицања на издржавање* казне.

законодавству којим се у најширем смислу регулише функционисање најзначајнијих државних служби⁷², као и корпус обављања делатности са осетљивим категоријама становништва или од широког друштвеног утицаја⁷³, руковања са опасним стварима⁷⁴, те напослетку обављања послова у вези са одређеним финансијским или другим пословима, у којима се нарочито захтева дигнитет појединца⁷⁵.

Правне последице осуде наступају по сили самог закона и потпуно неселективно погађају осуђена лица, у потпуности оглушујући се о начело индивидуализације кривичних санкција. Имајући у виду да о њима не одлучује суд, значајно је да поступајући судија, односно судско веће, буду добро упознати са правним последицама осуде које ће наступити у случају одређене осуде.⁷⁶ Ово је од значаја, како би у одмеравању казне и њеном директном утицају, али и утицају правних последица осуде на учиниоца, управо имали у виду свеукупни терет који ће у вези са осудом поднети осуђено лице. Овакво поступање и установљавање услова за овакву праксу морали би бити нужност ка једном савременијем решењу, које би *de lege ferenda* ове мере уредило на бољи начин, усклађенији са начелима кривичног, па и кривичног процесног, односно извршног права.

Малолетници у српском кривичном праву представљају нарочиту категорију лица којима је пружен посебан статус и као евентуалним жртвама, али и као учиниоцима кривичних дела. Њихов положај у систему кривичног материјалног односно процесног права регулисан је *Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица* (у даљем тексту: *ЗоМУКг*)⁷⁷ који представља *lex specialis* којим се одређена правила *КЗ* и *ЗКП*, односно других повезаних прописа модификују у погледу ове посебне категорије учинилаца кривичних дела.⁷⁸ Пре осврта на питања казнене евиденције у односу на малолетне учиниоце кривичних дела, па касније и редовне рехабилитације осуђених малолетника, сматрамо значајним нагласити специфичност правних последица осуде у односу на осуђене малолетнике.

⁷² Као што су народна скупштина, војска, полиција, комунална полиција, царина, судство јавно тужилаштво, јавно бележништво, судски вештаци и др.

⁷³ Као што су, осим поменутог образовања, здравство, заштита лица са менталним сметњама, социјална заштита, медији, култура, спорт, волонтирање и др.

⁷⁴ У шта спадају оружје и муниција, експлозивне материје, хемикалије, дуван и сл.

⁷⁵ У ову групу би по нашој оцени спадали послови у вези са банкама, нарочито Народном банком, агенцијом за осигурање депозита, инвестиционих фондова, тржишта капитала, јавних набавки, контроле драгоцених метала, као и послови из области осигурања, ревизије, нарочито државне ревизије, борбом против корупције, те обављања послова у домену највећег броја агенција којима су поверена одређена државна овлашћења.

⁷⁶ Вид. Stojanović (1991), 9.6.

⁷⁷ *Сл. гласник РС*, бр. [85/2005](#).

⁷⁸ Положај малолетника у нашем кривичном праву уређен је посебним *Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, *Сл. гласник РС*, бр. [85/2005](#), (у даљем тексту: *ЗоМУКг*), нарочито чл. 38, 40 и 161.

Тако члан 36 *ЗoМУКg* ограничава дејство правних последица осуде у односу на малолетнике којима су изречене *васпитне мере* односно *казна малолетничког затвора*, у смислу да *ове осуде не могу повлачити за собом правне последице осуде које би се састојале у забрани стицања одређених права*, предвиђене чл. 95 ст. 2 *КЗ*. Отуда се правне последице осуде на неку од васпитних мера или казну малолетничког затвора, могу састојати искључиво у престанку или губитку одређених права у складу са чл. 95 ст. 1 *КЗ*. У погледу рехабилитације малолетника осуђених на казну малолетничког затвора сходно ће се примењивати одредбе *КЗ* о рехабилитацији пунолетних лица. Због специфичног система санкција које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела, али и поступка за њихово изрицање, чини се логичним законодавчево везивање рехабилитације само за лица која су осуђена на казну малолетничког затвора, а не и неку другу малолетничку кривичну санкцију. Па ипак, није до краја јасно зашто законодавац не предвиђа ситуацију када је малолетник оглашен кривим, а ослобођен од казне. Иако у овом случају не наступају правне последице осуде, ипак постоји потреба за рехабилитацијом чије дејство би се састојало у брисању осуде⁷⁹ и успостављању фикције неосуђиваности рехабилитованог лица, као што је то случај и са пунолетним учиниоцима кривичних дела (чл. 98 ст. 2 тач. 1 *КЗ*).

1.3.4. Трајање правних последица осуде у важећем српском кривичном праву

Још један доказ у прилог изнетом ставу, да правне последице осуде представљају практично реликте одређених пеналних и парапеналних мера, јесте и њихова особина временске ограничености, какву поседују све казне, али и готово све друге кривичне санкције. Тако, као што казна затвора не може да траје неограничено, тако и правне последице осуде не могу трајати до краја живота осуђеног лица.

Правне последице осуде наступају даном правноснажности осуђујуће кривичне пресуде. Осим што се тренутак њиховог ступања у живот везује за правну снагу саме осуде, оне су за њу и даље везане. Тако се ставом 2 члана 96 предвиђа да у случају измене осуде по ванредном правном леку, наступање и даље трајање правних последица, ускладиће се са новом одлуком. Овде се може поставити питање, да ли се то односи и на измену одлуке амнестијом или помиловањем. Иако *КЗ* изричито помиње само ванредне правне лекове, тим пре, у случају када је путем неког од ова два акта милости дата рехабилитација, или изричито утврђен престанак правних последица осуде, то се, по себи разумљиво нужно мора рефлектовати на даље трајање, односно њихов престанак. Међутим, није сасвим јасно како поступити у случају када је актом амнестије или помиловања, осуђено

⁷⁹ О дејствима брисања осуде детаљно вид. Dušan Jakovljević, „Brisanje osude“, *Pravni život*, 2/1982, 169-186.

лице само *попуно или делимично ослобађа од извршења казне*, или се *изречена казна замењује блажом*. У овој ситуацији нам се чини да би се у погледу трајања правних последица осуде ипак морала посматрати казна изречена у првостепеној осуди, осим у случају да је одређена правна последица осуде изричито везана за саму чињеницу да се лице налази на издржавању казне затвора. Ово је, како мислимо, сасвим ретко, односно као што је то рецимо случај са престанком радног односа, независно од воље послодавца и запосленог, ту је основ за престанак радног односа више фактичке природе, у смислу да ће до тога доћи само ако запослени због издржавања казне затвора није у могућности да обавља рад. Тада би се чињеница, да је, рецимо, даље издржавање казне затвора обустављено, рефлектовала у престанку стања које је проузроковало престанак радног односа, називали га и правном последицом осуде или не.

Правне последице осуде могу да трају одређено време, након чега престају.⁸⁰ Према решењу из чл. 96 ст. 3 нашег *КЗ* правне последице осуде које се састоје у забрани стицања одређених права могу да трају *најдуже десет година*,⁸¹ а оне почињу да теку од дана правноснажности, али се време које је учинилац провео на издржавању казне не урачунава у време трајања последица. Имајући у виду посебан закон којим се у погледу учинилаца кривичних дела против полне слободе учињених према малолетницима, предвиђа могућности за значајно дуже трајање и обавезно наступање појединих правних последица осуде, њима смо се позабавили у посебном делу овог рада.⁸²

Па иако се у последњем, ставу 5, члана 96 *КЗ* предвиђа да (редовном) рехабилитацијом престају све правне последице осуде које се састоје у забрани стицања одређених права, престанак свих правних последица нужно за собом повлаче законска и судска рехабилитација. Редовна рехабилитација путем милости, која се даје путем амнестије и помиловања, такође би подразумевала гашење свих правних последица осуде, али не треба пренебрегнути могућност да се амнестијом или помиловањем осим рехабилитације, укину само поједине правне последице осуде.

⁸⁰ Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2016, 366-369; тако и Бора Чејовић, Мирко Кулић, *Кривично право*, Београд, 2011, 381-382.

⁸¹ Исто решење је предвиђено и чл. 117 Кривичног законика Републике Црне Горе, *Сл. лист РЦГ*, бр. 70/2003, 13/2004, 47/2006, *Сл. лист Црне Горе*, бр. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013; <http://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>, 11.1.2017; као и у Републици Хрватској, за то вид. чл. 2 Закона о правним последицама осуде, казненој евиденцији и рехабилитацији, *Narodne novine*, бр. 143/12, 105/15, 32/17; <http://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=zakon+o+pravnim+posljedicama+osude+kazненој+evidenciji+i+rehabilitaciji&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>; 11.1.2017.

⁸² Вид. део 1.4.2. *Правне последице осуде и посебна евиденција учинилаца кривичних дела попуно и полне слободе учињених према малолетним лицима*, доле, стр. 45 овог рада.

1.3.5. Послужак за престанак правне последице осуде у важећем српском кривичном праву

Као што смо рекли, правне последице осуде које се састоје у забрани стицања одређених права, могу да трају најдуже десет година. Дакле, законима којима се предвиђају овакве правне последице осуде, није могуће предвидети њихово трајање у временском периоду дужем од десет година. Разуме се да је законодавац, предвиђајући поједине правне последице осуде, слободан да предвиди њихово краће трајање. Тада оне престају истеком тог рока на који су предвиђене. Уколико би евентуално, нека правна последица осуде превидом законодавца била предвиђена у трајању дужем од десет година, тада би она по сили закона престајала истеком десетогодишњег максимума, који предвиђа *КЗ*. Са друге стране, редовном рехабилитацијом осуђеног лица, престају све правне последице осуде.

Међутим, у члану 101 *КЗ*, законодавац се одлучио да предвиди и додатне услове под којима правне последице осуде могу престати и мимо свих наведених ограничења. Одлуку о томе, може да донесе једино надлежни суд. Наиме, по *прошеку три године* од дана издржане, застареле или опроштене казне, *суд може одлучити да престане правна последица осуде*, која се односи на забрану стицања одређеног права, уколико већ није престала услед рехабилитације.

При одлучивању о престанку правне последице осуде, суд ће у обзир узети понашање осуђеног после осуде, да ли је накнадио штету проузроковану кривичним делом и вратио имовинску корист стечену његовим извршењем, као и друге околности које указују на оправданост престанка правне последице осуде.

У случају да законодавац не предвиди експлицитно трајање правне последице осуде, што је веома чест случај, тада ће, као што смо рекли она трајати максималних десет година. Ово је прилично дуг временски период, у коме осуђено лице након изласка из казнене установе, може да се понаша на друштвено прихватљив или неприхватљив начин. У том смислу, законодавац је сасвим оправдано предвидео могућност да правне последице осуде, према осуђеном лицу, могу престати већ након три године. Да ли ће судија донети одлуку да према осуђеном престају дејства правних последица осуде или не, чини се да највише зависи од понашања самог осуђеног лица.

На овај начин, иако су у своме наступању, као што смо приметили, потпуно неселективне, барем у погледу престанка правних последица пре законом одређеног времена, у одређеној мери се може омогућити остваривање начела индивидуализације кривичних санкција, што, како их ми схватамо, по својој суштини и дејствима оне у највећој мери и јесу.

Важећим *ЗКП* (чл. 578-582) уређен је поступак у којем се одлучује да ли ће према осуђеном правна последица осуде престати пре законом одређеног времена њеног трајања. Имајући у виду да се одређеним правним последицама осуде такође, као и мерама безбедности, могу отклањати потенцијално опасна стања која би

водила понављању дела, занимљиво је приметити да *ЗКП* управо на идентичан начин уређује поступак престанка мера безбедности и поступак престанка правне последице осуде.⁸³

Поступак за престанак правне последице осуде, која се односи на забрану стицања одређеног права, покреће се по молби осуђеног или његовог браниоца. Овакво решење нашег законодавца чини се сасвим оправданим, имајући у виду да лице које трпи одређену правну последицу осуде, има сасвим јасан правни интерес да покрене поступак за њихов престанак. Отуда, не видимо разлог да се овај поступак евентуално покреће по службеној дужности. О молби осуђеног лица одлучује ванпретресно веће (из чл. 21 ст. 4 *ЗКП*) суда који је судио у првом степену.⁸⁴

Надаље, *ЗКП* у члану 579 предвиђа се да ће веће поступајућег суда, одмах по пријему молбе за престанак правне последице осуде, испитати да ли су испуњени законски услови за подношење молбе и ако утврди: 1) да је поднета од стране *неовлашћеног лица*, или да 2) од дана примењивања мере безбедности или од дана издржане, застареле или опроштене казне *нису проишле пре године*, решењем ће *огбацити* молбу.

Са друге стране, уколико су испуњени формални услови за одлучивање по молби, веће *може* извршити потребне провере, утврдити чињенице на које се позива подносилац молбе и прикупити доказе о свим околностима које су важне за одлуку, *а нарочито* да ли је осуђени накнадио штету проузроковану кривичним делом и да ли је вратио имовинску корист стечену извршењем кривичног дела. У прикупљању наведених података о понашању осуђеног, наводи се да веће може затражити *извештај од полиције*, на чијем подручју је осуђени боравио после издржане, опроштене или застареле казне, а такав извештај може тражити и од завода у којем је осуђени казну издржао.

Иако би се на први поглед могло закључити да се понашање осуђеног лица односи на само вршење кривичних дела или евентуално прекршаја, законодавац је оваквим решењем ипак предвидео нешто друго. Наиме, могућност суда да захтева извештај и од полиције, указује нам да се понашање осуђеног лица, не цени само из угла постојања његове евентуалне кривичне и прекршајне одговорности, већ много шире.⁸⁵ Имајући у виду да се ради о изузетку, овакав рестриктиван приступ у могућности да правне последице осуде престану и пре законом предвиђеног рока, чини се оправданим.

⁸³ Више о ставу теорије у погледу овог поступка вид. Милан Шкулић, Татјана Бугарски, *Кривично процесно право*, Нови Сад, 2015, 59; вид. Марјановић (1978), 435.

⁸⁴ Имајући у виду одредбу чл. 96 ст. 2 *КЗ* која предвиђа да „у случају да после правноснажности пресуде, на основу које су наступиле правне последице осуде, та пресуда буде измењена по ванредном правном леку, наступање или даље трајање правних последица осуде усклађује се са новом одлуком“ овде би се евентуално могло поразмислити да би *de lege ferenda* ово решење *ЗКП* из чл. 578 ст. 2 могло да иде ка надлежности ванпретресног већа, суда за чију пресуду је везана правна последица осуде о чијем престанку се одлучује.

⁸⁵ Детаљно о овом поступку вид. Шкулић, Бугарски (2016), 594-595.

О молби осуђеног одлучује се на рочишту, на које се позивају осуђени и његов бранилац, ако га има, затим јавни тужилац који поступа пред судом који одлучује о молби, а *ио иошреби* и представник завода у којем је осуђени издржао казну затвора. У позиву, који се мора доставити тако да између дана достављања позива и дана одржавања рочишта остане најмање осам дана, осуђени ће бити упозорен да ће се у случају његовог недоласка или недоласка браниоца на рочиште, рочиште ипак одржати. Дан, час и место одржавања рочишта за одлучивање о молби за престанак правне последице осуде одређује председник већа наредбом.

Из наведеног решења, које предвиђа члан 580 *ЗКП*, може се закључити да је *присусиво јавној тужиоца обавезно*, док је у односу на *осуђеној и његовој браниоца факултативно*, јер они могу, али и не морају да присуствују рочишту за престанак правне последице осуде. Иако је присуство овом рочишту само право, али не и обавеза осуђеног лица, свакако да је управо у његовом највећем интересу да присуствује, како би евентуално и пред већем, усмено имао прилику да изнесе све аргументе у прилог испуњености услова за престанак правне последице осуде. Видимо да постоји могућност да се на рочиште позове представник завода у коме је осуђено лице издржавало казну, како би се саслушао у вези са понашањем осуђеника за време издржавања затворске казне. Интересантно је да се на рочиште не позива нико од представника полиције, иако они подносе извештај о осуђенику. У изнетом смислу, а према постојећем решењу, у складу са којим представник полиције не присуствује овом рочишту, може се поставити питање – каква су дејства евентуалног негативног извештаја полиције, те како осуђено лице може доказивати да се добро владало, у случају да је у полицијском извештају написано супротно. Можда би *de lege ferenda* требало размислити о могућности да се на ово рочиште позива и представник полиције, како би и он, као и остали учесници у овом поступку, имао прилику да непосредно пред судом образложи свој писани извештај. На овај начин би и осуђено лице, као подносилац молбе, имало прилику да се на процесно уређен начин, са њим суочи и покуша евентуално да оповргне тврдње из извештаја чији садржај му не би ишао у прилог.

У погледу тока рочишта за одлучивање о молби за престанак правне последице осуде, *ЗКП* у члану 581 предвиђа да оно почиње тако што осуђени или његов бранилац износе разлоге за подношење молбе. У случају њиховог одсуства, то ће укратко учинити председник већа. После тога, председник већа позива јавног тужиоца да се изјасни о молби осуђеног, а ако је на рочиште позван и представник завода у којем је осуђени издржао казну затвора, председник већа ће га испитати о владању осуђеног за време издржавања казне, о извршавању радних обавеза с обзиром на радну способност осуђеног, као и о другим околностима које указују на оправданост престанка мере безбедности, односно правне последице осуде. Веће ће одмах по окончању рочишта, решењем одбити или усвојити молбу за престанак правне последице осуде, против ког жалбу могу изјавити осуђени и његов бранилац, односно јавни тужилац. У случају одбијања молбе за престанак правне

последиче осуде, нова молба се може поднети по истеку *једне године* од дана правноснажности овог одбијајућег решења. (чл. 582 ЗКП)

Гашењем правне последице осуде на неки од предвиђених начина од простог истека законом предвиђеног времена трајања, па све до окончања посебног поступка за превремени престанак правне последице осуде, једини белег осуђиваности у правној форми, остаје записан у казненој евиденцији осуђиваних лица. Имајући у виду да се дејства рехабилитација простиру на брисање, односно поништавање уписа у казнену евиденцију, у наредном излагању сагледаћемо поједина питања у вези са казним евиденцијама.

1.4. Казнене евиденције

Жигосање, сакаћење, као и остали примитивни начини обележавања осуђеника, данас, разуме се, представљају давну и савременим схватањима неприхватљиву и тешко појмљиву прошлост. У литератури смо наишли на ставове крајем седамдесетих година о правним системима у којима се упис осуде у казнене регистре никада не брише⁸⁶, односно да на други начин вечно живе.⁸⁷ Па ипак, иако у немерљиво блажој форми, и данас се чињеница да је одређено лице учинило кривично, односно друго кажњиво дело, на одговарајући начин региструје.⁸⁸ Тако се осуђена лица уписују у одговарајуће евиденције, које воде надлежни државни органи, а податке из њих може да добије одређени, мање или више ограничен круг лица. У правном систему Републике Србије, свако осуђено лице уписује се у казнену евиденцију.⁸⁹ Казнена евиденција представља евиденцију о осуђиваним лицима, односно регистар у који се похрањују подаци о учиниоцу, кривичном делу, кривичној санкцији и евентуално још неки други релевантни подаци.⁹⁰

Кривичним закоником уређује се шта све казнена евиденција садржи, али и коме се све могу дати, у њој похрањени подаци. Тако је чланом 102 КЗ став 1 предвиђено да казнена евиденција садржи:

- личне податке о учиниоцу кривичног дела,
- о кривичном делу за које је осуђен,
- податке о казни, условној осуди, судској опомени, ослобођењу од казне и опроштеној казни,
- податке о правним последицама осуде.

Такође, законодавац регулише да казнена евиденција мора бити актуелна, па се тако у њу уносе и све касније измене података, подаци о издржавању казне, као и евентуално поништење саме осуде, које заправо резултира поништавањем уписа. Из наведених одредаба, којима се из аспекта кривичног материјалног законодавства регулишу односна питања, видимо да се свако осуђено лице, без обзира на то да ли му је изречена казна или мера упозорења, ипак уписује у казнену евиденцију.

⁸⁶ Наводи се за Шведску, Данску и Гренланд; вид. Žuženić (1978), 69; Данас код нас посебни закони такође у погледу кривичних дела против полне слободе учињених на штету малолетника забрањују брисање из казнене евиденције.

⁸⁷ Jamie Grace, "Old Convictions Never Die, They Just Fade Away: The Permanency of Convictions and Cautions for Criminal Offences in the UK", *The Journal of Criminal Law*, 2014, 121–135.

⁸⁸ О казним евиденцијама у нашем ранијем праву вид. Милан М. Степановић, „Вођење и коришћење казнене евиденције, рехабилитација и правне последице осуде“, *Безбедности, часопис Републичкој секретаријата за унутрашње послове СР Србије*, 6/1974, 303-307.

⁸⁹ У упоредном праву вид. Elena Larrauri, "Conviction Records in Spain: Obstacles to Reintegration of Offenders?", *European Journal of Probation*, 1/2011, 50-62.c

⁹⁰ Тако Емир Ђоровић, „Казнена евиденција у кривичном законодавству Србије“, *Зборник - LVI Савешовање Српској удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор, 2016, 193.

Одредбама КЗ надаље је регулисано ко може имати приступ, односно коме се подаци садржани у казненој евиденцији, могу дати. Тако, став 2 члана 102 КЗ предвиђа да се подаци из казнене евиденције могу дати само одређеним државним органима, правним лицима или самом осуђеном лицу.⁹¹

С тим у вези, законодавац прави одређене дистинкције у зависности од тога ко, односно у коју сврху, тражи податке из казнене евиденције. Тако се подаци из казнене евиденције, осим осуђеном лицу, могу дати само:

- суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против лица које је раније било осуђено;⁹²
- органу за извршење кривичних санкција;
- органу који учествује у поступку давања амнестије, помиловања, рехабилитације или одлучивања о престанку правних последица осуде;
- органима старатељства, кад је то потребно за вршење послова из њихове надлежности, али и
- другим државним органима који су надлежни за откривање и спречавање извршења кривичних дела, када је то посебним законом прописано.

Из изнетог решења, јасно је да наш законодавац прави разлику у погледу приступа појединих субјеката, подацима из казнене евиденције. Таксативно наведени правосудни и повезани органи, у циљу вођења наведених поступака, увек могу да добију податке из евиденције, непосредно на основу Кривичног законика. Са друге стране, подаци се могу дати и другим државним органима, али само у случају када је то посебним законом прописано.

У виду својеврсног изузетка предвиђена је могућност да се подаци из евиденције могу, на образложен захтев, дати и државном органу, предузећу, другој организацији или предузетнику, ако трају правне последице осуде или мере безбедности и ако постоји на закону заснован *ојравдан инџерес* (чл. 102 ст. 3).⁹³

У овом случају, како би добили тражени извод из казнене евиденције, наведени субјекти су дужни да свој захтев образложе. Таква ситуација постојала би нпр. када би неко лице желело да се запосли у одређеној организацији. У том

⁹¹ О увиду у казнене евиденције и подацима у њима у Холандији вид. Miranda Boone, "Judicial Rehabilitation in the Netherlands: Balancing between safety and privacy", *European Journal of Probation*, 1/2011, 63-78.

⁹² Упркос код нас увреженом мишљењу, да ови подаци из казнене евиденције морају и требају бити доступни суду, о погледу на проблеме оваквог решења у Великој Британији вид. Larry Laudan, Ronald J. Allen, "The Devastating Impact of Prior Crimes Evidence and Other Myths of the Criminal Justice Process", *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2/2011, 493-527

⁹³ Ова одредба могла би се тумачити као својеврсна препрека увођењу обавезе објављивања одлука о помиловању, а нарочито одлука којима се одбија молба за помиловање, што смо дубље анализирали у делу 2.3.2. *Помиловање*, доле, на стр. 148 овог рада.

случају, та организација би могла да тражи податке из казнене евиденције за то лице, како би проверила евентуално трајање правних последица осуде или мера безбедности, које би могле да представљају препреку запошљавању, али само ако би та организација имала одређени, на закону заснован, оправдан интерес.⁹⁴ На крају, сваком грађанину се, на његов захтев, могу дати подаци о његовој (не)осуђиваности.⁹⁵

У односном члану 102 *КЗ* налазе се још две одредбе у вези са казненом евиденцијом. Ради се о нормама које предвиђају да нико нема права да тражи од грађанина да подноси доказ о својој осуђиваности или неосуђиваности (ст. 4), као и да се подаци о брисаној осуди не могу се ником дати (ст. 6).

Занимљиво је да основ за ближе уређење питања из домена казнене евиденције, не успоставља сам Кривични законик, већ, за нас прилично неочекивано, кодекс кривичног процесног права.⁹⁶ Тако, члан 279 *ЗКП* предвиђа да ће подзаконски пропис којим се ближе да се уређује начин вођења казнене евиденције, донети Влада Републике Србије. За разлику од самог решења, нажалост сасвим очекивано, овај подзаконски акт никада није донет. Као последица овог пропуста и данас се примењује *Правилник о казненој евиденцији* (у даљем тексту: *ПКе*) из давне 1979. године.⁹⁷

⁹⁴ Имајући у виду да се ради о веома осетљивим подацима, чини нам се да су наведене заштитне одредбе више декларативног карактера и да није до краја јасна њихова снага у пракси. Наиме, сам *КЗ*, а видећемо касније ни други, прилично анахрони подзаконски акти, не разјашњавају на основу којих критеријума, као и ко у оквиру органа који води казнену евиденцију одлучује о давању података, оправданости интереса и др. Нарочито је у том смислу, значајна одредба ст. 4 чл. 102 *КЗ* која предвиђа да „нико нема права да тражи од грађанина да подноси доказ о својој осуђиваности, односно неосуђиваности.“ Тумачењем ове одредбе, још мање би било ко имао право да те податке сам, без знања осуђеног лица прибавља, осим у стриктно и детаљно законом предвиђеним ситуацијама, када постоји на том закону заснован оправдан интерес.

⁹⁵ Детаљно вид. Стојановић (2016), 377; Љубиша Лазаревић, *Коментар Кривичног Законика*, 2011, 388; Чејовић, Кулић (2011), 386.

⁹⁶ У изнетом смислу, учили смо да су питања казнене евиденције, правних последица осуде па и саме (редовне) рехабилитације у законодавству суседне Републике Хрватске, за разлику од полувековне заједничке правне традиције, измештена из кривичног кодекса и регулисана су посебним *Законом о правним последицама осуде, казненој евиденцији и рехабилитацији*, *Narodne Novine*, бр. 143/12, 105/15, 32/17; <https://www.zakon.hr/z/554/Zakon-o-pravnim-posljedicama-osude-kazненој-evidenciji-i-rehabilitaciji>, 20.4.2017; На основу овог посебног закона донет је и *Правилник о казненој евиденцији*, *Narodne Novine*, бр. 7/13, 66/13, 106/15; <http://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=Pravilnik+o+kazненој+evidenciji&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>, 20.4.2017.

⁹⁷ *Сл. лист СФРЈ*, бр. 5/79; који је на основу члана 138 тадашњег Закона о кривичном поступку (*Сл. лист СФРЈ*, бр. 4/77), у сагласности са савезним секретаром за правосуђе и организацију савезне управе, донео савезни секретар за унутрашње послове; детаљније у литератури из времена из ког овај правни акт потиче: Petrić (1986), 78.

1.4.1. Казнена евиденција малолетних учинилаца кривичних дела

Као што смо поменули у односу на посебност правних последица осуде према малолетним учиниоцима кривичних дела, ради се о сасвим посебној категорији учинилаца. *ЗoМУКg*, којим се регулише њихов положај у систему кривичног материјалног односно процесног права, представља *lex specialis*, којим се одређена правила *КЗ* и *ЗКП*, односно других повезаних прописа, модификују у погледу ове посебне категорије учинилаца кривичних дела.

Васийина мера или *казна малолетничкој зајвора* која је изречена сваком малолетном лицу, уписује се у евиденцију.⁹⁸ Из наведене евиденције може се доћи до података да ли је малолетнику у прошлости изрицана нека санкција. Евиденцију о изреченим васпитним мерама води суд, који је судио у првом степену.⁹⁹

У бављењу казненом евиденцијом малолетних учинилаца кривичних дела, наишли смо и на ставове судске праксе, који указују на значај одредбе члана 27 став 1 *ЗoМУКg*, којом је прописано да се подаци о изреченим васпитним мерама, могу дати само суду, јавном тужилаштву и органу старатељства. Истиче се и значај одредбе члана 7 став 2 важећег *Правилника о начину вођења евиденције о изреченим васийиним мерама и казни малолетничкој зајвора*¹⁰⁰, која прописује да евиденција о васпитним мерама изреченим малолетницима, коју је у оквиру казнене евиденције (пре његовог ступања на снагу) водио надлежни орган унутрашњих послова, остаје и даље у том органу искључиво за интерну употребу.¹⁰¹ Такође, у истој одлуци суд подсећа да у смислу Закона о заштити података о личности, податак о изреченој васпитној мери представља податак о личности и нарочито осетљив податак, који, поред наведеног закона и Устава Републике Србије (чл. 42), као део нечијег приватног живота ужива заштиту и спада у окриље члана 8 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода¹⁰². Овим чланом свакоме је зајемчено право на поштовање његовог приватног и породичног живота, дома и преписке, а јавним властима је забрањено да се мешају у вршење овог права сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или

⁹⁸ О броју малолетних учинилаца кривичних дела вид. Милан Шкулић, *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичног дела*, Београд, 2003, 253-264.

⁹⁹ Саша Кнежевић, *Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно*, 2010, 78.

¹⁰⁰ *Сл. гласник РС*, бр. [63/2006](#).

¹⁰¹ Решење Апелационог суда у Београду, Кжм2 2/2014 од 18.2.2014. године, *ParagrafLex*.

¹⁰² *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, ETS – No.005; потписана 4.11.1950 у Риму, а ступила на правну снагу 3.9.1953. након предвиђених 10 ратификација; оригинални текст доступан на: http://www.echr.coe.int/Documents/Collection_Convention_1950_ENG.pdf, а сви званични подаци и верзије на: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005>, 25.09.2016; у наш правни систем (са каснијим изменама и усвајањима протокола) унета је 3.1.2004. године, Законом о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода; *Сл. лист СЦГ – Међународни ујовори*, бр. [9/2003](#), [5/2005](#) и [7/2005](#) - испр. и *Сл. гласник РС – Међународни ујовори*, бр. [12/2010](#) и [10/2015](#).

морала, или ради заштите права и слобода других. У напред наведеном смислу говори и пресуда Европског суда за људска права у предмету *М.М. Ђрошћив Уједињеној Краљевској* од 13.11.2012. године.¹⁰³

И надаље ће се малолетници налазити у средишту нашег посматрања, само овог пута не као учиниоци, већ из аспекта њихове посебне заштите у домену њихових полних слобода, те посебне регулативе у погледу учинилаца кривичних дела против полне слободе учињених према малолетним лицима.

1.4.2. Правне последице осуде и посебна евиденција учинилаца кривичних дела против полне слободе учињених према малолетним лицима

У поступку усклађивања законодавства са *Конвенцијом Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања*¹⁰⁴, српски кривични законодавац се у првој половини 2013. године, определио да нарочиту заштиту полне слободе малолетних лица оснажи *Законом о посебним мерама за сиречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима* (у даљем тексту: *ЗПосМер* или *Маријин закон*)¹⁰⁵

Овај *lex specialis*¹⁰⁶ примењује се на пунолетне учиниоце који су према малолетницима извршили следећа кривична дела из *КЗ*:

- силовање (чл. 178 ст. 3 и 4)
- обљуба над немоћним лицем (чл. 179 ст. 2 и 3)

¹⁰³ Доступна на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114517>, 10.1.2017.

¹⁰⁴ *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, CETS No. 201, потписана на шпанском острву Лансарот 25.10.2007. године, а у међународном смислу ступила на снагу 01.07.2010. када је испуњен услов од 5 ратификација, од чега најмање 3 земље чланице Савета Европе; доступна на: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/201>, 04.02.2017; У наш правни систем унета *Законом о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања*, *Сл. Гласник РС – Међународни уговори*, бр. [1/2010](#), усвојеном 17.05.2010. који је ступио на правну снагу 29.05.2010. године; стр. 70-85; 04.02.2017.

¹⁰⁵ *Сл. гласник РС*, бр. [32/2013](#); Овом пропису у јавности додељен је колоквијални назив *Маријин закон* по случају седмогодишње девојчице из околине Новог Сада коју је сексуално злостављао па убио вишеструки сексуални делинквент Младен Огулинац. Амерички узор овом пропису представља тзв. *Megan's Law*, донет на основу случаја који се догодио 1994. године у Америчкој савезној држави Њу Џерси, када је седмогодишња девојчица Меган Канка окрутно силована и убијена само тридесетак метара од своје куће од стране комшије које већ одслужио шестогодишњу казну затвора због напада и покушаја полног односа са дететом. Наведени случај активирао је локално становништво, па је тако више од 400.000 људи потписало петицију којом се тражила моментална измена легислативе. У року од 89 дана држава Њу Џерси донела је овај закон, који је тек 2003. године, након исцрпљујуће и дуготрајне правне битке потврдио и Врховни суд гласовима 6 према 3; према Lovro Kovačić, Mladen Sučević, *Specificne baze podataka i pravo na osobnost, Baza podataka o počiniteljima spolnih delikata na štetu djece*, Zagreb, 2008, 85.

¹⁰⁶ Па ипак, како то примењује *Ђоровић*, сасвим је неуобичајено у српском кривичном законодавству да одређени посебни кривичноправни режим нема свој *iustus titulus* у Кривичном законнику, као што је то случај са овим *Законом*; Emir Čorović, „The Potentials of the So-called “Marija’s Law” in Combating Pedophilia“, *Facta Universitatis – series Law and Politics*, 3/2016, 416.

- обљуба са дететом (чл. 180)
- обљуба злоупотребом положаја (чл. 181)
- недозвољене полне радње (чл. 182)
- подвођење и омогућавање вршења полног односа (чл. 183)
- посредовање у вршењу проституције (чл. 184 ст. 2)
- приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (чл. 185)
- навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (чл. 185а)
- искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (чл. 185б).

Овај по много чему специфичан пропис, који је од самог доношења у нашој стручној и научној јавности наилазио на озбиљну критику¹⁰⁷, у кривичноправни систем Републике Србије унео је значајне новине у области кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима. Тако је чланом 5 овог *Закона о посебним мерама* законодавац испољио свој став, да је у погледу ове категорије кривичних дела на штету малолетника сврсисходно деградирати неколико традиционалних института општег дела кривичног права, као што су ублажавање казне и условни отпуст, те да је потребно укинути могућност наступања застарелости кривичног гоњења и извршења казне за ова кривична дела.¹⁰⁸ Осим наведених специфичности, за наше истраживање су од већег значаја она решења овог прописа, која се тичу правних последица осуде, као и казнене евиденције у погледу осуђених учинилаца ових дела, те ћемо им посветити нешто више пажње.

До сада практично неприкосновено правило, да темељни пропис кривичног материјалног права предвиђа шта све то може да буде правна последица осуде, те колико оне могу да трају, од доношења тзв. Маријиног закона више не важи. Тако се чланом 6 овог прописа, заправо дерогирају релевантне одредбе *КЗ* и предвиђа се да осудом за неко од наведених кривичних дела *обавезно* наступају следеће правне последице:

1. престанак вршења јавне функције;
2. престанак радног односа, односно престанак вршења позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима;

¹⁰⁷ Нарочито вид. Бранислав Ристивојевић, „Пунитивни популизам српског законодавца – Критичка анализа тзв. Маријиног закона“, у: *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена* [ур. Станко Бејатовић], Златибор-Београд, 2013, 319-338; Ћоровић (2016), 415-426; Zoran Stojanović, „Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva?“, *Crimen*, 2/2013b, 128.

¹⁰⁸ Тако и Ћоровић, (2015), 289.

3. забрана стицања јавних функција;¹⁰⁹
4. забрана заснивања радног односа, односно обављања позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима.

Наведене правне последице осуде наступају даном правноснажности пресуде, а правне последице из тач. 3) и 4) овог закона **трају 20 година**. Време проведено на издржавању казне затвора, као што то за све остале решава и *КЗ*, не урачунава се у време трајања правне последице осуде. Још једну, додатну правну последицу осуде конституише и обавеза суда по овом закону да **јавно доставља и послодавицу осуђеној лица**.

Видимо да се овим законом директно прописују последице осуде у односу на релевантна кривична дела, тако да није нужно да се то уређује другим законима, као што то предвиђа *КЗ*. Осим тога, према овом закону правне последице трају 20 година, што је дупло више у односу на решење које прописује *КЗ*. Штавише, према одредбама *КЗ* правне последице осуде које се односе на забрану стицања одређених права могу да трају најдуже 10 година, што значи да посебни закони могу предвидети и њихово краће трајање, док према одредбама овог закона оне нужно трају 20 година. У наведеном смислу, а нарочито с обзиром на чињеницу да сам тзв. *ЗПосМер* у члану 4 предвиђа сходну примену Кривичног законика, иако се ради о *lex specialis*, могло би се поставити питање законитости појединих поменутих одредаба које су супротне решењима из *КЗ*.

ЗПосМер прописује се вођење још једне специјалне казнене евиденције, у коју се уписују учиниоци, овим прописом издвојених кривичних дела¹¹⁰ и која садржи:

- 1) име и презиме осуђеног;
- 2) јединствени матични број грађана осуђеног;
- 3) адресу пребивалишта осуђеног;
- 4) податке о запослењу осуђеног;
- 5) податке о значају за физичко препознавање осуђеног и његове фотографије;
- 6) ДНК профил осуђеног;
- 7) податке о кривичном делу и казни на коју је осуђен;
- 8) податке о правним последицама осуде;
- 9) податке о спровођењу посебних мера прописаних овим законом.

¹⁰⁹ Осим што ова правна последица осуде наступа директно на основу овог Закона, видимо да се овде, у складу са формулацијом, изгледа забрањује стицање **свих** јавних функција, док се према Кривичном законнику може забранити само стицање *одређених* јавних функција.

¹¹⁰ Више вид. Stefan Martinić, „Paedophile registry, pro et contra“, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 1/2013, 101-124.

Ову евиденцију, за разлику од казнене евиденције, не води министарство унутрашњих послова, већ Управа за извршење кривичних санкција, у оквиру министарства надлежног за послове правосуђа.¹¹¹ Учиница кривичног дела који буде уписан у ову евиденцију, *никад се из ње не брише*. Дакле, он ће до краја живота, па и после тога, остати уписан у ову специјалну евиденцију. На основу члана 14 овог Закона, који предвиђа да министар надлежан за послове правосуђа ближе уређује начин вођења посебне евиденције, донет је подзаконски акт.¹¹²

Овим Законом се, као што смо напоменули, уређује и давање података из ове специјалне евиденције, које се у једном делу разликује од решења Кривичног законика. Наиме, чланом 15 *ЗПосМер* се прописује коме се све могу дати подаци из посебне евиденције.

Тако овај пропис предвиђа да се ови подаци могу дати суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против лица о коме се води посебна евиденција. Међутим, осим поменутих, надаље је круг субјеката којима се ови подаци могу дати, нешто другачији. Тако су у односу на *КЗ* у погледу посебне евиденције, уз нешто другачију формулацију појединих органа, изостављени „*орган који учествује у процесу давања амнестије, помиловања, рехабилитације или одлучивања о пресјанку њравних њоследица осуде, као и органи сјарашељсјва*“, када је то потребно за вршење послова из њихове надлежности.

У погледу изостављања „органа који одлучују о мерама амнестије, помиловања или рехабилитације“, назире се тенденција законодавца да према осуђенима за ова кривична дела у потпуности искључи могућност примене наведених мера. Не улазећи овде у оправданост оваквог става законодавца, ова намера, ако је и постојала, није до краја доследно спроведена. Међутим, немогућавање *органу сјарашељсјва* да оствари увид у ову посебну евиденцију, према нашем ставу нема баш никаквог утемељења. Имајући у виду надлежности органа старатељства, а нарочито у вези са осетљивим питањима малолетних жртава

¹¹¹ Сврха података о осуђеним особама, које су починиле наведена кривична дела на штету деце, била би у превенцији поновног будућег лошег понашања (смањење рецидивизма) њиховом контролом да не почине таква и слична кривична дела. Такве податке би требало да користе тела која би надзирала понашање особе која је враћена из затворског система или према којој је изречена условна осуда. Овакве базе података помагале би и код откривања учинилаца таквих и сличних кривичних дела телима која се баве њиховим прогоном; према Lana Petö Kujundžić, „Svrha podataka o osuđenim osobama za kaznena djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa na štetu djece“, *Baza podataka o počiniteljima spolnih delikata na štetu djece – Zbornik priopćenja sa stručne rasprave*, 2008, 92; <http://documents.tips/documents/zbornikspolnidelikti-1.html> 10.10.2016.

¹¹² Правилник о начину вођења евиденције о изреченим васпитним мерама и казни малолетничког затвора, *Сл. гласник РС*, бр. [63/2006](#); стр. 20 (стр. 40 у .pdf документу); 04.02.2017; Уставни суд Србије је у предмету УО-194/2013, на седници одржаној 15.9.2016. године утврдио да овај Правилник није у сагласности са Уставом Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. [98/2006](#), (у даљем тексту: Устав) те је у смислу члана 58 став 4 Закона о Уставном суду, *Сл. гласник РС*, бр. [109/2007](#), [99/2011](#), [18/2013](#) - одлука УС, [103/2015](#) и [40/2015](#) - др. закон, одложио објављивање ове Одлуке у „Службеном гласнику Републике Србије“ за шест месеци од дана њеног доношења; према: <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/0-102296/saopštenje-sa-15-sednice-ustavnog-suda-odrzane-15-septembra-2016-godine-kojom-je-predsedavala-vesna-ilic-prelic-predsednica-ustavnog-suda?qs=I%D0%A3%D0%BE-194/2013>, 15.12.2016.

дела против полне слободе, мишљења смо да би требало сматрати да је законописац учинио пропуст, позивајући се на норму члана 4 овог Закона, која предвиђа сходну примену КЗ. На томе засновано, сматрамо да се и подаци из ове евиденције, могу дати *свим субјектима које предвиђа КЗ, уз проширење на субјекте које посебно истаиче ЗПосМер*. Још једно додатно утемељење за овакав став, налази се управо у основној логици овог прописа. Не улазећи овде у све проблеме које он собом носи, ипак је основна интенција овог закона да подаци о учиниоцима ових кривичних дела, треба да буду широко доступни и појачају заштитну функцију кривичног права у овој области. Из наведеног законског решења јасно је да подаци из ове посебне евиденције, тзв. *рејистра његофила* заправо нису јавни, док су се поједине земље, од којих су неке из нашег окружења, определиле за радикалнија решења. Такав случај је на пример са Македонијом, где постоји посебан интернет сајт са подацима о лицима осуђеним за кривична дела против полне слободе учињена према малолетницима.¹¹³ Не заузимајући став против, а још мање за овако радикалне захвате, ми се овде нећемо дубље бавити овим питањима. Ми смо се предметне евиденције дотакли превасходно из аспекта посебних одредаба о дужем трајању правних последица осуде, те чињенице да се подаци из ње никада не бришу. За нас је ово занимљиво, јер се на тај начин умањују, односно делом и укидају, одређене могућности за дејства рехабилитације у односу на лица осуђена за ова кривична дела.

ЗПосМер, такође предвиђа да су државни и други органи, као и правна лица или предузетници, који раде са малолетним лицима *дужни* да затраже податак да ли је лице које треба да заснује радни однос код њих, односно обавља послове са малолетним лицима, уписано у ову посебну евиденцију. Подаци из посебне евиденције могу се дати и *иностраним државним органима*, у складу са међународним споразумом. На податке садржане у посебној евиденцији, ако одредбама овог закона није другачије прописано, сходно се примењују одредбе закона који уређују заштиту података о личности и тајност података. На овакав начин законодавац је желео по сваку цену да избегне да осуђено лице, које се води у овој посебној евиденцији, поново обавља послове у било каквој вези са малолетним лицима. У наведеном смислу, ова дејства посебне казнене евиденције попримају природу деловања појединих мера безбедности. У вези са поменутиим обавезама наведених органа, може се поставити питање, шта се дешава у случају да они не затраже ове податке из посебне евиденције. У том случају, законодавац је предвидео прекршајну одговорност ових субјеката, тако што је прописао да ће се, ако не затражи податак из посебне евиденције у складу са чланом 15 став 3 овог Закона, *јавно лице* казнити новчаном казном од 500.000 до 2.000.000, а *одроворно лице у јавном лицу и државном и друћом органиу* од 100.000 до 150.000, односно *јредузетник* од 200.000 до 500.000 динара. Овде запажамо да су ове новчане казне

¹¹³ Вид. Душица Миладиновић-Стефановић, „Кривичноправна заштита малолетних лица од сексуалног искоришћавања и злостављања – европски стандарди и право Републике Србије“, *Зборник радова Правној факултету у Нишу*, 2014, 279.

вероватно и најстроже могуће новчане казне, које се у нашем правном систему уопште могу изрећи за неки прекршај. На основу изнетог могли бисмо закључити да је наш законодавац става да је ово један од најтежих прекршаја у нашем правном систему уопште, о чему нисмо сигурни да можемо заузети идентично становиште.¹¹⁴

Бављење питањима казних евиденција у нашем истраживању за основни циљ има боље сагледавање стварних домета правних последица осуде. Наиме, практично све правне последице осуде делују управо на основу уписа одређене осуде у референтну евиденцију. Код готово свих института који се у нашем правном систему, односно у правној теорији, називају рехабилитацијама тим чином престају све правне последице осуде, а упис у казнену евиденцију се брише односно поништава. У том смислу, питања казних евиденција добијају на релативном значају у оквиру наше теме. Отуда нам се чинило корисним сагледати различите модалитета у погледу уписа, вођења, па и брисања података из казних евиденција. Осим две анализирани посебне евиденције, у даљем излагању позабавићемо се накратко јединственим регистром прекршајно кажњених лица, као и казненом евиденцијом правних лица одговорних за кривична дела.

1.4.3. Евиденција прекршајно кажњених лица

Питање прекршајне одговорности, па последично и евиденције прекршајно кажњених лица, има далеко већи значај у домену специјалне рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога него што се то може учинити на први поглед. Наиме, као што ћемо видети нешто касније у овом раду, изузетно велики број лица који су поднели захтеве за специјалну рехабилитацију, и то по поједностављеном поступку законске специјалне рехабилитације, управо су кажњени у прекршајном поступку. Ради се о лицима која су административно кажњавана за прекршај против јавног реда и мира, због изјашњавања за резолуцију Информбироа, и према њима су примењиване веома строге, прекршајној одговорности и административном прекршајном поступку, сасвим неодговарајуће мере, без гаранција које нуди поступак пред судом.

Анализирајући одређене аспекте савремених евиденција прекршајно кажњених лица, настојаћемо да учинимо осврт на правне последице прекршајно осуђених лица у савременом праву и упоредимо их са интензитетом репресије према лицима која су била изложена прекршајном кажњавању из политичких или идеолошких разлога.

У казненом систему Републике Србије, осим кривичних дела постоје још две врсте кажњивих дела – *привредни пресјуји* чији се темељи налазе у Закону о

¹¹⁴ Вид. чл. 39 Закона о прекршајима, *Сл. гласник РС*, бр. [65/2013](#), [13/2016](#), [98/2016](#) стр. 98 (стр. 126 у .pdf документу) – одлука УС.

привредним преступима¹¹⁵, те *прекршаји*, који се уређују Законом о прекршајима (у даљем тексту: *ЗПре*).¹¹⁶ Тако се према учиниоцима прекршаја, као најлакших кажњивих дела, уз испуњење одговарајућих услова могу изрећи.¹¹⁷

1. Казне
 - Казна затвора
 - Казна рада у јавном интересу
 - Новчана казна
2. опомена
3. Заштитне мере
 - одузимање предмета
 - забрана вршења одређених делатности
 - забрана правном лицу да врши одређене делатности
 - забрана одговорном лицу да врши одређене послове
 - забрана управљања моторним возилом
 - обавезно лечење зависника од алкохола и психоактивних супстанци
 - обавезно психијатријско лечење
 - забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја
 - забрана присуствовања одређеним спортским приредбама
 - јавно објављивање пресуде
 - удаљење странца са територије Републике Србије
 - одузимање животиња и забрана држања животиња.

На основу важећег *ЗПре* свако прекршајно кажњено лице уписује се у прекршајну евиденцију. Законодавац је вођење прекршајне евиденције уредио по узору на казнену евиденцију осуђених учинилаца кривичних дела, али ипак постоје значајне разлике. У сврху вођења јединствене евиденције изречених прекршајних санкција, води се *јединствени рејстџар санкција*. На основу члана 324 *ЗПре*, регистар санкција је централизована електронска база података у којој се чувају и обрађују сви унети подаци. Регистар се чува на централном електронском носачу

¹¹⁵ *Сл. лист СФРЈ*, бр. [4/77](#), [36/77](#) – испр., [14/85](#), [10/86](#) (пречишћен текст), [74/87](#), [57/89](#) и [3/90](#) и *Сл. лист СРЈ*, бр. [27/92](#), [16/93](#), [31/93](#), [41/93](#), [50/93](#), [24/94](#), [28/96](#) и [64/2001](#) и *Сл. гласник РС*, бр. [101/2005](#) - др. закон; у чл. 2 ст. 1 наводи се да је привредни преступ друштвено штетна повреда прописа о привредном или финансијском пословању која је проузроковала или је могла проузроковати теже последице и која је прописом надлежног органа одређена као привредни преступ; Сасвим анахроно и потпуно неусклађено са основном архитектуром нашег савременог казног система у погледу привредних преступа *незнајина друштвена ишејиноси* искључује постојање привредног преступа.

¹¹⁶ *Сл. гласник РС*, бр. [65/2013](#), [13/2016](#), [98/2016](#) стр. 98 (стр. 126 у .pdf документу) – одлука УС.

¹¹⁷ О санкцијама вид. Емир Ђоровић, *Прекршајно право (према Закону о прекршајима из 2013. године)* – ауторизована предавања, Нови Пазар, 2015, 61-62; http://www.np.ac.rs/downloads/nm/nm_pra/prekpra_ap.pdf; 11.3.2017; такође вид. Стефан Самарџић, Иван Милић, „Контрадикторности Закона о прекршајима у области санкција према малолетницима са посебним освртом на мере медицинског карактера“, *Зборник ПФНС*, 3/2014, [381-394](#).

података, при министарству надлежном за послове правосуђа, које је одговорно за његово одржавање и чување.¹¹⁸

Важећи *ЗПре*, у члану 325 предвиђа да је министарство надлежно за послове правосуђа дужно да предузме техничке, кадровске и организационе мере заштите података, у складу са утврђеним стандардима и поступцима, које су потребне да би се подаци заштитили од губитка, уништења, недопуштеног приступа, промене, објављивања и сваке друге злоупотребе, као и да утврди обавезу лица, која су запослена на обради, да чувају тајност података. На основу изнете нормативе, видимо да се у погледу прекршајно кажњених лица води јединствена евиденција. Овако ефикасан начин вођења евиденције, за сада је у нашем правном систему предвиђен једино у погледу прекршајно кажњених лица.

У јединствени регистар прекршајних санкција (чл. 327 *ЗПре*) уписују се:

1. име и презиме и јединствени матични број кажњеног физичког лица, предузетника, односно одговорног лица у правном лицу, односно број путне исправе страног физичког лица, за предузетника и назив и седиште радње;
2. за кажњено правно лице назив и седиште, ПИБ и матични број;
3. правноснажна, односно коначна одлука којом је изречена прекршајна санкција;
4. правна квалификација учињеног прекршаја;
5. врста и опис изречене прекршајне санкције;
6. трајање изречене заштитне мере;
7. прекршајни суд који је донео пресуду, односно орган који је издао прекршајни налог;
8. прекршајни суд који је извршио упис;
9. датум уписа.

Упис сваког прекршајно кажњеног лица, које се налази у овом регистру, брише се након протекла одређеног времена. Као и сам упис, брисање података из јединственог регистра прекршајних санкција такође је регулисано одредбама *ЗПре*, прецизније његовим чланом 329, на начин који ћемо изложити.

Прекршајна санкција изречена правном, физичком и одговорном лицу, као и предузетнику, брише се из евиденције по службеној дужности, ако кажњено лице у року од четири године од дана правоснажности одлуке којом је изречена санкција не учини нови прекршај. Изричито се наводе изузеци у погледу појединих прекршајних санкција. Тако је предвиђено да се изречена опомена брише се у року од годину дана од правоснажности одлуке којом је изречена, док се заштитна мера неће брисати из прекршајне евиденције све док се не изврши или док не истекне рок застарелости њеног извршења. Осим у погледу посебног правног режима, у

¹¹⁸ Детаљно о овоме вид. Иван Милић, „Евиденција прекршајно кажњених лица“, *Зборник ПФНС*, 1/2015, [239-251](#).

погледу брисања наведених прекршајних санкција, *ЗПре* прави разлику и у погледу брисања уписа једне посебне категорије прекршајно кажњеног лица. Наиме, *казна малолетничкој зајвора* изречена малолетном учиниоцу прекршаја, биће брисана из јавног регистра прекршајних санкција у року од две године од када је извршена, застарела или опроштена, ако то лице не изврши нови прекршај.

Имајући у виду наведену одредбу чл. 325 ст. 1 *ЗПре*, која предвиђа чување јединственог регистра изречених прекршајних санкција на централном електронском носачу, осим предности у виду обједињености и ефикасности овакве евиденције, не бисмо требали заборавити потенцијалне проблеме.¹¹⁹ Они нарочито могу настати у вези са стварним брисањем и реалним могућностима уклањања уписа из електронске базе у дигиталном облику.¹²⁰ Наиме, у електронском добу, казнене евиденције које се воде у дигиталном облику, заправо никада не престају да постоје.¹²¹ У ситуацијама када су подаци из казнене евиденције убројчавањем претворени у електронски облик, те похрањени у огромне, често комерцијалне или комерцијалним субјектима мање или више доступне базе података,¹²² у њима заправо никада нема потпуног брисања прошлости.¹²³

1.4.4. Казнена евиденција правних лица одговорних за кривична дела

Иако се у погледу анализе казнене евиденције правних лица као учинилаца кривичних дела може учинити да овај део анализе није неопходан за основни предмет нашег истраживања, ствар је ипак унеколико другачија. За разумевање ове проблематике неопходно је знати да су у референтном периоду политичких или идеолошких осуда примењивање одређене кривичне санкције, као што је споредна казна конфискације имовине¹²⁴, односно одузимања власништва над самим правним лицима. У наведеном смислу, у пољу специјалне рехабилитације појављивали су се случајеви конфискације имовине или лишавања свих власничких права лица осуђених из политичких или идеолошких разлога.

Све до 2008. године, правна лица у Србији нису могла учинити кривично дело, јер по закону није постојала могућност њихове кривичне одговорности. Традиционално се у нашој правној теорији, па и законодавству, сматрало да правна

¹¹⁹ Amy Shlosberg, Evan Mandery, Valerie West, "The Expungement Myth", *Albany Law Review*, Vol. 75.3, 2011/2012, 1229-1241

¹²⁰ Како истиче *Стојановић* „стварне рехабилитације нема, ако осуда није брисана“; Zoran Stojanović, „Rehabilitacija i pravne posledice osude“, *Reforma opšteg dela KZ SFRJ i savremene tendencije u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Budva, 23-25.05.1991, Beograd, 9.6.

¹²¹ На ова питања, код нас први, у смислу предвиђања развоја дигитализације правосудног система пише *Стојановић*; вид Stojanović (1991), 9.8.

¹²² вид. Sharon P. Stiller, Joseph L. Indusi "Erasing the Big Mistake - Sealing Records of Criminal Convictions for Licensed Professionals", *The CPA Journal*, July 2014, 70-71.

¹²³ „E-Records Live Forever“, *Information Management Journal*, 1/2007, 10.

¹²⁴ више Nail Kobašić, „Konfiskacija imovine kao kazna i oduzimanje predmeta kao mjera bezbednosti“, *Naša zakonitost*, 10-12/1955, 473-476.

лица могу одговорати само за привредне преступе и прекршаје. Чак и они аутори, који су одговорност правних лица прихватили као облик кривичне одговорности, за последицу проузроковану у спољном свету примењивали су различите моделе те одговорности.¹²⁵ И након готово десет година од увођења овог концепта, још увек је велико питање да ли ће уопште, а нарочито када, овакав концепт пронаћи своје место у нашој правној свести. До 2008. године, превагу је дефинитивно односило мишљење да правна лица не могу бити субјект кривичног дела, већ да је њихову казнену одговорност могуће успоставити само у односу на привредне преступе и прекршаје. Међутим, Закон о одговорности правних лица за кривична дела (у даљем тексту: *ЗОПлКг*)¹²⁶ уводи овај концепт. Ови прописом уређују се услови одговорности правних лица за кривична дела, кривичне санкције које им се могу изрећи, али и поједина правила поступка у коме се одлучује о одговорности правних лица, изрицању кривичних санкција, као и доношењу одлуке о рехабилитацији, престанку мере безбедности или правне последице осуде, те извршењу судских одлука у односу на правна лица. Пошто систем кривичних санкција произилази из структуре и динамике криминалитета, односно друштвених потреба да се он сузбије, подложен је честим променама, па се сматра најдинамичнијом области кривичног права.¹²⁷

Због учињеног кривичног дела правном лицу се, након спроведеног судског поступка, на основу чл. 12 *ЗОПлКг* могу изрећи следеће санкције: 1) казна; 2) условна осуда и 3) мере безбедности. Надаље, следећим чланом истог прописа предвиђено је да се правном лицу могу изрећи две казне: 1) новчана казна, и 2) престанак правног лица, и то се обе казне могу изрећи само као главне казне, што значи да није могуће кумулативно изрећи обе истовремено. Напослетку, у каталогу мера које се могу применити према правним лицима, *ЗОПлКг* у члану 23 набраја следеће мере безбедности: 1) забрана обављања одређених регистрованих делатности или послова; 2) одузимање предмета; 3) јавно објављивање пресуде.

Видимо да се правном лицу може изрећи приличан број санкција, чије последице свакако могу значајно погодити правно лице. Међутим, како би највећи део ових санкција могао да производи правна дејства, неопходно је да постоји начин да се сазна да је одређено правно лице било кривично одговорно, односно да је према њему примењена одређена кривична санкција.

С тим у вези, сва правна лица чија кривична одговорност буде утврђена, уписују се у евиденцију. Реч је о посебној евиденцији, која се води само за правна лица и на основу члана 32 *ЗОПлКг* ова евиденција садржи следеће податке:

¹²⁵ Вељко Икановић, *Одговорност правних лица за кривична дела* (докторска дисертација), Ниш, 2010, [180](#); такође вид. Marko Stanković, „Deliktna odgovornost pravnih lica“, *Pravo – teorija i praksa*, 10–12/2015, [35-46](#).

¹²⁶ *Сл. гласник РС*, бр. [97/2008](#).

¹²⁷ Драган Јовашевић, Миодраг Н. Симовић, „Систем кривичних санкција за правна лица у Републици Србији“, *Безбедности - Полиција - Грађани*, 1-2/14, 7.

- назив, седиште и делатност правног лица, регистарски и матични број,
- податке о учињеном кривичном делу,
- о казни, условној осуди, мери безбедности,
- податке о одговорном лицу које је учинило кривично дело због којег је осуђено правно лице,
- податке о опроштеним казнама које се односе на правно лице за које се казнена евиденција води,
- податке о правним последицама осуде.

Као и код осуђених физичких лица, у казнену евиденцију о осуђеним правним лицима уносе се и касније измене података у њој садржаних, као и подаци о извршеној казни и поништењу евиденције о погрешној осуди.

На готово идентичан начин, уз одговарајуће модификације које захтева чињеница да се ради о правним, а не о физичким лицима, регулисано је питање давање података из казнене евиденције.

Наиме, на основу члана 32 *ЗОПлКг* подаци из казнене евиденције могу се дати само суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против правног лица које је раније било осуђено, органу за извршење кривичних санкција и органу који учествује у поступку давања амнестије, помиловања, рехабилитације или одлучивања о престанку правних последица осуде, када је то потребно за вршење послова из њихове надлежности. Подаци из казнене евиденције могу се, на образложен захтев, дати и државном органу или правном лицу, ако још трају правне последице осуде или мере безбедности и ако за то постоји оправдани интерес заснован на закону. Правном лицу се, на његов захтев, могу дати подаци о његовој осуђиваности или неосуђиваности само ако су му потребни ради остваривања права. Казнену евиденцију води првостепени суд на чијем подручју је седиште домаћег правног лица, односно седиште представништва или огранка страног правног лица.¹²⁸ Занимљиво је да у погледу казнене евиденције правних лица, недостаје одредба коју познаје *КЗ*, а која експлицитно предвиђа да се подаци о брисаној осуди не смеју ником дати. (чл. 102 ст. 6 *КЗ*) Иако би се из оваквог решења могао извући закључак да се подаци о брисаној осуди правног лица ипак могу давати одређеним субјектима, чини нам се да за овакво решење нема никаквог разлога. Ово сматрамо превидом законодавца, и мишљења смо да би и у погледу правних лица морала важити ова забрана. Ово се у постојећим законским оквирима не би могло обезбедити позивањем на одредбу члана 34 *ЗОПлКг*, која предвиђа сходну примену *КЗ*, јер ова одредба експлицитно набраја одредбе *КЗ* које се могу сходно применити, а међу њима нема одредбе члана 102 *КЗ*. У том смислу, пледирамо да би *de lege ferenda*, следећим изменама *ЗОПлКг*, требало изричито предвидети забрану давања података о брисаној осуди.

¹²⁸ Више вид. Младен М. Милошевић, *Одговорности правних лица за кривична дела* (докторска дисертација), Београд, 2012, 242.

2. РЕДОВНА И ВАНРЕДНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА

Имајући у виду предмет поглавља које је пред нама, подсетићемо се на уводну поделу различитих института, који се у нашој правној теорији означавају термином рехабилитација. Као основну поделу, извели смо дихотомно одвајање *редовне* и *ванредне* рехабилитације (у ширем смислу). Надаље смо ову, ванредну рехабилитацију неосновано осуђених лица, поделили на *ванредну* (у ужем смислу) и *специјалну* рехабилитацију (лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Рекапитулацију појмова, које смо до сада користили као појмовне операторе у циљу лакшег раздвајања различитих рехабилитација, следићемо и у даљем раду, а овде смо се на њу изнова осврнули како бисмо образложили структуру предстојећег дела овог рада.

Иако смо од постављања самих хипотеза овог рада мишљења да специјална рехабилитација заправо представља једну врсту ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица, определили смо се да у овом поглављу заједно са сродним институтима заједно обрадимо *редовну* и *ванредну* рехабилитацију из неколико разлога.

Пре свега, *редовну* и *ванредну* рехабилитацију, како смо их ми ближе одредили, могли бисмо одредити као рехабилитације у *ошћим* и *традиционалном* смислу. Доделивши им атрибут *ошћих*, имали смо у виду чињенице да се оба ова института, рехабилитације основано и неосновано осуђених лица, у нашем правном систему регулишу општим законима, са неограниченим временским трајањем. Надаље, означили смо их и као *традиционалне* рехабилитације, из разлога јер се у теорији кривичног права, под термином рехабилитација, подразумевају управо ове две врсте, већ дуже времена својствене готово свим правним системима. Овакво стање владало је и у нашој теорији кривичног права све до увођења новог, у много чему хибридног института рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, као механизма за правно превладавање ауторитарне прошлости. Ову рехабилитацију, која је основни предмет нашег интересовања, ми смо, као што је читаоцу већ познато, означили као *специјалну* рехабилитацију. Управо чињеница да специјална рехабилитација представља основни предмет наше дисертације, пресудни је разлог због кога смо њој посветили наредна два посебна поглавља овог рада.

На овај начин, у редовима који су пред нама бавили смо се анализом редовне и ванредне рехабилитације, те њима сличних института, како бисмо разумевајући све њихове аспекте, који су нам се учинили релевантним, ушли у централни део рада посвећен специјалној рехабилитацији.

По окончању целокупног кривичног поступка, који представља оживотворење кривичног материјалног права, те након фазе извршења кривичне санкције и наступања правних последица осуде, чини се као да даља судбина осуђеног лица излази из фокуса кривичног права и тек периферним видом, изузетне

оштрине појединих аутора, постаје предмет њиховог научног интересовања. О слабијем интересовању науке за институт, како смо је ми овде одредили, редовне рехабилитације и брисања осуде уопште, налазимо трагове још у нашој правној теорији са почетка двадесетог века. Тако *Вељовић* наводећи незаступљеност ове теме у науци каже „баш због тога, ми смо одабрали ову тему да обрадимо, и наш труд поглавито иде у томе правцу, да се овим колико-толико обавести шира публика.“¹²⁹ Овакву констатацију, готово цео један век касније, ми бисмо данас могли искористити и као образложење нашег опредељења да се позабавимо рехабилитацијом осуђених из политичких или идеолошких разлога.

2.1. Редовна рехабилитација

(основано осуђених лица са основом у кривичном материјалном праву)

У нашој кривичноправној теорији сусрећемо, са основном углавном подржан став *Јаковљевића*, да су циљеви који дају разлоге рехабилитацији, коју ми означавамо као редовну: 1) поновно успостављање ранијег положаја пуноправног грађанина осуђеника и стављање у заборав¹³⁰ његове криминалне прошлости; 2) компензација између криминалног понашања и доброг владања после осуде; као и 3) стимулација осуђеног лица на лични допринос процесу ресоцијализације.¹³¹

Сматрамо корисним учинити летимичан осврт на одређене историјскоправне аспекте редовне рехабилитације, за које сматрамо да су од одређеног значаја за уочени статус института рехабилитације у нашој теорији кривичног права. Како се о овом институту није превише писало, тачке његовог историјског развоја у нашој литератури, мање више су обрађене на сличан начин. Ми у наредном излагању нећемо преносити ставове аутора, на чије ћемо детаљне радове о појединим аспектима овог института упутити читаоца. Позабавићемо се одређеним аспектима ове рехабилитације, за које нам се чини да могу бити од користи за схватање њене правне природе и дејстава, а све у циљу њене дистинкције у односу на специјалну рехабилитацију.

Мишљења смо да својеврсна, слаба заинтересованост наше теорије кривичног права за дубљу анализу института редовне рехабилитације, између осталог, у значајној мери почива и на коренима нашег кривичног права, који нас воде дубоко у германско кривичноправно тло. Наиме, институт рехабилитације се поред својеврсних форми амнестије и помиловања у виду милости, јавља још средином XVI века у француском праву у коме је и доживео свој процват.¹³²

¹²⁹ Вељовић (1936), 257-258.

¹³⁰ вид *Стојановићеву* критику аргумената у вези са повратом, као разлогом који не иде у прилог предавању у заборав раније осуђиваности; вид. *Stojanović* (1991), 9.4.

¹³¹ *Jakovljević* (1990), 47; тако и *Бркић* (2008), 188; види и *Žuženić* (1978), 65-71.

¹³² *Jakovljević* (1990), 11-12.

Са друге стране уједињење Немачке, па и развој јединственог немачког кривичног права, имао је специфичан историјскоправни ток. Иако су неке од немачких држава, касније покрајина, веома рано познавале институт рехабилитације¹³³, након уједињења су њихови кривични законици 1870. године замењени царским Казненим закоником, који није познавао ову, редовну рехабилитацију. Слична дејства овај законик омогућавао је кроз помиловање, не постављајући практично никакве услове који су за помиловање потребни, чиме је овај институт представљао искључиво милост императора, а не одраз спознаје о неопходности једног таквог механизма, као што је то рехабилитација.

Тако, у складу са тада важећим немачким кривичним законодавством један од веома утицајних уџбеника кривичног права у нашој кривичноправној теорији, у праскозорје XX века, Немачко кривично право од Франца фон Листа у Веснићевом преводу, уопште не обрађује рехабилитацију, већ само институт помиловања.¹³⁴

Иако је наше право и у претходном периоду, као што ћемо видети нешто касније, познавало одређене институте сродне рехабилитацији, развојем нашег кривичног права у Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца уносе се одредбе главе XI, којима се регулишу повраћај права и поништај осуде, што законски текст назива *рехабилитацијом*. Од тог времена, и у нашој правној теорији, сусрећемо радове који обрађују овај институт у складу са важећим законодавством.¹³⁵

Редовна рехабилитација се у теорији даље традиционално дели по неколико критеријума. Тако, на пример *Јакшић*, у значајној мери следећи *Јаковљевића*, рехабилитацију основано осуђених лица, коју ми ближе означавамо као редовну, сврстава у четири система: систем *милости*, *судски*, *законски* и *мешовити*. За први, систем милости наводи се да се заснива на вољи власти, те да припада прошлости. Као што смо ми истакли у делу о врстама редовне рехабилитације, ова врста редовне рехабилитације и даље постоји у нашем правном систему у виду рехабилитације путем амнестије и помиловања.

Надаље, за *судски систем* истиче се да он представља заправо одлуку суда који има дискреционо право да одлучи да ли ће осуђеном доделити рехабилитацију или ће одлучити да осуђено лице не испуњава услове да се са њега скине белег осуђиваности. За разлику од овог, код *законске* рехабилитације, или тзв. правног система како наводе поменути аутори, она наступа по сили закона „аутоматски по истеку законски одређеног рока кушања, уколико није било нових тежих пресуда, након чега се осуда брише из казнене евиденције“. Напоследку, као *мешовити систем* одређује се такав приступ редовној рехабилитацији у коме о њој одлуку

¹³³ *Ibid*, 28-29.

¹³⁴ Вид. Миленко Р. Веснић [превод и допуна], *Немачко кривично право (Франца фон Листа)*, Београд, 1902, 329-333.

¹³⁵ Вид. Лаза Урошевић, *Судски Требник, II део – Кривични законик за Краљевину Срба, Хрватиа и Словенаца са коментаром*, Београд, 1929, 172-176.

доносе органи управе, по претходно прибављеном мишљењу суда о испуњености услова за рехабилитацију.¹³⁶

Општим питањима редовне рехабилитације, у одређеној мери бавили смо се још у уводном делу расправљајући појам и врсте рехабилитације. У наредном излагању позабавићемо се генезом ове врсте рехабилитације основано осуђених лица у нашем праву. Након историјског развоја редовне рехабилитације, прећи ћемо на питања везана за појам редовне рехабилитације у важећем српском праву, као оквира у коме је могуће и потребно, напослетку направити дистинкцију у односу на специјалну рехабилитацију, као основни предмет нашег рада.

2.1.1. Историјски развој редовне рехабилитације у српском кривичном праву

Чини нам се да је специјална рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, као основни предмет нашег интересовања, у нашем правном систему, иако можда не сасвим исправно, поникла из (не)схватања законодавца, али и дела теорије о правној природи редовне рехабилитације основано осуђених лица са основом у кривичном материјалном праву.

Наиме, упркос нашим полазним методолошким дилемама, од којих смо се на одређене аспекте појединих већ осврнули, посматрање еволуције појма рехабилитације у нашем правном систему, за нас се показало вишеструко значајним. Управо из одређених историјских аспеката редовне рехабилитације, а нарочито схватања нашег законодавца у периоду после другог светског рата, који се из аспекта основног предмета овог рада показује референтним, могу се извући за нас релевантни закључци.

Ова поимања нам могу бити од користи да схватимо суштинске разлике између редовне и ванредних рехабилитација, а међу њима, пре свега специјалне рехабилитације.

Након анализе редовне рехабилитације, на сличан начин позабавићемо се и питањима у вези са ванредном рехабилитацијом у ужем смислу, у погледу остваривања права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе.

2.1.1.1. Закон о постојању судског у кривичним делима из 1865. године и каснији Пројекти Казненог законика за Краљевину Србију

Редовна рехабилитација основано осуђених лица, у нашем нововековном кривичном праву први пут се појављује у кодексу кривичног процесног права, док ће убудуће, почевши од *Кривичног законика за КСХС*, услови за њено наступање, све до данашњих дана своје место имати под окриљем прописа кривичног

¹³⁶ Jakšić (2014), 189.

материјалног права. Тако двадесет шеста глава *Закона о поступку судском у кривичним делима* (у даљем тексту: *ЗПКг*)¹³⁷, која носи наслов – О повраћају права осудом због злочинства изгубљених.

Процесни законик је регулишући материју редовне рехабилитације (§§ 349-355)¹³⁸ предвиђао услове под којима је лице, које је због осуде на смрт или робију лишено неког од права из §18 тадашњег Кривичног законика¹³⁹, могло тражити повраћај ових права. Поменута права су подразумевала „губитак права на сва државна, црквена, општинска или друга јавна или почасна звања, као и права на све оне народне службе и послове, за које се траже поштеног имена људи, као право бити скупштинар народни [посланик - нап.аут.] и бирати посланике за народну скупштину, давати глас у којим другим јавним делима, бити изабрани судија, бити сведок, судити о чему као вештак, бити нечији пуномоћник, тутор или старатељ.“ Под овим се подразумевао, затим и губитак права на све чинове, титуле и достојанства, као и „право носити знаке одличја или почести, како и права на сваку пензију, благодeјанија и помоћ од државе или других јавних заведенија.“¹⁴⁰

Како је овај пропис предвиђао, осуђено лице је од првостепеног суда, који је изрекао осуду, могло захтевати повраћај права која је осудом изгубио, након истека пет година од издржане или опроштене казне, односно од истека полицијског надзора ако се под њим налазио (§349 *ЗПКг*). Да би осуђени могао повратити ова своја права, он је био дужан да суду поднесе сведочанство, издато од стране судских власти, о свом понашању у претходних пет година, колико је морао живети у Србији, од чега најмање једну годину непрекидно у истом месту. Суд који је решавао о повраћају права, имао се прво уверити у истинитост поднетих сведочанстава, те након тога одлучити о усвајању или одбијању захтева за повраћај права. Само у случају да суд донесе решење којим се повраћај права не дозвољава, осуђено лице имало је право на жалбу (§353 *ЗПКг*). У случају да инстанциони суд одбије жалбу, захтев за повраћај изгубљених права било је могуће поновити по истеку три године, а ако и тада овај захтев буде одбијен, тада се повраћај права више никада није могао захтевати, осим ако би то, како се наводи, „Књаз лично одобрио“. Уколико осуђеном лицу једном, на наведени начин буду враћена осудом

¹³⁷ Законик о поступку судском у кривичним делима Србије од 10. априла 1865. године (у даљем тексту: *ЗПКг*), [ориг. *Законикъ о поступку судскомъ у кривичнимъ делима*], *Србске новине*, почевши од бр. 64/1865, вероватно од 12.6.1865. закључно са бр. 76/1865, од 13.7.1865. године; сви доступни на: http://www.digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/srpske_novine, 22.9.2016; Текст *ЗПКг* објављиван је у наставцима у готово сваком броју *Србских новина*, у наведеном периоду, са напоменом да у дигиталној архиви недостаје бр. 64/1865, вероватно од 12.6.1865. у коме је објављено првих 18 чланова *ЗПКг*; више вид. Михајло Чубински, "Повраћај права изгубљених по кривичној осуди", *Правни прећед*, књ. II, 1922, 146.

¹³⁸ Објављено у *Србске новине*, бр. 76/1865, од 13.7.1865. године; доступне на: http://www.digitalna.nb.rs/wb/%20NBS/novine/srpske_novine/1865/0%097/13#page/0/mode/1up, 22.9.2016.

¹³⁹ Кривични законик Кнежевине Србије из 1860, (у даљем тексту: *КЗКС*); [ориг. *Криминални (казнишелный) законикъ за Княжесиво Србию*, К.В. Но. 986. II, Сов. Но. 244 II], Београд, 29. марта 1860; наведено према: *Криминални (Казнишелни) законик за Краљевину Србију*, шесто допуњено издање, Државна штампарија, Београд, 1905, 14.

¹⁴⁰ Тако и: Јакшић (2014), 189-190; уп. Јаковљевић (1990), 188.

изгубљена права, а он их новом осудом поново изгуби, тада их више никада није могао вратити.

Иако се рехабилитација основано осуђених лица у кодексу кривичног поступка Кнежевине Србије јавља у једном, могли бисмо рећи рудиментарном облику, који укључује практично само престанак одређених правних последица осуде у виду поновног стицања појединих изгубљених права, за нас је изванредно занимљив последњи §355 двадесет шесте главе *ЗПКг*.

Наиме, ова норма *извојено њосмајра њолијичке кривце*, којима ће „владар помиловањем сваки пут моћи повратити права која су изгубили услед судске осуде“. Сензибилитет овог прописа, са половине XIX века, за специфичности кривичних осуда из политичких разлога, омогућава да монарх својом политичком вољом, без икаквих формалних услова, практично потпуно ван граница права, политичким осуђеницима врати изгубљена права. За предмет нашег истраживања, ова одредба је изузетно значајна и сматрамо ништа мање напредна, нарочито за време и друштвене прилике у којима је настала.

Рехабилитацију, коју ми означавамо као редовну, познавао је и *Пројекат* (*и мојиви*) *Казненог законика за Краљевину Србију* из 1910. године¹⁴¹. Како наводи *Јаковљевић*, утицај развоја идеја о рехабилитацији у тадашњој Европи, нарочито у домену рехабилитације у напредној Француској, ушао је у наше тадашње право управо кроз овај Пројекат.¹⁴² Пројекат је предвиђао судску рехабилитацију, као начин повраћаја права изгубљених осуђујућом пресудом и за то постављао следеће услове. Од дана кад је главна казна издржана, опроштена или застарела морало је протећи најмање пет година, али је овај рок могао бити скраћен на три, под условом да се у том времену осуђени добро владао и да је надокнадио штету коју је проузроковао кривичним делом.¹⁴³ У самом Пројекту истиче се да рехабилитација може имати значајну функцију у поправљању осуђених лица, односно да може им представљати подстрек да постану корисни чланови друштва. Надаље, констатује се да би било ”неоправдано да осуђеног и после издржане казне, било целог живота, било за извесно одређено време прате последице осуде, нарочито када се оне тичу части, а он је дао довољно доказа да се поправио.”¹⁴⁴ Тада, Пројектом предвиђена као XI глава, носила је наслов ”*Повраћај њрава (рехабилитација)*” што је подразумевало враћање грађанских части¹⁴⁵, права на државну или какву другу јавну службу односно вршење позива или заната.¹⁴⁶ Неопходно је било и испуњење временског услова да је протекло три односно пет година од када је главна казна издржана, застарела или опроштена, као и да се осуђени добро владао, у току

¹⁴¹ *Пројекат* и *Мојиви* *Казненог законика за Краљевину Србију*, Београд, 1910, (у даљем тексту: *Пројекат*).

¹⁴² *Jakovljević* (1990), 189.

¹⁴³ *Aleksandar Stajić*, ”Rehabilitacija u jugoslovenskom krivičnom pravu”, *Pravna misao*, 5-6/1987, 5.

¹⁴⁴ Према *Jakovljević* (1990), 189.

¹⁴⁵ Одузетих према §30 и §31 Пројекта.

¹⁴⁶ §§ 34 и 35 Пројекта.

издржавања казне, али и након тога на слободи, те да је тако тиме заслужио повраћај изгубљених права. Додатни услов за рехабилитацију био је „да је штету причињену кривичним делом накнадио, у границама својих могућности.“¹⁴⁷

Након Првог светског рата, који је између осталог, у погледу нашег истраживања, донео и једно историјско суђење, које смо ми окарактерисали као политичко и описали његове поједине аспекте у делу у коме смо говорили о историјском аспекту примене кривичног права као средства политичке репресије, учињени су нови напори на кодификацији кривичног права, па је тако 1923. године изникао *Пројект новог Кривичног законика*.¹⁴⁸ У овом законском пројекту своје место и даље налази институт (редовне) рехабилитације, који осим идеје о повраћају изгубљених права, доноси по први пут и поништај осуде.

Иако ови Пројекти директно нису постали формални извори права, значајан је њихов утицај у тадашњој теоријској мисли, али несумњиво и у животној примени одредаба кривичног материјалног права у пракси, те у даљим законодавним подухватима, у којима ће у одређеној мери бити прихваћене идеје овог, за своје, па и касније време, веома напредног пројекта.

2.1.1.2. *Кривични законик за Краљевину Срба, Хрватска и Словенаца из 1929. године*

Директан утицај оба поменута законска пројекта, види се из самог наслова главе XI, Кривичног законика за КСХС (у даљем тексту: *Кз29*)¹⁴⁹, која се зове „*Повраћај права и поништај осуде (рехабилитација)*“. Из ове формулације јасно је да се под речју *рехабилитација*, у овом пропису подразумева како поништавање осуде тако и враћање права осуђеном лицу, која су му осудом ускраћена.¹⁵⁰

Пре уласка у анализу домета (редовне) рехабилитације по овом закону, за њено разумевање, сматрамо целисходним претходно појаснити начине и услове губитка часних права.

Наиме, §46 ал. 1 *Кз29* предвиђа споредну казну трајног губитка часних права која је у овом пропису акцесорне природе¹⁵¹ и изриче се уз главну казну осуде на смрт или робију преко пет година. Надаље, §46 ал. 2 и 4 предвиђа и „губитак часних права за извесно време, од једне до пет година, као споредну казну уз осуду

¹⁴⁷ Jakovljević (1990), 189.

¹⁴⁸ Више вид. Д. Суботић, „Пројект новог Кривичног законика“, *Полиција*, 5,6/1923, 171; према Jakovljević (1990), 189.

¹⁴⁹ Кривични законик за Краљевину Срба, Хрватска и Словенаца, *Службене новине*, бр. [33-XVI/1929](#), од 9. фебруара 1929; донет је 27. јануара 1929, а ступио на правну снагу 1. јануара 1930. године; <http://digitalizovanazdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=d920f33b-6cec-44ea-8327-b4ab5a535ab3>, 11.3.2017.

¹⁵⁰ Вид. Михајло Чубински, *Научни и практични коментар Кривичног законика*, Београд, 1930, 205; према Jakovljević (1990), 190.

¹⁵¹ Тако и Вељовић (1936), 254.

на робију до пет година, у трајању колико и сама осуда на заточење¹⁵², те за време од једне до три године код осуде на строги затвор¹⁵³. Како то наводи §47 *Кз29* губитак часних права састоји се у губитку права на државну или било коју јавну службу или звање, права на академске степене, одличја или друге јавне почасте, као и права гласања, бирања или права да буде биран у јавним стварима, као и сва остала политичка права. Казна губитка часних права за собом повлачи губитак свих часних права.

Први кодекс кривичног материјалног права који је обједињавао територију заједничке државе јужних Словена¹⁵⁴, редовну рехабилитацију регулише §90, тако што, иако истим чланом, у првом ставу предвиђа повраћај права изгубљених осудом, док у трећем регулише поништај осуде са свим њеним законским последицама *pro futuro*.

Тако је *Кз29* познавао поделу казни на *главне*, у које су се сврставале смртна, новчана и казне лишавања слободе (у које су спадале робија, заточење, строги затвор и затвор), те *сијоредне* где су спадале казне губитка часних права, као и губитак службе (§35 ст. 1).¹⁵⁵ По молби осуђеног лица, коме је изречена споредна казна трајног губитка часних права¹⁵⁶, суд је могао одлучити о повраћају оних права, којих је лице осудом лишено, као и о могућности поновног стицања осталих изгубљених права. Ово је било могуће само под условом да је од издржане, застареле или опроштене казне протекло три године, те да се у овом времену осуђени добро владао и да је по могућности надокнадио штету проузроковану кривичним делом.¹⁵⁷

Кривични законик из 1929. године, предвиђао је могућност поништења осуде за будућност, укључујући и поништење свих њених законских последица.

¹⁵² §46 ал. 3; У овом случају време губитка часних права не може трајати дуже од самог заточења. Овде је значајно напоменути да се заточењем кажњава кривац само онда "када дело није потекло од нечасних побуда или када оно не показује зао карактер учиниоцев."; према Josip Šilović, Stanko Frank, *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, od 27. januara 1929*, Zagreb, 1929, 59.

¹⁵³ Више вид. Šilović, Frank (1929), 58-59.

¹⁵⁴ Имајући у виду да је након његовог ступања на снагу, а пре почетка његове примене, 3. октобра донет, а на снагу ступио 5. октобра 1929. Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја, *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. [233-ХСVI/1929](#), од 5. октобра 1929, 1885-1889, којим је назив заједничке државе промењен у Краљевина Југославија, то је и назив овог прописа од момента када је ступио на правну снагу заправо имао бити Кривични законик Краљевине Југославије; више о променама у уређењу Краљевине СХС, односно Југославије вид. Марко Павловић, "Југословенска краљевина: прва европска регионална држава", *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 4/2012, 503-521, о промени имена 512; доступан и на <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2012/0352-57321241503P.pdf>, 03.08.2016; О променама назива заједничке државе вид. Миладин Милошевић, „Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, Први назив југословенске државе“, *Архив – часопис Архива Југославије*, 1/2000, 97-111.

¹⁵⁵ Тако и: Dušan Jakšić, Dragomir Davidović, "Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije", *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 4/2013, 530.

¹⁵⁶ Трајни губитак часних права био је предвиђен ал. 1 §46, а сама права која се губе §47 *Кз29*; према Jakovljević (1990), 190; О губитку часних права више вид. Д. Јанковић, "Губитак часних права", *Архив за правне и друштвене науке*, 6/1936, 575; према Jakovljević (1990), 190.

¹⁵⁷ Jakovljević (1990), 190.

Ова могућност, уз испуњење законских услова, постојала је за сва осуђена лица, па тако и осуђене на најтеже казне, односно и за најтежа кривична дела, под практично истим условима као у раније поменути пројектима. Како би суд, по молби осуђеног лица, позитивно одлучио, било је потребно да су испуњени следећи услови: 1) да је протекло пет година од издржане, опроштене или застареле казне; 2) да се лице у том периоду добро владало и 3) да је у границама својих могућности надокнадио штету проузроковану тим делом. Па ипак, за разлику од Пројекта, *Кз29* предвиђа и још један додатни услов, а то је да се не ради о повратнику. Тако је овим законом поништај осуде био резервисан само за лица која су била први пут осуђена.¹⁵⁸ Иначе овом рехабилитацијом лице је стицало, и убудуће је могло стицати сва права, на исти начин који је предвиђен за повраћај права по првом ставу овог члана.

Поставља се питање да ли би на судско поништавање осуде имала право и лица која су већ једном била осуђена, али је та осуда, уз испуњење услова, већ поништена. Поредићи са савременим правом, важећи *КЗ* данас изричито напомиње да право на рехабилитацију по сили закона имају само лица која су осуђена први пут. Па ипак, повратници, истина уз испуњење нешто строжих услова, могу да рачунају на судску рехабилитацију. Чини се да је интенција нашег законодавца у доношењу *Кз29*, ипак била да из круга осуђених који имају право на судско поништавање осуде искључи повратнике. На овај начин, у погледу лица која су већ била осуђивана, заправо је домет поништавања раније осуде, у значајној мери био обесмишљен. Наиме, на овај начин би се лице, које иако је једном остварило услове за рехабилитацију, у погледу евентуалног следећег захтева за редовну рехабилитацију, пред судом ипак сматрало осуђиваним. Оваква ситуација била је супротна и изричитој одредби да рехабилитовано лице не би било дужно да ову осуду призна.¹⁵⁹

Наиме, како се у овом случају, како то Законик изричито наводи, радило о *ионишњају* осуде, лице убудуће није било дужно да пред судом или другим државним органом призна ову (сада поништену) ранију осуду, а код давања обавештења на основу казних регистара, ова осуда се није смела помињати.¹⁶⁰ Осуда се по наредби суда *брисала* у казним регистрима и забелешкама тужилаштва, управних и полицијских власти (§481 *ЗсКП29*), док се у изводима из

¹⁵⁸ Stajić (1987), 5.

¹⁵⁹ Овакво становиште заступа и *Вељовић*, наводећи да се лице према коме је осуда поништена "има сматрати као неосуђивано и као такво третирати, те у случају поновљене кривице у року потребном за поврат, не може се сматрати повратником с обзиром на факат, да је пресуда правно поништена са свима штетним последицама за будућност, из чега се да закључити, да и сам поврат отпада."; вид. Вељовић (1936), 256.

¹⁶⁰ §482 ст. 2 и 3 Законика о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 16. фебруара 1929, *Службене новине КСХС*, [45-XX/1929](http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=f6227d2e-3c58-4e8e-8401-919775f1f64a), од 23. фебруара 1929, (у даљем тексту: *ЗсКП29*); <http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=f6227d2e-3c58-4e8e-8401-919775f1f64a>, 22.12.2016; више вид. Михајло Чубински, *Научни и пракћични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије*, 1933, 785 и даље; према Јаковљевић (1990), 191.

казненог регистра, који су издавани судовима и тужилаштвима, морало назначити да је осуда поништена. (§482 ал. 2)

Јаковљевић с правом критикује ауторе који су у овим двама одредбама Кривичног законика Краљевине Југославије видели два одвојена института – повраћај права и, посебно „рехабилитацију“, која се састојала у поништају осуде.¹⁶¹ Овај аутор, указује да греше и они, који правећи ову разлику, праве поделу на тзв. *нејошћуну* и *јошћуну* рехабилитацију¹⁶², при чему би непотпуна подразумевала само повраћај часних права, а потпуна, поред повраћаја часних права, и поништај саме осуде.¹⁶³ Осим сасвим убедљивог језичког тумачења, на коме *Јаковљевић* заснива свој став, ми сматрамо да би, у складу са правном природом редовне рехабилитације основано осуђених лица, нужно било да она у себи обухвата обе ове последице. Само тада би се могла, у пуном смислу речи, могла сматрати рехабилитацијом. Како би овај наш став био одржив, потребно је направити малу терминолошку дистинкцију у односу на стручно називље употребљавано у време овог прописа. Наиме, када се помиње „*јоничијај осуде*“, то никако не бисмо смели бркати са поништавањем саме правноснажне кривичне осуде, чиме би се ово претворило практично у пример ванредне рехабилитације неосновано осуђеног лица. Под „*јоничијајем осуде*“, овде се, пре свега мисли на оно што бисмо ми данас назвали *брисањем осуде* из казнене евиденције. Имајући у виду да су казнене евиденције, као такве, плод развоја кривичног права у предстојећем периоду, у ово време се фикција неосуђиваности, заправо није могла другачије успоставити, осим самим „*јоничијавањем осуде*“. Разуме се да је овакав поступак смео да има само дејство *pro futuro* и да га у данашњем разумевању института (редовне) рехабилитације **не бисмо смели бркајти са јоничијавањем неосноване осуде код ванредне**, а нарочито не код специјалне рехабилитације. Уз наведена ограничења у значењу термина „*јоничијавање осуде*“, са једне стране, нама се чини да, уколико поништај и брисање осуде не би омогућили повраћај права која су осудом изгубљена, он би, у свом можда и најзначајнијем делу био потпуно обесмишљен.¹⁶⁴

¹⁶¹ Тако Metod Dolenc, *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Zagreb, 1930, 149.

¹⁶² Тако Вељовић (1936), 250.

¹⁶³ *Јаковљевић*, у прилог свом ставу, истиче аргументацију која се заснива на језичком и донекле системском тумачењу. Тако, он наводи да се термин *рехабилитација* који се у [Кз29](#) наводи у загради односи и на повраћај права и на поништај осуде. Са језичког становишта ово би се ипак могло довести у питање јер наслов главе XI, коју истина чини само један §90, гласи „*Повраћај права и јоничијај осуде (рехабилитација)*“, па би се тако могло тумачити да се израз у загради односи само на поништај осуде. У прилог свом ставу, *Јаковљевић* ово доводи у везу са одредбом §476 [ЗсКП](#) у коме се израз „*рехабилитација*“ наводи у загради иза речи „*Повраћај јо пресуди изгубљених права*“, па тако на системском тумачењу двају прописа, који су у то време чинили кичму кривичног законодавства Краљевине Југославије, изводи закључак: да се под рехабилитацијом подразумева како поништење осуде, то истовремено и повраћај изгубљених права; вид. Jakovljević (1990), 180-192; идентично, критикујући *Доленца* наводи и Bogdan Zlatarić, „*Rehabilitacija i pravne posljedice osude*“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1/1960, 53, фн. 27.

¹⁶⁴ Тако и Stojanović (1991), 9.6.

Посматрано у огледалу, сам повраћај права, која су осудом трајно одузета¹⁶⁵, без да се изврши поништај осуде којом су та права одузета, био би практично без основа.

За разлику од дилема које смо изнели у погледу тога шта се према *Кз29* под рехабилитацијом заправо подразумевало, други став §90, био је повод нешто значајнијих расправа у теорији. Наиме, наведена одредба предвиђала је да се осуђеницима, против којих је осудом у смислу ставова од 2 до 4 §46, изречен губитак часних права за извесно време, или губитак права поменутих у §47 став 3, као и могућност за стицање осталих права поменутих у §47 став 1 и 2, враћају самим истеком тога времена.¹⁶⁶ Поводом ове одредбе, у теорији се јавила једна група аутора који су у оваквом решењу законодавца видели *законску (редовну) рехабилитацију*.¹⁶⁷ Ми бисмо се ипак приклонили другачијем становишту¹⁶⁸ и заузели став да се у овом случају, заправо уопште не ради о рехабилитацији, већ просто о чињеници да је споредна казна издржана, те да се након истека времена њеног трајања, права која су њој била ограничена, поново могу стицати. Поменути аутори, овој норми негирају карактер рехабилитације истичући да рехабилитација не може наступити простим протеклом времена, без захтева да се осуђено лице добро владало односно да је штета проузрокована кривичним делом надокнађена и сл. Такође, мишљења смо, да би и без постојања ове одредбе, осуђено лице свакако поново могло стећи изгубљена права, самим протеклом времена.¹⁶⁹ Чини нам се да је ово заправо последица чињенице да губитак, односно забрана стицања ових права на извесно време, нису предвиђени као правне последице осуде, чије би трајање било потребно укинути одлуком о рехабилитацији, већ да се овде, према систематици кривичних санкција, прецизније казни, ради о *споредној* казни, која престаје истеком времена на које је изречена.

Веома је интересантно да, још у ово време наш законодавац води рачуна да личност осуђеног, који тражи рехабилитацију, поштеди у што је могуће већој мери и ослободи поновне стигматизације и подсећања друштва на његову ранију осуду. Руководећи се овом идејом *ЗсКП29* предвиђа ”да се претрес [у поступку редовне рехабилитације – нап.аут.] врши у судском заседању уз *пошћуно* искључење јавности с највећом *пошћуно* личностии осуђеникове, по могућству

¹⁶⁵ Али не у случају када су она суспендована само на одређени временски период, када би се истеком тог времена она поново могла стећи.

¹⁶⁶ Jakovljević (1990), 191.

¹⁶⁷ Тако Чубински (1930), 206; Занимљива је аргументација *Вељовића*, који управо образлажући свој став наводи да је ”законска рехабилитација у ствари логично и правно извршење пресуде. Јер кад у пресуди стоји да једно лице изгуби частна права, рецимо на четири године, онда се оно првог дана наредне пете године, од дана издржане, опроштене или застареле казне, враћа *ipso facto* у стање пре пресуде у погледу тих права.”, Вељовић (1936), 249-250. Управо ова аргументација, по нашем мишљењу одлично служи као доказ о супротном.

¹⁶⁸ Тако Jakovljević (1990), 191; Тома Живановић, *Основи кривичног права, Пошћуно гео, књ. II*, Београд, 1935, 423; Фердо Чулиновић, ”О рехабилитацији осуђеника”, *Правосуђе*, 1/1934, 8.

¹⁶⁹ Тако Sergij Schaur, *Rehabilitacija v kazenskom pravu s posebnim ozirom na naše pravo*, doktorska disertacija, 1943, 9.

онога дана кад се не држе кривични претресци.”¹⁷⁰ Такође, предвиђено је да поступак за рехабилитацију суд може покренути само њо молби осуђеној лица, односно његовог брачног друга, деце или родитеља, а ако је осуђеник малолетан и његовог старатеља. Молба се подноси и за одлучивање надлежан је суд на коме осуђено лице у том тренутку живи (§480 ст. 2 ЗсКП29). Уз претпоставку да је осуђени, како би избегао стигму раније осуђиваности, најчешће мењао пребивалиште, поменути решењима осуђени је бивао сачуван од тога да се након протека времена и поправљања, друштво, на чијем подручју је донета осуда, подсећа на његово некадашње кривично дело. Са друге стране, од опасности да се са ранијом осуђиваношћу лица упозна нова средина, лице које се рехабилитује, било је заштићено, наведеним одредбама о искључењу јавности и избегавању високофреквентних дана у раду поступајућег суда.

Прописи овог времена такође су предвиђали рехабилитацију на још неколико места издвојених из Кривичног законика. Тако је процесни кодекс Краљевине Југославије, када нису испуњени законски услови за „повраћај права неоправдано осуђеном лицу“, у §485 предвиђао рехабилитацију путем Краљеве милости. Надаље, *Закон о привременом прорудужењу важности законских прописи о кажњавању истица*¹⁷¹ је у §5 познавао једну врсту рехабилитације која би се заиста могла окарактерисати као законска, с обзиром на чињеницу да је наступала простим истеком рока од три, односно пет година, у зависности од тога да ли је учинилац само једном или више пута осуђиван за иступе. Надаље, посебне одредбе о могућности рехабилитације у погледу губитка војничке части, али не и других права, садржао је *Војни кривични законик*.¹⁷² Овај посебан кривични кодекс, одредбом §3 ст. 2 тач. 4 изричито је искључио примену одредаба једанаесте главе Кз29 о повраћају права и поништају осуде, у погледу казне губитка војничке части. Ова норма прецизирана је §29 ст. 2 овог прописа војног кривичног законодавства, којом је предвиђено да лице осуђено на губитак војничке части „на свагда губи право на службу у војсци и сва права њоме стечена, чин и војна одличја, и не може их више повратити ни поново добити“. У том смислу се, у односу на ову казну практично искључује могућност рехабилитације.

Иако су, као што смо видели, одредбе нашег законодавства којима је у међуратном периоду регулисан институт рехабилитације, биле прилично детаљне, и за то време, сасвим савремене, у литератури смо наишли на сведочанства о њиховој релативно слабој примени у пракси. Тако, *Вељовић* констатује да је рехабилитација „мало позната нашем свету. Колико наш свет, кога се тиче ова установа, мало зна или боље и искреније рећи ни мало не зна о њој, најбоље се види по малом броју захтева за рехабилитацију. Кад би се статистички, бројевима хтело то представити, мислимо, да тај број не би никако прешао 1%. А то је једино и само

¹⁷⁰ Исто Вељовић (1936), 256.

¹⁷¹ *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. [307-CXXXI/1929](#), од 31. децембра 1929, 2577-2578.

¹⁷² *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. [43-XV/1930](#), од 24. фебруара 1930, 2577-2578; Вој. В. Павловић, „Војни судови и рехабилитација“, *Бранич*, 9/1938, 420; према Јаковљевић (1990), 192.

резултат непознавања закона и законских установа.¹⁷³ У ово време, полазећи са јединог, у правној науци исправног становишта о казни као поправној социјалној мери, наш законодавац систем санкција прихвата, али и у њега уноси и, њему корелативан, институт рехабилитације. Овакав приступ није само достигнуће хуманистичких настојања у корист права осуђених лица, већ представља израз једне здраве криминалне, тиме и друштвене политике. „Као што је задатак криминалне политике, у борби противу злочина, да у конкретном случају према онима који крше друштвена правила... примени индивидуализоване кривичне санкције, још је светији њен задатак, да кад изгубе свој *raison d'être*, санкције и укине.“ Како се наводи, „ако је санкција дошла као последица непоштовања друштвених норми и угрожавања општег друштвеног интереса и реда, онда и споредне казне губитка часних права, али цео њен акцесориум аутоматски отпада, кад такав појединац пружи доказе о поштовању друштвених односа и да видљиве гаранције о томе.“¹⁷⁴

На основу свега изнетог, а као што ће читаоци моћи да виде у даљем тексту, као и из неких каснијих тенденција регресије у нивоу достигнућа наших законских решења, сагласили бисмо се са констатацијама оних савременика, који су Кривични законик Краљевине Југославије, нарочито у погледу идеја које се тичу рехабилитације, означавали као изузетно савремен, те као последњу реч (тадашње) кривичноправне науке.¹⁷⁵

2.1.1.3. Редовна рехабилитација у складу са *iproisima* у *шоку* и *нейосредно* након *Другој* *свејској* *рати*

У току и непосредно након другог светског рата доношени су одређени писани извори кривичног права, које је тада доносио Врховни штаб, као што су били тзв. „*Фочански iproisi*“ из фебруара 1942. године,¹⁷⁶ односно тзв. „*Крајишки iproisi*“ из септембра исте године¹⁷⁷. Ови прописи, као ни две године касније донета *Уредба о војним судовима* (у даљем тексту: *УВс*)¹⁷⁸, очекивано не садрже било какве одредбе којима би се посебно регулисала питања рехабилитације. Иако

¹⁷³ Тако Вељовић (1936), 257-258.

¹⁷⁴ Вељовић (1936), 246.

¹⁷⁵ Вељовић (1936), 249; чак истичући да „као такав, не само да заслужује пуну пажњу јуриспруденције, већ може да служи и служиће свакако, за углед и другим земљама при решавању овог питања у примењеном праву.“

¹⁷⁶ *Задачи и усјројство Народноослободилачких одбора*; према Пијаде (1948), 9-19; Леон Гершковић [ур.], *Документи о развоју народне власти: приручник за изучавање историје народне власти на факултетима, школама и курсевима*, Просвета, Београд, 1948, 31-37; тако и Jakovljević (1990), 193, фн. 20.

¹⁷⁷ Врховни штаб НОП и ДВ Југославије, *Организација Народне власти на слободним територијама – Нредбе објашњења и упутства Врховног штаба НОП и ДВ Југославије о организацији грађанства и позадинских војних власти*, септембар 1945; према Jakovljević (1990), 193.

¹⁷⁸ Коју је 24. маја 1944. године издао Врховни штаб НОВ и ПОЈ; <http://www.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/articles/vesti/uredba-o-vojnim-sudovima-nov.html>, 03.08.2016.

(редовну) рехабилитацију, у ово време у одређеној мери помиње вероватно само један пропис, који је током рата представљао извор кривичног права на територији Хрватске¹⁷⁹, овај институт је упркос томе ипак живео у нашем тадашњем правном поретку. Наиме, практичну рехабилитацију, коју ми називано редовном, могли су остварити акти милости – амнестија или помиловање. Овим актима је било могуће остварити ефекте редовне рехабилитације под условом да њима буду укинуте све правне последице осуде.¹⁸⁰ У ово време, постојао је још један начин за постизање дејстава идентичних редовној рехабилитацији, а састојао се у примени предратних правних правила.¹⁸¹

Применом члана 4 Закона о неважностима свакако би било могуће применити одредбе предратних прописа о рехабилитацији, јер не постоји нити један разлог због кога би се ове одредбе могле сматрати супротним, како овај пропис изричито наводи, ”Уставу ФНРЈ, уставима народних република, законима и осталим важећим прописима донетим од надлежних органа нове државе као и са начелима уставног поретка ФНРЈ и њених република”, што би евентуално могло да онемогући њихову примену.¹⁸²

Шта више, овде ћемо обратити пажњу на члан 10 Закона о неважности, који изричито говори о одлукама у кривичним стварима. Тако, остају на снази све одлуке донете у кривичним стварима, донете од стране редовних кривичних судова, за време окупације, уколико су такве одлуке донете на основу прописа, који су били на снази 6. априла 1941. године, под условом да се не ишичу *полицијских кривица*, и да суд, на *предлој јавној тужноца*, не доноси нову одлуку. (чл. 10 ст. 1).

Можда се још занимљивијом показује одредба става 2 истог члана, која предвиђа да се *све одлуке кривичног карактера* које су *имале полицијски карактер* или које су *изречене на основу процеса донетих од стране органа, власних окупатора и њихових помаћача, укидају и немају правно дејство*, без обзира да ли су донете од стране редовних или других судова односно других органа, као што су војни или ванредни судови, полицијски органи итд. Наводи се још и да, у овим

¹⁷⁹ Како помиње *Јаковљевић*, ради се о следећем документу: Одјел за правосуде ZAVNOH, *Упути за рад судова и казним стварима*, бр. 1341/44, 16.11.1944; према *Јаковљевић* (1990), 193; Према овим *Уставима* предвиђена је судска рехабилитација, која се могла тражити после три године од извршења казне присилног рада до пет година или новчане казне. Могли бисмо закључити да код осуде на тежу казну од поменутих, рехабилитација није била могућа; тако и *Zlatarić* (1960), 54; као и *Ferdo Čulinović*, ”Propisi o sudstvu Hrvatske za vrijeme NOB-e”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1951, 377-473, нарочито вид. 451.

¹⁸⁰ *Jakovljević* (1990), 194.

¹⁸¹ На основу Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације, *Службени листи ФНРЈ*, бр. [86/1946](#), [105/1946](#) и [96/1947](#) – обав.тумач. (у даљем тексту: *Закон о неважностима*); Ретко се помиње, а пре Закона о неважности, донета је *Одлука о укидању и неважностима свих правних процеса донетих од стране окупатора и њихових помаћача за време окупације; о важности одлука које су за то време донете; о укидању правних процеса који су били на снази у часу непријатељске окупације*, *Сл. листи ДФЈ*, бр. [4/1945](#), која је стављена ван снаге и замењена управо одредбама Закона о неважности.

¹⁸² Тако и *Zlatarić* (1960), 191.

случајевима, јавни тужилац може предложити да надлежни државни орган донесе нову одлуку.

Осим што представља правни основ за примену предратних правних правила, па тако и поменутих одредаба, које се односе на питања (редовне) рехабилитације, *Закон о неважностии*, као што видимо и сам представља посебан основ за укидање и поништавање правног дејства кривичних одлука које су имале политички карактер. Ова одредба, на коју смо сасвим случајно обратили пажњу, анализирајући могућности примене предратних одредаба о редовној рехабилитацији сасвим у делу, односи се управо на специјалну рехабилитацију. Ова одредба, у складу са временским оквиром *Закон о неважностии*, покрива период трајања непријатељске окупације,¹⁸³ што се преклапа са временом, на које се односе оба српска закона о рехабилитацији, из 2006. и 2011. године.

Иако у њој видимо прву норму посвећену специјалној рехабилитацији у нас, није до краја јасан домашај ове законске одредбе. Из самог текста поменуте норме, а имајући у виду специфичан карактер *Закон о неважностии*, нејасно је да ли се поменуте одлуке *по самом закону укидају и лишавају њравној дејсїва*, како се нама чини, или је за то *їоїтребна одлука надлежної орїана*.

У другом случају, није јасно који би то орган и у ком поступку констатовао укидање одређене кривичне одлуке. Осим тога, какво год било значење, које је законодавац хтео да да овој норми, није јасно да ли ове одлуке губе правну снагу *pro futuro* или *ex tunc*, у смислу да никада нису производиле правно дејство. Надаље, поставља се питање, шта се дешавало са евентуалним правима трећих лица, која су се заснивала на овим одлукама, као и правима оних који су овим одлукама били осуђени, односно држани у притвору или лишени других права.

Пажљивом анализом поменуте одредбе, члана 10 став 2 Закона о неважности, нама се чини јасним да се *ex lege укидају и немају њравној дејсїва све одлуке које су имале їолиїтички каракїтер*, у претходном периоду. Оваква одредба, иако звучи као врхунско достигнуће у домену специјалне рехабилитације и правног суочавања са злоупотребом кривичног права у политичке сврхе¹⁸⁴, тешко да је требала да укине све одлуке свих органа, које су имале политички карактер. На овај начин, отворена је сасвим неочекивана могућност да се ван снаге ставе чак и одлуке социјалистичких револуционарних органа, донете према противницима успостављања нове комунистичке власти и успостављања новог правног поретка. Ово свакако није био *ratio legis* анализираних одредбе.

Па ипак, узимајући у обзир да је у свим случајевима јавном тужиоцу остављена корективна могућност, да предложи надлежном државном органу да

¹⁸³ Уз одређене другачије могућности, нама се чини да би овај период свакако морао обухватити временски оквир од нама добро познатог 6. априла 1941. када су нацистички авиони бомбардовали Београд, па све до 9. маја 1945. године, као дана када је ратификован споразум о капитулацији нацистичке Немачке.

¹⁸⁴ Више. Vojislav Đurđić, „Zloupotreba vlasti organa krivičnog gonjenja“, *Međunarodna konferencija zloupotreba prava*, Niš, 1996, 345-352.

донесе нову одлуку о истој ствари, чини се да су на основу предметне одредбе члана 10 став 2 Закона о неважности, заиста све одлуке које испуне њоме постављене услове биле укинуте и лишене правног дејства. Ипак, чини се да је овакво наше тумачење, ако није и сасвим другачије од тумачења права у овом времену, остало ипак даље од широког и стварног дејства. Истраживање оваквих случајева, могло би бити занимљив предмет неког будућег истраживања.

2.1.1.4. Кривични законик – Општи део из 1947. године

У даљем учвршћивању института рехабилитације у нашем кривичноправном ткиву послератног социјалистичког правног поретка, први законски пропис који је регулисао кривичноправну материју и познавао институт рехабилитације, био је Општи део Кривичног законика из 1947. године (у даљем тексту: *Кз47*).¹⁸⁵

У илустрацији развоја система кривичног права у периоду пред сам крај Другог светског рата, народноослободилачке борбе и социјалистичке народне револуције, *Јаковљевић* осврћући се на недостатак писаних извора кривичног права у партизанској револуцији¹⁸⁶, наводи један веома занимљив цитат *Моше Пијаге*, једног од писаца Устава ФНРЈ из 1946. године, Уставног закона и других правних темеља послератне Југославије. Сматрамо да ово виђење тадашњих законотвораца, који у хронолошко-историјском смислу овде наводимо, може бити од значаја за сагледавање ширих друштвених прилика и погледа на право у послератним годинама.

Тако *Пијаге* наводи да је ”постојало једно обичајно, народно, ратно и устаничко право, које је читаво било изражено једним великим принципом, који није био обухваћен ни фиксиран параграфима, али који је био жив и стваран у сваком акту народних власти, принципом да је *законито само*¹⁸⁷ оно што помаже интерес народноослободилачке борбе, а да је незаконито све оно што је том интересу противно и што је по њега штетно. Сам тај велики принцип, који је изникао из самих закона народне борбе, који је био природни саставни део свести

¹⁸⁵ Кривични законик – општи део, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [106/47](#), (у даљем тексту: *Кз47*)

¹⁸⁶ Истичући заправо један од стандарда начела законитости, према коме осим тога да пропис може имати само дејство од времена свога доношења, да мора бити у довољној мери прецизан и одређен, претходно нужно мора бити у писаном облику (*nullum crimen sine lege scripta*).

¹⁸⁷ Иако је ово сасвим искључиво становиште, ми се питамо у којој мери је овакво становиште заиста представљало одраз става тадашњих правника, или је ипак и само било у служби система. Наиме, ако одређена мера, да би била законита, нужно мора да буде у интересу НОБ, да ли би се отуда могло закључити да је истовремено законито баш све што је усмерено у том циљу. Наиме, да ли би свака мера, уколико је у интересу НОБ тиме постајала и законита. Иако су, разуме се, одговори на ова питања недвосмислено негативни, чини се да је управо то била логика закључивања у афирмацији послератних механизма успостављања револуционарне правде.

пожртвованих народних бораца, био је довољан за беспрекорно функционисање свих наших органа власти кроз најтеже године ослободилачког рата.”¹⁸⁸

Материја (редовне) рехабилитације регулише се у оквиру главе V *Кз47*, која предвиђа начине гашења казне, па тако осим брисања осуде (рехабилитације) истом групом норми законодавац нормира застарелост, амнестију и помиловање. Занимљиво је приметити да законодавац, у овом законском тексту, под рехабилитацијом већ у наслову подразумева брисање осуде, чиме показује да препознаје значај потпуне рехабилитације и неопходности стварног брисања осуде из казнене евиденције. Овај пропис отвара могућност наступања рехабилитације за сва осуђена лица, с тим да, у зависности од казне на коју је лице осуђено, за њено наступање предвиђа различите услове. У том смислу, унутар одредаба *Кз47*, теоријски је могуће издвојити *законску* и *судску* рехабилитацију¹⁸⁹, али и рехабилитацију *у њеном милосрђу*, како их ми данас називамо, а како су се означавале и у литератури тог времена.¹⁹⁰

Тако је рехабилитација која наступа *по сили закона*, као што је то и уобичајено била резервисана за нешто лакше осуде, на казну поправног рада или лишења слободе до шест месеци, или неку лакшу казну.¹⁹¹ Лице осуђено на неку од ових казни сматраће се **неосуђиваним**, уколико у року од три године од дана издржане или угашене казне, не учини ново кривично дело.¹⁹² Законска рехабилитација по овом пропису предвиђа да ће се неосуђиваним сматрати и лице које је осуђено на нешто теже казне, као што су казна лишења слободе од шест месеци до три године или казна лишења слободе са принудним радом до две године, уз услов да кривично дело не учини сада у продуженом року од пет година. (чл. 92 ст. 2)

У случају осуде на казну лишења слободе преко три године¹⁹³ или на неку тежу казну, рехабилитација може наступити само као *судска*, и то по истеку осам

¹⁸⁸ Вид. Моша Пијаде, ”О нормализовању нашег правосуђа”, *Изборни говори и чланци 1941-1947*, Култура, Београд, 1948, 33.

¹⁸⁹ Тако и П. Ивићевић, „Неколико питања о рехабилитацији у нашем кривичном праву“, *Архив за правне и друштвене науке*, 1949, 92.

¹⁹⁰ Према Јакшић (2014), 190.

¹⁹¹ Овај први послератни Законик карактеристичан је по изузетно великом броју казни које је предвиђао, чак дванаест. Тако осим казни које су до тада биле познате у нашем кривичном законодавству (казна смрти, лишења слободе, лишења слободе са принудним радом, губитка грађанских права, забране бављења одређеним занимањем, протеривања и новчане казне) овај први послератни кодификовани кривични пропис уводи чак пет нових казни (поправни рад, губитак држављанства, конфискација имовине, губитак чина и поправљање штете); тако Јакшић, Davidović (2013), 531.

¹⁹² Чл. 92 ст. 1 *Кз47*; како наводи *Златарић*, „тумачило се да рехабилитациони рок тече, откад је издржана или угашена казна у целини, дакле и главна и споредна казна“ позивајући се на *Komentar Općeg dijela Krivičnog zakonika* (под опћом редакцијом Моше Пијаде), 1948, 234; према *Zlatarić* (1960), 54, фн. 30.

¹⁹³ Остаје питање шта се дешава са казном лишења слободе са принудним радом у трајању од преко две године. Чини се да би се и у том случају могло остварити право на судску рехабилитацију, јер јасно је да се казна лишења слободе са принудним радом сматра тежом казном.

година од дана издржане или угашене казне. Тада, на молбу осуђеног лица, суд *може брисајти осуду*, ако је он то својим понашањем заслужио и ако је по могућству накнадио штету коју је проузроковао кривичним делом. (чл. 92 ст. 3 Кз47)

Можемо приметити неколико разлика између законске и судске рехабилитације у складу са овим фрагментарним извором послератног кривичног права. Наиме, законска рехабилитација, као што је то уобичајено, резервисана је за лакше осуде и самим тим је потребно краће време за њено наступање под условом да учинилац не учини ново кривично дело. Не прецизира се какво то дело, односно осуда за њега мора или не сме бити, па је тако осуда за свако кривично дело довољна да спречи наступање рехабилитације.

Осим поменуте дилеме, језичка формулација услова за судску рехабилитацију *”да је осуђени својим понашањем заслужио”* брисање осуде, отвара простор за различита тумачења. Наиме, код законске рехабилитације се изричито напомиње да се од осуђеног захтева да у наведеном периоду *не учини ново кривично дело*, па би се тако, чисто језичким тумачењем, могло закључити да би у случају судске рехабилитације осуђени могао учинити ново дело, али уколико би дело било таквог карактера да суд ипак закључи да је он својим понашањем заслужио брисање осуде, судска рехабилитација би ипак била могућа. У изналажењу правог смисла ове норме, битно је нагласити да се овде ипак ради о тежим осудама, али и подсетити да Кз47 не познаје никаква ограничења у погледу којих осуда у рехабилитација не би могла да наступи, па је брисање осуде могуће и код осуда за најтежа кривична дела. Имајући ово у виду, логичким (*argumentum a fortiori*) и циљним тумачењем, заузимамо став да је овде нужно било захтевати да осуђени, *свакако* није учинио кривично дело, али и један виши стандард поправљања, о чијој испуњености одлучује суд, да је својим понашањем брисање осуде и заслужио.¹⁹⁴

Па ипак, овакав наш став би на основу формулације следећег, става 4 члана 92 Кз47, могао бити доведен у питање. Наиме, овом одредбом истиче се да, у случају да се, након што до брисања осуде дође, сазна за кривично дело осуђеног учињено пре доношења решења о брисању осуде, а суд установи *да не би било услова* за брисање осуде да се за то кривично дело знало¹⁹⁵, тада ће, на предлог јавног тужиоца суд укинути своје решење о брисању осуде. Овде је пре свега могућа, ситуација у којој се сазнало за кривично дело које је учињено пре кривичног дела за које је казна издржана или опроштена и сада се тражи рехабилитација. У том случају суд може да цени, да ли ће дозволити рехабилитацију у овом случају. Са друге стране, из норме произилази да чак и када

¹⁹⁴ Више вид. Бранислав Ристивојевић, „О поретку начела у циљном (телеолошком) тумачењу у кривичном праву“, *Зборник ПФНС*, 4/2012, [241-256](#).

¹⁹⁵ Иако закон користи термине *”сазна”*, односно *”знало”* за кривично дело сматрамо да би се у складу са презумпцијом невиности морала захтевати правноснажна осуда, док би се према нашем мишљењу, у случају да само постоји одређени ниво сумње или пак покренут кривични поступак, са поступком рехабилитације имало застати до одлуке о оптужби за ово ново кривично дело.

се „сазна“ је осуђени учинио кривично дело, претпоставимо у предвиђеном року након казне, у коме то не би смео, суд ипак одлучује „*да ли би било услова за брисање осуде да се за то кривично дело знало*“. Из овог угла посматрана, предметна норма је према одређеним ауторима, код судске рехабилитације, за разлику од законске, омогућавала брисање осуде на основу становишта суда да је учинилац својим понашањем рехабилитацију ипак заслужио, чак и кад је осуђено лице, у законом одређеном времену учинило кривично дело. Овакав став, правдан је образложењем да би се у том случају ипак морало радити о неком лакшем делу, или делу које је имало нарочито лак облик или је можда учињено нехатно и сл. Ми смо ипак мишљења, заснованог на циљном тумачењу, да осуђени да би „*својим понашањем заслужио*“ судску рехабилитацију, никако не би смео учинити ново кривично дело, иако то анализирана одредба, као што смо видели експлицитно не истиче.

Када се погледају услови за судску рехабилитацију, која по одлуци суда може наступити и код тежих осуда, додатно се захтева да је осуђени према могућности надокнадио штету насталу кривичним делом. Формулација да је „*ио могућству накнадио штету проузроковану кривичном делом*“ није најјаснија. Тако, није јасно да ли је на овај начин сам овај услов ограничен, у смислу да се његово испуњење захтева, само од оног осуђеног који је у таквом материјалном стању, да је у могућности да проузроковану штету и накнади; или се можда ради о томе да је овај услов постављен, само код оних кривичних дела, код којих би надокнада штете, према природи дела (нпр. имовинског деликта и сл.) имала смисла; или је са треће стране ово само посебно истакнут критеријум, према коме суд заправо одлучује о испуњености другог услова, „да је осуђени понашањем заслужио рехабилитацију.“

Осим изнетих дилема, нас је овде највише заинтриговала формулација дејстава саме (редовне) рехабилитације. Тако се код законске рехабилитације помиње да ће се, уз испуњеност услова, *лице сматрати неосуђиваним*, при чему се брисање осуде уопште не спомиње, док се са друге стране код судске рехабилитације, насупротив изричито наводи, да суд *може брисати осуду*, а стицање статуса неосуђиваног лица се изоставља из формулације. Па ипак, као практично једини могућ закључак, чини се да се у оба случаја осуда свакако брише, те да се последично се лице има сматрати неосуђиваним. Упориште за овакав закључак налазимо у изнетим одредбама материјалног, али напослетку и процесног, кривичног права. Тако, наслов изнад самог члана 92 *Кз47*, којим се регулише рехабилитација, гласи *Брисање осуде (рехабилитација)*, одакле бисмо свакако могли закључити, да се осуда у свим случајевима рехабилитације свакако брише. Са друге стране Законик о кривичном поступку¹⁹⁶ изричито наводи да се и у случајевима законске рехабилитације осуда брише. (чл. 332 и 333 *ЗК48*)

¹⁹⁶ Овде би ипак требало напоменути да је први целовит послератни процесни пропис у области кривичног поступка био Законик о кривичном поступку донет 1948. године, *Сл. гласник ФНРЈ*, бр. [97/48](#), од 6. новембра 1948, (у даљем тексту: *ЗК48*).

Настављајући даље, многе од поменутих дилема додатно се могу осветлити из аспекта одредаба *ЗК*48, који се у ово време примењивао. Тако, овај први послератни процесни кодекс, своју XXV главу посвећује управо брисању осуде, односно рехабилитацији. На почетку се регулише поступак *судске* рехабилитације, на молбу осуђеног лица (према чл. 92 ст. 3 *Кз*47), која се подноси суду који је донео пресуду у првом степену. Као прву радњу коју предузима судија, који за то буде одређен¹⁹⁷, процесни законик предвиђа, проверу времена које по закону мора да протекне за рехабилитацију. Преурањеност молбе, био је разлог за доношење решења о њеном одбацивању. Након прикупљања података о владању осуђеног, што судија може предузети „свим потребним извиђајима“, при чему се нарочито помиње да податке може захтевати од органа унутрашњих послова, као и управника казнено-поправних домова на чијем подручју, односно у којима је осуђени боравио, након тога се спис упућује на мишљење јавном тужиоцу. (чл. 330 и 331 *ЗК*48) Након овога, о молби одлучује судско веће, које се код среских и окружних судова, састоји од једног судије и двојице судија-поротника, а код врховних судова од тројице професионалних судија.¹⁹⁸ Уколико су испуњени сви законски услови, тада суд доноси решење о брисању осуде и спровођењу брисања у казним регистрима. У случају да суд молбу решењем одбије, осуђено лице је против овог решења могло изјавити жалбу.¹⁹⁹ Напошетку, у случају правноснажног одбијања молбе, осуђено лице може поновити захтев после две године.

У односу на, како смо ову ситуацију одредили, *брисање осуде на основу самог закона*, процесни кодекс овог времена, такође регулише питања надлежности као и ток овог поступка. Тако, предвиђено је да по службеној дужности, и без молбе осуђеног, сам орган унутрашњих послова при извршном одбору среског, односно градског народног одбора где је осуђени имао пребивалиште у времену изрицања

¹⁹⁷ Заправо, како бисмо у данашњем смислу категорисали, то би био судија известилац.

¹⁹⁸ У погледу чланова судског већа, али и судије који врши функцију својеврсног известиоца могла би се јавити дилема, да ли то могу бити судије које су учествовале у доношењу одлуке о осуди чије се брисање тражи. Када погледамо одредбе о изузећу (чл. 55 *ЗК*48) мислимо да би се ова ситуација тешко могла подвести под ”друге околности које би изазивале сумњу у његову непристрасност”, док би евентуално могла остати могућност која предвиђа да ће се судија изузети у поступку пред ”другостепеним судом, ако је учествовао у изрицању првостепене одлуке”. Па ипак, ми смо мишљења да не постоји никакав разлог који би из одлучивања о рехабилитацији искључивао судију који је учествовао у доношењу одлуке о осуди. Уколико би то био случај, тада бисмо у питање довели непристрасност судије који је донео одлуку о осуди, а тиме и саму одлуку. Шта више, мишљења смо да би управо судија који је учествовао у доношењу одлуке о осуди и требао да учествује у одлучивању о рехабилитацији, чиме би као неко ко је већ упознат са одређеним околностима од којих може да зависи одлука о рехабилитацији могао боље да процени ефекте ресоцијализације и целисходност брисања осуде.

¹⁹⁹ Чл. 284 *ЗК*48; Мада овде ипак остаје нејасно шта се дешава са решењем којим молбу за рехабилитацију одбија неки од врховних судова, јер поменути члан процесног закона предвиђа да је могућа жалба против првостепених одлука среских и окружних, али не и врховних судова. Па ипак мишљења смо да је и у овом случају, осуђено лице требало да има право на жалбу против решења, а у том случају би требало решити питање надлежности. Да је неко о томе промишљао, нама се чини да је ово могло бити решено одређивањем функционалне надлежности жалбеног већа истог суда, или евентуално Врховног суда ФНРЈ, у односу на првостепене одлуке републичких врховних судова. Па ипак, чини се да то није био случај.

казне, доноси решење којим утврђује брисање осуде због наступања законских услова. (чл. 332) У случају да наведени орган ово не учини самостално, од њега то може захтевати осуђено лице. Ако и након тога овај орган не поступи по захтеву осуђеног тада осуђени од суда може тражити да решење о утврђивању брисања осуде донесе суд који је судио у првом степену. (чл. 333)

Пред овим законским решењем из 1947. године, остали смо напросто потпуно затечени. Не, као што би се можда могло помислити из разлога, што је овакво решење познавао наш закон у то време, већ из прости чињенице да ни 70 година након тога наш правни систем и даље познаје идентично решење. Са једне стране, ово би могло сведочити да предметно решење није правило веће проблеме у примени. Па ипак, нама се чини да у питању потпуна индоленција критичког става, пре свега теорије, у односу на ово сасвим неуобичајено преузимање надлежности органа управе од стране суда.²⁰⁰

Законик овде уводи и додатни процесни услов. У овом случају, захтева се да суд одлучује *по саслушању јавног тужиоца*. Требало би приметити, да се за разлику од судске рехабилитације, где се захтева *мишљење* јавног тужиоца, он овде само *саслушава*. Иако би се укључивање органа гоњења у овај поступак, могло правдати чињеницом да је орган управе два пута пропустио да донесе решење о брисању осуде, те да би иза тога можда могао стајати какав нарочит разлог, који би захтевао укључивање јавног тужиоца, ми ипак нисмо сигурни, да видимо превише разлога за овакво решење. Наиме, овде се ради о декларативном решењу којим се утврђује брисање осуде, јер је тражени рок протекао, а лице у том периоду није учинило ново кривично дело. Уз изнету напомену о извршењу новог кривичног дела, те уколико суд сам може прибавити податке о овој осуди, која би евентуално спречила рехабилитацију, саслушање јавног тужиоца би могло имати смисла, само у погледу евентуалних „преткривичних извиђаја“ јавног тужиоца да је осуђени учинио кривично дело. *ЗКЉ48* на крају предвиђа, да се брисањем осуде не дира у права трећих лица која се заснивају на кривичној пресуди. Мишљења смо да је овој одредби било место у кривичном законнику као материјалном пропису.

Одредба која даје пун смисао свеукупном корпусу материјалних и процесних норми у вези са брисањем осуда по првим послератним кривичним прописима, последња је одредба кривичнопроцесног кодекса из 1948. године, у глави која регулише питања рехабилитације. Тако се ставом 2 члана 334, предвиђа да се „при давању сведоштва на основу казних регистара не сме се брисана осуда помињати.“ Па ипак, иако се, према наведеној одредби, подаци о брисаној осуди не смеју издавати, увек остаје питање могућности стварног брисања осуде, односно трага да је некада била уписана у казнену евиденцију.

Напоследку, а имајући у виду различиту примарну стварну надлежност и хетерогеност самих процесних одредаба о рехабилитацији према *ЗКЉ48*, у

²⁰⁰ О овој ситуацији, више ћемо расправљати у делу о надлежности за одлучивање о законској редовној рехабилитацији у важећем српском праву, вид. део 2.1.2.2.1 овог рада, доле, стр. 90.

последњем ставу одредбе члана 92 *Кз47*, који говори о накнадно откривеном кривичном делу, законодавац разликује решења којим се ”уиврђује” од решења којим се „огређује” брисање осуде. Законодавац је, како нам се чини, и на овај начин, раздвајао *декларативно* дејство решења у случају законске, од *констативно* карактера судске рехабилитације. Занимљиво је да је, у оба ова случаја, пропис помињао брисање осуде, одакле би се, као додатни аргумент, раније изнетим ефектима рехабилитација, могло закључити, да се и код законске рехабилитације осуда свакако *брисала*.

Као што је и сам *Кз47*, у посебном члану помињао рехабилитацију у случају условне осуде и тако је и *ЗКџ48* познавао нарочиту одредбу о доношењу решења о утврђивању брисања *условне осуде*, издвојену из следеће главе, којом се целовито регулише брисање осуде (рехабилитација). *Кз47* је тако, у члану 70, предвиђао да ће се осуђено лице, сматрати да није осуђено, кад протекне време за које је извршење казне било одложено, уколико условна осуда, разуме се, не буде опозвана. Последично процесни кодекс овог времена, у посебном члану је предвиђао да, када наступе законски услови²⁰¹ суд, који је судио у првом степену, решење о брисању условне осуде доноси и без молбе осуђеног.²⁰² На овај начин, члан 328 *ЗКџ48* представља, својеврсан *lex specialis* у односу на одредбе о законској рехабилитацији, те решења према ком о утврђивању брисања условне осуде без молбе осуђеног лица, увек одлучује суд, а никако наведени орган управе.²⁰³

Осим описаних начина брисања осуде, односно рехабилитације, Општи део Кривичног законика из 1947. године, познавао је још два начина на које је осуђено лице могло стећи статус неосуђиваног. То су били амнестија и помиловање, уколико је њима учињено потпуно ослобођење од главне и споредне казне.²⁰⁴ Иако су према нашем мишљењу концепт, циљеви и ефекти ових института различити, чињеница да су и на овај начин могле престати правне последице осуде, а лице се сматрати неосуђиваним, ове институте по дејствима приближава (редовној) рехабилитацији. Као што смо раније напоменули, *Јаковљевић* их сматра и назива рехабилитацијом путем милости, што сматрамо одговарајућим.²⁰⁵

²⁰¹ У овом случају то би била само чињеница да је истекло време проверавања, тј. време за које је извршење казне било одложено, а да условна осуда, разуме се, није била опозвана.

²⁰² Ово је регулисано чл. 328 ст. 1 [ЗКџ48](#), док се на рехабилитацију односе чланови 330-334 овог прописа.

²⁰³ Према чл. 332 [ЗКџ48](#) за доношење решења о утврђивању брисања осуде на основу самог закона био би ”одсек односно одељење унутрашњих послова при извршном одбору оног средског (градског) народног одбора где је осуђени имао пребивалиште у времену изрицања казне”

²⁰⁴ Чл. 93 (*Амнестија*) и 94 (*Помиловање*) [Кз47](#).

²⁰⁵ Вид. *Јаковљевић* (1990), 195.

2.1.1.5. Кривични законик из 1951. године

Многи аутори сматрају да је управо Кривични законик из 1951. године (у даљем тексту: *Кз51*)²⁰⁶ на најбољи и најправилнији начин дефинисао рехабилитацију, коју ми називамо редовном. Овај пропис, рехабилитацији посвећује седму главу, која је носила наслов „Гашење казне и рехабилитација“.²⁰⁷ Осим застарелости, те амнестије и помиловања, на које ћемо се због њихових могућих рехабилитационих ефеката, нешто касније осврнути, самој редовној рехабилитацији су посвећена три члана. (чл. 87-89) У наведеном смислу, *Кз51* општи појам рехабилитације одређује тако, да под њом подразумева *брисање осуде и пресџанак свих њених љравних љоследица*, укључујући и споредне казне које још нису издржане, док се осуђени се сматра *неосуђиваним*.

Законска рехабилитација била је резервисана за нешто лакша дела, али је са друге стране, њен домашај био ограничен на лица, која раније нису била осуђивана или која су се по закону могла сматрати неосуђиваним.²⁰⁸ Под условом да у траженом року не учини кривично дело, осуђени је могао добити законску рехабилитацију, након што је протекло годину дана од дана правноснажности осуде којом је оглашен кривим, а ослобођен од казне; односно три године од дана када је издржана, застарела или опроштена новчана казна или казна затвора до шест месеци; или напослетку после пет година од дана када је казна затвора преко шест месеци, али до две године, издржана, застарела или опроштена. (чл. 88)

У регулисању услова за судску рехабилитацију, за коју *Кз51* предвиђа да се, по одлуци суда о испуњењу одређених услова у одређеним роковима, може дати практично свим осуђеницима, различито су постављени услови за лица која су била осуђена први пут, у односу на повратнике. За разлику од законске, судска рехабилитације је у сваком случају могућност намењена тежим осудама, којима овај пропис сматра осуде на казну затвора дужу од две године, односно казну строгог затвора.

У погледу осуђеника, којима је осуда за коју се рехабилитација тражи, прва осуда, или је у погледу ранијих осуда рехабилитација већ наступила, па се по закону сматрају неосуђеним, предвиђено је да суд може дозволити рехабилитацију кад протекне осам година од када је казна издржана, застарела или опроштена уз два додатна услова, од којих је један постављен факултативно. Наиме, захтева се да је

²⁰⁶ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [13/51](#), [19/51](#) – испр., [30/59](#), [11/62](#) и [31/62](#); *Сл. листи СФРЈ*, бр. [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#); усвојен 9.3.1951, а ступио на правну снагу 1.7.1951, (у даљем тексту: *Кз51*).

²⁰⁷ Тако Stajić (1987), 6.

²⁰⁸ Овде видимо да *Кз51* изричито решава ситуацију, која је била предмет дилеме према *Кз29*, а као што смо видели, делом и према *Кз47*. На овај начин поништењу осуде признаје се пуно дејство, па се тако лице према коме је осуда поништена, заиста и увек сматра неосуђиваним, а нарочито пред судом, када тражи рехабилитацију у погледу неке касније осуде.

осуђени својим владањем заслужио рехабилитацију и да је према својим могућностима²⁰⁹ *накнадио штету проузроковану кривичним делом* (чл. 89 стл. 2).

Напоследку, овај први целовити кривични законик после другог светског рата, који је у себи садржао и општи и посебни део, као што видимо, познавао је могућност рехабилитације лица, које је више пута осуђивано, а није наступила рехабилитација у односу на свако од тих дела, па тако има статус осуђеног лица. Да би у односу на оваквог осуђеног могла да наступи рехабилитација, било је потребно да истекну сви рокови које је овај Законик предвиђао за свако од кривичних дела, за које је лице осуђено. Суд ће, при оцени да ли ће у овом случају дозволити рехабилитацију, у обзир узети владање осуђеног, његово настојање да према својим могућностима накнади штету проузроковану кривичним делом, али и један објективни критеријум који подразумева тежину и значај учињених кривичних дела. (чл. 89 стл. 3) На овај начин, узимајући у обзир владање, нама се чини да је суд ценио, како владање у току издржавања казни на које је лице било осуђено, тако, разуме се, и његово владање на слободи. Стављајући суду, на овај начин на располагање, и објективни критеријум апстрактне тежине и значаја кривичних дела која је осуђени учинио, *Кз51* је суду оставио широко поље за дискрециону одлуку о рехабилитацији, у односу на ову најтежу категорију осуђеника. На овај начин, суду је била остављена могућност да одлуку и формално заснује на свим релевантним циљевима кажњавања, односно сврхе прописивања и изрицања кривичних санкција, који подразумевају како специјалну превенцију односно реинтеграцију осуђеног у друштво, са једне, али и однос друштва у односу објективно постављен критеријум тежине кривичних дела која су учињена. Везивање могућности редовне рехабилитације за тежину кривичних дела, *in abstracto* по нама је свакако потребно, и ми бисмо се и данас залагали за једно решење које би *de lege ferenda*, ишло у овом смеру.

На основу свега изнетог могли бисмо закључити да се у *Кз51* рехабилитација, коју ми називамо редовном, начелно поставља као *јединствена*.²¹⁰ Ово би значило, да се у односу на осуђено лице, не спроводи рехабилитација за поједино кривично дело, већ у односу на осуђеног као таквог, те да ово лице, уз испуњење наведених услова, постаје неосуђивано уопште. Како закључује *Стајић*, управо због тога, (редовна) рехабилитација по овом пропису, била је брисање осуде у пуном смислу речи.²¹¹

Ипак, овај пропис познавао је и могућност *делимичне рехабилитације*, у односу на поједину осуду, при чему би остале осуде остале уписане у казненој евиденцији. Овакву могућност предвиђао је члан 50 *Кз51*, према ком је законска

²⁰⁹ Овде можемо приметити формулацију која не оставља простор за различита тумачења као што је то било са *Кз47*.

²¹⁰ Тако Zlatarić (1960), 55; наводећи да је рехабилитација била *целовита* и *јединствена*, тј. да се односила на целокупну криминалну прошлост осуђеног.

²¹¹ Стајић (1987), 6.

рехабилитација наступала у случају неопозивања условне осуде²¹², али и члан 86 у свом првом ставу, који се односи на амнестију или помиловање.²¹³

И први послератни кривични законик из 1947, иако је садржао само општи део, као и следећи кривични законик из 1951. године, који је за разлику од претходног био целовит, обухватајући и норме посебног дела, садржали су посебне одредбе које су се односиле на малолетна лица. Оба законска текста су малолетнике, према којима су примењене васпитно-поправне мере, експлицитно сматра неосуђиваним.²¹⁴ Овде је значајно поменути да је *Кз51* направио још један значајан искорак у односу на *Кз47*. Потоњи, у духу издвајања кривичноправног третмана малолетника²¹⁵, садржи посебну одредбу о рехабилитацији осуђеног малолетника, према којој се рокови, предвиђени одредбама о законској и судској рехабилитацији пунолетних осуђеника, у односу на малолетна лица, скраћују на половину. (чл. 78 *Кз51*)

Поступак по коме се спроводила (редовна) рехабилитација утемељена у одредбама Кривичног законика из 1951. године, спроводио се према одредбама Законика о кривичном поступку из 1948. године, како смо изложили у претходном делу, све до ступања новог кривичног процесног кодекса из 1953. године (у даљем тексту: *ЗКп53*)²¹⁶ на правну снагу. Основна измена, коју уводи овај, од Другог светског рата други по реду целовити кривичнопроцесни кодекс из 1953. године, састоји се у надлежности суда коме се подноси молба, односно који одлучује о захтеву за рехабилитацију. Наиме, на основу одредаба *ЗКп53*, то је сада увек окружни суд на чијем подручју осуђени има пребивалиште. На овај начин, раскида се са раније постојећом везом, са судом који је донео пресуду у првом степену. Осим изнетог, за *ЗКп53* карактеристично је да експлицитно уводи појмове *законска* и *судска* рехабилитација.

За разлику од претходног *ЗКП* из 1948. године, кривични процесни кодекс из 1953. године, више не познаје одредбу којом предвиђа да се рехабилитацијом не дира у права трећих лица која се заснивају на кривичној пресуди. Као што смо раније истакли, с обзиром на то, да се по нашем мишљењу овде ради о одредби

²¹² О односу условне осуде и рехабилитације у ранијој теорији вид. Metod Dolenc, „Uslovna osuda i rehabilitacija“, *Правосуђе, часопис за судску праксу и законодавство*, 1-2/1938, 61-67.

²¹³ Вид. чл. 50 *Кз51* (*Дејство неопозване условне осуде*) у коме се наводи да „ако условна осуда не буде опозвана, лице које је било условно осуђено сматра се да није осуђено **за дела обухваћена условном осудом**“ – али не и за сва дела за која је осуђено. Такође и чл. 86 ст. 1 *Кз51* наводи да се сматра да није осуђено „**за дела на која се амнестија или помиловање односи**“; тако и Zlatarić (1960), 55.

²¹⁴ Чл. 76 *Кз47* и чл. 78 *Кз51*; с тим да ранији законик из 1947. према малолетнику коме је изречена васпитно-поправна мера изричито искључује наступање било каквих правних последица осуде.

²¹⁵ Шеста глава *Кз51* – *Примена казни, васпитно-поправних мера и мера безбедности према малолетницима*, обухватала је чланове 64-79.

²¹⁶ *Сл. гласник ФНРЈ*, 40/53, 43/53 – испр., 52/59, 3/60 – упут., 5/60 – преч., 30/62; *Сл. гласник СФРЈ*, бр. 12/65, 23/67, 50/67 – преч., 25/68 – испр., 54/70, 6/73, 9/73 – испр.; донет 30. септембра 1953. године, ступио на правну снагу и примењивао се од 1. јануара 1954. године.

материјалноправне природе, ово решење сматрамо квалитетним унапређењем нашег законодавца у овом времену.

ЗК53 садржи и још једну занимљиву одредбу, која је предвиђала да осуђено лице није дужно да на питања суда или другог органа о ранијим казнама изјави да је било осуђено за дело за које је рехабилитовано. (чл. 449 стп. 2) Иако се, уско језички гледано, овом одредбом само учинилац аболира од обавезе признавања раније осуде, чини се ипак да је њено дејство нешто шире. Тако смо мишљења, да би из ове одредбе требало извући закључак, да ни сам суд, независно од (не)признавања раније осуде од стране самог осуђеног, у неком будућем кривичном поступку према раније осуђиваном, а рехабилитованом лицу, не би могао користити податак о његовој ранијој осуђиваности. Фикција неосуђиваности, према нашем мишљењу деловала би у потпуности и у односу на суд, а не би имала само ослобађајуће дејство у погледу обавезе осуђеног да призна ранију осуђиваност. Видећемо касније, да наше прописе којима се редовна рехабилитација регулисала доста касније, није красио овај ниво развоја предметног института рехабилитације основано осуђених лица.

2.1.1.6. Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1959. године

Према становишту аутора, који су имали позитиван став у погледу концепције рехабилитације коју од 1959. године²¹⁷, уводи измењени Кривични законик (у даљем тексту: Кз59)²¹⁸, захтеви ресоцијализације траже да се све правне препреке реинтеграцији рехабилитованог лица у друштво, уклоне у највећој могућој мери. Идеја ресоцијализације²¹⁹, као једна од темељних на којима почива савремено кривично право, тежи да у свести друштвене средине у потпуности заживи фикција неосуђиваности, чиме би криминална прошлост рехабилитованог лица у потпуности била препуштена забораву.²²⁰ У ово време, сматрало се да ће на овај начин, без било каквих „вештачких правних препрека, друштвена средина много лакше прихватити и асимилovati, рехабилитовано лице. Даљи развој, редовне рехабилитације није био ништа светлији²²¹, практично све док важећи КЗ

²¹⁷ Zlatarić (1960), 56.

²¹⁸ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени лист ФНРЈ*, бр. [30/1959](#), од 29. јула 1959. године, а ступио на правну снагу 1. јануара 1960. године, (у даљем тексту: Кз59); Иако се овде ради само о новели Кривичног законика из 1951. године, која је међутим у домену рехабилитације унела значајне новине, па ћемо је стога посебно анализирати, ади прегледности ова решења представљаћемо у даљем тексту као Кз59.

²¹⁹ О њеним границама вид. Žuženić (1978), 70.

²²⁰ Више вид. Radovan Georgijević, „Novi institut rehabilitacije našeg krivičnog sistema kao kvalitetna izmena klasične rehabilitacije“, *Naša zakonitost*, 5-6/1963, 209-220.

²²¹ Вид. Љубисав Нешић, „Правне последице осуде, рехабилитација, брисање осуде, давање података из казнене евиденције и одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом“, *Радни односи и управљање*, 6/2000, 45

није вратио редовну рехабилитацију у пуном смислу те речи²²², уводећи да се подаци о брисаној осуди „не могу ником дати.“²²³

У вези са концептом *Кз59*, према коме би се осуђено лице, одмах по издржавању казне аутоматски сматрало неосуђиваним, овакав приступ је довео до развоја својеврсног покрета у законодавствима, пре свих скандинавских држава, који је резултирао потпуним укидањем казне губитка грађанских права. Тако је ова, према концепту нашег законодавца споредна казна у Шведској укинута још 1936. године, да би у суседној Данској убрзо њена примена ограничена, а укинута 1951. Напослетку, Норвешка је 1953. укинула ову казну.²²⁴ Овакве промене увео је и законодавац у СССР Законом о укидању казне губитка бирачког права.²²⁵

2.1.2. Редовна рехабилитација у важећем српском кривичном праву

Као што смо се у уводним разматрањима определили, под појмом редовне рехабилитације подразумевамо рехабилитацију основано осуђених лица, за чије наступање су услови предвиђени у кривичном материјалном праву. Размишљајући о термину, који би у највећој мери одговарао природи и дејствима овог института, придев *редовна* нам се учинио адекватним из следећег разлога. Наиме, код овог института ради се о једном *редовном* току ствари, који наступа након протеча одређеног времена од саме осуде, односно казне, која се угасила на неки од законом предвиђених начина. Одређивање ове врсте рехабилитације као *редовне* учињено је преваходно у циљу термилошког разграничења између више института које законодавац односно правна мисао именују рехабилитацијом.²²⁶ У наведеном циљу

²²² Вид. Stojanović (1991), 9.12.

²²³ Вид. Драган Јовашевић, „Рехабилитација и правне последице у кривичном праву“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, (у даљем тексту: *Гласник АКВ*), 6/2007, 178.

²²⁴ *Ibid*, 57.

²²⁵ Више но занимљив је један осврт *Златарића* из 1960. године у коме се наводи како се у нашем кривичном законодавству идеја о укидању казне губитка грађанских права јавила још у октобру 1957. године, те да се то догодило „на основу наших властитих размишљања и погледа, а не можда имитирањем овог или оног страног Законодавства“. Како наводи „за промене у законодавству скандинавских земаља још тада нисмо знали, а за касније промене у совјетском законодавству нисмо ни могли знати.“ Имајући у виду основну тему овог рада, нисмо могли, а да не приметимо ниво опреза и ограђивања аутора у научном приступу, за који нам се чини да је могао да уследи и након „стручне“ рецензије, односно претпостављамо озбиљне цензуре. Наиме, са великим опрезом, истичући чак и временски редослед нашег Пројекта кривичног законика из октобра 1958. и његово наводно решење, „научно“ се утврђује се да ни у ком случају, тада у јеку обрачуна на основу Резолуције ИБ, није могло знати за наводно „будуће“ решење совјетског законодавца, који поменути Закон доноси децембра 1958, док измене и допуне нашег Кривичног законика бивају донете половином следеће 1959. године.

²²⁶ О улози рехабилитације у извршењу казне затвора у хрватском праву вид. Ivan Damjanović, Anita Jandrić, Dalibor Doležal, „Uloga rehabilitacije u svjetlu novih promjena unutar zakona o izvršavanju kazne zatvora“, *Kriminologija i socijalna integracija*, 1/2002, 49-58.

осврнућемо се на схватања ове рехабилитације у савременој науци кривичног права код нас.

У нашој савременој уџбеничкој литератури кривичног материјалног права институт, како смо је ми одредили, редовне рехабилитације уобичајено је предмет анализе у складу са систематиком Кривичног законика. Тако се у нашим уџбеницима кривичног материјалног права обрађује искључиво рехабилитација основано осуђених лица, коју смо ми одредили као редовну. Обрађујући појам и дomete редовне рехабилитације, наилазимо на схватање да рехабилитација подразумева поновно успостављање ранијег положаја осуђеног, као пуноправног грађанина и стављање у заборав његове криминалне прошлости²²⁷, дајући му статус неосуђиваног лица, чиме се отклањају правне последице осуде и чиме се осуда брише из казнене евиденције.²²⁸ Поједини аутори, заузимајући став да често фактички није у потпуности могуће уклонити све правне последице осуде, рехабилитацију посматрају више као тенденцију, па тако сматрају да се њоме правне последице осуде бар свODE на најмању меру.²²⁹

Безмало једино капитално дело на српском језику, које се бави проблематиком рехабилитације у кривичном материјалном праву, јесте истоимена монографија *Душана Јаковљевића* која је доживела два издања. У уводу овог дела, аутор запажа недостатак теоријских радова о проблематици рехабилитације, констатујући да на ову тему у нашој литератури постоји мали број радова различитог квалитета и закључује да је институт рехабилитације недовољно обрађен.²³⁰ Примећујемо да ни четврт века од овог заиста значајног дела у нашој науци кривичног права, интересовање аутора за редовну кривичноправну рехабилитацију основано осуђених лица и њене правне последице није значајније напредовало.²³¹

2.1.2.1. Савремени ошшии појам редовне рехабилитације у српском кривичном праву

Општа рехабилитација у важећем српском кривичном праву предвиђена је одредбама девете главе Кривичног законика, под насловом *Рехабилитација, пресџанак џравних џоследица осуде и давање џодаџака из казнене евиденције*. Иако је, као што се из наслова ове главе види, материја коју она обухвата шира од саме рехабилитације, питања престанка правних последица осуде и казнене евиденције, од изузетног су значаја и дубоко су повезана са редовном рехабилитацијом. Управо из тог разлога, ми смо се питањима у вези са овим повезаним институтима детаљно

²²⁷ Тако и Marić (2000), 447.

²²⁸ Тако Зоран Стојановић, *Кривично џраво – ошшии гео*, Београд, 2013, 375.

²²⁹ Тако Чејовић, Кулић (2011), 383.

²³⁰ Jakovljević (1990), 2.

²³¹ Вид. Бранислав Ристивојевић, у: *Најзначајније измене ошшијеџ дела КЗ СРЈ у Предлоју Закона о изменама и доџунама КЗ СРЈ*, Српско удружење за кривично право, 2003, 57-68.

позабавили још у првом делу овог рада, у коме смо анализирали основна питања рехабилитације у кривичном праву

У складу са европско-континенталним правним наслеђем, наш законодавац је у члан 97 КЗ насловио као *Општи појам рехабилитације*. Пре него што пређемо на његову анализу, напомињемо наш став да наслов овог члана не одговара сасвим његовој садржини, што ће се јасније видети у даљем излагању.

Наше важеће право под рехабилитацијом подразумева брисање осуде и престанак свих њених правних последица, као и успостављање правне фикције по којој се рехабилитовано лице сматра неосуђиваним. Имајући у виду раније изнете дилеме у току историјског развоја института рехабилитације у нашем праву, данас је недвосмислено јасно да рехабилитација доводи до престанка свих правних последица осуде, укључујући у брисање осуде из казнене евиденције. Осуда рехабилитованог лица пада у потпуни правни заборав и ово лице се више не сматра осуђиваним. Отуда ово лице пред јавношћу, али и пред свим другим државним органима, укључујући и суд, за себе основано може рећи да је неосуђивано. Фикција неосуђиваности рехабилитованог лица важи према свима, јер се „подаци о брисаној осуди ником не могу дати“, како се изричито наводи у чл. 102 ст. 6 КЗ.

Надаље, у поменутом члану прави се дистинкција између рехабилитације која настаје на основу самог закона (*законска рехабилитација*) и рехабилитације по молби осуђеног лица, а која наступа на основу одлуке суда (*судска рехабилитација*).²³² Напослетку законодавац опредељује домете редовне рехабилитације, односно њеног правног дејства, изричито наводећи да се „рехабилитацијом не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди“.

На основу изнетог, а пре нешто дубље анализе потоње одредбе, осврнућемо се у најкраћем на нашу претходно изнету мисао, да се за наведени члан не може баш тврдити да даје какав *општи појам* рехабилитације. Наиме, као што смо видели, овим чланом јасно се опредељују правне последице рехабилитације, њене врсте, као и ограничење њеног дејства у односу на права трећих лица заснована на осуди. Па ипак, мишљења смо да све изнето заједно, не представља *општи појам* рехабилитације, који би, према нашем схватању општег појма, требало да изгледа другачије. Нама се чини да би појам рехабилитације, ако је већ одређен као *општи*, свакако морао да садржи саму идеју рехабилитације у смислу најопштијих услова на којима она почива, њених циљева, али и њена начела, којима би се поступајући органи руководили у случају дилема у примени појединачних одредаба. Разуме се да дефинисање оваквих општих појмова, није нужно у законодавству, па можда чак није ни од превелике користи у практичној примени закона, јер теоријске поставке често знају управо отежати примену норме. Али ако се законодавац већ опредељује да један члан назове *општим појмом*, мишљења смо да би тада том наслову садржина самог члана требало да одговара у већој мери него што је то сада случај.

²³² Тако и Ljubica Mandić, „Rehabilitacija, nadležnost, postupak, rešenja“, *Pravni informator*, 10/2013.

Пре уласка у проблематику сваке од, Кривичним законом предвиђених, врста редовне рехабилитације, вратићемо се накратко на одредбу која рехабилитацију оглашава *без дејства у односу на права трећих лица која она заснивају на осуди* рехабилитованог лица. Овде нам се учинило занимљивим загребати по корпусу права на која се ова одредба може односити, што захтева и промишљање дела одредбе који опредељује, да се ради о правима која се *заснивају на осуди*.²³³ Иако КЗ експлицитно наводи да се ефекти рехабилитације, не протежу на права трећих лица која се заснивају на осуди, што нам се не чини спорним, сматрамо да је потребно разјаснити евентуалне дилеме у погледу основа који омогућава правни живот ове норме. Наиме, како се евентуална права трећег лица заснивају на осуди садржаној у правноснажној кривичној пресуди, а рехабилитацијом се ова осуда брише, могло би се поставити питање на чему се онда надаље заснивају поменута права трећих лица, тј. шта је њихов основ након брисања осуде. Управо ту, безмало у самом језичком тумачењу, лежи објашњење могуће дилеме читаоца. Наиме, управо из саме норме, којом је регулисано да се подаци из казнене евиденције о брисаној осуди ником не могу дати, јасно је да се након рехабилитације, осуда *брише само из казнене евиденције*²³⁴, али не и да се рехабилитацијом поништава сама осуда, нити да се, на други начин, она уклања из правног живота.²³⁵ Правноснажна *пресуда, која садржи ранију осуду* рехабилитованог лица, које се сада сматра неосуђиваним, *у ипопуности остаје на његовој снази* и наставља да производи сва правна дејства у односу на права трећих лица, али не и у погледу саме чињенице осуђиваности и њених правних последица у односу на рехабилитовано лице.

Чињеница да кривична пресуда којом је рехабилитовано лице било осуђено наставља да егзистира у правном саобраћају, да се она не поништава, не оглашава ништавом и сл. чини једну од фундаменталних разлика између редовне рехабилитације са једне, и ванредне и специјалне рехабилитације са друге стране. Овакав доказ индиректно упућује и ка одговору на једно од наших уводних хипотеза – да специјална рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога представља посебну врсту ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица у ширем смислу.

Кривични законик познаје две врсте редовне рехабилитације, *законску* и *судску* и предвиђа различите услове за наступање сваке од њих. Разлика између ових облика рехабилитације потиче из разлика у самој осуди, у зависности од којих може наступити законска или судска рехабилитација. Пре преласка на саме услове

²³³ То у изнетом смислу свакако не би могле све промене у правима које за собом повлачи осуда, већ само стицање одређених права. Тако се не би односила уколико неко дете остане без издржавања, јер је његов родитељ због осуде на казну затвора преко шест месеци остао без посла и тиме без средстава из којих би издржавање могао давати.

²³⁴ О улози судске рехабилитације у брисању осуде из казнене евиденције у Енглеској вид. Nicky Padfield, "Judicial Rehabilitation? A view from England", *European Journal of Probation*, 1/2011, 36-49

²³⁵ Вид. став Јаковљевић (1991), 158.

за законску, односно судску рехабилитацију, осврнућемо се на одређене теоријске приступе у погледу оправданости постојања ове две рехабилитације.

Закључак на који смо наишли у теоријским расправама, да је „законска рехабилитација резервисана за лица која су осуђена за лакша кривична дела, док је судска намењена осуђенима за кривична дела тзв. средњег криминалитета“²³⁶, иако засигурно у солидној мери тачан, ипак би требало узети са резервом из два разлога. Први је принципијелног карактера, док би се други могао везати за савремену казнену политику наших судова.

Наиме, свако везивање редовне, било законске или судске, рехабилитације за кривична дела одређене тежине, иако у резултату може бити релативно тачно, логички је тешко прихватљиво. Кривична дела се по тежини могу класификовати пре свега узимајући у обзир објект заштите и јачину напада на њега, односно тежину последице у њеном ширем смислу или, уколико је законик уноси у опис бића кривичног дела, и последице у ужем смислу. Посматрајући свеукупност кривичних дела предвиђених у Кривичном законнику, па донекле и споредном кривичном законодавству²³⁷ кривична дела се по тежини адекватно могу класификовати, унутар упоредивих групних објеката заштите, према казнама које су за њих *запређене*. Казне које буду изречене, осим од законом предвиђених казних распона, зависе од читавог низа других фактора и само на основу њих не би било оправдано судити о томе да ли одређено дело спада у сферу лаког, средњег или тешког криминалитета, без узимања у обзир пре свега законом предвиђене казне за то дело. Размишљајући о изнетом, можда би *de lege ferenda*, као добра мера могло послужити управо комбиновање два поменута критеријума у смислу везивања услова рехабилитације за трајање казне на коју је лице осуђено, уз ограничење у погледу максимума казне која је законом запређена за дато кривично

²³⁶ Jakšić (2014), 193.

²³⁷ Казне запређене за кривична дела предвиђена споредним кривичним законодавством треба у сваком случају узети са резервом у поређењу са казнама које предвиђа Кривични законик. Номотехника посебног дела Кривичног законика захтева изузетно комплексну методологију, безмало алгоритамског упоређивања распона казни за поједина кривична дела, као и њихово довођење у (могућу) међусобну везу. Нарочито је питање одређивања распона за кривична дела у стицају, односно одређивања распона код сложених кривичних дела и других облика привидног стицаја, како се применом ових правила не би дошло до апсурдних решења. Осим сложених математичких операција, прописивање казних распона, према нашем схватању, подразумева и изузетно висок ниво, готово уметничке креативности и имагинације могућих комбинација кривичних дела која се у реалном животу могу догодити, а да се према својим унутрашњим особинама, али и појавним облицима могу ставити у неки од односа који подводимо под привидне облике стицаја. Нисмо сигурни у којој мери различити законописци, регулишући одређене ванкривичне области у којима желе да предвиде и кривичну заштиту, узимају у обзир све управо изнете нужности, и колико посебних знања поседују чланови радних група које се формирају за сачињавање нацрта ових ванкривичних прописа, у смислу одређивања казних распона за кривична дела у законима које сврставамо у споредно кривично законодавство. Тако, сведоци смо драконских казни предвиђених споредним кривичним законодавством; о оваквим казнама вид. више Стефан Самарцић, „Кривичноправни аспекти асистираних репродукције у Србији“, *Зборник ПФНС*, 3/2013, 439-512; Лука Батуран, Стефан Самарцић, „Пристанак лица да буде донор органа након смрти у српском праву“, *Зборник ПФНС*, 4/2013, 417-434.

дело. На овакав начин, услови за рехабилитацију би се заиста могли довести у везу са тежином кривичног дела *in abstracto*, чиме би се постигао додатни квалитет у регулисању ове области.²³⁸

И поред изнетих начелних проблема са довођењем у однос тежине кривичног дела и казне на коју је лице у конкретном поступку осуђено, како смо истакли постоји још један разлог из казнене политике наших судова, који би пркосио изнетом закључку, који врсте редовне рехабилитације везује искључиво за „тежину кривичних дела“.

Наша казнена политика, са прегршт могућности за ублажавање, које се обилато користе, може се сматрати прилично благом. Наиме, као што смо изнели, услов за могућност наступања рехабилитације везује се искључиво за трајање казне затвора на коју је лице *осуђено*, без икакве везаности за распоне казне забрањене за кривично дело. Изнети закључак нарочито се може проблематизовати у делу у ком се осуда на казну затвора од три до пет година везује за „кривична дела средњег криминалитета.“ Осим уколико се казна која је изречена налази унутар распона чији је законом предвиђени максимум рецимо пет година, осуду на казну затвора између три и пет година могуће је изрећи ублажавањем и код свих кривичних дела код којих је као најмања мера казне прописан затвор у трајању од пет година.²³⁹ Међу ова кривична дела спадају сва кривична дела код којих је предвиђен уобичајени распон од пет до петнаест²⁴⁰, на једном месту чак и до осамнаест²⁴¹ година затвора, али и она дела код којих је законодавац посегнуо за прописивањем само посебног минимума од пет година²⁴², у којим случајевима је могуће изрећи казну затвора чак до општег максимума од двадесет година. Осим, иначе веома спорне начелне забране ублажавања за одређени број кривичних дела, од којих нека спадају и у посматрани скуп, за највећи број наведених дела тешко да бисмо могли констатовати да припадају средњем криминалитету.

Па ипак, чини нам се да би наше становиште за увођењем и критеријума предвиђеног максимума казне, као услова за редовну рехабилитацију, могло оспоравати уз следећу аргументацију. Приликом одмеравања казне осуђеном лицу, до изречене казне се коначно долази индивидуализацијом казне, која осим осталих фактора, полази пре свега управо од законом предвиђених распона казне. На овај начин, предвиђени максимум је већ једном узет у обзир приликом одмеравања

²³⁸ Вид. Shadd Maruna, "Judicial Rehabilitation and the 'Clean Bill of Health' in Criminal Justice", *European Journal of Probation*, 1/2011, 97-117.

²³⁹ Чл. 57 ст. 1 тач. 2 КЗ.

²⁴⁰ Као нпр. убиство (чл. 113); изнуда од стране групе (чл. 214 ст. 4); преношење инфекције ХИВ вирусом са смртном последицом (чл. 250 ст. 4); диверзија (чл. 313); саботажа (чл. 314); шпијунажа – стварање и руковођење обавештајном службом са страну државу (чл. 315 ст. 2); организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (чл. 375 ст. 2); тероризам (чл. 391).

²⁴¹ Тежи облик кривичног дела Отмица (чл. 134 ст. 4) када је наступила смрт отетог лица или је дело извршено од стране групе.

²⁴² Као што су нпр. геноцид (чл. 370), злочин против човечности (чл. 371), сви ратни злочини (чл. 373, 374 и 375).

казне. Како је редовна рехабилитација пре свега специјално превентивног, ресоцијализаторног и подстицајног карактера, а како је индивидуализацијом већ једном казна одмерена, могло би се оспоравати условљавање редовне рехабилитације апстрактно постављеним законским максимумом који се већ рефлектовао на изречену казну. Упркос свему, а на основу полазног разлога у виду изузетно широког простора за ублажавање казне и генерално изузетно благе казнене политике, остајемо при свом ставу да би *de lege ferenda* веома корисно било везивање услова за редовну рехабилитацију како за саму казну на коју је лице осуђено, то свакако и за законски максимум казне за конкретно кривично дело.

Дакле, концепција рехабилитације по Кривичном законнику је промењена у односу на ранији приступ, јер сада подразумева потпуну рехабилитацију осуђеног лица а што подразумева престанак свих правних последица након издржане, застареле или опроштене осуде, брисање те осуде из казнене евиденције и давање осуђеном лицу статуса неосуђиваног лица.²⁴³

Разлике између законске и судске рехабилитације огледају се у различитим условима за њихово наступање што је регулисано кривичним материјалним правом, али и различитој надлежности органа који о њима одлучују, поступку и карактеру решења о рехабилитацији, о чему се изјашњавају кривичнопроцесне норме.²⁴⁴

Поступак редовне рехабилитације регулисан је члановима 569-577 ЗКП у глави XXIV која носи наслов *Посиуици за осиваривање йрава осуђеной*. Српски кривичнопроцесни кодекс, пратећи систематику Кривичног законика, познаје две врсте поступка за редовну рехабилитацију – *йосиуиак за законску* и *йосиуиак за судску рехабилитацију*. У наредном излагању које смо поделили у два дела, разматраћемо материјалне и процесне услове за законску, а потом и за судску редовну рехабилитацију.

²⁴³ Анђелка Станковић, „Рехабилитација – престанак правних последица осуде и давања података из казнене евиденције“, *Билтен Судске йраксе Врховной суда Србије*, 2/2008, 143.

²⁴⁴ У члану 1 ЗКП се, што је новина, изричито утврђује да су у њему основне норме, које се односе на вођење кривичног поступка (када се и поставља као врхунски циљ да невин човек не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима прописаним материјалним кривичним правом) и правила о низу других питања, која се односе [између осталог] на: *...рехабилитацију*; тако: Milan Škulić, *Vodič za primenu novog Zakonika o krivičnom postupku Srbije*, Beograd, 2014, 20.

2.1.2.2. *Услови и начини за законску редовну рехабилитацију у важећем српском кривичном праву*

Имајући у виду да се основ за целокупну редовну рехабилитацију налази у кривичном материјалном праву, и услови за наступање законске рехабилитације предвиђени су Кривичним закоником, који овој проблематици посвећује целу девету главу. Тако, КЗ у свом 98. члану, који посвећује законској редовној рехабилитацији, наводи три услова чије испуњење захтева како би законска редовна рехабилитација могла да наступи.

Први услов, формалног карактера, предвиђа да се овај вид рехабилитације може дати само лицима која, пре осуде на коју се рехабилитација односи **или уопште нису била осуђивана или се по закону могу сматрати неосуђиваним**. Овакво решење, осим никада осуђиваних лица, обухвата и лица која су била осуђивана, али која су у односу на ранију осуду већ рехабилитована, па у односу на ранију осуду делује фикција неосуђиваности.

Други услов за наступање законске редовне рехабилитације, мешовите је формално-материјалне природе, и захтева да **у одређеном временском периоду** (формални аспект) **осуђено лице није учинило ново кривично дело** (материјални, односно материјализовани аспект, који имплицира одређени степен поправљања осуђеног лица). Поменути временски период, различито је постављен у погледу трајања и тренутка од ког овај рок почиње тећи, у зависности од врсти и тежини осуде лица о чијој рехабилитацији се ради, на следећи начин.

У случају да се ради о лицу које је оглашено кривим, а ослобођено од казне или ако је осуђеном изречена судска опомена, рок у коме лице не сме учинити ново кривично дело траје годину дана и почиње тећи од правноснажности пресуде, односно решења.

Уколико је лицу изречена условна осуда, тада осуђени не сме да учини ново кривично дело у време проверавања.²⁴⁵ Ово би могло довести и до опозива условне осуде, али то не сме да учини ни у додатном року од годину дана, који се рачуна од истека рока проверавања.²⁴⁶

Када осуда гласи на новчану казну, казну рада у јавном интересу, одузимања возачке дозволе или на казну затвора до шест месеци, да би исходovalo законску рехабилитацију, осуђено лице се од чињења новог кривичног дела мора

²⁴⁵ Више о развоју условне осуде вид. Љубинко Петеновић, „Условна осуда“, *Билтен Врховног касационог суда*, 2/2011, 141-167

²⁴⁶ Овде би се могло поставити питање, да ли код условних осуда, код којих је истекло време проверавања о томе обавештавати надлежну Полицијску управу како би брисали осуду. „Одредба члана 569 ЗКП прописује да поступак за законску рехабилитацију по службеној дужности покреће орган надлежан за вођење казнене евиденције, коме се након правноснажности одлуке доставља њен препис. Стога, у случајевима у којима је правноснажно изречена условна осуда, након истека времена проверавања, није потребно посебно обавештавати надлежну полицијску управу ради брисања осуде, пошто већ располаже потребним подацима“; ово је став заузет на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда, 15.4.2014. године; према *Билтен Врховног касационог суда* (у даљем тексту: *Билтен ВКС*), [1/2015](#), 277.

уздржавати у дужем року од три године, који почиње да се рачуна од дана кад је према њему извршена казна, односно од дана када је казна застарела или опроштена.

Тренутак гашења изречене казне, почетак је рока од пет година, у коме лице које је осуђено на казну затвора преко шест месеци до једне године, не сме да учини ново кривично дело. У случају да је лице осуђено преко једне, а до три године затвора, за наступање законске редовне рехабилитације, постављен је најдужи рок од десет година.

Напослетку, трећи и последњи услов за наступање законске рехабилитације осуђеног лица, формалног је карактера и *КЗ* га поставља негативно. Предвиђено је да овај вид редовне рехабилитације **не може наступити ако још увек није извршена споредна казна или ако још увек трају мере безбедности**.

У погледу услова за редовну рехабилитацију малолетника, осврнућемо се на једно специфично питање. Наиме, у судској пракси постоји став да, када је према *малолетном лицу изречена било која васпитна мера*, које предвиђа члан 11 *ЗоМУКд*, ово лице се *не сматра осуђиваним*, те стога није потребна нити могућа његова рехабилитација.²⁴⁷ Овакво становиште ипак сматрамо погрешним. На овај начин малолетник коме је изречена васпитна мера, као блажа санкција од казне малолетничког затвора, заувек остаје уписан у евиденцији васпитних мера, док је у случају осуде на тежу, казну малолетничког затвора, ову могуће брисати из казнене евиденције, сходном применом одредаба *КЗ* о рехабилитацији. Прихватајући да се малолетник коме је изречена било која васпитана мера не сматра осуђиваним²⁴⁸, као и строгу ограниченост у давању података из евиденције о изреченим васпитним мерама²⁴⁹, ово нам се ипак не чини као довољан разлог, да и у погледу васпитних мера, чак тим пре, дође до брисања из евиденције о изреченим васпитним мерама.

2.1.2.2.1. Надлежност за одлучивање о законској редовној рехабилитацији

О законској редовној рехабилитацији основано осуђених лица, у посебном поступку примарно, по службеној дужности, одлучује орган надлежан за вођење казнене евиденције. У случају да овај орган то не учини официјелно, осуђено лице прво од њега може [и мора] захтевати да утврди да је наступила рехабилитација по сили закона. Ако орган надлежан за вођење казнене евиденције, ни у року од 30 дана не поступи по захтеву осуђеног, [тек] тада осуђени може захтевати да о томе одлучи суд који је изрекао пресуду у првом степену.

²⁴⁷ Решење Апелационог суда у Београду, Кжм2 2/2014 од 18.2.2014. године

²⁴⁸ Тако *Перић* истиче да о овоме „постоји јединствен став у законодавству, теорији и пракси“; вид. Обрад *Перић*, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Службени гласник, Београд, 2007, 91

²⁴⁹ Вид. Правилник о начину вођења евиденције о изреченим васпитним мерама и казни малолетничког затвора, *Сл. гласник РС*, бр. [63/06](#), од 10.7.2006; више *Перић* (2007), 70-71, 90-91.

Имајући у виду да примарна стварна надлежност за покретање поступка за законску редовну рехабилитацију лица припада органу који је надлежан за вођење казнене евиденције, те да је то орган управе који одлучује у управном поступку²⁵⁰, јавља се неколико питања, за која нисмо приметили да су до сада обрађивана у нашој теорији, нити се на њих обраћала пажња у пракси.

Услови за наступање законске рехабилитације, као што смо то навели, предвиђени су у *КЗ*, сам ток поступка регулише *ЗКП*, док би орган надлежан за вођење казнене евиденције, узимајући оба ова прописа у обзир, ипак морао да поступа у поступку који предвиђа *ЗУП*. Тако, у управним стварима, у којима је по закону или по природи ствари за покретање и вођење поступка потребан захтев странке, орган може покренути и водити поступак, само ако такав захтев постоји. Природа законске рехабилитације осуђеног лица је таква, да је њено наступање увек у интересу осуђеног [у управноправном смислу, странке у управном поступку]. На основу тога, могли бисмо успоставити својеврсну претпоставку, да захтев осуђеног лица, да се одлучи о његовој рехабилитацији, увек постоји. Нама се ипак чини да ово не би било увек оправдано, јер осуђено лице може имати сасвим различите разлоге, због којих не би желело своју рехабилитацију. Па ипак, одредба члана 569 *ЗКП*, изричито предвиђа да поступак законске рехабилитације лица, по службеној дужности покрене орган надлежан за вођење казнене евиденције.

Најпре, када су испуњени услови за наступање законске редовне рехабилитације, надлежни орган би требало да донесе управни акт по службеној дужности, који би у складу са њеном природом, морао бити декларативне природе.²⁵¹ Овакав акт иначе може бити позитиван или негативан, мада би се овде, по природи ствари, требао доносити увек само позитиван, у виду решења којим се осуђени рехабилитује. Међутим, имајући у виду да члан 571 *ЗКП* у ставу 1 тачка 1, предвиђа могућност да орган управе донесе и *решење о нејоспојању услова за законску рехабилитацију*, истичемо да овакво решење није у складу са природом негативних управних аката. Наиме, негативни управни акти доносе се само на захтев странке, те се због одбијања таквог захтева, називају још и одбијајућим. Имајући у виду природу управног поступка, овакво решење сасвим је јасно, јер зашто би орган управе доносио негативан управни акт по службеној дужности, када исти резултат постиже недоношењем акта.²⁵²

Надаље, *ЗКП* у члану 570 предвиђа да ће пре одлучивања о испуњености услова за законску рехабилитацију, „орган обавити потребна проверавања, а

²⁵⁰ Који се спроводи у складу са Законом о општем управном поступку, *Сл. лист СРЈ*, бр. [33/97](#) и [31/2001](#) и *Сл. гласник РС*, бр. [30/2010](#), (у даљем тексту: *ЗУП*), који се у тренутку док пишемо ове редове још увек примењује иако је „нови“ *ЗУП*, *Сл. гласник РС*, бр. [18/2016](#), ступио на снагу 9. марта 2016. године, али се примењује тек од 1. јуна 2017. године, изузев одредаба чл. 9, 103 и 207 које су почеле да се примењују 8. јуна 2016. године, а које се односе на дужност органа да прибави податке по службеној дужности.

²⁵¹ Са ставом наше судске праксе о карактеру одлуке којом се одлучује о законској редовној рехабилитацији упознаћемо се у даљем излагању.

²⁵² Више вид. Драган Милков, *Управно право II – управна делатност*, Нови Сад, 2016, 28-30.

нарочито ће испитати: 1) да ли је извршена споредна казна или трају мере безбедности, те 2) да ли је против осуђеног у току кривични поступак за ново кривично дело учињено пре истека рока предвиђеног за законску рехабилитацију.“

Оваква формулација, сама по себи, није до краја јасна. Језички оквир дозвољава тумачење да орган у овом поступку, осим изричито наведених, на које нарочито треба да обрати пажњу, мора да испита *и какве групе релевантне чињенице*. Из наведене норме, није сасвим јасно о каквим чињеницама је реч. Једно тумачење, без како нам се чини, пуно могућности за још које, могло би се односити на проверавање чињеница да ли су, осим поменутих, додатних, испуњени основни услови за наступање законске рехабилитације, који се односе на врсту и трајање казне, на коју је лице осуђено, њено извршење, евентуалну застарелост или опрост, те протек предвиђеног рока. Ако се изузме ова могућност, овакав начин формулације норме, који егземпларно набраја проверавања која би орган требало да обави, сматрамо недовољно прецизним.

Нарочито указујемо на сложеност поменутих претходних испитивања. Тако, у погледу услова да ли је против осуђеног у току кривични поступак за ново кривично дело, учињено пре истека рока предвиђеног за законску рехабилитацију, мислимо да није довољно прибавити само податке од министарства унутрашњих послова, односно полиције, јер се кривични поступак против неког лица може водити и на основу приватне тужбе.²⁵³ У изнетом смислу, поступајући орган би морао детаљно и подробно испитати ове чињенице, тражећи информације и од судова, што не би требало да представља већи проблем, имајући у виду данас у солидној мери централизован систем управљања судским предметима.

Међутим, није до краја јасно зашто је законодавац уопште предвидео овакво решење. Чини се као да се на овај начин у *ЗКП* постављају додатни услови за законску редовну рехабилитацију. С обзиром на то, да се услови за све видове редовне рехабилитације предвиђају одредбама *КЗ*, није најбоље решење, да и *ЗКП* прописује било какве додатне услове, већ би одредбама процесног кодекса требало уредити искључиво сам поступак законске редовне рехабилитације. Овакво решење, чини нам се лошим из следећег разлога. Као што смо видели, према наведеној одредби члана 570 *ЗКП*, осим проверавања два услова која предвиђа *КЗ*, орган проверава и *да ли је против осуђеног у току кривични поступак за ново кривично дело*, учињено пре истека рока предвиђеног за законску рехабилитацију. Питамо се, какве би импликације имала чињеница да се против окривљеног води кривични поступак. Да ли то значи да би у том случају, орган могао да одлучи да овом лицу не дозволи законску рехабилитацију? Чини нам се, да овде законодавац није обратио довољну пажњу на природу института законске рехабилитације, која под прецизно предвиђеним условима, наступа као што јој каже и сам назив – *по сили закона*.

²⁵³ Вид. Решење Апелационог суда у Београду, Кж2. 4067/2010 од 4.11.2010. године.

Након спроведених претходних испитивања, органу надлежном за вођење казнене евиденције, на располагању су две могућности – да донесе решење о непостојању услова за законску рехабилитацију, или насупрот томе, да донесе решење о законској рехабилитацији.²⁵⁴ Против негативног решења осуђени²⁵⁵ може изјавити жалбу о којој одлучује судија за извршење кривичних санкција. Овде би требало напоменути да у овом случају, о томе одлучује судија *појединац*, а не *судско веће*, које је, као што ћемо видети у наредном излагању надлежно, када о редовној рехабилитацији одлучује суд.

Уколико орган управе не донесе решење о законској рехабилитацији по службеној дужности, тада на основу чл. 572 ст. 1 *ЗКП* осуђено лице од овог органа може захтевати да се утврди да је рехабилитација наступила по закону. Дакле, у овој правној ситуацији поново одлучује исти орган управе, само што он сада више не одлучује по службеној дужности, већ по захтеву странке. Могућности које даље следе, чине се прилично далеким логици управног поступка чија би се правила, упркос томе да је поступак законске рехабилитације регулисан одредбама *ЗКП*, ипак морала примењивати на поступак који води орган управе.

Као што смо раније сумарно изнели, у случају да се орган надлежан за вођење казнене евиденције потпуно оглуши о захтев осуђеног лица, по истеку рока од 30 дана, осуђено лице може тражити да суд, који је у првом степену изрекао пресуду, донесе решење о рехабилитацији, и тада суд о томе одлучује у већу из чл. 21 ст. 4 *ЗКП* (тзв. ванпретресном већу).

Када у наведеној ситуацији одлучује о захтеву осуђеног лица за рехабилитацију, суд ће „пре доношења одлуке *узети изјаву* од надлежног јавног тужиоца“, што није најјасније. Наиме, ако законска редовна рехабилитација наступа по самом закону, зашто је потребно активно учешће јавног тужиоца. Другим речима – намеће се питање која је сврха узимања ове изјаве од јавног тужиоца, и како би то суд требало да поступи у вези с њом. Да ли то значи, да ако се јавни тужилац противи давању законске редовне рехабилитације, суд може

²⁵⁴ Овде би се свакако могло поставити питање карактера и правне моћи овог решења органа управе којим се решава управна ствар. Осим у делу брисања из казнене евиденције, чије се вођење па и брисање налази у надлежности органа управе у складу са правилима управног права, уклањање других дејстава правноснажне осуђујуће кривичне пресуде *pro futuro*, актом органа управе ипак би могло бити предмет расправе.

²⁵⁵ На самом почетку нашег истраживања, пред нама се јавила дилема зашто овде то може учинити само осуђени, а не рецимо, у случају његове смрти и његови наследници. Иако се на крају писања овог рада ова дилема чини сасвим сувишном и, како сада на то гледамо, произилазила је из почетничког недовољног разумевања овог института, ми је овде ипак износимо, како би читалац код кога се евентуално јави слично размишљање, могао лакше и брже доћи до траженог одговора. Наиме, код редовне рехабилитације основано осуђених лица, не постоји правни интерес наследника за редовном рехабилитацијом након смрти осуђеног лица, јер се њоме заправо не уклања сама чињеница осуђиваности, већ се само успоставља правна фикција да је лице неосуђивано, која делује *pro futuro* отклањајући препреке у животу без белега осуђиваности, што има смисла само за живота осуђеног лица. Па ипак, можда би у овом случају *de lege ferenda* требало предвидети да жалбу против негативног решења може, за живота осуђеног лица, поднети рецимо и његов бранилац, законски заступник и сл. у ситуацијама у којима осуђени, из личних или других објективних разлога, може бити спречен да то учини.

одбити захтев за рехабилитацију? И овде нам се чини да је законодавац превидео природу законске рехабилитације која наступа практично *ex lege*.

У погледу одређивања својеврсног редоследа у надлежности за одлучивање о законској рехабилитацији по захтеву осуђеног лица, наишли смо на становиште судске праксе да суд може решавати о захтеву осуђеног, тек у ситуацији, када се „осуђени обраћао надлежном органу [за вођење казнене евиденције – нап.аут.], који није одлучио о поднетом захтеву осуђеног, дакле тек у случају тзв. ћутања администрације.“²⁵⁶

У општем управном поступку, уколико надлежни орган у законском року не донесе решење по захтеву странке, наступа ситуација која се зове *ћутање управе*. Тада се може изјавити жалба због ћутања управе, ако је она иначе дозвољена, односно, ако би, да је донет у питању био првостепени управни акт. Уколико против таквог првостепеног акта, да је донет, жалба не би била дозвољена, тада се због ћутања управе тужбом може покренути управни спор.²⁵⁷ У сличној ситуацији у поступку одлучивања о законској редовној рехабилитацији, међутим, предвиђено је нешто сасвим друго – да странка захтев за законску рехабилитацију може упутити суду опште надлежности који је изрекао пресуду у првом степену.

У овој специфичној правној ситуацији, осуђено лице суду не подноси неко правно средство којим би се побијала чињеница да надлежни орган управе није донео решење. У овој ситуацији, осуђено лице, заправо исти захтев, који је претходно упутило надлежном органу, који се о њега оглушио, сада упућује суду. Ово указује на чињеницу да овде није у питању никаква судска контрола рада надлежног органа, што свакако не би било могуће пред судом опште надлежности. Тако, у односу на нерад, односно неодлучивање органа управе који води казнену евиденцију, *ЗКП* као пропис који и успоставља дужност доношења оваквог декларативног акта о законској рехабилитацији не предвиђа никакву санкцију. За одлучивање о захтеву за рехабилитацију, једноставно је био надлежан један, по свом карактеру орган управе, а пошто он није донео одлуку, надлежан је *иосио* други орган, и то у овом случају, суд. Разматрајући ово из аспекта нашег познавања основа управног права, оваква процесна ситуација не уклапа се ни у један од облика промене надлежности предвиђен у управном поступку, као што су преузимање надлежности, преношење надлежности или споразумна промена надлежности.²⁵⁸

²⁵⁶ Решење Апелационог суда у Београду, Кж2. 3671/2010 од 28.9.2010. године; Иако због неодређености и недоследности законодавца по питањима надлежности органа и њене природе у вези са одлучивањем о редовној законској рехабилитацији, не чуди овакав став судске праксе, ипак смо мишљења да би судови, нарочито другостепени чији је један од задатака уједначавање судске праксе, могли показати нешто боље познавање основа управног права, правне природе, надлежности и поступка жалбе против ћутања управе; више вид. Милков (2016), 232-233.

²⁵⁷ Више вид. Драган Милков, *Управно право III – контрола управе*, Нови Сад. 2011, 88-93.

²⁵⁸ Промене надлежности се иначе односе само на промену месне надлежности. Код преношења надлежности, изричито се наводи да је *промена стварне надлежности, било које врсте айсолутивно забрањена*, те да се одступање од овог правила не може предвидети посебним прописима; вид. Милков (2016), 94-96.

Овакво законско решење у нашем правном систему егзистира више деценија и, истини за вољу, чини се да не прави значајније проблеме. Па ипак, у одређеним сложеним и специфичним ситуацијама, могу се појавити питања која би због конфузије у примени готово дивергентних области права, са сасвим другачијим начелима, могла остати без јасног решења, а тиме и без правне сигурности и заштите права лица на која се односе.

Законодавац је оваквим решењем направио непотребну конфузију у ситуацији која би требало да буде релативно јасна. Наиме, у случају да орган надлежан за вођење казнене евиденције не одлучи о законској редовној рехабилитацији по службеној дужности, тада странка том органу подноси захтев. Уколико по захтеву странке, орган управе не реши у законом остављеном року, тада настаје ситуација коју називамо ћутање управе и странка може да користи одговарајућа правна средства у управном поступку, односно управном спору.²⁵⁹ Иако сâмо вођење казнене евиденције, представља радњу документовања, у смислу бележења правно релевантних чињеница, решавање о законској редовној рехабилитацији осуђеног лица од стране органа надлежног за вођење казнене евиденције, иако је њена садржина кривичноправна, нама се ипак чини као управна ствар, те је стога за њено вођење сасвим примерена надлежност органа управе. Иако смо мишљења да би целокупан поступак у вези са казненом евиденцијом требао да буде адекватан њеном управноправном карактеру, могао би се заузети и сасвим другачији став, који ћемо покушати да образложимо.

Наиме, имајући у виду да је законска рехабилитација ипак у претежном делу ствар кривичноправног карактера, орган управе који води казнену евиденцију могао би се сасвим искључити из поступка, а нарочито из одлучивања о законској редовној рехабилитацији. Овај поступак, како нам се чини, би се могао сасвим пренети на суд, који би по поједностављеном поступку за доношење декларативног решења, одлучивао о законској рехабилитацији.

Овакво, додатно оптерећивање, већ хронично преоптерећених судова чини се сасвим непотребним, и *de lege ferenda* залагали бисмо се за решење које из законске рехабилитације потпуно искључује надлежност суда, каква сада постоји.

Нама се чини да би против одлуке органа управе надлежног за вођење казнене евиденције свакако морала да постоји могућност изјављивања жалбе, одакле се јавља питање, који би то орган, као другостепени, решавао по жалби против одлуке органа надлежног за вођење казнене евиденције. *De lege ferenda* би то свакако требало да буде ресорно министарство, у чијем саставу се налази орган који води казнену евиденцију. У том случају, надаље би у потпуности требало

²⁵⁹ Као што смо напоменули, то начелно могу бити *жалба* или *тужба* (Управном суду) због ћутања управе. У случају када би акт, да је донет, у питању био првостепени управни акт, тада би правно средство била жалба другостепеном управном органу, док би у ситуацији када жалба није дозвољена, односно када је у питању управни акт који би, да је донет, био коначан, тада се због ћутања управе може тужбом покренути управни спор пред Управним судом.

следити логику управног поступка, односно евентуално управног спора због ћутања управе.

Овакво решење било би, према нашем мишљењу много адекватније од постојећег. Наиме, у нашем правном систему у односу на предметно питање постоји нека неприродна промена стварне надлежности, без јасног основа за такво решење, а надлежном органу управе се оставља на вољу да нешто уради, или не уради. Орган надлежан за вођење казнене евиденције, као орган управе, никада не може да бира да ли ће решење донети или не. Оваква могућност не постоји чак ни код дискреционих управних аката. По захтеву странке надлежни орган увек мора да одлучи, а разлика је само у томе како ће та одлука да гласи.²⁶⁰ Тек ту орган управе може да ужива неку слободу код поменутих дискреционих управних аката којима, према законом постављеним јасним условима решење о законској редовној рехабилитацији свакако не припада.

Осим проблематичности у својеврсној промени, односно преносу надлежности са органа управе на суд редовне надлежности, питање које остаје јесте зашто, када одлучивање о законској рехабилитацији кривично осуђеног лица већ дође у надлежност суда, *ЗКП* предвиђа две различите функционалне надлежности – судије за извршење кривичних санкција (у случају када суд одлучује по жалби на негативно решење органа који води казнену евиденцију), односно ванпретресног већа првостепеног суда (када орган надлежан за вођење казнене евиденције уопште није одлучивао о захтеву осуђеног лица за редовну рехабилитацију). Мишљења смо, да би у оба случаја када суд одлучује о законској редовној рехабилитацији о томе требала да постоји иста функционална надлежност. Како нам се чини примереније природи ствари у којима одлучује, а имајући у виду велики број значајнијих надлежности ванпретресног већа у кривичним поступцима, одлучивање о питањима поједностављене законске редовне рехабилитације *de lege ferenda*, ставили бисмо у надлежност судије за извршење кривичних санкција.

2.1.2.2.2. Правна природа решења о законској редовној рехабилитацији

Како према важећим прописима решење о законској рехабилитацији, као што је изнето, могу донети и орган управе, али и суд, уколико овај орган не поступи по захтеву странке, поставља се питање карактера овог решења. Да ли оно представља декларативни управни акт, односно декларативно судско решење, или је његова природа ипак конститутивног карактера?

У погледу судске праксе по овом питању примећујемо став судова да, уколико решење о законској рехабилитацији није донето, лице се, упркос чињеници да је протекао захтевани рок у коме осуђено лице није учинило ново кривично дело, те да су извршене споредне казне, односно да више не трају мере безбедности,

²⁶⁰ Детаљније Милков (2016), 32-35.

уколико су биле изречене, не може сматрати неосуђиваним.²⁶¹ Овакво становиште судова имплицирало би да је решење о законској рехабилитацији конститутивне природе, односно да се без његовог доношења и ступања на правну снагу лице не може сматрати неосуђиваним, односно брисати из казнене евиденције, нити могу престати правне последице његове осуде.²⁶²

У пракси Врховног суда Србије наишли смо на дијаметрално супротно становиште, према коме овај, наш највиши суд закључује да „уколико је реч о законској рехабилитацији, она је аутоматска, наступа по сили закона и није потребно да се актом надлежног органа констатује њено наступање.“²⁶³

Можемо приметити велико разлижење у судској пракси по питању да ли је за наступање законске рехабилитације, неопходно решење надлежног органа донето након спроведеног законом регулисаног поступка или, уз испуњеност законом прописаних услова, законска рехабилитација наступа и без решења надлежног органа односно суда. Тако, чак дијаметрално различита становишта, срећемо у пракси једног истог суда, у практично истом временском периоду.²⁶⁴

Уколико бисмо заузели став да је решење о законској рехабилитацији конститутивно, тада нам се чини да би се лице сматрало неосуђиваним тек од дана његове правноснажности, те да би од тог дана било брисано из казнене евиденције, и да би у односу на осуђеног од тада престале да делују правне последице осуде. Нама се ипак, најближим чини становиште које иде корак даље. Дакле, мишљења смо да да уз испуњеност услова, **законска редовна рехабилитација лица наступа аутоматски преко времена, тј да је решење о томе декларативне природе.** У том смислу би се као тренутак наступања законске редовне рехабилитације, брисања осуде и престанка свих правних последица осуде у односу на рехабилитовано лице, морао би се узети најранији моменат када су се стекли сви услови за законску редовну рехабилитацију, независно од тога када је декларативно решење о законској рехабилитацији донето.

²⁶¹ Вид. Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1 3056/2012 од 13.6.2012; Пресуда Вишег суда у Београду, Кж1 127/2014 од 25.3.2014; *ParagrafLex*

²⁶² Овакав став донекле може бити јасан ако се узме у обзир формалност поступка у коме се утврђује испуњеност услова за законску рехабилитацију. Протек времена, којим би практично аутоматски наступала законска рехабилитација, ни у ком случају не може бити довољан критеријум, јер осим што орган који одлучује о рехабилитацији лица мора да провери да ли је у траженом периоду лице било осуђено за ново кривично дело, односно да ли је против осуђеног у току кривични поступак за кривично дело учињено пре истека рока за законску рехабилитацију.

²⁶³ Решење Врховног суда Србије, Кж. II 1928/2008 од 21.8.2008. године; слично становиште заузео је и Окружни суд у Суботици у свом решењу Кж. 20/2008 од 18.1.2008. године.

²⁶⁴ Упор. Решење Апелационог суда у Београду Кж1. 1934/2011 од 24.5.2011. године и Пресуду Апелационог суда у Београду Кж1. 3056/2012 од 13.6.2012. године.

2.1.2.3. *Услови и поступак за судску редовну рехабилитацију у важећем српском кривичном праву*

Поступци рехабилитације, као што смо већ помињали, регулисани су члановима 569-577 ЗКП, у глави XXIV, која носи наслов *Поступци за осиваривање права осуђеног*. Српски кривичнопроцесни кодекс, пратећи систематику Кривичног законика, познаје две врсте поступка за рехабилитацију – анализирани поступак за законску, те *поступак за судску рехабилитацију*, којим ћемо се управо позабавити.²⁶⁵

Као и у погледу услова за наступање законске рехабилитације, КЗ предвиђа услове под којима може наступити друга врста редовне рехабилитације – *судска*. Тако, у поређењу са првом, за судску рехабилитацију КЗ не познаје услов раније неосуђиваности. Судска редовна рехабилитација у нашем праву дозвољена је у погледу лица која су први пут осуђена, али и према повратницима. У случају да је лице више пута осуђивано, чему је нарочито посвећен члан 100 КЗ, предвиђено је да ова врста рехабилитације може наступити, само под условом да су у погледу сваког кривичног дела испуњени сви услови, као што су врста односно трајање казне на коју је лице осуђено, као и протек предвиђеног времена за свако од кривичних дела.

Сам назив поступка за судску рехабилитацију, довољно нас упућује о каквој је редовној рехабилитацији реч. Наиме, у овом случају, за разлику изложене хетерогене и „променљиве“ надлежности у погледу законске рехабилитације, може да одлучује једино надлежни суд. Да би се осуђено лице судски рехабилитовало, оно мора да покрене судски поступак подношењем молбе за рехабилитацију надлежном суду. Као што ЗКП наводи, поступак за судску рехабилитацију покреће се по молби осуђеног или његовог браниоца, о којој одлучује ванпретресно веће (из чл. 21 ст. 4) суда који је судио у првом степену (чл. 573).

Одмах по пријему молбе за судску рехабилитацију, веће ће испитати да ли су испуњени законски услови за подношење молбе и решењем ће одбацити молбу, ако утврди: 1) да је поднета од стране неовлашћеног лица; 2) да је осуђеном изречена казна затвора преко пет година; 3) да је осуђени у року од десет година од дана издржане, застареле или опрштене казне затвора преко три до пет година учинио ново кривично дело (чл. 574 ст. 1 тач. 1, 2 и 3 ЗКП). Дакле, на самом почетку суд проверава *материјалне услове* који су нужни да за судску рехабилитацију, те уколико они нису испуњени, доноси решење којим молбу осуђеног лица или његовог браниоца одбацује.

Ако не донесе решење о одбацивању молбе, веће *може* спровести потребне провере, утврдити чињенице на које се позива осуђени и прибавити доказе о свим околностима које су важне за одлуку, а нарочито о владању осуђеног и о томе да ли је, према својим могућностима, надокнадио штету проузроковану кривичним

²⁶⁵ У упоредном праву: Martine Herzog-Evans, "Judicial rehabilitation in six countries: Australia, England and Wales, France, Germany, The Netherlands and Spain, *European Journal of Probation*, 1/2011, 1-3

делом (чл. 574 ст. 1 ЗКП) С обзиром на решење које предвиђа КЗ, сматрамо да суд у овом случају мора да спроведе потребне провере, јер код судске рехабилитације постоји могућност да суд одлучи да рехабилитује осуђеника, али и да одлучи супротно. У том смислу, чини нам се нужним, да суд утврди да ли је осуђени рехабилитацију заслужио или није. Како би дошао до чињеница на основу којих може да одлучи да ли осуђени заслужује да буде рехабилитован или не, веће може од полиције на чијем је подручју осуђени боравио после издржане казне затражити извештај о владању осуђеног, а може такав извештај тражити и од завода у којем је осуђени казну издржао. Овакво решење законодавца у односу на судску редовну рехабилитацију је сасвим оправдано, јер се из ових извештаја може сазнати о понашању осуђеног за време издржавања казне, као и за све време док суд не одлучи о рехабилитацији.

У случају да споредна казна није извршена, или још увек трају мере безбедности (што је мало вероватно имајући у виду рок од 10 година, који се за овај вид редовне рехабилитације тражи), суд неће дозволити рехабилитацију. У случају лица које је више пута осуђивано, суд га својом одлуком може рехабилитовати, ако су у погледу сваке осуде – односно осуде за свако кривично дело за које је лице осуђено, испуњени сви услови за наступање законске, односно судске рехабилитације.

Након што смо сагледали све услове за законску, али и судску редовну рехабилитацију, овде ћемо се само кратко осврнути на решење које предвиђа швајцарски Кривични законик²⁶⁶, а које нам се учинило занимљивим. Наиме, у односу на наше кривично законодавство, швајцарски кривичноправни систем је нешто строжи у погледу рокова за наступање рехабилитације. Тако је у њиховом правном систему најкраћи рок за наступање рехабилитације предвиђен у случају осуде на условну осуду, новчану казну или рад у јавном интересу, и он износи *чак десет година*.²⁶⁷ Специфичан је и начин рачунања рокова, који се у случају учиниоца који је повратник, рачуна у складу са специфичном формулом, која у обзир узима рок предвиђен за наступање рехабилитације у односу на изречену казну, на који се додаје време трајања раније уписане казне. Надаље, у погледу осуде за кривично дело за које је изречена казна затвора од 5 година или дужа казна, рок за рехабилитацију износи 20 година. У случају када се ради о лицу, које је раније већ било осуђивано, рецимо на казну затвора од 7 година, тада ће се овај рок продужити за трајање раније осуде, па ће рок чијим истеком може наступити рехабилитација, за дело за које је лице касније осуђено, износити 27 година.²⁶⁸

²⁶⁶ *Schweizerisches Strafgesetzbuch*, даље: *SStGB*, од 21.12.1937. са стањем на дан 1.1.2017; <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/201701010000/311.0.pdf>, 16.2.2017.

²⁶⁷ *SStGB*, чл. 369.3, 159; У нашем правном систему законска рехабилитација лица осуђеног на условну осуду наступа након једне године, а осуђеног на новчану казну или казну рада у јавном интересу у року од три године од гашења казне, КЗ чл. 98 ст. 3 тач. 2 и 3.

²⁶⁸ Према Kurtović Mišić *et.al.* (2012), 725.

Имајући у виду све анализиране услове за наступање законске или судске редовне рехабилитације, осврнућемо се на могућност наступања редовне рехабилитације мимо било каквих ограничења. У нашем правном систему, ово је могуће у виду редовне рехабилитације путем амнестије или помиловања.

Тако се амнестијом и помиловањем, редовна рехабилитација може дати и мимо свих законом постављених услова. У погледу амнестије, као акта највишег представничког и законодавног тела, чије се одлуке у виду закона о амнестији објављују у Службеном гласнику, ова могућност се чини сасвим прихватљивом. Наиме, актом амнестије се може дати аболиција, у погледу било ког кривичног дела, што је ипак донекле ограничено питањем легитимитета, а не само легалитета овакве одлуке. Тим пре, омогућити рехабилитацију лицима, која су своју казну за било које дело, већ издржала, чини се сасвим одрживим.

Са друге стране, могућност да се лицу редовна рехабилитација да актом помиловања, са аспекта легитимитета, начелно не би требала бити проблематична. У нашем систему, председник републике се, практично једини бира на непосредним и директним изборима, и имајући у виду начин формирања листа народних посланика испред политичких партија, чини се да управо Председник Републике има највиши степен легитимитета и овлашћења да поступа у име грађана. Па ипак, одређени проблеми, за које сматрамо да постоје у области регулативе помиловања, као што су чињеница да се одлуке о помиловању нигде не објављују, остављају простор за размишљање о редовној рехабилитацији која, када се даје актом помиловања, није ничим ограничена. Одређеним аспектима амнестије и помиловања, па тако и њиховим везама са рехабилитацијом, нешто више ћемо се бавити пред крај овог поглавља у делу нарочито посвећеном овим институтима.

2.1.2.4. Правне последице редовне рехабилитације у важећем српском праву

У погледу дејстава рехабилитације основано осуђених лица, са основом у кривичном материјалном праву, коју ми овде називамо редовном, подсетићемо да *КЗ* познаје њену поделу на законску и судску, али практично и превиђа да сопственим одредбама дозвољава постојање и ничим ограничене рехабилитације путем милости, односно амнестије или помиловања. Имајући у виду да *КЗ* на наведени начин предвиђа практично три врсте рехабилитације, које се могу дати путем четири различита правна акта, овај законски текст, за разлику од услова под којима могу наступити, ни на који начин не разликује њихова дејства. Наиме, све редовне рехабилитације, и законска, и судска, али и редовна рехабилитација путем амнестије или путем помиловања, уз испуњеност различитих услова, када наступе производе исте правне последице.

У том смислу, основно, материјалноправно дејство редовне рехабилитације основано осуђених лица у српском кривичном праву, састоји се у успостављању правне фикције да се осуђени сматра неосуђиваним. Правне последице редовне

рехабилитације прописане су Кривичним закоником, као основним извором кривичног материјалног права, што сведочи о томе да је рехабилитација суштински институт општег дела кривичног материјалног права. Као и у погледу далеко највећег броја кривичноправних ствари, правила процедуре у складу са којима се води поступак за давање законске, али и судске редовне рехабилитације, уређује се Закоником о кривичном поступку. Према решењу важећег Кривичног законика, правне последице редовне рехабилитације су:

- брисање из казнене евиденције,²⁶⁹
- престанак свих правних последица осуде;
- успостављање фикције да се лице сматра неосуђиваним.

Свако лице осуђено у кривичном поступку, уписује се у казнену евиденцију. Питање давања података из казнене евиденције, такође је, као што смо детаљно описали у првом делу овог рада, детаљно регулисано одредбама КЗ. Само одређени круг лица, уз испуњење закоником предвиђених услова, имају право да траже, и остваре увид у податке из казнене евиденције. Након гашења казни, односно појединих других кривичних санкција, осуђено лице међутим није нужно сасвим ван граница кривичноправне репресије. Безмало, све док се осуђено лице налази уписано у казненој евиденцији као осуђивано, оно потенцијално, а најчешће и фактички трпи и одређене правне последице осуде.

Када наступи редовна рехабилитација, осуђено лице се тада брише из казнене евиденције²⁷⁰, што значи да нико не може, и што је још значајније, *не сме да дође у њосед њодајка да је њо лице раније било осуђивано*. На основу изнетог, уколико би то лице касније, у току живота, учинило рецимо кривично дело, нико па ни истражни нити правосудни органи, не би смео да сазна да је раније то лице раније осуђивано. Па чак, и корак даље, када би на било који, правно дозвољен или недозвољен начин има овакво сазнање, оно би практично било сасвим бескорисно. Све ово гарантује, да се лицу које је рехабилитовано у поступку редовне рехабилитације, околност да је некада раније било осуђивано, не може узети као отежавајућа околност – јер нико не зна за ту околност, односно постоји неоторива правна претпоставка да ово лице није осуђивано. У наведеном смислу, правна фикција раније неосуђиваности рехабилитованог лица, управо извире из одлуке којом се утврђује да је наступила редовна рехабилитација. Одлука којом је дата редовна рехабилитација, представља правни основ за **брисање осуђеног лица из казнене евиденције**.

У зависности од осуде, у смислу осуде за одређена кривична дела или на одређене казне, наступају и одговарајуће правне последице осуде. Иако се на први поглед крију изван система кривичних санкција, и што је значајније заправо избегавају примену строгог начела законитости у домену прописивања и изрицања

²⁶⁹ У упоредном праву вид. Bronwyn Naylor, "Criminal Records and Rehabilitation in Australia", *European Journal of Probation*, 1/2011, 79-96.

²⁷⁰ Вид. Јаковљевић (1991), 152-160.

кривичних санкција.²⁷¹ Правне последице осуде умеју да буду изузетно репресивне и да погоде осуђено лице некада и већом силином него саме кривичне санкције, јер се оне никада не могу одмерити, али и из разлога јер се односе на престанак или губитак одређених права, која сва друга лица поседују.

Осим брисања из казнене евиденције, као предуслова за успостављање правне фикције неосуђиваности, основна правна последица редовне рехабилитације састоји се управо у *брисању свих правних последица осуде*. На овај начин, осим брисања трага у казненој евиденцији о његовој ранијој осуђиваности, рехабилитованом лицу омогућава се потпуна ресоцијализација у друштву. Омогућава му се да се запосли без икаквих препрека, да стиче сва права, као и сваки други грађанин беспрекорне прошлости. Све до тренутка када је рехабилитација наступила, осуђено лице није могло да у потпуности реинтегрише у друштво, јер за њега није било могуће остваривање одређених права, која су у односу на њега била суспендована због дејстава правних последица осуде.

Напоследку, наступањем редовне рехабилитације *осуђени се сматра неосуђиваним*. Као што смо поменули, брисањем осуде из евиденције након наступања редовне рехабилитације, подаци о брисаној осуди не могу се ником дати. Наиме, нико не може да се упозна да податком да је рехабилитовано лице, некада у прошлости било осуђивано. Осим експлицитне забране давања података о брисаној осуди из казнене евиденције, као и самог поступка брисања уписа, *КЗ* изричито наводи да се осуђено лице након рехабилитације сматра неосуђиваним. Мишљења смо да је ово добро изузетно квалитетно решење нашег законодавца, из разлога што иако се самим брисањем из казнене евиденције осуђени фактички сматра неосуђиваним, *КЗ* ово и изричито наводи.

Овакво решење законодавца води закључку, да се лице које је било осуђивано, отуда се можда и налазило на издржавању казне, наступањем редовне рехабилитације, у потпуности реинтегрише у заједницу и постаје слободан грађанин. Све у циљу ресоцијализације као врхунског циља кривичног права.²⁷² Редовна рехабилитација је по својим дејствима у односу на кривично дело на које наступа, увек потпуна. Њоме није могуће интервенисати у одређене аспекте осуде, у смислу њихове корекције, ублажавања и сл. Раније осуђено лице, наступањем редовне рехабилитације, потпуно је свеједно да ли на основу самог закона, одлуке суда, закона о амнестији или одлуке о помиловању, након ступања тог акта на правну снагу постаје пуноправан члан друштва, а његова ранија осуда, формално правно у потпуности пада у заборав.

²⁷¹ Правне последице осуде се прописују другим најчешће ванкривичним законима и улазе у правно дејство на основу њих, потпуно ван установљених стандарда које важе за кривичне санкције изречене у кривичном поступку.

²⁷² Вид. Žuženić (1978), 66.

2.2. Ванредна рехабилитација

(осићваривање љрава лица неосновано лишеној слободe или неосновано осућеној са основом у кривичном љроцесном љраву)

Имајући у виду да је за покретање кривичног поступка довољан релативно низак степен сумње да је лице учинило кривично дело, то отвара широке могућности да се покренути поступак оконча супротним закључком. Само вођење кривичног поступка према одређеном лицу, може имати значајне последице по њега у средини у којој живи и ради. Па ипак, ово представља само последицу претпоставке невиности, као врхунског начела кривичног и кривичног процесног права, која се може оборити искључиво у законом регулисаном кривичном поступку.

Не би требало заборавити да, осим могућности да је окривљени заиста невин, разлог изостанка закључка о његовој кривичној одговорности може бити једноставно и доказни дефицит, прекид поступка из одређених личних или објективних разлога, или било која процесна мањкавост. Осућујућа кривична пресуда, разуме се, може изостати, чак и када је одређено лице у материјалном смислу учинило кривично дело, а то, из било ког разлога не буде установљено правноснажном кривичном пресудом.

Неосновано покретање и вођење кривичног поступка, иако се разликује од неосноване осуде, као што смо напоменули, може имати значајне импликације по окривљеног у зависности од његове личности, природе посла којим се бави или средине у којој живи и ради.

Па ипак, ако бисмо посматрали евентуални основ, на коме би лице према коме је „неосновано“ покренут и вођен кривични поступак који није и окончан кривичном осудом, то би се могло односити пре свега на случајеве извесне злоупотребе кривичног прогона у смислу покретања и вођења појединих фаза преткривичног, односно кривичног поступка на неадекватном нивоу сумње, односно засновано на погрешним одлукама надлежног органа или одлукама за чије доношење нису били испуњени материјални или формални услови. У овим случајевима се нарочито поставља питање основаности лишавања слободe. Нисмо до краја сигурни у којој мери би се свако покретање кривичног поступка које за исход нема осуду, могло по себи сматрати неоснованим. На пример, осумњичени, односно окривљени и сам може дати допринос оваквој ситуацији својим несмотреним понашањем на месту извршења кривичног дела, чак рецимо и погрешним схватањем права.

Како се истиче у литератури, одговорност за штету која је настала услед неосноване осуде или лишења слободe, у највећем броју правних система, у које је уопште уведена, уведена је тек релативно скоро, свакако, много после редовне рехабилитације основано осућених лица. Идеја о томе полази из развоја „људских права, која је имала упориште у схватању о урођеном човековом достојанству из

којег произилазе, као неутуђива, права и слободе које никаква власт нити дарује нити може одузети. Њих је дала природа, а не држава.“²⁷³

У наредном излагању ми ћемо се за потребе бољег разумевања корена ванредне рехабилитације у нашем правном систему, позабавити у најкраћем прегледом историјског развоја ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе у нашем праву.

Имајући у виду, да смо схватања да је специјална рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога у нашем савременом праву, по својој правној природи ближа ванредној него редовној рехабилитацији, ми ћемо значајну пажњу посветити анализи важећих одредаба о овој врсти рехабилитације са основом у кривичном процесном праву. На овај начин, сматрамо да ће бити могуће сагледати и у одређеној мери упоредити институте ванредне и специјалне рехабилитације у савременом српском праву, те упоредити их и одвојити од, како нам се чини, битно другачије редовне рехабилитације.

Као што смо напоменули, историјски развој опште рехабилитације неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе, представља сасвим посебно научно поље у домену кривичног процесног права. У том смислу, ми смо се на његову еволуцију кроз историју нашег кривичног процесног права, што није наша ужа научна област, само сасвим сумарно осврнули, у смислу њеног односа са специјалном рехабилитацијом, такође неосновано осуђених лица, али из специјалних, политичких или идеолошких разлога.

2.2.1. Историјски осврт на институти ванредне рехабилитације у српском кривичном процесном праву

Сви наши законици о кривичном поступку од Другог светског рата, осим важећег ЗКП из 2011. године, одржали су на снази одредбе чланова 6 и 7 Уводног закона за Законик о кривичном поступку из 1953. године²⁷⁴, којима се практично онемогућавало понављање кривичних поступака који су правноснажно окончани пре његовог ступања на снагу, 1. јануара 1954. године.

Тачније, на понављање поступака окончаних пре 1954. године, примењивале су се одредбе Законика о кривичном поступку из 1948. године (у даљем тексту: ЗК⁴⁸)²⁷⁵, према којима је предлог за понављање кривичног поступка могао поднети само јавни тужилац. Корак даље, одредбе којима се регулише питање накнаде штете неосновано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе примењивале су се само на правноснажне осуде

²⁷³ Milan B. Marković, „Osnov odgovornosti za štetu zbog neosnovanog lišenja slobode i neosnovane osude“, *PRAVO – teorija i praksa*, 1-3/2014, 50.

²⁷⁴ *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [40/53](#).

²⁷⁵ *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [97/48](#).

донете након ступања на снагу ЗКП.²⁷⁶ На овај начин је, све до последњег, важећег ЗКП, у кривичном поступку, као једином природном окружењу за преиспитивање правноснажних кривичних осуда, било немогуће то учинити.

Институт ванредне рехабилитације, односно накнаде штете због неосноване осуде и неоснованог лишења слободe, велики број држава у својим правним системима уопште није познавао све до половине прошлог века. Лица која су била неосновано осуђена или су била мимо законских услова лишена слободe, могла су остварити веома узак спектар права. Ова лица су, практично, имала могућност само да остваре извесну накнаду штете и то у складу са грађанским правом, на начин који је био предвиђен за накнаду било које друге штете. Оно што је специфично јесте да је тужена страна овде могао бити само судија или други службеник, а не држава сама. Ово је за последицу имало изостанак накнаде штете у случајевима који су се у пракси најчешће и јављали, а то су они у којима је до неоснованог лишења слободe или неосноване осуде дошло без кривице било ког лица. Пре свега, ово из разлога што нису постојали посебни правни основи за одговорност за штету од стране правних лица, односно за одговорност без кривице или без обзира на кривицу, али и због грађанскоправног судског имунитета државе, који је раније имао знатно шире дејство.²⁷⁷ Па ипак, у референтном историјском периоду после Другог светског рата, на који се ово наше истраживање превасходно односи, стање у упоредном праву је значајно другачије, па је већ дуже време, у већој или мањој мери, у већини држава признато право на накнаду штете због неоснованог лишења слободe и неосноване осуде и то често као уставно право грађана.²⁷⁸

Имајући у виду вишезначност појма *рехабилитација* у кривичном праву, којим се означавају потпуно различити институти кривичног материјалног, односно кривичног процесног права, овде ћемо учинити осврт на употребу термина рехабилитација у нашем кривичном процесном праву после Другог светског рата.

Наиме, све до Законика о кривичном поступку из 1976. године у нашем кривичном процесном законодавству се за остваривање права лица чија је осуда или лишавање слободe било неосновано, *не користи термин рехабилитација*. Као што ћемо видети у даљем излагању у погледу остваривања права ових лица користи се углавном термин *накнада штете*.²⁷⁹ Тако се у нашем правном систему, све до

²⁷⁶ Тако. Бркић (2008), 197.

²⁷⁷ Милан Б. Марковић, „Накнада штете због неосноване осуде и лишења слободe у англосаксонском праву“, *Страни правни животи*, 1/2015, 208.

²⁷⁸ Nataša Mrvić-Petrović, Zdravko Petrović, „Naknada štete zbog neosnovanog lišenja slobode ili neosnovane osude u stranim zakonodavstvima“, *Страни правни живот*, 3/2010, 11.

²⁷⁹ Као што смо излагали у делу о редовној рехабилитацији, поступак рехабилитације основано осуђених лица, регулисан је још у предратним изворима нашег кривичног процесног права. У том, чисто језичком смислу, наши кодекси кривичног процесног права и пре Законика о кривичном поступку 1976. године, „помињу“ реч *рехабилитација*, али не у смислу остваривања права неосновано осуђених лица, већ регулишући *посредно редовне рехабилитације основано осуђених лица са основом у кривичном материјалном праву*.

1976. године, под термином рехабилитација подразумевала само рехабилитација основано осуђених лица, којом се након гашења казне и доказа да се у одређеном временском року лице поправило, брисала осуда, односно успостављала фикција неосуђиваности у зависности од решења кривичног материјалног права. У наведеном смислу, како тада није постојала ни рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, није било основа за термилошка преклапања и дилеме у погледу института рехабилитације.

До 1976. године наши кривичнопроцесни кодекси, у својим изворним или измењеним верзијама, на различите начине термилошки су одређивали питања, која ми подводимо под ванредну рехабилитацију. Тако ћемо се и ми у овом сумарном осврту на развој овог института у нашем кривичном процесном праву, користити терминима које, у погледу остваривања права лица чија је осуда поништена, користи сваки од ових процесних закона.

Када се вратимо у период непосредно после Другог светског рата, прилично очекивано, наш први послератни процесни кодекс, Законик о кривичном поступку из 1948. године, није пружао никакву заштиту лицима која су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе.²⁸⁰

У првом следећем Законик у кривичном поступку из 1953. године, предметна категорија лица се одређује као „неојравдано осуђена“ док се у односу на њих регулише само право на „накнаду штеће“.

2.2.1.1. Накнада штеће неојравдано осуђеним лицима према одредбама Законика о кривичном поступку из 1953. године

У нашем правном систему неосновано осуђена лица и лица неосновано лишена слободе, извесну заштиту први пут добијају у 1953. године. Тако Законик о кривичном поступку из 1953. године (у даљем тексту: *ЗКп53*)²⁸¹, у глави XXXI (чл. 472-479) уређује управо поступак за накнаду штете, како насловљава ову главу, **неојравдано осуђеним лицима**.

Одредбама *ЗКп53* регулисано је само право ових лица на накнаду имовинске штете, и то у случају неоправдане осуде и незаконитог притвора, односно истражног затвора (чл. 479), али не и неоснованој лишења слободе.²⁸² Осим наведеног ограничења основа, права лица била су ограничена и у погледу врсте штете чија се накнада могла по овом основу захтевати.

Тако, према овом пропису, лице које је било неоправдано осуђено, имало је право само на накнаду имовинске штеће, али не и право на накнаду неимовинске

²⁸⁰ Тако Бркић (2008), 190.

²⁸¹ Чл. 472, *Сл. гласник ФНРЈ*, 40/53, 43/53 – испр., 52/59, 3/60 – упут., 5/60 – преч., 30/62; *Сл. гласник СФРЈ*, бр. 12/65, 23/67, 50/67 – преч., 25/68 – испр., 54/70, 6/73, 9/73 – испр.; донет 30. септембра 1953. године, ступио на правну снагу и примењивао се од 1. јануара 1954. године.

²⁸² Бркић (2008), 190.

штете. Законик о кривичном поступку из 1953. године је ова права регулисао, тако што је чланом 472 предвидео да се неоправдано осуђеним, сматрало лице:

1. ако је правоснажном пресудом **било осуђено**, па је доцније поводом понављања кривичног поступка дозвољеног у његову корист, **нови њосиууак њравоснажно обустиављен**; (чл. 472 сш. 1 шач. 1), као и
2. у свим случајевима када је правоснажно **осуђено** лице доцније правоснажном пресудом **ослобођено од оишужбе**, или је правоснажном пресудом **оишужба одбијена**,

изузев случаја кад је оптужба одбијена због тога што није било предлога или одобрења за гоњење, или што је приватни тужилац одустао од гоњења, или што суд није био надлежан. (чл. 472 сш. 1 шач. 2).

Овакав начин уређења питања, како *ЗКш53* одређује, неоправдано осуђених лица, као што смо указали, значио је да лице, које је **неосновано било лишено слободе није имало њраво на накнаду шшеште, уколико њо** лишавање слободе, како је изричито захтевао члан 479 *ЗКш53*, **није било незакониш**.

У погледу круга лица којима је ово право било ускраћено, Законик о кривичном поступку из 1953. додатно предвиђа да осуђени не може захтевати накнаду штете, ако је својим лажним признањем или на други начин, намерно проузроковао своју осуду. Право на накнаду штете осуђено лице губило је такође, и у случају ако против првостепене пресуде којом је осуђено, није изјавило жалбу, или се права на жалбу одрекло, односно ако је одустало од ње (чл. 472 сш. 3).

У погледу све три ситуације (*лажно њризнање, намерно њроузроковање осуде* или *некоришћење њрава на жалбу*), експлицитно је предвиђено да ниједна од ових ствари не сме бити изнуђена силом, претњом, обманом или сличним средствима којима се утиче на вољу и поступак осуђеног лица (чл. 472 сш. 2). У овим случајевима право на накнаду штете, не би било искључено.

Као што смо поменули, Законик о кривичном поступку из 1953. године, је права лица које је било неоправдано осуђено, ограничио **искључиво на њраво на накнду имовинске**, али не и неимовинске штете.

У складу са одредбама *ЗКш53* поступак за рехабилитацију, коју ми називамо ванредном, могао је да се покрене пред државним секретаријатом за правосудну управу народне републике, односно пред покрајинским извршним већем Аутономне Покрајине Војводине, ради евентуалног постизања споразума о постојању штете, њеној врсти и висини накнаде.

Међутим, ако до тог споразума, на основу овог предлога, не би дошло или у случају ако по постигнутом споразуму државни секретаријат за правосудну управу, односно покрајинско извршно веће, у року од месец дана од дана пријема захтева, подносиоцу захтева не би доставили решење, он је имао право да свој

захтев за накнаду штете постави суду који је изрекао ранију пресуду у првом степену (чл. 474).

У овом случају, када је у одлучивању о ванредној рехабилитацији, према тадашњој законској формулацији „неоиправдано“ осуђеног лица, одлучивао суд, поступак је текао на следећи начин. Судија кога одреди председник надлежног првостепеног суда, спроводио је „извиђаје ради прикупљања доказа“, који су били потребни за одлуку о оправданости захтева, односно о врсти и висини штете. По извршеном извиђају судија је обавештавао подносиоца захтева, да је у року од осам дана од пријема тог обавештења, имао право да прегледа списе и образложи свој захтев. Након што је подносилац образложио свој захтев или у другом случају, кад прође рок за давање овог образложења, судија је списе слао врховном суду народне републике, односно Врховном суду АП Војводине (чл. 475).

Дакле, у овом случају, суд који је пресудио у првом степену, практично је само спроводио извиђање случаја, а одлуку о накнади штете доносио је надлежни врховни суд. Пред овим, највишим судом, тада народне републике или аутономне покрајине, евентуална јавна расправа је започињала извештајем судије известиоца, кога за то одреди председник већа. После извештаја известиоца реч је добијао подносилац захтева или његов пуномоћник, како би добио прилику да захтев образложе. Потом би надлежни јавни правобранилац народне републике, односно АП Војводине, како се у овом пропису наводи, „сставио“ свој предлог.

У случају да надлежни врховни суд, пред којим се води расправа, заузме став да је стање ствари било довољно разјашњено, доносио је решење којим је одлучивао о оправданости захтева, врсти и висини накнаде штете. Занимљива је била и одредба која је предвиђала и одређену одговорност у погледу плаћања трошкова у случају неуспеха захтева. Наиме, било је могуће обавезати подносиоца захтева да сноси трошкове проузроковане овим поступком за накнаду штете, али само ако је његов захтев био *очигледно неоснован*.²⁸³

2.2.1.2. Накнада штете неоиправдано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе у складу са Законом о изменама и допунама ЗКП из 1965. године

Могућности за накнаду штете у складу са изнетим правилима Законика о кривичном поступку из 1953. године, проширене су Законом о изменама и допунама из 1965. године (у даљем тексту: ЗКп65)²⁸⁴. У погледу члана 513, који је каснијим изменама настао од некадашњег члана 479, ЗКп65 уноси значајне измене.

²⁸³ Чл. 477 ЗКп53; Мада се ми питамо, како би то поступајући органи, од суда који је донео осуду у првом степену, уз све учеснике поступка, па све до надлежног врховног суда народне републике или аутономне покрајине, у току целог поступка нису за све то време утврдили да је захтев „очигледно неоснован“ иако су по њему поступали.

²⁸⁴ Чл. 41 Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 12/65, од 24. марта 1965. године, који је ступио на правну снагу 1. априла 1965. године; Иако се овде ради само о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из 1953. године, значај у проширивању

Тако је чланом 42 Законика о кривичном поступку из 1965. године, предвиђено да ће се у члану 513 реч „незаконито“ заменити речима „без основа“ и на овај начин омогућена је и заштита лицима која су, „неосновано задржана у притвору или истражном затвору“.

Као што смо раније истакли, до ступања ових измена и допуна у правни живот, у нашем правном систему није постојало право на накнаду штете у случају незаконитог лишења слободе. Управо овим ЗКП65, на новим темељима које је поставио Устав СФРЈ из 1963. године²⁸⁵, ова заштита је *проширена и на лица неосновано задржана у притвору или истражном затвору*.

Тако је од ових измена у нашем правном систему, било могуће остварити право на накнаду штете не само у случају *неојравдане осуде*, већ и право на накнаду штете *услед неоснованог лишења слободе*.

Међутим, ни овим изменама и допунама *није предвиђено право на накнаду неимовинске штете*. Ово ће бити учињено тек након неколико следећих новела овог, темељног закона кривичног процесног права.

2.2.1.3. *Права неојравдано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе у складу са Законом о изменама и допунама ЗКП из 1970. године*

Даљим развојем нашег кривичног процесног права, који се наставио доношењем и ступањем на правну снагу Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из 1970. године²⁸⁶, наступиле су одређене измене у погледу ванредне рехабилитације неосновано, тада „неојравдано“, осуђеног лица, односно лица неосновано лишеног слободе. У погледу ових измена, нама се два питања чине значајнијим од осталих.

Прво, овим прописом сада је у члану 500, предвиђено да лице има право *на накнаду штете*, без икаквих ближих одређења, односно ограничења. У том смислу, придружујемо се мишљењу аутора који у овој формулацији нашег законодавца виде ширење права неосновано осуђеног односно неосновано лишеног слободе, осим на накнаду имовинске (материјалне), и на накнаду неимовинске (нематеријалне) штете.²⁸⁷

Надаље, овим изменама уводи се по први пут, осим права на накнаду штете и једно ново право лица које је било неојравдано осуђено или неосновано лишено

права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе заслужује нарочиту анализу, а прегледности ради новеле које је у ЗКП53 унео овај закон представљаћемо у даљем тексту као ЗКП65; слично и Бркић (2008), 190.

²⁸⁵ Сл. лист СФРЈ, бр. 14/63, од 10. априла 1963. године.

²⁸⁶ Чл. 8 Закона о изменама и допунама Закона о кривичном поступку, Сл. лист СФРЈ, бр. 54/1970, од 3. децембра 1970. године, који је ступио на правну снагу 11. децембра 1970. године; Овим законом измењен је члан 504 ЗКП53; тако и Бркић (2008), 190.

²⁸⁷ Према Бркић (2008), 190.

слободе. Наиме, ово лице је, на основу члана 504, сада имало право и на својеврсно морално задовољење. Овом одредбом било је предвиђено да неоправдано осуђено лице и лице неосновано лишено слободе, може захтевати да се пресуда, којом је утврђено да је ранија осуда била незаконита, објави у новинама или другим средствима јавног информисања. Услов за остваривање овог права, био је постављен тако, да је углед неосновано осуђеног лица требао бити „теже повређен“, што подразумева да се постојање овог правног стандарда морало доказивати.

2.2.1.4. *Поступак за накнаду штете, рехабилитацију и остваривање дружих права лица неоправдано осуђених и неосновано лишених слободе у складу са ЗКП из 1976. године.*

Након великог броја значајних измена кривичног процесног кодекса из 1953. године, пред сам крај 1976. године донет је нови Законик о кривичном поступку (у даљем тексту: *ЗКП76*)²⁸⁸

Управо одредбама овог законика, односно наслова његове главе XXXII која је обухватала чланове од 541 до 549, по први пут се у нашем кривичном процесном законодавству термин рехабилитација употребљава за неки други институт осим редовне рехабилитације основано осуђених лица са основом у кривичном материјалном праву.

Занимљиво је то што овај проблем, који се тиче употребе термина рехабилитација за један потпуно различит институт, очигледно уочава и сам законодавац. Наиме, у претходном Законик у кривичном поступку из 1953. године, закључно са последњим изменама, глава XXIX носила је назив „*Поступак за рехабилитацију и брисање осуде*“. Одредбама ове главе био је регулисан је поступак рехабилитације основано осуђених лица са основном у кривичном материјалном праву.

У новом *ЗКП76*, законодавац мења назив главе XXIX која се односи на редовну рехабилитацију. У овом кодексу кривичног процесног права, ове одредбе сада се одређују као „*Поступак за доношење одлуке о брисању осуде или пресјанку мера безбедности и правних последица осуде*“, док, као што смо изнели, наслов главе која се односи на питања ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица кооптира термин „*рехабилитација*“. Иако се овде ради само о номотехници и језичком одређењу наслова глава, ми смо ипак мишљења да је законодавац, преузевши из неког разлога термин рехабилитација у сферу неоснованих осуда, ипак исправно одлучио да у погледу редовне рехабилитације не користи овај појам. Па ипак, на овај начин проблем ни у ком случају није био решен. Насупрот, тек је ступио на правну сцену. Наиме, чињеницом да је унутар кривичног процесног

²⁸⁸ *Сл. лист СФРЈ*, бр. [4/77](#), [36/77](#) – испр., [60/77](#) – испр., [14/85](#), [74/87](#), [40/88](#) – УС, [57/89](#), [3/90](#), [14/92](#) – УС, *Сл. лист СРЈ*, бр. [27/92](#), [24/94](#)), који је у изворном тексту донет 24. децембра 1976, објављен 14. јануара 1977, а на снагу је ступио 1. јула 1977. године.

кодекса обезбеђена конзистентност употребе термина рехабилитација, овај термин није искључен из кривичног материјалног права, где је настао да се користи за институт редовне рехабилитације основано осуђених лица.²⁸⁹

У наведеном смислу, сагласни смо са ставом професорице Бркић да је термин *рехабилитација* у наше кривично процесно законодавство дошао под утицајем уставних формулација из 1974. године, односно *ЗК76*, и од тада наставља ову традицију у свим каснијим уставима и кривичнопроцесним законима.²⁹⁰

Након што је термин рехабилитација, сада у значењу ванредне рехабилитације, како смо га ми ближе одредили, ушао у ткиво нашег кривичног процесног права, његово уређење се у наредних неколико деценија није значајније променило. У наведеном смислу, а како бисмо се приближили савременом српском праву, у које је законодавац унео још и трећу, рехабилитацију лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, прећи ћемо на излагање решења српских законика о кривичном поступку са почетка XXI века.

2.2.1.5. Ванредна рехабилитација у складу са Закоником о кривичном поступку из 2001. године.

Законик о кривичном поступку из 2001. године (у даљем тексту: *ЗК01*)²⁹¹, у Глави XXXIV уређује поступак рехабилитације, коју ми означавамо појмом ванредна. У односу на претходне законике о кривичном поступку, овај *ЗК01* садржао је одређене специфичности. Тако су одредбе овог прописа предвиђале да је право на накнаду штете због *неосноване осуде* имало:

- лице према коме је *кривична санкција била правноснажно изречена* или које је *олашено кривим а ослобођено* од казне, а доцније је
- поводом ванредног правног лека нови поступак *правноснажно обустављен* или је правноснажном пресудом *ослобођено* од оптужбе или је оптужба *одбијена*.

Ово право лице је имало осим у следећим случајевима:

- ако је до обуставе поступка или пресуде којом се оптужба одбија дошло због тога што је у новом поступку оштећени као тужилац, односно приватни тужилац, *одустао од тоњења*, или што је *оштећени одустао од прегоља*, а до одустанка је дошло **на основу споразума са окривљеним**;
- ако је у новом поступку решењем *оптужба одбачена због ненадлежности суда*, а *овлашћени тужилац је предузео тоњење пред надлежним судом*.

²⁸⁹ Глава Седма „Гашење казне и рехабилитација“ и њене одредбе чл. 87-89 регулишу питања „рехабилитације и брисања осуде“; вид. , *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [13/51](#), [19/51](#) – испр., [30/59](#), [11/62](#) и [31/62](#); *Сл. лист СФРЈ*, бр. [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#).

²⁹⁰ Бркић (2008), 189.

²⁹¹ *Сл. лист СРЈ*, бр. [70/2001](#) и [68/2002](#) и *Сл. листник РС*, бр. [58/2004](#), [85/2005](#), [115/2005](#), [85/2005](#) - др. закон, [49/2007](#), [20/2009](#) - др. закон, [72/2009](#) и [76/2010](#).

Осуђени такође није имао право на накнаду штете, ако је својим лажним признањем или на други начин, намерно проузроковао своју осуду, осим ако је на то био принуђен.

Такође, *ЗК̄01* је предвидео ситуацију осуде за кривична дела у стицају, када се право на накнаду штете могло односити и на поједина кривична дела у погледу којих су испуњени услови за признање накнаде (чл. 556).

ЗК̄01 је дозвољавао ванредну рехабилитацију лица, којима је изречена било која кривична санкција, а не само оних који су били неосновано осуђени. У погледу описаног круга лица, *ЗК̄01* је осим права на накнаду материјалне и нематеријалне штете, **увео и право на урачунавање стажа осигурања**.

Наиме, лицу коме је због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе престао радни однос или својство осигураника социјалног осигурања, признавао се радни стаж, односно стаж осигурања, као да је било на раду за време за које је, због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе, стаж изгубило. У овај стаж се такође урачунавало и време евентуалне незапослености након издржавања казне, до које је дошло због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе, а која није настала кривицом тог лица (чл. 564).

2.2.1.6. Ванредна рехабилитација у складу са Закоником о кривичном поступку из 2006. године

Са свим специфичностима свог кратког и чудног правног живота у нашем правном систему, Законик о кривичном поступку из 2006. године (у даљем тексту: *ЗК̄06*)²⁹², у односу на *ЗК̄01* увео је одређене новине у област ванредне рехабилитације неосновано осуђених и лица неосновано лишених слободе. Тако *ЗК̄06*, између осталог, прецизира и право на „морално задовољење – објављивање одлуке“, којом је утврђена (ванредна) рехабилитација, али у погледу овог права рехабилитованог лица, поставља одређене услове.

Тако се у члану 538 *ЗК̄06* наводи да уколико је случај, на који се односи неоснована осуда или неосновано лишење слободе неког лица, приказиван преко средстава јавног информисања и тиме био повређен углед тог лица, суд ће на његов захтев, објавити у новинама или другом средству јавног информисања саопштење о одлуци из које произилази неоснованост раније осуде, односно неоснованост лишења слободе. Са друге стране, овај пропис предвиђа да ако случај није био приказиван преко средстава јавног информисања, овакво саопштење ће се, на захтев тог лица, доставити државном органу, органу територијалне аутономије или органу локалне самоуправе, предузећу, другом правном или физичком лицу код кога је лице у радном односу, а ако је то за његову рехабилитацију потребно – и друштвеној или другој организацији.

²⁹² Службени гласник РС, бр. [46/2006](#), [49/2007](#), [122/2008](#).

У погледу права на подношење захтева за ванредну рехабилитацију, после смрти раније осуђеног лица, право на подношење овог захтева припада његовом брачном другу, лицу са којим је живело у трајној ванбрачној заједници, деци, родитељима, као и браћи и сестрама (чл. 538).

Законодавац је у *ЗКи06* показао да је свестан да у појединим случајевима имовинском и неимовинском накнадом није могуће надокнадити штету коју је лице претрпело због незаконитог лишења слободе или донете осуђујуће одлуке, за коју је касније утврђено да је била неоснована. Нарочито је ово могао бити случај, ако је у јавности саопштано, да је то лице било лишено слободе или осуђено за одређено кривично дело. Према слову *ЗКи06*, одлука којом је дата (ванредна) рехабилитација, може бити објављена у средствима масовног информисања, само под условом ако је путем ових средстава, било објављивано да је то лице било лишено слободе или осуђено. У супротном, чини се да то није било могуће. Ипак, имајући у виду ширину могућности информисања о нечијој осуди у савременом медијском простору, овакво решење чини нам се унеколико преуским. Осим овог ограничења у погледу ранијег објављивања, о коме лице можда и нема представу јер није пратило све могуће медије који су евентуално писали односно објављивали о његовој осуди која је сада поништена, сматрамо да је овакво решење оправдано. Увођењем овог права ванредно рехабилитованог лица, уведен је адекватан механизам да се јавност упозна да је реч заправо о невином лицу – односно лицу које је незаконито било лишено слободе или неосновано осуђено.

Слично као што је то предвиђао и *ЗКи01*, уколико путем средстава масовних комуникација није саопштано да је лице било лишено слободе или осуђено, тада рехабилитовано лице није имало ово посебно право на морално задовољење. Али ни тада, лице није сасвим остајало без могућности да се са чињеницом да су његово лишавање слободе или осуда били неосновани. У том случају лице може да захтева да се овакво саопштење достави државном органу, органу територијалне аутономије или органу локалне самоуправе, предузећу, другом правном или физичком лицу код кога је лице у радном односу, а ако је то за његову рехабилитацију потребно – друштвеној или другој организацији. Како одредба *ЗКи06* истиче, ово је само било право рехабилитованог лица да тако нешто захтева, а да ли ће се ово саопштење заиста и доставити или неће наведеним субјектима, зависило је од слободне процене суда који је одлучивао о рехабилитацији.

2.2.2. *Ванредна рехабилитација у важећем српском кривичном процесном праву*

У односу на редовну рехабилитацију, у погледу чијег наступања су услови, сасвим очекивано, смештени у кодекс кривичног материјалног права, остваривање права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе, како нам се чини, заиста у највећој мери и припада области кривичног процесног права. Наиме, за разлику од редовне рехабилитације, кривичним процесним кодексом се осим самог поступка уређују практично и услови за остваривање права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе. Такође, одређују се и правне последице оваквог закључка о ранијој осуди односно лишавању слободе, које ми називамо ванредном рехабилитацијом.²⁹³

У наредном излагању, после кратког подсећања на сам појам ванредне рехабилитације, те основне контуре њене правне природе, позабавићемо се управо условима и више од тога самим поступком, које за ову рехабилитацију неосновано осуђених лица, поставља наш важећи ЗКП.

2.2.2.1. *Појам ванредне рехабилитације у важећем српском кривичном процесном праву*

Међу обиљем доктринарних ставова о правној природи института који ми означавамо као ванредну рехабилитацију, а ради се о механизмима за остваривање права лица које је неосновано осуђено односно неосновано лишено слободе, приклањамо се становишту наших аутора који сматрају да се све мере, које се могу применити у овом случају, у суштини могу свести на питање *накнаде штете*.²⁹⁴ Из наведеног следи, да је концепт понављања кривичног поступка поводом ванредног правног лека, у случају неосноване осуде или неоснованог лишења слободе, суштински различит од општег појма редовне рехабилитације у кривичном материјалном праву.

Као што смо указали, оваквом приступу, своју пажњу поклонио је и наш законодавац, прихватајући ову концепцију у последњем Законик у кривичном поступку, на тај начин што је из наслова главе XXV, изоставио термин рехабилитација и регулисао ову главу одређујући њен предмет као *”остваривање права”* лица неосновано лишеног слободе или неосновано осуђеног.²⁹⁵

²⁹³ О значају поступања у случају погрешних осуда у упоредном праву вид. Amy Shlosberg, Evan J. Mandery, Valerie Wwest, Bennett Callaghan, "Expungement and post-exoneration offending", *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2/2014, 354-388

²⁹⁴ Вид. Бркић (2008), 193.

²⁹⁵ Овај доктринарни став први пут износи и критички се осврће на употребу појма рехабилитације професорица *Снежана Бркић*, пре доношења важећег ЗКП, чији су писци очигледно овакав став и прихватили; вид. Бркић (2008), 185-200.

Одредбама наведене главе *ЗКП*, регулисана је ситуација у којој се поводом ванредног правног лека констатује да је ранија правноснажна осуда била неоснована, и регулишу се правне последице оваквог закључка, као и посебни поступци у којима неосновано осуђено лице, односно лице неосновано лишено слободе, може остваривати своја права.

И наши аутори, чије смо ставове у потпуности прихватили, и чија доследност у научној анализи правних института релевантних за предмет овог истраживања је за нас била значајан мотивациони и подстицајни фактор за бављење основном темом овог рада, истичу да једина сличност поменутог концепта у погледу неосновано осуђених лица са редовном рехабилитацијом основано осуђених лица, почива на *иониишавању ујиса* неосноване осуде у казненој евиденцији. У поменутих доктринарних ставовима, основано се истиче разлика између појма *”брисање осуде”* у случају редовне рехабилитације и *”иониишења ујиса”* осуде која за коју је утврђено да је неоснована.²⁹⁶

Помињући одређене грађанскоправне аспекте природе института остваривања права неосновано осуђених лица, ваља свакако нагласити да је сам поступак ванредне рехабилитације, као и сама одлука којом се ранија правноснажна осуђујућа одлука проглашава неоснованом, разуме се, искључиво кривичноправне природе. Са друге стране, оно што из овакве кривичне одлуке следи, у смислу *остваривања права* која су осуђеном лицу повређена, углавном јесте основ закључака у литератури да у овом простору доминирају грађанскоправни елементи.

У том смислу, допао нам се став *Марковића*, који истиче да државни орган није равноправан учесник у правним односима са грађанином, већ као носилац јавне власти иступа са јачом вољом, ауторитативном манифестацијом силе. Међутим, околност да се држава појављује као субјект одговорности не ствара нужно основ за установљавање јавноправног режима, јер, у суштини, и код ове врсте одговорности преовлађују грађанскоправни елементи.²⁹⁷ Овај став, по нашем мишљењу треба посматрати искључиво из угла правних дејстава ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица. Разуме се да није могуће закључивати о постојању грађанскоправних елемената, у кривичним поступцима по ванредним правним лековима, у којима се потенцијална неоснованост осуде, заправо и утврђује.

²⁹⁶ *Ibid.*

²⁹⁷ Milan B. Marković, „Osnov odgovornosti za štetu zbog neosnovanog lišenja slobode i neosnovane osude“, *Pravo – teorija i praksa*, 1–3/2014, 40.

2.2.2.2. *Услови за ванредну рехабилитацију
у важећем српском кривичном процесном праву*

Ванредна рехабилитација, по себи је изузетак у правном систему. Није уобичајено, нити је правни систем пројектован тако да се неоснована осуда или неосновано лишење слободе дешавају по правилу. Имајући у виду да се ради о изузетку, сасвим је јасно да се услови под којима се решава оваква ситуација морају веома прецизно дефинисати и строго контролисати. Како би наступила ванредна рехабилитација, неопходно је да се остваре законом прописани услови.

Услови за ванредну рехабилитацију прописани су Закоником о кривичном поступку. С обзиром на решење законодаваца, разликујемо две категорије осуђених лица која се могу сврстати под ванредну рехабилитацију.

У првом реду, то су лица која су неосновано лишена слободе, с тим да *ЗКП* експлицитно прописује која су то лица. Осим њих, то су лица која су неосновано осуђена, али уз испуњење одређених услова којим се њихова осуда може довести у питање и закључити да је у осуда питању била без основа.²⁹⁸

На основу члана 584 *ЗКП* неосновано лишеним слободе сматра се лице:

1. које је ***било лишено слободе***, а:
 - a. није дошло до покретања поступка,
 - b. правноснажним решењем је поступак обустављен,
 - c. правноснажним решењем је оптужба одбијена,
 - d. поступак је правноснажно окончан одбијајућом или ослобађајућом пресудом;
2. које је ***издржавало казну затвора***, а поводом захтева за понављање кривичног поступка или захтева за заштиту законитости:
 - a. изречена му је казна затвора у *краћем трајању од издржане казне*,
 - b. изречена му је кривична *санкција која се не састоји у лишењу слободе*,
 - c. је оглашено кривим, а *ослобођено од казне*;
3. које је било ***лишено слободе дуже времена него што траје кривична санкција*** која се састоји у лишењу слободе која му је изречена;
4. које је ***услед грешке или незаконитој рада*** органа поступка:
 - a. лишено слободе,
 - b. лишено слободе у дужем трајању,
 - c. дуже задржано у заводу ради извршења кривичне санкције која се састоји у лишењу слободе.

²⁹⁸ Како се у литератури наводи: чак и постојање правноснажне осуђујуће пресуде, не мора да значи потпуну сигурност да је осуђени извршилац кривичног дела; вид. Драган Таџић, „Накнада штете, рехабилитација и друга права лица неосновано осуђених и неосновано лишених слободе у кривичном процесном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“, *Зборник – XLI Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*, 537.

У истом члану ЗКП експлицитно наводи једну групу лица која испуњавају услове постављене да би се могла сматрати незаконито лишеним слободe, али ипак **немају право на накнаду штете**.

Тако члан 584 став 2 предвиђа да накнада штете пре свега не припада лицу

- *које је својим недозвољеним поступцима проузроковало лишење слободe.*

Надаље, у случају када је лице било лишено слободe, а до покретања поступка није дошло, или је он обустављен, односно оптужба одбијена или је донета ослобађајућа пресуда (стп. 1 тач. 1) искључено је право на накнаду штете:

- ако су постојале околности из члана 585 став 2 тачка 2) ЗКП, што подразумева да је до обуставе поступка или одбијања оптужбе дошло због тога што је у новом поступку оштећени као тужилац, односно приватни тужилац, **одустао** од гоњења, односно оштећени одустао од предлога, а **до одустајања је дошло на основу споразума са окривљеним**, или ако
- ако је поступак **обустављен услед смрти окривљеног** (чл. 20 ЗКП)

Како се нама чини, према ЗКП се и **ова лица сматрају неосновано лишеним слободe, али се искључује њихово право на накнаду штете**. Даље од тога, мислимо да ова лица, иако обухваћена истом нормом, ипак не представљају сасвим хомогену, и на истим критеријумима формирану, категорију случајева.

Наиме, у погледу првог случаја који се односи на *лице које је својим недозвољеним поступцима проузроковало лишење слободe*, интенција оваквог законског решења, чини се јасном. Наиме, ако неко својим поступцима, а који морају бити недозвољени, проузрокује да буде лишен слободe, тада он нема право на накнаду штете. На овај начин спречавају се могућности за одређене злоупотребе и успостављање одговорности државе за накнаду штете, иако се неосновано лишење слободe, тада може приписати у кривицу појединцу који је био лишен слободe. Па ипак, сматрамо да је ова норма могла бити прецизнија, како не би остављала дилему, који се то поступци могу сматрати *недозвољеним*.

Друга група случајева, у којој је искључено право на накнаду штете, односи се само на неосновано осуђена, али не и на лица која су била неосновано лишена слободe. Ради се о случајевима у којима је до обуставе поступка или одбијања оптужбе дошло због одустајања заснованог на споразуму са окривљеним. Логика оваквог решења, крије се у чињеници да се овде одговорност за осуду, не може приписати држави, односно поступању њених органа. Разлог због кога се право на накнаду штете искључује у овом случају, састоји се у томе да је оваквом окончању поступка допринео сам окривљени, па не би било оправдано, да по основу одлуке са којом се, у неку руку сагласио, стекне право на накнаду штете.

Осим изнетог, мишљења смо да други разлог обустављања поступка „услед смрти осумњиченог“, у ком случају накнада штете такође није дозвољена, није сасвим оправдан. Наиме, сматрамо да би и у овом случају члановима породице, под законом предвиђеним условима (чл. 590 ЗКП), ипак требало

дозволити право на накнаду штете. Наиме, овде се ради о ситуацији у којој је ранија осуда већ укинута по ванредном правном леку и у току новог кривичног поступка наступила је смрт, иако окривљеног, не заборавимо – ипак невиног човека, који је у току ранијег поступка или након њега, ипак био лишен слободе, по одлуци која је укинута. Чини нам се да би овде, као врхунска вредност, презумпција невиности, требала бити основ за накнаду евентуалне штете наследницима раније осуђеног. Нама се чини да интенција законодавца овде и није ишла ка томе да се у овом случају члановима породице одузме право на накнаду штете, већ да је заправо реч о несмотреној формулацији, којом су по аутоматизму пренети сви разлози за обуставу поступка. Разлог више за овакво, наше становиште налази се и у ставу да, ако је вођен кривични поступак у коме је, у току трајања поступка, наступила смрт окривљеног, чланови породице имају право на накнаду трошкова поступка.²⁹⁹

У поступку за накнаду штете у случајевима неоснованог лишења слободе, како *ЗКП* истиче, сходно ће се примењивати одредбе чл. 588 до 591, као и у случајевима неосновано осуђених лица.

Осим лица која су неосновано лишена слободе, у експлицитно предвиђеним случајевима са истакнутим изузецима, ванредно се могу рехабилитовати и неосновано осуђена лица. Према одредби члана 585 *ЗКП*, **неосновано осуђенима** могу се сматрати две категорије лица, у односу на ранију осуду, а то су:

- лице према коме је била *правноснажно изречена кривична санкција* или
- које је *олашено кривим, а ослобођено од казне,*

а у односу на које је **поводом ванредног правног лека нови постојао**

- правноснажно *обустављен,*
- правноснажно *одбијена ошужба,* или је
- окончан правноснажном *ослобађајућом пресудом.*

Као што видимо, у овом случају неопходно је да је лицу била правноснажно изречена било која санкција или да је оглашено кривим, али ослобођено од казне. Ова ситуација се, дакле, везује за саму чињеницу осуде и никако је не би требало доводити у везу са лишавањем слободе. У овом случају уопште није нужно да је то лице и било лишено слободе. Другим речима, могуће је да је лице правноснажно осуђено, а да никада није било лишено слободе, већ је против њега само вођен кривични поступак, који је окончан осуђујућом пресудом. Оваква ситуација, иако се на први поглед може таквом учинити, никако није неуобичајена. Наиме, то су сви, мислимо чак сасвим чести, случајеви вођења кривичног поступка у којима према окривљеном нису биле примењене мере за

²⁹⁹ Наследници покојног према коме је обустављен кривични поступак услед смрти, имају право на накнаду трошкова кривичног поступка, како у име награде за ангажовање браниоца, тако и осталих трошкова који се наводе у чл. 265 ст. 1 *ЗКП*, ако их је окривљени платио; Закључак Кривичног одељења Врховног касационог суда и кривичних одељења апелационих судова, усвојен на заједничкој седници од 2.12.2016. године.

обезбеђења његовог присуства у кривичном поступку које се састоје у лишењу слободе. Разуме се да је сасвим могућ и, како нам се чини, уопште није редак, случај да је одређено лице неосновано осуђено, те да је у вези са том осудом било и неосновано лишено слободе.

Као и у претходном случају, у погледу лица која су неосновано била лишена слободе, и у одређивању круга лица која су неосновано осуђена, законодавац се позабавио питањем која то лица, иако испуњавају услове да се могу сматрати неосновано осуђеним, ипак немају право на накнаду штете.

Према одредбама члана 585 став 2, Законика о кривичном поступку: Осуђени (...) нема права на накнаду штете:

- ако је **својим лажним признањем или на груби начин намерно проузроковао своју осуду**, осим ако је на то био принуђен;
- ако је до обуставе поступка или одбијања оптужбе дошло због тога што је у новом поступку оштећени као тужилац, односно приватни тужилац, **одустао** од гоњења, или што је оштећени одустао од предлога, а **до одустанка је дошло** на основу **споразума са окривљеним**.

Овде је законодавац, из сличних разлога, као и код неоснованог лишења слободе пошао од претпоставке да је раније осуђено лице заправо криво за сопствену осуду, или је до обуставе новог поступка дошло на основу споразума који представља својеврсно „поравнање“ са оштећеним лицем. Сматрамо да је ово решење законодаваца сасвим легитимно. Па ипак, у примени овог решења у пракси могу се појавити одређени проблеми. Наиме, да би у овом случају (неосновано) осуђено лице изгубило право на накнаду штете, потребно је утврдити да постоји, на пример, *лажно признање*. Чини се да би у овом случају као претходно питање, на основу ког би лицу могло бити ускраћено право на накнаду штете, било неопходно утврдити да је то лице лажно признало извршење дела.³⁰⁰

У току трајања кривичног поступка које се води по приватној тужби, приватни тужилац увек може одустати од кривичног гоњења, за шта није потребна сагласност окривљеног лица. С тим у вези, могло би се поставити питање права на накнаду штете лицу у односу на које је, у поступку по ванредном правном леку, приватни тужилац одустао од гоњења, без споразума са окривљеним. Нама се чини да у овом случају није остварен постављени услов, те да нема основа да се овом неосновано осуђеном лицу ускрати право на накнаду штете, јер се са одустајањем приватног тужиоца он није сагласио у форми споразума.

³⁰⁰ Овде може бити корисно скренути пажњу на то да само „лажно признање“ није кривично дело. Наиме, оно се не може сврстати под кривично дело *Лажној пријављивања* из чл. 334 КЗ, јер иако се ово кривично дело у ст. 3 може односити на лице које самог себе лажно пријави да је учинио кривично дело, овде се не ради о том случају. Наиме, као радња извршења овог кривичног дела предвиђено је искључиво *пријављивање*. Надаље, „лажно признање“ кривичног дела не може се подвести ни под кривично дело *Давање лажној исказа* из чл. 335 КЗ, јер ово кривично дело не може да учини *окривљени* у кривичном поступку. У том смислу, остаје питање ко и на који начин треба и може да реши ово претходно питање, да је осуђено лице „лажно признало“ кривично дело.

2.2.2.3. Поступак за ванредну рехабилитацију у важећем српском кривичном процесном праву

ЗКП предвиђа да ће се на поступке за остваривање права на накнаду штете и других права лица која су неосновано осуђена или лишена слободе применити нарочите одредбе главе XXV (чл. 584 - 595) ЗКП. Имајући у виду, да се и овде ради о једном од посебних поступака који су регулисани кривичнопроцесним кодексом, на све питања која нису посебно регулисана, сходно ће се примењивати остале одредбе овог прописа, односно одредбе којима се регулише општи кривични поступак.

Лице које је исходовало ванредну рехабилитацију, прецизније у односу на које је, на један од начина које предвиђа ЗКП, установљено да су осуда или лишавање слободе били неосновани, да би остварило права која му по том основу припадају, мора у предвиђеном року да покрене одговарајући поступак који је такође регулисан одредбама ЗКП. Наше законско решење разликује три поступка за остваривање различитих права ванредно рехабилитованих лица, и то:

- Поступак за остваривање права на накнаду штете,
- Поступак за остваривање права на морално задовољење,
- Поступак за остваривање права на признавање радног стажа или стажа осигурања.

Иако су права, која се у овим поступцима остварују, примарно регулисана и заштићена другим ванкривичним прописима, исправно се у литератури наводи да се „*ratio legis* уношења овог поступка, који је у ствари претежно имовинско-правног карактера, мада његов циљ није искључиво накнада штете, већ има и одређене врло значајне моралне компоненте, у систем кривичнопроцесних одредби, заснива на томе да правни основ из којег извире право на накнаду штете, рехабилитацију и остваривање других права лица која су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе, извире из финалног исхода одређених радњи органа преткривичног или кривичног поступка, а који се суштински своди на грешке тих органа.”³⁰¹ Надаље, наводи се да се питања у вези са накнадом штете лицу које је неосновано осуђено односно неосновано лишено слободе “због своје специфичности најчешће не могу подвести под опште принципе грађанског права о накнади штете, нити под правила о одговорности државе за штету због незаконитог или неправилног рада њених органа.”³⁰²

С обзиром на специфичности сваког од наведених поступака, које у значајној мери произилазе управо из различитости самих права која се у њима остварују, у наставку смо посебно обрадили сваки поступак.

³⁰¹ Милан Шкулић, „Поступак за накнаду штете неосновано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе“, *Билтен Вишег суда у Београду*, 2011, 129.

³⁰² Бркић (2008), 189.

2.2.2.3.1. Поступак за остваривање права на накнаду штете

Како смо истакли, у делу у коме смо учинили кратак осврт на историјски развој накнаде штете неосновано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе, идеја да ова лица имају право на накнаду штете развијала се сасвим полако. Надаље, и након њеног препознавања и увођења у правни систем, њен даљи развој, у смислу ширења обима права неосновано осуђеног или лица које је неосновано лишено слободе, текао је постепено. Уочава се тенденција „сталног ширења заштите права неосновано осуђених лица и лица лишених слободе“³⁰³

У погледу права на накнаду штете, из раније изнетих доктринарних ставова у вези са ванредном рехабилитацијом, ми издвајамо и приклањамо се приступу професорице *Бркић*, која закључује „да се све побројане мере заправо могу свести на накнаду штете.“ И нама се чини да би се објављивање да је осуда била неоснована, као и поништење њеног уписа могли сматрати „само специфичним видовима нематеријалне накнаде штете, односно спречавања њеног наступања, док је повраћај изгубљених права из радног односа и социјалног осигурања најчешће у функцији материјалне накнаде штете.“³⁰⁴

Одредбе *ЗКП* (чл. 588-591) говоре о накнади штете, под чиме се подразумевају накнада материјалне и нематеријалне штете.³⁰⁵ О накнади штете, напослетку ће одлучити суд према општим правилима парничног поступка, али само уколико пре тога, *комисија за накнаду штете* министарства правде, није одлучила о накнади, односно није у целости усвојила захтев неосновано осуђеног или неосновано лишеног слободе за накнаду штете по том основу.

Наиме, пре подношења суду тужбе за накнаду штете, лице које је ванредно рехабилитовано, а сада оштећени, дужан је да министарству надлежном за послове правосуђа поднесе захтев ради постизања споразума о постојању штете, али и о њеној врсти и висини. О захтеву за накнаду штете, као што смо поменули одлучује комисија за накнаду штете, чији се састав и начин рада уређује актом министра надлежног за послове правосуђа. Овде се чини сасвим разумном интенција законодавца, која је за циљ очигледно имала смањење преоптерећености суда, и избегавање непотребних судских трошкова у случајевима где је могуће постићи споразум. Међутим, примена наведене одредбе *ЗКП* није могућа без доношења подзаконског акта, којим би се у потпуности уредио поступак остваривања права неосновано осуђених и лица неосновано лишених слободе. Овај акт никада није донет.

³⁰³ Бркић (2008), 190.

³⁰⁴ Бркић (2008), 193.

³⁰⁵ О врстама нематеријалне штете која се може досудити због неосноване осуде, а и детаљно о другим аспектима остваривања права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе вид. Јасминка Станојевић, „Одговорност државе за штету због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе“, *Билтен Врховној касационој суда*, 3/2012, 215-234.

Из правно нерегулисаних ситуација најчешће произилазе проблеми, чије је решавање унапред отежано услед недостатка легислативе по којој би надлежни органи поступали. Тако су се Заштитнику грађана 2012. године, са притужбама на рад Министарства правде, обратила одређена лица наводећи да су 1999. године на Косову и Метохији неосновано лишени слободе у групи од 155 цивила. Они су се са захтевом обратили Министарству, али нису добили никакав одговор, па су поднели тужбе против Републике Србије, иако су изразили спремност да тужбе повуку уколико би се постигао споразум. На захтев заштитника грађана за додатним изјашњењем о томе да ли је у време подношења захтева и поступања Министарства постојао акт министра којим се уређује састав и начин рада Комисије за накнаду штете, односно да ли је такав акт донет након тога, Министарство правде обавестило је Заштитника грађана да „акт министра којим се уређује поступање Комисије за накнаду штете, односно којом се уређује њен састав и начин рада није постојао у периоду када су подносиоци поднели своје захтеве, као и да је у току израда акта којим ће се уредити ова област. Заштитник грађана је у својој препоруци Министарству правде наложио да без одлагања донесе акт „којим се на јасан, прецизан и свима којих се то тиче унапред познат начин уређује састав, начин рада и поступак за остваривање права на накнаду штете пред комисијом надлежном за одлучивање по захтевима лица неосновано лишених слободе или неосновано осуђених.“³⁰⁶

У погледу рада и одлучивања Комисије, без постојања одговарајућег подзаконског акта, остварили смо увид у *Информатор о раду Министарства правде*.³⁰⁷ Иако је јасно да овај документ не представља никакав извор права, ми из његове информативне садржине посредно закључујемо да Комисија, поступајући по захтеву, прибавља од судова, тужилаштва и полиције потребне податке и документе из списка предмета на који се односи захтев за накнаду штете. Такође, наводи се да о захтеву, Комисија одлучује узимајући у обзир „све објективне и субјективне критеријуме, као што су дужина трајања лишења слободе, услови боравка у притвору, односно установи за издржавање казни, старосна доб подносиоца захтева, појава страха подносиоца захтева за сопствену будућност и будућност његове породице, породични и брачни статус, степен стручне спреме и

³⁰⁶ У образложењу се наводи да је предуслов за ефикасно, доследно и објективно поступање Министарства по захтевима за накнаду штете, доношење акта којим се уређује састав и начин рада комисије. Недоношењем таквог акта у дужем временском периоду, Министарство се оглушило о законску обавезу, што за последицу има неједнако поступање у истим правним ситуацијама и стварање правне несигурности. На тај начин се и обесмишљавају наведени прописи сходно којима је оштећени пре подношења суду тужбе за накнаду штете, *дужан* да поднесе захтев министарству ради постизања споразума о постојању штете и врсти и висини накнаде. Упућивање грађана, од стране Министарства, на подношење тужби против Републике Србије обесмишљава улогу и циљ због којег је том органу дато овлашћење да одлучује о захтевима за накнаду штете; Препорука Заштитника грађана 19-3817/12, дел.бр. 12456 од 30.04.2014; http://www.ombudsman.rs/attachments/3295_Prepорука%20MP.doc, 18.02.2017.

³⁰⁷ *Информатор о раду Министарства правде*, бр. 021-02-122/2014-30-1, од 22.09.2014. године, ажуриран 09.02.2017, нарочито стр. 89-92; <http://www.mpravde.gov.rs/files/informator%20-%20feb.%20%202017.DOC>, 15.02.2017.

занимање подносиоца захтева, ранија осуђиваност, углед који је оштећени раније уживао у својој животној и радној средини, однос те средине према њему после лишења слободе, тежину и природу кривичног дела које је тужиоцу стављено на терет, интересовање јавности за кривични поступак који је вођен против подносиоца захтева и друге чиниоце који утичу на тежину и трајање психичких болова изазваним лишењем слободе.“

Анализирајући наведене критеријуме, иако је основ за њихово установљавање потпуно непознат, тешко да бисмо могли закључити да су неки од њих неподесни, али нам ипак делује, да су сви унеколико једностранни. Наиме, чини нам се да су сви наведени критеријуми заправо усмерени на утврђивање нематеријалне штете, при чему се уопште не помињу одређена питања од значаја за утврђивање и висину материјалне штете. Иако Комисија прибавља списе из којих се могу утврдити одређени материјални трошкови, као што су то нпр. трошкови поступка, те издаци за рад и награду адвоката, чини нам се да би свакако у обзир, приликом одлучивања, требало узети и одређене друге трошкове оштећеног, односно његове породице, настали у вези са неоснованом осудом или лишењем слободе, као и одређена изгубљена добит, материјална штета настала престанком радног односа и сл.

Надаље се у *Информатору* наводи да када Комисија донесе одлуку о усвајању захтева, предлаже висину накнаде која је по одлуци Комисије примерена, након чега се странци доставља Предлог споразума о врсти и висини накнаде штете, са пропратним дописом (у коме је прецизно наведено шта би од документације требало доставити министарству, уколико постоји сагласност у вези споразума), и оставља рок у коме је потребно да се подносилац захтева изјасни да ли прихвата предложени споразум.³⁰⁸

Подзаконски акт, предвиђен ставом 2 члана 588 *ЗКП*, као што смо истакли, до данас није донет, иако је на основу изнетог евидентно да је надлежно министарство образовало комисију која ради директно на основу закона, и на основу одређених, иако не можемо рећи лоших, ипак произвољно и непотпуно установљених критеријума, што сматрамо да није најбоље решење.

Изнета логика законодавца да се у погледу накнаде штете неосновано осуђеним и лицима неосновано лишеним слободе примарно тежи споразуму између државе и оштећеног лица, пренета је и у Закон о рехабилитацији из 2011. године, с тим да је овај пропис директно својим одредбама, детаљније решио питања рада и одлучивања комисије за рехабилитационо обештећење, у погледу специјалне рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога.

Вратићемо се поново у домен накнаде штете неосновано осуђених лица или лица неосновано лишених слободе, која су рехабилитована у поступку рехабилитације на основу *ЗКП*, коју ми одређујемо као ванредну. Наиме, у случају

³⁰⁸ У вези са за постизањем споразума о постојању штете, односно њеној врсти и висини накнаде вид. Ранко Соколовић, *Законик о кривичном процесу – Практична примена*, Београд, 2007, 1456.

да захтев за накнаду штете због обичне неосноване осуде, не буде усвојен или Комисија не одлучи о овом захтеву у року од *три месеца од дана када је њогнећ*, оштећени може надлежном суду поднети тужбу за накнаду штете против Републике Србије³⁰⁹ (чл. 589 ст. 4 ЗКП). Тужба која би била поднета пре истека овог рока за одлучивање комисије, била би преурањена и као таква одбачена. Иако је основна интенција законодавца била да се одлучивање о накнади штете по овом основу измести из судова чиме би се поступак поједноставио, а тиме убрзао и учинио јефтинијим, законик предвиђа и могућност постизања делимичног споразума. Тачније, уколико споразум буде постигнут само у погледу дела захтева оштећеног лица, у односу на преостали део захтева за накнаду штете и даље остаје могућност подношења тужбе. Све док траје поступак пред Комисијом, не тече рок застарелости за подношење тужбе суду.

Право на накнаду штете лица које је неосновано осуђено, односно неосновано лишено слободе, може и да застари. Тако, члан 591 ЗКП предвиђа да ово право застарева за *три године* од дана правноснажности првостепене одбијајуће или ослобађајуће пресуде, односно правноснажности првостепеног решења којим је поступак обустављен или је оптужба одбијена, а ако је поводом жалбе решавао апелациони суд – од дана пријема одлуке апелационог суда.³¹⁰

С обзиром на дужину трајања кривичног поступка, али и каснијег поступка у коме би се утврдила неоснованост осуде односно лишавања слободе, неретко се дешава да лице које је било неоправдано лишено слободе или неосновано осуђено не дочека правду, тј. не дочека да оствари право на накнаду штете. С тим у вези, поставља се питање да ли његови наследници стичу статус жртве, односно да ли на њих прелази право да започну или да заврше започети поступак за накнаду штете. Законодавац је предвидео да наследници наслеђују само право оштећеног на накнаду имовинске штете, а ако је оштећени већ истакао захтев, наследници могу наставити поступак само у границама већ постављеног захтева за накнаду имовинске штете. Наследници оштећеног могу после његове смрти наставити поступак за накнаду штете, односно покренути поступак ако је оштећени умро пре истека рока застарелости и од захтева се није одрекао, у складу

³⁰⁹ Нама се у погледу одређења Републике Србије као пасивно легитимисане у парници за накнаду штете неосновано осуђеног или лица неосновано лишеног слободе изузетно допала констатација коју наводи *Шкулић (2010)*, 132, фн. 5, констатујући да се овде само условно може говорити о томе да држава надокнађује штету, јер је заправо индиректно плаћају грађани као порески обвезници. Подстакнути овим размишљањем замислили смо хипотетичку ситуацију да у једном правном систему половина грађана буде осуђена за неко кривично дело, рецимо оружане побуне, што се касније у законом прописаном поступку покаже неоснованим. Тада би половину износа штете коју би они остварили због овакве неосноване осуде, сносили они сами. Односно, дошли бисмо у ситуацију да им припада само половина износа настале штете, док би за другу половину одговарали као да су јој сами допринели, што је далеко сваком здраворазумском промишљању овог питања и разлог више у прилог изнетом *Шкулићевом* ставу.

³¹⁰ Имајући у виду да потраживања заснована на правноснажној судској одлуци према одредби чл. 379 ЗОО застаревају у року од 10 година, не видимо јасан разлог зашто би у овом случају, где постоји чак додатна одговорност државе у смислу одговорности за неосновану осуду, право на накнаду штете застаревало, у вишеструко краћем року од три године.

са правилима о накнади штете прописаним Законом о облигационим односима (чл. 590 *ЗКП*). Законик се користи термином *наследници*, а да притом не одређује ближе да ли се ради само о законским наследницима, као и који круг наследника има наведена права. Чини нам се да би једино исправно тумачење ишло у правцу да ово право припада свим лицима која би решењем оставинског суда била проглашена за наследнике, независно од наследничког реда ком припадају, односно степена сродства са неосновано осуђеним, односно неосновано лишеним слободе.

2.2.2.3.2. Поступак за остваривање права на морално задовољење

Међу правима која стиче лице, у погледу ког је у поступку ванредне рехабилитације констатовано да је његова осуда, односно лишавање слободе било неосновано, истиче се право на његово морално задовољење. Практично свако лишење слободе, а нарочито осуда, за коју се касније покаже да је била неоправдана, појединцу даје етикету осуђиваног, односно оног који је био у затвору. Ова етикета човека, нажалост, прати док је жив. С тим у вези, осим права на накнаду штете, лице неосновано лишено слободе или неосновано осуђено, након ванредне рехабилитације има и право на *морално задовољење*.

Ово право лице стиче у два случаја и то: ако је у медијима приказано да је био лишен слободе или осуђен, односно ако је у радном односу трпео последице неосноване осуде. У овом другом случају, одлука о неоснованој осуди се доставља само његовом послодавцу. Према чл. 592 *ЗКП*, ако је случај на који се односи неосновано лишење слободе или неоснована осуда лица, приказиван преко средстава јавног информисања *и шиме* био повређен углед тог лица, суд ће на његов захтев, у средству јавног информисања³¹¹ објавити саопштење о одлуци из које произилази неоснованост лишења слободе, односно неоснованост осуде. Ако случај није приказиван преко средстава јавног информисања, овакво саопштење ће се, на захтев тог лица, доставити државном и другом органу, предузећу и другом

³¹¹ На овом месту значајно је указати на чл. 107 Закона о јавном информисању и медијима: Ако је у медију објављена информација да је против одређеног лица покренут кривични поступак, то лице има право, кад се поступак оконча, да од одговорног уредника захтева да, без накнаде, објави информацију о правноснажном обустављању поступка, одбијању оптужбе, односно ослобађању од одговорности. Ако одговорни уредник не објави информацију о правноснажном обустављању поступка, одбијању оптужбе, односно ослобађању од одговорности, а не постоји неки од разлога за необјављивање одређен овим законом, као и ако информацију објави на непрописан начин, ималац права може против одговорног уредника поднети тужбу за објављивање информације. Закона о јавном информисању и медијима, *Сл. гласник РС*, бр. [83/2014](#), [58/2015](#) и [12/2016](#) – аутент.тумач. Осим тога, овом Законом се приписује прекршајна одговорност уколико се неко означи као учинилац кривичног дела. Новчаном казном од 50.000 динара до 150.000 динара казниће се за прекршај одговорни уредник медија: ако се у објављеној информацији неко означи учиниоцем каквог кажњивог дела, односно огласи кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда или другог надлежног органа. чл. 140; пречишћен текст на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html, 15.3.2017.

правном или физичком лицу код кога је лице неосновано лишено слободе или неосновано осуђено у радном односу.³¹²

Сматрамо да овакво законско решење, можда ипак није у најбољем интересу остваривања права рехабилитованог лица на морално задовољење. Наиме, услов за остваривање овог права лица које је у поступку ванредне рехабилитације, како је ми означавамо, јесте да је 1) случај на који се односи неосновано лишење слободе или неоснована осуда неког лица *приказиван преко средстава јавног информисања*; и да је кумулативно 2) *шиме био повређен углед* тог лица. Дакле законодавац тражи да остваривање оба два услова, који морају додатно бити и у узрочно-последичној вези, у смислу да је углед овог лица био повређен управо тим приказивањем. Нама се овде, пре свега, принципијелно не допада како је постављен други услов. Он као да имплицира да постоје лица чији углед може да остане неповређен објављивањем информације да је то лице учинило одређено кривично дело, или лишавањем слободе одређеног лица. Осим што се питамо, да ли таква лица уопште постоје, мишљења смо да ЗКП не би требало да се бави упоређивањем дигнитета појединаца, односно могућношћу да се њиховом угледу наштети или не наштети. Чињеница да је неко неосновано осуђен, свакако би требало да буде објављена по захтеву тог лица, без потребе за доказивањем да је њоме углед неосновано осуђеног лица нарушен. Овакво доказивање, могло би евентуално бити предмет у поступку утврђивања накнаде штете, у складу са правилима облигационог права, али му свакако није место код утврђивања постојања права на морално задовољење неосновано осуђеног лица.

Надаље, овде се нужно намеће питање, шта се то све може сматрати *средствима јавног информисања*?³¹³ Осим тога, релевантним прописима којима се уређује медијски простор, апсолутно су неуређена многа питања у вези са кривичним поступцима. Чини се да није јасно које би информације и у којим фазама поступка, уопште могле бити објављене, нити из којих извора би морале потицати,

³¹² Интересантно је видети једну судску одлуку: Необјављивање одлуке кривичног суда о обустави кривичног поступка у средствима јавног информисања, не представља разлог за рехабилитацију. Из образложења: "У кривичном поступку вођеном против предлагача због кривичног дела клевете, тужилац је одустао од кривичног гоњења, па је суд донео решење о обустави кривичног поступка. О суђењу у случају предлагача у неколико дневних листова објављена је информација о томе. После окончаног кривичног поступка, судска одлука није објављена у штампи. Предлагач сматра да су и због тога испуњени услови за рехабилитацију, јер је поступак против њега злонамерно и тенденциозно вођен, а судска одлука није јавно објављена. Врховни суд сматра да необјављивање одлуке кривичног суда о обустави кривичног поступка у средствима јавног информисања, не представља разлог за рехабилитацију у смислу члана 1. у вези са чланом 5. став 1. и 2. Закона о рехабилитацији." (Из решења Врховног суда Србије, Рех. 15/07 од 28. јуна 2007. године) - Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 2/2007, *Intermex*, аутор сентенце: Љубица Милутиновић, судија Врховног суда Србије

³¹³ У нешто старијој теорији се наводи да то може то нису само новине, часописи, билтени, ради и телевизија, већ да су то и друге одлици јавног комуницирања који у себи могу да садрже приказ случаја на који се односи неоправдана осуда или неосновано лишење слободе (на пример: филмски журнал, усмене новине, зидне новине, сл.) вид. Dragoslav Vujaklija, „Društvena rehabilitacija lica koja su neopravdano osuđena i neosnovano lišena slobode, *Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju*, 1-2/1983, 89.

да би се то могло јавно објављивати путем медија. Осим што ово може наштетити самом кривичном поступку, па тиме и утврђивању истине о конкретном догађају, непроцењива је штета која се на овај начин може нанети окривљеном.

С обзиром на друштвене мреже и друге канале мултипликације масовних комуникација у друштву и сва могућа савремена средства масовних комуникација, изван традиционалног појма *средства јавног информисања*, чини нам се да би одредбу ЗКП о праву на морално задовољење у случајевима ванредне рехабилитације лица које је неосновано било осуђено или неосновано лишено слободе, *de lege ferenda* ваљало преиспитати.

Наиме, чини нам се да би из ње било потребно изоставити други услов, односно утврђивање да је објављивањем повређен углед лица, јер је по нашем схватању, публикавањем информације о осуди која је била неоснована, углед тог лица је увек нарушен. Осим тога, први услов формулисали бисмо нешто другачије, у правцу да је он остварен ако је *случај приказан у средствима јавног информисања, или је на други начин сјекао јублицитет у широј јавности*.

У овом смислу, лишавање слободе још је проблематичније, јер обухвата и притвор као меру процесне принуде према окривљеном, коју је могуће применити на основу изузетно ниског степена сумње да је одређено лице учинило кривично дело. Са друге стране, осим помало мазохистичког интересовања јавности, па отуда и тржишно оријентисаних медија, на вести у вези са којима се често примењује мера притвора, она је у нашој јавности изузетно заступљена. Наиме, она се користи веома често, што је пре свега супротно начелу каскадне сврсисходности у примени мера обезбеђивања присуства окривљеног у кривичном поступку. Управо се превиђа ова чињеница, да притвор као најстрожа, отуда би требало и најређе примењивана мера, *служи само обезбеђивању присуства окривљеног*. У нашој јавности, притвором се веома често умирује јавност, иако би то био притворски основ само када би узнемиреност јавности кумулативно и ометала вођење поступка. Надаље, притвор је веома често начин одлагања одлуке када је тешко преломити одлуку у случајевима који су из било ког разлога сложени, односно компликовани. Ово су недопуштени разлози употребе притвора. Нарочито је проблематично када се, касније, ово лишавање слободе покаже неоснованим у поступку ванредне рехабилитације, па из тога произађе, између осталих и право на морално задовољење у виду објављивања саопштења да је лишавање слободе било неосновано.

Када лице стекне право на морално задовољење, његово остварење зависи у потпуности од начина објављивања ове информације. У том смислу, сматрамо да је Закоником нужно уредити и на који се то начин мора објавити саопштење да је одређена осуда поништена као неоснована. У случају када је одлука објављена на телевизији у дневнику, и саопштење би било нужно јавности пренети на исти начин, односно на истој телевизији, у дневнику у истом термину, са истим приоритетом међу вестима, као што је то учињено приликом објављивања вести о осуди, односно лишавању слободе. С друге стране, уколико је вест објављена у

штампаним медијима, тада је потребно да се саопштење о неоснованости осуде или лишавања слободе, објави на истој страни, заузимајући исту површину, истом величином слова, по нама и са подједнако детаљним описом разлога неоснованости осуде и сл. У пракси се по правилу вест да је неко „учинио кривично дело“ без много опреза објављује крупним словима, на насловној страни, док се демант ове вести, односно саопштење да је лишавање слободе или чак осуда била неоснована, веома често објављује негде на последњој страни, словима која су неуочљива.

После смрти неосновано осуђеног лица, право на подношење захтева на морално задовољење, припада његовом брачном другу, лицу са којим је лице живело у ванбрачној или другој трајној заједници живота³¹⁴, деци, родитељима, браћи и сестрама. Овај захтев, за морално задовољење, може се поднети и ако није поднет захтев за накнаду штете из члана 588 став 1 ЗКП.

Занимљиво је да право на морално задовољење припада, не само неосновано, већ рекли бисмо, *и њојрешно осуђеном* лицу. Наиме, независно од услова предвиђених у члану 585 ЗКП, под којима се одређено лице може сматрати неосновано осуђеним, захтев за морално задовољење може се поднети и кад је поводом ванредног правног лека само *измењена њравна квалификација кривичној дела*, ако је услед правне квалификације у ранијој пресуди био теже повређен углед осуђеног (чл. 592 ЗКП)

Као што је то случај у погледу права на морално задовољење, и право на подношење захтева такође може да застари, и то у још краћем року од шест месеци, како се наводи у члану 591 ЗКП. За разлику од дилеме изнете у погледу оправданости краћег рока застарелости права неосновано осуђеног односно лица неосновано лишеног слободе које је ванредно рехабилитовано, у односу на општи рок у коме застаревају друга права која се заснивају на судској пресуди, овде се чини да постоји оправдан основ за кратак рок у погледу права на морално задовољење. Наиме, када дође до ванредне рехабилитације неосновано осуђеног лица, једини смислени ефекти објављивања информације о томе могу се постићи у релативно кратком року, док у свести јавности, евентуално, још увек постоји информација о ранијој осуди или лишавању слободе које је било неосновано. У том смислу, по протеклу дужег рока, објављивање овакве информације носи ризик поновног подсећања, површно заинтересоване јавности, на ранију осуду, без очекиваних ефеката релаксације колективне свести чињеницом да је ранија осуда била неоснована, те да је неосновано лице рехабилитовано. Овај захтев, подноси се

³¹⁴ Ова и сличне формулације (које користе правилнији придев *ѡтрајнија*) у наше право улази сасвим несистемски, што према нашем мишљењу никако није добро. Не заузимајући ни најмање лични став о оправданости или неоправданости признавања правне форме заједницама живота које је законодавац желео да подведе под ову формулацију, по нашем мишљењу ово представља заправо одраз слабости и неспремности законодавца да, уколико мисли да је наше друштво спремно да прихвати овакве облике заједничког живота, о томе донесе и јасну одлуку у облику уставних или барем законских формулација. Овакво законодавно кокетирање са овим, прилично осетљивим питањима, само може нанети штету како адресатима ових норми, тако, самим тим и правном систему у целини.

суду који је у кривичном поступку судио у првом степену. О захтеву за морално задовољење одлучује ванпретресно веће (из чл. 21 ст. 4 ЗКП). Приликом решавања о захтеву сходно се примењују одредбе (чл. 584 ст. 2 и чл. 585 ст. 2 тач. 1 и чл. 585 ст. 3) којима се искључује право неосновано осуђених или неосновано лишених слободе на накнаду штете.

2.2.2.3.3. Поступак за остваривање права на признавање радног стажа или стажа осигурања

Лишењем слободе или одласком на издржавање казне затвора осуђено лице трпи различите последице, у вези са његовим радноправним статусом. Тако је могуће да, лицу које је неосновано било лишено слободе или неосновано осуђено, престане радни однос по сили закона. Ово ће, на основу одредаба закона о раду наступити у случају када је лице осуђено на казну затвора преко шест месеци, због чега он у том периоду не може обављати посао, када му радни однос престаје по сили закона, даном ступања на издржавање казне затвора. Овом лицу радни однос и сва права из њега или у вези са њим, престали су због осуде која је касније поништена поводом ванредног правног лека у поступку ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица. Имајући ово у виду, неопходно је учинити да ово лице, у мери у којој је то могуће, поврати права која не би ни изгубио да није било незаконитог лишења слободе односно неосноване осуде.

Како се наводи у члану 594 ЗКП, лицу коме је због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде престао радни однос или својство осигураника социјалног осигурања, *признаје се радни стаж, односно стаж осигурања*, као да је било на раду за време за које је због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде стаж изгубило. У стаж се урачунава и време незапослености до које је дошло због неоснованог лишења слободе или неосноване осуде, а која није настала кривицом тог лица.

Закоником се уређује и сам поступак остваривања овог права на следећи начин. Наводи се да ће приликом сваког решавања о праву на које утиче дужина радног стажа, односно стажа осигурања, надлежни орган или организација, узети у обзир и стаж признат на основу поменутог члана 594 ЗКП. Ако овај орган или организација не поступи на наведени начин и не узме у обзир признат стаж, рехабилитовано лице тада може захтевати да надлежни суд утврди да је признавање овог времена наступило по закону. У овом случају, тужба се подноси против органа или организације која оспорава признати стаж, али и против Републике Србије. На захтев органа, односно организације код које се право на радни стаж, односно стаж осигурања остварује, из буџетских средстава (претпостављамо буџета Републике Србије), исплатиће се прописани доприноси за време за које је стаж признат. Стаж осигурања који је признат на наведени начин, у целини се урачунава у пензијски стаж (чл. 595). Важно је приметити да *овај стаж не представља изв. посебан стаж*, као што је то случај код специјалне рехабилитације. Наиме, признати стаж

осигурања не урачунава се приликом испуњавања услова за остваривање права на пензију и других права из социјалног осигурања, већ улази у основицу за одређивање пензије, односно других давања.

Видимо да се законодавац овде одлучио само за урачунавање радног стажа, али не и за враћање на радно место, што нам се чини да није сасвим добро решење. Наиме, сматрамо да је Закоником било нужно уредити и да се лице коме је због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе престао радни однос, мора вратити на радно место, осим у изузетним случајевима. Тако на пример, не би било потребно вратити лице на радно место, ако је стекло услове за старосну пензију, што, с обзиром на дужину трајања кривичног поступка, и није реткост. На исти начин би требало поступити и у случају када је послодавцу престала потреба за обављањем оваквих послова, али тада би требало предвидети сходну примену одређених радноправних, и са њима повезаних, мера као да је неосновано осуђено лице у време престанка ове потребе послодавца обављало свој посао.

2.2.2.4. Правне последице ванредне рехабилитације у важећем српском кривичном процесном праву

У претходном излагању о самом поступку ванредне рехабилитације, односно поступцима за остваривање појединих права која припадају ванредно рехабилитованим лицима, описали смо детаљније и сама права ванредно рехабилитованог лица. Иако се из самих поступака, могу разумети последице ванредне рехабилитације, подсетићемо овде да лицу које је неосновано осуђено или неосновано лишено слободе припадају:

- 1) право на накнаду материјалне штете;
- 2) право на накнаду нематеријалне штете, као и
- 3) право на признавање радног стажа.

Осим ових права која се остварују у три описана поступка, а воде се само уколико лице које је незаконито лишено слободе или неосновано осуђено својим захтевом покрене неки од ових поступака, *ЗКП* предвиђа још један поступак који се у случају лица које је ванредно рехабилитовано, води по службеној дужности. Важно је напоменути, да се овај поступак води само у случају када је реч о лицу које је *неосновано осуђено*, али не и када је реч о лицу које је незаконито лишено слободе. Реч је о поступку *ионшићавања уписа у казнену евиденцију*.

Као што смо детаљно анализирали у првом делу овог рада, свако осуђено лице уписује се одговарајућу казнену евиденцију, а у њој заувек остају уписане само поједине осуде. Ово су пре свега осуде за посебна дела учињена против полне слободе малолетника, али и општа кривична дела уколико су лица осуђена на казну затвора дужу од пет година. У односу на овакве осуде начелно не може наступити редовна рехабилитација. Па ипак, ово је могуће уколико у односу на такву осуду наступи рехабилитација по основу амнестије или помиловања. У свим осталим

случајевима (осуде на казну затвора у трајању од пет година или тежу казну), овај упис се никада не брише из казнене евиденције. Са друге стране, подсетићемо да се осуда лица које је осуђено на казну затвора до пет година, а основаност његове осуде није доведена у питање, брише из казнене евиденције протеклом одређеног времена од угашене казне уз испуњење услова за законску или судску редовну рехабилитацију. За разлику од наведених могућности, у погледу осуда чија основаност није оспорена, те у односу на које евентуално може наступити само редовна рехабилитација, у погледу круга осуда за које може наступити ванредна рехабилитација, ситуација је нешто другачија.

Пошто се и у случајевима осуде лица, која касније у поступку по ванредним правним лековима буде оспорена, ради о лицима која су по ранијој осуди била уписана у казнену евиденцију, неопходно је ову осуду уклонити из казнене евиденције.³¹⁵ За разлику од ограничења које постоји код редовне рехабилитације у погледу оних осуда у односу на које редовна рехабилитација никада (осим евентуално амнестијом или помиловањем) не може наступити, па се последично овакве осуде никада не могу брисати из казнене евиденције, код уклањања из казнене евиденције неоснованих осуда, оваква ограничења, разуме се не постоје. Дакле, потпуно независно од казне на коју је лице било осуђено, односно друге кривичне санкције, овај упис раније осуде која је ванредном рехабилитацијом оглашена неоснованом и поништена, поништава се и сам упис овакве осуде у казнену евиденцију.

Први корак у остваривању права неосновано осуђеног лица истовремено представља и његово основно правно дејство. Ради се о **доношењу решења о поништавању уписа неосноване осуде у казненој евиденцији**, што по службеној дужности чини суд који је судио у првом степену, а потом га доставља органу надлежном за вођење казнене евиденције. На овај начин максимизирају се услови за успостављање пређашњег статуса неосуђиваног лица. Подаци из казнене евиденције о упису који је поништен, не смеју се ником давати (чл. 586 ЗКП).

И овде остаје питање стварног поништавања, односно реалне могућности да ови подаци ипак буду доступни одређеним лицима. Но, у односу на исти проблем који се јавља код редовне рехабилитације основано осуђених лица, овде је тај проблем много већи. Наиме, код лица која су била основано осуђена и уз протек времена и испуњење услова заслужила и исходувала своју редовну рехабилитацију, успоставља се правна фикција да они никада нису били осуђени у циљу скидања стигме осуђиваности са њих и давања једнаких шанси у даљем животу и раду.³¹⁶

³¹⁵ Као се у литератури наводи: рехабилитовати некога значи поново га оспособити, односно покушати код њега поново развити способност за нешто; детаљније вид. Zoran Kanduč, „Zamisao o rehabilitaciji: pogled s kriminološkog stajališta“, *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 2/1996, 142.

³¹⁶ Сасвим занимљиво истраживање у ставовима заједнице у погледу раније осуђиваности рехабилитованих лица, вид. Aleksandar Buđanovac, Ljiljana Mikšaj-Todorović, “Stavovi prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji na slovenskom i hrvatskom uzorku ispitanika“, *Kriminologija i socijalna integracija*, 2/2002, 153-160.

Код овакве ситуације, имајући у виду да се ради о фикцији, а да је у стварности ранија осуда постојала и да она никада није поништена, питање стварног уклањања трагова о ранијој осуђиваности из казнене евиденције стоји само као препрека успостављању фикције неосуђиваности која треба да омогући лакши даљи живот раније осуђиваног лица. Са друге стране, у погледу неосновано осуђених лица, значај уклањања податка о ранијој осуди која је укинута као таква и више не егзистира у правном саобраћају, много је значајније, имајући у виду да се не ради о фикцији, већ да је, у законом предвиђеном поступку, утврђено да је осуда била без основа. Све изнето нарочито се проблематизује у дигиталној ери, где питање стварног брисања података постаје још већи проблем.

Осим наведеног дејства ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица која се састоји у брисању осуде из казнене евиденције, *ЗКП* експлицитно наводи још једну правну последицу закључка да је одређена осуда била неоснована. Имајући у виду раније дату напомену да се брисање осуде, односило само на неосновано осуђена, али не и на лица неосновано лишена слободе, **забрана коришћења података из списка** (чл. 587 *ЗКП*) обухвата оба случаја ванредне рехабилитације.

Наиме, наведена забрана односи се на лице коме је у складу са одредбама *ЗКП* дозвољено разматрање и преписивање списка који се односе на неосновано лишење слободе или на неосновану осуду. Занимљиво је да након наступања ванредне рехабилитације, овим лицима није забрањен приступ наведеним списима, већ су она само ограничена да податке из тих списка не могу употребити на начин који би могао да буде од штете за остваривање права неосновано ухапшено³¹⁷ или неосновано осуђеног. У циљу остваривања ове забране, али и потенцијалног искључења заблуде у евентуалном поступку у коме би се утврђивала (чини нам се чешће грађанска) одговорност лица коме је дозвољено разматрање, председник суда је дужан да га на то упозори, и да то забележи на спису, уз потпис тог лица.

У случајевима ванредне рехабилитације, ранија осуда се ставља ван снаге и у потпуности се уклања из правног живота, за разлику од редовне рехабилитације где осуда остаје на снази, а само се њен упис брише из казнене евиденције. У наведеном смислу веома је важно истаћи да код ванредне рехабилитације, последично са укидањем раније осуде по ванредним правним лековима, престају и

³¹⁷ Једино на овом месту *ЗКП* користи термин „неосновано ухапшени“. Иако самосталан појам „ухапшени“ није непознат српском кривичном процесном кодексу и разумљиво најчешће се употребљава у делу којим се регулише претходни поступак, оваква језичка недоследност би могла бити од приличног значаја. Наиме, језички није искључено тумачење према коме би се наведена забрана коришћења података из списка односила само на поједине делове тач. 1 и тач. 4 ст. 1 члана 584 *ЗКП*, али свакако не и на тач. 2 и 3. Ово из разлога, јер би се само тач. 1 и 4 делимично могле подвести под термин „неосновано ухапшени“, док је лице неосновано лишено слободе значајно шири појам. Па ипак, познајући непосвећеност српских законодаписаца, мишљења смо да је овде у питању несмотрена језичка омашка. Такође, системски и циљно тумачећи, не видимо какав ваљан разлог због кога би се само ова норма односила на један ужи круг лица опредељен термином који нема јасно опредељено значење. Из наведених разлога мишљења смо да би и овде требало тумачити да се **ова норма односи на лица неосновано лишена слободе у пуном значењу** одређеном у *ЗКП*.

сва права трећих лица која су се на таквој осуди заснивала. Као што смо видели, код редовне рехабилитације основано осуђених лица, то није случај. Овде преостаје и још једно питање, а то је како поступити у ситуацији када је осуда, која је касније проглашена неоснованом, одређени временски производила правна дејства према трећим лицима која су на њој заснивала своја права. Након утврђивања да је ова осуда била без основа, несумњиво је да ова права *pro futuro* губе свој правни основ, али поставља се питање, шта је са нпр. новчаним давањима која је раније осуђено лице извршавало према оштећеном пре него што је установљено да је осуда била неоснована. Да ли је у том случају оштећени дужан да ова давања врати неосновано осуђеном лицу или и у том погледу, неосновано осуђено лице може захтевати накнаду штете од државе. Нама се свакако чини да лице које је одређена права заснивало на осуди за коју је касније утврђено да је неоснована, не би смело да сноси терет грешке државних органа. Како се код ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица ради управо о пропусту државе, она је та која би морала бити гарант за исправљање овог пропуста. Уколико би у вези са истим кривичним делом била накнадно утврђена одговорност трећег лица, могло би се размишљати у правцу регресног основа државе према том, касније осуђеном лицу, у погледу ранијих давања неосновано осуђеног лица према оштећеном.

2.3. Институти слични рехабилитацији

Имајући у виду изложене врсте, те значај и функције редовне и ванредне рехабилитације, у наредном излагању позабавићемо се појединим институтима који по одређеним карактеристикама, односно ефектима подсећају на рехабилитацију, са нарочитим освртом на одређене њихове особине, упоредиве са специјалном рехабилитацијом, као рехабилитацијом лица осуђених из политичких или идеолошких разлога односно њеним правним последицама.³¹⁸

Размишљајући о институтима који су сродни рехабилитацији уопште, у првом реду јављају нам се акти „политичке милости“ као што су амнестија и помиловање.³¹⁹ Ови акти су по свом ширем друштвеном значају, још ближи специјалној рехабилитацији политичких осуђеника. Овакав, чак сасвим политички карактер, института амнестије и помиловања с правом се истиче у литератури. Несумњиво је да осим интереса лица на која се ови акти непосредно односе, парламент, односно сам шеф државе, као органи који су надлежни да о њима одлучују, такође имају одређени интерес. Управо интерес ових органа је политичког карактера и може се састојати у томе да се овим актима настоје отклонити, или барем ублажити, одређени политички или друштвени проблеми.³²⁰

Имајући у виду да су и амнестија и помиловање акти, који би се у кривичноправном систему морали примењивати као ретки изузеци, те да смо у основи рехабилитацију поделили на *редовну* (основано осуђених) и *ванредну* (неосновано осуђених), ови институти, који представљају излаз из поља деловања кривичноправне заштите у специфичним и крајње атипичним случајевима, иако представљају изузетке, по својој правној природи ипак су ближи редовној рехабилитацији.

Редовна рехабилитација наступа након гашења казне за осуду чија основаност није доведена у питање, заснивајући се на фикцији поправљања осуђеника и формално са њега скида стигму осуђиваности и допушта му да се представља неосуђиваним гарантујући му тај статус. У изнетом смислу, редовна рехабилитација се унеколико преклапа са актима „политичке милости“ као начинима престанка кривичних санкција, и у одређеним случајевима њихова правна дејства су повезана. Наиме, рокови након чијих истека може наступити редовна рехабилитација³²¹, под условом да за време док теку учинилац не учини

³¹⁸ Вид. Срђан Цветковић, "Прилог проучавању амнестија и аболуција политичких осуђеника у Југославији 1944–1980", *Архив, часопис Архива Југославије*, 1-2/2009, 120-132.

³¹⁹ Ћоровић (2015), 293.

³²⁰ Стојановић (2016), 388.

³²¹ Пре свега *судска* (чл. 99 КЗ), а у већем броју случајева и *законска* (чл. 98 КЗ), осим случајева ослобођења од казне, судске опомене или условне осуде.

ново кривично дело, рачунају се од дана када је одређена казна извршена, застарела или, што је за нас овде занимљиво, *ојрошћена*. Веза између амнестије, односно помиловања и рехабилитације, како истиче наведена норма, може се успоставити управо на поменути начин. Уколико не постоји неизвршена споредна казна или не трају мере безбедности, доношење одлуке којом се казна опрашта на основу амнестије или помиловања, постаје претходни услов, чијим остварењем почиње рачунање рока за редовну рехабилитацију. Истеком предвиђеног рока, у зависности од казне на коју је лице осуђено, почиње да тече рок након чијег истека се може одлучивати о редовној рехабилитацији амнестираног односно помилованог лица. Разуме се, ово има смисла само уколико актом амнестије или помиловања није искоришћена законска могућност да се овим актима лице и рехабилитује.

Право државе на изрицање и извршење кривичне санкције (*ius puniendi*), редовно се гаси потпуним извршењем санкције над осуђеним лицем. Па ипак, ово право државе може престати да постоји на основу неког од основа гашења кривичних санкција.

Занимљиво је да *ЗКП* на свим месима заједно помиње амнестију и помиловање, стављајући тиме у потпуности знак једнакости између кривичнопроцесног значаја ова два, иако, као што ћемо то видети у даљем излагању, у огромној мери подударна, али ипак одвојена правна института. Остаје питање, да ли је предвиђање оба института у правном систему једне државе, заправо одредба која доприноси бољем балансу међу одредбама о подели власти. Боље рећи, изједначавању прерогатива представничког тела и шефа државе, више него балансу снага међу највишим органима државне власти, јер би то ефикасније било учинити одредбама које би предвиделе међусобну контролу ових органа у одлучивању о актима милости према учиниоцима кривичних дела. Надаље, није без значаја констатовати да шеф државе, у нашем правном систему Председник Републике, има нешто шира овлашћења у одлучивању о опросту. Наиме, амнестију доноси Народна скупштина у форми закона, који, као и сваки закон, мора бити проглашен указом од стране Председника Републике у чему је он слободан да тексту који је изгласао парламент ускрати своју сагласност, у ком случају следи процедура поновног изјашњавања парламента о истом предлогу, када, у случају да скупштина поново усвоји предлог, он постаје закон. Осим што поседује наведену моћ да утиче практично на сваку, па и на одлуку парламента о опросту кривице амнестијом, Председник Републике је у доношењу сопствене одлуке о помиловању, практично неограничен. Иако се чини, да у том погледу председник подлеже политичкој одговорности, као и у погледу свих других одлука које доноси, чињеницом да су могућности да се јавност упозна са одлукама о помиловању изузетно мале, одговорност председника републике сасвим је минимализована. О (не)објављивању одлука о помиловању, писаћемо нешто касније.

Иако се рехабилитација путем милости, као концепт из кога је на својеврстан начин институт рехабилитације настао, данас сматра превазиђеним међу основним начинима редовне рехабилитације, он у српском, као и веома често

у другим правним системима, и даље ипак егзистира. Милост према осуђеном лицу могу исказати два највиша органа власти у Републици Србији. Народна скупштина, као највише представничко тело то може учинити доношењем закона о амнестији, а Председник републике одлуком о помиловању. Оба ова института имају своје утемељење у Уставу, док су дејства амнестије и помиловања предвиђена Кривичним закоником.

Оно што је специфично за рехабилитацију, која се може дати актима милости, јесте да **не постоје практично никаква ограничења** у погледу кривичних дела односно казни за која се рехабилитација може дати помиловањем или амнестијом, па се тако овим актима могу рехабилитовати и лица која то не могу постићи путем законске или судске рехабилитације. Иако чињеница, да се рехабилитација може дати амнестијом и помиловањем, у одређеној мери може водити закључку да у овим случајевима „начелно није потребно да осуђеник испуни одређене услове да би наступила рехабилитација“³²², овакав закључак у погледу помиловања није сасвим тачан, а такође би се морао и код амнестије могао довести у питање.

Законским и подзаконским одредбама којима се регулише поступак помиловања, заиста се не постављају директни критеријуми којима би била условљена одлука Председника републике о помиловању одређеног лица. Но, када се погледају одредбе које регулишу садржај извештаја, на основу којих се напослетку одлучује о помиловању, иако тиме није формално везан, ипак би се од Председника требало захтевати, што верујемо вршиоци ове функције у нас и чине, да води рачуна о понашању и дисциплини осуђеног лица, односно другим условима који би требало да укажу да је на одређени начин осуђени заслужио помиловање.

Са друге стране, иако парламент практично није у могућности да стекне увид у личност осуђених или окривљених лица, односно у испуњеност одређених услова којима би ова лица заслужила да буду аболирана од кривичног гоњења, односно да се амнестијом према њима обустави извршење кривичне санкције или да се угасе неке или све правне последице осуде, тешко је ипак замислити да би највише представничко тело могло амнестирати, рецимо, учиниоце најтежих кривичних дела против добара заштићених међународним правом, тешких дела против живота или тела људи или полних слобода и др. Са друге стране, требало би бити свестан да се закони о амнестији неретко формулишу у циљу ослобађања капацитета установа за издржавање кривичних санкција, тако да се лица на која се амнестија односи одређују према дужини трајања казне или некад чак, и само на основу преосталог, неиздржаног дела казне. На овај начин, може се догодити да и учиниоци најтежих кривичних дела, којима је преостао релативно мали део казне, у делу буду амнестирани од извршења преосталог дела.³²³

³²² Jakšić (2014), 192.

³²³ Вид. Borivoj Nikšić „Da li se amnestijom i pomilovanjem menjaju sudske odluke“, *JRKKp*, 3-4/1981, 391-397.

Посматрајући везе између помиловања и амнестије са једне стране и рехабилитације са друге, увиђамо да је могућност да се актом највишег представничког тела, у форми закона о амнестији, или одлуком председника о помиловању, осуђено лице између осталог и рехабилитује, уведена је тек последњим, важећим Кривичним закоником из 2006. године.

Како се истиче у литератури, на овај начин са најширим легитимитетом, који од свих државних органа има само парламент, могу се рехабилитовати учиниоци у односу према којима то на основу одредаба Кривичног законика не би било могуће јер: 1) ове осуде по слову закона не подлежу рехабилитацији из разлога што је изречена казна затвора у трајању дужем од пет година; 2) лица чије се осуде уопште не могу рехабилитовати као што је случај са повратницима; те 3) осуде у погледу којих рехабилитација не би могла да наступи пре истека одређених рокова које закон тражи за наступање њених дејстава.³²⁴

2.3.1. Амнестија

Амнестија и помиловање, као два института која се у савременим правним системима јасно разликују, у своме настанку заправо се преплићу и представљају акт милости владара и одраз његове моћи и слободе воље.³²⁵ У српској правној историји ми сусрећемо зачетке опроста још у *Душановом законнику* који је предвиђао да доласком на царев двор, меропах који је побегао из тамнице, добија слободу, односно да господар који га је примио може добити „књигу милосну“ за бегунца.³²⁶ *Соловјев* наводи да се амнестија помиње у Синтагми Матије Властара³²⁷ која предвиђа ослобођење за све осуђенике за мања кривична дела, на дан Ускрса.³²⁸

Значај амнестије као института кривичноправног система једне државе у нашем правном поретку, осим што представља законодавни акт највишег представничког тела, ослањен је тиме што она представља уставну категорију. Устав Републике Србије одлучивање о амнестији ставља у надлежност Републике Србије која уређује и обезбеђује, између осталог, амнестије и помиловања за кривична дела (*чл. 97 ст. 1 тач. 2*), предвиђајући да амнестију даје Народна скупштина (*чл. 99 ст. 1 тач. 12*) и то (простом) већином свих народних посланика (*чл. 105 ст. 2 тач. 1*). Надаље, Устав искључује могућност да амнестија може бити предмет референдума (*чл. 108 ст. 2*). Осим наведених одредаба, које у ширем

³²⁴ Dragan Jovašević, Zoran Stevanović, *Amnestija i pomilovanje u krivičnom pravu*, Beograd, 2008, 37.

³²⁵ Александар Соловјев, *Историја словенских љуба – законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998, 469; наведено према: Драгана Коларић, „Амнестија у националном или међународном кривичном праву“, *Безбедносћ*, 1/2011, 118.

³²⁶ Према Коларић (2011), 118.

³²⁷ *Ibid.*

³²⁸ О датим амнестијама у периоду 1944-1982 вид. Милена Ковачевић, „Амнестија“, *Безбедносћ*, 6/1989, 494.

смислу регулишу питања надлежности за одлучивање о амнестији, важећи Устав у члану 145 – *Судске одлуке*, поставља и материјалноправно утемељење амнестије, али и помиловања, предвиђајући да се изречена казна може, и без судске одлуке, амнестијом или помиловањем, у целини или делимично, опростити.

Дајући живот уставној прокламацији, Кривични законик као фундаментални закон који регулише амнестију, посвећује јој два своја члана. Тако члан 109 КЗ предвиђа да се амнестијом лицима може дати:

- 1) ослобођење од кривичног гоњења (аболиција)³²⁹,
- 2) потпуно или делимично ослобођење од извршења казне,
- 3) замена изречене казна блажом,
- 4) *рехабилитација*,
- 5) укинути поједине или све правне последице осуде,
- 6) укинути одређене мере безбедности, и то:
 - а) забрана вршења позива, делатности и дужности,
 - б) забрана управљања моторним возилом
 - в) протеривање странаца из земље.

У погледу става теорије, *Стојановић* амнестију дефинише као акт законодавног органа којим се у форми закона поименично неодређеном кругу лица дају горе наведене повластице.³³⁰ *Ђоровић* даје једну веома исцрпну и свеобухватну дефиницију, наводећи да би се амнестија „уопштено могла одредити као акт политичке милости представничког тела (парламента) одређене државе којом се према индивидуално неодређеном, али одредивом кругу лица, под стриктно одређеним условима, искључује примена кривичног закона, односно искључује, мења или ограничава примена правноснажне судске одлуке, или се наведеним лицима дају неки други бенефити [користи - прим.аут.] у вези са постојећом осудом.“³³¹

Амнестија и помиловање, као акти милости највиших државних органа којима се суспендује дејство и учинци кривичног закона, морају се примењивати изузетно ретко и не смеју бити широко примењивани. Случајеви у односу на које ће амнестија и помиловање имати дејство морају бити веома ретки изузеци „који неће ометати обављање заштитне функције кривичног права, као и остваривање начела праведности и правне једнакости грађана пред законом“.³³²

У савременом упоредном праву њен значај зависи од правног система државе, директно се ослањајући на вредносне и културолошке темеље друштва.

³²⁹ Тако и Стојановић (2016), 381.

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ Ђоровић (2015), 293.

³³² Стојановић (2016), 388.

Тако се амнестија у значајној мери користи у државама Јужне Америке, Африке, те у земљама Источне Европе, Италији и нарочито Француској.³³³

У погледу карактера осуде у односу на које може наступити амнестија, Кривични законик не ограничава законодавца приликом доношења одређеног закона о амнестији нити у погледу круга кривичних дела, нити у погледу тежине запрећене нити изречене казне. Иако се законодавац у законима о амнестији најчешће ослања на критеријум одређеног кривичног дела или висине изречене казне, не постоје сметње да се амнестијом, лица обухвате по неком другом критеријуму, као што би то могла бити њихова старост, пол, здравствено стање³³⁴, односно евентуално породичне прилике, или друштвено-економска ситуација у друштву, у зависности од циљева који се амнестијом желе постићи. У сваком случају, иако је законодавац практично неограничен у давању амнестије, ипак се мора водити рачуна о легитимности изабраног циља, па тиме и критеријума на којима би се заснивао одређени закон о амнестији.

Кривични процесни кодекс у свим фазама кривичног поступка изричито регулише поступање органа у случају да дело, које је предмет кривичног поступка, буде обухваћено амнестијом или помиловањем. Тако је предвиђено да ће јавни тужилац, решењем одбацити кривичну пријаву, ако из саме пријаве проистиче да је дело обухваћено амнестијом или помиловањем (*чл. 284 стп. 1 тач. 2*), док је у случају да је кривични поступак ушао у фазу истраге, прописано да јавни тужилац *може* одустати од гоњења осумњиченог и наредбом обуставити истрагу (*чл. 308*).³³⁵ У фази оптужења, на идентичан начин, члан 338 *ЗКП* предвиђа да ће тзв. ванпретресно веће, испитујући оптужницу, одлучити да нема места оптужби и да се кривични поступак обуставља, ако је дело обухваћено амнестијом или помиловањем. Такође, на главном претресу председник већа, решењем обуставља кривични поступак (*чл. 352 стп. 1 тач. 3*), а амнестија и помиловање, истовремено су и разлози за доношење пресуде којом се оптужба одбија (*чл. 422*). Чињеница да је гоњење услед амнестије или помиловања искључено, представља битну повреду кривичног поступка као жалбени основ (*чл. 438 стп. 1 тач. 1*), док ако амнестија или помиловање наступе након правноснажности кривичне пресуде, тада то представља основ за понављање поступка (*чл. 471 стп. 2*), односно разлог за подношење захтева за заштиту законитости (*чл. 483. стп. 2*). Напослетку, уколико

³³³ Pradel, 105; Тако овај аутор наводи да Француска доноси „у просеку по један закон о амнестији сваких пет година поводом устоличења новог председника Републике, а поред тога још један или два „мала“ закона током петогодишњице, укупно 38 Закона или чланова закона од 1945. године.“

³³⁴ Тако Стојановић (2016), 382.

³³⁵ Овде нам се не чини до краја јасним зашто у случају амнестије или помиловања, који свакако представљају трајне препреке кривичном гоњењу, јавни тужилац има само могућност, а не и обавезу, да одустане од гоњења и истрагу обустави. Такође, овај члан упућује на примену члана 51 – *Приговор оштећеној*, у складу са којим је тужилац дужан да о својој одлуци обавести оштећеног и да га поучи да може да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу, који га може одбити или усвојити и издати обавезно упутство надлежном јавном тужиоцу да предузме, односно настави кривично гоњење. У случају амнестије, као и помиловања, остављена могућност чини се да има смисла искључиво у циљу својерсне институционалне контроле рада тужиоца.

се правноснажна пресуда, којом је за више кривичних дела изречена јединствена казна, не би могла у једном делу извршити због амнестије или помиловања, тада се може покренути поступак за изрицање јединствене казне, као један од посебних поступака за преиначење одлуке о казни које такође предвиђа Законик о кривичном поступку (*чл. 552 стп. 1 тач. 3*).

У погледу временских ограничења важења закона о амнестији, то се веома често прописује самим законом³³⁶, а у сваком случају, амнестија по својој природи може важити само у погледу кривичних дела која су учињена пре доношења конкретног закона којим се учиниоци за њих амнестирају.³³⁷ Амнестија се може односити само на судске одлуке које су у моменту ступања на снагу конкретног закона о амнестији биле правноснажне.³³⁸ Тако се одређени закон о амнестији не би могао применити на лице које је уложило жалбу на пресуду пре него што је закон ступио на снагу, чиме је покренут поступак њеног преиспитивања у другостепеном поступку и одложено ступање на правну снагу, чак и када је након ступања закона о амнестији на снагу осуђени одустао од жалбе.³³⁹ Па ипак, имајући у виду да је на наведени начин инициран другостепени поступак, мишљења смо да би инстанциони суд, на чињеницу да је наступила амнестија, морао пазити по службеној дужности, те донети пресуду којом се оптужба одбија.

У смислу временског важења закона о амнестији, не треба пренебрегнути ни питање на које се осврће *Стијановић* у погледу трајних кривичних дела. Трајна кривична дела су она код којих је створено противправно стање, које учинилац својим чињењем или пропуштањем одржава дуже или краће време, али тиме не остварује биће новог кривичног дела, већ све то време постоји само једно кривично дело. На пример, кривично дело *Ванбрачна заједница са малолетником* (*чл. 190 КЗ*) траје све време док пунолетни учинилац остварује биће овог кривичног дела

³³⁶ Нпр. Законом о амнестији, *Сл. лист СРЈ*, бр. [9/2001](#) од 2.3.2001. године, дата је амнестија лицима која су до 7. октобра 2000. године учинила неколико кривичних дела избегавања или одбијања војне службе (прописаних *чл. 202, 214, 215, 217, 218, 219 КЗСРЈ*).

³³⁷ Иако другачије тумачење логички практично није могуће, закони о амнестији често предвиђају и да се амнестија даје „лицима која су до дана ступања на снагу овог закона“ учинила одређена кривична дела, нпр. Закон о амнестији, *Сл. гласник РС*, бр. [33/2006](#) од 17.4.2006; или рецимо „лицима која се на дан ступања овог закона на снагу налазе на издржавању казне или још нису ступила на издржавање казне“ (чиме се спречава злоупотреба да се у току *vacatio legis* закона о амнестији, лице позове на издржавање казне, како би потпало под амнестију, или се пак не зове у овом периоду како се амнестија не би односила на одређено лице), као нпр. Закон о амнестији, *Сл. гласник РС*, бр. [10/2001](#) од 14.2.2001. године.

³³⁸ Вид. Решење Апелационог суда у Крагујевцу, Кж2 994/2015 од 28.9.2015, *ParagrafLex*, у коме се констатује: „правилно је првостепени суд закључио да у тренутку ступања на снагу Закона о амнестији, *Сл. гласник РС*, бр. [107/12](#) од 09.11.2012, дана 17.11.2012. године, осуђени М.Р. није био правноснажно осуђено лице... јер је пресуда Основног суда у Ч. постала правноснажна дана 27.11.2012. године.“; тако и Решење Вишег суда у Пожаревцу, Кж 12/2015(2009) од 22.1.2015; Пресуда Врховног суда Србије, Кзз. 58/2001 од 7.2.2002. године.

³³⁹ Тако Решење Врховног суда Србије, Кж. 210/91 од 1. априла 1991. године.

живећи са малолетником у ванбрачној заједници.³⁴⁰ Тако, намеће се логичко тумачење да законом о амнестији може бити обухваћено само оно противправно стање до дана ступања закона о амнестији на снагу, док то не може бити случај са радњама које амнестирано лице настави да предузима и након тог тренутка.³⁴¹

Чејовић и Кулић се осврћу на једну недореченост Кривичног законика који не садржи одредбе о могућности да амнестија обухвати и лица осуђена на условну осуду. Логичким тумачењем закључују да, ако се амнестијом учинилац може ослободити од извршења изречене казне, тим пре би се могао ослободити и од казне која је само утврђена условном осудом.³⁴² Наведени аутори, истичу и једну карактеристику амнестије коју ми нисмо срели код других, а то је да се „амнестија даје по службеној дужности... те не зависи од учиниоца кривичног дела, односно осуђеног лица, да ли ће прихватити амнестију или не, као и да се амнестија не може опозвати“.³⁴³ Осуђени не може одбити да се на њега примени амнестија. Па ипак, није немогуће замислити да би окривљени желео да у кривичном поступку пред судом одржи и потврди своју невиност, а не да под велом амнестије остане дилема у погледу његове евентуалне кривице.

Занимљив је став Европског суда за људска права у вези са амнестијом у једном од случајева против Србије, *Миленковић ирошић Србије*, представка бр. 50124/13.³⁴⁴ Одлучујући о повреди начела *ne bis in idem* у случају када је окривљени за исту радњу кажњен и у прекршајном и после у кривичном поступку, Суд закључује да је дошло до повреде члана 4 Протокола бр. 7 уз Конвенцију, независно од „чињенице да је подносилац представке на крају био амнестиран у кривичном поступку...“ што „није имало значаја за његову тврдњу да је кривично гоњен, да му је суђено и да је кажњен за исто дело по други пут.“ Чињеница да је осуђени амнестиран, тиме што је ослобођен од извршења изречене казне затвора, није од утицаја на закључак да је лице кривично гоњено, односно да је осуђено за то кривично дело. Имајући у виду да се амнестијом може дати и превремена (редовна) рехабилитација, чиме би се осуђени сматрао неосуђиваним, тада би закључак могао бити и нешто другачији. Па ипак, чињеница да је против њега вођен други поступак по већ пресуђеној ствари, свакако би представљала повреду начела *ne bis in idem* независно од чињенице да би се због евентуалне рехабилитације дате амнестијом сматрао неосуђиваним.

У погледу односа амнестије и ванредне рехабилитације, чини нам се од значаја поменути следећу ситуацију на коју смо наишли у судској пракси. Законик

³⁴⁰ Насупрот трајним, стоје кривична дела стања, као што је рецимо кривично дело из члана 187 КЗ – *Двобрачност*, где је сама последица трајног карактера, али биће кривичног дела је у потпуности остварено наступањем тог стања, односно закључењем новог брака; према Стојановић (2016), 239.

³⁴¹ Тако Стојановић (2016), 382.

³⁴² Чејовић, Кулић (2011), 396.

³⁴³ *Ibid*; Па ипак, не видимо разлог због кога се пред Уставним судом у законом предвиђеном поступку не би могла утврђивати евентуална неуставност појединих или свих одредаба одређеног закона о амнестији.

³⁴⁴ Одлука доступна на: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-161001>, 14.02.2017.

о кривичном поступку (чл. 583-595) предвиђа институт ванредне рехабилитације, односно остваривања права лица неосновано лишеног слободе или неосновано осуђеног.

Лицем неосновано лишеним слободе, између осталог, сматра се лице према коме је кривични поступак обустављен правноснажним решењем или правноснажном одбијајућом пресудом. Са друге стране, неосновано осуђеним сматра се лице према коме је поводом ванредног правног лека нови поступак правноснажно обустављен или је оптужба одбијена или је окончан правноснажном одбијајућом пресудом.

Ако се подсетимо претходног излагања о начину на који српски кривични процесни кодекс у различитим фазама поступка даје значај амнестији и помиловању, приметимо да се од фазе оптужења до пресуде, поступак решењем, управо обуставља, односно доноси одбијајућа пресуда. Шта више, и амнестија и помиловање су такође разлог за изјављивање оба ванредна правна лека³⁴⁵, поводом којих се поновљени поступак такође може окончати решењем о обустављању поступка или одбијајућом пресудом. На основу изнетог, а ослањајући се на начин на који се постављају услови за остваривање права лица неосновано лишеног слободе или неосновано осуђеног, поставља се питање, да ли лице у односу на које је кривични поступак правноснажним решењем обустављен због наступања амнестије или помиловања или је због тога донета одбијајућа пресуда, може остваривати права која би му припадала на основу одредаба ЗКП о ванредној рехабилитацији неосновано осуђених лица.

Иако се језичким тумачењем, упоређујући формално терминологију која се користи у погледу кривичнопроцесних последица амнестије и помиловања, али и у делу ЗКП о остваривању права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе, може доћи до закључка да би случај обустављања поступка или доношења, одбијајуће пресуде у односу на случај који је обухваћен амнестијом или помиловањем представљао основ за накнаду штете и остваривање евентуалних других права неосновано осуђеног, системско, али и циљно тумачење не дозвољавају овакав исход. „Амнестијом се не утврђује да окривљени није извршио кривично дело и да није крив, тако да решење о обустави кривичног поступка због примене амнестије, као акта милости, не може бити основ по коме би оштећени тражио накнаду штете због боравка у притвору и издржавања казне лишења слободе.“³⁴⁶

³⁴⁵ У односу на *понављање кривичног поступка* то предвиђа одредба чл. 471 ст. 2 ЗКП. У погледу *захтева за заштитом законитости*, на амнестију (као и на помиловање) се осврће, чл. 483 ст. 2 који у том случају за подношење захтева за заштиту законитости овлашћује Републичког јавног тужиоца. Амнестија односно помиловање према ЗКП имају још једно дејство. Ради се о једном од поступака за преиначење одлуке о казни, и то *поступак за изрицање јединствене казне* из члана 552, који предвиђа могућност покретања овог поступка, „ако се правноснажна пресуда којом је за више кривичних дела изречена јединствена казна не би могла у једном делу извршити због амнестије или помиловања.“

³⁴⁶ Вид. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 6853/2010 од 21.7.2010. године, *ParagrafLex*.

Суд је у наведеној ситуацији заузео став који је по нашем мишљењу у потпуности исправан и заснован на телеолошком тумачењу, но ипак сматрамо да би у извесној мери било потребно да се *de lege ferenda* размишља о прецизнијој формулацији која би несумњиво регулисала поменућу ситуацију. Ово би на први поглед било могуће учинити тако што би се у одредбама будућих закона о амнестији, али и евентуално прецизирањем одредаба *КЗ* или *ЗКП*, учинио додатни напор и ова ситуација експлицитно предвидела. И поред изнетих могућности, чини нам се да би поменућу дилему било потребно отклонити побољшавањем одредаба кривичнопроцесног кодекса које се односе на остваривање права неосновано осуђених лица односно лица неосновано лишених слободе, из разлога што управо овај пропис, иако процесног карактера, даје материјални основ за остваривање права ових лица.

У истој, једанаестој глави, законодавац чланом 111 *КЗ* изричито наводи да се давањем амнестије (или помиловања) не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди.

Уколико би захтев лица да се на њега примени одредба конкретног закона о амнестији био правноснажно одбијен, то лице не би поново пред судом могло поднети захтев да суд одлучи о примени амнестије на исту осуду. На овом становишту стоји и судска пракса, па тако наилазимо на схватања да „правноснажна одлука суда о примени амнестије на конкретан случај има статус *res iudicata* и захтев лица да се одлучује о примени амнестије на исту казну потребно је одбацити као недозвољен.³⁴⁷

У односу на наведену одредбу, имајући у виду предмет нашег истраживања, нама је најзначајнија могућност из тачке 4 члана 109 *КЗ*, која предвиђа да се **акћом амнестије може, између осталога дати и рехабилитација**. Осврћући се на раније темељне законе кривичног материјалног законодавства, први пут управо *КЗ* из 2006. године уводи ову могућност. Пре њега, општи део је био регулисан *ОКЗ*, чија одредба члана 101 није омогућавала да се амнестијом може дати и рехабилитација.

Из ове могућности произилази неколико занимљивих питања. Иако се на први поглед, може учинити излишним, пре свега, то може бити питање о којој од рехабилитација се овде уопште ради. Ова дилема почивала би на чињеници што законодавац у *ЗРех06*, као што смо и раније у овом раду критиковали, ни на који начин ближе не одређује појам рехабилитације, већ као и *КЗ*, у односној одредби користи само појам – **рехабилитација**. Имајући у виду да ову могућност предвиђа сам *КЗ*, то би нас водило исправном закључку да се **овде мисли на редовну рехабилитацију** основано осуђених лица, регулисану одредбама које се налазе у истом пропису, свега неколико чланова раније. Постоји још разлога за овакав закључак. Важећи *КЗ* је на снагу ступио 1. јануара 2006. године, док је специјална рехабилитација ушла у правни живот одредбама *ЗРех06*, који је донет и ступио на

³⁴⁷ Решење Апелационог суда у Београду, Кж2 1739/2014 од 4.9.2014. године, *ParagrafLex*.

снагу априла исте године. Надаље, могућности које КЗ даје амнестији, упркос помињању рехабилитације, ипак не би могле да обухвате дејство, као што би било „оглашавање раније одлуке ништавом од тренутка њеног доношења“. На основу изнетог, закључујемо да законодавац заиста није имао у виду да овом одредбом дозволи да се амнестијом може дати било која друга рехабилитација осим редовне, па тим пре никако не би било могуће амнестијом дати специјалну рехабилитацију.

Између осталог, управо се на изнетом примеру види какве проблеме у тумачењу ствара несмотрена употреба термина рехабилитација за потпуно различите правне институте, без његовог ближег одређења.

Па ипак, само промишљање о могућности давања редовне рехабилитације амнестијом постало нам је занимљиво. Наиме, огроман број случајева који се према нашим законима о рехабилитацији подводе под специјалну рехабилитацију, нарочито по сили закона, заправо је могао бити решен *ван њојма рехабилитације*, на начин који би био ближи начину на који се даје амнестија.³⁴⁸

Међутим веза амнестије и рехабилитације може бити занимљива и из још једног разлога. Закључили смо да се *амнестијом може дати (само) редовна рехабилитација*. У смислу њених дејстава, подсетићемо да се редовном рехабилитацијом осуда *брише*, да *све њене правне последице престају*, те да се осуђени сматра *неосуђиваним*. (чл. 97 КЗ) Прва уочљива разлика између редовне рехабилитације која се даје на основу одредаба КЗ и редовне рехабилитације која се, као што смо видели може дати актом амнестије, јесте чињеница да у другом случају одлучује парламент. Управо из ове формалне разлике произилази следећа, која је према нашем мишљењу, суштинског карактера.

Дакле, амнестијом се може дати рехабилитација. Ова рехабилитација, према нашем виђењу спада у трећу врсту редовне рехабилитације, коју смо у првом делу рада о њеним врстама, ближе одредили као *редовну рехабилитацију њућем амнестије*.

Могућности за давање амнестије или помиловања нису ограничене било каквим условима у погледу врсте или тежине дела, односно висине изречене казне, па су субјекти који о њима одлучују у томе потпуно слободни. Ово би морало природно да важи за сва, закоником предвиђена могућа, дејства амнестије, односно помиловања. Не видимо нити један разлог зашто би другачији случај био у погледу дејства амнестије или помиловања у смислу давање рехабилитације.³⁴⁹ Тако смо

³⁴⁸ Овде пре свега мислимо на случајеве одузимања имовине на основу одлуке АВНОЈ од 24.11.1944. којом је у државну својину прешла сва имовина лица немачке народности.

³⁴⁹ Анализирајући ситуацију када је правноснажна осуда касније, у поступку по ванредним правним лековима, измењена, *Јакшић* [по нама сасвим непотребно, јер се ни КЗ ни ЗКП тиме не баве] наводи да се тада услови за рехабилитацију посматрају у односу на измењену одлуку. Ово КЗ, логично, предвиђа у чл. 96 У погледу трајања правних последица осуде, одакле овај аутор можда извлачи закључак и у погледу услова за рехабилитацију, иако се нама то чини сасвим излишним јер се увек рехабилитација треба посматрати у односу на коначну одлуку о казни, независно од тога ко ју је и у ком поступку донео. На истом месту наводи се да када до измене казне долази актом милости, да би тада требало у обзир узимати ону изречену у осуди [а не измењену, односно ублажену]. Не видимо разлог за овакав став.

става да се рехабилитација, путем ова два института, може дати без обзира на било каква ограничења, предвиђена за друге две врсте редовне рехабилитације – законску и судску. Дакле, специфичност рехабилитација путем амнестије или помиловања огледа се у томе што се редовна рехабилитација, на овај начин, може дати без обзира на то да ли је протекао тражени рок од гашења казне, да ли се лице поправило, да ли је учинило ново кривично дело, да ли је повратник, па чак и без обзира на висину изречене казне, која представља основно ограничење у погледу законске, односно судске редовне рехабилитације.

Као што је већ истакнуто, у литератури се наводи да на рехабилитацију *иуиџем милосџи* осуђено лице ни на који начин не може да утиче.³⁵⁰ Код ове врсте рехабилитације, понашање осуђеног лица практично је без значаја. Осуђеник, када се ради о случају рехабилитације помиловањем, само подноси молбу, док у случају када се лице рехабилитује законом о амнестији, он не треба да уради чак ни то. У том смислу, у литератури се истиче да *рехабилитација иуиџем амнесџије* може наступити чак и противно вољи осуђеног лица.³⁵¹ Па ипак, у зависности од начина формулације одредаба конкретног закона о амнестији, њена примена може практично бити условљена подношењем молбе осуђеног лица да се одлучи о примени амнестије на њега.

За разлику од свих других начина давања редовне рехабилитације, када се она утврђује одлуком органа управе, по одлуци суда, па чак и у случају када се даје помиловањем, једино редовна рехабилитација која се даје путем амнестије не даје се у облику појединачног правног акта.

Као што смо у делу о врстама и међусобним односима рехабилитација детаљније расправљали, могућа је ситуација да је лице које је осуђено из политичких или идеолошких разлога, већ рехабилитовано у редовном поступку. Имајући у виду могућност наступања редовне рехабилитације путем амнестије без ограничења било каквим условима, она би у складу са решењем које предвиђа *КЗ* могла наступити за било коју осуду из политичких или идеолошких разлога. Дејства редовне и специјалне рехабилитације нису у довољној мери упоредива. Па ипак, чини нам се да би могућност да се одређене групе лица осуђених из политичких или идеолошких разлога за одређена дела *амнесџијом колекџивно рехабилитиују*, била економичнија од тзв. специјалне рехабилитације по сили закона, какву данас познајемо.

У прилог овом нашем приступу, за разлику од рехабилитације уопште, институт амнестије има своје корене још у античким темељима правног система држава у којима је употребљавана као веома ефикасно средство „за успостављање

³⁵⁰ Тако Јакшић (2014), 189.

³⁵¹ У погледу ослобађања од кривичног гоњења, па и ублажавања или замене казни ово може имати смисла, али код давања рехабилитације, практично сасвим неселективно и деиндивидуализовано дејство амнестије, није најсрећније решење. Рехабилитацијом у једном делу гасе одређене правне последице осуде, а неке од њих, иако их тако не зовемо, ипак заправо имају карактер мера безбедности у смислу да отклањају опасна стања у којима би осуђено лице могло поново доћи у искушење извршења кривичног дела.

социјалног мира после немира“.³⁵² У литератури се истиче да су амнестија (али и помиловање) технике које су усмерене на одржавање социјалног мира (нпр. закони о амнестији који се доносе после ратова како би омогућили опрост рецимо сарадницима окупатора и окончали процесе националне освете). Такође ово се односи и на колективна помиловања, односно законе о амнестији који се доносе поводом националних празника у име националног јединства (као што је то нпр. случај са традиционалним француским колективним помиловањем сваког 14. јула). Осим ових, акти милости дају се и из чисто утилитаристичких разлога, ради ослобађања места у заводима за издржавање казни односно у случајевима амнестије или аболиције смањивања притиска на судове у мање значајним кривичним предметима.³⁵³

Обратићемо пажњу на пример на један од првих прописа донет након промена 5. октобра 2000. године, што је био Закон о амнестији³⁵⁴, којим су у првом реду амнестирана лица која су до 7. октобра 2000. године³⁵⁵ учинила, односно за која постоји основана сумња да су учинила један одређени број кривичних дела против војске.³⁵⁶ Осим ових кривичних дела учињена је амнестија и за одређена кривична дела против уставног уређења³⁵⁷, од којих су нека политичког карактера која би се могла довести у везу са предметом нашег истраживања да Закон није ограничио амнестију ових кривичних дела само на период од 27. априла 1992. до 7. октобра 2000. године. Закон предвиђа да амнестија у односу на наведена кривична дела, учињена у наведеним периодима обухвата ослобођење од кривичног гоњења, ослобођење од извршења казне и брисање осуде.

У смислу улоге амнестије у процесу правног превладавања ауторитарне прошлости, у литератури са самог почетка прошлог века наишли смо на један занимљив приступ *Ж. Перућа* који истиче да амнестија „наводи појединце на

³⁵² Žan Pradel, *Komparativno krivično pravo – Sankcije*, prevod prof. dr Obrad Perić, Pravni fakultet u Beogradu, 2009, 105.

³⁵³ Martine Herzog-Evans, „Judicial rehabilitation in France: Helping with the desisting process and acknowledging achieved desistance“, *European Journal of Probation*, Vol. 3, No.1, 2011, pp 4 – 19, 9

³⁵⁴ Закон о амнестији, *Сл. лист СРЈ*, бр. [9/2001](#) од 2.3.2001.

³⁵⁵ Закон одређује само датум до ког се примењује, али не и почетни датум од ког се као датума извршења кривичног дела лице може амнестирати. Па ипак како се сва кривична дела у овом ставу наводе из истог прописа, то би се тумачењем могло закључити да је најранији датум када је могло бити извршено кривично дело био 1.7.1977. када је Кривични закон Савезне Републике Југославије (у то време: Кривични закон СФРЈ) ступио на правну снагу, под условом да није наступила застарелост.

³⁵⁶ Према члану 1 овог Закона то су следећа кривична дела: одбијање примања и употребе оружја из члана 202, неодржавање позиву и избегавање војне службе из члана 214, избегавање војне службе онеспособљењем или обманом из члана 215, самовољно удаљење и бекство из Војске Југославије из члана 217, избегавање пописа и прегледа из члана 218 и неизвршавање материјалне обавезе из члана 219, прописана Кривичним законом Савезне Републике Југославије (*Сл. лист СФРЈ*, бр. [44/76](#), [36/77](#), [34/84](#), [37/84](#), [74/87](#), [57/89](#), [3/90](#), [38/90](#), [45/90](#), [54/90](#) и *Сл. лист СРЈ*, бр. [35/92](#), [16/93](#), [37/93](#) и [24/94](#)), (у даљем тексту: *КЗСРЈ*).

³⁵⁷ Спречавање борбе против непријатеља из члана 118, оружана побуна из члана 124, позивање на насилну промену уставног уређења из члана 133, удруживање ради непријатељске делатности из члана 136 и повреда угледа СРЈ из члана 157, прописана *КЗСРЈ*.

извршавање деликата... Ове опсервације нарочито онда добијају снаге, кад је реч о политичким правним повредама. Смели и уравнотежени духови лакше ће се одлучити на преврате у земљи у којој постоји амнестија...: ако им пође за руком да оборе режим, утолико боље: о казни не може бити у том случају речи; а ако успеха не буде било, они ће бити амнестирани у интересу мира и стишавања!³⁵⁸ Наводи се и да амнестија „није ништа друго него делимично укидање једног закона јер спречава да буду примењени извесни прописи кривичног закона. Стога је опште мишљење да амнестију треба уврстити у оне предмете који су стављени у надлежност законодавне власти, јер једино она може укидати законе, у целини или делимично.“³⁵⁹

У погледу рехабилитационих дејстава амнестије, у литератури се истиче да се амнестијом може се постићи и *делмична* рехабилитација, којом се укидају све или само неке правне последице осуде иако се осуда не брише из казнене евиденције.³⁶⁰ Иако би се овакво дејство амнестије можда и могло тако назвати, ипак нам се чини да је само укидање појединих правних последица осуде, без брисања осуде и успостављања фикције неосуђиваности лица, недовољно да би се могло говорити о делимичној *рехабилитацији*.³⁶¹

Оно што је код института амнестије у сваком случају значајно у светлу њених правних последица јесте да она никада не дира у права жртава, као што је то случај и са (редовном) рехабилитацијом.

Овде нарочито наглашавамо редовну рехабилитацију основано осуђених лица, јер је у случајевима ванредне рехабилитације, ситуација нешто другачија. Тако и код ванредне, па делимично и код специјалне рехабилитације оштећени би своја евентуална права могао остваривати само према другом лицу у односу на неосновано осуђеног односно рехабилитованог. Штавише код специјалне, али и код ванредне рехабилитације, ово има још занимљивију рефлексiju, у ком случају сам осуђени, рехабилитацијом на својеврстан начин, стиче статус оштећеног, у овом случају, одлуком или радњом државног органа, у ширем смислу.

³⁵⁸ Тако Живојин Перић, *О амнестији у српском кривичном праву*, Београд 1909, 8-9; према Stojanović (2013a), 380-381, фн. 79.

³⁵⁹ Перић (1909), 5, наведено према Коларић (2011), 118.

³⁶⁰ Коларић (2011), 118-119; што прихвата и Jakšić (2014), 193.

³⁶¹ Вид. поделу коју даје Zdravko M. Marić, „Rehabilitacija osuđenih lica u Krivičnom zakonu SRJ“, *Pravni život*, 9/2000, 434.

2.3.2. Помиловање

Посматрајући етимолошки, у корену наше речи помиловање, налази се појам милости из којег је, као акт воље и права владара овај, могли бисмо свакако рећи традиционални, институт кривичног права и настао. У енглеском језику постоји велики број термина којима се означавају институти који би одговарали значењу онога што ми подразумевамо под помиловањем као што су *pardon*³⁶², *mercy*³⁶³ или *clemency*³⁶⁴. Осим новолатинског *perdonare* и француски термин за помиловање *grâce*, као и италијански термин *grazia*, потичу из латинског корена *gratia* и означавају милост односно опроштај.³⁶⁵ У немачком језику се за помиловање користи термин *Begnadigung* у чијем корену се налази, занимљиво је, изворно немачки термин *Gnade* [Althochdeutsch: *ginâda*] са значењем *добра воља*.³⁶⁶

У нашој предратној теорији, која се у значајној мери ослања на немачку теорију кривичног права, управо на оваква учења ослања се и *Веснић* који, у преводу *Лисџовој* уџбеника, наводи да помиловање представља „уклањање последица казне наредбом државне власти, дакле одрицање за кажњавање овлашћеног на то право, које је за њ из казне постало“. Помиловање, по њему, у складу са *Јеринјовим* учењем, треба да служи као „самопоправљање правичности и правни вентил сигурности“ и представља уклањање правних последица кривичног дела, а не искључује постојање саме кажњиве радње.³⁶⁷

Тома Живановић је истицао да помиловање подразумева одрицање од казне од стране владара – носиоца управне власти.³⁶⁸ На готово идентичан начин помиловање види и *Урошевић*, који наводи да је помиловање „право владаоца као шефа извршне власти да се у име државе, којој припада право на кажњавање, одрекне тога права, и на тај начин изречену казну уништи или исту замени блажијом врстом казне.“ Он на солидним теоријским темељима разликује

³⁶² Према Black's Law Dictionary (у даљем тексту: *BLD*), 9th ed., Bryan A. Garner [ed. in chief], Thompson Reuters, 2009, 1221; *pardon* у енглеском језику потиче из XIV века и подразумева акт званичног поништавања казне или друге правне последице осуде и уобичајено га даје највиши орган извршне власти, односно шеф државе. Истиче се да се термин *pardon* први пут појављује у раном француском праву и да настаје од новолатинског глагола *perdonare* што значи ослободити.

³⁶³ Чак и у свакодневном лаичком говору се користи у значењу *милосџ*, док се у правној терминологији користи још од XIII века и представља саосећајан третман учинилаца кривичних дела, нарочито у смислу затвора уместо смртне казне; према *BLD*, 1077.

³⁶⁴ Моћ председника или владара да опрости или замени казну благом; према *BLD*, 288.

³⁶⁵ *Milan Vujaklija, Leksikon stranih reči i izraza*, Svetimir Ristić, Radomir Aleksić [redaktori], Prosveta, Beograd, 1980, 182.

³⁶⁶ Према Renate Just, *Recht und Gnade in Heinrich von Kleists Schauspiel "Prinz Friedrich von Homburg"*, Wallstein Verlag, Göttingen, 1993, 63-64.

³⁶⁷ Миленко Р. Веснић, *Немачко кривично право – уџбеник Франца фон Лисџа*, 1902, 330-333.

³⁶⁸ Тома Живановић, *Основи кривичној права Краљевине Јуџославије*, Београд, 1937, 400; Тома Живановић, *Основи кривичној права, Ошџиш гео*, Београд, 1910, 325, 326.

помиловање у ужем смислу од аболиције и амнестије, и упоредно даје његове карактеристике.³⁶⁹ Нешто другачије, и нама прилично занимљиво, схватање раније сусрећемо код *Павловића* који сматра да је значај помиловања дубљи и да се он не тиче само одрицања државе од права на кажњавање³⁷⁰, већ сматра да се помиловањем поништава кривична одговорност лица³⁷¹, са чиме се, уз уважавање временске дистанце, ипак не бисмо могли сложити. Имајући у виду да је основни предмет овог рада специјална рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, која као врста ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица, по себи има карактер каквог изванредног правног лека, нарочито занимљиво би било упоредити помиловања са правним лековима из разлога што омогућава ванредну и изузетну коректуру судске пресуде³⁷², те остављамо то као могућу идеју за нека будућа истраживања.

Теорија кривичног права код нас, после Другог светског рата издвојила је практично две школе поимања помиловања.³⁷³ Једна, како је истакла *Миладиновић*, „далеко бројнија“, обухвата оне теоретичаре који се у дефинисању помиловања држе позитивног права времена у коме пишу, пратећи његову еволуцију у нашем послератном законодавству, правдајући то уџбеничким карактером њихових дела, односно чињеницом да се ради о коментарима законских прописа.³⁷⁴ Са друге стране издвајају се аутори који у свом дефинисању настоје да дају нешто општију теоријску анализу и изналажење дубље правне природе помиловања, које превазилази језичко тумачење позитивноправног појма помиловања.

Како смо наишли код *Жуженић*, она је става да помиловање представља акт милости, а не акт праведности.³⁷⁵ Управо у наведеном ставу ми видимо темељ за фундаменталну разлику између помиловања и специјалне рехабилитације, чија суштина се налази управо у праведности, а никако у акту милости власти. И историјски посматрано помиловање (*individual pardon*) често је употребљавано да ублажи последице претерано грубих, али не и погрешних и неоснованих пресуда.³⁷⁶

Занимљиво је и једно виђење *Бекарије* о сврси помиловања као института, и унеколико и сврси саме казне као такве, нарочито имајући у виду да он тај став заузима још давне 1764. године у време зачетка идеје рехабилитације која би

³⁶⁹ Лаза Урошевић, *Судски Требник II. Део, Кривични законик са коментаром*, 1929, 174-176.

³⁷⁰ Овако то истичу и *Долени* и *Маклецов* наглашавајући још да је помиловање „једнострано, од пристанка помилованог учиниоца деликта независно и против његове воље делујуће одрицање од права на казну“ у *Metod Dolenc, Aleksandar Maklecov, Sistem celokupnog krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1935, 150.

³⁷¹ Гојко Павловић, *Кривично право: (Општи део)*, по Н.Д. Серпијевском, Београд, 1906, 96.

³⁷² *Metod Dolenc, Teorija sudskog krivičnog postupka*, Beograd, 1933, 333.

³⁷³ Према Душица Миладиновић, *Помиловање у кривичном законодавству Србије*, Магистарска теза, Нови Сад, 2006, 3-5.

³⁷⁴ *Миладиновић* тако у овој групи аутора наводи *С. Франка*, *М. Радовановића*, *З. Кандић-Појовић*, *Б. Чејовића*, *Љ. Јовановића* и *Д. Јовашевића*, према: Миладиновић (2006), 3, фн. 7.

³⁷⁵ Jelena Žuženić, „Institut pomilovanja u praktičnoj primjeni“, *Naša zakonitost*, 7-8/1963, 343.

³⁷⁶ Martine Herzog-Evans, Judicial rehabilitation in France: Helping with the desisting process and acknowledging achieved desistance, *European Journal of Probation, Vol. 3, No.1, 2011, pp 4 – 19, 9*

заменила дотадашњу милост суверена. Наиме, он сматра да би милост, у то време владара, а данас углавном председника или шефа државе у чијој ингеренцији се налази помиловање, свакако требала бити искључена из једног савршеног законодавства.³⁷⁷ Он тако каже, „да постепено како казне постају блаже³⁷⁸, биће мање нужни милост и помиловање. Срећна ли народа у којег би се милост и помиловање сматрала злокобним!“ Па ипак, свестан значаја и неизбежности сродних института, он истиче да милост мора извирати из закона, а не из појединачне одлуке, из законодавца, а не онога који законе примењује.³⁷⁹

Бекарија, занимљиво, а за нас нарочито значајно имајући у виду специјални карактер рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, закључује да закони треба да „буду неумољиви као што морају бити непоколебљиви и они који их у појединим случајевима примењују“. Он истиче да ако се систем казнене политике пажљиво гради на темељима човечности као збира свих појединачних интереса свих чланова друштва, тада неће бити потребе да „посебним законима и ванредним мерама сваки час разлучује опште добро од добра појединца, и на страху и неповерењу гради привид општег задовољства.“³⁸⁰

Реалност изнетих ставова *Бекарија*, потврђена је у даљем развоју система кривичног права, па тако код *Прадела* налазимо да у Енглеској помиловање (*pardon*), које је дозвољавало да се ублажи строгост *common law* система, у време када тај систем није дозвољавао примену института као што је нужна одбрана, или када је допуштао смртну казну према деци и душевно болесним убицама³⁸¹, почео да губи значај у XIX веку, када енглески парламент почиње да установљава законе као извор за посебна кривична дела.³⁸²

Наш важећи Устав предвиђа да помиловање спада у надлежност Републике Србије која га уређује и обезбеђује (чл. 97 стп. 1 тач. 2) и то на тај начин што га ставља у надлежност Председника Републике (чл. 112 стп. 1 тач. 7). Истом

³⁷⁷ Cesare Beccaria, *O zločinima i kaznama*, prevod Antun Cvitanić, Logos, Split, 1984, 131.

³⁷⁸ Овде се поставља питање иде ли савремена казнена политика у добром смеру. Наиме, нарочито у правном систему Републике Србије уочљива је једна шизофрена тенденција. Тако, са једне стране законодавна активност се креће ка поштравању запређених казни, претежно појединачних кривичних дела која се појављују као актуелна и узнемиравају дневно политичку јавност, што свакако не би требало да буде примарни покретач законодавних промена, док са друге стране казнена политика наших судова показује изрицање веома благих казни, веома често при граници прописаног минимума или уз обилато коришћење основа по којима се казне могу ублажити и испод ове границе.

³⁷⁹ Вид, Dušica Miladinović, „Institut pomilovanja u svetlu restorativne pravde“, *Temida*, мај 2007, 37-45.

³⁸⁰ Cesare Beccaria, *O zločinima i kaznama*, prevod Antun Cvitanić, Logos, Split, 1984, 132.

³⁸¹ Тако N. Hurand, *The King's pardon for homicide before AD 1307*, Oxford, Clarendon Press, 1960; S. Grupp, *Some historical Aspects of the Pardon in England*, 1963, rapporté par H. Dumont, *Pénologie. Le droit canadien relative aux peines at aux sentences*, Thémis, Montréal, 1993, 540; према Žan Pradel, *Komparativno krivično pravo – Sankcije*, prevod prof. dr Obrad Perić, Pravni fakultet u Beogradu, 2009, 105, фн. 354, 355.

³⁸² Pradel, 105.

одредбом као што смо то навели и за амнестију, регулишући питање судских одлука, уставотворац наводи да се помиловањем, изречена казна може, без судске одлуке, у целини или делимично опростити (*чл. 145 ст. 5*).

Имајући у виду да се помиловањем суспендују казне, Кривични законик, као основни извор кривичног материјалног права, поставља темеље овом институту. Тако се у члану 110 предвиђа да се помиловањем, поименично одређеном лицу 1) даје ослобођење од кривичног гоњења или 2) потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, 3) замењује се изречена казна блажом казном или условном осудом, 4) даје се рехабилитација, 5) одређује краће трајање одређене правне последице осуде или се 6) укидају поједине или све правне последице осуде. Као што је то случај и са амнестијом, ни помиловањем се не дира у права трећих лица која се заснивају на осуди (*чл. 111*).

Занимљиво је приметити да је у нашем правном систему још увек присутна могућност да се актом помиловања, осим укидања или ублажавања изречених кривичних санкција и правних последица осуде односно рехабилитације, да и ослобођење од кривичног гоњења (аболиција). У већини правних система у упоредном праву, ова могућност је искључена, а то је случај и са делом законодавстава која су заснована на истим темељима из којих је поникао српски законодавни оквир.³⁸³

На целом подручју последње заједничке државе јужних Словена важио је Закон о помиловању из 1977. године³⁸⁴ који је у члану 2 став 1 тачка 1, стављајући у набрајању пре других могућности, предвиђао да се помиловањем даје ослобођење од кривичног гоњења. Овај закон у правном систему Републике Србије егзистирао је све до 1994. године када је на снагу ступио нови Закон о помиловању³⁸⁵ који је задржао идентичну одредбу којом је омогућена аболиција путем помиловања. Убрзо потом српски законодавац усвојио је и следећи, до данас важећи Закон о помиловању³⁸⁶ који изоставља одредбе којима се регулишу дејства помиловања и услове, па и домете помиловања оставља основном извору кривичног материјалног права. Тадашњи Кривични закон Савезне Републике Југославије³⁸⁷ у члану 102 предвиђао је могућност да се помиловањем поименично одређеном лицу да ослобођење од гоњења. Иако се ограничава практично само на одредбе којима се уређује сам поступак помиловања, Закон о помиловању из 1995. године, у члану 4 којим се одређује начин покретања поступака за помиловање, у зависности од испуњености одређених услова, у свом ставу 2, предвиђа да се „поступак за помиловање којим се даје ослобођење од кривичног гоњења, покреће само по

³⁸³ Вид. Dušica Miladinović, „Osnov i svhra instituta pomilovanja“, *Pravni život*, 9/2006, 989-1001.

³⁸⁴ Објављен у *Сл. лист СФРЈ*, бр. [4/77](#) од 14.1.1977, а ступио на снагу 1.7.1977. године.

³⁸⁵ Објављен у *Сл. лист СРЈ*, бр. [90/94](#) од 13.12.1994, а ступио на снагу 7.1.1995. године.

³⁸⁶ Објављен у *Сл. гласник РС*, бр. [49/95](#) и [50/95](#) – испр., а ступи на снагу 2.12.1995. године.

³⁸⁷ *КЗСРЈ*, (касније изменама из 2003. године преименован у *Основни кривични закон - ОКЗ*), *Сл. лист СФРЈ*, бр. [44/76](#), [36/77](#) - испр., [34/84](#), [37/84](#), [74/87](#), [57/89](#), [3/90](#), [38/90](#), [45/90](#) - испр. и [54/90](#) и *Сл. лист СРЈ*, бр. [35/92](#), [16/93](#), [31/93](#), [37/93](#), [41/93](#), [50/93](#), [24/94](#), [61/2001](#) и *Сл. гласник РС*, бр. [39/2003](#))

службеној дужности“, одакле се недвосмислено види, да и овај пропис познаје аболитију као могући садржај одлуке о помиловању. Чињеница да се важећим српским Законом о помиловању може дати ослобођење од кривичног гоњења, унеколико је формално ограничена условом да овај поступак није могуће покренути молбом учиниоца кривичног дела, нити одређеног њему блиског лица, већ га је могуће покренути само по службеној дужности.³⁸⁸ Мишљења смо да услов да овај поступак може бити покренут само по службеној дужности, не значи много у ограничавању могућности да се лице које би желело исходovati аболитију, обрати министру правде, који је на основу члана 11 *ЗПом* овлашћен за покретање поступка за помиловање по службеној дужности. Остаје питање и како би, без обраћања лица које жели аболитију, министар правде уопште сазнао за постојање одређеног кривичног дела, у погледу ког одлучи да би одређено лице требало помиловањем ослободити од кривичног гоњења.

Као што смо то поменули раније, у највећем броју држава које припадају европско-континенталној, али и англо-америчкој правној породици, могућност аболитије актом помиловања појединачно одређеног лица, чији је идентитет познат имаоцу права на помиловање, није могућа. Ово право резервисано је за само акт милости који, које у одговарајућој форми, може изразити само највише представничко тело, које има најшири легислативни легитимитет да законом о амнестији прогласи ослобођење од кривичног гоњења неодређеног броја лица. И у нашем најближем географском окружењу, најзначајнија измена коју је увео, још увек важећи, Закон о помиловању Републике Хрватске³⁸⁹ тиче се управо укидања права председника Републике да помиловањем обустави кривични поступак према одређеној особи.³⁹⁰

Могућност да се одлуком о помиловању лице ослободи кривичног гоњења, како се наводи у литератури није позната ни у европском ни у англоамеричком праву, па тако у већини правних система аболитија може бити само садржај акта амнестије који доноси највише законодавно тело.³⁹¹ Посматрано у упоредном праву на европском континенту, помиловање је, без обзира на форму у којој се доноси – да ли је појединачно или колективно, безусловно или условно – само опрост извршења казне, а не и унапред дато ослобођење од кривичног гоњења. Овде је веома значајан закључак да се помиловањем никада не укида и не делује на саму осуду, већ се према осуђеном лицу само у целости или у једном делу суспендује

³⁸⁸ На овом становишту стоји и судска пракса која заузима становиште да „ако је окривљени поднео молбу за помиловање, пре него што је пресуда којом је оглашен кривим постала правноснажна, иста се има одбацити“; вид. Решење Вишег суда у Чачку, Кж 110/2014 од 31.7.2014. године, *ParagrafLex*.

³⁸⁹ *Narodne novine*, 175/2003 који је ступио на снагу 1.12.2003. године; <https://www.zakon.hr/z/274/Zakon-o-pomilovanju>, 14.2.2017.

³⁹⁰ Anita Kurtović, “Pomilovanje u kaznenom pravosuđu (u povodu novoga Zakona o pomilovanju)”, *HLJKPP*, 2/2003, 498.

³⁹¹ Kurtović (2003), 498.

казна, па помиловање представља „препреку за извршавање казне, али не поништава осуду (фикција извршења казне)“.³⁹²

У погледу кривичнопроцесних ефеката помиловања, оно је у потпуности изједначено са амнестијом, јер *ЗКП* на свим местима заједно помиње наступање амнестије или помиловања за кривично дело.³⁹³

За разлику од амнестије, која је сама акт највишег представничког тела и која се доноси у форми закона, и у погледу помиловања парламент даје законске оквири самог поступка помиловања. Важећи Закон о помиловању³⁹⁴ Републике Србије осим што се у општим одредбама о помиловању ослања на савезне прописе, који више нису од значаја након престанка постојања савезне државе, регулише целокупан поступак за помиловање.

Поступак за помиловање може бити двојак према начину покретања. Тако се поступак може покренути 1) по молби или 2) по службеној дужности, при чему се поступак за помиловање, када се даје ослобођење од кривичног гоњења, може покренути само по службеној дужности, као што је то код изречене смртне казне увек случај, чак и кад молба за помиловање није поднесена (*чл. 4 ЗПом*)

Када се након правноснажности пресуде, поступак за помиловање, води по молби, њу може поднети, само осуђено лице, али и његови законски заступник, брачни друг, сродник у правој линији и брат, сестра, усвојилац, усвојеник, хранилац или старалац (*чл. 5 ЗПом*). Ако се осуђено лице налази на издржавању казне, а молбу за помиловање је поднело неко од наведених лица, суд ће од установе у којој осуђени издржава казну, затражити извештај о његовом понашању и о другим подацима који су значајни за решавање молбе (*чл. 7 ст. 4 ЗПом*).

Наредним, чланом 6 Закона о помиловању предвиђени су рокови за поновно подношење молбе за помиловање, у случају негативне одлуке по претходној молби. Тако се, у случају када је изречена казна затвора преко три године, молба може поново поднети по истеку рока од једне године, а у случају осуде на казну затвора до три године или на блажу казну, по истеку шест месеци, од одлуке по ранијој молби. Уколико је ранија одлука о помиловању донета по службеној дужности, наведени рокови се рачунају од дана доношења одлуке.

Молба за помиловање подноси се суду који је изрекао пресуду у првом степену, а ако је молба поднета другом органу или установи за издржавање казне, тај орган, односно установа доставиће, без одлагања, молбу суду који је изрекао пресуду у првом степену. Када се осуђено лице налази на издржавању казне, тада се молба за помиловање упућује суду преко управе установе у којој издржава казну. У овом, вероватно и најчешћем случају, установа уз молбу за помиловање, суду прилаже и извештај о понашању осуђеног и другим подацима који су од значаја за решавање о помиловању (*чл. 7 ЗПом*). У случају да молбу поднесе неовлашћено

³⁹² Kurtović (2003), 498-499.

³⁹³ У том смислу, вид. претходни део о дејствима амнестије.

³⁹⁴ Закон о помиловању, *Сл. гласник РС*, бр. [49/95](#) и [50/95](#) – испр. (у даљем тексту: *ЗПом*)

лице или да је она поднета преурањено, суд ће донети решење којим ће молбу одбацили, а против ког је дозвољена жалба на коју се примењују одредбе о жалби против решења у кривичном поступку (чл. 8 ЗПом)

Важећи Закон о помиловању у члану 12 предвидео је и да ће министар надлежан за послове правосудја у року од тридесет дана од дана ступања на снагу овог закона донети одговарајући подзаконски акт којим ће ближе уредити поступање судова и завода у поступку помиловања. Иако симптоматично после рока за доношење поменутог подзаконског акта, који се у нашем правном систему, ваљда због одсуства санкције и одговорности вршилаца највиших функција извршне власти, доживљава као инструктивни, донето је *Упутство о поступку помиловања судова и завода за извршење казни затвора у поступку помиловања* (у даљем тексту: *Упутство*)³⁹⁵

Упутством се регулише садржај извештаја који саставља завод у коме осуђени издржава казну који садржи податке о заводу, осуђеном и правноснажној пресуди по којој се издржава казна, податке о издржавању казне, типу завода, владању осуђеног и поправљању, евентуалном премештају из завода у завод, затим о здравственом стању осуђеног те запажања о утицају издржане казне на постизање сврхе кажњавања. (чл. 5 *Упутства*).

Уколико не одбаци молбу, суд ће је заједно са својим мишљењем о њеној оправданости и извештајем о провери евентуалних чињеница или околности које могу бити од утицаја на одлучивање на које се позвао подносилац молбе, који укључују све пресуде и решења која су од утицаја на казну (чл. 8 *Упутства*), доставити министарству надлежном за правосудје, које може од надлежних органа затражити податке потребне за одлуку по молби (чл. 9 ЗПом). Иако ни закон ни Упутство не прецизирају критеријуме којима би се суд имао руководити приликом сачињавања мишљења о оправданости молбе за помиловање, у сваком случају то је јасно из свих података које садрже извештај завода, односно које суд треба да прибави (чл. 6 *Упутства*). Након разматрања и оцене молбе, са својим мишљењем и целокупним списима, министар надлежан за правосудје молбу доставља председнику Републике Србије (чл. 10 ЗПом)

Осим што поступак за помиловање, по службеној дужности, покреће министар надлежан за правосудје, на овај поступак сходно се примењују све наведене одредбе о поступку помиловања по молби (чл. 11 ЗПом).

Одлуку о помиловању Министарство правде доставља заводу ради предаје осуђеном, односно суду који је дужан да обавести осуђеног, ако није на издржавању казне, те подносиоца молбе (чл. 11 *Упутства*).

Имајући у виду да се одлуком о помиловању дерогира примена, не само кривичног материјалног права, тако што ова одлука искључује примену казне односно других мера и правних последица осуде заснованих на Кривичном

³⁹⁵ Упутство бр. 110-00-26/1998-05 од 25.2.1998, објављено у *Сл. гласнику РС*, бр. 6/98 од 9.3.1998, на стр. 175, а ступило на правну снагу 17.3.1998. године.

законику, већ се овим актом суспендује одлука која је заснована и резултат је целокупног кривичног система једне државе, а да помиловање ни на који начин није ограничено било каквим условима у погледу тежине казне или врсте кривичног дела за које се осуђени може помиловати, контроли примене овог института потребно је посветити нарочиту пажњу. Наиме, како је могућа ширина дејства помиловања у потпуности изједначена са амнестијом, чињеница да, осим одређене формализоване процедуре, помиловање заправо представља дискрециону одлуку Председника републике, што се ни у ком случају не може упоредити са ширином контроле у законодавном поступку кроз Народну скупштину, захтевала би најширу могућу доступност и проверљивост заснованости оваквих одлука шефа државе. Насупрот очекиваном, у нашем правном систему не постоји обавеза било каквог објављивања података у вези са одлукама о помиловању, а да не говоримо да би код овако широког овлашћења појединца којим се суспендује примена најзначајнијих закона из области кривичног права којим се штите најзначајнија добра у друштву од најтежих облика напада на њих, доступност одлука о помиловању морала бити практично општа.

О томе, колико је у савременом друштву нужно да одлуке о помиловању, ако већ могу бити донете без образложења, буду широко доступне јавности, сведочи и упоредноправна легислатива. Хрватски Закон о помиловању из 2003. године у свом члану 12 став 3 изричито предвиђа да се одлука о помиловању објављује у службеном гласилу.³⁹⁶ Добру илустрацију значаја јавног објављивања одлука о помиловању даје и Уставни суд Републике Хрватске³⁹⁷ наводећи да „иако је акт помиловања реликт повијесне улоге апсолутног суверена, па у начелу садржи неограничене дискреционе прерогативе овлаштеника (конкретно председника Републике)... у демократском друштву није допуштен ниједан акт, који би био израз апсолутне самовоље неподложне било каквом надзору“ на који начин се објављивањем одлука о помиловању обезбеђује неопходан ниво контроле над вршењем овог дискреционог овлашћења председника Републике.

Имајући у виду дејства решења о редовној рехабилитацији, а нарочито правне последице ванредне и специјалне рехабилитације, могло би се поставити питање шта се дешава са правноснажном осуђујућом кривичном пресудом у случају помиловања, односно да ли се помиловањем мења сама одлука. *Бачић*

³⁹⁶ *Narodne novine*, 175/2003 који је ступио на снагу 1.12.2003. године; <https://www.zakon.hr/z/274/Zakon-o-pomilovanju>, 14.2.2017.

³⁹⁷ У свом решењу број U-I-957-2007 и U-I-2290-2009 од 23.3.2011. године; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_03_37_880.html, 14.2.2017; Занимљиво је погледати у наведеној одлуци Уставног суда Републике Хрватске издвојено мишљење судије, иначе редовног професора кривичног процесног права, Давора Крапца, у коме он заузима став да је цео хрватски Закон о помиловању неуставан јер је парламент „његовим доношењем је ‘нехотице’ ограничио уставну власт председника Републике”... истичући да је давање помиловања „изворна прерогатива, чији појам и садржај Устав не одређује, не допушта њезину делегацију на друга тијела државне власти а нити даје законодавцу право да то ‘давање’ уреди законом“

тврди да се помиловањем судска одлука мења, али се не дира у њену правоснажност и законитост, у утврђење да је нека особа учинила кривично дело.³⁹⁸

У том смислу занимљиво је виђење Уставног суда Републике Хрватске³⁹⁹ којим се истиче да је објављивање личних података и података о кривичном делу и осуди помилованог лица у сразмери са циљем који се жели постићи, а то је контрола рада председника Републике у спровођењу уставних овлашћења. Легитимност оваквог решења, подупрта је додатно и чињеницом да је лице које подноси молбу за своје помиловање свесно да ће одлука бити објављена, и за њега ту не постоји никаква правна неизвесност, али се добровољно, подношењем молбе, са тиме саглашава како би изиховао жељени циљ помиловања. У поменутом решењу заузет је став да оваква оправданост постоји само у погледу лица чија је молба за помиловање усвојена, јер само у том случају остварују се циљеви којима се може правдати својеврсни удар на приватност појединца. Истиче се да објављивање података о лицима чије су „молбе одбијене, прелази границе уставноправно прихватљивог коришћења и обраде података о осуђеним особама. Јавности морају бити доступни подаци о броју осуђеника којима су молбе за помиловање одбијене, али објава њихових особних података излази изван оквира нужности у демократском друштву.“ Мишљења смо да је поменути став исправан те да би и у нашем законодавству биле нужне измене односних одредаба.

У том смислу залажемо се и дајемо предлог *de lege ferenda* да се у будућим изменама, или приликом доношења новог закона којим би се регулисало помиловање, уведе обавезно објављивање података о помиловању на следећи начин:

„Одлука којом се даје помиловање објављује се у службеном гласилу Републике Србије.

Укупан број одлука којима се одбија помиловање објављује се једном годишње у службеном гласилу Републике Србије.“

³⁹⁸ F. Вашић, *Kazneno pravo opći dio*, Zagreb, 1998, 486.

³⁹⁹ Решење УСПХ број U-I-957-2007 и U-I-2290-2009 од 23.3.2011. године; доступно на: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_03_37_880.html, 14.2.2017;

3. СПЕЦИЈАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ И ЊЕНИ МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ

Проблематици правног превазилажења тоталитарне прошлости, као што смо то већ помињали осим специјалне рехабилитације, која је предмет нашег превасходног интересовања, припадају пре свих питања утврђивања одговорности појединаца који су спроводили државни терор, граница њихове одговорности и могућности увођења *ex post facto* кривичне одговорности за најтеже повреде људских права, а нарочито за повреде извршене злоупотребом или прекорачењем граница тадашњег права које је важило у тоталитарном систему. Надаље, на поменута питања природно се надовезује проблематика лустрације и могућности у даљем учествовању у политичком, правосудном и јавном животу уопште протагониста и носиоца ранијег ауторитарног система. Безмало у погледу свих поменутих појединачних механизма, који би тек заједно представљали довољно ефикасан систем за нимало лак поглед у очи са сопственом прошлошћу, нужен предуслов јесте и отварање тајних архива, из којих би се адекватним механизмима обезбедила колико толико ваљана доказна подлога за поменуте процесе.

Уз различите теоријске приступе, иако рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога и накнада штете рехабилитованим лицима представљају значајан стуб транзиционе правде, ипак представља само су један од механизма овог сложеног процеса, који свакако обухвата отварање и приступ тајним досијеима, реституцију одузете имовине, јавну идентификацију бивших агената тајних служби, исправљање историјских уџбеника и апологетске научне литературе, програме помирења и чување сећања и гајење поштовања према жртвама система.⁴⁰⁰

Имајући у виду развој института који су претходили настанку рехабилитације уопште, у наредном излагању осврнућемо се на акте милости у правној историји Србије, са нарочитим нагласком на оне акте милости који су се односили на политичке кривце, односно политичко-идеолошка кривична дела.

Као што смо то и раније у раду наводили, амнестију појединих криваца срећемо још старој Грчкој као средство „за успостављање социјалног мира после немира“.⁴⁰¹ Неопходно је истаћи да смо анализирајући институте који су омогућавали опрост политичким осуђеницима у српској правној историји од половине XIX века, уочили недовољну издиференцираност појмови амнестије и помиловања како их ми у данашњем смислу разумемо и разликујемо.

⁴⁰⁰ Lavinia Stan, “Determinants of Post-Communist Transitional Justice: An Overview”, *Justice and Imagination: Building Peace in Post-Conflict Societies*, February 28-March 1, 2014, 2; такође више и код Ђорђе Игњатовић, „Жртве кривичноправног система“, *Pravni život*, 9/2011, 183-198.

⁴⁰¹ Žan Pradel, *Komparativno krivično pravo – Sankcije*, превод проф. др Обрад Перич, Правни факултет у Београду, 2009, 105.

Посматрајући наше прописе са краја XIX века примећујемо случајеве аката о помиловању уобличених у духу амнестије, у погледу одређене групе поименично неодређених окривљених.⁴⁰² Тако пред сам крај октобра 1841. године у *Србским новинама*⁴⁰³ помињу се изречене смртне пресуде двојици учесника Колубарске буне⁴⁰⁴ против режима Кнеза Михаила Обреновића који је овим осуђеницима дао своје помиловање тиме што је „смртну казну у вечиту робију у гвожђу преиначио“. Његов наследник на српском престолу, кнез Александар Карађорђевић на сличан начин поступио је са учесницима буне у Шапцу 1844. године, за њихова „политичка преступленија“, највећем броју политичких осуђеника отпуштањем са издржавања казне затвора, преиначењем вечите у робију од четири до шест година и опростом својеврсне накнаде штете за новац опљачкан из касе начелништва шабачког округа.⁴⁰⁵ И надаље су Укази о амнестији углавном обухватили политичке кривце. У периоду од 1869. до 1944. године наишли смо на двадесет четири општа правна акта или акта за њихово спровођење који се односе на амнестију, углавном политичких криваца.

Овакав историјски приступ, који би охрабрио просто проглашавање осуда за одређена дела или изречених од стране одређених органа *ex lege* неважећим, иако би се на тај начин ионако симптоматично преоптерећени судови, могли ослободили притиска одлучивања у десетинама хиљада предмета, ипак има и много разлога против.

Ова идеја да се све одлуке у одређеном периоду донете од стране одређених органа *ex lege* прогласе неважећим оживела је у упоредном праву још крајем револуционарних шездесетих Чехословачким законом о судској рехабилитацији од 25. јуна 1968. године.⁴⁰⁶ Овај закон донет је на самом врхунцу реформи у Чехословачкој, пред саму инвазију од стране земаља Варшавског пакта и по слову Закона пресуде одређених органа оглашене су ништавим јер је поступак

⁴⁰² Вид. Наредбу о помиловању од 12. фебруара 1881. године, <http://digitalizovanaizdanja.sluzbenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=80fdc2fb-c1c7-4401-9de9-e218719fbbd4>

⁴⁰³ Објављено у *Србске новине*, бр. 44/1841, од 01.11.1841, 350, доступне на: <https://novinesrpske.sluzbenovine.rs/search/preview/16813/NDg3MjZ8MTE5Nzk2fDIxNjc3OQ>, 24.12.2016.

⁴⁰⁴ Бавећи се историјом преког и уопште ванредног судства у Србији, међу којима и ванредним судом поводом Колубарске буне (1841), *Станковић* наводи „Политичка нестабилност, ‘детињство’ организације судова, али и низак степен друштвеног развоја и правне свести, довели су до настанка осам ванредних судова и још три или четири неостварене идеје о њиховом оснивању.“ више вид. Урош Станковић, *Чрезвичайни суд над бунтовницима (1839) и иреки суд формиран иповодом Капанске буне (1844)*, одбрањена необјављена докторска дисертација, Правни факултет у Новом саду, 2016, 26.

⁴⁰⁵ *Србске новине*, бр. 37/1846, од 10.05.1846, 145; бр. 50/1846, од 25.06.1846, 202; бр. 89/1846, од 01.11.1846, 363; све доступне на: http://www.digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/srpske_novine, 24.12.2016.

⁴⁰⁶ *Zákon o soudní rehabilitaci, Zákon č. 82/1968 Sb.*, „*Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*“ 26/1968 (<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-82/zneni-19700717>, 03.08.2016.) нарочито чл. 22-26. Тако се чланом 22 по сили закона поништавају одлуке донете од стране административних органа које су се односиле на принудни рад у камповима, док се рецимо чланом 26 укидају оптужбе за кривична дела која су подразумевала уништавање сопствене имовине којим се наноси штета јавном интересу (чл. 133 Кривичног закона ЧССР, 86/1950), као и штетне радње које нису у складу са економским планом чак и у домену приватног предузетништва (чл. 135, 136).

њиховог доношења био супротан елементарним принципима владавине права.⁴⁰⁷ На таласу ове идеје о законском поништавању одређених одлука, истина доста касније, нашао се и мађарски закон од 14. марта 1990. који је огласио ништавим одлуке супротне начелима владавине права донете у периоду 1945-1963.⁴⁰⁸ У складу са одредбама овог Закона неколико врста казни оглашене су ништавим *ex lege* тако да није потребно предузимати никакве даље правне радње јер њихов правни основ није испуњавао минимум захтева материјалног права.⁴⁰⁹ Пропис који је у највећој мери усвојио идеју оглашавања пресуда ништавим по сили закона јесте совјетски Декрет о оглашавању неважећим одређених осуда из 1989. на тај начин што подношење појединачних захтева за утврђивање неважности појединачних одлука предвиђа само као изузетак од ништавости *ex lege*.⁴¹⁰

Право је свакако основни алат власти. Занимљиво је да државна власт, у својој демократски прокламованој подели, издваја свој законодавни део, као доброг алатничара који креира правне механизме којима се постављају основе друштвеног уређења, али и регулишу услови остваривања појединачних права. Надаље у руковању правом као средством за креирање друштвене стварности, држава на располагању има две полуге – судску и извршну власт. Правне норме односно њихова примена увек су основа друштвеног уређења и путем права успоставља се и одржава друштвени, а отуда и државни поредак. Како је право основно средство у рукама власти, њиме се државни апарат, односно појединци који га представљају, служе и у циљу да би задржали постојећи однос снага у власти.

Политичка рехабилитација огледа се у накнадном признању, прихватању раније политички дисквалификованих, етикетираних и екскомуницираних појединаца, који су у једном тренутку дошли у раскорак са курсом своје партије. О основаности нечије политичке рехабилитације ваља судити према томе да ли му је ток догађаја дао за право или је то право остало на страни организације која га је екскомуницирала.⁴¹¹

Управо имајући у виду да се институт специјалне рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога на неки начин родио из традиционалног појма редовне рехабилитације основано осуђених лица, и већи број схватања о појединим аспектима специјалне рехабилитације почива на, не баш увек одговарајућим, становиштима у погледу редовне рехабилитације. У промишљањима наше кривичноправне теорије у периоду пре Другог светског рата, учева се потреба за диференцијацијом рехабилитације у погледу „различитих

⁴⁰⁷ Тако и Adam Czarnota, Piotr Hofmanski, "Polish Law Deals With the Communist Past", *Review of Central and East European Law*, 5/1996, 524.

⁴⁰⁸ 1990. évi XXVI. Törvény az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról, *Mag. Kozl.*, 29/1990; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900036.TV, 15.3.2017.

⁴⁰⁹ Тако и Czarnota, Hofmanski (1996), 525.

⁴¹⁰ W. Daszkiewicz, "Postępowanie rehabilitacyjnej - jego podstawy i usprawienie przebiegu" (Acting to rehabilitate - foundations and efficiency of the process), *Panstwo i Prawo* 1990 No. 9, note 6, 14-15; према Czarnota, Hofmanski (1996), 525

⁴¹¹ Бркић (2008), 186.

врста криваца“. Како *Вељовић* истиче “када се узме да је главни, ако не и претежни циљ казне поправљање осуђеног лица, из чега мора проистећи да када осуђени потребни морални ниво друштвене средине из које је проистекла осуда његовог понашања, тада има права да тражи назад оно што му је осудом одузето. Овде нарочито може осветлити проблем указивање на групу случајних криваца, код којих институција рехабилитације добија и свој пуни значај и своје потпуно оправдање. Нису сва учињена кривична дела резултат тзв. злочиначке воље и склоности ка злочину, већ су некада учињена из велике невоље или нужде, због беде, глади, једном речју као резултат извесних неодољивих сила управљених на одржање саме егзистенције, тада оваква понашања иако су противправна и крше норму која их предвиђа као кривична дела, губе много на плану антисоцијалног значаја.”⁴¹² Рехабилитација политичких осуђеника и кажњеника, коју ми означавамо као специјалну, значи „акт јавне осуде поступка и одлуке којом је неко невин осуђен, и његово враћање у права и све атрибуте достојанства која су му неосновано и неправедно отета.”⁴¹³

Из наведеног става сасвим је јасно да сам институт редовне рехабилитације није увек адекватан и прилагођен чак ни свим случајевима основаних осуда, односно осуда чија основаност није доведена у питање. Тим пре, његова правна природа се показује сасвим неодговарајућом у погледу случајева неоснованих осуда уопште. На том темељу, иако доста времена након изнетих дилема, рођена општа ванредна рехабилитација, односно у ужем смислу, ванредна рехабилитација неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе. Готово пола века после изнетог становишта *Вељовића* у вези са редовном рехабилитацијом основано осуђених лица да „у оваквим случајевима када су дубоки мотиви за извршење ових кривичних дела условљени недостацима неких других аспеката друштвене регулативе, тада бисмо морали признати да барем мали део одговорности за оваква понашања носи и само друштво”⁴¹⁴ рођена је идеја специјалне рехабилитације лица, заправо неосновано, осуђених из политичких или идеолошких разлога.

⁴¹² Вељовић (1936), 246.

⁴¹³ Drago J. Stanković, „O rehabilitaciji nevino osuđenih zbog političih delikata“, *Naša zakonitost*, 11-12/1986, 1479.

⁴¹⁴ Вељовић, *ibid.*

3.1. Упоредноправна анализа специјалне рехабилитације

Проблеми правног суочавања са прошлошћу у тоталитарним државама⁴¹⁵ јављају се од земаља Латинске Америке, преко свих специфичности диктатура на афричком континенту⁴¹⁶, и даље ка истоку Азије у Јужној Кореји, али и Кини.⁴¹⁷ Надаље, од изузетног значаја за наше истраживање јесте искуство суседа са којим се Кина граничи на крајњем североистоку земље – данас Руске федерације, али и шире искуство других држава које су са Русијом делиле судбину Совјетског Савеза.⁴¹⁸ Предмет упоредноправних истраживања, чије смо делове користили у свом раду, био је и значајан број европских држава са периодима тоталитарне прошлости, као што су Португал, Шпанија и Грчка.⁴¹⁹

Осим одређених, карактеристичних аспеката рехабилитације политичких или идеолошких осуђеника у неким од набројаних земаља света, у нашем примарном фокусу наћи ће се земље за које смо сматрали да су према природи тоталитарног система који је постојао у њима, најсличнији нашој правној историји. То су државе у којима је на власти био неки облик комунистичке или социјалистичке диктатуре.⁴²⁰

У наредном излагању бавићемо се правним, у доминантном делу кривичноправним, односно механизмима сличне правне природе у служби правног разобличавања системског кривичног неправда, у првом реду на простору некадашње Источне Немачке и Совјетског Савеза. Осим полувековне повезаности режима у Немачкој Демократској Републици и њеном великом источном савезнику, оно што међу државама које су предмет наше упоредноправне анализе, издваја овај пар јесте чињеница да су се оба правна система суочавала са тоталитарном прошлошћу много пре слома комунизма крајем XX века. Наиме,

⁴¹⁵ Истражујући литературу сусрели смо се са анализама законодавстава, практично широм света. Више вид: Albin Eser, Ulrich Sieber, Jörg Arnold [Hrsg.], *Strafrecht in Reaktion auf Systemunrecht, Bd. 14: Transitionsstrafrecht und Vergangenheitspolitik*, Duncker & Humblot, Berlin, 2012.

⁴¹⁶ Пре свега у Аргентини, Бразилу, Чилеу, Уругвају и Гватемали (Јужна Америка), те Гана, Мали те Јужноафричка република (Африка).

⁴¹⁷ Занимљив текст који описује вербални деликт, али и репресију и рехабилитацију у Монголији; вид: Chris Kaplonski, "Archived Relations: Repression, Rehabilitation and the Secret Life of Documents in Mongolia", *History and Anthropology*, 4/2011, 431-444.

⁴¹⁸ Осим Естоније и Литваније, у литератури се налази на одређене податке о правном превазилажењу прошлости у Грузији, али и у Белорусији; о репресији у Естонији вид: Vello Pettai, „The Fate of Victims of Political Repression in Estonia“, Conference paper for Memorial in Moscow, 10-12 September 2014, [1-17](#).

⁴¹⁹ О питањима лица осуђених из политичких разлога и њиховим проблемима реинтеграције у ирско друштво, више вид: Clare D. Dwyer, "They might as well be walking around the inside of a biscuit tin": Barriers to Employment and Reintegration for 'Politically Motivated' Former Prisoners in Northern Ireland", *European Journal of Probation*, 1/2013, 3-24

⁴²⁰ Вид: Ewa Bagińska, "Damages for Violations of Human Rights: A Comparative Analysis", у: *Damages for Violations of Human Rights*, [ed.] Ewa Bagińska, Springer, 2016, 473.

Немачка⁴²¹ је слично искуство проживела непосредно након другог светског рата гледајући у очи системском неправу Националсоцијалистичког режима, док је Русија ово искуство доживела након Стаљинове смрти, рехабилитујући његове жртве.

Пољска, сада одвојене Чешка и Словачка, Мађарска, те Румунија и Бугарска, свака са својим специфичностима, представљају другу групу земаља чија смо законодавства анализирали у делу који се тиче предмета нашег рада. Напослетку, везујући се за јединствену историју у периоду после другог светског рада, предмет наше упоредноправне анализе биће приступ Словеначког и Хрватског законодавца, те осврт на стање у правним системима осталих држава бивше Југославије.⁴²²

⁴²¹ Имајући у виду правну традицију и изворно германске темеље нашег кривичног права, али и немачку систематичност и прецизност у нормативној делатности, у даљем раду нарочито пажњу посветићемо управо рехабилитацији политичких или идеолошких осуђеника у праву Немачке.

⁴²² Имајући у виду осетљивост материје из аспекта правне ревизије историје тоталитарних режима, у погледу свих земаља предмет наше анализе, текстови прописа у изворном облику преузети са интернет страница службених гласила сваке од анализираних држава. Мишљења смо да је у упоредноправној анализи, једино исправно анализирати саме законске текстове у изворном облику, уз ограничено коришћење литературе, имајући у виду нужну субјективност аутора у приступу, која је нарочито изражена у овако осетљивој теми са израженим правно-историјским аспектима и снажним етичким призивом. Изворне законске текстове смо у складу са сопственим познавањем појединих језика читали у изворном облику, док смо за поједине језике ангажовали судске тумаче и превели целокупне текстове референтних прописа. Осим самих извора упоредног права, консултовали смо и литературу из анализираних односно других земаља, објављену углавном на немачком или енглеском језику, односно нама у одређеној мери разумљивих словенских језика.

3.1.1. Немачка

Специфичност Немачког кривичноправног суочавања са прошлошћу у целини, што се свакако значајно одражава и на аспект рехабилитације, садржана је у неколико чињеница.⁴²³ Целокупан процес ревизије у домену ранијих кривичних осуда у Источној Немачкој вођен је од стране федералних органа, у којима су доминантан утицај имали кадрови наслеђени из структура Западне Немачке. На тај начин, поступак рехабилитације спровођен је заправо од стране оних који су у великој мери целокупан правни систем Источне Немачке сматрали заправо ванправном окупацијом. Управо ово је био узрок због кога је раскид са комунистичком прошлошћу у вредносном смислу, разуме се, био и оштрији и јаснији. Са друге стране, ово је такође у значајној мери било условљено и грешкама у немачкој историји у погледу послератног суочавања са нацистичком прошлошћу, те је осим опомињућег дејства требало у одређеној мери и да надомести пропусте у сличном процесу са почетка периода поделе Немачке.⁴²⁴

3.1.1.1. Политички услови који су омогућили специјалну рехабилитацију у Немачкој

Процес специјалне рехабилитације жртава комунистичког режима у Немачкој отпочиње одмах на почетку демократских промена у Источној Немачкој, пре самог чина уједињења. У погледу правног суочавања са прошлошћу, немачко друштво је, и пре припајања Источне Немачке крајем XX века, пред собом имало много тежи задатак. Наиме, након Другог светског рата жртве нацистичког режима у периоду 1933-1945. поставили су захтеве за рехабилитацијом и обештећењем за страхоте учињене од стране нацистичког режима.⁴²⁵ Иако је Немачка тада усвојила изузетно сложен сет прописа у циљу ублажавања ових страховитих неправди,⁴²⁶ овај посао није био нимало лак и захтевао је много времена и улагања различите врсте.⁴²⁷

⁴²³ О рехабилитацији коју ми називамо редовна у Немачкој вид. Christine Morgenstern, "Judicial Rehabilitation in Germany – The Use of Criminal Records and the Removal of Recorded Convictions", *European Journal of Probation*, 1/2011, 20-35.

⁴²⁴ Arnold, Silverman (1998), 156.

⁴²⁵ О ширини репресије у Источној Немачкој, Andreas von Arnould, "Damages for the Infringement of Human Rights in Germany", у: *Damages for Violations of Human Rights*, [ed.] Ewa Bagińska, 2016, 124.

⁴²⁶ Опширно о томе вид. Bundesminister der Finanzen und Walter Schwarz [Hrsg.], *Die Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts durch die Bundesrepublik Deutschland*, Bände 1-5, 1974-1987; према Bardo Fassbender, "Rehabilitation and compensation of Victims of Human Rights Violations Suffered in East Germany (1945-1990)", у: *State Responsibility and the Individual: Reparation in Instances of Grave Violations of Human Rights*, Albrecht Randelzhofer, Christian Tomuschat (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, 1999, 252.

⁴²⁷ Изузетно леп хронолошки приказ мера у домену правног превазилажења прошлости и специјалне рехабилитације у Немачкој, вид. код Ulrike Guckes, *Die Entschädigung von NS-Unrecht als Orientierungspunkt? Spielräume und Grenzen für ein 3. SED-Unrechtsbereinigungsgesetz*, Vortrag in der

Савезна скупштина већ 1992. године доноси *Декларацију о одавању пошће жртвама комунистичке насилничке владавине*⁴²⁸ која је усвојена већ са првим законом о исправљању неправди, о ком ћемо нешто касније детаљније писати. Овим, пре свега политичким актом, комунистичка партија, безмало је стављена је у исти ранг са Хитлеровим националсоцијалистичким режимом. На овај начин, демократске власти уједињене Немачке подједнако су осудиле оба тоталитарна режима, са чијим се тешким последицама немачко друштво ухватило у коштац. Декларација је предвидела и формирање истражне комисије за суочавање са последицама тоталитарне комунистичке владавине.

3.1.1.2. Нормативни оквир специјалне рехабилитације у Немачкој

Решеност власти да се обрачуна са тоталитарним системским неправом, исказивала се у томе, што је процес правног преиспитивања тоталитарне прошлости отпочео и пре доношења посебних прописа којима би се регулисала специјална рехабилитација. Наиме, кључни институт у томе био је ванредни правни лек, који се у немачком правном систему назива *касација*. Овај правни лек служио је за ванредно укидање правноснажних кривичних пресуда, а подносио га је по службеној дужности јавни тужилац, а о њој је одлучивао Врховни суд.⁴²⁹ Како је овај правни лек служио у потпуно друге сврхе, али је омогућавао укидање пресуде која се темељила на грубим повредама материјалног или процесног законодавства, након што ју је Врховни суд у току 1990. године искористио за укидање пресуда из времена комунистичког режима у Источној немачкој неколицини звучнијих имена, дошло је до наглог повећања броја захтева, након чега овај правни лек измењен и његово дејство је проширено. На овај начин, *касација* је постала прво прелазно правно средство, до доношења адекватних системских прописа.⁴³⁰ Како се наводи у литератури, њен основни недостатак састојао се у томе што није било могуће применити ако пресуда није садржала грубу повреду закона, иако је била политички мотивисана. Из наведеног се види сва приврженост немачког законодавца начелу законитости. Наиме, иако се одређена пресуда заснивала на тзв. политичком, кривичном законодавству, уколико није садржала грубу повреду тог

Stiftung zur Aufarbeitung der SED-Diktatur, Berlin, am 23.04.2007, V1-V3; <https://www.bundesstiftung-aufarbeitung.de/download.php?file=uploads/pdf-2007/wb230407.pdf>; 9.10.2016.

⁴²⁸ *Ehrenerklärung für die Opfer der kommunistischen Gewaltherrschaft*, 17.6.1992, BR-Drucksache 431/92, http://www.flucht-und-ausreise.info/dokumente/upload/26ae6_br_druck_431%7C92_s13.pdf, 19.3.2017; <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/12/028/1202820.pdf>, стр. 4, 15.9.2016.

⁴²⁹ Према Zlata Đurđević, „Исправљање неправда социјалистичких држава рехабилитацијом жртва политичког казненог прогона“, *HLjKPP*, 1/1996, 231.

⁴³⁰ О односу *касације* и специјалне рехабилитације у Немачкој, вид. више Albin Eser, „Deutsche Einheit: Übergangsprobleme im Strafrecht“, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, 138 (1991), 264; такође и Jörg Arnold, „Rehabilitierung und Kassation – Beseitigung von Justizunrecht in der DDR“, *Die Normalität des Strafrechts der DDR, Bd. 1, Gesammelte Beiträge und Dokumente*, Freiburg im Breisgau, 1995, 253-260; и у истој публикацији нешто другачији приступ Volker Kreft, „Wiedergutmachung von justiziellem Unrecht der DDR durch Rehabilitierung und Kassation“, *Ibid.*, 221-252.

и таквог закона, касација се није могла применити у односу на њу и она је остајала на правној снази. Немачки законодавац је у погледу оваквих ситуација касније увео друге, специјалне механизме исправљања политичко-идеолошко мотивисаних пресуда. Из овога се види да се исправљање једних одлука, супротних начелима правне државе, никако не сме заснивати на повредама других правних принципа.

Формално, установљавање законских оквира за специјалну рехабилитацију политичких жртава, започет је још у време Источне Немачке, непосредно након што је Јединствена социјалистичка партија Немачке изгубила власт. Тако је, неколико дана након потписивања *Уговора о уједињењу*⁴³¹, донет *Закон о рехабилитацији* још 6. септембра 1990. године.⁴³² Савет министара је два месеца пре тога, донео уредбу којом је омогућен почетак пријављивања имовинско-правних захтева, чиме је отпочео поступак реституције. Ипак, сам поступак специјалне рехабилитације одвијао се према правилима донетим од стране федералних органа, након немачког уједињења. Управо на овоме засновано, у већинској демократији значајних – разлога демографског карактера, правним суочавањем са прошлошћу доминирало је западно-немачко поимање права, праведности и државе.⁴³³ То долази до изражаја у фрази која је у међувремену постала често коришћена изрека да је становништво некадашње Источне Немачке желело правду, а добило правну државу.⁴³⁴

Поједина питања значајна за суочавање са прошлошћу, регулисана су већ самим *Уговором о уједињењу* чији је значај у немачком правном систему у рангу устава. Наиме, већ су овим уговором начелно је прописана обавеза рехабилитације политички прогоњених лица, као и жртава осуда које су противне начелима правне државе и уставу земље, (чл. 17) предвиђено је укидање судских пресуда кривичних судова (чл. 18) и одлука органа државне управе (чл. 19) противних начелима правне државе, регулисано је давање имовинског обештећења жртвама политичког прогона (чл. 20) и запошљавање у јавној служби (чл. 41). Такође, и Споразум о спровођењу Уговора о уједињењу предвиђено је суочавање са деловањем

⁴³¹ Тако Đurđević (1996), 234; види <http://dipbt.bundestag.de/doc/brd/1990/D635+90.pdf>, 15.3.2017. *Gesetz zu dem Vertrag vom 31. August 1990 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands - Einigungsvertragsgesetz - und der Vereinbarung vom 18.9.1990*, (у тексту: Уговор о уједињењу); http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl290s0885.pdf, 14.3.2017.

⁴³² Његов интегрални текст није било могуће пронаћи на интернету, иако су у другим актима, као и у Уговору о уједињењу присутни подаци о овом пропису: *Rehabilitierungsgesetz vom 6. September 1990* (GBl. I Nr. 60 S. 1459; нпр. <http://www.verfassungen.de/de/ddr/einigungsvertrag90-auslegungsvereinbarung.htm>, 12.2.2017; *Езер* износи критике у погледу термина „рехабилитација“ приликом доношења овог прописа, Eser (1991), 265, fn. 113.

⁴³³ тако и Albin Eser, Jörg Arnold, "Strafrechtsprobleme im geeinten Deutschland: Die Strafrechtswissenschaft vor neuen Herausforderungen", Albin Eser u.a. (Hrsg.): *Von totalitärem zu rechtsstaatlichem Strafrecht*, Freiburg im Breisgau: Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Strafrecht, 1993, 614.

⁴³⁴ Friedrich-Christian Schroeder, Herbert Küpper, Axel Bormann, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Deutschland*, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 62.

Министарства за државну безбедност.⁴³⁵ С обзиром да у Источној Немачкој није на адекватан начин извршено исправљање неправде учињене од стране националсоцијалиста пре Другог светског рата, сада је предвиђена и та могућност (чл. 1 Споразума).

Ипак, темељи правног оквира процеса рехабилитације политичких осуђеника у некадашњој Источној Немачкој успостављени су (Првим) Законом о исправљању неправди Јединствене социјалистичке партије Немачке⁴³⁶. Чланом 1 овог Закона, у правни живот уведен је Закон о рехабилитацији и обештећењу жртва кривичног процеса сувереног начелом правне државе на простору некадашње Источне Немачке (Beitrittsgebiet)⁴³⁷. Овај пропис назива се још и Законом о кривичноправној рехабилитацији (у даљем тексту: ЗКриРех)⁴³⁸.

Осим Закона о кривичноправној рехабилитацији, Првим Законом о исправљању неправди учињене су измене у још неколико повезаних Закона, попут Закона о помоћи лицима лишеним слободе⁴³⁹, Закона о сиванарини⁴⁴⁰, Закона о обештећењу због неоснованог кривичног процеса⁴⁴¹, и напослетку и Савезне адвокатске тарифе⁴⁴². Посматрајући само обухват измена које је наведени Први

⁴³⁵ Vereinbarung zwischen der Deutschen Demokratischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland zur Durchführung und Auslegung des am 31. August 1990 in Berlin unterzeichneten Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands - Einigungsvertrag - (у даљем тексту: Споразум о спровођењу Уговора о уједињењу); <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/einigvtrvbg/gesamt.pdf>, 14.3.2017.

⁴³⁶ Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED; *Erstes SED-Unrechtsbereinigungsgesetz – 1. SED-UnBerG*, усвојен у Бундестагу 29.10.1992, а ступио је на снагу 4.11.1992.; *Bundesgesetzblatt* (у даљем тексту: *BGBL.*), 1992, Teil I, No. 50, 3.11.1992, 1814-1821; <https://www.gesetze-im-internet.de/strrehag/BJNR118140992.html>, 3.8.2016

⁴³⁷ У проналажењу адекватног превода овог термина *Beitrittsgebiet* који се након уједињења Немачке 1990. године у правним актима често користи за територију некадашње Источне Немачке наишли смо на различите термине, па тако и на енглеске термине *accession territory*, *accession region*. Један практично лингвистички осврт о природи осећања Немаца по овом питању, ипак говори много више. Наиме, истиче се да су поменути термини на енглеском језику много блажи и умеренији у тону него што је то случај са немачким. Аутор наводи да већина Немаца термин *Beitrittsgebiet* схвата више у смислу анексије, попут термина *Anschluss* (који се користи за укључивање Аустрије у Велику Немачку 1938. године). Термин *Beitrittsgebiet* ближи је терминима као што су *pacis* (*Zuwachs*) или *повећање* (*Zunahme*) у смислу да нешто што је успостављено просто постаје веће, пре него што би се могло рећи да се спаја са нечим што је њему равноправно; тако John Rodden, *The Walls That Remain – Eastern and Western Germans Since Reunification*, Routledge, 2007, 99.

⁴³⁸ *Gesetz über die Rehabilitierung und Entschädigung von Opfern rechtsstaatswidriger Strafverfolgungsmaßnahmen im Beitrittsgebiet (Strafrechtliches Rehabilitierungsgesetz - StrRehaG)*; <https://www.gesetze-im-internet.de/strrehag/BJNR118140992.html>, 15.8.2016.

⁴³⁹ Пун назив на бољи начин осликава предмет самог Закона о мерама помоћи лицима која су ван Западне Немачке држана у притвору или лишена слободе из политичких основа; *Gesetz über Hilfsmaßnahmen für Personen, die aus politischen Gründen außerhalb der Bundesrepublik Deutschland in Gewahrsam genommen wurden (Häftlingshilfegesetz - HHG)*; <https://www.gesetze-im-internet.de/hhg/BJNR004980955.html>, 12.3.2016.

⁴⁴⁰ *Wohngeldgesetz (WoGG)*, <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/wogg/gesamt.pdf>, 12.3.16.

⁴⁴¹ *Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen (StrEG)*, <https://www.gesetze-im-internet.de/streg/BJNR001570971.html>, 12.3.2017.

⁴⁴² *Bundesgebührenordnung für Rechtsanwälte - Bundesrechtsanwaltsgebührenordnung (BRAGO)*, <https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bragebo/gesamt.pdf>, 12.3.2017.

Закон о исправљању неправди унео у правни поредак Немачке, а имајући у виду да су неки од закона који су овом приликом измењени већ живели у правном систему, постаје јасно колико је свеобухватна материја рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Наиме, лица која су осуђена само на основу својих политичких или идеолошких убеђења⁴⁴³, чиме су директно повређена она њихова добра која су им на основу овако изречене кривичне или друге казнене санкције ускраћена или ограничена, често су кроз правне последице осуде посредно била лишена и читавог низа других права. Управо ова права, регулисана су другим казним прописима ван обухвата казног права у најширем смислу, па је и кроз сам поступак рехабилитације неопходно учинити својеврсни повраћај у пређашње стање или барем учинити адекватну компензацију.

Релативно брзо након првог, у правни систем Немачке закорачио је и *Друји Закон о исправљању неправди Јединствене социјалистичке партије Немачке*⁴⁴⁴, који је на снагу ступио 1. јула 1994. године. Он се састоји из неколико чланова, од којих сваки представља посебан закон. Циљ раније уведеног *Закон о кривичној рехабилитацији*, чијим одредбама ћемо се детаљно бавити у наредном излагању, јесте да омогући укидање одлука кривичних судова које су биле у супротности са начелима правне државе. Ова, кривична [специјална – нап.аут.] рехабилитација чини предуслов и правни основ за враћање имовине, која је одузета кривичном санкцијом, односно уколико то није могуће, представља основ за накнаду штете односно обештећење у вредности конфисковане имовине.

Ове две посебне врсте специјалне рехабилитације уведене су, као што смо напоменули, са два одвојена закона. То су *Закон о рехабилитацији у ујравним стварима* и *Закон о йрофесионалној рехабилитацији*. Овим законима се политичким жртвама отвара пут да се ослободе стигме личне дискриминације, уз могућност за добијање социјалног обештећења.

*Закон о рехабилитацији у ујравним стварима*⁴⁴⁵ треба да омогући рехабилитацију лица која су се, као жртве политичког прогона, нашла на удару органа државне управе, на начин који је у основи супротан начелима правне државе. Уколико је том приликом дошло до нарушавања здравља жртве, предвиђена је могућност обештећења у оквиру мера социјалног система. Уколико је том приликом дошло и до повреде права која се тичу професионалног статуса жртве, упућује се на примену Закона о професионалној рехабилитацији.

⁴⁴³ Иако чак веома често ни то није био случај, већ су се политичка подлога и наводно политичко убеђење и деловање користили само у циљу злоупотребе веома репресивног правног система и под велом правне форме решавале личне и друге размирице или постизали имовински или други економски интереси појединаца или система.

⁴⁴⁴ *Zweites Gesetz zur Bereinigung von SED-Unrecht (Zweites SED-Unrechtsbereinigungsgesetz - 2. SED-UnBerG)*, http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl194s1311.pdf, 15.3.2017.

⁴⁴⁵ *Gesetz über die Aufhebung rechtsstaatswidriger Verwaltungsentscheidungen im Beitrittsgebiet und die daran anknüpfenden Folgeansprüche (Verwaltungsrechtliches Rehabilitierungsgesetz - VwRehaG)*, <https://www.gesetze-im-internet.de/vwrehag/BJNR131110994.html>, 15.3.2017.

*Закон о професионалној рехабилитацији*⁴⁴⁶ има за циљ да исправе неправду којој су жртве политичког прогона биле изложене у оквиру своје професионалне делатности. На пример, то су мере прогона које су послодавци вршили према запосленим лицима. Ово треба посматрати у контексту чињенице да је највећи број предузећа у Источној Немачкој био у јавној (државној) својини. Појединац који је удаљен са радног места из политичких разлога, тешко да је у тоталитарном систему могао наћи нов посао. Законом није предвиђена пуна накнада штете (нпр. накнада неисплаћене зараде услед незаконитог удаљења са посла), али је одобрена нека врста социјалног обештећења, као што су накнаде неуплаћених доприноса за пензијско осигурање, или помоћ социјално угроженим жртвама.

3.1.1.3. Специјална рехабилитација према немачком Закону о кривичној рехабилитацији (*ЗКриРех*)

Специфичност немачког решења рехабилитације, коју ми називамо специјалном, а односи се на политички прогоњена лица, представља чињеница да подела рехабилитације унутар овог прописа не зависи од одређених критеријума у вези са прогоњеним лицем и самим прогоном, већ према органу који је вршио прогон.⁴⁴⁷ У том смислу, формално се разликују ситуације када је прогон вршио кривични суд, орган државне управе или професионална организација (предузеће, универзитет итд.).

Период на који се односи примена ових прописа почиње од капитулације Немачке у Другом светском рату, који се означава у закону као 8. мај 1945. године (дакле обухваћен је и период совјетске окупације пре формалног проглашења Источне Немачке), а траје све до краја постојања Источне Немачке 2. октобра 1990. године.

Према *ЗКриРех*, кривична пресуда источнонемачког кривичног суда мора да се прогласи противном начелима правне државе и да се укине, [рехабилитација – како овде наглашава немачки законодавац] уколико је супротна основним начелима либералног демократског поретка и правне државе. Ово се посебно односи на судске одлуке које су служиле политичком терору. У том смислу, посебно су наведена кривична дела о велеиздајничком одавању информација, о противдржавној трговини људима,⁴⁴⁸ о противдржавном хушкању, о незаконитом успостављању контаката са несоцијалистичким државама, о незаконитом преласку државне границе, и др. (*чл. 1 стп. 1*) Други случајеви, таксативно набројаних

⁴⁴⁶ Gesetz über den Ausgleich beruflicher Benachteiligungen für Opfer politischer Verfolgung im Beitrittsgebiet (Berufliches Rehabilitierungsgesetz - *BerRehaG*); <https://www.gesetze-im-internet.de/berrehag/BJNR131400994.html>, 15.3.2017.

⁴⁴⁷ Тако: Schroeder *et.al.* (2010), 65.

⁴⁴⁸ Ово кривично дело се односи на пружање помоћи лицима која беже из земље, супротно тада важећим источнонемачким прописима.

кривичних дела, односе се на осуде код којих су кривичноправне санкције у великој несразмери у односу на основно дело, као и одлуке донете у посебно истакнутим тзв. *Владхајмским процесима* из 1950. године.⁴⁴⁹

Веома је занимљиво колико је детаљан немачки законодавац, који у члану 2 *ЗКриРех* са кривичним пресудама изједначава друге мере лишавања слободе на основу одлуке суда или државног органа донетих изван кривичног поступка. Као пример наводи се политички мотивисано упућивање у психијатријску установу. Са лишавањем слободе изједначава се живот или принудни рад под условима сличним затвору. Није било битно да ли су те мере формално наложене или једноставно спроведене.⁴⁵⁰

Поступак се води *само на основу захтева*. Захтев може поднети лице коме су конкретном судском одлуком повређена права (или његов законски заступник), његов супружник, сродници, лица која покажу оправдани интерес за рехабилитацију, као и јавно тужилаштво, али само у случају да се лице коме су права директно повређена томе не противи (*чл. 7 ст. 1*). Ово решење је веома занимљиво и показује изузетно висок ниво поштовања права осуђеног лица. Нама се ипак чини да је поништавање одлука, које су у оквиру политичког казненог правосуђа, на основу политичког кривичног законодавства доношене, у интересу и друштва и државе. Наиме, чини нам се да држава такође има „*ојравдан интјерес*“ да дође до исправљања грешке коју су учинили њени органи. Према неким подацима, до 1994. године поднето је преко 140.000 захтева.⁴⁵¹

За доношење одлуке у поступку рехабилитације, надлежан је окружни суд који је у првом степену спровео поступак којим је повређено право рехабилитованог лица (*чл. 8 ст. 1 ЗКриРех*). Суд чињенично стање утврђује по службеној дужности. Он подносиоцу захтева може да наложи да поднесе документе или друга доказна средства неопходна за доношење одлуке, као и да докаже чињенице на којима заснива свој захтев. Интересантно је да члан 10 *ЗКриРех* предвиђа аналогну примену Закона о парничном поступку само у погледу једног јединог питања у домену доказивања.⁴⁵² У погледу свих других питања, као што ћемо видети, предвиђена је *сходна примена Закона о кривичном процесу*.

Против првостепеног решења, у року од једног месеца од достављања, могуће је уложити жалбу. Интересантна је одредба, према којој *жалба није допуштена* ако је захтев за рехабилитацију усвојен, а *ниједан од учесника процесу*

⁴⁴⁹ Управо немачки законодавац у одредбама *ЗКриРех* поставља темеље онога што се у нашем, истина тек другом, *ЗРех11* констатује као законска специјална рехабилитација, у смислу олакшавања и поједностављивања поступка код појединих рехабилитационих основа; тако и Đurđević (1996), 237.

⁴⁵⁰ Schroeder *et.al.* (2010), 73.

⁴⁵¹ *Ibid.* 75.

⁴⁵² Као што ћемо касније видети, у нашем поступку специјалне рехабилитације целокупан поступак се води у грађанској процедури, и то у њеном најнеформалнијем ванпарничном облику.

ириходно није уложио ириовор ириов захтева.⁴⁵³ Жалба није допуштена ни ако је суд једногласно и на образложен захтев јавног тужилаштва одлучио да правне последице оспораване пресуде нису у великој несразмери са делом на коме је она заснована (чл. 13)

На материју која није експлицитно регулисана *ЗКриРех*, сходно се примењују одредбе Закона о кривичном поступку (чл. 15)

Осим, у складу са нашом хипотезом о њеној неопходности, сходне примене одредаба закона којим се регулише кривични поступак, према нашем мишљењу, од изузетног значаја је и одредба члана 5 *ЗКриРех* која предвиђа да се након доношења решења о специјалној рехабилитацији, побијана осуда брише из казних евиденција (како Савезне републике Немачке, тако и из некадашњих, практично архивираних, казних евиденција Немачке демократске републике). Пропуст нашег законодавца да помене казнене евиденције, заиста је сасвим неприхватљив.

3.1.1.4. Дејства специјалне рехабилитације и права рехабилитованих лица у Немачкој

Одлука о специјалној рехабилитацији представља основ за право на социјално обештећење за штету која је погођеном лицу настала услед лишавања слободе. *ЗКриРех* предвиђа више облика социјалног обештећења рехабилитованих лица. Ту спадају паушална новчана накнада, посебна накнада за лица лишена слободе, социјална помоћ за нарочито угрожена лица, као и право на збрињавање здравствено угрожених лица и чланова њихове породице (чл. 16)

Осим тога, рехабилитована лица, која су била лишена слободе противно суштинским начелима либералног демократског поретка и правне државе, имају право на паушалну новчану накнаду, а која износи 306 евра за сваки започети календарски месец лишавања слободе (чл. 17). Лицима која се налазе у посебно тешкој економској ситуацији се на захтев одобрава посебна месечна накнада, односно помоћ која износи 300 евра (чл. 17а и 18).

⁴⁵³ Наш први закон о рехабилитацији из 2006, такође предвиђа да жалба није могућа против усвајајућег решења. Међутим, код нас се ово показује као потпуно бесмислено решење јер јавни тужилац нити који други орган јавне власти није уопште учествовао у поступку рехабилитације. Према начину постављања ове одредбе, чини нам се да је ово решење, „делимично“ преведено и такво, храмајуће, пренето у наш правни систем.

3.1.2. Русија

Проблем рехабилитације политичких противника комунизма у Русији, као и у другим федералним јединицама бившег Совјетског савеза, специфичан је из неколико разлога. На првом месту, Совјетски савез је био прва социјалистичка држава, у којој је социјалистичка револуција извршена још у току, и непосредно након, Првог светског рата. С обзиром да се у Совјетском савезу крај социјализма десио практично када и у осталим државама Источне Европе, репресија тоталитарног система најдуже је трајала. На другом месту, имајући у виду да је СССР био најмногљуднија и обухватала највећи број различитих народа⁴⁵⁴, од свих европских социјалистичких земаља, и број жртава комунистичке тортуре, апсолутно гледано, био је највећи.⁴⁵⁵ Ипак, осим ових критеријума, сасвим је неупоредива са другим државама била жестина терора којем су подвргнути политички противници (али не само они) за време Стаљинове страховладе. Специфичности тоталитарног казног правосуђа, условиће, сасвим очекивано и специфичан приступ питањима специјалне рехабилитације.⁴⁵⁶

3.1.2.1. Пројон политичких противника у Совјетском савезу (Русији)

Историчари тек оквирно и грубо могу да процене размере терора којем су становници Совјетског савеза били изложени. Жртве различитих врста прогона тешко је и грубо побројати и проценити. Процене се крећу између 10 и 20 милиона мртвих. Поред масовних убиства, једна од тежих казни било је одвођење политичких противника у затворе као и у посебне логоре – *гулаге*, где су они били изложени најстрашнијој тортури, присилно пресељење у удаљене крајеве земље итд. Репресији нису изложени само декларисани политички противници, већ су то биле целе класе (*земљовласници* – „*кулаци*“), па чак и посебни народи који су принудно расељавани, или су били изложени изгладњивању у појединим деловима земље. У спровођењу репресије, најактивнији су биле тајне службе, које су се скривале иза скраћеница које и данас изазивају страх. Ту су пре свега ВЧК или Чека, НКВД, КГБ⁴⁵⁷ и др. И судство је било у функцији терора. Различити цивилни

⁴⁵⁴ О ставу осталих некадашњих ланица СССР, вид. Alexander J. Motyl, *Dilemmas of Independence, Ukraine After Totalitarianism*, New York, 1993, 34.

⁴⁵⁵ Ivan Kurilla, "The Implications of Russia's Law against the "Rehabilitation of Nazism", *PONARS Eurasia Policy Memo 331*, august 2014, [1-5](#).

⁴⁵⁶ Као што би специфичности нашег политичког правосуђа требале бити у већој мери уважене у нашим законима о специјалној рехабилитацији, вид. Vladimir Vodinelić, „Pravna rehabilitacija žrtava političke represije“, *Hereticus*, 2-2004, 7-16.

⁴⁵⁷ [Рус.] *Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе контрреволюцией и саботажем при Совете народных комиссаров* – Сверуска ванредна комисија за борбу против контрареволуције и саботажа при Савету народних комесара РСФСР. [Рус.] *Народный комиссариат внутренних дел* – Народни комесаријат унутрашњих послова Рус. *Комитет государственной безопасности* – Комитет државне безбедности

и војни судови били су само инструмент у рукама политичког руководства земље, који су коришћени у прогонима грађана.

3.1.2.2. Последице специјалне рехабилитације у време Совјетског савеза

С обзиром на интензитет Стаљиновог терора, његова смрт дошла је као олакшање и самом комунистичком режиму. Сви су били свесни да се на такав начин не може постићи ништа добро, ни за народ ни за државу. Зато су извесни облици суочавања са последицама терора отпочели, већ у време власти Никите Сергејевича Хрушчова, још педесетих година XX века. Већ у време владавине Леонида Иљича Брежњева, поново су појачани политички прогони, али наравно у много мањем обиму него што је то било у Стаљиново време.⁴⁵⁸ За овај период карактеристично је принудно упућивање у психијатријске установе, као посебан вид репресије. За време политике Перестројке, коју је спроводио последњи владар Совјетског савеза Михаил Сергејевич Горбачов, јача покрет који се залагао за исправљање неправди према жртвама политичког система.⁴⁵⁹

Као што смо поменули, практично одмах након Стаљинове смрти, доносе се одређене политичке одлуке којима се рехабилитују народи који су колективно прогоњени. Ипак, рехабилитација Немаца и Кримских Татара дошла је тек 1964. године, односно 1967. године, када је председништво Врховног совјета опозвало указе којима су ови народи оптужени за издају. Такође, доношене су и одлуке о рехабилитацијама појединаца.⁴⁶⁰

У време Горбачова, када Совјетски савез броји своје последње дане, Врховни совјет доноси декларацију којом се осуђује колективно кажњавање народа, те им се враћа част и одаје признање да је држава неправедно поступала. У то време, одлуке о рехабилитацији појединаца издаване су пре свега по налогу Врховног јавног тужилаштва Совјетског савеза и руководства КГБ, а не на основу судског поступка. Интересантно је што државна репресија није ограничена само на Стаљинову страховладу, већ је протегнут на цео период постојања СССР, од самог избијања Октобарске револуције 1917. године. Проглашен је и дан сећања на жртве политичког прогона.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Поглед на совјетски тоталитарни режим из другачијег угла вид. Jörg Arnold, Emily Silverman, "Regime Change, State Crime and Transitional Justice: A Criminal Law Retrospective Concentrating on Former Eastern bloc Countries", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2/1998, 145; такође Cathy A. Frierson, "Russia's Law "on Rehabilitation of Victims of Political Repression": 1991-2011 - An Enduring Artifact of Transitional Justice", *National Council for Eurasian and East European Research*, 2014.

⁴⁵⁹ Antje Himmelreich, "Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in der Russischen Föderation", *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 191.

⁴⁶⁰ Детаљније вид. Himmelreich (2010), 193.

⁴⁶¹ *Ibid.*, 195.

расветљена кривична оптужба; проглашена друштвено опасним и на основу одлука судова или других органа и без терећења за конкретно кривично дело била изложена лишавању слободе, прогону или депортацији.⁴⁶⁵

Од кривичне рехабилитације су изузета лица која су се активно борила против совјетске државе, ако постоје неопходни докази да су од стране судова или вансудских органа, осуђена за шпијунажу, одавање државних и војних тајни, издају отаџбине, пребег непријатељу или за одређене злочине против државе и ратне злочине, или ако постоје докази да су учествовала у фашистичким немачким формацијама војске или полиције и борили се против Црвене Армије, партизанских јединица, цивилног становништва или армија Анти-Хитлеровске коалиције.⁴⁶⁶

Без претходне провере кривице, рехабилитују се лица која су осуђена за кривична дела антисовјетске пропаганде и агитације, ширења свесно нетачних инсинуација којима су клеветала совјетски државни и друштвени поредак, кршење закона о одвајању цркве од државе и школе од државе, напад на личност и права грађана под изговором вршења верских обредних радњи и бекство лица из установа за извршење казни, специјалних насеља, егзила и принудног рада уз лишавање слободе, ако су се тамо налазила у вези са неоправданим политичким прогоном.⁴⁶⁷ Према наводима *Химерлајха*, органи надлежни за рехабилитацију су, због великог броја захтева, у пракси жртве неоправданих репресија, углавном рехабилитовали у поједностављеном поступку, по овом правном основу.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Вид. члан 3 [ЗРехЖрпй.](#)

⁴⁶⁶ Вид. члан 4 [ЗРехЖрпй.](#)

⁴⁶⁷ Вид. члан 5 [ЗРехЖрпй.](#)

⁴⁶⁸ Himmelreich (2010), 196.

3.1.3. Пољска

Свака од држава чије смо искуство са рехабилитацијом лица осуђених из политичких или идеолошких разлога анализирали у овом упоредноправном делу рада, имала је, разуме се, велики број специфичности у самом процесу транзиције па тако и у процесима рехабилитације.

3.1.3.1. Политичке претпоставке за рехабилитацију политичких жртва у Пољској

У Пољској је до промене система дошло у току 1989. и 1990. године тако што је на одређени начин постигнут договор о процесу преласка на нови систем друштвеног уређења. Овај поступак започет је у духу демократије преговорима за округлим столом који су трајали од фебруара до априла 1989. године. Први формалноправни корак у овом смеру, представљале су уставне промене којима се Пољска вратила на систем парламентарне демократије. Међутим, Пољска није у потпуности оспорила легитимитет елита које су умрле на олтару њене транзиције.⁴⁶⁹ Управо је овакав ненасилни прелазак са диктаторског, комунистичког система на демократску правну државу отворио пут за правно суочавање са прошлешћу. На начин каснијег опхођења демократске опозиције према ранијим комунистима, великог утицаја имала је управо чињеница да је до промене власти дошло мирним путем, без икаквих нереда. Нове политичке снаге⁴⁷⁰ које су освојиле власт успоставиле су својеврстан континуитет са ранијим правним поретком. Међутим, није баш од самог почетка било јасно, да ли је власт спремна да се суочи са осудама из периода тоталитарног система.⁴⁷¹ Па ипак, променом друштвеног система, временом се јавила природна потреба за рехабилитацијом код појединаца који су били под репресијом стаљинистичког система, заоденутом у правну норму тог времена, пре свега кроз механизме кривичног права.

У правном систему Пољске тог времена, могућности за преиспитивање одлука које су деценијама биле на правној снази, биле су веома ограничене. Правни систем, у складу са чврстим упориштем у начелима законитости и правне

⁴⁶⁹ Тако Czarnota, Hofmanski (1996), 522.

⁴⁷⁰ У јануару 1990. год. се комунистичка Уједињена радничка партија сама распустила. Крајем 1990. год. је синдикални вођа *Лех Валенса* након одржаних превремених избора ступио на дужност као први демократски изабрани председник државе Пољске након Другог светског рата; тако Tina de Vries, "Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Polen", *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 128.

⁴⁷¹ Први посткомунистички премијер Пољске *Тадеуш Мазовјецки* (*Tadeusz Mazowiecki*) је у свом говору одржаном приликом ступања на власт 1989. године говорио о томе да „влада коју (он) формира не сноси одговорност за хипотеке које наслеђује. (...) Под прошлост ћемо подвући дебелу црту. Ми смо одговорни само за оно што предузимамо да би Пољску извели из овог тренутног, нарушеног стања.“ У медијима је ова реченица често интерпретирана тако да *Мазовјецки* одбија суочавање са прошлешћу; према De Vries (2010), 128.

сигурности, није показивао довољну ширину нити еластичност, да би се упустио у ревизију злоупотребе кривичног права, стару неколико деценија.⁴⁷² Могућности за преиспитивање ових одлука, ипак нису биле у потпуности искључене⁴⁷³, мада су биле ограничене само на случајеве оних одлука које су на одређен начин биле супротне нормама правног поретка у време када су донете. Разуме се да овако рестриктиван приступ, није био задовољавајући механизам за исправљање вишедеценијских неправди према хиљадама политичких осуђеника.

У пољском друштвено-научном дискурсу, искристалисала су се два могућа концепта рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Први, према коме се пресуде за одређена кривична дела или пресуде изречене од стране одређених органа *ex lege* проглашавају неважећим, изнедрио је предлог да се законски пониште одлуке тзв. Специјалног комитета за сузбијање злоупотреба и економске штете.⁴⁷⁴ Иако су одлуке овог тела доношене у складу са тада обавезујућим прописима, када се у обзир узме инквизиторски карактер поступка и одсуство сваке могућности изношења одбране, тешко да би се могло сматрати да су ове одлуке заправо имале правну снагу и да би се у смислу владавине права могле сматрати ваљаним. Овакав закључак износе поједини пољски аутори и у погледу одлука донетих од стране органа који се уопште не помињу у прописима којима је тада уређиван правни поредак, као што су то била тајна одељења појединих судова и сл. Занимљив је закључак да се учешће у овим поступцима, као и саме одлуке које су у њима доношене, заправо кривична дела, те да је и њихово спровођење ништа друго до акт незаконите државне репресије.⁴⁷⁵

Други концепт, настао је као последица чињенице да постоји много разлога због којих није било могуће просто прогласити неважећим све одлуке судова или других органа које су донете у одређеном периоду за одређена кривична дела или прекршаје. Један од најзначајнијих јесте тај што су многи од тих органа судили и нацистима и другим непосредним или посредним учиниоцима кривичних дела, међу којима би се многа свакако могла сматрати, чак и ратним злочинима, а која свакако нису имала политичко-идеолошки карактер.⁴⁷⁶

Између два концепта правног превазилажења ауторитарне прошлости постоје суштинске разлике. Наиме, потпуно је другачије са аспекта законодавца установљавати критеријуме према којима би се одређене одлуке огласиле ништавим *ex lege*, од поступка у коме се од суда очекује да се позабави суштином одлука донетих пре више од пола века, како из аспекта материјалног, тако и процесног права.

⁴⁷² Вид. Czarnota, Hofmanski (1996), 522.

⁴⁷³ Као што је то био случај код нас изричитом забраном из свих *ЗКП* осим последњег.

⁴⁷⁴ Ово тело основано је Декретом од 16. новембра 1945, *Dziennik Ustaw* [Службено гласило Пољске], 1945 No. 53, тачка 302; пречишћен текст у *Dziennik Ustaw* 1950 No.41, тачка 274, према Czarnota, Hofmanski (1996), 525.

⁴⁷⁵ Према Czarnota, Hofmanski (1996), 525.

⁴⁷⁶ *Ibid.*

3.1.3.2. Леислаивни оквир специјалне рехабилитације у Пољској

Један о првих прописа, који се дотакао питања поновног успостављања права, односно одређеног обештећења лица осуђених из политичко-идеолошких разлога, односно лица којима су поједина права и слободе одузета без одлуке, био је *Закон о борцима против режима и другим жртвама ратних и послератних репресија*⁴⁷⁷. Овим прописом нису обухваћена сва лица која су трпела репресије од стране власти. Закон предвиђа одређене групе случајева, међу којима и присилне депортације у Совјетски Савез, лишавања слободе на основу прописа донетих од стране тадашњих власти, као и лица која су у периоду 1944-1956. осуђена или без суђења лишена одређених права због своје политичке активности или због учествовања у борби за независност (чл. 4 ст. 1 тач. 4).⁴⁷⁸

Отварање новог поглавља у односу према осудама из политичких или идеолошких разлога у Пољској отпочело је *Законом о олашавању ништивим пресуда лицима којима је суђено због учешћа у активностима за независношћу Пољске* (у даљем тексту: *ЗНишПр*)⁴⁷⁹ који је Сејм усвојио 23. фебруара 1991, а који је ступио на правну снагу 24. маја исте године.

Чланом 1 пољског Закона, одлуке донете од стране пољских органа гоњења, судова или вансудских органа у периоду од 1. јануара 1944. до 31. децембра 1989. године,⁴⁸⁰ оглашене су неважећим. Већ из ове прве норме видљив је осећај пољског законодавца да се не ограничи стриктно на репресију судова, већ да обухвати и различите врсте комисија и тајних одељења који се никако не би могли сматрати судовима, а чије су одлуке имале значајног учешћа у кажњавању бораца за независност Пољске.⁴⁸¹

Основни услов да би се у односу на неку одлуку могле применити одредбе овог *ЗНишПр* јесте „да је кажњива радња предузета у борби за независност Пољске или у вези њом“, или да је „пресуда донета због противљења колективизацији пољопривреде или принудној испоруци пољопривредних производа“.⁴⁸²

⁴⁷⁷ Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego, „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*” 17/1991, poz 75, 197-201; <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910170075>, 03.08.2016.

⁴⁷⁸ Вид. de Vries (2010), 138.

⁴⁷⁹ Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r., o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego, *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, No. 34/1991, poz 149, 473-475; <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/1991/s/34/149/1>, 03.08.2016.

⁴⁸⁰ Према изворном тексту Закона период је био ограничен до 31. децембра 1956. године, да би кроз неколико каснијих измена овај рок стално продужаван. Управо из оваквог поступања пољског законодавца видљив је пораст спремности на правно суочавање са ауторитарном прошлошћу и рехабилитације лица која су у кривичном поступку или ван њега, па чак и без икаквог формално спроведеног поступка лишавана одређених права из идеолошко-политичких разлога.

⁴⁸¹ Тако Czarnota, Hofmanski (1996), 527.

⁴⁸² Иако ово није експлицитно предвиђено чланом 1 Закона, у ком случају се одлука сматра ништавом *ex lege*, на ово становиште је стао Врховни суд Пољске у својој одлуци бр. I KZP 25/91 од

Овако широка поставка, заправо представља унеколико очекиван приступ пољског законодавца имајући у виду да је Пољска у ранијем периоду познавала концепт *друштвене опасности* као формалног елемента појма кривичног дела, као што је то био случај и код нас.⁴⁸³ Иако се чини да је веза коју је требало успоставити између кажњивог понашања и његовог циља објективне природе, она је тумачена веома широко. Управо оваква ширина поља примене пољског Закона створила је енормне проблеме у пракси. Пољски судови су били суочени са изазовом да испитују мотиве и побуде понашања од пре више од педесет година. Било је случајева који су јасни по себи и у којима је из самих записника било јасно пристрасно држање суда. Међу њима су суђења за учешће у групама које су се бориле за пољску независност, а против совјетске окупације.

Ништа мањи проблематичне нису ни осуде за недозвољено држање оружја. Иако је у великој мери, основано закључити да је незаконито поседовање оружја у то време могло бити учињено у циљу пружања подршке евентуалном оружаном отпору и борби против совјетске окупације, ово отвара и широке могућности злоупотребе. Пред судовима који у овим случајевима нису имали довољно јасне критеријуме за одлучивање, појавили су се подносиоци захтева за рехабилитацију једноставно истичући да су оружје које су поседовали држали у име организација које су се бориле за независност Пољске.⁴⁸⁴

Из нешто другачијег угла, проблеми са уводном формулацијом, којом је опредељено поље примене *ЗНУП*, показали су се и у погледу ширења гласина и хушкања, односно тзв. шаптања [пољ. *Szeptanka*]. Велики број осуда односио се на јавно критиковање или шале на рачун комунистичке елите и новог друштвеног уређења, а основ осуде је био антидржавни карактер понашања осуђеног и опасност од ширења лажних информација. Неспорно је да неко, ко је био осуђен на вишегодишњу робију и принудни рад због изношења оваквих „неистина“, свакако био жртва политичког обрачуна комунистичког система са противницима. Међутим, остаје питање да ли би се ово могло подвести под законски услов повезаности са борбом за независност Пољске.⁴⁸⁵

Други основ за примену *ЗНУП* јесу пресуде донете због противљења колективизацији пољопривреде или принудној испоруци пољопривредних производа. У послератној Пољској, изнуреној глађу, сељаци који су били дужни да предају целокупан род пољопривредних производа, осуђивани су када ову обавезу не би извршили јер уопште нису имали рода или су имали веома мало.⁴⁸⁶ Имајући у виду захтев Закона, да је дело учињено у борби за независност Пољске или у вези

20.11.1991, *Judgments of Polish Courts, Criminal and Military Division*, 3-4/1992, item 22; према Czarnota, Hofmanski (1996), 527.

⁴⁸³ Вид. Arnold, Silverman (1998), 146.

⁴⁸⁴ A. Czarnota, Hofmanski (1996), 528.

⁴⁸⁵ У том смислу Врховни суд Пољске, у одлуци од 3.7.1992. године, бр. II KRN 90/92, је заузео становиште да „није сваки акт којим се испољавају права и слободе једнак активностима помагања у борби за независност Пољске“; према Czarnota, Hofmanski (1996), 528.

⁴⁸⁶ Czarnota, Hofmanski (1996), 528.

са тим, свакако да се може учинити упитним став подносилаца захтева, који пред судом истичу да је одбијање предаје пољопривредних производа представљало њихов отпор централистичком административно-планском систему привреде у борби за слободно тржиште и отуда слободу и независност Пољске.

Од доношења, пољски *ЗНииПре* је мењан неколико пута⁴⁸⁷, а 2007. године учињене су најзначајније измене пољског Закона којим је пре свега значајно промењен период у коме се по овом Закону могао поднети захтев, али и рокови у погледу исплате накнаде штете.⁴⁸⁸

Искуства других земаља са рехабилитацијом осуђених из политичких или идеолошких разлога показују много сличности са одређеним тенденцијама које смо уочили у нашем истраживању. Тако, код аутора који су писали о пољском искуству, налазимо да се у дискусијама које су претходиле усвајању закона о рехабилитацији, односно *ЗНииПре*, очекивало да ће одлуке којима ће се одлучивати и о обештећењу рехабилитованих лица бити ретке у пракси. Овакве тврдње почивале су на тврдњама да је циљ закона да створи могућност за рехабилитацију осуђеника којима су стаљинистичком репресијом повређени част и углед. У стварности, захтеви за рехабилитацијом били су у приличној мери прозаични. Како наводе поменути аутори, пред судове су са захтевима за поништавање пресуда, приступали потомци бораца за независност Пољске мучених до смрти, који о страдању својих предака и идеала за које су се борили нису знали готово ништа.⁴⁸⁹ Знали су само да, уколико суд поништи пресуду, то представља основ за накнаду штете.⁴⁹⁰

Пољски закон у првом ставу члана 8 предвиђа могућност накнаде материјалне и нематеријалне штете од стране државе за учињене повреде и проживљене патње, узимајући у обзир стварне услове у којима је осуђено лице живело, добра и права која су му била ускраћена, али и ново душевних патњи које је трпео. Постављајући овакве стандарде, у време ступања *ЗНииПре* на снагу, просечан износ накнаде штете у судској пракси кретао се између четвртине и трећине просечне месечне плате у Пољској. Тако добијени износ множио се са бројем месеци стварног лишавања слободе, чиме се долазило до укупног износа штете.⁴⁹¹

Осим случајева у којима је основ за накнаду штете било поништавање раније одлуке о осуди, у пољском закону постоје још две могућности за накнаду

⁴⁸⁷ „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*”, No. 34/1994, 36/1993, 28/1995, 97/1998, 191/2007, 14/2008 i poz. 1188/2015; сви доступни на: <http://isap.sejm.gov.pl/VolumeServlet?type=wd>, 09.08.2016.

⁴⁸⁸ Пречишћен текст закона, закључно са последњим изменама из 2015. године; <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910340149>, 18.09.2016.

⁴⁸⁹ У бављењу специјалном рехабилитацијом од самог почетка, били смо сведоци поступака рехабилитације у којима су приликом извођења доказа саслушањем странака, пуномоћници саме подносиоце, потомке лица осуђених из политичких или идеолошких разлога „подсећали“ на одређене чињенице о страдању њихових предака.

⁴⁹⁰ Czarnota, Hofmanski (1996), 530.

⁴⁹¹ Czarnota, Hofmanski (1996), 530.

штете. Први се заснива на члану 11 став 1 *ЗНУиПре*, који предвиђа ову могућност за неосновано осуђена или лица неосновано лишена слободе, у случајевима када лица нису проглашена кривим, односно када су ослобођена оптужби или су неосновано држана у притвору, а за то нису добила накнаду штете. Овај специфичан основ накнаде штете, заправо представља исправљање неправде у домену ванредне рехабилитације, са основом у кривичном процесном праву.

Други, посебан основ за накнаду штете представљају случајеви у којима су лица трпела насиље од стране совјетских органа, на које су пољски органи, пре свих Пољски комитет националног ослобођења, пренели надлежност за вршење одређених послова на територији Пољске након уласка совјетских снага.⁴⁹² У овом случају, пољски законодавац је сматрао да не треба да проширује надлежност пољског правосуђа на област поништавања одлука органа стране државе⁴⁹³, али је створен основ⁴⁹⁴ за накнаду штете, под истим условом као и у случају опште одредбе о поништавању одлука пољских органа за радње предузете у борби за независност Пољске.

Суд, поред констатације да је пресуда ништава, може да призна право на објављивање своје одлуке. Осим тога, на основу овог *ЗНУиПре*, свако лице чији се захтев за утврђивање ништавости одлуке усвоји, има право на обештећење до износа од 25.000 PLN. У случају смрти затвореника, ово право припада потомцима, супружнику или деци. Осим тога, оштећеном лицу се враћају материјална добра која су услед репресије прешла у својину државе. Ако се та материјална добра више не налазе у власништву државе, врши се обештећење у истој вредности. Средства за то обештећење исплаћују се из фонда за реприватизацију.⁴⁹⁵

У правном превазилажењу прошлости у Пољској, значајна пажња посвећена је и великим антисемитским немирима 1968. године, након чега је велики број Јевреја напустио Пољску. Том приликом, овим лицима одузето је пољско држављанство на основу Резолуције Државног савета бр. 5/58 од 23. јануара 1958. према којој је постојала начелна сагласност Државног савета за одузимање пољског држављанства у случајевима да се неко лице исели у Израел.⁴⁹⁶

Враћање држављанства лицима која су се иселила у Израел, није било могуће по сили закона, али је Врховни управни суд у Варшави направио преседан доневши одлуку да лица која су се након антисемитских дешавања у марту 1968. иселила у Израел и којима је тим иселењем одузето пољско држављанство, исто могу да стекну поново.⁴⁹⁷ Наиме, према Закону о држављанству од 15. фебруара

⁴⁹² *Ibid.*

⁴⁹³ Што је потврђено ставом Врховног суда Пољске бр. II KRN 116/92 од 18.09.1992; према Czarnota, Hofmanski (1996), 531.

⁴⁹⁴ Вид. чл. 8 ст. 2а пољског Закона, уведен изменама „*Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*”, No. 36/1993 од 20.2.1993. године; <http://dziennikustaw.gov.pl/du/1993/s/36/159/1>, 10.2.2017.

⁴⁹⁵ De Vries (2010), 138-139.

⁴⁹⁶ *Ibid.*

⁴⁹⁷ Пресуда Врховног управног суда Пољске бр. II OSK 267/05 од 14.10.2005. године; доступна на: <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/DOE84A4AA5>, 14.2.2017.

1962. године⁴⁹⁸ за губитак пољског држављанства и узимање држављанства државе Израел, неопходан услов био је добијање дозволе надлежног органа за промену пољског држављанства. Поменута Резолуција Државног савета из јануара 1958., према ставу суда, не може се сматрати оваквом дозволом, јер није дата поименично одређеном лицу, већ је формулисана „указујући на битне карактеристике прималаца“. У том смислу Суд је констатовао да тужиоцу заправо уопште није одузето пољско држављанство, јер је Државни савет био највиши орган власти и давање дозвола за отпуштање из пољског држављанства није се налазило у његовој надлежности. На основу изнетог, суд је заузео став да је пресудом исправио неправду у појединачном случају тужиоца, и да рачуна са тиме да ће и друга лица, чији су судски поступци за поновно стицање пољског држављанства у току, бити рехабилитована на исти начин.⁴⁹⁹

Напослетку, у Пољској није донет некакав кривни закон који би комунистичку прошлост изричито прогласио окончаном, те којим би се предвидела обавеза обештећења за претрпљене неправде. Постоји, међутим веома значајна и јасна *Резолуција Сената из 1998. године о правном континуитету између Друге и Треће пољске Републике*.⁵⁰⁰

Имајући у виду свеобухватност рехабилитације, односно круга права у односу на чију повреду се рехабилитованом лицу може учинити повраћај у пређашње стање, ако је то могуће, односно исплатити обештећење, пољски прописи и акти извршне власти, су у легислативној равни омогућили прилично широке домете специјалне рехабилитације.

⁴⁹⁸ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim, *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, No. 10/1962, poz 49; доступан на: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19620100049>, 14.2.2017.

⁴⁹⁹ De Vries (2010), 139.

⁵⁰⁰ Чији текст гласи:

- ¹⁾ „Сенат државу која је након Другог светског рата основана на пољској територији и постојала у годинама од 1944. до 1989. сматра недемократском државом са тоталитарним системом власти који је представљао елемент светски распрострањеног комунистичког система, који је деловао несуверено и
- ²⁾ Сенат признаје правни континуитет између II и III пољске републике. Он констатује да октроисани Устав једне несuverене државе од 22.7.1952. год. није могао да укине правну снагу Уставног закона од 23.4.1935. год. и на њему засновани правни поредак.
- ³⁾ Сенат изражава своју захвалност органима пољске државе који су делујући на основу Устава из 1935. год. омогућили очување правног континуитета између II и III пољске републике. (...)
- ⁴⁾ Сенат констатује да нормативна акта донета у годинама од 1944. до 1989. од стране несuverеног законодавца не поседују правну снагу ако стоје у супротности са сувереношћу пољске државе или начелима и правима признатим од стране цивилизованих народа који свој општи израз имају у људским правима. То се пре свега односи на (...) нормативна акта којима се нарушавају основна права и слободе грађана. Ту спадају (...) и таква акта на основу којих је вршено неправедно одузимање имовине. Ништавост тих аката у рангу закона мора бити констатована законом, а за ништавост подзаконских аката потребна је одлука надлежног државног органа.“, сам текст вид.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 kwietnia 1998 r. o ciągłości prawnej między II a III Rzeczpospolitą Polską, *Monitor Polski*, 12/1998, poz. 200; доступна на: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19980120200>, 14.2.2017

3.1.4. Чешка и Словачка

Пре уласка у анализу правног превазилажења прошлости на територији некадашње Чехословачке, унапред треба истаћи да је бивша Чехословачка већ имала одређена искуства у суочавању са последицама диктатура⁵⁰¹, тако да је она, и обе државе које су њени сукцесори, приликом суочавања са комунистичким режимом и његовим последицама, могла да се базира на овим искуствима.⁵⁰² Са друге стране могуће је успоставити значајне паралеле између тоталитарног комунистичког режима са националсоцијалистичком диктатуром 1938. и 1945. године.⁵⁰³ Наредно искуство у суочавању са прошлошћу дошло је са *Прашким њролећем*, па је тако у периоду од 1967. до 1969. године доношењем Закона о судској рехабилитацији⁵⁰⁴ започело озбиљно суочавање са комунистичким злочинима из педесетих година прошлог века. Овај процес самоосвешћивања и утврђивања кривица за злочине непосредно после Другог светског рата, заустављен је уласком армија држава чланица Варшавског пакта 21. августа 1968. године.⁵⁰⁵ Тако су поједини поступци рехабилитације, започети по овом Закону, иако су реално могли бити окончани, услед поново успостављене совјетске окупације, прекинути или уопште нису ни покренути.⁵⁰⁶ Из тог разлога, жртве те прве фазе комунистичке диктатуре и њихови потомци морали су у већини случајева да сачекају доношење *Закона о судској рехабилитацији* из 1990. године.⁵⁰⁷

⁵⁰¹ Упореди пре свега „Бенешове декрете“ из година 1945-1946. којима је предузет безуспешни покушај суочавања са догађајима из II Светског рата и окупацијом од стране Немачког Рајха; више вид. Krzysztof Bałon, Krzysztof Chudy, Janusz Dołega, Paweł Kosiński, Maciej Krzysztofowicz, Rafał Morawiec, Rafał Tarnogorski, „The Benes Decrees - A Review of Positions“, *Polish Foreign Affairs Digest*, 2/2002, 13-60.

⁵⁰² Petr Bohata, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in der Slowakischen Republik und in der Tschechischen Republik“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 231.

⁵⁰³ Занимљиво поређење представља питање колективне кривице Немаца и некажњавање злочина учињених у току њиховог протеривања, које је утемељено на појединим Бенешовим декретима. Позиви за проглашење колективне кривице комуниста и њихово кажњавање за злочине учињене у току диктатуре између 1948. и 1989. год. чули су се и након Плишане револуције и до данас нису утихнули; према Bohata (2010), 232.

⁵⁰⁴ Вид. Zákon ze dne 25. června 1968 o soudní rehabilitaci, *Sbírka zákonů* [Службено гласило Чехословачке], Nr. 82/1968; са каснијим изменама доступан на: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgy4f6obsfuza>, 17.2.2017.

⁵⁰⁵ Више вид. Christiane Wilke, „Politics of Transitional Justice: German, Hungarian and Czech Decisions on *ex post facto* Punishment“, Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston Marriott Copley Place, Sheraton Boston & Hynes Convention Center, Boston, Massachusetts; http://users.ox.ac.uk/~oaces/conference/papers/Christiane_Wilke.pdf, 4.

⁵⁰⁶ За годину дана примене Закона о судској рехабилитацији из 1968, до јуна 1969. године од 14.136 поднетих захтева за рехабилитацију, чак 10.013 је остало нерешено; према Bohata (2010), 232, фн. 7.

⁵⁰⁷ Zákon ze dne 23. dubna 1990 o soudní rehabilitaci, *Sbírka zákonů*, Nr. 119/1990; са каснијим изменама доступан на <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzheyf6mjrhexgizbrfuyq>, 17.2.2017.

Пре поменутог темељног *Закона о судској рехабилитацији* (у даљем тексту: *ЗСугРех*) којим се у правном систему, некада заједничке државе, а касније и у одвојеним правним порецима Републике Чешке и Републике Словачке, регулише материја специјалне рехабилитације лица која су осуђена из политичких или идеолошких разлога, донет је *Закон о (тзв.) вансудској рехабилитацији*. Па ипак, ови закони имају сасвим другачији предмет. Под „вансудском рехабилитацијом“ словачко и чешко право заправо подразумева реституцију, односно враћање имовине која је противправно, од стране режима одузета грађанима. Са друге стране „судска рехабилитација“ се пре свега односи на кривичноправне и шире друштвене последице комунистичког режима.⁵⁰⁸

Сврха чехословачког *ЗСугРех* одређена је као укидање осуђујућих судских одлука за дела која су, у супротности са демократским принципима, поштовањем људских права и основних слобода, била кажњива по закону. Такође, као сврха наводи се и брзо преиспитивање случајева лица која су била на овај начин осуђивана кршењем начела законитости, чиме се неправедно осуђеним лицима обезбеђује друштвена рехабилитација уз примерену материјалну накнаду.⁵⁰⁹ На овај начин такође се стварају услови да лица која су раније важеће законе, ионако репресивне, свесно или грубо злоупотребљавала, носе последице за откривене незаконитости (*чл. 1 ЗСугРех*).

У погледу кривичних осуда политичко-идеолошког карактера, *ЗСугРех* прави разлику између две групе осуда и последично, две врсте специјалне рехабилитације.

Прва група обухвата највећи број кривичних пресуда за преко стотину таксативно набројаних кривичних дела из периода комунистичке диктатуре и *ЗСугРех* за њих предвиђа олакшан и убрзан поступак укидања из правног живота, без поступка преиспитивања пред судом. Имајући у виду оријентациону анализу броја лица осуђених за ова дела, пошло се од тога да судови фактички не би имали могућност да у разумном року савладају огроман број предмета који спадају у ову групу.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Venelin I. Ganev, „Foxes, Hedgehogs, and Learning: Notes on the Past and Future Dilemma of Postcommunist Constitutionalism“, у: *Rethinking the Rule of Law after Communism*, [Eds.] Adam Czarnota, Martin Krygier, Wojciech Sadurski, Central European University Press, 2005, 78.

⁵⁰⁹ Pavel Šturma, Veronika Bílková, „Damages for the Infringement of Human Rights – The Czech Republic“, у: *Damages for Violations of Human Rights*, [ed.] Ewa Bagińska, Springer, 2016, 30.

⁵¹⁰ Макар и покушај процене броја могућих предмета анализом историографских података из доступних државних архива у поређењу са матичним књигама умрлих и важећим регистрима грађана, понудили би макар оријентациону процену могућих будућих поступака специјалне рехабилитације. У српском законодавном окружењу на овакву врсту антиципирајуће аналитике, заправо сагледавања проблема који се прописом треба решити, очигледно се гледа као на какву непотребну делатност, у потпуности превиђајући у којој мери оваква истраживања могу квалитативно, али и квантитативно унапредити и олакшати процес будуће примене закона. Управо у прилог оваквој тези иде број рехабилитованих лица у складу са *ЗСугРех* из 1990. године у периоду до 2008, који је износио чак 207.697 лица; према: Bohata (2010), 247, фн. 56.

Све правноснажне осуђујуће судске одлуке донете у периоду од 25.2.1948. до 1.1.1990, а које се односе на побројана кривична дела учињена после 5.5.1945. године⁵¹¹ превиђена наведеним законима⁵¹², али и одређене прекршаје⁵¹³, као и све одлуке повезане са њима, оглашавају се ништавим од тренутка њиховог доношења. Одлуку о томе да ли је, и у којој мери, осуђено лице обухваћено овом рехабилитацијом, суд може донети и без захтева.

Против одлуке суда дозвољена је жалба која има суспензивно дејство, и о којој одлучује највиши суд у републици. Против одлуке којом се лице рехабилитује право жалбе има само јавни тужилац. Као разлози за жалбу јавног тужиоца, због којих се, осим саме жалбе, може истаћи и посебно правно средство – приговор, наводе се ситуације, ако а) се на то дело не односе одредбе о законској рехабилитацији, б) је дело промовисало фашистичке или сличне циљеве, или је било учињено у циљу да прикрије или олакша друго кривично дело, или избегавање одговорности за такво дело, као и ако је в) дело је имало за последицу смрт, тешко нарушавање здравља или штету великих размера, или је г) за кажњавање таквих дела Чехословачка била обавезана међународним уговорима. (чл. 3)

Друга група обухвата остала кривична и друга кажњива дела⁵¹⁴, која нису потпадала под рехабилитацију *ex lege*, на основу раније наведених и још неких закона, која су у принципу лакша од раније набројаних дела. У погледу осуда за ова „мање друштвено опасна“ кривична дела, закон је предвидео укидање у поступку преиспитивања, по захтеву осуђеног лица или одређених његових сродника, односно јавног тужиоца. Рок за подношење захтева за преиспитивање одлуке износи две године, а враћањем у пређашње стање, уз испуњеност услова, рок не може бити дужи од три године од ступања закона на снагу (чл. 5 и 6). Значајно је

⁵¹¹ Кривична дела напада на уставно уређење, напада и вређања високих државних званичника, угрожавање одбране државе, велеиздаја, издаја, недозвољено наоружавање, излагање срамоти републике, немарно чување и одавање државне, привредне и службене тајне, шпијунажа, неоправдано напуштање републике и непоступање по позиву за повратак, недозвољена производња и поседовање радио станице, угрожавање јединственог привредног плана (чак и из нехата), агитовање против национализације, злоупотреба права својине (уништавање сопствене ствари), одузимање предмета намењених привредној производњи, саботажа, злоупотреба верског положаја, ометање надзора над црквама и верским заједницама, ширење узнемирујућих вести, ширење дезинформација, недозвољено информисање, позивање на неизвршавање законских обавеза, те нарушавање јавног реда. Такође, обухваћене су и радње припремања, као и неспречавања или непријављивања ових дела, али и различити облици саучесништва у њима, па чак и веома неодређено „подржавање односно просто одобравање“ ових дела.

⁵¹² Закон о заштити републике (*Sbirka zákonů* – у даљем тексту: *Sb. 50/1923*); Закон о заштити Народне Демократске Републике (*231/1948 Sb.*); Кривични закон (*86/1950 Sb.*); Кривични закон (*140/1961 Sb.* – који је са изменама и допунама важио све до краја 2009. године); Закон о прекршајима (*150/1969 Sb.*); сви доступни на <https://www.beck-online.cz/bo/index.seam>, једноставним укуцавањем јединственог броја нпр. 150/1969 у поље за претрагу, приступа се наведеном законском тексту у изворном облику; 20.1.2017.

⁵¹³ Прекршаји против интереса социјалистичког друштва у области односа са иностранством те прекршаје против јавног реда, као и помагање у извршењу ових прекршаја; Закон о прекршајима (*150/1969 Sb.*)

⁵¹⁴ Нпр. напад на државне органе, вређање народа, ширење панике, бекство из војске или угрожавање морала војних трупа и др.

напоменути да су у поступцима преиспитивања, сви државни органи који су учествовали у првобитном осуђивању, ослобођени од обавезе чувања тајне.

Сам поступак према чешком закону веома је специфичан. Наиме, успостављена су одређена процесна правила самог поступка преиспитивања одлуке која регулишу надлежност суда, предвиђају обавезно учешће јавног тужиоца, као и браниоца, односно правног заступника осуђеног лица, док се код разлога за изузеће судије пропис позива на одредбе кривичнопроцесног кодекса. Уколико суд у поступку преиспитивања утврди да је преиспитивана одлука незаконита⁵¹⁵ укинуће одлуку у целости или делимично, у делу који је незаконит, али ће укинути и све касније одлуке које су донете у вези са том одлуком.

Након правноснажности одлуке којом, након поступка преиспитивања, у целости или делимично укида ранију одлуку о осуди, суд ће наставити са поступком и отворити главни претрес, на основу ранијег оптужног акта, уз забрану *reformatio in peius*. Време које је протекло од правноснажности укинуте одлуке до правноснажности одлуке којом је ранија одлука укинута, не рачуна се у рок застарелости. Како се овде, по процесној природи, ради о својеврсном понављању кривичног поступка, изричито се наводи да смрт осуђеног не спречава вођење поновљеног поступка.⁵¹⁶

Могућ исход овог, на својеврстан начин поновљеног, поступка јесте и одлука којом се раније осуђеном лицу изриче нова казна, која, као што смо напоменули, не може бити строжа од казне по укинутој одлуци. На урачунавање притвора и раније издржане казне примениће се одговарајуће одредбе кривичног закона (чл. 18).

У погледу права рехабилитованог лица, чланом 22, предвиђена је могућност рехабилитованог лица, односно подносиоца захтева, да тражи да се одлука о рехабилитацији на одговарајући начин јавно објави.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Што може учинити ако закључи да је: *a)* донета на основу неистинитих чињеница, посебно ако је заснована на лажним или фалсификованим доказима, или вештачки исконструисаним оптужницама, *b)* у поступку дошло до грубе повреде процесних одредаба, посебно изнуде исказа насиљем или другим средствима, *c)* догађај који је предмет осуђујуће пресуде, био испровоциран, организован или режиран од стране безбедносних служби, *d)* дело било означено као кажњиво у супротности са тада важећим законом, *e)* дело било квалификовано према строжим одредбама него што је то произлазило из закона, *f)* врста изречене казне је била у супротности са сврхом коју треба постићи законом, или је висина изречене казне била несразмерна са степеном друштвене опасности; чл. 14 [ЗСугРех](#).

⁵¹⁶ Иако се на први поглед чини процесно недопустивим да се кривични поступак води против лица које није живо, треба имати у виду да је примена процесних правила кривичног поступка заправо само у функцији процесних и других гаранција, а да се заправо ради о поступку специјалне рехабилитације у коме се ранија осуда преиспитује, пре него што се ради о понављању кривичног поступка у уобичајеном смислу.

⁵¹⁷ Roman David, Susanne Choi Yuk-ping, "Victims on Transitional Justice: Lessons from the Reparation of Human Rights Abuses in the Czech Republic", *Human Rights Quarterly*, 2/2005, 399.

Одељак 6 *ЗСугРех*, регулише накнаду штете и друга права рехабилитованог лица. Систем накнаде штете, која се у пуном обиму остварује само уколико је осуђујућа судска одлука укинута у целости, а оштећени касније ослобођен свих оптужби, прилично је сложен и подразумева:

- накнаду за изгубљену зараду за сваки месец проведен у притвору, односно на издржавању изречене казне лишења слободе, у висини од 2.500 ЧСК⁵¹⁸;
- накнаду штете због оштећења здравља у вези са притвором односно казном лишавања слободе, ако ова накнада лицу не припада по другом основу;
- накнаду трошкова ранијег кривичног поступка, према одређеним износима или према стварним трошковима које је раније осуђени имао;
- накнаду плаћене новчане казне или умањења накнаде коју је остваривао за свој рад због извршења ранијих поправних мера.

Изричито је предвиђено да се услови за остваривање права која произлазе из укидања изречених казни конфискације имовине, као и начин и обим накнаде ових права, уређују посебним законом.

Занимљиво је да *ЗСугРех* (чл. 24) предвиђа да се приликом остваривања права на накнаду штете примењују одредбе *Закона о одговорности за штећу иричињену одлуком државног органа или његовим незаконитим службеним поступком*.⁵¹⁹ Захтев се може поднети у року од три године од правноснажности ослобађајуће одлуке, одлуке којом је осуђеном изречена мања казна или одлуке којом је кривично гоњење обустављено. Право на накнаду штете прелази на наследнике оштећеног, а у случају да је над рехабилитованим лицем извршена смртна казна, или да је умрло у притвору, или затвору, одређена је фиксна накнада која се дели међу наследницима (чл. 26 и 27).

У погледу права из пензионог осигурања, рехабилитовано лице може захтевати да му се под предвиђеним условима време проведено у притвору, односно на издржавању казне лишења слободе, урачуна као време проведено на раду који је обављао пре тога, односно да му се уместо тога исплаћује месечни додатак да пензију у одређеном износу у зависности од тежине услова у којима је лице било лишено слободе.

Вероватно најзанимљивија одредба овог прописа, јесте норма члана 29, која регулише питање застарелости кривичног гоњења. Наиме, ова норма предвиђа да, уколико се током поступка према *ЗСугРех*, утврди да постоји основана сумња да понашање лица која су извршила или допринела вршењу незаконитости, које се

⁵¹⁸ Својевремено око 75 евра и тиме око једна четвртина тадашњих просечних месечних примања. Бенефицијари су алтернативно могли и да поднесу захтев за обештећење изгубљене зараде према опште важећим одредбама. Тада би се обештећење вршило према последњој месечној заради исплаћеној пре осуђивања, док би се владином уредбом вршила корекција према кретању примања. Максимално обештећење за једну годину износило је 30.000 ЧСК; према Bohata (2010), 248.

⁵¹⁹ Zákon ze dne 5. června 1969 o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu, *Sbírka zákonů*, Nr. 58/1969; са каснијим изменама доступан на <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgv4v6njyfuya>, 10.1.2017.

овим законом исправљају, представља кривично дело, чија кажњивост до ступања на снагу овог закона није застарелошћу престала, рок застарелости за таква дела неће престати пре 1. јануара 1995. године. Оваквом одредбом омогућава се одређени продужетак рока застарелости кривичног гоњења⁵²⁰ за дела учињена у ранијем кривичном, односно другом поступку, али ипак признајући застарелости пуно дејство уколико је она наступила пре ступања овог прописа на правну снагу.

Прелазне и завршне одредбе (чл. 30-36) нису само техничког карактера, већ решавају одређена значајна питања. Тако је предвиђено да се ранији захтеви за понављање поступка, односно жалбе због кршења закона о којима није било одлучено, сматрају захтевима, и по њима се поступа у складу са одредбама овог закона. Такође, изричито се наводи да чињеница, да је о захтеву у истој ствари суд одлучивао раније, у складу са Законом о рехабилитацији из 1968. године, није препрека покретању нити вођењу поступка по одредбама овог закона. Овај закон омогућава и остваривање само права на накнаду штете и других права уколико је ранија одлука о осуди већ укинута ванредним правним лековима у кривичном поступку или према ранијем Закону о рехабилитацији из 1968 године, а штета није надокнађена, под условом да се овакав захтев постави до 1. марта 1993. године. Напослетку, *ЗСугРех* је укинуо ранији Закон о рехабилитацији из 1968. године.

Након поделе некадашње Чехословачке, Влада Чешке Републике је 1997. године усвојила *Уредбу о исцлапци једнокрајне накнаде којом се ублажава нејравда нанета од стирани комунистичкој режима*.⁵²¹ Овим подзаконским актом, осим права која је рехабилитованим лицима признао *ЗСугРех*, уведено је додатно једнократно обештећење⁵²² за лица која су била лишена слободе због кривичних дела која потпадају под оба наведена чехословачка закона о рехабилитацији (*Sb. 82/1968 и 119/1990*) или чија је осуда укинута на основу *Закона о пројививравности комунистичкој режима*.⁵²³

⁵²⁰ Јер застарелост извршења кривичне санкције, практично није могућа, јер одговорност лица за овакву одлуку није утврђивана, имајући у виду да је она имала правну снагу, све до доношења одлуке о рехабилитацији којом се ранија одлука поништава.

⁵²¹ Nařízení vlády ze dne 25. června 1997 o vyplacení jednorázové náhrady ke zmírnění některých křivd způsobených komunistickým režimem, *Sbírka zákonů*, Nr.165/1997; доступан на <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhe3v6mjwguwta>, 10.1.2017.

⁵²² Једнократно обештећење на основу Уредбе износило је 625 ЧСК, што је тада износило око 25 евра за сваки започети месец лишавања слободе. Ово потраживање, међутим, за разлику од потраживања према Закону о судској рехабилитацији није било наследиво. С друге стране ово потраживање није било везано за чешко држављанство и трајно пребивалиште у тренутку подношења захтева; према Bohata (2010), 249.

⁵²³ Zákon ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu, *Sb. zákonů*, Nr. 198/1993; са изменама доступан на: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mjzhawte#>; 10.1.2017.

Готово идентична, иако много великодушнија, решења садржи словачки Закон о једнократној финансијској помоћи за политичке затворенике⁵²⁴ на основу ког су обештећена лица која су рехабилитована према специјалним законима, под чиме се заправо подразумевао чехословачки *ЗСугРех*. Право на обештећење имала су лица која су била затворена дуже од три месеца, а код казни затвора од преко 12 месеци потраживање је прелазило на наследнике.⁵²⁵

Чехословачка, а касније и одвојене државе чланице раније федерације, специфичне су и по томе што су посебно регулисале питања накнаде штете у периоду окупације земље од стране армија држава чланица Варшавског пакта (тада Совјетског Савеза, Немачке Демократске Републике, Пољске, Бугарске и Мађарске) између 1968. и 1991. године.⁵²⁶ Тако је чехословачки парламент 1992. усвојио Законску меру⁵²⁷ којом је регулисано обештећење за штете из тог периода. Надокнађивале су се материјалне штете према ценама важећим у тренутку наступања исте, а потраживања су била наследива. Након престанка постојања заједничке државе, Чешка и Словачка као државе сукцесори усвојиле су законе готово идентичног назива⁵²⁸ који су регулисали управо питање накнаде штете лицима у току окупације Чехословачке од стране армија Варшавског пакта.⁵²⁹

⁵²⁴ Zákon o poskytnutí jednorazového finančného príspevku politickým väzňom, *Zbierka zákonov SR*, 462/2002; са изменама доступан на: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-462>, 15.2.2017.

⁵²⁵ За разлику од чешке регулативе се ово обештећење односило искључиво на словачке држављане са пребивалиштем на територији Републике Словачке. Обештећење износило је 80.000 СКК (што је износило око 2.600 евра) за прву и 3.000 СКК (око 100 евра) за сваку наредну годину лишавања слободе. Код трајања затвора од 3 до 12 месеци је обештећење износило 20.000 СКК (око 650 евра).

⁵²⁶ Занимљиво поређење мера за правно поређење тоталитарне прошлости вид. Prokop Tomek, „One Past, Two Paths“, *The New Presence*, 1/2006, 38-39.

⁵²⁷ Zákonné opatrenie o náhrade škôd spôsobených česko-slovenským fyzickým osobám vstupom cudzích vojsk a pobytom sovietskych vojsk na území Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, 296/1992 *Sb./Zb.*, <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-296>, 15.2.2017.

⁵²⁸ У *Чешкој* Zákon ze dne 3. května 2005 o odškodnění některých obětí okupace Československa vojsky Svazu sovětských socialistických republik, Německé demokratické republiky, Polské lidové republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky, 203/2005 *Sb.*; те у *Словачкој* Zákon o odškodnení obetí okupácie Československa vojskami Zväzu sovietskych socialistických republik, Nemeckej demokratickej republiky, Poľskej ľudovej republiky, Maďarskej ľudovej republiky a Bulharskej ľudovej republiky, 547/2005 *Zb.*, 15.2.2017.

⁵²⁹ Уколико је лице у периоду од 20.8.1968. (када су окупационе снаге ушле на териорију Чехословачке) па све до 27.6.1991. (када су њихову територију напустили последњи совјетски војници) убијено, повређено или силовано (што је важило само за Чешку) од стране припадника окупационих снага, под условом да није већ обештећено по основу других правних прописа, породица је имала право на накнаду за смрт лица једнократно 150.000 ЦЗК, односно 180.000 СКК (што је износило око 5.500 евра), те око половину овог износа ако је лице повређено или силовано са трајним последицама, односно око четвртину поменутог износа уколико последице нису биле трајне; према Bohata (2010), 250.

Оријентациони подаци о ширини комунистичке репресије преузети су са интернет странице чешке Службе за документовање и истраживање комунистичких злочина.⁵³⁰ На основу ових података⁵³¹ видљив је укупан оквирни број од готово 250.000 лица.⁵³² од којих је до 2008. године рехабилитовано чак 207.697 лица.⁵³³

3.1.5. Мађарска

Сва динамичност Мађарске нововековне историје у великој мери осликала се и на њено вишеструко искуство са одређеним облицима тоталитарне владавине. Мађарска, тачније Угарска у Првом светском рату, разумљиво, учествовала је на страни Аустроугарске монархије у чијем се саставу налазила. У току самог рата, а интензивније по његовом окончању, Мађарска се сусретала са све израженијим социјалним незадовољством, што је кулминирало 21. марта 1919. године када је под утицајем болшевичке револуције проглашена Мађарска Совјетска Република.⁵³⁴ Иако је постојала само 133 дана, њена повезаност са идејом совјетске револуције ће на различите начине ући дубоко у темеље мађарске државности и у великој мери даљу судбину мађарске државе, нераскидиво везати за Совјетски Савез. Након њеног кратког живота, коме је засигурно у великој мери допринело кројење европског тла 1919. године у версајском дворцу, Мађарска је управо мировним уговором из Тријанона, између осталих ограничења, остала без готово 60% територије некадашње Угарске. Оваква траума за мађарско национално биће, тињаће у периоду између два рата, да би ескалирала непосредно пред убиство

⁵³⁰ Која функционише у оквиру Чешке полиције. Оквир деловања и сумарни подаци се могу пронаћи и на енглеском језику на страници <http://www.policie.cz/clanek/the-office-for-the-documentation-and-the-investigation-of-the-crimes-of-communism-police-of-the-czech-republic.aspx>, док се потпунији садржај може пронаћи на чешком језику <http://www.policie.cz/clanek/urad-dokumentace-a-vysetrovani-zlocinu-komunismu-679905.aspx>, 10.12.2016.

⁵³¹ Ова бројка проистиче из скупа лица обухваћених *ЗСугРех* односно повезаних поступака у вези са брисањем осуде. Број политичких затвореника је стога у току целокупног периода 1948-1990. био знатно већи. У овом случају нису обухваћена преминула лица без потомака која би поднела захтев за рехабилитацију и сви касније избегли или исељени затвореници који након политичких промена из иностранства више нису покренули поступак за рехабилитацију; тако и Bohata (2010), 246-247.

⁵³² Од тога, лица безусловно осуђена на казне затвора – 205.486, погубљена лица – 248 (без лица код којих постоји стицај политичких и других кривичних дела), приликом илегалног преласка границе убијена лица – 145 (број није коначан), лица убијена граничним безбедносним уређајима – 96, лица која су се удавила у граничним рекама – 11 (код још 50 тела није било могуће јасно повезати покушај преласка границе са смрћу), лица погинула у срушеним или хаварисаним летелицама – 5, путници возила убијени у несрећама на граничним препрекама – 5, жртве мина – 2, други узроци смрти – 18, лица осуђена на принудни рад – 21.440 (овај број се односи само на период 1948-1953), лица регрутована у казнене батаљоне или војници који су изводили грађевинске радове – око 60.000 (од тога смо у укупан збир рачунали 22.000 – класа Е – политички разлози); према <http://www.policie.cz/clanek/obeti-komunistickeho-rezimu.aspx>, 5.11.2016.

⁵³³ Bohata (2010), 247, фн. 56.

⁵³⁴ Петер Рокаи, Золтан Ђере, Тибор Пал, Александар Касаш, *Историја Мађара*, Слио, 2002, 535.

Краља Александра у Марсељу. Најпре је у хрватском усташком покрету⁵³⁵ пронађен партнер у слабљењу прве југословенске државе, а затим је уследила кулминација у виду окретања савезу са Хитлером, са идејом мађарских најекстремнијих ревизионистичких снага, које су сматрале да је једино на тај начин „могуће исправити тријанонску неправду.“⁵³⁶ Након успеха у Бечким арбитражама, којима су повраћени не тако мали делови некадашњих уграских територија, гроф Пал Телеки, као председник мађарске владе, нашао се под притисцима узвраћања захвалности Хитлеру приступањем Тројном пакту. Појачани каснији притисци Хитлера, да мађарска узме активно учешће у раскомадавању Југославије, кулминирали су самоубиством Телекија.⁵³⁷

Све од Тријанонског мировног споразума, судбине мађарског и српског народа биће испреплетане у догађајима од којих ће многи имати нарочитог значаја у нашој анализи рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Најкрвавије нити између ова два народа, на подручју панонске низије, исткаће управо Миклош Хорти, наредивши јануара 1942. године језиви обрачун са српским становништвом јужне Бачке. У масовној рацији у шајкашким селима, у којима је за свега неколико дана убијено је око 2.500 људи, највише су страдали Чуруг и Жабал, да би се рација преселила у Нови Сад, где је између 20. и 23. јануара стрељано, и у залеђени Дунав бачено преко 1.200 његових житеља. У целокупној рацији, иако о томе постоје различити подаци, свакако је поименично страдало значајно преко 4.000 људи, док је стварни број спорадичних операција и злочина мимо масовних стрељана у ово време сигурно већи.⁵³⁸

Управо ови догађаји, у великој мери, били су окидач за послератне репресивне мере, од којих су многе биле обојене одмаздом новоуспостављене власти. У погледу ових догађаја, како ћемо видети нешто касније, поднет је значајан број захтева за рехабилитацију у нашој судској пракси, па су судови били суочени са истраживањем учешћа појединаца у извршењу рације као једног од најмонструознијих злочина на овим просторима.⁵³⁹

Како смо напоменули, совјетска обојеност мађарске послератне судбине у значајној мери биће основ за случајеве који су у процесу мађарске транзиције били предмет појединих мера правног превазилажења тоталитарне прошлости, укључујући и различите форме специјалне рехабилитације у мађарској пракси.

⁵³⁵ Рокаи *et.al.* (2002), 556.

⁵³⁶ Рокаи *et.al.* (2002), 557.

⁵³⁷ Нама се нарочито учинило занимљивим Телекијево опроштајно писмо регенту Миклошу Хортију у коме је између осталог написао: „Мађарска је погазила реч о вечном пријатељству са Југославијом из кукавичлука. Стали смо на страну ниткова, бићемо лешинари – најпрљавија нација. Нисам те спречио, крив сам.“; према Рокаи *et.al.* (2002), 572.

⁵³⁸ Рокаи *et.al.* (2002), 577.

⁵³⁹ Влада Републике Србије је 30. октобра 2014. године донела Решење којим се укидају *Одлуке о ујверђивању и пројашавању рајним злочинцима свих сјановника мађарске и немачке народности Чуруја, Жабља и Мошорина*; Решење Владе Републике Србије, бр. 05 Број: 88-13704/2014, *Сл. гласник РС*, бр. [121/14](#) од 5.11.2014.

Осим преплитања у поменутиим историјским догађајима, значајне сличности са нашим послератним искуством јавиле су се и у послератним суђењима.⁵⁴⁰ Најзанимљивија веза како нам се чини, ступила је на сцену тзв. Мађарске јесени 1956. године. Након раскола у вези са Резолуцијом информбироа 1948. године, чије расформирање је наступило 17. априла 1956. године, југословенска страна је приступила изградњи бољих односа, што је отпочело ревизијом процеса Ласлу Рајку.⁵⁴¹ У овим корацима учоавамо зачетке идеје о специјалној рехабилитацији лица у мађарској правној историји, који су, видећемо касније, у готово идентичном временском периоду карактеристични и за слична померања у другим правним порецима источног блока.⁵⁴²

Јесен 1956. године, обележена рушењем споменика Стаљину, враћањем Имреа Нађа у партију и захтевима за повлачење совјетских тенкова, довела је чак и до изјаве о иступању Мађарске из Варшавског пакта. Након овако револуционарног супротстављања совјетској доминацији, близак сарадник председника владе, Јанош Кадар је напустио земљу, чиме је у значајној мери заправо дао легитимитет совјетској интервенцији. Кадар се одрекао председника владе Имреа Нађа, који је затражио и добио азил баш у југословенској амбасади⁵⁴³ коју је напустио непуних двадесет дана касније, уз гаранције да ће му бити омогућено да напусти државу. Совјети су га ухапсили и осудили на смрт.

Након овог догађаја, а да би олакшао притисак народа због присуства совјетских трупа, обезбедивши потписивање споразума да ће трупе бити присутне само привремено, управо је Јанош Кадар успео себи да обезбеди владавину дугу „привремене“ тридесет и три године и постао је кључна личност мађарског тоталитарног система под окриљем Совјетског савеза.⁵⁴⁴ Пред сам пад Берлинског зида, Мађарска је скупила довољно снаге да своју прошлост погледа у очи и рехабилитује Имреа Нађа. Сплет историјских околности хтео је да се то догоди 6. јула 1989. године. Истог дана умро је Јанош Кадар.

⁵⁴⁰ У Мађарској то су доминантно била суђења ратним злочинцима, за које је пред суд изведено готово 60.000 оптужених међу којима је суђено и *Ференцу Салашију*, председнику владе и његовим сарадницима који су осуђени на смрт вешањем. Осим ратних злочинаца, нарочита пажња поклоњена је суђењу *Ласлу Рајку*, као неистомишљенику у партијском врху који се противио совјетизацији Мађарске, а суђења партијским сарадницима наставила су се до половине педесетих године; према Рокаи *et.al.* (2002), 590-595.

⁵⁴¹ Говорећи на сахрани *Анџал Ајро* истакао је да је овај чин „рехабилитација невино осуђених“, а „књижевник *Бела Сас*, такође рехабилитовани осуђеник, рекао је да заувек треба покопати незаконитост, самовољу, уништити мађарске ученике култа личности“; Рокаи *et.al.* (2002), 599-601.

⁵⁴² Догађаји у лето 1956. обележили су и историју Пољске у виду мањег оружаног устанка, у вези са којим су касније предузете одређене мере у циљу специјалне рехабилитације.

⁵⁴³ Заједно са својим сарадницима њихових петнаест супруга и седамнаестеро деце, према Рокаи *et.al.* (2002), 607.

⁵⁴⁴ Јанош Кадар је био прецизни механичар за оправку писаћих машина (мада се тим послом никада није бавио), али је на овај начин очигледно испуњавао кључни услов радничког порекла, неопходан за високе партијске функције у комунистичким тоталитарним системима.

3.1.5.1. Инструментни правни суочавања са прошлошћу у Мађарској

Процес суочавања са прошлошћу и њене правне ревизије у Мађарској одвијао се у неколико фаза, од којих је свака познавала одређене мере које бисмо могли сврстати у домен специјалне рехабилитације. Од свих анализираних правних система, видећемо да је Мађарска, уз некадашњу Чехословачку, односно њене наследнице, предузела можда и најрадикалније захвате у домену рехабилитације жртава „казног правосуђа“.⁵⁴⁵

Као што је мађарска тоталитарна прошлост показала значајне специфичности, у одређеној мери очекивано, и сам процес демократизације друштва и транзиције у правну државу, били су више „еволуционарне, а не револуционарне природе“.⁵⁴⁶ У наведеном смислу спроведена је одређена врста постепене договорене транзиције, којом је руководио заправо сам некадашњи политички апарат, иако су његови представници дубоко били противници дубљег бављења прошлошћу. Како се у литератури наводи, у Мађарској није дошло до дисконтинуитета елита, већ је њен састав само обогачен укључењем водећих опозиционара, чиме је настала „стара-нова“ елита. „Мађарска је упркос таквој полазној ситуацији, у односу на прошлу политику, приликом правног савладавања социјалистичке прошлости, уложила више труда него већина других земаља у региону.“⁵⁴⁷ За разлику од многих источноевропских држава, Мађарска није донела неки јединствени легислативни акт којим би раскинула са тоталитарном прошлошћу. Али, за разлику од многих држава, чији правни системи познају различите декларације овог типа, Мађарска је стављањем ван снаге великог броја закона из ауторитарног периода заправо учинила много више.⁵⁴⁸ Из релевантних

⁵⁴⁵ Đurđević (1996), 240.

⁵⁴⁶ Herbert Küpper, "Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Ungarn", *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [Hrsg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 273.

⁵⁴⁷ Уз то долази да је мађарска диктатура била упоредиво „мека“ и да њене репресије најкасније од 1960-тих година више нису угрожавале физичку егзистенцију. Осим тога, државни систем под *Јаношем Кагаром* одустао је од инсистирања на активном учешћу појединаца у систему и од грађана је захтевао практично само неучествовање у опозицији, док су многобројне животне области, пре свега сфера рада, у великој мери деполитизоване. То је великом делу становништва омогућило аполитичан живот и поштедео га репресија. У јавном мњењу се стога само релативно слабо изражавала жеља за осветом или одмаздом. Тако ни *Ђули Хорну* (који је био мађарски премијер 1994-1998, али је 1956/57 био припадник милицијских борбених јединица које су спроводиле „дивљу“ одмазду против побуњеника из 1956. године), као ни *Пејеру Међешују* (премијер 2002-2004. године који је пре транзиције повремено радио за тајну службу – према сопственим наводима на контраобавештајним пословима) повезаност са органима угњетавања старог режима није нанела значајнију штету међу бирачима. Мађарима је прошлост тих кандидата била позната, па су ипак гласали за њихову партију, вероватно са одређеним симпатијама ка њиховом преображају, али као што рекосмо, ипак релативној мекоћи мађарске диктатуре; према Küpper (2010), 273.

⁵⁴⁸ Укинута су конкретни законодавни споменици којима се величао некадашњи систем, као што су били Закон о сећању на Стаљина (1953:I); Закон о сећању на Мађарску Совјетску Републику из 1919. (1959:II) са којом је у периоду између 1949. и 1989. успостављан правни континуитет, као и Закон о сећању на ослобођење од стране совјетске армије (1965:II); Изузетно исцрпан и детаљан преглед

легислативних аката уочљива је тенденција да се у период системских неправди уврсти временски оквир све од 1938. па до 1989. године.⁵⁴⁹

Све мере које су у мађарском правном систему усмерене ка превазилажењу последица тоталитарног режима, имајући у виду рехабилитацију лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, као основни предмет нашег истраживања могле би се поделити у две групе. Са једне стране можемо посматрати инструменте којима су укинуте кривичне пресуде противне начелима правне државе, чиме су овим лицима враћени част и углед, али и одређена права из домена социјалног осигурања, којих су били лишени као последица раније кривичне осуде из политичких или идеолошких разлога. У ову групу могли бисмо сврстати и мере за остваривање права оних лица која су била лишена слободе, депортована или чак лишена живота.⁵⁵⁰ Механизме који припадају овој групи могли бисмо подвести под специјалну рехабилитацију, како је ми схватамо у смислу основног предмета нашег истраживања.

Са друге стране, иако међусобно хетерогени, из аспекта нашег основног предмета истраживања, налазиле би се све остале мере које за циљ имају враћање одузете имовине, али и мађарског држављанства лица којима је оно одузето. У ову групу ми бисмо сврстали и прописе који су решавали искључиво питање накнаде (углавном имовинске) штете по колективном принципу лицима којима је она на исти начин као припадницима одређене расне, националне, верске или друге групе и нанета. Иако бисмо и поједине мере из ове групе могли подвести под одређене случајеве на које се односе наши прописи о рехабилитацији лица која су из политичких или идеолошких разлога лишена одређених права, ми смо ипак става да ове мере у строгом смислу не потпадају под специјалну рехабилитацију и да више припадају домену реституције односно имовинског обештећења лица на која се односе.⁵⁵¹

закона којима су укинута тоталитарни прописи, као и аката којима су признате одређене колективне неправде (као што су расни прогон, депортација Немаца, депортације у Совјетски Савез, те стаљинистички политички прогон), али и исказано поштовање према револуцији против комунистичког система и вођама револуције, вид. Küpper (2010), 274-276.

⁵⁴⁹ Овим периодом обухваћена је и „фашистичка и касније националсоцијалистичка диктатура у периоду 1938-1944/45, али и тзв. полудемократска међуфаза од 1944/45 до 1949. године у којој су протеривани Немци и спровођен тзв. *први комунистички шепор*; према Küpper (2010), 276.

⁵⁵⁰ Више вид. Istvan Rev, *Retroactive Justice, Pre-history of Post-Communism*, Stanford University Press, 2005, 44.

⁵⁵¹ Што је безуспешно покушано неколико пута од самог Париског мировног споразума, преко два закона о обештећењу, да би напослетку 1991. године усвојен закон који је лицима којима је нанета штета од стране совјетских трупа одобравао потраживања против мађарске државе; Закон бр. XXX од 18.07.1991. године, *Magyar Közlöny* [Службено гласило Мађарске], 81/1991, 1742; <https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy.doc.cgi?docid=99100030.TV>; те закон о спровођењу конкретних одредаба Париског мировног уговора о колективном обештећењу Јевреја којима су заједници издати компензациони купони за имовину која се није могла вратити јер је остала без живих наследника; Закон бр. X од 12.03.1997. године, *Magyar Közlöny*, 22/1997, 1531; <https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy.doc.cgi?docid=99700010.TV>; 15.03.2017.

3.1.5.2. Специјална рехабилитација у мађарском праву

Како се истиче у литератури, мере за отклањање неправди у мађарском правном систему делују у три правца. Пре свега као темељ јавља се рехабилитација жртва режимског кривичног правосуђа, али се ту мађарски законодавац није зауставио. Отишавши корак даље, као други значајан сет мера, јављају се мере којима су дисквалификовани агенти некадашње државне полиције, да би напослетку било отворено и питање утврђивања одговорности и кажњавање учинилаца кривичних дела у бившем режиму који су избегли кривичну одговорност.⁵⁵²

У историјском осврту поменули смо симболичну рехабилитацију Имреа Нађа, коју је Врховни суд Мађарске извршио са упориштем у нормама које су у општем режиму регулисале ванредну рехабилитацију неосновано осуђених лица у појединачном поступку у лето 1989. године. У ово време, тада још увек [испоставиће се последњи] социјалистички сазив парламента, укидајући кривичне пресуде које су донете у гушењу устанка 1956. године, заправо је покренуо усвајање Закона бр. XXXVI од 1.11.1989. о укидању пресуда учесницима народној устанка 1956. године,⁵⁵³ као првог мађарског прописа који је регулисао специјалну рехабилитацију. Овај пропис, који као да је послужио за узор нашем законодавцу у писању првог закона о рехабилитацији, имао је свега седам чланова. За разлику од нашег закона, овај је на прилично конкретан начин, тачно и прецизно описао круг политичких кривичних дела на која се односи. Најпре, то су кривична дела повезана са народним устанком и извршена у периоду између 23. октобра 1956. и 4. априла 1963. године (§1), као и неполитичка дела, али и дела која су учињена ван овог периода, али су са њим повезана (§3).⁵⁵⁴ Све пресуде су законом оглашене ништавим, али је предвиђено да ће поступак поништавања извршити Врховни суд (§2). Имајући у виду предмет наше анализе, значајном нам се учинила још и одредба §6 став 2, која предвиђа да је у случају одбијања молбе за рехабилитацију осуђеног лица, његових рођака или јавног тужиоца који су овлашћени да је поднесу (§2), ова лица могу изјавити жалбу о којој се одлучује применом правила о поступању по жалби у кривичном поступку. У истом овом сазиву, мађарски

⁵⁵² Đurđević (1996), 240; о ставовима у погледу лустрације у Мађарској, вид. Csilla Kiss, „The Misuses of Manipulation: The Failure of Transitional Justice in Post-Communist Hungary“, *Europe-Asia Studies*, 6/2006, 926.

⁵⁵³ 1989. évi XXXVI. törvény az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról, *Magyar Közlöny*, 78/1989, 1333; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900036.TV; 15.03.2017; ово је Први мађарски Закон о [специјалној] рехабилитацији.

⁵⁵⁴ Ради се о делима која су учињена „под политичким или околностима које морају да се признају као такве“ Шта се сматра „политичким кривичним делима“ је таксативно набројано у §5 ст. 1 позивајући се на својевремено важеће казнене прописе, обухватајући сва кривична дела против државе, осим шпијунаже, као и одређена дела војне напослушности и избегавања дужности.

парламент је пред само распуштање,⁵⁵⁵ осим закона о амнестији,⁵⁵⁶ усвојио још један пропис којим је унеколико проширио временске оквири, али и саме основе специјалне рехабилитације у корист лица која су између 1945. и 1963. године била жртве политичких осуда због кривичних дела против државе и привреде (тј. отпора против мера национализације и колективизације). Ради се о *Закону бр. XXVI од 31.3.1990. о пролашењу нишавим незаконних пресуда донетих између 1945 и 1963. године*⁵⁵⁷ који је обухватио дела против унутрашње и спољашње безбедности земље, али и велики број кривичних дела из домена кривичноправног аспекта спровођења национализације и колективизације привреде.⁵⁵⁸ Упоредноправно је занимљиво да овај пропис у §6 предвиђа да ће се посебним законом регулисати одштета особама чије су осуде поништене у складу са овим законом.

Такође је занимљиво приметити да оба ова мађарска закона заправо предвиђају својеврсну законску специјалну рехабилитацију у смислу да се одлуке донете у датим периодима, за предвиђена кривична дела, сматрају ништавим по сили закона од тренутка њиховог доношења. У наведеном смислу, подносиоци захтева заправо се обраћају судовима који, констатујући испуњеност наведених услова, не доносе чак ни декларативно решење већ само својеврсне „службене потврде о поништењу пресуде.“⁵⁵⁹ У случају да суд одбије овакву молбу, као што смо напоменули, постојала је могућност жалбе Врховном суду, чија одлука је коначна (§4 *Другог закона*). Иако се овакво непосредно дејство закона, може се оценити као ефикасно, немали број случајева остајао је ван њихове безмало аутоматске примене. Тек у случајевима повреде материјалног закона, који је и сам био политичко-идеолошке природе, у једном броју случајева могла се ванредним правним средствима нападати конкретна одлука коју није било могуће подвести под одредбе прва два мађарска закона из области специјалне рехабилитације.

Корак даље направиће новоконституисана демократска скупштина усвојивши трећи по реду законски акт о специјалној рехабилитацији, *Закон бр. XI*

⁵⁵⁵ Тако и Küpper (2010), 289.

⁵⁵⁶ *Закон бр. XXXVII од 4.11.1989. о општој амнестији*, 1989. évi XXXVII. törvény a közkegyelem gyakorlásáról, *Magyar Közlöny*, 80/1989, 1343; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900037.TV; 15.03.2017; Овај пропис осим што је амнестирао од извршења остатка казне дотицао се и исправљања казнене политике из прошлости. Тако је у §3 обухватао је она лица осуђена за дела која су набројана у поглављима „кривична дела против државе“ у кривичним законима од 1961. до 1978. године, осим шпијунаже, као и у §4 поменутих кривичних дела због недозвољеног напуштања земље, недозвољеног боравка у иностранству и одбијања повратка у Мађарску; према Küpper (2010), 289.

⁵⁵⁷ 1990. évi XXVI. Törvény az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról, *Magyar Közlöny*, 29/1990, 605; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900036.TV; 15.03.2017.

⁵⁵⁸ Нама се нарочито допао део преамбуле овог закона који гласи: „Због ових ствари државни парламент тражи опрост од нације, свих жртава и поклања се пред успоменом жртава са изјашњавањем да злочине нису извршили они, него стаљинистичка државна власт. Ради унапређења националног измирења парламент осећа одговорност и доноси закон због исправљања неправде вишедеценијског злочина.“

⁵⁵⁹ Вид. Đurđević (1996), 242.

од 9.3.1992. о пролашењу нишавим пресуда донетих између 1963 и 1989. године за поједина кривична дела против државе и јавног реда⁵⁶⁰ Као што је приметно, овим прописом још једном је проширен временски обухват и на период тзв. „меке диктатуре“ од 5. априла 1963. чак до 15. октобра 1989. године набрајајући одређена кривична дела.⁵⁶¹ Позива се и поставља услов, да су ова дела заправо представљала остваривање основних људских права и слобода из *Међународној пакти о грађанским и политичким правима* из 1976. или начела, односно циљева који су у њему садржани. У преамбули овог прописа наводи се да су и након 1963. године остали на снази прописи који предвиђају таква кривична дела против државе и јавног реда на основу којих су доношене пресуде „са једне стране противне основним начелима тада важећег Устава, са друге стране противне опште признатим начелима и правилима људских права, односно друштвеним моралним нормама.“ Такође се констатује да су повреде учињене не само кривичноправним, него и прекршајно- и управноправним инструментима. У погледу овог прописа, осим његових домета у погледу круга кривичних дела и временског периода који је обухватио, од великог значаја је начин на који су регулисана поједина питања. Тако се §2 став 1 предвиђа могућност рехабилитације и за друга кривична дела уколико није предвиђена строжа казна и у колико су учињена у тесној вези са наведеним кривичним делима. Надаље, наредним ставом предвиђа се да у случају стицаја других кривичних дела, треба одлуку прогласити само делимично ништавом, те предвиђа и посебно правило за својеврсно накнадно одмеравање односно умеривање изречене казне. Тако се наводи да „треба кренути од предвиђених казних максимума за кривична дела у стицају, те казну смањити имајући у виду однос између дела у стицају у вези са делом у ком је казна проглашена ништавом.“ Нама се најзанимљивијом учинила одредба која предвиђа да ће се на поступак за оглашавања пресуде ништавом *применили правила законика о кривичном поступку*, уз незнатне изузетке у погледу активне легитимације, прекид, трошкове поступке и др. У ставу 2 §6 предвиђено је да ће се о обештећењу рехабилитованих лица одлучивати у складу са посебним законом.

Као што смо могли видети, проширивањем периода, као и основа за поништавање пресуда, на крају је обухваћен целокупан период комунистичке диктатуре од 1956. до 1989. године.⁵⁶² Напослетку је тзв. четвртим законом о рехабилитацији, тачније *Законом бр. CXXX од 20.12.2000. о утврђивању*

⁵⁶⁰ 1992. évi XI. törvény az 1963 és 1989 között elkövetett egyes állam és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításáról, *Magyar Közlöny*, 25/1992, 979; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200011.TV, 15.03.2017.

⁵⁶¹ Као што су нпр. завера, побуна, побуна против друге социјалистичке државе, увреда власти, подстицање против закона или власти, злоупотреба права на удруживање, недозвољен прелазак границе, одбијање повратка кући, кривична дела против слобода народа, расприривање панике, непријављивање односно прикривање ових кривичних дела (§1).

⁵⁶² Занимљиво је да је учињен изузетак у односу на период фашистичко-националсоцијалистичке диктатуре од 1939. до 1945. године; према Küpper (2010), 292; па ипак право на обештећење из овог периода имају одређена лица на основу *Трећеј закона о рехабилитацији*.

нишавоси пресуда у вези са обрачунама након револуције и ослободилачке борбе 1956. године⁵⁶³ створен основ за поништавање пресуда које су на основу специјалних закона, односно уредби, доносили специјални судови након 1956. године, а које још нису биле обухваћене претходним законима.⁵⁶⁴

Као логична последица закључка да је одређено лице осуђено из политичких или идеолошких разлога следи накнада штете рехабилитованом лицу, а у одштетном праву нужно се намеће питање ко је штетник, односно ко је лице одговорно за штету која је нанета.⁵⁶⁵ Ово би имплицирало потребу за утврђивањем одговорности лица која су у име система, спроводећи заправо системско неправо, доносила одлуке засноване искључиво на политичко-идеолошким разлозима. Иако се питање одговорности, у изнетом смислу, чини природним, у трагању за одговором никако не бисмо смели пренебрегнути чињеницу да је у највећем броју случајева, само право које је примењивано било дубоко политички, односно идеолошки засновано, чиме се одговорност лица која су овакво право примењивали, значајно умањује.

Напослетку, као што смо поменули, проблеми са одузимањем мађарског држављанства решени су релативно лако. Наиме, како се наводи у литератури, након усвајања Другог закона о рехабилитацији, парламент је прогласио ништавим одузимање држављанства на штету лица протераних након 1945., као и избеглица у време револуције 1956. године. Истовремено, овим лицима омогућено је да својом изјавом упућеном председнику државе поново, иако не ретроактивно, стекну мађарско држављанство.⁵⁶⁶

3.1.5.3. Правне последице специјалне рехабилитације у мађарском праву

Као што се могло приметити, основна правна последица наступања специјалне рехабилитације јесте утврђивање да је пресуда, донета у одговарајућем периоду, на основу одређених одредаба кривичних закона, ништава од тренутка њеног доношења, те да се све мере које су произашле из ових одлука сматрају противправним. Веома значајна последица рехабилитације у мађарском праву јесте брисање осуде. Иако је приметна разлика између прописа у смислу да према свим законима осим према Закону из 1992. године, рехабилитација наступа по сили закона, овај трећи закон о рехабилитацији омогућава рехабилитацију и у нешто комплекснијим случајевима, па последично предвиђа сложенији поступак судског

⁵⁶³ 2000. évi CXXX. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolóással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról, *Magyar Közlöny*, 126/2000, 8202; <https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy.doc.cgi?docid=A0000130.TV>; 1.4.2017.

⁵⁶⁴ Тако и Küpper (2010), 289.

⁵⁶⁵ Károly Bárd, „Die strafrechtliche Aufarbeitung von staatlich gesteuertem Unrecht in Ungarn“, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW)*, 1/1995, 119-133.

⁵⁶⁶ Према Küpper (2010), 290.

одлучивања у сваком поједином случају. У истом духу, једино овај пропис омогућава да се дубљом анализом утврди делимична ништавост пресуде само у односу на неко од кривичних дела. Али, приметно је да није могуће оставити осуду за дело на снази, а само кориговати казну, као што то предвиђа, видећемо нешто касније, наш важећи закон о рехабилитацији. Нама се сасвим занимљивим учинило решење које је доследно спроведеном у свим законима, а подразумева да ови прописи по себи не предвиђају никакве материјалне аспекте обештећења и других накнада штете, већ се ограничавају на повраћај части и угледа који је повређен оваквом политичко-идеолошки мотивисаном кривичном осудом.⁵⁶⁷ Основни извор којим се регулишу питања обештећења јесте *Закон бр. XXXII од 2.6.1992. о обештећењу лица која су из политичких разлога незаконито лишена живота или слободе*.⁵⁶⁸ Ово је једини од поменутих прописа којим се уопште регулише питање жртава националсоцијалистичког терора у току Другог светског рата. Занимљиво је да су §12 став 2 и 3 из могућности да остваре накнаду штете или друга права, по овом закону искључена лица која су осуђена за кршења универзално признатих људских права. Такође, искључена су и лица која су били припадници служби државне безбедности, односно полиције, а која су одликована због учествовања или су добровољно учествовала у гушењу устанка 1956. године. Овим прописом су на веома детаљан начин уређени како основи тако и сам поступак остваривања права на накнаду штете, али и других права из здравственог осигурања и сл.⁵⁶⁹ Читав низ законских, али и подзаконских аката, бавио се детаљније питањима накнаде штете, периодичних давања, додатака на пензију и сл. којима се ми, у складу са нашим преваходним интересовањима у домену кривичног материјалног права, овде нећемо даље бавити.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Вид. Küpper (2010), 293-294.

⁵⁶⁸ 1992. évi XXXII. törvény az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról, *Magyar Közlöny*, 56/1992, 1949; https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200032.TV, 2.4.2017.

⁵⁶⁹ За губитак живота иницијално је била предвиђена накнада породици у висини од милион форинти, што је тада износило око 20.000 немачких марака, док је износ спуштен на 400.000 форинти, али је због слабљења валуте износ потонуо на само 1.600 евра; према Küpper (2010), 297.

⁵⁷⁰ Детаљно вид. Küpper (2010), 293-313.

3.1.6. Румунија

Могли бисмо рећи да све државе у којима се људска права поштују и унапређују личе једна на другу, док је у домену правног савладавања прошлости из времена, не тако славне прошлости из аспекта поштовања људских права, свака диктатура јединствена на свој начин.⁵⁷¹ Једна од основних специфичности румунске транзиције јесте, већ на први поглед учљив, сасвим скроман инструментаријум правних мера у циљу отклањања последица једног веома тврдог ауторитарног система власти.⁵⁷² Управо анализом ширих друштвених оквира транзиције, веома често можемо пронаћи узроке односа законодавца према повредама људских права из политичких или идеолошких разлога.⁵⁷³ У наведеном смислу, кораци нове румунске, прокламоване као демократски оријентисане власти, били су сасвим опрезни.⁵⁷⁴ Ауторитарни систем оборен је у Румунији пред сам крај 1989. године револуционарним превратом и судским убиством бившег шефа државе Николае Чаушескуа и његове супруге Елене.⁵⁷⁵ Иако се у литератури истиче како се румунски куриозитет преласка у демократију састоји у томе да је велики део комунистичке елите замењен припадницима истог, комунистичког руководећег слоја, који је наставио да доминира системом политичког руководства, али и највише извршне власти, као и правосуђа у Румунији⁵⁷⁶, ову појаву уочили смо и у другим државама некадашњег источног блока.

⁵⁷¹ Занимљив приступ анализи репресије вид, код Grațian Cormoș, „Romanian Women under Political Repression during the Communist Era“, *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, 3/2010, 24.

⁵⁷² Carel Bartosek, Central and Southeastern Europe in Stephane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panne, Andrej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, *The Black Book of Communism, Crimes, Terror, Repression*, Harvard University Press, Cambridge, 1999, 394-456, 412.

⁵⁷³ више Marius Stan, Vladimir Tismăneanu, „Coming to Terms with the Communist Past Democracy and Memory in Romania“, in: *Post-communist Romania at twenty-five: linking past, present, and future*, Lavinia Stan, Diane Vancea [Eds.], 2015, 28.

⁵⁷⁴ О покушајима правног превазилажења прошлости успостављањем комисија за истину у Румунији вид. Monica Ciobanu, „Criminalising the Past and Reconstructing Collective Memory: The Romanian Truth Commission“, *Europe-Asia Studies*, 2/2009, 327; Ciobanu Monica, "Post-Communist Transitional Justice at 25: Unresolved Dilemmas", *Annals of the University of Bucharest/Political science series*, 2/2014, [130](#).

⁵⁷⁵ Који су пред *ad hoc* војним „народним“ судом осуђени на смрт због злочина против народа односно због не успостављања дијалога са народом и луксузног живота, поткопавања државне власти и привреде, као и неоснованог личног богаћења. Истог дана, 25.12.1989. године, након мање од два сата од изрицања пресуде обоје су стрељани; тако Đurđević (1996), 245; такође и сасвим исцрпан осврт на политичку климу диктатуре у Румунији даје: Lavinia Stan, „Reckoning with the Communist Past in Romania: A Scorecard“, *Europe-Asia Studies*, 1/2013, 132.; више текстова о владавини Чаушескуа, као и о румунској револуцији доступни на: http://www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolution/index.html, 14.2.2017; такође детаљније вид. Lavinia Stan, Diane Vancea [eds.], *Post-Communist Romania at Twenty-Five - Linking Past, Present, and Future*, Lanham, Boulder, New York, London, 2015.

⁵⁷⁶ Тако Axel Bormann, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Rumänien“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 158; Наводи се да су се на чак 48% политичких позиција у првој посткомунистичкој власти налазили људи који су на тим позицијама налазили и

Први кораци предузети су још *Законским декретом бр. 118/1990 од 30.3.1990. о обезбеђивању одређених права лицима која су из политичких разлога пројављена од стране диктатуре, почевши од 6. марта 1945* (у даљем тексту: *ЗакДек*)⁵⁷⁷ Овај пропис усвојио је већ у марту 1990. године Савет за национални спас, због чега и носи специфичан назив *законског декрета* и он представља темељни акт на коме се заснивају права лица на која се односи.

Други правни акт донет је нешто касније у форми закона и усвојен је крајем исте 1990. године у новоформираном парламенту, под називом *Закон бр. 42/1990 од 18.12.1990. о одвајању почастима и херојима и одобравање одређених права њиховим потомцима, рањеним лицима и борцима за победу у револуцији из децембра 1989.*⁵⁷⁸

ЗакДек у румунски правни систем уноси значајан број појединачних права, док се круг лица, која полажу права на примену појединих мера у њиховом случају, одређује у конкретним случајевима управо на основу смерница које поставља члан 1 став 1 Декрета.⁵⁷⁹ Управо овим чланом наведеним лицима се уз одређене додатне услове, рецимо код присилне промене пребивалишта, признаје право на увећан пензијски стаж за период трајања лишавања односно ограничавања слободе. *ЗакДек* надаље превиђа право на месечну пензију у симболичним износима од око 10 евра, а у појединим случајевима и половину овог износа, у виду месечног додатка за сваку пуну годину коју је оштећено лице провело под условима описаним у закону и то независно од тога да ли је у радном односу или не. Од овако симболичних примања, значајнијим се показују одредбе члана 6 *ЗакДек*, којом су

пре 1989, као и да је пет од сваких шест чланова парламента било учлањено у ранију комунистичку партију; Stan (2013), 132.

⁵⁷⁷ Decret-Lege nr. 118 din 30 martie 1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurata cu incepere de la 6 martie 1945, *Monitorul Oficial* [Службено гласило Румуније] 50/1990; овај пропис међан је и допуњаван више од 30 пута након доношења, а у важећој у пречишћеној верзији доступан је на: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/922>, 16.2.2017.

⁵⁷⁸ Lege Nr. 42 din 18 decembrie 1990 pentru cinstirea eroilor-martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, răniților, precum și luptătorilor pentru victoria Revoluției din decembrie 1989, *Monitorul Oficial* 147/1990; <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/827>, 16.2.2017.

⁵⁷⁹ У складу са овом одредбом посебна права могу стећи:

- а) лица која су издржала правоснажну казну затвора због осуде на основу политичких кривичних прописа или су због одговарајућих кривичних поступака била у истражном затвору;
- б) лица која су из политичких разлога била у административном притвору или су од стране државних органа принудно задржана у оквиру истражних радњи и лишена слободе кретања;
- с) лица која су из политичких разлога задржана у психијатријским установама;
- д) лица којима је из политичких разлога одређено обавезујуће пребивалиште или су
- е) пребивалиште по налогу државних органа морала да преместе у друго место

као и лица која су (став 2)

- а) лица која су након 23. августа 1944. год. депортована у иностранство и
- б) лица која су након 23. августа 1944. год. лишена слободе од стране совјетских окупационих снага и лица која су од стране истих лишена слободе након претходно договореног примирја.

лицима, обухваћеним чланом 1, признате одређене повластице.⁵⁸⁰ У смислу поређења са одредбама српских прописа о специјалној рехабилитацији и на њима заснованим правима, занимљиво је да је рок за подношење захтева за признавање статуса корисника права, предвиђен да истекне 15. марта 2000. године, од стране Уставног суда оглашен неуставним. Такође, у истом циљу, наглашавамо одредбу члана 13 *ЗакДек* која предвиђа да се одредбе овог законског декрета не примењују на лица која су осуђена за злочине против човечности *или*⁵⁸¹ су припадала фашистичким, односно сродним организацијама.

У смислу основног предмета нашег истраживања, најзначајнији недостатак овог законског декрета састоји се у томе да он заправо не садржи одредбе којима би се регулисала сама специјална кривична рехабилитација. Наведене мере којима се признају одређена права заправо само имплицирају одређене аспекте специјалне рехабилитације, на тај начин што се овим прописом сви акта политички мотивисаног прогона побројани у члану 1 проглашавају неправдом. Међутим, из аспекта кривичног материјалног права, овакав захват сасвим је недовољан и он је постављен тако само да би могао представљати основ за право на обештећење.⁵⁸²

Овај суштински недостатак румунског правног система биће исправљен готово две деценије касније. Наиме, тек 2009. године биће усвојен *Закон бр. 221/2009 од 11.6.2009. о пољитичким осудама и сродним административним мерама у периоду од 6.3.1945. до 22.12.1989.* (у даљем тексту: *ЗПолОс*)⁵⁸³ који бисмо могли садржински означити као румунски закон о специјалној рехабилитацији. Чланом 1 овог Закона политичким осудама проглашавају се све осуде у наведеном периоду чија се радња састоји у супротстављању политичком режиму успостављеном 1945. године. *ЗПолОс* даје попис тоталитарних закона на основу који се осуђена лица *по сили закона* сматрају политичким осуђеницима⁵⁸⁴, као што се овај статус признаје и другим лицима према којима су предузете остале мере из арсенала казненог права, у циљу сузбијања антикомунистичког отпора, уколико тако утврди *суд својом одлуком*. У наведеном смислу, примећујемо разликовање законске и судске специјалне рехабилитације. Како се наводи у члану 2 из правног система се уклањају и све правне последице оваквих одлука и одлуком суда се утврђује да је одређена осуда имала политички карактер. У поређењу са нашим

⁵⁸⁰ Повластице су се односиле на ослобођење од одређених пореза, као и права на бесплатну медицинску негу, коришћење локалног превоза и ограничени број возњи државном железницом, повлашћену доделу државних станова, повлашћене кредите, па све до ослобађања од радио и телевизијске претплате; тако и Vormann (2010), 168.

⁵⁸¹ За разлику од нашег *ЗРехИ* где лица не могу остварити право на рехабилитацију и другба из њега деривирана права само уколико кумулативно буду испуњена оба ова услова.

⁵⁸² Vormann (2010), 169.

⁵⁸³ Lege nr. 221/2009 privind condamnările cu caracter politic și măsurile administrative asimilate acestora, pronunțate în perioada 6 martie 1945–22 decembrie 1989, *Monitorul Oficial* 396/2009; <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/106808>, 14.4.2017.

⁵⁸⁴ На идентичан начин у члану 3 даје се попис закона, подзаконских и других аката на основу којих су спровођене казнене мере административног карактера, које су како нам се на основу наведених прописа сродне прекршајној одговорности у домену супротстављања резолуцији Информбироа.

прописима, чијом ћемо се анализом позабавити нешто касније, обраћамо пажњу на одредбу става 3 члана 4 којом се на извештан начин промовише истражно начело у прикупљању документације и реконструкцији предмета у поступцима у којима су лица политички осуђивана, као и одредба следећег става која предвиђа обавезно учешће јавног тужиоца у свим поступцима специјалне рехабилитације. Иако нешто детаљније од *ЗакДек* и *ЗПолОс* у члану 7 одређује да није могуће рехабилитовати лица која су осуђена за злочине против човечности, промовисање расистичких и ксенофобичних идеја и доктрина, као што су мржња или насиље на етничким, расним или верским основама, идејама расне супериорности и инфериорности осталих, као и антисемитизма.

Напоследку, занимљива је и одредба члана 8 којом се мења релевантни закон о казним евиденцијама, тако што се уз остале начине гашења казни, као услова за брисање односно поништавање уписа, додају рехабилитација и утврђени политички карактер осуде. У том смислу, дејства рехабилитације се састоје у брисању из казнене евиденције осуде због пружања отпора бившем режиму због чега су били изложени патњама. Право на рехабилитацију, у складу са одредбама *ЗПолОс*, имају и лица која су била упућена у кампове за присилни рад као и лица која су присилно пресељавана мерама тајне службе односно народне милиције.⁵⁸⁵

ЗПолОс предвиђа накнаду нематеријалне штете због неоснованог лишења слободе, као и казне конфискације имовине као последице осуђујуће пресуде. Међутим, овим законом нису у довољној мери одређени критеријуми којима би се могло руководити, нити је одређена горња граница до које се може удовољити материјалним потраживањима рехабилитованог лица, иако се каснијим изменама закона у члану 5 став 1 тачка а) предвиђа да ће се у обзир узети евентуална накнада у складу са одредбама *ЗакДек* 118/1990 са каснијим изменама. Овакав пропуст резултирао је ограничењем висине накнаде штете, која би требала бити „упоредива са ограничењима успостављеним у осталим посткомунистичким земљама“ од стране Уставног суда.⁵⁸⁶

⁵⁸⁵ Stan (2013), 138.

⁵⁸⁶ Убрзо након ступања прописа на правну снагу, политички затвореник Јон Дијаконеску (*Ion Diaconescu*) потраживао је 18 милиона евра за 15 година проведених у затвору, још 2 године присилно расељен из места пребивалишта те још 8 година колико је трајао његов кривични прогон. Суд му је досудио значајно мањи, али и даље огроман износ од 500.000 евра, након чега је Влада покренула поступак пред Уставним судом, који је висину новчане накнаде штете по овом закону ограничио на само 10.000 евра; према Stan (2013), 138-139; више занимљивих случајева на: <https://laviniastan.wordpress.com/2010/09/09/>; 12.4.2017.

3.1.7. Бугарска

Када је Бугарска у питању, карактеристично је да је суочавање са последицама комунистичких прогона у тој земљи почело релативно касно. У том смислу, случај Бугарске неодољиво подсећа на случај Србије. Иако је комунистички режим у Бугарској формално изгубио власт са пропашћу источног блока, у политичком животу је наредне деценије доминирала Бугарска социјалистичка партија, која је и формално проистекла из Бугарске комунистичке партије. Током 1991. прво усвојен *Закон о амнестији и укидању изречених имовинских казни*.⁵⁸⁷ Тим законом су амнестирана многа лица осуђена за различита кривична дела против државе. Такође, исте године усвојен је и први бугарски Закон о рехабилитацији, под називом *Закон о политичкој и друштвеној рехабилитацији жртава репресалија* (у даљем тексту: *ЗПДРХ*).⁵⁸⁸ Веома специфично за овај пропис јесте да је у члану 1 његовог изворног облика било одређено да се односи на репресивне мере које су догодиле у периоду између 12. септембра 1944. и 10. новембра 1989. године. Без нешто дубљег уласка у детаље бугарске послератне историје, у овом временском распону се не може уочити проблем. Међутим, како наводи *Иванова*, датум почетка комунистичког режима у Бугарској сматра се 9. септембар 1944. године, када се у земљи, у току продирања Црвене армије, догодила промена власти. На овај начин, репресалије, које су се догодиле у прва три дана режима, а биле су масовне и тешке, самим тим нису биле обухваћене Законом.⁵⁸⁹ Осим временске ограничености, за *ЗПДРХ* карактеристична је и околност да се овај пропис само у изузетним случајевима може применити на лица осуђена од стране Народног суда.⁵⁹⁰

Специфичности комунистичког терора у Бугарској довеле су и до установљавања Народног суда 1944. године. Овај суд је, као ванредни суд, судио политичким представницима претходног режима, који је у току рата био на страни Тројног пакта. Пред суд је изведено око 11.000 лица, од којих је осуђено преко

⁵⁸⁷ Закон за амнистия и връщане на отнети имущества, *Държавен вестник*, бр. 1/1991, од 4.1.1991; <http://dv.parliament.bg/DVWeb/fileUploadShowing.jsp?&idFileAtt=249896&allowCache=true&openDirectory=false>; 15.4.2017.

⁵⁸⁸ Закон за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица, *Държавен вестник*, бр. 50/1991, од 25.6.1991; <http://www.pz.government.bg/z/17.pdf>, 15.4.2017.

⁵⁸⁹ Stela Ivanova, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Bulgarien“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 13; касније је изменама и допунама овог прописа као најранији датум до ког су репресивне мере подлегале рехабилитацији по овом пропису померен на 9. септембар

⁵⁹⁰ У погледу тзв. *Народног суда* ради се о посебним трибуналима који су након 9. септембра 1944. установљени једном хитном уредбом и у периоду од 1. јануара 1941. до 9. септембра 1944. год. над одговорним лицима спроводили народну правду. Народни суд је између 1944. и 1945. год. изрекао 2.618 смртних казни; према Ivanova (2010), 13.

9.000. На казну смрти је осуђено 2.730 лица,⁵⁹¹ од чега је извршено 2.138⁵⁹². Осуђена су три регента (члана намесништва), осам краљевских саветника, 22 министра, 67 посланика Собрања, 47 генерала и виших официра итд. Различити политички погледи на догађаје везане за карактер режима, који је 1944. смењен, довеле су до тога да се Закон о рехабилитацији начелно не примењује на пресуде Народног суда, већ се оне могу побијати по одредбама посебних закона.

Према *ЗПДРХ*, рехабилитовати се могу лица која су у кривичним поступцима противправно осуђена; лица која су противправно лишена слободе од стране Министарства унутрашњих послова; лица интернирана у радно-васпитним логорима, другим логорима и сличним местима, лица упућена на принудни рад; интернирана и расељена лица; лица која су у кривичним поступцима осуђена због неизвршених јавних испорука; лица убијена у јавности, стану или приликом покушаја бекства; лица осуђена за припрему бекства, покушај бекства или бекство преко границе, лица убијена при покушају бекства преко границе услед свог порекла, политичког уверења или вере; лица преминула у установама за издржавање казни итд.

Доношење *ЗПДРХ* у затегнутим политичким односима, одразило се и на једно важно ограничење. Наиме, у Бугарској не постоји политички консензус око карактера догађаја у којима је 1944. године дошло до смене власти и успостављања комунистичког поретка. Режим који је том приликом збачен, две деценије пре тога, спроводио је политичку тортуру над представницима левих политичких опција

Напоследку, уз све проблеме са ранијим прописима, Бугарска је 2000. године усвојила кровни *Закон о пролашењу комунистичког режима злочиначким*⁵⁹³ Ипак, како оцењује *Иванова*, тај закон је имао само декларативни карактер и није произвео никакве правне последице, већ се ограничио само на констатације моралног карактера.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ Clive Leviev-Sawyer, *When Bulgaria turned red: Remembering the thousands killed by the communists*, <http://sofiaglobe.com/2015/01/30/when-bulgaria-turned-red-remembering-the-thousands-killed-by-the-communists/>; 12.3.2017.

⁵⁹² Daznova, Milena, *1945: The People's Court, terror and Political Violence*, <http://bnr.bg/en/post/100448985/1945-the-peoples-court-terror-and-political-violence>, 12.3.2017; У односу на ове податке, *Иванова* наводи 2618 осуђених на смрт.

⁵⁹³ Законът за обявяване комунистическия режим в България за престъпен, *Държавен весник*, бр. 37/2000 од 5.5.2000; <http://dv.parliament.bg/DVWeb/fileUploadShowing.jsp?&idFileAtt=151094&allowCache=true&openDirectly=false>, 14.3.2017.

⁵⁹⁴ Ivanova (2010), 14-15.

3.1.8. Правно суочавање са тоталитарном прошлошћу и специјална рехабилитација у бившим републикама СФРЈ

У државама које су настале из некадашње заједничке јужнословенске државе донети правног суочавања са прошлошћу су, некако очекивано, прилично скромни. Оно што се већ на самом почетку ове, својеврсне регионалне упоредноправне анализе јасно види, јесте да, како се крећемо од севера ка југу, односно од Словеније, преко Хрватске и наше државе које имају посебно законодавство у домену специјалне рехабилитације, па даље ка Црној Гори и Македонији, где су овакве мере спорадичне и декларативне, напоследку до Босне и Херцеговине, која уопште не познаје специјалну рехабилитацију у било ком облику, слаби осећај потребе законодавца за успостављањем правних механизма, који би били у служби исправљања историјских неправди према лицима која су осуђена из политичких или идеолошких разлога.⁵⁹⁵

Прихватајући научну одговорност да смо се ослонили на познати стереотип заснован на географизму и закону севера и југа, јасно се запажа да како се крећемо описаном путањом, од Словеније ка југу, нормативни оквири специјалне рехабилитације су постављени, пре свега, прилично давно, али су и релативно јасни, те у приличној мери применљиви. Како одмичемо даље, ка југу, то је легислатива штурија, алкавија, са више недостатака, декларативна, док коначно сасвим не нестане.

Испрва смо имали намеру да овај део о рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога и њеним правним последицама у правним системима држава које су поникле из истог заједничког правног система буде значајно обимнији. Полазна претпоставка и наше пројектовано виђење структуре овог дела истраживања, заснивали су се пре свега на чињеници да су правни системи ових држава припадали савезном правном систему све до распада заједничке државе, те практично самодоказивој претпоставци да се далеко највећи део повреда права учињених према политичким односно идеолошким непријатељима догодио управо у времену док је постојала Југославија. Међутим, истраживање је показало да су реални донети правног суочавања са тоталитарном прошлошћу на простору Балкана релативно скромни, док постоје правни системи који уопште не познају било какве обресе нормативног односа према осудама из политичких или идеолошких разлога, као што је случај са Босном и Херцеговином.

У наредном излагању држали смо се хронолошког редоследа према критеријуму времена усвајања правних аката којима се регулише специјална рехабилитација, ако они уопште постоје. Управо ово јесте један од доказа, да раније изнета претпоставка, иако се подудара са стереотипом о односу севера и југа унутар бивше заједничке државе, ипак показује да би се могла окарактерисати као емпиријски заснована, што је чини истинитом. Шта би се све могло означити као

⁵⁹⁵ О могућностима правног превладавања ауторитарне прошлости вид. Stanko Pihler, "Kako savladati zlo autoritarne prošlosti u Srbiji", *Hereticus*, 2/2004, 195-200.

узрок односно разлог оваквог стања, чини нам се да би било више но занимљиво истраживати, но то вишеструко превазилази, пре свега предмет овог рада, али и научни инструментаријум права као науке.

Бивша Југославија се распала у специфичним историјским околностима и на, карењиноски, себи својствен начин. Са дистанце од четврт века, чини се да је једнострано медијско виђење ових догађаја, у приличној мери наметнуто историографији, као истинито. Виђење улога држава, односно народа, у грађанском рату на територији бивше Југославије, уз ретке светле примере појединих аутора, једнострано је, и отуда, већим делом, значајно другачије од истине.⁵⁹⁶ Оваквом односу јавности према дисолуцији заједничке државе и догађајима који су је пратили, поред, морамо рећи, у приличној мери ипак легитимног, активног приступа других, највећи допринос дала је индолентност огромног дела представника српског народа, а веома често и наше непосредно учешће у аутодеструктивној медијској пропаганди.

Имајући у виду изнето, као и претпоставку да би већи део читалаца требало да, у одређеној мери, познаје односну проблематику, ми се, за разлику од сумарно изнетих прилика и дешавања у претходно анализираним правним системима других држава, у односу на државе настале на тлу бивше Југославије, нећемо упуштати у овакве оцене. Ова, управо изнета научна резерва, упозорава да бисмо њене ефекте морали имати у виду и код држава у којима смо се на одређене историјске прилике само информативно осврнули, преузимајући закључке одређених аутора, чији су нам радови, иако можда једнострано, били доступни.

⁵⁹⁶ Нама се изузетно допао један став Дракића у расправи о истини, који каже „остаје једино нада да ће позитивна струјања на интелектуалном, културном и моралном плану у будућности донети са собом дух неких прошлих времена у којима се на истину гледало другачијим очима, пуним наде и поносите гордости.“; Драгиша Дракић, „Начелна разматрања о истини - уопште и у кривичном праву“, *Зборник ПФНС*, 1/2016, 126.

3.1.8.1. Словенија

Покушавајући да сагледамо нешто ширу слику процеса правног суочавања са тоталитарном прошлошћу и исправљања историјских неправди у правном систему Републике Словеније наилазимо на *Закон о жртвама ратног насиља*⁵⁹⁷ (у даљем тексту: *ЗЖРН*) из 1995. године. Овај пропис, има специфичне домете *ratione materiae*, али имајући у виду да, иако у ужем обиму, ипак захвата период од 6. априла 1941, на који се односе и српски прописи о специјалној рехабилитацији, сматрали смо корисним учинити веома кратку анализу његове садржине.

Закон о жртвама ратног насиља, подразумевајући под жртвом само држављане Републике Словеније, односи се на лица која су из политичких, националних, расних и верских разлога⁵⁹⁸ од стране нацистичких и фашистичких окупатора и њихових колаборациониста, на територији Републике Словеније у периоду 1941-1945, принудно исељена, послата у логоре или затворе, односно на принудни рад, или су избегла пред насиљем, као и деца која су одузета од родитеља (*чл. 1*). Жртвом се сматрају и лица која су била присилно мобилисана у регуларне војне јединице окупатора, осим ако су стекла чин официра или су била чланови фашистичке или нацистичке партије односно њених јединица (*чл. 4 и чл. 2 ст. б*). Осим претходне норме, изричито се наглашава да се жртвом ратног насиља не сматра лице које је добровољно или професионално учествовало на страни окупатора, односно агресора. (*чл. б*)

Управо у вези са појмом агресора који се помиње, занимљиво је да се под жртвама војног насиља, у смислу овог закона, сматрају и лица која су из истих разлога, наведених у члану 1, била ухапшена од стране припадника ЈНА или органа унутрашњих послова бивше СФРЈ у периоду од 25.6. до 18.10.1991. (*чл. 1 ст. 9*).

Одређивање услова за стицање статуса жртве, на начин који је сумарно описан, заправо представља веома сложен механизам у коме се мора доказати узрочно-последична веза између одређених догађаја и околности, као што је на пример, пребивалиште у Словенији од тачно одређеног датума и томе слично.⁵⁹⁹ Специфично за овај пропис јесте да поставља и додатне услове како би лице могло

⁵⁹⁷ *Zakon o žrtvah vojnega nasilja, Uradni list RS, št. 63/95, 8/96, 44/96, 70/97, 43/99, 28/00, 1/01 – odl. US, 64/01, 110/02, 3/03 – popr., 18/03 – uradno prečiščeno besedilo (UPB1) 54/04 – ZDoh-1, 68/05 – odl. US, 61/06 – ZDru-1, 114/06 – ZUTPG, 72/09, 40/12 – ZUJF*; доступан на: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO962>, 18.2.2017.

⁵⁹⁸ За предмет нашег истраживања овај услов је веома значајан, имајући у виду формулацију српског *ЗРех11*, која не садржи *расне*, али познаје *идеолошке* разлоге. У погледу испуњења једног од поменутих разлога као нужног услова за стицање статуса жртве у складу са овим Законом, став је заузео и Врховни суд Словеније у пресуди од 29.10.2004, *Sodba I Up 646/2002*; доступна на: [http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=646/2002&database\[SOVS\]=SOVS&submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=18730](http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=646/2002&database[SOVS]=SOVS&submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=18730), 18.2.2017.

⁵⁹⁹ „Статус жртве ратног насиља може добити само лице које то и докаже. Терет доказивања пада на њега.“, Пресуда Врховног суда Словеније, *Sodba I Up 575/2002*; [http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=575/2002&database\[SOVS\]=SOVS&submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=17533](http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=575/2002&database[SOVS]=SOVS&submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=17533), 22.2.2017.

стећи статус жртве ратног насиља, односно остварити право на заштиту на основу овог Закона. Наиме, захтева се да је принудна мера или акт насиља трајала непрекидно најмање три месеца, а у односу на повреде које су се догодиле 1991. године, најмање месец дана (чл. 3). Жртва ратног насиља стиче право на заштиту по овом Закону када напуни педесет година живота или раније, уколико је пре тога наступио трајни, потпуни губитак радне способности (чл. 9).

Закон жртвама ратног насиља чланом 8 признаје, а касније детаљније уређује, могућност, односно олакшавање услова за стицање или обезбеђивање вишег нивоа:

- права на здравствену заштиту, (чл. 10)
- признавања радног стажа, (чл. 13)
- право на пензију под повољнијим условима, (чл. 14а)
- накнаде ратне штете (детаљније регулисано посебним законом)⁶⁰⁰, (чл. 15)
- право на доживотну месечну ренту, (чл. 16 и 16а)
- приоритета при расподели социјалног становања. (чл. 17)

Доживотна месечна рента у складу са чл. 16 ЗЖРн представља део материјалног обештећења жртве ратног насиља и за сваки месец трајања насиља износи 1,25 евра за логораша, дете отето од родитеља односно затвореника; за прогнано, интернирано и присилно мобилисано лице 0,835 евра; а за лице које је послато на рад или је само морало да избегне 0,501 евра.⁶⁰¹ Уставни суд Словеније заузео је став да се ова накнада не заснива на одговорности Републике Словеније, која је као и њена правна претходница, Краљевина Југославија, такође била жртва војног насиља. Плаћања по основу ЗЖРн исказују посебну друштвену пажњу према људима који су били жртве ратног насиља и њиховим породицама, засновану на принципу солидарности, као елементу социјалне државе.⁶⁰²

Основни пропис који се односи на област рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога у правни систем Словеније ушао је годину дана касније. Закон о исправљању неправди (у даљем тексту: ЗИНЕИ)⁶⁰³ регулише право на накнаду и права из пензијског и инвалидског осигурања бивших

⁶⁰⁰ Након што је Уставни суд Словеније два пута констатовао неуставност у недоношењу овог прописа којим би се регулисала плаћања по оба поменута Закона; према Samo Bardutsky, "Monetary Compensation for Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms in Slovenia", *Damages for Violations of Human Rights: A Comparative Study of Domestic Legal Systems*, [ed. Ewa Bagińska], Springer, 2016, 335; вид. Одлуке Уставног суда Словеније бр. [U-I-86/94](#), *Uradni list RS*, št. 68/96, и [U-I-114/98](#), *Uradni list RS*, št. 61/99; Напослетку је усвојен: Закон о плаћилу одškodnine žrtvam vojnega in povojnega nasilja, *Uradni list RS*, št. 21/11 – UPB, in 104/15; <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2066>, 22.2.2017.

⁶⁰¹ Више вид. Bardutsky (2016), 335.

⁶⁰² Одлука Уставног суда Словеније, [U-I-327/96](#) од 10.2.2000; <http://odlocitve.us-rs.si/documents/0f/9f/u-i-327-96-odl2.pdf>, 18.2.2017.

⁶⁰³ Закон о поправи кривич, *Uradni list RS*, št. 59/96, 68/98 – odl. US, 11/01, 87/01, 47/02 – odl. US, 34/03, 47/03 – UPB1, 53/05, 70/05 – UPB2, 89/07 – odl. US, 92/07; доступан на: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO474>, 20.2.2017.

политичких затвореника и сродника жртава послератног противправног лишавања живота, поступак остваривања ових права, као и органе који одлучују о овим правима. (чл. 1). У ставу 2 истог члана наглашено је да се овим Законом такође прописују посебни услови и поступак за измену правноснажне кривичне пресуде.⁶⁰⁴

3.1.8.1.1. Статус жртве

Под бившим политичким затвореницима подразумевају се сва лица која су у периоду од 15. маја 1945.⁶⁰⁵ до 2. јула 1990.⁶⁰⁶ године, на територији садашње Републике Словеније, неоправдано и противно принципима правне државе, због класних, политичких или идеолошких разлога, осуђена у судском или управном казненом поступку⁶⁰⁷ на казну затвора или су у току овог поступка лишена слободе у складу са уловима постављеним у следећем члану. Касније се у члану 4 експлицитно наводи да се под бившим политичким затвореницима сматрају и лица прекршајно кажњена лишавањем слободе, односно променом пребивалишта или мером друштвено-корисног рада, али и лица према којима су без формалне одлуке о постојању прекршаја примењене ове мере.

Жртвама послератног противправног лишавања живота, по овом Закону, сматрају се сва лица која су под условима утврђеним у претходном ставу, осуђена на смрт и према којима је извршена смртна казна (чл. 2), али и лице које је убијено без одлуке суда (чл. 4 ст. 3).

Обе категорије изричитом законском одредбом обухватају и лица која су осуђена од стране судова других република или бивше југословенске федерације, уколико су та лица, или у случају жртава њихови сродници⁶⁰⁸, у време ступања овог

⁶⁰⁴ *Водинелић* критикујући мали обим и површност првог српског Закона о рехабилитацији из 2006. године, хвали обухватност словеначког законодавца, истичући да има десет пута више текста од нашег закона, вид. *Vodinić (2007), 252.*

⁶⁰⁵ Иако је Други светски рат званично завршен потписивањем капитулације Немачке у ноћи 8. маја, односно нешто након поноћи по Московском времену, па се тако Дан победе слави 9. маја, на територији Словеније „оружје је утихнуло 15. маја 1945. године, у кратким али тешким борбама између југословенских партизана (тада већ званичне Југословенске армије) и немачких и колаборационистичких јединица у повлачењу“ познатим као Битка на Пољани; према: *Zdenko Čepič, „The War is Over. What Now? A Reflection on the End of World War Two“, 1945 – A Break with the Past: A History of Central European Countries at the End of World War Two, [ed. Z.Čepič], Ljubljana, 2008, 6; више вид. Franci Strle, Veliki finale na Koroškem, Ljubljana, 1977.*

⁶⁰⁶ Када је усвојена Декларација о суверености државе Републике Словеније, *Uradni list RS, št. 26/90; <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL5>, 20.2.2017.*

⁶⁰⁷ Под овим се сматра некадашњи прекршајни поступак, који је у складу са прописима бивше заједничке државе, по природи био посебан управни поступак вођен од стране прекршајних органа, који нису били судски, већ органи управе.

⁶⁰⁸ Под којима се сматрају сва лица која су у складу са прописима о пензијском и инвалидском осигурању право на пензију за ова лица (чл. 2 ст. 4 *ЗИНеУ*)

закона на снагу, били држављани Републике Словеније⁶⁰⁹ и имали пребивалиште на њеној територији.

3.1.8.1.2. Круг кривичних дела за која рехабилитација наступа по сили закона

У следећем, трећем, члану *ЗИНе* наведено је да се, уз испуњеност претходно наведених услова, бившим политичких затвореницима нарочито сматрају лица, чији прогон се заснивао на примени одређених одредаба тада важећег кривичног законодавства. Значајно је напоменути да се на овај начин не закључује круг кривичних дела и прекршаја у погледу којих је могуће преиспитивање ранијих одлука, већ се у погледу следећих кривичних дела, грешка исправља **по сили закона**.⁶¹⁰

У првом реду по закону се рехабилитују лица која су била осуђена за кривично дело *Непријављивање приремања или извршења кривичног дела против народа и државе* из члана 8 некадашњег *Закона о кривичним делима против народа и државе* (у даљем тексту: *ЗКдНД*)⁶¹¹ због непријављивања супружника, сродника по крви у правој линији, брата или сестре или другог блиског лица. На овај начин, словеначки законодавац у погледу предметног кривичног дела, исправља само један од скромнијих недостатака овог, практично првог, послератног кривичног прописа. Овај, у много чему храмајући закон, у погледу дела непријављивања, није познавао лични основ искључења противправности у погледу учиниоцу блиских лица. На идентичан начин решава се и случај кривичног дела *Непријављивање кривичног дела и прикривање учиниоца* из члана 11 (*став 1 и 2*) *Закона о кривичним делима против оштећеног имовине и имовине задружних и других друштвених организација* (у даљем тексту: *ЗКдОни*)⁶¹².

Следећи пропис који се помиње јесте *Закон о сузбијању негодности и привредне сабојажје* (у даљем тексту: *ЗНСПс*)⁶¹³ и то само две његове одредбе⁶¹⁴ које нису испуњавале један од стандарда (*lex certa*) начела законитости и омогућавале су примену недопуштене аналогије у проширивању

⁶⁰⁹ У изворном тексту закона постојао је додатни услов „да се односи на лица словеначке националности“ који је као очигледно дискриминаторан у случају подносиоца који је испуњавао све услове, али је био српске националности, што је био разлог одбијања његовог захтева, који је од означен неуставним и укинут Одлуком Уставног суда Словеније, бр. У-І-371/96, од 23.9.1998; <http://odlocitve.us-rs.si/documents/d0/99/u-i-371-96-english2.pdf>, 25.02.2017.

⁶¹⁰ Иако се овде ради о упоредноправном прегледу, посветили смо нешто већу пажњу имајући у виду да се највећи део ових кривичних дела из, тада савезних прописа јавља и у као основ осуда лица која су рехабилитована у Србији и била су предмет нашег истраживања, док се поједине одредбе и експлицитно помињу у српском законодавству о специјалној рехабилитацији.

⁶¹¹ *Сл. гласник ДФЈ*, бр. [66/45](#), *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [59/46](#), [106/47](#) и [110/47](#) – испр.

⁶¹² *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [87/48](#).

⁶¹³ *Сл. лист ДФЈ*, бр. [26/45](#), [32/45](#) – испр., и [53/45](#) – уп. за изврш.

⁶¹⁴ Чл. 1 ст. 2 тач. 13 и чл. 2 ст. 2 тач. 17.

бића кривичних дела формулацијом “и други предњим тачкама слични случајеви“. Одредбе практично идентичног садржаја⁶¹⁵ наводе се и у погледу новог *Закона о сузбијању недоушћене иривине, недоушћене сјекулације и иривредне сабоиаше*.⁶¹⁶

Из споредног кривичног законодавства тог времена, словеначки законодавац обухвата и *Основни закон о земљорадничким задругама* (у даљем тексту: *ОзЗЗ*)⁶¹⁷, док из домена војног кривичног законодавства посебну пажњу поклања *Закону о војним кривичним делима* (у даљем тексту: *ЗВКг*)⁶¹⁸ и то кривичним делима Непријатељско изјашњавање против војске (чл. 16) и Избегавање војне службе из верских или личних убеђења (чл. 34).

Напоследку, највећи број кривичних дела захваћен је из системских прописа кривичног материјалног права. Тако су из *Кривичног Закона ФНРЈ* из 1951. године (*Кз51*)⁶¹⁹ побројана следећа кривична дела:

- Учествовање у непријатељској делатности против ФНРЈ (чл. 109)*
- Удруживање против народа и државе (чл. 117)^{*620}
- Непријатељска пропаганда (чл. 118)
- Неизвршење обавезних испорука пољопривредних производа (чл. 236)
- Давање лажних података у вези са испоруком и вештачко повећање тежине испоруке (чл. 237)
- Запуштање обраде земљишта и подизања стоке (чл. 238)
- Штеточинство у пољопривреди (чл. 239)
- Подривање задруге (чл. 240)
- Повреда добровољности чланства у задрузи (чл. 241)
- Ширење лажних вести (чл. 292а)

Такође, набрајају се и сродна дела из *Кривичног закона СФРЈ* (у даљем тексту: *Кз76*)⁶²¹, и то: Учествовање у непријатељској делатности (чл. 131) и Непријатељска пропаганда (чл. 133). Напоследку, наводе се и кривично дело

⁶¹⁵ Чл. 1 ст. 2 тач. 7 и 10; чл. 3 ст. 2 тач. 5; чл. 5. ст. 2 тач. 15

⁶¹⁶ У даљем тексту: *ЗСННшПс*, *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#), [66/46](#) – испр., [74/46](#) – испр., [105/46](#) – изм. и обав. тумач., [44/47](#) – уп. за изврш., и [104/47](#); Велики број исправки, те обавезна тумачења и упутства за извршење говоре о приличној алкавости и делом вероватно о недовољном познавању номотехнике од стране законописаца, што је за последицу свакако има недовољну правну сигурност и поштовање начела законитости.

⁶¹⁷ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [49/49](#); чл. 112 и 113.

⁶¹⁸ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [107/48](#);

⁶¹⁹ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [13/51](#), [30/59](#), [11/62](#) и [31/62](#); *Сл. листи СФРЈ*, бр. [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#).

^{620*} Код прва два наведена кривична дела, словеначки законодавац као њихове недостатке изричито наводи – *lex non certa* и припремни карактер радњи.

⁶²¹ *Сл. листи СФРЈ*, бр. [44/76](#), [34/84](#), [74/87](#), [57/89](#), [3/90](#) и [38/90](#).

Ширење лажних вести из чл. 228 и Злоупотреба религије и цркве из чл. 236 Кривичног закона Социјалистичке Републике Словеније⁶²².

3.1.8.1.3. Обештећење и поступак пред Комисијом

Словеначки закон надаље (чл. 5-20) регулише право на обештећење бившег политичког затвореника, односно жртве послератног противправног лишавања живота, као и право на признавање пензијског стажа уколико то може утицати на повољније решавање о његовим правима из пензионог и инвалидског осигурања. О овим правима одлучује посебна Комисија коју именује Влада Републике Словеније у посебном поступку на који се сходно примењују одредбе закона којим се уређује општи управни поступак. Комисија доноси одлуку у форми решења против кога није могућа жалба, док се против решења, којим се захтев у целини или делимично одбија, може се водити управни спор.

3.1.8.1.4. Ревизија кривичног поступка⁶²³

Најзначајнија интервенција *ЗИНеј* у правни систем Словеније огледа се у увођењу практично својеврсног новог ванредног правног лека у кривични поступак. Члан 21 предвиђа да се, осим у случајевима предвиђеним важећим Законом о кривичном поступку⁶²⁴ (чл. 406-428), о поступку по ванредним правним лековима, правноснажна осуђујућа кривична пресуда може мењати и по захтеву за ревизију, под условима које предвиђа *ЗИНеј*.

Захтев за ревизију (чл. 22 *ЗИНеј*) може се изјавити против пресуде донете на територији Словеније у референтном периоду од 15.5.1945. до 2.7.1990. године, ако се:

1. пресуда заснива на примени одредаба кривичног права из члана 3, независно од тога да ли је лицу признат статус бившег политичког затвореника; или ако се
2. пресуда заснива на примени било које друге одредбе кривичног права, ако је кривични материјални пропис злоупотребљен из политичких, класних

⁶²² *Uradni list SRS*, št. 12/77, 3/78, 19/84, 47/87, 33/89 in 5/90.

⁶²³ Словеначки законодавац користи управо термин „*revizija*“ који смо и ми усвојили у погледу овог посебног правног средства у правном систему Словеније, највише ради његове једноставности и комуникабилности која нуди довољан степен разликовања од ванредних правних лекова, уобичајених у кривичном поступку. Па ипак, поменућемо да би природи овог правног средства, али и захтевима стручног називља у кривичном поступку, коме је израз *ревизија* стран и долази из цивилне процедуре, у приличној мери одговарао назив, али не и услови односно дејства, раније постојећег ванредног правног лека, уведеног у *ZKū* 1976. године – *захтева за ванредно преиспитивање правноснажне пресуде*; више о овом ванредном правном леку вид. Motčilo Grubač, *Krivično procesno pravo*, 2008, 495-497.

⁶²⁴ *Zakon o kazenskem postopku*, *Uradni list RS*, št. 32/12 – UPB, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US in 65/16 – odl. US; <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO362>, 17.2.2017.

или идеолошких разлога или је примењен супротно начелима правне државе, а под условом да се не може употребити други ванредни правни лек у складу са одредбама *ЗКПСло*.⁶²⁵

Закон омогућава захтев за ревизију и против пресуде коју је донео суд⁶²⁶ на територији друге државе наследнице бивше Југославије, уколико то није могуће учинити у складу са законодавством те државе.

Захтев за ревизију могу поднети осуђено лице, односно, после његове смрти, и друга њему блиска лица⁶²⁷, као што то увек може учинити и државни тужилац. Захтев мора садржати информације о пресуди чија ревизија се захтева, законски основ за ревизију, а у случају из тачке 2 члана 22 и доказе који указују да је дошло до злоупотребе кривичног права из политичких, класних или идеолошких разлога.

Захтев се подноси се окружном суду у складу са правилима *ЗКПСло* о месној надлежности за суђење у првом степену (чл. 24). Суд ће по службеној дужности прибавити релевантне списе и друге документе потребне за одлучивање по захтеву за ревизију, те ће извести предложене и друге потребне доказе. Ако није могуће прибавити правноснажну кривичну пресуду, њен садржај може се доказивати и на други одговарајући начин. Поступак за ревизију је хитан, а суд ће нарочито брзо поступати, ако то захтевају старост, односно здравствени или социјални статус осуђеног лица.⁶²⁸ О захтеву одлучује суд у већу од троје судија⁶²⁹ у коме не може учествовати судија који је раније одлучивао у предмету или је на други начин учествовао у поступку пред првостепеним судом или у поступку по редовним или ванредним правним лековима у вези са осудом чија се ревизија захтева (чл. 26). Пре него што одлучи о захтеву за ревизију, председник већа ће

⁶²⁵ Судска пракса је заузела становиште да се ова одредба не односи само „на ситуације у којима одређени ранији кривични закон није био у складу принципима правне државе, већ у односу на конкретне случајеве у којима је кривични закон, без обзира на то да ли је био у складу са принципима правне државе, примењен тако да је био у супротности са тим принципом.“; Пресуда Врховног суда Словеније, I Ips 156/2007, од 11.4.2008; [http://www.sodnapraksa.si/?q=id:26976&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=0&id=26976](http://www.sodnapraksa.si/?q=id:26976&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=0&id=26976), 10.3.2017.

⁶²⁶ Све до 2007. године ова одредба односила се само на одлуке *војних* судова, када је Уставни суд Словеније у предмету бр. [U-I-54/07-14](http://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20074389), 20.9.2007. године, одлучио да укине реч „војних“ из разлога што је „супротна уставном принципу једнакости свих пред законом из чл. 14 Устава Словеније. Наводи се да материјали из законодавног поступка не садрже разуман и реалан разлог да прописом обезбеди могућност судске рехабилитације путем специфичног ванредног правног лека, само оним грађанима, који су на територији других република бивше Југославије били осуђени од стране војних судова и војних органа за прекршаје, али не и за оне који су били осуђени од стране других судова.“; <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20074389>, 23.2.2017.

⁶²⁷ Упућујући на чл. 367 ст. 2 *ЗКПСло*, према ком су то супружник или лице са којим је осуђеник живео у ванбрачној заједници, сродник по крви у правој линији, усвојитељ, усвојеник, брат, сестра и хранитељ.

⁶²⁸ Овде нам се чини да би се то морало односити и на друго осуђеном блиско лице као подносиоца захтева, јер би се и он могао налазити у здравственом односно социјалном стању, или бити у годинама које би налагале нарочиту хитност у поступању.

⁶²⁹ Из чл. 25 ст. 1 тач б *ЗКПСло* (својерсно *ванирејресно веће*).

списе предмета упутити на мишљење државном тужиоцу надлежном за поступање пред тим судом, који своје мишљење и предлог може да да у року од 15 дана (чл. 27). Веће одлучује на седници, на коју ће позвати осуђеног, његовог браниоца и државног тужиоца, уколико су тражили да о седници буду обавештени.

Веће ће захтев за ревизију одбацити уколико утврди да је поднет од стране неовлашћеног лица (чл. 29), а ако закључи да нису испуњени законски услови донеће решење којим ће захтев за ревизију одбити (чл. 30). Ако веће одлучи да усвоји захтев за ревизију, пресудом ће делимично или у целости изменити правноснажну кривичну пресуду (чл. 31). Против одлуке о захтеву за ревизију, жалбу вишем суду могу изјавити подносилац захтева или јавни тужилац. Против одлуке вишег суда жалба није могућа. (чл. 32 и 33)

Норма *ЗИНеј* која је од пресудног значаја, јесте одредба члана 34 која предвиђа да се на питања у поступку по захтеву за ревизију *сходно примењују одредбе закона о кривичном поступку*. Управо оваква одлука словеначког законодавца указује на потпуно другачији приступ проблематици специјалног ванредног преиспитивања правноснажних осуђујућих кривичних пресуда донетих из политичких или идеолошких разлога. Не заборављајући да је први српски закон о рехабилитацији из 2006. у потпуности превидео [sic!] да се осврне на правила поступка за рехабилитацију, али и да важећи закон одређује примену правила ванпарничног поступка, стандарди у доказивању које поставља кривични процесни кодекс у потпуности мењају тачку гледања на исправљање неправди учињених правом у наша два правна система.

Уколико суд усвоји захтев за ревизију, бивши политички осуђеник може остваривати права на накнаду штете, рехабилитацију и друга права која у складу са закоником о кривичном поступку⁶³⁰ припадају неосновано осуђеним и лицима неосновано лишеним слободe. Обештећење које је осуђеном лицу признато у складу са овим Законом, не искључује могућност накнаде штете због неосноване осуде или неоснованог лишења слободe на основу захтева за ревизију (чл. 35).

Прелазне и завршне одредбе овог прописа, такође нуде одређена значајна решења у погледу специфичних ситуација које се могу појавити у пракси. Тако, чл. 36 предвиђа да уколико је лице пре ступања *ЗИНеј* на снагу, било рехабилитовано или му је признато право на накнаду штете по одлуци суда или другог државног органа, статус бившег политичког затвореника може остварити само уколико му је то неопходно ради остваривања права из пензијског или инвалидског осигурања, али не и права на обештећење по овом Закону.

Члан 37 *ЗИНеј* предвиђа да одлука о признавању статуса бившег политичког затвореника односно жртве послератног противправног лишавања живота: не представља правни основ за брисање осуде из казнене евиденције нити за остваривање других права која закон о кривичном поступку признаје неосновано осуђеним лицима, нити утиче на права других која се заснивају на ранијој осуди.

⁶³⁰ Чл. 538-546 [ЗКПСло](#).

3.1.8.1.5. Законско уређење историјских, статистичких и других истраживачких делатности

Напоследку, са аспекта правне науке од значаја је осврнути се и на веома специфичну одредбу чл. 35а овог Закона. Овом одредбом установљава се дужност институција које чувају личне и друге податке који се односе на кривичне, управно-казнене, те прекршајне поступке у референтном периоду 1945-1990. године, да ове податке учине доступним корисницима који се баве научно-истраживачким или статистичким послом, или су им потребни за истраживања. Ови подаци се могу дати на увид без претходне писмене сагласности лица на које се односе или његовог наследника.

Резултати истраживања могу садржати име, датум и место рођења односно смрти, пребивалиште, националност, припадност политичкој странци, удружењу, или војним јединицама, као и националног порекла, религије, занимања или запослења, квалификацију дела за које је лице осуђено, податке о предмету односно досијеу лица, начин окончања ранијег поступка, главну и споредну казну, као и редовне и ванредне правне лекове који су били уложени, те одлуке органа о њима. За објављивање ових података мора постојати сагласност лица на које се подаци односе, односно ако је лице преминуло после 31. децембра 1966. године, сагласност бар једног наследника из првог наследног реда. На наведени начин придаје се потребан значај научно-истраживачкој делатности у правном превладавању прошлости. Јер без научно заснованог емпиријског истраживања тешко да можемо на ваљан начин сагледати историјски настале проблеме, њихова дејства, па самим тим тешко можемо приступити процесу сагледавања, потом анализе и напоследку увођењу мера, у циљу правног превазилажења неправди из прошлости, али и повратној анализи ефеката ових мера и њиховом сталном усавршавању.

Словеначки законодавац, разликује две врсте исправљања неправде – прву која је наступила осудом на основу таксативно набројаних одредаба кривичних закона, које сам *ЗИНеј* практично означава као супротне начелима правне државе; и другу у случају осуде на било које дело уколико је сама осуда супротна стандардима владавине права, односно правне државе. Међутим, Закон о исправљању неправди, сасвим исправно не спомиње уопште рехабилитацију, нити је консеквентно дели на законску и судску. На овај начин избегава се терминолошка, односно дилема о самој правној природи, и отуда правним дејствима, овог специјалног института за правно превазилажење прошлости. Штавише, словеначки текст не помиње реч *рехабилитација*, већ од самог наслова користи термин *исправљање неправди*.⁶³¹

⁶³¹ На два места, спомињући да лице према коме захтев за ревизију пресуде буде усвојен има право да захтева *рехабилитацију* (чл. 35), као и да уколико је лице пре почетка примене овог закона *рехабилитовано*, признање статуса жртве по одредбама овог прописа могу тражити искључиво ако су им неопходне ради остваривања права из пензионог или инвалидског осигурања (чл. 36), словеначки законодавац јасно раздваја и истиче однос између (редовне) *рехабилитације* и

3.1.8.2. Хрватска

У погледу политичких околности тоталитарне злоупотребе кривичног правосуђа у Хрватској, у значајном делу, истовремено су део и наше правне традиције, имајући у виду да смо целокупан период комунистичке владавине провели у заједничкој држави. У наведеном смислу, а и без довољне историјске дистанце, нећемо се нарочито освртати на стварање политичких предуслова за доношење легислативних аката у домену правног превазилажења тоталитарне прошлости, па тако и одређених мера специјалне рехабилитације. Учинићемо сасвим сумаран осврт на хрватску регулативу у домену исправљања неправди према лицима осуђеним из политичких или идеолошких разлога, односно како је ми називамо, специјалне рехабилитације.⁶³²

Веома значајан корак ка правном преиспитивању тоталитарне злоупотребе кривичног права, хрватски законодавац учинио је *Законом о преузимању Закона о кривичном посудику*⁶³³ из 1991. године, бришући чланове који су онемогућавали понављање кривичних поступака који су правноснажно довршени пре 1. јануара 1954. године и накнаду штете неоправдано осуђеним и лицима неосновано лишеним слободе. На овај начин, примерено духу кривичног права, отворен је простор за примену ванредних правних лекова у односу на одлуке према којима је постојала вишедеценијска забрана њиховог преиспитивања.

Па ипак, иако се овај корак учинио сасвим напредним, даљи домети хрватског законодавства у домену рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, нису одмакли предалеко.

Након што је Хрватска прогласила независност, њен парламент усвојио је *Закон о правима бивших политичких затвореника* (у даљем тексту: *ЗПраБПз*)⁶³⁴

На основу члана 2 *ЗПраБПз* политичким затвореником сматра се

- хрватски држављанин
- који је због својих политичких уверења или другог облика политичког отпора према недемократском режиму
- био лишен слободе у раздобљу од 15. маја 1945. до 30. маја 1990. и
- који је до дана ступања на снагу овога закона на територији Републике Хрватске имао пребивалиште најмање десет година.

исправљања неправди, као појма којим означава специјалну рехабилитацију, у смислу терминологије којом се ми користимо у овом раду.

⁶³² Како се наводи у њиховој литератури „Правно суочавање са комунистичком прошлшћу је у Хрватској спроведено само у ограниченој мери“; тако Tomislav Pintarić, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Kroatien“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 100.

⁶³³ Чл. 69, *Narodne novine*, br. 53/91; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1991_10_53_1295.html, 9.1.2017.

⁶³⁴ *Narodne novine*, br. 34/91, 76/93, 52/94, 34/95 – проčišč.tekst, 164/98, 109/01, 2/07 – USRH; <http://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=zakon+o+pravima+biv%C5%A1ih+politi%C4%8Dkih+zatvorenika&naslovi=da&sortiraj=2&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>, 9.1.2017

Лицима којима је признат статус политичког затвореника, време проведено у затвору признато је у пензијски стаж и то у двоструком трајању, док је време за које је ово лице, након отпуштања из затвора било незапослено, такође признато у пензијски стаж као да је радио.⁶³⁵

У погледу права на накнаду материјалне и нематеријалне штете овим лицима, на основу члана 5 *ЗПраБПз*, примењиваће се општи грађанскоправни прописи о накнади штете, а Република Хрватска ће у овим поступцима бити тужена страна. Веома је занимљива директна одредба става 2 истог члана којом се предвиђа да политички затвореник „има право на поврат или накнду имовине која им је конфискована у политичким процесима“. Иако се из наведене одредбе чини да је, по сили овог закона, могуће враћање, односно обештећење за конфисковану имовину, а имајући у виду сасвим рестриктивну праксу хрватских органа по питањима станарских права, нису нам познати стварни дometи ове одредбе.

У погледу подношења захтева за признавање права која припадају бившим политичким затвореницима, члан 6 *ЗПраБПз* предвидео је да се то може учинити у року од две године од ступања на снагу закона. Предвиђено је да ће осим доказа које приложи подносилац захтева, надлежни државни орган који поступа, потребне доказе прибавити и по службеној дужности (чл. 7 *стп.* 3 *ЗПраБПз*).

Сасвим занимљивим учиниле су се прве промене овог прописа које су уследиле 1993. године. Наиме, како *Пинџарић* наводи, „критиковано је да политички затвореници који су се у периоду пре преузимања власти од стране комуниста 1945. године, дакле у такозваној Монархистичкој диктатури Краљевине Југославије, политички борили против недемократског режима и за самосталну и демократску Хрватску нису имали законско право на обештећење.“⁶³⁶ У наведеном смислу, учињене су измене *ЗПраБПз*⁶³⁷ којима је одређење *поличког затвореника* допуњено у делу који гласи „и борбе за самосталну хрватску државу био лишен слободе у раздобљу од 1. децембра 1918. године [када је проглашена КСХС] до 8. октобра 1991. године [на снагу је ступила декларација о независности Хрватске – нап.аут.]“ Како се истиче у литератури, ова одлука „била је више од политичког и симболичког значаја, пошто готово да више није било живих политичких затвореника из тог периода.“⁶³⁸

Накнадним изменама *ЗПраБПз* круг лица која су могла стећи статус политичког затвореника проширен је и на лица која нису испуњавала захтевани услов пребивалишта, па се тако овај закон могао применити и на политичке емигранте. Надаље, рок за подношење захтева продужен је на четири године, а како *Пинџарић* наводи да у многим случајевима „није било лако доказати својство

⁶³⁵ У погледу детаљнијих услова у остваривању ових права, више вид. Pintarić (2010), 111.

⁶³⁶ *Ibid*, 112.

⁶³⁷ *Narodne novine*, 76/93; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1993_08_76_1557.html, 10.1.2017.

⁶³⁸ Pintarić (2010), 112.

затвореника, изменама 1994. године [639] уведена и могућност да се доказ поднесе у виду образложеног мишљења Хрватског друштва политичких затвореника.⁶⁴⁰

3.1.8.3. Црна Гора

Још у статусу републике у саставу некадашње заједничке државе, која се тада распадала, а нешто пре формирања Савезне Републике Југославије, Црна Гора је сасвим рано, већ почетком 1992. године, показала интересовање за проблематику лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Тако је Скупштина Републике Црне горе, позивајући се директно на Устав, а на захтев Удружења „Голи оток“, 16. јануара 1992. године усвојила *Декларацију о осуди кршења људских права и злоупотребе власти* (у даљем тексту: *ДОКљи*).⁶⁴¹

У складу са природом декларације као правног акта, *ДОКљи* осуђује сваку злоупотребу власти и суспендовање слободе политичког изражавања, а посебно свиреп, понижавајући и нехуман третман којем су, од стране власти и појединаца који су наступали са позиције политике моћи, били у прошлости подвргавани политички неистомишљеници (чл. 1). Нарочито се у члану 2 истиче осуда за грубо кршење људских права и слобода, хапшења и злостављања невиних, терор над осуђеницима на Голем отоку, који су за последицу имали жртве, дуговремено етикетирање и незаслужен прогон великог броја људи.

Овом *Декларацијом* Скупштина РЦГ истиче да ће предузети „неопходне, а могуће мере“ из своје надлежности, да испуни свој дуг према невино страдалима. Овим, иако искључиво политичким актом парламента, изричито се наводи да ће се свим жртвама „обезбедити морална и правна сатисфакција, а креатори и извршитељи злочина сносиће *моралну и историјску одговорност*“ [sic!]⁶⁴².

⁶³⁹ *Narodne novine*, 52/94; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1994_07_52_922.html, 10.1.2017.

⁶⁴⁰ Осим *ЗПРАБПЗ*, занимљиво је погледати и одређена питања рехабилитације којима се у једном свом делу позабавио и *Закон о ошћом оиросћу* из 1996. године; *Закон о орћем оprostу*, *Narodne novine*, бр. [80/1996](#); пре њега су у правном систему Републике Хрватске сродну проблематику регулисала два прописа: *Закон о оprostу од кривичног прогона и поступка за кривична дјела роћинјена и оружаним sukobима и у ratу против Републике Hrvatske*, *Narodne novine*, бр. [58/92](#), [39/95](#); као и *Закон о оprostу роћинјелјима казnenih дјела s привремено окупираних дијелова подручја Vukovarsko-srijemske и Osječko-baranjske жупаније*, *Narodne novine*, бр. 43/96; Веома је занимљиво да су у погледу овог закона из 1996 који је важио за подручју две поменуте Жупаније, да није доступан у службеном гласилу Републике Хрватске. Осим што се помиње у члану 6 *Закона о ошћем оиросћу*, једини јавно доступан званичан документ у коме се помиње јесте Решење Уставног суда Републике Хрватске бр. У-И-2023/2002 од 7.12.2005, иако се може пронаћи на неколико незваничних страница у целокупном тексту; <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/Ustav/C12570D30061CE53C12570D5003BC83B?OpenDocument>; 9.2.2017;

⁶⁴¹ *Сл. лист Републике Црне Горе*, бр. [2/1992](#), од 20.1.1992. године, <http://www.sluzbenilist.me/PravniAktiDetalji.aspx?tag=%7B31BB31F0-D82B-4AA7-9744-8DC70818E1B6%7D>, 20.1.2017.

⁶⁴² Питамо се, зар је оваква формулација која треба да установи „моралну и историјску“, али не и најстрожу кривичну одговорност лица која су учинила тешка кршења људских права, заиста могућа у једном правном акту законодавног тела.

Скупштина је на овај начин, како се истиче, преузела свој део обавеза и радиће, како се наводи, да ову изјаву „и делом и оиверди“.

Као што се може и претпоставити, ова *Декларација*, остала је до данас једина законодавна мера из области специјалне рехабилитације у Црној Гори.

3.1.8.4. Македонија

У погледу искустава најјужније југословенске републике у суочавању са, у највећем делу заједничком, ауторитарном прошлошћу, она су прилично специфична. У погледу специјалне рехабилитације, као основног предмета нашег рада, Република Македонија ова питања није до сада законски регулисала. Па ипак, у најкраћем ћемо се осврнути на специфичност македонског законодавца који се још 2008. године, први и једини од бивших југословенских република, ухватио у коштац са можда и најосетљивијим питањем – лустрацијом.

*Закон о одређивању додатних критеријумима за вршење јавних функција*⁶⁴³, у неку руку очекивано, изазвао је велике контроверзе у још увек прилично младој македонској демократији. Овај закон стављен је ван снаге и замењен *Законом о одређивању услова за ограничење вршења јавних функција, ириспуу докуменшима и објављивању сарадника орјана државне безбедности*.⁶⁴⁴

На основу поменутих закона формирана је Комисија за верификацију чињеница (тзв. Комисија за лустрацију) чији рад је у јавности прилично оспораван. Иако је примена Закона о лустрацији у Македонији испраћена бројним контроверзама о злоупотреби у политичке сврхе⁶⁴⁵, те наводног стварања нових, уместо исправљања старих неправди, задржаћемо се на сумарном, формалноправно утемељеном осврту на примену овог закона. На основу последњег објављеног извештаја о раду Комисије⁶⁴⁶ за све време његове примене за укупно 150 лица је на

⁶⁴³ Закон за определување дополнителен услов за вршење јавна функција, *Службен весник на Република Македонија*, [14/2008](#), [64/2009](#) и [24/2011](#); архива доступна на <http://www.slvesnik.com.mk/besplatni-izdaniya.nspх>; 22.2.2017.

⁶⁴⁴ Закон за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност, *Сл. весник РМ*, бр. [86/2012](#); 22.2.2017.

⁶⁴⁵ Познат је случај лустрације председника Уставног суда Македоније Трендафила Ивановског, који није би по вољи члановима комисије, оспоравајући њихове одлуке за које је Уставни суд сматрао да су у супротности са уставом. Ивановски се жалио Европском суду за људска права који је одлучио у његову корист наводећи да поступак према њему није био правичан (чл. 6), те да му је повређено право на поштовање приватног и породичног живота (чл. 8 Конвенције); пресуда у случају бр. 29908/11 од 21.1.2016. године доступна је на http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160219_23.2.2017.

⁶⁴⁶ Од 31.1.2015. истиче се да је у периоду 2009-2015. проверено 30.935 лица. Од 150 лустрираних 131 је раније било носилац јавне функције, 11 их је било у тренутку испитивања, а 8 су тек били кандидати; <http://www.kvf.org.mk/docs/Izvestaj-KVF-jul14-jan15.pdf>; На основу регистра лица види се број од укупно 204, иако није до краја јасно да ли су у свим случајевима решења Комисије постала правноснажна, као што и подаци о одређеном броју лица нису објављивани на основу одређених прописа који то спречавају; <http://www.kvf.org.mk/index.php/mk/registar>, 23.2.2017.

основу доступних података из архива државне безбедности, утврђено да су били сарадници или наредбодавци при органима државне безбедности, о чему Комисија обавештава органе надлежне за њихов избор. Оваква одлука комисије спречава лица да ступе на јавну функцију за време важења овог Закона.⁶⁴⁷

Европска комисија је у јуну 2015. године, позивајући се на мишљење Венецијанске комисије⁶⁴⁸, упутила списак неопходних хитних реформи⁶⁴⁹, међу којима и примедбе на закон о лустрацији, који је напослетку 1. септембра 2015. године стављен ван снаге.⁶⁵⁰

Иако, као што смо напоменули, тема лустрације у строгом смислу излази ван, или се бар налази на самој граници предмета нашег истраживања, управо проблеми у примени овог македонског прописа, сагледани и кроз сугестије наведених тела, не заузимајући о њиховим критеријума никакав политички став, указују колико протек времена може бити велики проблем увођењу и примени мера правног суочавања са ауторитарном прошлошћу. У погледу лустрације, истиче се у поменутом мишљењу, да „лустрација има строга временска ограничења, како у погледу периода његовог важења, тако и у погледу периода који ће бити посматран као основ за примену ових мера“. У наведеном смислу, чини нам се да би након протекла великог броја година од пада ауторитарног режима, увођење мера лустрационог карактера у наш правни систем, наишло на сличне проблеме, а свакако би у великој мери било обесмишљено.

⁶⁴⁷ Ступио на снагу 6.2.2008. и првобитно је било предвиђено да важи пет, а каснијим изменама (64/2009) је период важења продужен на десет година, па је тако требао да важи до 2018. године.

⁶⁴⁸ У мишљењу се између осталог истиче да лустрација не би смела бити руковођена принципима освете нити превладати над демократским принципима, већ насупрот служити њиховом остваривању, као и да примена лустрационих мера у погледу дела која су учињена у периоду од пре 21 до 68, односно још десет година више до краја примене закона, (ако уопште) може бити оправдана, само најозбиљнијим злочинима, као што су масовна и вишеструка кршења основних права, али и тада она могу бити процесуирана у оквиру постојећег казненог законодавства; http://www.venice.coe.int/Newsletter/NEWSLETTER_2013_01/3_MAC_EN.html; 23.2.2017.

⁶⁴⁹ https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_urgent_reform_priorities.pdf; 23.2.2017.

⁶⁵⁰ Закон за престанување на важење на Законот за определување на услов за ограничување на вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност, *Службен весник на РМ*, бр. [143/2015](#).

3.2. Међународни правни оквир специјалне рехабилитације и правног превазилажења ауторитарне прошлости у Европи

И више је но јасно да је питање правног суочавања са прошлошћу из времена владавине тоталитарних режима, па тако и рехабилитације лица са којима се систем обрачунавао осуђујући их или просто лишавајући их одређених права и слобода из политичких или идеолошких разлога, готово универзална појава широм света. Штавише, многи од режима који су и данас на власти могли би се у најмању руку назвати ауторитарним. Иако је правно суочавање са ауторитарном прошлошћу, практично универзална појава и широм планете можемо сусрести механизме који су установљени у овом циљу, тим делом дотичући се и специјалне рехабилитације, као основног предмета нашег интересовања, покушали смо бити нешто прецизнији у одређивању поља анализе. Полазећи од предмета нашег рада који представља рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога са ослонцем у српском праву, међународни правни оквир свели смо са међународног на регионални ниво, имајући у виду, у неку руку, заједничку историјску подлогу тоталитарних режима у европском правном простору.

У изнетом смислу, предмет наше касније упоредноправне анализе биће правни системи одређеног броја држава некадашњег источног блока, са чијим режимима је наша ауторитарна комунистичка прошлост имала највише сличности. Узимајући у обзир да су све ове државе данас чланице Савета Европе, изложићемо развој идеје о специјалној рехабилитацији политичко-идеолошких осуђеника, под окриљем ове организације.⁶⁵¹

3.2.1. Формализација идеје о специјалној рехабилитацији у оквиру Савета Европе

Имајући у виду европско окружење у коме је рођена и одраста савремена српска држава, односно сви сложенији државни облици чији је део раније била, овај део рада посвећен је анализи правног оквира на нивоу Света Европе.

Савет Европе основан је 1949. године као прва заједничка организација држава Европе након завршетка Другог светског рата, са циљем да успостави „веће јединство између чланица у циљу очувања и остваривања идеала и начела, који су

⁶⁵¹ У Извештају Комитета за политичка питања Света Европе од 16.12.2005. године констатује се да ни једна међународна нити међудржавна организација није предузела никакве кораке у правцу критичког осврта на прописе комунистичких држава, дискусије о злочинима учињеним у њихово име и њиховој јавној осуди; вид. *Report on need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes*, Political Affairs Committee, rapporteur: Mr Göran Lindblad, Doc. 10765, 16.12.2005; <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11097&lang=en>; 25.09.2016.

њихова заједничка наслеђе...⁶⁵², међу којима се истичу личне и политичке слободе, те владавина права, као принципе на којима се заснива свака истинска демократија.⁶⁵³ Савет Европе је у првих четири деценије свог постојања углавном био усредсређен на развој и унапређење држава у западном делу старог континента. Доласком политичких промена у државе средње и источне Европе, појавила се њихова жеља, а отуда и потреба, за пријемом нових чланица и пружању подршке процесима демократске трансформације и зачетка, нове, посткомунистичке Европе.⁶⁵⁴

Имајући у виду специфичан карактер самих резолуција Света Европе, а у циљу њиховог бољег разумевања, изложићемо у најзначајнијим тезама припремне фазе које су претходиле усвајању релевантних резолуција од стране Парламентарне скупштине.

Под окриљем Савета Европе, давањем *Предлога за доношење прероруке у облику мера за разобличавање комунизма*⁶⁵⁵, још 1992. године, отпочет је процес усмеравања земаља чланица, али и држава у поступку приступања, у циљу изналажења адекватних мера за правно превазилажење последица ауторитарне комунистичке прошлости. Овим, иницијалним актом изражава се забринутост у погледу питања, да ли одређене мере за ослобођење институција државе и друштва од стега некадашњег једнопартијског система, могу нарушити нека од основних грађанских права и слобода. Управо у том циљу Парламентарна Скупштина Савета Европе препоручила је Савету Министара да хитно испита степен у којем су мере за демонтирање комунизма усклађене са одредбама Европске конвенције о људским правима и слободама.

Поступајући по поменутом предлогу, пред Парламентарну скупштину 1995. године, изнет је *Извештај о мерама за разобличавање комунистичких тоталитарних система*⁶⁵⁶ са предлогом будућег текста резолуције. У овом документу износи се прилично исцрпан извештај у погледу проблема са којима се суочавају државе средње и источне Европе, пре свега у законодавним активностима чији је циљ суочавање са тоталитарном прошлосту. Осим

⁶⁵² Чл. 1 Статута Савета Европе, потписаног у Лондону 5.5.1949, а након неопходних седам ратификација ступио је на снагу 3.8.1949; *Statute of the Council of Europe*, European treaty Series (ETS) – No.001, <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001>, 25.09.2016.

⁶⁵³ Ст. 3 преамбуле Статута Савета Европе, који је у наш правни систем унет Законом о ратификацији Статута Савета Европе, *Сл. лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 2/2003, од 31.03.2004; <http://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/viewdoc?uuid=4ef877e8-5a38-4421-a662-9552d04d941d>, 5.10.2016.

⁶⁵⁴ Anke Gimbal, “Savet Evrope”, *Evropa od A do Š*, [ur. Isabelle Tannous, Marian Barbato] Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2010, 311.

⁶⁵⁵ *Motion for a recommendation on measures to dismantle communism*, Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), Doc. 6615, 7.5.1992; <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=6946&lang=EN>; 25.09.2016.

⁶⁵⁶ *Report on measures to dismantle communist totalitarian systems*, Committee on Legal Affairs and Human Rights, rapporteur: Mr Espersen, Doc. 7209, 1403-22/12/94-3-E, 3.1.1995; <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8214&lang=EN>; 25.09.2016.

основних претпоставки, за успостављање једног, на уставу заснованог демократског уређења, које почива на подели власти, обезбеђујући на тај начин правну сигурност, највећа пажња посвећена је мерама за утврђивање одговорности лица која су за време комунистичке владавине била на високим политичким положајима, али и у тајним обавештајним службама, тадашњем судству и сл. Ове мере уобичајено се називају лустрацијом. Уз јасну свест о готово природној, ескалирајућој жељи за осветом, указује се на неопходност установљавања основа владавине права на чврстим темељима индивидуалне одговорности и поштовања људских права. У погледу најужег предмета овог рада, поменути извештај, истиче да треба рехабилитовати оне невине који су за време комунистичке владавине били осуђени за дела, или за само мишљење, који би у демократској држави били у потпуности законити. Такође, у истом духу, помиње се потреба враћања конфисковане имовине и накнаде штете овим жртвама.

Већ следеће, 1996. године, Комитет за правна питања и људска права Савета Европе припремио је нови, заправо допуњен, претходни *Извештај о мерама за разобличавања наслеђа бивших комунистичких тоталитарних система*⁶⁵⁷ и нацрт текста резолуције. Једна од основних дилема, која се јавља у приступу специјалној рехабилитацији политичких осуђеника, да ли одлука којом је одређено лице осуђено треба да буде опозвана и поништена у нарочитом појединачном поступку или би одређене врсте судских или административних одлука могле бити све одједном поништене на основу самог закона, управо је изнета у овом последњем извештају пре усвајања Резолуције, пледирајући за друго решење.

3.2.1.1. *Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе бр. 1096 о мерама за разобличавање наслеђа бивших комунистичких тоталитарних система*⁶⁵⁸

Овај документ Парламентарне скупштине Савета Европе и симболично отпочиње констатујући да превазилажење наслеђа бивших комунистичких тоталитарних система није најлакши задатак. Резолуција, у складу са својим саветодавним карактером у већем делу сагледава шире друштвене околности и поставља начелне циљеве „декомунизације“ и демократизације друштва.

У овом правном акту, нарочито место заузима, за нас релевантно питање гоњења и кажњавања за кривична дела учињена за време ауторитарног режима и

⁶⁵⁷ *Report on measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems*, Committee on Legal Affairs and Human Rights, rapporteur: Mr Severin, Doc. 7568, 3.6.1996; доступан на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7506&lang=%20EN>; 25.09.2016.

⁶⁵⁸ *Resolution 1096 (1996) Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems*, PACE, 27.6.1996; доступна на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507&lang=en>; 25.09.2016.

наводе се стандарди који би требало да буду испуњени. Као што смо већ истицали, питање индивидуалне одговорности за повреде основних људских права у име и под покровитељством ауторитарног режима, у великој мери представља одраз у огледалу поступка рехабилитације, којим се укидају одлуке и сами поступци државних органа према жртвама тоталитарног система, а међу њима и политичким или идеолошким осуђеницима и кажњеницима. У циљу постављања друштва на солидне темеље, као стандард, препоручује се гоњење у складу са општим кривичним законом, наводећи као изузетак, да би се евентуалне одредбе о застарелости појединих кривичних дела могле пренебрегнути, уз аргумент да се ради о процесном, а не о суштинском, материјалном питању.⁶⁵⁹ У сваком случају, Резолуција сматра недопуштеним усвајање и примену кривичних закона који би имали ретроактивно дејство. Истовремено, Резолуција коригује овај принцип, истичући да је могуће кажњавање и за дела која у време извршења нису била предвиђена националним кривичним законодавством, под условом да се према општим принципима права, прихваћеним од цивилизованих нација, могу сматрати кривичним делима. Штавише, када је лице недвосмислено учествовало у кршењу људских права, истицање да је поступало по наредби претпостављеног не искључује ни противправност нити кривицу.⁶⁶⁰

У погледу рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, чл. 8 Резолуције препоручује да се гоњење појединаца за кривична дела учињена у име режима, одвија руку под руку са рехабилитацијом лица осуђених за „деликте“, који у цивилизованом друштву не представљају кажњива дела, као и лица која су била неправедно (неосновано) осуђена. Надаље, истиче се да накнада штете овим лицима не би требала да буде (много) мања од накнаде штете предвиђене неосновано осуђеним лицима за кривична дела, предвиђена важећим националним кривичним законодавством.

Резолуција се осврће на питања отварања досијеа тајних служби и омогућавања увида лицима у сопствене досијее, која, иако су у односу на предмет нашег истраживања секундарна, у смислу свеобухватног правног односа према прошлости, нису ништа мање значајна. Даље, у члану 10 указује се на неопходност и основне принципе враћања одузете имовине, док се у следећим члановима указује на неопходност поступања и у случајевима где није могуће установити индивидуалну кривичну одговорност. Наиме, у погледу одговорности лица која су вршила високе функције и поступала у име режима, а није могуће установити да су учествовала у извршењу конкретних кривичних дела са чијим извршењем су ипак имали одређену индиректну везу, препоручује се увођење одређених административних мера односно закона о лустрацији, декомунизацији и сл.⁶⁶¹

⁶⁵⁹ Оваква смерница потиче од става Уставног суда Немачке, који се наводи у претходно помињаном Извештају од 3.6.1996, §25.

⁶⁶⁰ Чл. 7 [Resolution 1096 \(1996\)](#).

⁶⁶¹ У погледу прописа о лустрацији и сродних административних мера, [Resolution 1096 \(1996\)](#) у чл. 13 подсећа се да овакве мере морају бити уведене у складу са принципима владавине права у циљу

У духу односа друштва према специјалној рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, нарочито имајући у виду, у значајној мери погрешан однос према специјалној рехабилитацији у нашем друштву, нама се веома занимљивим учинила одредба Резолуције⁶⁶² која нас упућује да „овај процес мора бити комбинован са променом менталитета (трансформацијом срца и глава) који би требало да има за главни циљ промену у погледу страха преузимања одговорности...“ што би требало бити замењено, између осталог и пре свега успостављањем система одговорности у друштву.

3.2.1.2. *Резолуција Парламентарне скупштине Савета Европе бр. 1481 о употреби међународне осуде злочина тоталитарних комунистичких режима*⁶⁶³

Сам овај документ, осим начелног става Европе упућеног међународној заједници да је потребно осудити злочине комунистичких режима, не садржи одредбе које би се посебно односиле на потребу специјалне рехабилитације политичких осуђеника. Упркос томе, имајући у виду циљ овог акта, који се у првом члану позива на претходну *Резолуцију бр. 1096* из 1996. године, сматрамо да се из појединих одредаба може извести закључак о неопходности рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. Тако Резолуција даје егземплар кршења права појединаца која би свакако требало да буду предмет рехабилитације, наводећи „појединачна и колективна убиства и егзекуције, умирање у концентрационим логорима, изгладњивање, депортације, мучење, присилни рад и остале облике масовног физичког терора, прогањање на етничкој или религиозној основи, насиље над слободом савести, мисли и изражавања, слободе штампе, а такође и недостатак политичког плурализма.“⁶⁶⁴ Констатује се да су злочини правдани у име теорије класне борбе и принципа диктатуре пролетаријата, те да је на овај начин оправдана елиминација људи који су сматрани штетним за изградњу новог друштва и непријатељима тоталитарних комунистичких система.⁶⁶⁵

заштите основних људских права и слобода у процесу демократизације друштва. У том смислу упућује се на *Смернице којима се обезбеђује да закони о лустрацији и сродне административне мере буду услашене са принципима владавине права*, који представљају саставни део [Извештаја](#) из 1996. године.

⁶⁶² Чл. 6 [Resolution 1096 \(1996\)](#).

⁶⁶³ *Resolution 1481 (2006) Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes*, ПАСЕ, 25.1.2006; доступна на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17403&lang=en>; 25.09.2016.

⁶⁶⁴ Вид. §2 Резолуције 1481 (2006); сагледавање модалитета неправда под тоталитарним комунистичким режимима вид. *Motion for a resolution on Need for international condemnation of totalitarianism* (has not been discussed in the PACE), Doc. 9875 rev, 25.9.2003; доступно на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10232&lang=EN>; 25.09.2016.

⁶⁶⁵ Текст, готово идентичан са текстом Резолуције, садржи њен нацрт; вид. §3 of Draft resolution in *Report on need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes*, Political

Па ипак, мишљења смо да су „судски злочини“ ауторитарних режима, кост у грлу успостављању и учвршћивању младих демократија у друштвима некадашњег источног блока. Мишљења смо да опоравак друштва и напредак није могућ без истине. Иако смо сагласни да су питања лустрације, отварања тајних досијеа, утврђивања индивидуалне одговорности за злочине почињене у име и под окриљем режима, од највишег значаја за освешћење друштва, мишљења смо да то није сасвим довољно. Без успостављања односа друштва према системском неправу, које се огледа у мерама од *лeгислативној правној насиљу*, кроз доношење кривичних прописа са мањком легитимитета, али често и без поштовања основних елемената принципа легалитета у кривичном праву, преко *вођења судских постојања без минимума кривичнопроцесних гаранција*, све до *поштовања ванправној насиљу* над политичким неистомишљеницима, није могуће довршити поступак правног суочавања са прошлошћу.

Приступ српског законодавца који се, као што знамо, уз прописе о враћању одузете имовине, тоталитарној прошлости обратио практично само кроз законе о рехабилитацији, чини се симболичним и пре него што дубље уђемо у анализу легислативе и њеног остваривања у пракси.

3.2.2. Резолуција Европског парламента од 2. априла 2009. о европској савести и тоталитаризму⁶⁶⁶

За разлику од претходних докумената који су донети у систему Савета Европе, ова резолуција Европског парламента представља декларативни политички акт, највишег представничког тела ЕУ, којим се парламент начелно одређује према тоталитаризму и свим жртвама тоталитаристичких режима. Имајући у виду предмет нашег истраживачког интересовања овим, практично политичким актом у правној форми резолуције, исказује се поштовање према свим жртвама нацистичких и комунистичких диктатура и апелује се на државе источног блока, које то нису учиниле, да направе кораке ка омогућавању приступа досијеима тајних полицијских и безбедносних служби. Такође, истиче се да у циљу европског помирења и остваривања владавине права у случајевима масовних кршења људских права према њима, или члановима њихових породица, мора се исказати

Affairs Committee, rapporteur: Mr Göran Lindblad, Doc. 10765, 16.12.2005; доступан на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11097&lang=en>; 25.09.2016.

⁶⁶⁶ *European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism*, P6_TA(2009)0213, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-ТА-2009-0213+0+DOC+XML+V0//EN>, 10.12.2016; Како су претходно анализирани документи усвојени под окриљем Савета Европе, нешто више о позицији Европског парламента као јединог директно изабраног органа Европске уније, који представља народе држава чланица вид. Andreas Maurer, “Evropski parlament”, *Evropa od A do Š*, [ur. Isabelle Tannous, Marian Barbato] Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2010, 142-150 i 266.

саосећање, разумевање и препознавање њихове патње. Као што смо напоменули, из текста резолуције који је у погледу специјалне рехабилитације на веома општем нивоу и веома неодређен, тешко да се могу извући одређене конкретне обавезе како за државе чланице ЕУ, тиме још мање за земље кандидате.

Ауторитарни легислативни казненоправни систем, настојао је да легализује кривично неправо. Јасно је да неправо оденуто у правну форму, свакако не може променити свој карактер. Управо оваква његова неправна утемељеност, разлог је установљавања различитих инверзних мера правног суочавања са прошлошћу, међу којима и саме специјалне рехабилитације. Управо из угла специјалне рехабилитације сагледаћемо и најфреквентније механизме системског кривичног неправа.

4. СПЕЦИЈАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА У СРПСКОМ ПРАВУ

Питање рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога само је једно од питања које се појављује у процесу суочавања са наслеђем из времена диктатуре. Пут за правно превазилажење прошлости у циљу откривања потпуне истине и укидања генерализација укидањем неоснованих осуда, али истовремено и успостављањем личне, индивидуалне одговорности за државни терор, много је сложенији и сачињен од неколико паралелних траса које се на много места додирују и чак преплићу.

У наредном излагању, осврнућемо се на (зло)употребу кривичног права у политичке сврхе у нашој правној историји, посебно анализирајући одређене историјске догађаје које смо означили као примере политичких осуда у периоду до Другог светског рата, и у другом делу правних и ванправних репресивних механизма послератне револуционарне правде. Упоредјујући два процеса транзиције, од преласка из краљевине ка социјалистичком самоуправном систему, и даље успостављања једног система заснованог на постулатима савремене демократије, покушаћемо да укажемо на могућности кривичног права да осветли пут којим би било могуће исправити историјске неправде.

4.1. Специјална рехабилитација према Закону о рехабилитацији из 2006. године

Први српски Закон о рехабилитацији из 2006. године (у даљем тексту: *ЗРех06*)⁶⁶⁷ ушао је у правни живот, а у значајном делу престао да важи на будуће захтеве крајем 2011. године, доношењем новог закона који и данас регулише ову област у правном систему Републике Србије. Па ипак, на захтеве који су поднети по *ЗРех06*, он је наставио да се примењује. Имајући у виду да је предмет нашег рада специјална рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога у Србији, наш нешто детаљнији осврт на одређена решења овог прописа биће учињен у циљу сагледавања услова по којима су се одвијали поступци рехабилитације 2.056 лица, које смо обухватили емпиријским истраживањем.⁶⁶⁸ Такође, додатни разлог анализи одредаба *ЗРех06* лежи у настојању да се укаже на одређене (пре свега) негативне последице појединих његових одредаба, од којих су тек неке делимично отклоњене важећим српским Законом о рехабилитацији из 2011. године.

⁶⁶⁷ *Сл. гласник РС*, бр. [33/06](#); (у даљем тексту: *ЗРех06* или *први Закон о рехабилитацији*).

⁶⁶⁸ Напомињемо да је то број лица чија решења о рехабилитацији донета на основу *ЗРех06* су била предмет наше обраде. Укупан број лица о чијој рехабилитацији је одлучивано на темељу овог прописа је свакако нешто већи. О осталим методолошким напоменама у вези са спроведеним истраживањем више вид. део 5 овог рада.

Имајући у виду да је први српски закон којим је регулисана специјална рехабилитација имао сасвим ограничене домете, и према својим решењима, али и због чињенице да је након релативно кратког живота замењен новим прописом, ми се у напредном излагању нећемо детаљно бавити свим замеркама, које су сасвим прецизно износили аутори на које се у овом делу рада позивамо. Наиме, у односу на време када је критика овог закона имала смисла, ми ћемо се осврнути само на она решења у погледу којих имамо другачије виђење од других, односно која сматрамо да су требала бити боље решена и у следећем закону о рехабилитацији.

4.1.1. Предмет закона

Сам први српски пропис у области разрачунавања са тоталитарним искуством из периода комунизма, за свој предмет узима рехабилитацију лица која су без судске или административне одлуке, односно судском или административном одлуком лишена, из политичких или идеолошких разлога, живота, слободе или неких других права од 6. априла 1941. године до дана ступања на снагу овог закона, а имала су пребивалиште на територији Републике Србије. Наиме, неопходно је да је:

- лице лишено живота, слободе или неких других права,
- да је то учињено из политичких или идеолошких разлога,
- у периоду од 6. априла 1941. до 25. априла 2006. године,
- у време повреде имало пребивалиште на територији Републике Србије,

а повреда је могла бити извршена:

- а) без судске или административне одлуке, односно
- б) судском или административном одлуком.

Од самог почетка постало је јасно да *ЗРех06* „не може испунити циљ ради кога је донет: да исправи историјску неправду и жртвама политичке репресије и самовоље омогући сатисфакцију.“⁶⁶⁹ Услов за примену Закона о рехабилитацији из 2006. године, посматрано *ratione temporis*, јесте да се лишавање живота, слободе или било ког другог права, догодило у периоду од напада нациста на Краљевину Југославију 6. априла 1941. године, ког дана је правни систем тадашње државе практично престао да врши своју функцију, све до дана ступања Закона на снагу, 25. априла 2006. године. Из више угла посматрано, није до краја јасно зашто је *ЗРех06* обухватио одлуке донете, односно акте који су извршени, баш у овом временском периоду.

⁶⁶⁹ Чак у овој својој тврдњи *Мидоровић* је отишла нешто даље, истичући да се „Закон о рехабилитацији [из 2006. – нап.аут.] сматра најгорим законом у Републици Србији“; Ми се са овом тврдњом готово у потпуности слажемо; вид. Vukica Midorović, „Rehabilitacija političkih osuđenika“, *Гласник АКВ*, 12/2008, 560.

Пре свега, овај пропис омогућава рехабилитацију и за лишавање живота, слободе или права које се догодило од 6. априла 1941. године, па тако обухвата и акте који су се догађали за време Другог светског рата, у време када на територији Србије није постојала јединствена власт, нарочито не правни поредак са чијим актима бисмо могли успоставити правни континуитет. Насупрот.

Са друге стране чињеница да се рехабилитација може захтевати и у погледу одлука донетих „до дана ступања на снагу овог закона“, што на врхунцу апсурда обухвата и *vacatio legis*, допуштајући могућност да се и априла 2006. године у српском правосудном систему може поткрасти одлука заснована на политичким или идеолошких разлозима уместо на закону. Иза оваквог решења, нама се чини да стоји апсурдна идеја, унапред дате сагласности српског законодавца, да се суочи са евентуалним пропустима правног система и након успостављања каквих таквих темеља демократског друштва. Оваква поставка представља егзалтирану потребу за признавањем сопствених грешака, која немаром, недовољно квалитетног и алкавог законописца, удара у саме темеље сопственог правног система са могућношћу да се и у савременој српској држави право злоупотребљава у политичке сврхе и да се у Србији и 2006. године доносе политичко-идеолошки мотивисане судске и друге одлуке. Иако је неспорно да се у сваком, па тако и у српском правном систему, у коме одлучују људи са свим својим врлинама и манама, увек можемо сусрести са одлукама које се заснивају на селективној, па чак и погрешној примени права из различитих недопустивих разлога, управо би вишестепеност у одлучивању и сви други стандарди процесног, али и материјалног права, морали да спрече да овакве, у суштини незаконите, одлуке постоје у правном животу. Овакве, ипак могуће злоупотребе у нашем правном систему, могле би се решити различитим, углавном ванредним правним средствима. У домену кривичног правосуђа, уз могућност примене ванредних правних лекова у кривичном поступку, то представља механизам опште ванредне рехабилитације неосновано осуђених и лица неосновано лишених слободе. У другим законом предвиђеним поступцима, евентуалне незаконите одлуке, засноване на ванправним разлозима, морале би се моћи исправити такође различитим ванредним правним лековима и средствима.

Први српски закон о рехабилитацији је у наведеном смислу заглављен метак у цеви правног система, који угрожава поредак на коме почива дозвољавајући могућност да се у другој деценији двадесетпрвог века у Србији судске одлуке преиспитују са становишта њихове политичко-идеолошке мотивисаности. Ово свакако можемо окарактерисати као својеврсну непромишљеност нашег законодавца, но изражавамо своју бојазан да би и поред изнетих приговора, увек и свакако ваљало промислити о стварним могућностима да се у српском правосудном систему ипак такво малигно ткиво. Иако је данас у Србији, нажалост, више него могућа злоупотреба права у различите, пре свега политичке сврхе, пропис који уређује питања у вези са специјалном рехабилитацијом жртава тоталитарног режима не односи се на наведене могуће

пропусте у правним системима који, барем начелно, прокламују владавину права и теже остваривању стандарда правне државе.⁶⁷⁰

Наиме, прописи из домена специјалне рехабилитације настоје да превазиђу проблеме са системским неправом, које је у време ауторитарних режима, осим што је могло бити засновано на чистој примени силе, без каквог упоришта у праву, најчешће представљало веома доследну примену права које је тада било на снази, без много недостатака који би у таквом правном систему могли представљати основе за укидање оваквих одлука. Управо неусаглашеност оваквог правосуђа са начелима правне државе и општеприхваћеним стандардима људских права и слобода, како то истиче и наш законодавац, одређујући предмет наших закона о специјалној рехабилитацији, представља основ за њихово преиспитивање.⁶⁷¹

Од начелног промишљања о циљу и сврси специјалне рехабилитације, значајнији су стварни домети оваквог решења *ЗРех06* да преиспитује одлуке донете све до његовог ступања на снагу. Наиме, ова могућност отварала је простор за злоупотребе у случајевима у којима његова примена никако не би имала смисла, али засигурно је у значајној мери и збуњивала адресате у погледу тога да ли се овај пропис може применити на њихов случај, у коме они субјективно сматрају да је одређена одлука била неправична по њих.⁶⁷² Видећемо да је на истом становишту остао и следећи закон о специјалној рехабилитацији.

Иако се о питањима специјалне рехабилитације у нашој научној јавности релативно мало писало, што смо раније истицали, при чему је, иако нешто већи број стручних радова који би се бавили практичним проблемима у овој области такође незадовољавајући, приметили смо да се у стручном дискурсу, у погледу примене првог закона о рехабилитацији, помињала његова ретроактивност.

Наиме, мишљења смо да се овај пропис *ratione materiae* односи на одлуке, односно повреде права које су донете и догодиле су се у једном претходном временском периоду, као што их он поништавањем уклања из правног поретка *ex tunc*, али то ни у ком случају не утиче на његово важење *ratione temporis*. Значајно је подсетити на појам ретроактивности имајући у виду специфичност кривичног права у коме из највишег начела законитости природно произилази забрана ретроактивног важења кривичног закона у смислу накнадног прописивања инкриминација које у време извршења дела нису биле предвиђене као кажњиве. Закон о рехабилитацији, наиме не уређује *post factum* неке односе из прошлости,

⁶⁷⁰ Вид. Nataša Mrvić-Petrović, "Politička rehabilitacija – korak ka obeštećenju žrtava političke represije", *Hereticus*, 2/2004, 17-31.

⁶⁷¹ Вид. Nebojša Šarkiћ, „Potreba donošenja zakona o rehabilitaciji političkih osuđenika i kažnjenika”, *Hereticus*, 2/2004, 32-36.

⁶⁷² Иако се у захтеву наводи да је подносилац захтева за сопствену рехабилитацију „одбио задатак за одлазак на Косово, са јединицом полиције којој је припадао... те да је након тога уцењен подношењем кривичне пријаве и принуђен да потпише раскид уговора о раду“ суд је утврдио да је подносилац захтева „изјавио да жели да раскине радни однос са даном 2.4.1999., након чега је уследило решење о престанку радног односа, ... а он је своја права могао да штити у редовном поступку, јер захтев није заснован на члану 1 Закона о рехабилитацији.“; Решење Окружног суда у Јагодини, Рех. бр. 2/2006 од 24.4.2007. године.

који раније нису били регулисани, већ под законом прописаним условима, на основу одлуке суда, исправља одређене одлуке судова или других државних органа оглашавајући их ништавим.

Занимљиво је да први закон о рехабилитацији, за разлику од другог, не познаје временско ограничење у погледу крајњег рока до ког се може поднети захтев за рехабилитацију. Овакво решење, свакако није било добро, јер се у интересу правне сигурности у једном тренутку на прошлост мора ставити тачка.

Регулишући питање предмета, *ЗРех06* индиректно, и апсолутно недовољно, одређује који су то услови које би одређена судска или друга одлука, односно акт прогона или насиља, требало да испуне како би лице имало право, а рехабилитациони суд обавезу да га рехабилитује.

Наиме, једини критеријуми који су недовољно јасни, да би макар унеколико одредили простор и ослонац за одлучивање суда о захтевима за рехабилитацију, јесте, како закон наводи у првом члану, да је неко судском или административном, одлуком односно без ње, лишен живота, односно другог права или слободе „из *идеолошких или идеолошких разлога*“. На индиректан начин, законодавац у члану 3 користи појмове „*протон*“ и „*неправда*“ и напослетку у ставу 3 члана 5, где спомиње ситуацију када је неко лишен права без икакве одлуке, додаје још и појам „*насиље*“. Сви ови појмови сасвим су неодређени и готово да не дају никакве критеријуме потребне да би на њима суд могао засновати одлуку по захтеву за рехабилитацију. Како истиче *Водинелић* на овај начин се не постиже ни „елементарна правна сигурност.“⁶⁷³

„Домаћи суд не би могао утврђивати ништавост одлука судова из других држава (апсолутна ненадлежност), чак и под условом да је оштећено лице у време учињене неправде имало пребивалиште на територији Републике Србије.“ ...” (без обзира на чињеницу важења савезних закона на територијама бивше ФНРЈ односно СФРЈ) јер би се то противило територијалном принципу важења закона и основним обележјима, својствима и последицама института рехабилитације садржаним у важећем Закону.”⁶⁷⁴

Но, свакако да се претходно изнето не би смело примењивати на одлуке некадашњих савезних органа, односно органа савезне државе, као што су то рецимо били војни судови, који су примењивали савезне прописе, који су важили на територији целе некадашње савезне државе. Иако би о кривици лица, чија се рехабилитација тражи, одлучио рецимо војни суд са седиштем у некој другој републици некадашње заједничке државе, тај суд није био орган републике на чијој се територији налазило његово седиште, већ орган бивше државе, чија је Република Србија наследница, па би се тако и тај орган морао сматрати њеним органом.⁶⁷⁵

⁶⁷³ Више вид. *Vodinić (2007)*, 255.

⁶⁷⁴ Вид. Решење Врховног суда Србије, Рех. 1/06 од 23. новембра 2006; према *Vodinić (2007)*, 266.

⁶⁷⁵ Вид. Решење Округног суда у Београду Рех. бр.124/06 од 17.10.2006; *Ibid.*

У сваком случају, специфична ситуација јесте када је лице било лишено слободе или других права, а нарочито права на живот без судске или административне одлуке. Према нашем мишљењу лишавање живота, односно смртна казна, никако није могла бити изречена каквом другом одлуком осим судске. Закључак да административна одлука није могла бити ни формалноправно ваљан основ лишавања живота, према нашем ставу заснива се на општеприхваћеним стандардима људских права. У време када је смртна казна егзистирала у нашем, она је могла бити изречена искључиво судском одлуком, и то под законом строго прописаним условима у изузетним и најтежим случајевима повреда најзначајнијих добара заштићених кривичним правом.⁶⁷⁶

4.1.2. Право на поодношење захтева

У погледу бесмислене могућности да захтев за рехабилитацију буде поднет чак против воље лица чија се рехабилитација тражи, која израћа из потпуно неодређене формулације члана 2 *ЗРех06* да захтев за рехабилитацију може поднети свако заинтересовано физичко или правно лице, *Водинелић* је у својој опсежној критици овог прописа понудио прилично добре смернице.⁶⁷⁷ Наиме, аутор истиче да судови не би смели да прихвате да поступају по захтеву који је против воље осуђеног, поднело неко треће лице „повређујући тиме право жртве на приватност“⁶⁷⁸ које је апсолутно и делује не само према држави, већ према свима.“ Занимљива је препорука овог аутора да би у „образлагању такве одлуке, судови упориште могли наћи у нпр. ставовима 2 и 3 члана 39 *Закон о јавном информисању*“⁶⁷⁹, где је „активна легитимација другим лицима да покрену судске поступке у приватној

⁶⁷⁶ Како се истиче у судској пракси „општепознато је, током Другог светског рата немачка војска је била окупациона војска, и као таква се морала поштовати, па и услуживати у објектима за јавност каква је кафана. У супротном, власници објеката били би строго кажњавани, а највероватније и моментално, по одбијању услуживања лишени живота. Како нико не може бити осуђен без законито спроведеног поступка у коме је доказана његова кривица, а што се у конкретном случају десило са покојним М. Веће овог суда налази да се исти има рехабилитовати“, из решења Окружног суда у Ваљевоу Рех. бр. 12/2006 од 36.3.2007; *ParagrafLex*, 22.2.2017.

⁶⁷⁷ Овакво решење критикује се и у стручним радовима; вид. Предраг Васић, „Рехабилитација – стандарди и критеријуми“, *Билтен Врховној касационој суда*, 3/2012, 363.

⁶⁷⁸ *Водинелић* се овде позива на чл. 17 ст. 1 Међународног пакта о грађанским и политичким правима; *International Covenant on Civil and Political Rights*, потписан 16. децембра 1966. у Њујорку, а ступио на правну снагу 23. марта 1976. године; оригинални текст доступан на: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>, а сви званични подаци и верзије на: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=en, 15.3.2017; у наш правни систем унет је 12.2.1971, Законом о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима; *Сл. лист СФРЈ – Међународни ујовори и други споразуми*, бр. 7/71 од 4.2.1971; *Vodinić* (2007), 267.

⁶⁷⁹ Наводи *Сл. гласник РС*, бр. 43/2003, 61/2005; према *Vodinić* (2007), 267; касније Закон о јавном информисању и медијима, *Сл. гласник РС*, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутент. тумач.; пречишћен текст на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html, 15.3.2017.

ствари жртве говора мржње такође дата под условом да за покретање поступка добију њен претходни пристанак.“

4.1.3. Надлежности суда и правила поступка

На основу чланова 3 и 4 *ЗРех06* о захтевима за рехабилитацију су одлучивали Окружни судови према пребивалишту подносиоца захтева или месту где је извршен прогон или неправда.

Након доношења Закона о уређењу судова 2008. године⁶⁸⁰ (у даљем тексту: *ЗУрС*), надлежност некадашњих Окружних судова у предметима рехабилитације су од 1.1.2010. преузели Виши судови, па тако на основу члана 23 став 1 тачка 5 овог закона у првом степену о захтевима за рехабилитацију одлучује Виши суд.

На основу члана 6 *ЗРех06* „на решење о одбијању захтева за рехабилитацију може се изјавити жалба Врховном суду Србије, у року од 30 дана од дана пријема решења.“ Након ступања наведеног *ЗУрС* и на основу његовог члана 24, од 1.1.2012. године о жалбама на решења о рехабилитацији одлучује надлежни апелациони суд.

У изложеним одредбама сакрио се читав низ нелогичности које су изазвале приличну критику научне, али и стручне јавности.⁶⁸¹ У погледу одредаба којима се регулишу одређене процесне претпоставке, већ на први поглед јасно је да оне ни изблиза нису довољне. Наиме, покушај да се прописом, који укупно садржи свега девет чланова, регулише целокупна специјална рехабилитација више је но претенциозан.

Па ипак, ако погледамо природу материје коју *ЗРех06* регулише, не можемо, а да не констатујемо да, иако то чини невероватно површно, чак рекли бисмо алкаво, законодавац чак б чланова у целости, или у њиховом већем делу, посвећује одређеним процесним питањима. Две трећине чланова овог „лилипутанског“⁶⁸² закона су у претежном делу процесног карактера, а поступак практично уопште није регулисан овим прописом.

У претходном излагању одредили смо се према члану 2 *ЗРех06* којим се регулише процесно питање активна легитимације у поступку рехабилитације, уз (не)застаревање права на подношење захтева, што се у нашем правном систему сматра делом материјалног права. Надаље, чланом 3 регулише се питање месне надлежности суда, садржине захтева и доказа уз њега, као и ослобађање странака свих трошкова поступка рехабилитације, и других поступака са њим у вези. Следећим, чланом 4, одређена је функционална надлежност трочланог судског

⁶⁸⁰ *Сл. гласник РС*, бр. [116/2008](#), [104/2009](#), [101/2010](#), [31/2011](#) - др. закон, [78/2011](#) - др. закон, [101/2011](#), [101/2013](#) и [40/2015](#) - др. закон

⁶⁸¹ Вид. Vodinelić (2007), 259-261; Gojko Lazarev, "Zakon o Rehabilitaciji - dve godine kasnije", *Hereticus*, 2/2008, 72; Jovica Trkulja, "Rehabilitacija kao mera pravnog savladavanja autoritarne prošlosti u Srbiji", *Hereticus*, 2/2008, 16.

⁶⁸² Vodinelić (2007), 252.

већа, те наглашено правило о јавности поступка. Исти члан, дотиче се доказног права, успостављајући обавезу суда да (разуме се, по службеној дужности) прибавља потребна документа и податке од надлежних органа, као и њихову дужност да тако поступи. Последњи став овог члана истиче да се решење којим суд мериторно одлучује о захтеву за рехабилитацију мора бити образложено, те да њиме суд захтев може усвојити или одбити, остављајући сасвим нејасном могућност одбацивања захтева. Члан 5 унеколико нам даје напомену о садржају диспозитива усвајајућег решења о рехабилитацији, да би следећи, шести члан *ЗРех06*, предвидео могућност жалбе једино на одбијајуће решење [sic!] Врховном суду Србије који одлучује у већу од пет судија.⁶⁸³

Превид законописца рехабилитационог закона из 2006. године да, осим напомене да је поступак „јаван“, што се подразумева, јер је искључење јавности у сваком поступку увек само изузетак⁶⁸⁴, не одреди врсту поступка у коме се одлучује по захтеву за рехабилитацију, својеврсни је куриозитет. Како се исправно истиче „ниједно законом признато право није стварно – практично и ефикасно, ако је неизванпут за његово остварење.“⁶⁸⁵

Правну празнину у погледу било каквих смерница о природи поступка, Врховни суд Србије заузео је став да “о захтевима за рехабилитацију по Закону о рехабилитацији који је ступио на снагу 25. априла 2006. године, окружни суд одлучује сходно правилима ванпарничног поступка.”⁶⁸⁶, а потом је изнето и схватање да је “поступак по Закону о рехабилитацији једностраначки. Изузетно, првостепени суд може признати својство учесника у поступку физичком и правном лицу који имају правни интерес да учествују у поступку”.⁶⁸⁷

4.1.4. Решење о рехабилитацији и поступак по правним лековима

У првом члану у коме уопште помиње решење, као акт којим се окончава поступак специјалне рехабилитације, законописац, иако сасвим штуро, ипак одређује две врсте решења и наглашава једно његово битно својство.

⁶⁸³ Jovica Trkulja, „Rehabilitacija političkih osuđenika i kažnjenika u Srbiji“, *Hereticus*, 1/2008, 353-356.

⁶⁸⁴ Овде бисмо желели да додамо да имајући у виду да се у поступку рехабилитације одлучује о личним питањима из домена права на приватност осуђеног лица, могли бисмо евентуално прихватити на том аргументу засновано образложење истицања да је поступак „јаван“, када би се законописац овог својеврсног начела о поштовању права на приватност личног и породичног живота држао у целом тексту Закона. Насупрот, као што смо анализирали у претходном поглављу, он решењима о обавезном објављивању података о рехабилитованим лицима, поменута права значајно крши.

⁶⁸⁵ Vodinelić (2007), 263.

⁶⁸⁶ Начелни правни став усвојен на Општој седници Врховног суда Србије од 17.5.2006. године; *Билтен судске праксе Врховног суда Србије (Билтен ВСС)*, [3/2006](#), 22.

⁶⁸⁷ Правно схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије утврђено на седници од 13.6.2006. године; *Билтен ВСС*, [3/2006](#), 22-24.

Тако је чланом 4 *ЗРех06* предвиђено да решењем које је „образложено“, суд усваја или одбија захтев за рехабилитацију. Заиста нам се чини сасвим непотребним напомињати да решење којим се решава о таквој ствари каква је специјална рехабилитација осуђених из политичких или идеолошких разлога мора садржати образложење. Из наведене одредбе, као што смо напоменули, извлачимо закључак да према *ЗРех06* постоје две врсте решења – решење којим се захтев за специјалну рехабилитацију *усваја* и решење којим се овај захтев *одбија*. Како овај пропис, као што је истакнуто, нити једном одредбом не предвиђа правила поступка, односно евентуалну сходну примену неког од процесних кодекса, то се овде испољава као проблем. Наиме, строго језички посматрано, у *ЗРех06* не постоји основ за одбацивање захтева. Мада, ако се у обзир узме да је буквално свако лице могло поднети захтев за било чију рехабилитацију, да није постојало временско ограничење за подношење захтева, нити строго формалан садржај захтева, заиста није јасно по коме основу би се уопште јавила потреба за одбацивањем захтева. Евентуално би то могла представљати одредба става 2 члана 3 *ЗРех06*, која предвиђа да захтев садржи личне податке лица чија се рехабилитација тражи. У том смислу, уколико подносилац захтева не би доставио личне податке на основу којих би била могућа идентификација рехабилитанта, могла би се појавити потреба да се захтев одбаци, што, као што смо приметили, *ЗРех06* уопште не познаје као могућност.

Из одредбе члана 5 који заправо говори о дејствима решења, такође се може у одређеној мери закључити у погледу неких ближих одређења самог решења. Наиме, у ставу 1 овог члана таксативно се наводи шта се утврђује решењем којим се усваја захтев за рехабилитацију. Тако се усвајајућим решењем о специјалној рехабилитацији, донетом по *ЗРех06*, утврђује

- да је одлука која је била донета против рехабилитованог лица ништава од тренутка њеног доношења и
- да су ништаве све њене правне последице, укључујући и казну конфискације имовине.

Чини нам се, да како су ово дејства која ово решење треба да произведе, да је на овај начин заправо одређен и садржај диспозитива решења о специјалној рехабилитацији, у смислу да су то питања о којима суд, који усвоји захтев, мора одлучити и то диспозитивом решења, како би ове одлуке могле стећи правноснажност и производити правне последице. Слично, у ставу 3 члана 5, предвиђена је ситуација када је лице било лишено права *без* судске или административне одлуке. Тада усвајајуће решење садржи само констатацију да је лице било жртва прогона и насиља из политичких или идеолошких разлога.

ЗРех06 у члану 6 регулише питање правних лекова у поступку специјалне рехабилитације, предвиђајући сасвим специфично решење. Предвиђена је могућност само једног, редовног правног лека – жалбе. Жалба се може изјавити Врховном суду Србије, али што је сасвим неуобичајено, само против решења о

одбијању захтева. Наиме, уколико суд донесе првостепено усвајајуће решење, не постоји никаква могућност контроле и преиспитивања овакве одлуке. Ово решење нам се чини неуставним. Осим јавног тужиоца, који би морао имати могућност да се противи, односно жалбом напада усвајајуће решење о рехабилитацији, нама се чини да је могућ и правни интерес других лица за подношење жалбе. Разлог више налази се у могућности да, како наводи члан 2, било које заинтересовано физичко или правно лице може поднети захтев за рехабилитацију. У том смислу, ако би суд захтев усвојио, такво решење више нико не би могао напасти, па чак ни лице за чију рехабилитацију је захтев уместо њега, и против његове воље, поднео неко други.

ЗРех06, уопште не помиње могућност доношења одбацујућег решења. Па ипак, применом одредаба закона о ванпарничном поступку, на основу каснијег става Врховног суда, овакво решење је у одређеним ситуацијама било могуће донети. Но, чини се овакво, одбацујуће решење није било могуће напасти жалбом. Подносиоцу је преостајала могућност да поново поднесе исти захтев, што нас подсећа на могућности које у управним стварима дозвољавају правила управног поступка. Међутим, и у управном поступку, али и у поступку рехабилитације пред судом, овакво решење имало би смисла само у случају накнадне промене околности, које су биле разлог одбацивања захтева. У случају да се околности нису промениле, тада подношење новог захтева, заправо не би имало много смисла. Са друге стране, да је природно била омогућена жалба против сваког решења, па и решења о одбацивању захтева за рехабилитацију, подносилац би имао могућност да се одлука првостепеног суда преиспита. На тај начин би инстанциони суд, што је у највећем периоду важења *ЗРех06* био Врховни касациони суд као највиши, а самим тим, требало би, најкомпетентнији суд опште надлежности у држави, евентуално могао да поништи решење уколико закључи другачије.

4.1.5. Дејства решења о рехабилитацији

Како је још непосредно по увођењу првог српског закона о рехабилитацији констатовао *Водинелић*, овим законом уведена је (како он истиче правна) специјална рехабилитација само у ужем смислу. Како истиче, правна рехабилитација „у ширем смислу, ако је буде, свешће се само на обештећивање и реституцију.“⁶⁸⁸

Напоследку, српски законодавац предвиђа у члану 7 *ЗРех06* да „Министарство надлежно за правосуђе по службеној дужности објављује имена и податке о рехабилитованим лицима у *Службеном гласнику Републике Србије*, сваког месеца.“ Овакво решење, у значајној мери је неадекватно и чини нам се да крши право лица на приватност, превиђајући да је специјална рехабилитација само право, али не и обавеза осуђеног лица. Иако би се могло стати на становиште да лице које подноси захтев за рехабилитацију унапред свесно оваквог законског

⁶⁸⁸ Vodinelić (2007), 252.

решења, па да се и поред њега одлучује да поднесе захтева за сопствену рехабилитацију, сматрамо да ово апсолутно није потребно.⁶⁸⁹

Са једне стране, проблем, који се не може отклонити евентуалним пристанком осуђеног лица које подноси захтев за своју рехабилитацију на објављивања тог податка, настаје из већ анализираних одредбе, која решава питање активне легитимације у поступку рехабилитације. Наиме, *ЗРех06* лицу осуђеном из политичких или идеолошких разлога практично ускраћује право да одлучује и диспонира са сопствену рехабилитацијом. Ово је јасно видљиво из поменути одредбе члана 2, која предвиђа да захтев за рехабилитацију може поднети *свако заинтересовано* физичко или правно лице. У наведеном смислу, уколико би по захтеву трећег лица била исходована рехабилитација неког лица, тада би ова одлука била објављена, без да је лице на које се рехабилитација односи, на такво законско решење барем пристало.

Надаље, и када захтев подноси само осуђено лице, тражећи личну рехабилитацију, обавезно објављивање имена и података рехабилитованог лица нема много рационалног објашњења. Осим тога, није до краја јасно које се то подаци о рехабилитованим лицима објављују. Треба имати у виду да су подаци о личности нарочито осетљива категорија и да их штите различити акти - од Устава до посебних закона и подзаконских аката, који веома детаљно регулишу ову област.⁶⁹⁰

У литератури смо наишли на занимљив став, који је у време важења *ЗРех06* могао послужити као основ за противљење рехабилитованог лица да министарство објави његово име и податке о њему у службеном гласилу, са упориштем у већ спомињаном Закону о јавном информисању.⁶⁹¹

Чисто језички анализирајући текст *ЗРех06*, није до краја јасно на који је начин ресорно министарство долазило до имена и података о рехабилитованим лицима које је имало обавезу да објављује на месечном нивоу. Наиме, иако закон не садржи обавезу суда да о рехабилитованим лицима обавештава министарство

⁶⁸⁹ Вид. Srđan Cvetković, "Delimičan pregled do sada rehabilitovanih političkih osuđenika – januar 2007.", *Hereticus*, 1/2007, 272-274.

⁶⁹⁰ Нпр. Стратегија заштите података о личности, *Сл. Гласник РС*, бр. [58/2010](#); Закон о заштити података о личности, *Сл. Гласник РС*, бр. [97/2008](#), [104/2009](#) - др. закон, [68/2012](#) - одлука УС и [107/2012](#); Уредба о обрасцу за вођење евиденције и начину вођења евиденције о обради података о личности, *Сл. Гласник РС*, бр. [50/2009](#); Одлука о избору повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, *Сл. Гласник РС*, бр. [92/2011](#).

⁶⁹¹ Основ рехабилитованом за супротстављање достављању Министарству његовог имена и других података и њиховом објављивању против њене воље, може да буде, због идентичног *ratio legis*, и *аналогија* са чланом 43 ст. 1 Закона о јавном информисању, који објављивање података из приватног живота у масмедијима (иако службена гласила *не слагају* међу јавна гласила) условљава пристанком лица, и *аналогија* са чланом 44 ст. 1, који само у случају смрти лица о чијим се подацима ради једино блиским лицима, тамо наведеним, даје право да пристану на објављивање, не и другим лицима, и *аналогија* са чланом 45, који таксативно наводи када се без пристанка могу објавити приватни подаци, не спомињући ни случај поступка рехабилитације, ни било који други који би могао да послужи као основа за закључивање по аналогији о допуштености објављивања без пристанка; према Vodinec (2007), 268.

надлежно за правосуђе, циљним тумачењем могла се извести обавеза поступајућег суда да министарству достави имена и друге податке о рехабилитованим лицима, иако није до краја јасно које. Па ипак, чини се да се ова обавеза односила само на правноснажна решења којима се усваја захтев за рехабилитацију. Судови су у пракси то чинили достављајући периодично решења о рехабилитацији, а анализом предмета у архиви министарства, у коју смо имали увид током истраживања, установили смо да су судови то чинили периодично.

Надаље, упустили смо се у кратко истраживање Службеног гласника Републике Србије све време важења *ЗРех06* у циљу анализе објављиваних података о рехабилитованим лицима.⁶⁹² Независно од нашег става о непотребности, а вероватно и неуставности месечног објављивања имена и података о рехабилитованим лицима мимо њихове воље, приметно је да министарство надлежно за правосуђе ову своју обавезу није испуњавало најревносније. Наиме, од почетка примене *ЗРех06*, који је на правну снагу ступио 25.4.2006. године, први подаци су објављени након готово годину дана, што унеколико може бити и прихватљиво, имајући у виду да су у овом периоду трајали поступци рехабилитације. Надаље, подаци о рехабилитованим лицима нису објављивани месечно, већ углавном са паузама од два до три месеца, али уочена су и објављивања која су се догодила неколико пута у истом месецу, претпостављамо динамиком којом је министарство од поступајућих судова добијало групе решења о рехабилитацији.

Упоредноправно, као што смо то показали, објављивање података о рехабилитацији јесте само једно од права којим може, али разуме се, ако не жели, рехабилитовано лице не мора да се користи, односно ако оно није живо, његови сродници до одређеног степена. Овакво решење прихватио је и наш законодавац поправљајући први закон о рехабилитацији, па важећи *ЗРех11* садржи адекватније решење које уважава вољу и право на приватност рехабилитованог лица.

Као једно од дејстава решења којим се усваја захтев за рехабилитацију, *ЗРех06* у члану 5, осим што предвиђа да је ништава одлука која је била донета против рехабилитованог лица од тренутка њеног доношења, истиче и да су „*ништиваве све њене правне последице, укључујући и казну конфискације имовине*“. Сам законодавац је чланом 8 покушао да предупреди враћање конфисковане имовине, тако што је предвидео да ће се „*право на накнаду штете и право на повраћај конфисковане имовине рехабилитованог лица уредити посебним законом*“. У стручној литератури наишли смо на став да су „*покренуте парнице ради накнаде штете или повраћаја конфисковане имовине, преурађене*“.⁶⁹³ Овакав закључак, иако у потпуности следи логику којом се руководио и законописац, ипак сматрамо недовољно утемељеним. Наиме, мишљења смо да би се овај проблем

⁶⁹² Подаци о бројевима Службеног гласника Републике Србије у којима су објављивана имена и подаци о рехабилитованим лицима у складу са чл. 7 *ЗРех06* дати су ниже, стр. 397 овог рада.

⁶⁹³ Драгана Зорић, „Закон о рехабилитацији у судској пракси“, *Билтен Републичкој јавној правобранилаштва*, 1/2010, 32.

могао посматрати са следећег становишта. Поништавањем одлуке којом је неко лице из политичких или идеолошких разлога осуђено за кривично дело, те поништавањем свих њених правних последица, па и одлуке о конфискацији имовине која је осуђеном лицу била изречена као секундарна кривична санкција, што *ЗРех06* изричито налаже, има потпуно други *ratio legis* од враћања имовине одузете на основу закона о национализацији, аграрној реформи и сличним прописима са утемељењем у основама тадашње економске политике друштва.⁶⁹⁴

Овде се ради о чињеници да је неко осуђен за одређено (најчешће политичко) кривично дело и да му је секундарном кривичном санкцијом изречена конфискација целокупне имовине. Чак и када се ради о кривичном делу које се не може у потпуности оспорити са аспекта легитимитета, у смислу да представља чисто политичко кривично дело, сама казна конфискације целокупне имовине, чије стицање није у вези са извршењем кривичног дела, несразмерна је и утолико би морала бити уклоњена из правног система. У наведеном смислу, чињеница да је неко био неосновано осуђен из политичких или идеолошких разлога, те да је оваква грешка, утврђивањем њене ништавости, сада уклоњена из правног система као да у њему никада није егзистирала, те да је утврђена ништавост свих њених правних последица, у које *ЗРех06* експлицитно укључује и *казну* конфискације имовине, налаже да ни дејства ове казне, као кривичне санкције за дело за које је утврђено да никада није извршено, не могу остати на снази.⁶⁹⁵

⁶⁹⁴ „Имајући у виду да је утврђено да је сада покојни Д.Н. (стрељањем) лишен живота 19.1.1945. без претходно спроведеног поступка и без донете судске одлуке о кривици, искључиво из политичких и идеолошких разлога, испуњени су услови да се исти рехабилитује, при чему је утврђено и да је ништав закључак о конфискацији његове имовине (као народном непријатељу), те је и у том делу захтев усвојен.“; Решење Округног суда у Чачку, Рех. 8/2006 од 22.12.2006. године; *ParagrafLex*.

⁶⁹⁵ Зорић (2010), 33-34; наводи одређени број случајева из судске праксе, међу којима се налазе и правноснажна рехабилитациона решења Округног суда у Шапцу, којима се ниште одлуке којима је на основу прописа о национализацији одузет „вишак“ непокретне имовине у складу са тим прописима. Овакву денационализацију пре доношења прописа којима би се решило ово питање (који ће бити донет тек октобра 2011. године) сматрамо погрешном и подржавамо став аутора, наглашавајући битну разлику са случајевима у којима је целокупна имовина конфискована секундарном кривичном санкцијом.

4.2. Специјална рехабилитација према Закону о рехабилитацији из 2011. године

Након готово шест година примене првог српског закона о рехабилитацији из 2006. године, у правни систем је пред сам крај 2011. године уместо њега ушао нови пропис који ће исту материју регулисати у наредних пет година. Закон о рехабилитацији из 2011. године (у даљем тексту: *ЗРех11*).⁶⁹⁶

4.2.1. Предмет закона

Одређујући предмет закона *ЗРех11* у члану 1, у први план поставља рехабилитацију и правне последице рехабилитације лица која су из политичких, верских, националних или идеолошких разлога, лишена живота, слободе или других права које дели у две групе. Са једне стране налазе се случајеви у којима је до повреде дошло без било какве формалне одлуке, а са друге они предмети у којима је повреда учињена управо судском или административном одлуком.

У погледу обе категорије одлука Закон одвојено наводи случајеве када је повреда учињена на територији или од стране органа Републике Србије, односно ван територије или од стране који нису органи Републике Србије. Случајеви рехабилитације, код повреда које су учињене без било каквих судских или административних одлука који су почињени на територији Републике Србије (*чл. 1 стп. 1, шач. 1*), као и повреда које су учињене судском или административном одлуком органа Републике Србије, не захтевају било какве даље услове за рехабилитацију (*шач. 3*).

Са друге стране, када је повреда учињена без одлуке изван територије Републике Србије, односно судском или административном одлуком војних и других југословенских органа, потребно је испуњење још једног додатног услова, да су лица имала или имају пребивалиште на територији или држављанство Србије (*шач. 2 и 4*).

У каснијој анализи две врсте рехабилитације које постоје у складу са одредбом члана 4 *ЗРех11*, видећемо да случајеви предвиђени у члану 1 став 1 тачке 1 и 2, када је лице из политичких, верских, националних или идеолошких разлога, лишено живота, слободе или других права **без судске или административне одлуке**, спадају у поједностављени поступак законске специјалне рехабилитације. (*чл. 5 стп. 1*)

⁶⁹⁶ *Сл. гласник РС*, бр. [92/11](#); (у даљем тексту: *ЗРех11*; Закон из 2011; или други Закон о рехабилитацији).

Са друге стране, у случајевима када је лице из политичких, верских, националних или идеолошких разлога, лишена живота, слободе или других права **судском или административном одлуком**, тада је постављен додатни услов да је судска или административна одлука донета противно начелима правне државе и општеприхваћеним стандардима људских права и слобода. (чл. 1 стп. 2)

Законодавац је предмет закона, осим јасно одређујући критеријум повреда које су им нанете, посебно истакао једну категорију лица која имају право на рехабилитацију. Тако чланом 1 став 3 изричито је предвиђено да право на рехабилитацију имају и лица која се, у складу са законом и другим прописима, сматрају борцима народноослободилачког рата. Ова констатација односи се на признавање статуса бораца народноослободилачког рата и лицима која нису припадала партизанским формацијама.⁶⁹⁷ Нама није до краја јасан *ratio legis* овог законског решења, јер нам се чини да и без овакве изричите формулације, ова лица нису била искључена из круга лица која према основној одредби имају право на специјалну рехабилитацију.⁶⁹⁸

Основном одредбом која одређује предмет овог Закона регулисано је још једно веома значајно питање. Наиме, ставом 5 члана 1 одриче се свака одговорност Републике Србије за радње и акте окупационих снага за време трајања Другог светског рата на територији Републике Србије. Иако је декларативне природе, ову одредбу сматрамо веома значајном из више разлога.

Пре свих то је формални разлог који из могућности специјалне рехабилитације и стицања одређених посебних права рехабилитованог лица, искључује жртве окупационих власти. Значајнији разлог јесте историјскоправног карактера. Наиме, када се прописи, као што је то случај са законом рехабилитацији, изврше, односно када се заврши њихова примена, неретко се дешава да колективно сећање остане фрагментарно и да се на таквим основима касније изводе сасвим погрешни закључци. Из тог разлога висок је историјски значај наведене одредбе, као што је према нашем мишљењу случај и са одредбом члана 2 став 2 посебног Закона о ошклањању њоследица огузимања имовине жртвима холокауста које немају живих законских наследника⁶⁹⁹ која предвиђа да се „изрази употребљени у

⁶⁹⁷ Закон о правима бораца, војних инвалида и чланова њихових породица, *Сл. гласник СРС*, бр. [54/89](#) и *Сл. гласник РС*, бр. [137/2004](#) и [69/2012](#) - одлука УС, тачније његове измене и допуне објављене 2004. године унеле су ову област једну значајну новину. Наиме, тада су по први пут у корпус бораца народноослободилачког рата укључени су и „припадници Југословенске војске у отаџбини и Равногорског покрета, почев од 17. априла 1941. до 15. маја 1945. године.“ (чл. 2 ст. 3) Истим чланом предвиђено је да ће начин утврђивања статуса ових лица уредити Влада Републике Србије, што је и учињено Уредбом о начину остваривања права припадника југословенске војске у отаџбини и равногорског покрета у области борачко-инвалидске заштите, *Сл. гласник РС*, бр. [51/2005](#) и [103/2012](#) - одлука УС.

⁶⁹⁸ Вид. Одлуку Уставног суда, бр. IУ-282/2005 од 27.9.2012; објављена и у часопису *Hereticus*, 3-4/2012, 341-352.

⁶⁹⁹ *Сл. гласник РС*, бр. [13/2016](#); У раду на припреми текста нацрта овог прописа лично смо учествовали и перципирајући изнети значај, упркос значајним противљењима, до самог краја инсистирали да ова и оваква норма остане у законском тексту. Нама се овај став чини веома значајним како овај пропис, који је од стране стручних тела у области враћања имовине која је као

овом закону (одузимање, враћање и сл.) имају се тумачити искључиво као изражавање саосећања, солидарности и разумевања Републике Србије за страдање јеврејског народа на њеној територији током непријатељске окупације од 6. априла 1941. године до 9. маја 1945. године, одричући сваку одговорност Републике Србије за страховите патње и штету нанету жртвама Холокауста и другим жртвама нацизма на њеној територији, у условима непријатељске окупације.“

Начелног смо става да право и историја имају супротне, чак у одређеној мери и супротстављене методе. Отуда сматрамо да у правно регулисаним ситуацијама у којима се правом макар и индиректно исписују странице историје, треба бити нарочито опрезан, јер иза различитости метода правне и историјске науке крије се и њихов различит циљ. Уколико се ово нема у виду, може доћи до резултата који могу бити неприхватљиви, односно неадекватни како историји, тако и праву што, *de lege ferenda* треба имати у виду.

Осим позитивног одређења круга лица која могу, наш законодавац изричито је одредио и ***круи лица која се не могу рехабилитовати***.

Тако је, за разлику од формалноправно нејасног, али политички ипак јасног разлога посебног истицања припадника четничких формација, разлог због ког је законодавац из могућности да буду рехабилитовани изричито искључио лица „која су за време трајања Другог светског рата на територији Републике Србије *лишена животоа у оружаним сукобима као припадници окупационих оружаних снага и квислиншких формација*“, сасвим јасан.

У сличном духу, чланом 2 *ЗРех11* проширен је круг лица која се не могу рехабилитовати. Специфично је да је у погледу ових лица, дејство ове норме унеколико проширено и на поље реституције, односно примене *Закона о враћању одузете имовине и обештећењу* (у даљем тексту: *ЗВоиО*)⁷⁰⁰ на тај начин што се предвиђа да ова лица немају право на враћање одузете имовине у смислу чл. 5 ст. 3 тач. 3 тог прописа. Нешто касније осврнућемо се на одређене проблеме који могу настати због овог законодавног уплитања законодавца у поље реституције.

Наиме, *ЗРех11* наводи да се не могу рехабилитовати лица која су била припадници окупационих снага које су окупирале делове територије Републике Србије током Другог светског рата и припадници квислиншких формација, уз кумулативно испуњење услова да су извршили, односно учествовали у извршењу ратних злочина (чл. 2 *стп. 1*). Ова формулација детаљније је разрађена у следећем ставу истог члана који наводи да се под лицима из става 1 сматрају:

последика холокауста остала без власника на светском нивоу оцењен као један од најквалитетнијих, никада не би добио погрешан тон обештећења јеврејске заједнице од стране Републике Србије за било какве мере које имају везе са Холокаустом у коме су на нашој територији уз припаднике јеврејског народа, који су у то време разуме се били држављани Краљевине Србије, односно Краљевине Југославије, заједнички страдао управо и српски народ.

⁷⁰⁰ *Сл. гласник РС*, бр. [72/2011](#), са каснијим изменама [108/2013](#), [142/2014](#) и [88/2015](#) – одлука УС; пречишћени текст: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vracanju_oduzete_imovine_i_obestecenju.html, 11.2.2017.

- сва лица која су одлуком војног суда или другог органа под контролом Националног комитета ослобођења Југославије од дана ослобођења одређеног места проглашена за ратне злочинце, односно учеснике у ратним злочинима;⁷⁰¹
- сва лица која су судови и други органи ДФЈ и ФНРЈ, као и Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача током Другог светског рата прогласили да су ратни злочинци, односно учесници у ратним злочинима.

На наведени начин одређен је круг лица, односно случајева у којима се доноси одбијајуће решење, које бисмо у обрнутом смислу, могли упоредити са рехабилитацијом по сили закона. Разуме се да ово нису једини, али свакако јесу разлози из којих се захтев за рехабилитацију свакако мора одбити. У том смислу, ове случајеве означили бисмо као разлоге за својеврсно **законско или обавезно одбијање захтева** за рехабилитацију.

Иако прилично јасни и чврсти разлози стоје у темељу оваквог законског решења, законодавац као да је желео овај исправан став, из нејасног разлога некако ублажи. Следећим ставом 3 члана 2 стварни домашај ове норме у великој мери је умањен. Тако се наводи да се **лицима у смислу става 1 не смањрају**:

- а) лица која су до дана ступања на снагу овог закона рехабилитована,
- б) лица која буду рехабилитована по сили закона у складу са овим законом,
- в) као и лица за која се у поступку рехабилитације утврди да нису извршила, односно учествовала у извршењу ратних злочина.

Ова норма, прилично изненађујуће омогућава да у три наведена случаја, лице може бити рехабилитовано чак и у случају да је лице било припадник окупационих снага или квислиншких формација у којима је извршило, односно учествовало у извршењу ратних злочина [sic!].

Када посматрамо прву ситуацију, коју смо навели под – **а) лица која су већ рехабилитована**, чини се да је иза ове одредбе стављен разлог правне сигурности у погледу раније правноснажне одлуке о рехабилитацији односно права стечених на основу ње.⁷⁰² У овом смислу нису најјаснији циљеви ове одредбе. Наиме, ако је лице већ рехабилитовано, у складу са одредбама претходног закона, такав случај представља *res iudicata* и не видимо зашто и како би то уопште рехабилитациони суд поново могао одлучивати о истој ствари. Управо овакав закључак упућује нас

⁷⁰¹ Под даном ослобођења сматра се дан када су припадници Народноослободилачког покрета почели ефективно да врше власт у одређеном насељеном месту, која се касније није прекидала (чл. 2 ст. 4).

⁷⁰² Чисто језички посматрано могло би се поставити питање о којој се овде рехабилитацији ради – да ли је законодавац можда мислио на редовну рехабилитацију лица, уколико су у неком моменту за њу били испуњени услови и она наступила по сили закона или одлуци суда, или се, као што се нама чини ова норма односи на одлуку о специјалној рехабилитацији донетој на основу *ЗРех06*.

да домете ове одредбе потражимо у другом делу одредбе који, осим немогућности рехабилитације, предвиђа да ова лица немају право на враћање одузете имовине. Из изнетог видимо да би на основу слова закона, лице које је било припадник окупационих снага или квислиншких формација и извршило, односно учествовало у извршењу ратних злочина, ако је раније већ рехабилитовано, у складу са веома широко и непрецизно постављеним условима *ЗРех06*, ипак имало право на враћање имовине [sic!]. Овакво решење, сматрамо апсолутно неприхватљивим. Наиме, важећи закон о рехабилитацији би требало да отклони недостатке, па и лоша решења која је у наш правни живот унео претходни закон о рехабилитацији, а не да ослањајући се на слаба упоришта, под плаштом правне сигурности и стечених права, учвршћује одлуке засноване на неприхватљивим решењима *ЗРех06*.

За разлику од већ окончаних поступака рехабилитације, где је присутна одређена, по нама незадовољавајућа логика пресуђене ствари, у другом случају предвиђен је потпуно бесмислен изузетак од забране рехабилитације лица која су била припадници окупационих односно квислиншким снага и учествовала у извршењу ратних злочина, али, како смо обележили под – **б) *та лица буду рехабилитована по сили закона у складу са овим законом***. Како смо кроз овај лавиринт пролазили неколико пута, изнова тражећи излаз, то нам се чини да је разумевања ради, ипак неопходно описати целокупну ситуацију, подсетивши на неке раније анализираних норми.

Одређено лице је било припадник окупационих снага и применом принципа колективне одговорности одлуком неког од органа побројаних у ставу 2 члана 2 проглашено је ратним злочинцем. У наведеном смислу на њега се односи одредба члана 2 став 1 која каже да не може бити рехабилитовано лице које је било припадник окупационих или квислиншких снага и извршило или учествовало у извршењу ратних злочина. Да би већ у следећем ставу 3 истог члана било предвиђено да се под лицима из става 1, која не могу бити рехабилитована из наведеног разлога, између осталих не сматрају „лица која буду рехабилитована по сили закона у складу са овим законом.“ Када се погледа одредба члана 5 која регулише случајеве законске рехабилитације, чини нам се да је законодавац на уму имао ситуацију из става 4 члана 5 која омогућава законску рехабилитацију лица која су колективно проглашена ратним злочинцима, а нису изгубила држављанство и нису извршили нити учествовали у извршењу ратних злочина.

Једина могућност за примену овог непотребног законског упућивања између неколико ставова унутар, готово суседних чланова, јесте да се утврди да ово лице није био извршилац ратног злочина. Осим великог питања, на основу којих би то доказа данас било могуће учинити, али ипак не искључујући у потпуности ту могућност, долазимо до расплета, али тада је цео описани пут био бесмислен. Наиме, уколико би се утврдило да ово лице није на било који начин учествовало у извршењу ратних злочина, у том случају оно уопште не би потпадало под основну забрану рехабилитације из става 1 члана 2, одакле је цела дилема и кренула.

Покушавајући да изнађемо смисао остављене могућности, да по сили закона ипак буде рехабилитовано лице које је као припадник окупационих или квислиншких снага било извршилац ратних злочина, као једина преостала могућност из члана 5, чини нам се одредба става 1 који предвиђа законску рехабилитацију лица чија су права и слободе повређена без одлуке. У том случају овај силогизам могао би се применити на лица која су без претходне одлуке стрељана, да би касније, одређеном одлуком, били и проглашени ратним злочинцима. У том смислу би евентуално могла да заживи одредба која би омогућила рехабилитацију лица, из разлога што је то лице, упркос чињеници да је неко лице било припадник окупационих или других снага у којима је учествовао у извршењу ратних злочина, ипак стрељано без да је о томе донео одлуку било који орган.

Уз изнету дилему о доступности доказа о супротном у односу на одлуке од пре више од седамдесет година, највише смисла има начин на који је постављена и последња могућност коју смо ми означили под – *в) да се у самом постојању специјалне рехабилитације утврди да лице није извршило, односно учествовало у извршењу ратних злочина.*

4.2.2. *Врсте специјалне рехабилитације*

Одредивши у првом члану као предмет *ЗРех11* рехабилитацију и правне последице рехабилитације, законодавац је ова два појма и законски дефинисао. Тако је чланом 3 одређено да *рехабилитација представља утврђивање нишавости, односно неважности аката и радњи којима су лица из члана 1 став 1 овог закона лишена живота, слободе или других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога.*

Надаље чланом 4 *ЗРех11* предвиђене су *две врсте специјалне рехабилитације:*

- *по сили закона (законска рехабилитација)*, када се доноси декларативна одлука којом се утврђује да је лице рехабилитовано по сили закона,
- *судском одлуком (судска рехабилитација)*, у ком случају суд својом одлуком рехабилитује лице.

Из оваквог нормативног решења можда се и најбоље види сва нејасноћа која постоји у нашем правном систему у вези са употребом термина рехабилитација, па отуда и проблеми који настају из делимичне идентификације, суштински дијаметрално различитих правних института, који без ближег одређења користе термин рехабилитација.

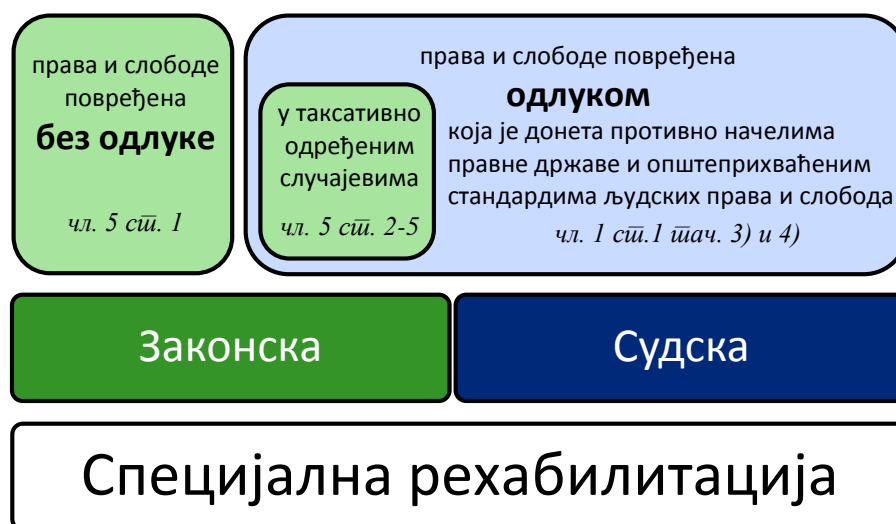
Законодавац је за специјалну рехабилитацију, као посебан механизам за правно превладавање ауторитарне прошлости и исправљање неправди системског неправда, односно поништавање аката злоупотребе кривично- и уопште казненоправног инструментаријума у политичке сврхе, употребио термин

рехабилитација. Овакво поступање, као што смо имали прилике да видимо, практично је уобичајено у упоредноправној пракси. Но, нарочит проблем у нашем правном систему настаје управо што се термин рехабилитација користи без ближег описивања, те је на први поглед веома тешко разликовати ову, специјалну рехабилитацију осуђених из политичких или идеолошких разлога, од традиционалног института који смо ми означили као редовну рехабилитацију, која уз испуњење одређених услова наступа након гашења казне у случајевима основаних кривичних осуда.

Осим употребе истог називља за оба поменута института рехабилитације, законодавац, очигледно и сам не разликујући у довољној мери суштинску различитост ових института, даље продубљује ову дилему користећи терминолошки идентичну поделу специјалне рехабилитације по угледу на законску и судску редовну рехабилитацију.

Иако се у поређењу редовне и специјалне рехабилитације, као што смо од постављања почетних хипотеза, у раду више пута истакли и подупрли одређеним доказима, ради о два потпуно различита правна механизма, логика даље унутрашње поделе на законску и судску, донекле се основано заснива на сличном критеријуму начина наступања сваке од ових врста. У наредном излагању позабавићемо се појединачно законском, а потом и судском специјалном рехабилитацијом и њиховим специфичностима.

Полазећи од критеријума да ли је повреда права учињена судском односно административном одлуком или без било какве одлуке, учинили смо приказ судске и законске специјалне рехабилитације према ЗРех11.

Скица 2
Врсте специјалне рехабилитације у односу на начин повреде права

4.2.2.1. Законска специјална рехабилитација

Ова врста специјалне рехабилитације истовремено је и једина од две постојеће коју *ЗРех11* посебно нормира. Наиме, иако се поменути чланом 4 описују две поменуте врсте, даље одредбе заправо описују само случајеве законске рехабилитације. У том смислу, случајеви који се експлицитно подводе под законску специјалну рехабилитацију истовремено негативно одређују остале, у погледу којих преостаје могућност судске рехабилитације, те у њу спадају сви остали случајеви лишавања права лица из политичких, идеолошких или других наведених разлога, са или без одлуке. Цео члан 5 *ЗРех11* посвећен је прецизнијем регулисању законске специјалне рехабилитације. Тако у првом реду, предвиђено је да се законски рехабилитују случајеви када је лице лишено живота или других права **без судске или административне одлуке**.

Надаље, следи друга група случајева, који се заснивају на постојању одређених судских одлука, односно одлука других, према тадашњим прописима, надлежних органа. У односу на ову категорију, закон (чл. 5 ст. 2) набраја случајеве у којима се подносилац захтева може рехабилитовати на основу самог закона. Тако, по сили закона наступа рехабилитација лица чија су права и слободе повређена судском или административном одлуком:

1. за дело које у време извршења радње није било одређено законом као кажњиво дело или казном која у време извршења дела није била прописана;
2. за кривично дело непријатељске пропаганде злонамерним и неистинитим приказивањем друштвенополитичких прилика у земљи⁷⁰³
3. за одређене облике извршења кривичних дела недопуштене трговине и привредне саботаже,⁷⁰⁴
4. за кривично дело из *Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже*⁷⁰⁵ када је против власника повређена претпоставка невиности применом члана 11 тог закона;
5. за кривично дело из члана 2 Закона о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора⁷⁰⁶, ако је учињено само радњом писања;
6. због бекства из установе за извршење санкција и других принудних мера у којој је извршавана санкција.

⁷⁰³ Из члана 118 став 1 *Кз51*, *Сл. листи ФНРЈ*, [13/51](#), [30/59](#) – преч., [11/62](#), [31/62](#) и [37/62](#), *Сл. листи СФРЈ*, [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#).

⁷⁰⁴ Чл. 1 ст. 3 и чл. 5 ст. 2 у вези са ст. 1 тач. 1), 3), 4), 5), 6), 11) и 12) *Закон о сјречавању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже*, *Сл. листи ДФЈ*, бр. [26/45](#) и *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#).

⁷⁰⁵ *Сл. листи ДФЈ*, бр. [26/45](#) и *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#).

⁷⁰⁶ *Сл. листи ДФЈ*, бр. [36/45](#) и *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#).

Нарочиту групу лица међу жртвама системске репресије представљају тзв. Информбировци. Тако је посебно предвиђено да се по сили закона рехабилитују и лица која су на основу судске или административне одлуке лишена слободе под оптужбом да су се изјаснили за Резолуцију Информбироа од 28. јуна 1948. године и држана у логорима или затворима на територији ФНРЈ у периоду од 1949. до 1955. године.⁷⁰⁷

Надаље, законски поступак специјалне рехабилитације односи се и на лица која су по принципу колективне одговорности проглашена за ратне злочинце, односно учеснике у ратним злочинима, а која нису изгубила југословенско држављанство и нису извршила или учествовала у извршењу ратних злочина. Иако је начелно у односу на ову категорију повреда принципа индивидуалне субјективне кривичне одговорности јасан основ за законску рехабилитацију, утврђивање чињенице да та лица нису извршила нити учествовала у извршењу ратних злочина, након више од седамдесет година, у приличној мери је спорно.⁷⁰⁸

Напослетку, предвиђено је да се по сили закона рехабилитују и лица којима је Указом Председништва Президијума Народне скупштине Федеративне Народне Републике Југославије У. број 392 од 8. марта 1947. године⁷⁰⁹ укинута држављанство и конфискована целокупна имовина. Овом одлуком били су обухваћени чланови краљевског дома Карађорђевића.⁷¹⁰

⁷⁰⁷ Нешто више само се позабавили правним основима репресије према информбировцима у делу у коме смо приказали резултате нашег емпиријског истраживања у односу на прекршајно кажњена лица, вид. 5.2.2.5. на стр. 334 овог рада.

⁷⁰⁸ Влада Републике Србије је 30. октобра 2014. године донела Решење којим *се укидају Одлука Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помајача у Војводини, о утврђивању и проглашавању ратним злочинцима свих саванника мађарске и немачке народности оштинне Чуруи, среза жабаљској у Војводини*, број: Стр. пов. 2/45 од 22. јануара 1945. године; као и *Одлука Земаљске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помајача у Војводини о проглашавању ратним злочинцима по основу националне припадности саванника оштинне Мошорин, среза шибелској у Војводини*, од 26. марта 1945. године; Решење Владе Републике Србије, бр. 05 Број: 88-13704/2014, *Сл. гласник РС*, бр. [121/14](#) од 5.11.2014.

⁷⁰⁹ *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [64/47](#); Овде се ради о члановима краљевске породице Карађорђевић.

⁷¹⁰ Занимљиво је да је овај Указ заправо укинут и пре самог *ЗРех11*. Наиме, он је ван снаге стављен Законом о укидању указа о одузимању држављанства и имовине породице Карађорђевић од 8. марта 1947. чиме је међутим враћено само држављанство, док се чланом 2 наводи да ће се повраћај конфисковане имовине уредити посебним Законом; тако Jelena Đ. Lopičić-Jančić, „Rehabilitacija Kneza Pavla Karađorđevića“, *Pravni život*, 7-8/2012, 113; Међутим управо укидањем Указа, престала је свака потреба за даљом рехабилитацијом, нарочито не њеним истицањем у круг разлога за специјалну рехабилитацију путем закона; вид. Закон о укидању указа о одузимању држављанства и имовине породице Карађорђевић, *Сл. лист СРЈ*, бр. [9/2001](#) од 2. марта 2001.

4.2.2.2. Судска специјална рехабилитација

Као што смо поменули приликом описа простора у коме делује законска специјална рехабилитација, начин одређивања круга случајева у којима се примењују правила о судској специјалној рехабилитацији одређен је на посредан начин. Наиме, судска рехабилитација могућа је у свим случајевима који испуњавају основне услове закона о рехабилитацији, а не могу се подвести под неку од таксативно одређених ситуација законске специјалне рехабилитације.

Наиме, елиминацијом случајева за које члан 5 предвиђа рехабилитацију по сили закона, у пољу деловања судске специјалне рехабилитације остају лица која су из политичких, верских, националних или идеолошких разлога, лишена живота, слободе или других права (чл. 1 ст. 1), и то тачке:

- 3) судском или административном одлуком органа Републике Србије,
- 4) судском или административном одлуком војних и других југословенских органа, ако су имала или имају пребивалиште на територији Републике Србије или држављанство Републике Србије,

уз испуњење суштинског услова из става 2 истог члана који захтева да је судска или административна *одлука донета сујројно начелима јравне државе и ојшћейрихваћеним сћандардима људских јрава и слобода*.⁷¹¹

Наиме, пажљивом анализом управо из ове одредбе видимо фундаменталну разлику између законске и судске специјалне рехабилитације. У случајевима законске рехабилитације, осим о случајевима лишавања живота, права и слобода без икакве одлуке, реч је углавном о тзв. *аућорићарном законодавству*, у смислу набрајања одређених кажњивих дела која су по себи била политичко-идеолошког карактера те се све осуде за ова дела поништавају по сили закона. Па ипак, овакви случајеви нису једини у којима се може наступити законска специјална рехабилитација. Као што смо раније видели, ту се, осим конкретних кажњивих дела, други случајеви опредељују набрајањем одређених карактеристика тих осуда. Па ипак, основна разлика у односу на судску специјалну рехабилитацију огледа се у томе што се констатацијом да се случај може подвести под неки од предвиђених разлога за законску рехабилитацију, доказни поступак практично окончава без даљег доказивања евентуалних мана тако донете одлуке у смислу наведених стандарда чије се непоштовање захтева када нису испуњени услови за рехабилитацију по сили закона.

Наиме, у случајевима судске специјалне рехабилитације, имајући у виду да сам правни основ осуде, односно лишавања живота, права или слобода, не мора нужно по себи бити политичког или идеолошког карактера, неопходно је кумулативно испуњење два услова, а то подразумева:

⁷¹¹ О структури поднетих захтева на самом почетку примене *ЗРех11* вид. Васић (2012), 371-372.

- да се у основи осуде налазе разлози који су политичког, верског, националног или идеолошког карактера; и
- да је сама осуда донета супротно начелима правне државе и општеприхваћеним стандардима људских права и слобода.

Веома је битно напоменути да судска рехабилитација не би била могућа уколико суд не би утврдио да је одлука супротна наведеним стандардима. Овакво решење, које је постављено прилично широко, иако се чини да је *in favorem restitutionis*, као и увек када су норме недовољно прецизне, заправо више спутавају одлуку суда него што је охрабрују. Напомињемо да ми овде не заузимамо једну хипернормативистичку позицију, у смислу залагања за став да све животне ситуације требају до најситнијих детаља бити регулисане правом. Насупрот. Са друге стране, такође нисмо присталице ни рехабилитације по сваку цену, у смислу изналагања било каквог основа да би се неко лице рехабилитовало. Па ипак, уколико је законодавац желео да остављањем простора суду, да одлучује о ширем кругу случајева у којима би, према сопственој оцени закључио да се ради о осуди из политичких или идеолошких разлога, што у сваком случају треба допустити, чини нам се да је постојеће решење унеколико требало прецизирати.

Наиме, између осталих могућих, може се поставити питање у односу на који временски тренутак би требало посматрати, како начела правне државе, тако нарочито општеприхваћене стандарде људских права и слобода. Обе категорије су живи институти који су нарочито у другој половини двадесетог века доживели значајну експанзију. Стандарди послератног правосуђа и ниво достигнутих начела у заштити концепта правне државе данас се у многоме разликују. Још већа разлика испољава се у области, у савременом праву, понекад и патолошки набујалих стандарда људских права и слобода. У овом другом случају, законодавац је донекле поставио ограничење, истичући да се мора радити о општеприхваћеним стандардима људских права и слобода, и на тај начин нас је у тумачењу свео на оне неспорне и неприкосновене основе права о људским правима присутне у свим друштвима дужи временски период. Међутим, и уз ово прецизирање, разлика у достигнутим стандардима људских права у време политичко-идеолошки мотивисане одлуке и у тренутку поступка њеног преиспитивања у поступку рехабилитације, више је но значајна.

У анализи судског изналагања значења стандарда *начела правне државе* у поступцима судске рехабилитације који су били предмет нашег истраживања, приметно је да се овај стандард углавном испуњава садржајем из домена права на правично суђење, делом захватајући и у други стандард *општеприхваћених људских права и слобода* у која такође спада право на адекватан суд.

У наведеном смислу, остављајући овај услов за судску рехабилитацију на нивоу два поменута стандарда формулисана на описани начин, нама се чини да се простор за рехабилитацију заправо на неки начин сужава. Са једне стране, анализирајући референтну судску праксу, изгледа да оваква норма ствара

својеврсан непотребан терет судији, који некада, опрезности ради, захтева изузетно висока кршења начела правне државе и стандарда људских права. Опет, посматрајући из другог аспекта, отворен је простор злоупотребама специјалне рехабилитације, што, иако ће у таквим случајевима формално повећати број рехабилитованих лица, заправо представља умањење и контаминацију правих домета рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, на тај начин урушавајући ауторитет и основну идеју овог института. Наведени проблеми, показале се јаснијим кроз анализу њиховог присуства у истраживању судске праксе у последњем делу овог рада. Осим у члану 4 у коме *ЗРех11* помиње законску и судску као две врсте специјалне рехабилитације, неколико каснијих одредаба такође познају и истичу разлику између њих.

Надаље, специфичност судске рехабилитације огледа се и у правилима поступка која су регулисана чланом 14 *ЗРех11*. Тако се наводи да у поступцима за рехабилитацију лица из члана 1 став 1 тачке 3 и 4 суд одлучује у двостраначком поступку по правилима ванпарничног поступка уз обавезно учешће јавног тужиоца на страни Републике Србије као противника предлагача. Осим тога, како наведени члан предвиђа, чак и у случајевима који се могу подвести под неки од законом предвиђених случајева за једноставнији поступак рехабилитације по сили закона, уколико се оваквом закључку суда успротиви јавни тужилац, и тада ће суд надаље одлучивати по правилима предвиђеним за судску специјалну рехабилитацију.

Тако члан 17 у ставовима 2 и 3 прави разлику између могућих дејства решења у случајевима законске, односно судске рехабилитације. Наведеним одредбама предвиђено је да у погледу решења којим се усваја захтев за законску рехабилитацију, постоји само могућност да се утврди да је одлука [у целини – нап. аут.] ништава од тренутка њеног доношења, као и да су ништаве њене правне последице.⁷¹² (чл. 17 ст. 2) Са друге стране, решењем у случају судске рехабилитације закон је оставио могућност суду да одлучи да је одлука, односно њене правне последице ништави од њеног доношења, у целини или делимично (ст. 3). Следећим ставом појашњено је да је могућност делимичног усвајања захтева за рехабилитацију резервисана за случајеве када је захтев основан само у погледу неког од кажњивих дела на које се односи одлука, односно ако је основан само у погледу врсте или висине изречене казне. (ст. 4) У погледу судске рехабилитације, закон нарочито регулише питања правила поступка (чл. 14), чему ћемо посветити нешто више пажње у даљем раду у делу о самом решењу о рехабилитацији.

⁷¹² Као што смо, у делу у коме смо анализирали садржај решења о законској рехабилитацији, напоменули, овакво решење превиђа могућност да је истом одлуком једно лице проглашено кривим и за кривично дело за које је предвиђена могућност законске рехабилитације, али рецимо у стицају са другим кривичним делом за које се поступак специјалне рехабилитације мора водити по правилима судске рехабилитације. У наведеном смислу, требало би прибећи системском тумачењу, са додатним упориштем у начелу ефикасности из Закона о ванпарничном поступку, и омогућити заједничко решавање у погледу законске и судске рехабилитације у истом поступку односно истим решењем. Овакво решење би у делу диспозитива у коме се лице рехабилитује за једно дело по сили закона било декларативног, док би у другом делу диспозитива у погледу судске рехабилитације имало конститутивни карактер.

4.2.3. **Право на подношење захтева којим се покреће поступак за специјалну рехабилитацију**

Поступак у коме се одлучује о специјалној рехабилитацији покреће се захтевом (чл. 6) који може лично поднети лице тражећи сопствену рехабилитацију, али то могу учинити и одређена друга лица. За разлику од критикованог решења *ЗРех06*, важећим законом о рехабилитацији круг ових лица је ограничен.

Тако *ЗРех11* предвиђа да након смрти лица чија се рехабилитација тражи, захтев могу поднети супружник, ванбрачни партнер, деца (брачна, ванбрачна, усвојена и пасторчад)⁷¹³, потомци, преци, усвојоци, браћа и сестре, остали законски наследници, тестаментални наследници и правно лице чији је то лице било члан, односно оснивач (чл. 7 ст. 1 тач. 2). У наведеној одредби закон се користи појмовима „остали законски наследници“, односно „тестаментални наследници“. Оба ова појма потребно је посматрати веома пажљиво из угла наследног права односно Закона о наслеђивању⁷¹⁴ нарочито што се овом одредбом не одређује само активна легитимација, већ се на њу закон касније позива када одређује круг лица која могу стећи одређена права.

Наиме, одређено лице не стиче статус законског наследника на основу саме чињенице да се налази у одређеном степену сродства са оставиоцем, већ је потребно и да у тренутку смрти оставиоца нема других лица у ближем наследном реду која би могла бити позвана на наслеђе. Међутим, имајући у виду дуг временски период од повреда које су учињене из политичких или идеолошких разлога до времена када се одлучује о специјалној рехабилитацији, ова норма се може показати неадекватном. На основу изнете одредбе, мишљења смо да би захтев за рехабилитацију одређеног лица **увек** могла поднети сва лица која су таксативно набројана, независно да ли су законски наследници, односно да ли постоје лица која се са оставиоцем налазе у ближем степену сродства и искључују њихову могућност да стекну статус законског наследника. У односу на остала лица, осим таксативно набројаних, она, по нама, могу поднети захтев само уколико имају статус законског наследника. Како се наводи у ставу судске праксе највишег суда у нас, „осталим законским наследницима из наведене одредбе, сматрају се лица која спадају у круг законских наследника у тренутку смрти лица чија се рехабилитација захтева, према меродавном наследном праву“.⁷¹⁵ Ми се са оваквим ставом не

⁷¹³ Круг ових лица је одређен на крајње неуобичајен начин. Тако усвојеници се означавају као „усвојена деца“, а под децу се подводе и пасторчад, која иначе према одредбама Породичног закона (Сл. гласник РС, бр. [18/2005](#), [72/2011](#) – др. закон и [6/2015](#)) спадају у тазбинско сродство.

⁷¹⁴ Сл. гласник РС, бр. [46/95](#), [101/2003](#) - одлука УСРС и [6/2015](#); у важећој пречишћеној верзији доступан на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html, 15.03.2017.

⁷¹⁵ Правни став усвојен на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда 8.12.2015.; Наводи се да „Грађанско одељење ВКС није прихватило правни став Апелационог суда у Новом Саду који гласи: „У круг осталих законских наследника, који је према чл. 7 тач. 2 *ЗРех11* овлашћен да поднесе захтев за рехабилитацију, спада свако лице које би по Закону о наслеђивању меродавном за расправљање заоставштине било позвано на наслеђе да се заоставштина расправља у моменту подношења захтева за рехабилитацију оставиоца“ (прихваћен од стране Апелационог суда у

слажемо. Питања, евентуалног ограничавања одређеног круга лица да стекну нека, најчешће материјална, права по основу рехабилитације сродника, закон је требао регулисати у одредбама о посебним правима, а не могућности подношења захтева.

Подносилац захтева	Лично	Родбина	Остало
% у односу на укупан број захтева	6,3%	91,3%	2,4%

Графички приказ
структуре анализираних случајева према односиоци захтева

Све док је лице, чија се рехабилитација тражи живо, оно у потпуности диспонира могућношћу покретања поступка сопствене специјалне рехабилитације. У том смислу, захтев за његову рехабилитацију може поднети и правно лице чији је циљ заштита слобода и права човека и грађанина, али само уз својеручно потписани и, од надлежног органа, оверени пристанак самог лица чија се рехабилитација тражи. Као што право за подношење захтева прелази на наведени круг сродника и других лица, тако је у случају његове смрти, за подношење захтева од стране правног лица које делује у наведеном циљу, неопходан пристанак неког од наведених физичких лица⁷¹⁶ (тач. 3).

Из групе подносилаца који нису живи дочекали да поднесу захтев за сопствену рехабилитацију, можемо издвојити круг лица која смо категорисали као родбину, те друге подносиоце захтева који то нису. Управо у односу на последњу приказану категорију у којој имамо 2,4% одлука о рехабилитацији 132 лица, илустративно ћемо се осврнути на ову категорију подносилаца захтева.

Београду и Крагујевцу, док је Апелациони суд у Нишу био против овако предложеног правног става); већ је ВКС заузео став да се у смислу ове одредбе „осталим законским наследницима... сматрају лица која садају у круі законских наследника у тренутку смрти лица чија се рехабилитација захтева, према меродавном наследном праву; овакав став ВКС према нашем мишљењу је погрешан, из горе изнетих разлога; вид. Билијен ВКС, 1/2016, 266.

⁷¹⁶ Али ову сагласност не може дати правно лице чији је то лице било члан, односно оснивач, тачније лице које овлашћено за заступање правног лица по одлуци чланова друштва.

У односу на целокупан број од 132 лица, чак њих 113 обухваћено је једним захтевом.⁷¹⁷ Од преосталих 19 случајева ради се о захтевима које су поднели Српска православна црква (4), Удружење „Голи оток“ (3), група професора Правног факултета у Београду, Народни музеј у Шапцу и др.⁷¹⁸

Као што се може констатовати, ограничен је круг лица која, у случају смрти лица чија се рехабилитација тражи, могу поднети захтев за специјалну рехабилитацију. Такође, овакво ограничење важи и за правно лице из тачке 3 члана 7 ЗРех11, које мора прибавити сагласност ових лица односно самог лица чија се рехабилитација тражи, ако је оно живо.

Следећа, тачка 4 истог члана омогућава јавном тужиоцу да, у случајевима нарочито тежких повреда начела правне државе и оштрих прихваћених стандарда људских права и слобода, захтев за специјалну рехабилитацију може поднети без икаквих ограничења. Иако овом одредбом није регулисано који јавни тужилац је надлежан за подношење захтева, имајући у виду организацију тужилаштва као правосудног органа, односно могућности за преузимање надлежности између тужилаца, ово питање није од превисоког значаја. Па ипак, чини нам се да би то у првом реду свакако био виши јавни тужилац који је надлежан да поступа на подручју месно надлежног вишег суда.

Како се у овој одредби не наводе никаква ограничења, могли бисмо закључити да се активном легитимацијом за покретање поступка специјалне рехабилитације неког лица, јавни тужилац може користити и за његовог живота, без пристанка овог лица, па чак и упркос његовом евентуалном противљењу. Иако се овакво решење, на први поглед може учинити неадекватним из аспекта права лица о чијој се рехабилитацији одлучује, на овакво решење би требало погледати и из другог угла.

Наиме, рехабилитација осуђених из политичких или идеолошких разлога јесте таква ствар да интерес да до ње дође има не само осуђени и одређени круг њему блиских лица, већ овај интерес има и држава јер се специјалном рехабилитацијом исправљају грешке државних органа и рехабилитује не само осуђено лице, већ на неки начин, рехабилитује се и сама држава.

Напослетку, одредбом члана 7 став 5 предвиђено је да захтев за рехабилитацију могу поднети и деца лица које је лишено права из политичких или идеолошких разлога, која су рођена у установама за извршење санкција, односно која су у тим установама са њима провела део времена за време трајања повреде права и слободе родитеља, или су за то време расла без родитељског старања једног, другог или оба родитеља. Испрва није јасно зашто би се право ове деце издвајало

⁷¹⁷ Овде се ради о случају колективне рехабилитације 113 лица немачке народности која су у новембру 1944. године стрељана у близини Оцака у Војводини. Подносилац овог захтева је „Удружење Дунавских шваба“ из Мосбурга, Немачка; вид. Решење Вишег суда у Сомбору, Рех. бр. 105/2012 од 5.8.2013.

⁷¹⁸ Најупечатљивији утисак на нас оставио је захтев једног старијег господина, који је још 2007. године, поднео захтев за рехабилитацију своје учитељице која је стрељана као народни непријатељ; вид. Решење Округног суда у Крушевцу, Рех.бр. 1/07 од 31.10.2007. године.

из права друге деце да покрену поступак специјалне рехабилитације својих родитеља. Међутим, овде се не ради о том случају. Наиме, како се нама чини овде се заправо овој деци даје статус жртве, односно независно од повреда права које су учињене према родитељима, ова деца могу захтевати да им се признају поједина права која припадају рехабилитованим лицима под одређеним условима. Након истека рока за подношење захтева практично је депласирана потреба да се ово решење *de lege ferenda* мења односно унапређује. Па ипак, *de lege lata* анализе ради, мишљења смо да је овој одредби било место већ у члану 1 у делу у коме се одређује ко може захтевати специјалну рехабилитацију, односно ко се може сматрати жртвом. Имајући у виду још неколико одредаба које се експлицитно осврћу на лица која предвиђа члан 7 став 5, овој одредби посветићемо пажњу и касније у вези са посебним правима рехабилитованих и других лица.

Закон такође предвиђа да захтев за специјалну рехабилитацију треба да садржи податке о лицу чија се рехабилитација захтева, опис повреде права, као и доказе о оправданости захтева, односно сагласност лица уколико захтев подноси неко други.

Право на подношење захтева *ЗРех11* временски ограничава. Тако ово право престаје протеком пет година од дана ступања закона на снагу. Овај рок је истекао 15. децембра 2016. године.

Питање правноснажности решења о специјалној рехабилитацији свакако није од оних која бисмо могли означити мање занимљивим. Ово питање нарочито је актуелизовано прелазном одредбом члана 30 став 3 *ЗРех11* која истиче да се захтев за рехабилитацију, у складу са овим законом, може поднети и ако је већ донета правноснажна судска одлука којом је одбијен захтев поднет на основу *ЗРех06*.

Са једне стране, поставља се питање који би то разлог стојао у основи оваквог решења законодавца којим се заправо дозвољава поновно расправљање у већ решеној правној ствари. Овакво решење чини се још непотребнијим, ако се узме у обзир одредба из члана 6 ранијег *ЗРех06* према којој је жалба дозвољена управо само против решења којим се захтев за рехабилитацију одбија. Овакво решење, које *de lege lata praevia* сматрамо потпуно погрешним, ускраћивало је практично сваку могућност јавном тужиоцу, као представнику јавног поретка, чије учешће у поступку, као што смо видели, ранијим законом уопште није било предвиђено, да изрази своје неслагање са одлуком о рехабилитацији и иницира њено преиспитивање. Са друге стране, осим што је *ЗРех06* подносиоцу захтева дао ексклузивно право жалбе против решења којим се захтев за специјалну рехабилитацију одбија, *ЗРех11* омогућава поновно одлучивање суда о пресуђеној ствари. Овакво одступање од правила да правноснажност мора бити сметња вођењу новог поступка између истих субјеката, у литератури грађанског процесног права уобичајено се изражава ставом да решења у ванпарничном поступку заправо не

могу стећи материјалну правноснажност.⁷¹⁹ У наведеном смислу нама се чини да се по овом критеријуму одлуке донете у ванпарничном приближавају онима које доносе органи у управном поступку.

Једини разлог којим би се овакво решење *ЗРех11* које омогућава да се поново одлучује о захтеву за рехабилитацију који је одбијен по претходном закону, можемо наћи у избегавању потенцијалне дискриминације лица у односу на чије захтеве је негативно одлучено по одредбама претходног закона. Наиме, као што смо видели *ЗРех06* је познавао један општи поступак специјалне рехабилитације. Одлучивање према сасвим неодређеним критеријумима да ли је неко лице било осуђено из политичких или идеолошких разлога било је у потпуности препуштено дискреционој оцени суда. Без намере да овде критикујемо способност поступајућих судија да донесу исправан закључак, сам *ЗРех06* је био сасвим неодређен и велико је питање на основу којих критеријума је уопште требало одлучивати. У том смислу, могло се догодити да је у појединим случајевима, који су каснијим *ЗРех11* предвиђени као случајеви законске рехабилитације, у којима рехабилитација практично мора да наступи по сили закона, суд на основу доказног поступка по претходном закону одлучио другачије и одбио захтев за рехабилитацију. Ово се чини као једина ситуација у којој би се могло оправдати поновно одлучивање о *res iudicata* када је захтев одбијен у поступку по претходном закону о рехабилитацији. У том смислу, чини нам се да је законско решење *ЗРех11* требало да предвиди експлицитно да се поново може одлучивати о захтеву за рехабилитацију који је правноснажно одбијен по одредбама *ЗРех06*, само у случајевима у којима *ЗРех11* предвиђа рехабилитацију по сили закона.

Такође, у смислу начела правне сигурности и заштите правноснажних судских одлука, чини нам се да овај случај није требало предвидети као могућност поновног подношења захтева за рехабилитацију. Наиме, оваква ситуација могућа је у управним поступцима, али је у односу на судске пресуђене ствари практично раритет. На овај начин, омогућено је да се докази који су изведени у претходно вођеном поступку рехабилитације, практично препусте забораву, и да се у подношењу новог захтева поступа пажљивије како би се евентуално ти докази избегли или чак сакрили. Ово би нарочито било могуће подношењем захтева пред другим судом, што одредбе *ЗРех11* о месној надлежности у поступцима рехабилитације, омогућавају. Описану ситуацију у којој нам се чини оправданим поновно одлучивање о захтеву који је правноснажно одбијен по одредбама претходног закона, требало је решити кроз омогућавање адекватног ванредног правног лека у смислу одлучивања о понављању поступка. На овај начин докази из претходног поступка остали би интегрални део доказне подлоге у поновљеном поступку, у коме би у законом предвиђеним случајевима суд по одредбама новог закона могао да донесе целовит закључак.

⁷¹⁹ Ранко Кеча, *Грађанско процесно право – приручник за полагање правосудној испити*, Београд, 2011, 388.

4.2.4. Надлежности суда у поступку специјалне рехабилитације

Одредбама *ЗРех11* регулишу се питања надлежности и састава суда, али и одређене посебне обавезе суда у поступцима специјалне рехабилитације. Како је предвиђено у члану 10 о захтеву за рехабилитацију одлучује виши суд и то, у смислу функционалне надлежности, судија појединац, а месна надлежност суда може бити успостављена на основу два критеријума. Тако, месно може бити надлежан виши суд према пребивалишту, односно седишту подносиоца захтева, али то може бити и виши суд надлежан за подручје где је извршена повреда права.

Овакво одређивање месне надлежности не чини нам се довољним, јер се може догодити да лице које је подносилац захтева, нема пребивалиште на територији Републике Србије. Иако нам у овом случају на располагању остаје други критеријум, ни место где је наступила повреда права не мора се налазити на територији Србије, јер је повреда могла бити извршена од стране одређених југословенских органа и изван територије наше државе. У том случају, могли бисмо прибећи нешто екстензивнијем тумачењу, па имајући у виду да су повређена строго лична права и слободе, сматрати да је повреда наступила у месту у коме је у то време лице чија се рехабилитација тражи имало своје пребивалиште.⁷²⁰ Но, ни овакво тумачење не обећава сигурно решење проблема са успостављањем месне надлежности.

Наиме, уз све изнете примедбе у погледу везивања за пребивалиште жртве као услова за остваривање права на специјалну рехабилитацију, пребивалиште осуђеног на територији Републике Србије је само једна могућност. Поредити одредбу која одређује ко има право на рехабилитацију, са одредбом која одређује месну надлежност суда, уочавамо проблем који може наступити. Наиме, као што је истакнуто, може се догодити да лице има држављанство Србије и самим тим испуњава један од основних услова за рехабилитацију. Међутим, проблем наступа приликом одређивања месне надлежности, јер се може догодити да то лице нема пребивалиште на територији Србије, нити се повреда догодила на територији Србије.

У циљу решавања овог проблема месне надлежности, одговор смо потражили у одредбама које ово питање регулишу у домену законом предвиђеног ванпарничног поступка, као формалноправног оквира у коме се одвија поступак специјалне рехабилитације. Наиме, ако се ни пребивалиште лица чија се рехабилитација тражи не налази на територији Србије, а како је појам пребивалишта у нашем правном систему иначе специфичан и строго формализован⁷²¹, питање је да ли бисмо ову одредбу могли тумачити тако да се

⁷²⁰ Више вид. Бранислав Ристивојевић, „Тумачење кривично правне норме према обиму проширујуће и сужавајуће (екстензивно и рестриктивно) тумачење“, *Ревиија за криминологију и кривично право*, 2/2009, 93-119.

⁷²¹ Више о пребивалишту и сродним институтима вид. Мирко Живковић, Маја Станивуковић, *Међународно приватно право*, Београд, 2006, 90-109.

задовољимо боравиштем као основном успостављања месне надлежности рехабилитационог суда.

Управо одредба члана 13 *Закона о ванпарничном посудику* (у даљем тексту: *ЗВП*)⁷²² предвиђа да уколико предлагач нема пребивалиште, да ће тада надлежан бити суд на чије подручју предлагач, у овом случају подносилац захтева за рехабилитацију, има боравиште. Разлог више оваквом решењу налази се и у правилима парничног поступка, с обзиром на то да се на основу члана 30 став 2 *ЗВП* у ванпарничном поступку сходно примењују одредбе *Закона о парничном посудику* (у даљем тексту: *ЗПП*)⁷²³, ако законом није другачије одређено. Осим решења релевантних норми (чл. 38-61 *ЗПП*) која на сличан начин решавају поменуто питање месне надлежности, овај пропис садржи решење које је могуће применити, у случају да се ни на један од поменутих начина не може успоставити месна надлежност. Наиме, члан 64 *ЗПП* предвиђа да „ако је за суђење надлежан домаћи суд, а по одредбама овог закона не може да се утврди који је суд месно надлежан, Врховни касациони суд ће, на предлог странке, да одреди који ће стварно надлежан суд да буде месно надлежан.“

Одмах након подношења захтева, пре отпочињања самог поступка, суд је дужан да достављањем копије захтева о томе одмах обавести министарство надлежно за послове правосуђа. (чл. 11) Овде није до краја јасно чија је ово обавеза, односно ко ће одговорати за штету насталу због пропуста суда да ову обавезу испуни. Нама се ипак чини да би имајући у виду значај, а нарочито значај благовременог испуњења ове обавезе, ово питање требало можда детаљније регулисати. Наведена норма обавезује министарство да у случају да је покренуто више поступака за рехабилитацију истог лица о томе обавести ове судове, „да би се поступак спровео пред судом пред којим је раније покренут“. Ова обавеза уведена је у *ЗРех11* у циљу избегавања ситуација које су се дешавале према првом закону о рехабилитацији, да се о захтеву за рехабилитацију истог лица паралелно воде два поступка, који можда, нарочито у случајевима судске рехабилитације, могу имати чак и различите исходе.

4.2.5. Правила посудику специјалне рехабилитације

Као што то одговара ванпарничном процесном праву, чије норме нису кодификоване у једном законском тексту, и поступак специјалне рехабилитације регулисан је одредбама неколико прописа. Ванпарнично процесно право је један разнолик систем судске заштите изузетно хетерогеног корпуса, углавном

⁷²² *Сл. гласник СРС*, бр. [25/82](#) и [48/88](#) и *Сл. гласник РС*, бр. [46/95](#) – др. закон, [18/2005](#) – др. закон, [85/2012](#), [45/2013](#) – др. закон, [55/2014](#), [6/2015](#) и [106/2015](#) – др. закон; у важећој пречишћеној верзији доступан на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vanparnicnom_postupku.html, 15.3.2017.

⁷²³ *Сл. гласник РС*, бр. [72/2011](#), [49/2013](#) - одлука УС, [74/2013](#) - одлука УС и [55/2014](#); у важећој пречишћеној верзији доступан на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_parnicnom_postupku.html, 15.3.2017.

субјективних и других права, у погледу којих је законом предвиђено да ће се о њима решавати у овој врсти поступка.

Тако је, у првом реду, самим *ЗРех11* предвиђено да ће се о захтевима за специјалну рехабилитацију одлучивати по правилима ванпарничног поступка. У том смислу је чланом 14 став 1 предвиђено да ће у случајевима законске специјалне рехабилитације суд одлучивати у једностраначком поступку, уз обавезно претходно прибављање мишљења надлежног вишег јавног тужиоца. Овакво решење одговара теорији која разлику између парничног и ванпарничног поступка види управо разлици о постојању, односно непостојању спора, која се изражава и у терминолошкој разлици о (не)постојању парнице међу учесницима поступка. Тако се код ванпарничног поступка претпоставља да међу учесницима поступка нема претходног спора и да су интереси субјеката у поступку координирани и усмерени једном заједничком циљу.⁷²⁴

У правној ситуацији у којој јавни тужилац у свом мишљењу оспорава захтев, односно противи се тврдњи подносиоца захтева да се случај може подвести под законску специјалну рехабилитацију, поступак ће се наставити према правилима става 3 истог члана, која су предвиђена за судску специјалну рехабилитацију. Наиме, у случајевима судске специјалне рехабилитације, као и у случају када јавни тужилац оспорава захтев, једина разлика огледа се у томе што ће тада суд одлучивати у двостраначком поступку, према правилима ванпарничног поступка. Тада се, као други учесник у поступку, јавља Република Србија, коју заступа управо надлежни виши јавни тужилац.

У избору поступка у коме ће се расправљати о захтевима за специјалну рехабилитацију, законодавац *ЗРех11* се, за разлику од пропуста првог закона у коме правила процедуре нису уопште поменута, експлицитно определио за ванпарнични поступак. У ванпарничном поступку се одлучује о субјективним грађанским правима, уз наглашен утицај јавноправног интереса који је већи него у парничном, а чини нам се мање истакнут него у управном поступку. Како истиче *Кеча*, ствари се крећу у правцу преношења правне заштите са судског на управни поступак, јер се процењује да управни поступак представља знатно ефикаснији систем правне заштите од оног који се остварује у судским поступцима који се сматрају претерано формализованим, спорим и неефикасним.⁷²⁵

Иако, као што смо видели, постоји читав низ разлога који су законодавца очигледно определили да решавање у поступцима специјалне рехабилитације смести у окриље ванпарнице, битно је нагласити одређене аспекте који су на овај начин потенцијално проблематизовани.

Сам ванпарнични поступак, према чијим правилима се одвија целокупан поступак специјалне рехабилитације према *ЗРех11*, потпуно је другачијег духа и природе од највећег броја различитих случајева специјалне рехабилитације. Наиме,

⁷²⁴ Кеча (2011), 355-356.

⁷²⁵ *Ibid.*

неосноване осуде мотивисане политичким или идеолошким разлозима су у највећем броју случајева кривичног, односно обухватајући и прекршаје, казненог карактера у ширем смислу. У наставку рада настојаћемо да, са једне стране, упоредимо правну природу ранијих осуда и поступака у којима су лица осуђивана и са друге стране, правну природу саме специјалне рехабилитације која се остварује у ванпарничном поступку. У том циљу осврнућемо се на основне оквире ванпарничног процесног права и његову примену у поступцима рехабилитације политичко-идеолошки осуђених.

Нормом члана 16 *ЗРех11* изричито је искључена примена одредаба чланова 16, 23 и 24 *ЗВП*. Овим одредбама предвиђене су ситуације у којима суд има могућност да својом одлуком обустави ванпарнични поступак. Тако, суд ће обуставити ванпарнични поступак уколико утврди да би поступак требало спровести по правилима парничног поступка и упутиће странке на покретање парнице (чл. 16). Поред наведеног, поступак ће се обуставити и када су међу учесницима спорне чињенице важне за решење претходног питања, када ће их ванпарнични суд такође упутити на парницу или управни поступак (чл. 23), а за то предвиђа и рокове, односно поступање у случају када учесници тако поступе, односно не поступе (чл. 24). Наиме, законодавац је наведеним одредбама хтео да у потпуности искључи могућност да поступак по захтеву за специјалну рехабилитацију напусти ванпарнично и настави се у парничном окружењу. Сходна примена одредаба парничног поступка, коју предвиђа члан 30 став 2 *ЗВП*, у том смислу опредељена је само у погледу оних питања која нису решена *ЗВП*, али се поступак за специјалну рехабилитацију увек и искључиво води по правилима ванпарничног поступка.

Закон надаље предвиђа још неколико специфичности судског поступка по захтеву за специјалну рехабилитацију, па ћемо се, укратко осврнути на одредбе *ЗРех11* које регулишу питања бесплатне правне помоћи и трошкова поступка, као и истражног начела, али и привремене мере обезбеђења. У циљу што лакшег остваривања права на специјалну рехабилитацију, подносилац захтева ослобођен је плаћања трошкова поступка, а може му се одобрити и бесплатна правна помоћ, у складу са законом. Имајући у виду да се у општим одредбама *ЗВП* веома мало пажње посвећује трошковима, а бесплатна правна помоћ се уопште не помиње, и овде ће се сходно применити одредбе *ЗПП*, тачније његови чланови 168 – 173.

Имајући у виду природу ванпарничног, па донекле и парничног поступка, у смислу сходне примене одредаба закона којим се он регулише, *ЗРех11* у члану 13 посебно наглашава истражно начело. Овом нормом предвиђају се одређене обавезе за надлежне органе и суд, коме се одређује и право које извире из овог начела. Тако је у ставу 1 предвиђено да доказе и податке од надлежних државних органа и организација прибавља суд. Са друге стране, истом одредбом истиче се да су ови органи, којима се суд обрати, дужни да на захтев суда у року од 60 дана од дана пријема захтева доставе тражене доказе и податке. Ставом 2 наведено истражно

начело се уводи у живот на начин што се предвиђа да чињенице које странка није изнела, суд може истраживати и самостално.

Као што смо истакли, у члану 15 *ЗРех11* посебно је регулисано да пре покретања и у току поступка рехабилитације, под условима прописаним законом којим се уређује извршење и обезбеђење, суд може одредити **привремене мере обезбеђења**. Имајући у виду да се то у овој норми посебно наглашава, суд привремене мере обезбеђења може одредити само уколико то тражи подносилац захтева. Ову област регулише *Закон о извршењу и обезбеђењу* (у даљем тексту: *ЗИО*)⁷²⁶ који питањима обезбеђења посвећује свој шести део (чл. 414-467), док се на привремене мере односе чланови 447-467. Осим општих услова (чл. 449) да подносилац захтева своје потраживање учини вероватним те да постоји опасност по потраживање⁷²⁷, *ЗИО* предвиђа врсте привремених мера за обезбеђење новчаног (чл. 459) и неновчаног (чл. 460) потраживања. Анализом ових одредаба, као и одредаба *ЗРех11* којима се одређују права рехабилитованог лица односно другог подносиоца захтева, није нам до краја јасно која би то евентуална права подносиоца захтева за рехабилитацију уопште могла бити предмет привремених мера обезбеђења. Имајући у виду и каталог права рехабилитованог лица са једне, али и каталог расположивих привремених мера обезбеђења, са друге стране, а нарочито чињеницу да је дужник свих новчаних и сродних потраживања Република Србија, нама се чини да би се у поступцима рехабилитације евентуално могле примењивати само мере које се састоје у забрани отуђења, односно оптерећења одређених непокретности у својини Републике. Па чак и ова могућност могла би се односити на евентуално обезбеђење права на враћање конфисковане имовине, односно обештећење за конфисковану имовину. Иако би на наведени начин било могуће изнаћи одређено поље примене одредбе која предвиђа одређивање привремених мера обезбеђења, ово решење се не чини превише смисленим имајући у виду да се чланом 26 *ЗРех11* експлицитно предвиђа да се ова права могу остварити само у складу са законом којим се уређује враћање одузете имовине и обештећење.⁷²⁸ У том смислу, иако потпуно независно од питања специјалне рехабилитације лица, у члану 62 *ЗВоиО* предвиђена је забрана отуђења и оптерећења имовине која по

⁷²⁶ Сл. гласник РС, [106/2015](#) и [106/2016](#) – аутент. тумач.

⁷²⁷ Да се учини вероватним и да би без привремене мере испуњење потраживања рехабилитованог лица било осујећено или знатно отежано или да ће бити употребљена сила или настати ненадокнадива штета. Неки изузетни случајеви када се претпоставља да постоји опасност по потраживање тешко да би се у било којим околностима могли применити у поступцима рехабилитације.

⁷²⁸ Истражујући судску праксу наишли смо на једну одлуку, која заправо није пример привремене мере коју у члану 15 предвиђа *ЗРех11*, из два разлога: јер је она донета у време важења првог закона о рехабилитацији из 2006. године, и није донета у поступку рехабилитације, већ у парничном поступку који је био покренут са захтевом да се изврши брисање права својине Републике Србије у вези са окончаним поступком рехабилитације; више вид. Решење Апелационог суда у Београду, Гж 15047/10 од 30.11.2010. године; <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/parnicni-postupak/gz-15047-10.html>; 15.1.2017.

одредбама овог закона може бити враћена, до правноснажног окончања поступка по захтеву за враћање.

4.2.6. Решење о специјалној рехабилитацији

Нормирајући питања у вези са самим решењем о рехабилитацији *ЗРех11* регулише само одређена питања и то искључиво у погледу решења којим се захтев за рехабилитацију усваја. Тако одредба члана 17 раздваја ситуације у којима је повреда права извршена без судске или административне одлуке односно ограниченим кругом одлука које спадају у случајеве законске рехабилитације, од оних случајева у којима је се спроводи поступак судске специјалне рехабилитације.

У наведеном смислу, када је повреда права извршена без судске или административне одлуке, суд ће у решењу којим се усваја захтев, у овом случају за законску рехабилитацију, утврдити да је извршена повреда права, као и да су без дејства одговарајуће правне последице те повреде (*чл. 17 ст. 1*).

Надаље, у оним случајевима законске специјалне рехабилитације када је лишавање, односно повреда права и слобода извршена одлуком суда или другог органа, у законски ограниченом броју случајева, усвајајућим решењем, суд утврђује да је одлука која је била донета против рехабилитованог лица ништава од њеног доношења, [у целини – нап.аут.] као и да су ништаве њене правне последице (*чл. 17 ст. 2*).

Са друге стране, истим чланом одређен је и садржај усвајајућег решења о судској специјалној рехабилитацији⁷²⁹ у погледу ког се, разумљиво, предвиђа да суд утврђује да је у овом случају постојећа одлука, која је била донета против рехабилитованог лица, ништава од њеног доношења, **у целини или делимично**, као и да су ништаве њене правне последице.

Као што смо могли видети, разлика између усвајајућег решења у случају законске рехабилитације, када је повреда извршена судском или административном одлуком и судске рехабилитације огледа се у томе што је код законске рехабилитације једино могуће утврдити да је одлука ништава у целини, док је у поступку судске рехабилитације, осим тога могуће утврдити и њену делимичну ништавост. Такође, имајући у виду формулацију која гласи да се одлуком утврђује да је одлука била „ништава од њеног доношења, у целини или делимично, као и да су ништаве њене правне последице“ могла би се јавити дилема да ли су ништаве све или само неке њене правне последице. У том смислу, логичким тумачењем

⁷²⁹ *ЗРех11* овде, али и на другим местима, говори од „**захтеву за законску**, односно **захтеву за судску** рехабилитацију“ што не сматрамо примереним, јер се сам захтев подносиоца не разликује у зависности од тога да ли случај спада у круг оних о којима ће суд одлучивати по правилима за једну односно за другу врсту специјалне рехабилитације. Штавише, и када суд отпочне расправљање у једностраначком поступку сматрајући да се ради о законској рехабилитацији, а тужилац се у свом мишљењу томе противи тада ће суд наставити да одлучује у двостраначком поступку предвиђеном за судску рехабилитацију.

долазимо до закључка да би, када се одлука делимично поништава, могле бити оглашене ништавим само оне њене правне последице које су се заснивале на делу одлуке који је оглашен ништавим. Осим тога, упориште за овакав закључак налази се и у ставу 5 члана 17 који предвиђа да се лице сматра неосуђиваним *у делу* у коме је усвојен његов захтев. Надаље, имајући у виду могућност овакве, тзв. *делимичне специјалне рехабилитације*, ЗРех11 предвиђа да ће се захтев за судску рехабилитацију усвојити делимично ако је:

- основан *само у погледу неког од кажњивих дела* на које се односи одлука, као и
- ако је основан *само у погледу врсте или висине изречене казне*.

Ове две ситуације делимичног решавања о захтеву за рехабилитацију су различите. Први случај законодавац означава као делимичну рехабилитацију, јер се оваквим решењем само *делимично усваја захтев за рехабилитацију* у погледу једног од кажњивих дела, док се у погледу других дела захтев одбија или одбацује. Мишљења смо да се овде заправо ради се о потпуној рехабилитацији лица, али само у погледу одређеног кажњивог дела од више њих за која је лице осуђивано. У погледу тог дела лице се сматра неосуђиваним и поништавају се све евентуалне правне последице осуде које су проистицале из осуде за то дело. У том смислу, ми бисмо ову врсту делимичне рехабилитације назвали *правом делимичном* судском специјалном рехабилитацијом.

Други случај, када суд одлучујући о захтеву за рехабилитацију одлучи да је захтев основан *само у погледу врсте или висине изречене казне* термилошки смо означили као *неправу делимичну* судску специјалну рехабилитацију. Ова врста делимичне рехабилитације, према нашем мишљењу заслужује да буде означена као *неправа*, из разлога што се у овом случају лице заправо не рехабилитује. Наиме, не поништава се сама осуда, па се лице и даље сматра осуђиваним, а поништава се само део одлуке о казни, и то у погледу њене врсте или висине.

Скица 3
Врсте судске специјалне рехабилитације према дејствима решења

На овај начин се ранија одлука, рецимо правноснажна пресуда донета у кривичном поступку, у делу о казни мења у ванпарничном поступку, у светлу сасвим другачијих начела и стандарда доказивања и мимо било каквих услова предвиђених за ванредне правне лекове у кривичном поступку. У том смислу ванпарнична процедура чини се сасвим неподесном, чему ћемо нешто више пажње посветити касније.

4.2.7. *Поступак по правним лековима*

Одредба члана 18 *ЗРех11* предвиђа да је против решења у поступку рехабилитације дозвољена жалба. Важећи закон, за разлику од претходног који је, као што смо поменули, дозвољавао жалбу само против одбијајућег решења, не ограничава могућности за изјављивање жалбе у односу на врсту решења. Тако је према *ЗРех11* могуће изјавити жалбу против сваког решења којим се одлучује о захтеву за специјалну рехабилитацију.

Законом је такође предвиђен посебан рок за изјављивање жалбе, којим се одступа од општег решења у ванпарничном поступку.⁷³⁰ Рок за изјављивање жалбе против решења о специјалној рехабилитацији је 30 дана од дана достављања решења.

Имајући у виду да рок почиње да тече од дана достављања решења, није спорно како овај рок рачунати у односу на сваког од учесника у поступку појединачно. Међутим, имајући у виду да у поступку може бити више учесника, правноснажност решења о рехабилитацији могла би наступити само када према сваком од њих истекне рок за подношење жалбе.

У наведеном смислу поставља се питање коме се све доставља решење о рехабилитацији. Имајући у виду различит круг странака у поступцима законске, односно судске рехабилитације, ово питање није без значаја.

ЗВП у свом општем делу нема одредбе о томе коме се и како доставља одлука у ванпарничном поступку, стога ће се на ова питања сходно применити пре свега норме садржане у XI глави *ЗПП* (чл. 128-148), односно друге одредбе овог прописа које односе на достављање. Имајући у виду да се у ванпарничном поступку рехабилитације, мериторна одлука о предмету поступка доноси у виду решења, на његово достављање ће се сходно применити одредба члана 354 *ЗПП* којом се предвиђа да се оверен препис пресуде, у овом случају решења о рехабилитацији, са упутством о праву на изјављивање правног лека доставља **стиранкама**. Како бисмо одредили питање момента истека рока за жалбу, односно наступања правноснажности решења о рехабилитацији, морамо се накратко вратити на одредбе *ЗРех11* које регулишу питање странака у поступку.

⁷³⁰ Чл. 19 *ЗВП* предвиђа да се против решења донесеног у првом степену жалба може изјавити у року од 15 дана од дана достављања преписа решења, ако овим или другим законом није друкчије одређено.

Наиме, одредбом члана 14, којом се регулишу правила поступка предвиђена су два поступка за специјалну рехабилитацију. Када се одлучује о рехабилитацији по сили закона, тада је поступак једностраначки, уз обавезно претходно прибављање мишљења јавног тужиоца. Са друге стране, у поступцима судске специјалне рехабилитације поступак је двостраначки, док се као друга страна појављује Република Србија, коју, у овом случају, заступа јавни тужилац. Закон предвиђа и трећу процесну могућност, када се, у случају оспоравања захтева од стране надлежног вишег јавног тужиоца у поступку за законску рехабилитацију, поступак наставља као двостраначки.

Дакле, ванпарнични поступак може се водити као једностраначки и као двостраначки. У другом случају, неспорно је да је странка у поступку и Република Србија, коју заступа јавни тужилац, тако да се тада решење свакако доставља и подносиоцу захтева и јавном тужиоцу. У ситуацији када се поступак води као једностраначки, питање достављања решења јавном тужиоцу, односно значајније, питање његове легитимације да изјави жалбу против решења о рехабилитацији није експлицитно решено. Као што смо напоменули, у случају законске специјалне рехабилитације, суд је обавезан да претходно прибави мишљење јавног тужиоца. Ако својим мишљењем тужилац не оспорава захтев, тада се поступак и окончава по правилима једностраначког поступка, а јавни тужилац практично и не стиче својство странке. У обрнутом случају, јавни тужилац својим оспоравањем захтева, једностраначки поступак може преобразити у двостраначки. Чак и када се јавни тужилац не противи захтеву за рехабилитацију, имајући у виду да је његово мишљење обавезно, чини нам се да би, иако он тада формално нема својство странке, одлука ипак требала бити достављена и њему, те да би му требало признати право да против таквог решења изјави жалбу. Ово сматрамо оправданим, јер независно од мишљења које је јавни тужилац доставио, могуће је да се у доказном поступку дође до чињеница које би, супротно мишљењу поступајућег суда, могле утицати на негативно мишљење јавног тужиоца. Такође, мишљења смо да орган, као што је јавни тужилац, треба да има могућност увида у донето решење и могућност да га у жалбеном поступку оспори. Ова могућност морала би да има предност над тумачењем заснованим на формалистичком редуccionизму, којим би се евентуално, због недостатка својства странке у поступку, јавном тужиоцу ускраћивала могућност изјављивања жалбе. У случају оваквог тумачења анализираних норми од стране поступајућег суда, јавни тужилац би то могао да предупреди начелним оспоравањем свих захтева за рехабилитацију. Па ипак, рационалнијим нам се чини и у духу начела процесне ефикасности и економичности, да се и у једностраначким поступцима за законску специјалну рехабилитацију, јавном тужиоцу омогући изјављивање жалбе против решења.

Како је у ванпарничном поступку могуће да првостепени суд сам укине своје решење, под условом да се тиме не вређају права других учесника, применом члана 21 *ЗВП*, чини нам се да би првостепени суд, жалбу јавног тужиоца могао сматрати основом да сам укине донето решење, као и његовим противљењем

захтеву. У том смислу би након укидања сопственог решења, поновљени поступак требало наставити као двостраначки уз учешће јавног тужиоца.

У истом члану *ЗВП* даље се предвиђа да ако првостепени суд не преиначи, односно не укине своје решење, у том случају он жалбу, заједно са списима, доставља другостепеном суду на решавање, без обзира да ли је жалба поднесена у законом одређеном року. О жалби против решења о специјалној рехабилитацији одлучује надлежни апелациони суд у већу састављеном од троје судија. Управо могућност да другостепени суд из важних разлога може одлучивати и о неблагоприятно поднесеној жалби, ако се тиме не вређају права других лица која се заснивају на том решењу, указује да би у том смислу требало тумачити и изнету дилему у вези са правом тужиоца да у једностраначком поступку специјалне рехабилитације има могућност изјављивања жалбе.

Сви изнети предлози нарочито добијају на значају када се узме у обзир одредба става 3 члана 18 којом је предвиђено да против правноснажног решења у поступку рехабилитације није дозвољена ревизија. Имајући у виду специфичност предмета поступка који представља осуда, односно повреда права учињена пре више од шест деценија, па отуда и посебност поступка доказивања оваквог предмета поступка, отварање што шире могућности контроле првостепеног решења о рехабилитацији, од највишег је значаја.

4.2.8. Дејства решења о специјалној рехабилитацији

Решење о рехабилитацији почиње да производи правне последице од тренутка када ступи на правну снагу. Имајући у виду решење претходног закона о рехабилитацији, према коме се жалбом могло нападати само одбијајуће решење, у складу са *ЗРех11* сва решења могу бити предмет жалбе. У изнетом смислу, **решење може правноснажност стићи на више начина.**

Имајући у виду сходну примену одредаба о парничном поступку, предвиђену у *ЗВП*, решење о рехабилитацији најбрже може ступити на правну снагу активним поступањем странака у виду њиховог одрицања од права на жалбу. Тако је чланом 369 *ЗПП* предвиђено да странка може да се одрекне права на жалбу од тренутка кад је пресуда, односно сходном применом у нашем случају, решење објављено. На основу става 3 истог члана странка своју изјаву не може да опозове. Надаље, решење може стећи правноснажност и потпуно пасивним држањем странака према њиховом праву на жалбу и истеком рока у коме се жалба може изјавити. Уколико нека од странака, или обе, изјаве жалбу иницирајући инстанциони поступак, тада решење може ступити на правну снагу на два начина. Пре свега то је решење другостепеног суда којим се жалба одбија, а првостепено решење потврђује. Друга могућност, у резултату њој супротна, подразумева одлуку којом се жалба усваја, а решење првостепеног суда о специјалној рехабилитацији преиначава. Још једна могућност би, евентуално, било одбацивање жалбе када она

не испуњава формалне услове за испитивање, међутим имајући у виду изнету логику ванпарничног поступка да се и по неблаговременој жалби може поступати, ова могућност нам се не чини прихватљивом. Преостала могућност другостепеног суда, која подразумева укидање решења и враћање на првостепени поступак једина је која не води правноснажности решења о рехабилитацији.

Након што је решење о специјалној рехабилитацији ступило на правну снагу отвара се простор у коме оно испољава своја правна дејства. Осим посебних права која може стећи рехабилитовано односно друга лица, којима ћемо се појединачно бавити у наставку рада, самом чињеницом правноснажности решења о рехабилитацији наступају одређене правне последице.

Наиме, *ЗРех11* дајући законски појам рехабилитације у члану 3, истовремено предвиђа и као њено основно дејство **ујврђивање ништавости, односно нејуноважности аката и радњи** којима су одређена лица лишена живота, слободе или других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога.

Чињеница утврђивања ништавости одређене одлуке, односно како законодавац наводи, акта или радње, по себи подразумева да се она сматра правно непостојећом. Према оваквој одлуци, односно одређеној радњи која није била заснована на одлуци неког државног органа, правни систем се односи као да она никада није постојала. Према нашем схватању то би морало да значи да се у свим ситуацијама, у којима је ова одлука, односно чињеница представљала основ одређених њених правних последица, има сматрати, да те одлуке није било. На овај начин, сви односи који су настали на темељу осуде, која је оглашена ништавом, вратили би се у пређашње стање.

Међутим, у даљем размишљању о могућности оваквих, назовимо их непосредних дејстава одлуке о рехабилитацији, наилазимо и на прве проблеме. Претходно изнети закључак о *restitutio in integrum* ограничен је каснијим променама у правним односима уколико су у њих укључена права трећих лица. Међутим, чак и када то није случај, просто уклањање одлуке из правног система и враћање у стање од пре готово седамдесет година често је немогуће.⁷³¹ Осим тога,

⁷³¹ Замислимо ситуацију да је на основу кривичне пресуде, која је рехабилитацијом поништена, дошло до преноса својине на једној парцели земљишта и на једној, јединственим жигом означеној златној полузи, са осуђеног лица на државу. Узмимо да обе ове ствари, и непокретност и покретна ствар, и данас постоје у истом физичком облику и од дана одузимања се непрекидно налазе у државној својини, без икаквог додира са правима трећих лица. Нама се чини, да би у том случају **проситим њоништавањем одлуке о осуди морало доћи до њвраћања својине ранијем власнику**. Па ипак, *ЗРех11* ово оставља за решавање у складу са одредбама закона о реституцији. Ми ипак мислимо, да би логика враћања конфисковане имовине, када то не вређа права трећих лица, морала да следи логику: **осуда ► казна конфискације ► њоништена осуда ► њоништена казна конфискације**. Или овако: **кривична одговорност ► имовина се конфискује ► одлука о кривичној одговорности њоништена ► имовина се враћа**. Као што смо истакли, ово би важило само када се тиме не би дирало у права трећих лица. **Враћање конфисковане имовине, бијно је друшачије ов враћања имовине која је одузета применом њройиса о национализацији, аирарној реформи, експропријацији и др**. Ову анализу, којом смо се у нашем професионалном ангажману бавили у значајној мери, и која је између осталог значајно утицала на нас да продубимо своје научно

сам ЗРех11 питања враћања одузете имовине оставља на решавање прописима о реституцији, чијом парцијалном анализом у смислу правних последица рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, ћемо се позабавити нешто касније.

Чини нам се да у анализи правних последица решења о специјалној рехабилитацији не треба прескочити део одредбе члана 2 ЗРех11 који, као што смо раније поменули, а чиме ћемо се детаљније позабавити нешто касније, одређује круг лица која се **не могу се рехабилитовати и немају право на враћање одузете имовине**. Нама се чини да и ова норма на одређени начин одређује поље деловања правних последица специјалне рехабилитације.

Наиме, овом одредбом опредељено је дејство одбијајућег решења донетог у погледу захтева за специјалну рехабилитацију. У наведеном смислу, јасно је да лице, чији је захтев за рехабилитацију одбијен, никако не може стећи ниједно од права која закон предвиђа за рехабилитована лица. Овом одредбом, којом забрањује рехабилитацију лица која су као припадници окупационих снага или квислиншких формација учествовали у извршењу ратних злочина, ЗРех11 иде и корак даље. У случају постојања наведених, могли бисмо рећи својеврсних законских, или разлога за обавезно одбијање захтева, закон експлицитно предвиђа и правну последицу оваквог решења. Наиме, ова лица не само што не могу бити рехабилитована, већ немају ни право на враћање одузете имовине. Веома је битно напоменути да се ово протеже на таксативно набројане случајеве одбијања захтева, али не и на сва одбијајућа решења која могу бити донета и из многих других разлога.

Занимљива за анализу правних последица специјалне рехабилитације може бити и одредба става 2 члана 4 ЗРех11 која предвиђа да у случају законске рехабилитације суд доноси одлуку **којом утврђује да је лице рехабилитовано по сили закона**, а у случају судске рехабилитације **суд ја својом одлуком рехабилитије**.

Из наведене одредбе, као што смо анализирали у делу у коме смо се бавили самим решењем о рехабилитацији, закључујемо да је код законске рехабилитације решење **декларативној**, док је код судске **констативној** карактера. У погледу правних дејстава ове две различите врсте усвајајућих решења о рехабилитацији, важи све што се иначе у теорији везује за наведене врсте одлука.

Такође, анализирајући само решење о рехабилитацији без посебних права која из њега произилазе, осврнућемо се и на различите формулације којима се законодавац користи у зависности од тога да ли се ради случајевима рехабилитације када је повреда права извршена судском или административном одлуком, односно без ње.

интересовање за специјалну рехабилитацију, овде остављамо у напомени, будући да не спада у најужи предмет овог рада.

Тако се, у члану 17 став 1 наводи да када је повреда права извршена без судске или административне одлуке, суд ће у решењу којим се усваја захтев за законску рехабилитацију *утврђивати да је извршена повреда права лица*, као и да су *без дејства одговарајуће правне последице те повреде*. Из аспекта дејстава решења о рехабилитацији у овом случају, успоставља се необорива правна претпоставка да је повреда права рехабилитованог лица извршена и више није дозвољено утврђивати другачије. Поставља се питање колико је широко правно дејство овакве одлуке. Да ли би се у неким другим, евентуалним, нерехабилитационим поступцима, у којима ова чињеница представља само претходно питање, одвојено од предмета тог поступка, уопште могло доказивати супротно и, за потребе тог поступка, утврђивати да повреда уопште није наступила, или да је наступила на другачији начин, односно у мањој или већој мери.

Независно од изнетог закључка, на овај начин показује се још један аспект којим се проблематизује ванпарнични карактер поступка за специјалну рехабилитацију. Када би се одлучивање о специјалној рехабилитацији спроводило по правилима неког посебног кривичног поступка, разуме се само у случајевима када је и сама одлука која се поништава била кривичног карактера, тада бисмо се могли држати општеприхваћеног правила о обавезности кривичних одлука у грађанским стварима. У том случају, би одлука о рехабилитацији обавезивала друге поступајуће органе у погледу чињенице да је повреда права рехабилитованог лица извршена и другачије се не би могло доказивати. У погледу појединих аспеката те повреде, у смислу њеног интензитета или одређених специфичних питања која не дирају у њено постојање, могло би се касније расправљати у тим посебним поступцима.⁷³²

Када је повреда права рехабилитованог лица извршена судском или административном одлуком, *суд утврђује да је одлука која је била донета прошле рехабилитованој лица ништава од њеној доношења, као и да су ништаве њене правне последице*.⁷³³ У зависности од тога да ли се ради о случају законске или судске рехабилитације лица коме су права повређена одлуком, решењем се, у *случају рехабилитације по сили закона, одлука увек поништава у целини*, односно уколико се *ради о судској рехабилитацији, тада постоји могућност да се одлука поништи у целини, али и делимично*, у погледу једног од дела за које је лице било осуђено или само у погледу казне.

⁷³² Вид. чл. 13 Закона о парничном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. [72/2011](#), [49/2013](#) - одлука УС, [74/2013](#) - одлука УС и [55/2014](#).

⁷³³ Управо укидање пресуде којом су повређена права раније осуђеног, сада рехабилитованог лица, сматра се у упореноправној пракси једним од најзначајнијих механизма [специјалне] рехабилитације жртава повреда људских права од стране правосудног система; тако Commission On Human Rights, *Study concerning the right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms*, Final report submitted by Mr. Theo van Boven, Special Rapporteur, [E/CN.4/Sub.2/1993/8](#), p. 46, par. 112.

У ставу 5 члана 17 *ЗРех11* предвиђено је да се рехабилитовано лице сматра **неосуђиваним** у делу у којем је усвојен његов захтев за рехабилитацију, а време трајања извршене казне сматра се **неојправданим лишењем слободе**.

У оба наведена случаја, у случају поништавања одлуке која је била донета против рехабилитованог лица, *ЗРех11* не **јомиње брисање нијии јонишћавање ујиса осуде из казнене евиденције**. Из раније анализираних одредаба којима се у нашем правном систему регулише институт редовне рехабилитације основано осуђених лица која су се након издржане или на други начин угашене казне поправила, видљиво је да је управо брисање одлуке из казнене евиденције једно од њених дејстава. Истовремено брисање осуде из казнене евиденције, уз додатно осигурање да се подаци о брисаној осуди никоме не могу дати представља и основни предуслов за успостављање фикције неосуђиваности и успостављање статуса пуноправног грађанина. Имајући у виду да се код редовне рехабилитације овакав статус успоставља правном претпоставком коју није могуће доводити у питање, питање уклањања уписа раније осуде из казнене евиденције још више добија на значају код специјалне рехабилитације код које се осуда заиста поништава од тренутка њеног доношења и без икакве фикције се успоставља претходно стање неосуђиваности рехабилитованог лица раније осуђеног из политичких или идеолошких разлога.

Наиме, као што смо и раније у раду истицали, једна од разлика између редовне и ванредне рехабилитације у ужем смислу, а како се нама чини тим пре и специјалне као једне врсте ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица у ширем смислу, огледа се управо у њеним дејствима у погледу начина уклањања уписа раније осуде из казнене евиденције. Наиме, као што смо то већ поменули, приметна је разлика у дејствима редовне и ванредне рехабилитације у односу на податке о осуди у казненој евиденцији.

Иако се можда на први поглед може учинити сличним, већ језички посматрано, уочава се суштинска разлика између **брисања осуде** која наступа као последица редовне рехабилитације основано осуђеног лица, и **јонишћенења ујиса** неосноване осуде у казненој евиденцији, до које долази код ванредне рехабилитације у ужем смислу. Како истиче професорица *Бркић*, „**јонишћенења ујиса** има другачији призвук, значење и тежину од речи **брисање осуде**“.⁷³⁴ Овакав различит приступ, последица је заправо чињенице да се у случајевима редовне рехабилитације сама осуда не поништава, већ заправо остаје на снази, док се само упис осуде у казнену евиденцију брише. Са друге стране, у случајевима ванредне рехабилитације у ужем смислу, сама осуда се као неоснована поништава, па није довољно да се њен упис у казнену евиденцију само брише, већ се поништава, односно уклања се из казнене евиденције као да никада није ни постојао. Чињеница да *ЗРех11*, као ни његов претходник из 2006. године не предвиђају уклањање

⁷³⁴ Бркић (2008), 193.

поништење осуде из казнене евиденције, представља пропуст законодавца који се не би могао означити као сасвим небитан.⁷³⁵

На основу свих изнетих разлога, решење о специјалној рехабилитацији морало би имати дејства у односу на упис осуде у казненој евиденцији.⁷³⁶ Како нам се чини, најпримереније би било ове одредбе формулисати по угледу на одредбе којима ЗКП код ванредне рехабилитације регулише питања поништаја уписа неосноване осуде, па би тако *de lege ferenda* ове одредбе могле да гласе:

„Суд по службеној дужности доноси решење којим се поништава упис осуде на коју се односи решење о рехабилитацији у казненој евиденцији и доставља га органу надлежном за вођење казнене евиденције.

Подаци о поништаном упису осуде рехабилитованог лица не смеју се ником давати.“

Наиме, као што смо поменули, решењем којим се усваја захтев за специјалну рехабилитацију, утврђује се да је одлука која је била донета против рехабилитованог лица, у целини или делимично, ништава од њеног доношења, као и да су ништаве њене правне последице. Такође, ЗРех11 у члану 17 став 5 истиче да се рехабилитовано лице, у делу у коме је усвојен његов захтев за рехабилитацију, **сматра неосуђиваним.**

Оваква формулација нашег законодавца вуче корене из одредбе става 1 члана 97 КЗ, која одређује општи појам редовне рехабилитације. Наиме, предвиђено је да се [редовном] рехабилитацијом брише осуда и престају све њене правне последице, а осуђени се сматра неосуђиваним. У домену редовне рехабилитације, оваква одредба има смисла. Као што смо рекли, у случају редовне рехабилитације не дира се у постојање осуде, већ се након протекла законом предвиђеног времена од гашења казне у коме је осуђени показао да се поправио⁷³⁷ успоставља правна фикција неосуђиваности. У том случају ово се и може постићи само успостављањем наведене фикције, јер осуда ни на који начин није доведена у питање.

⁷³⁵ Пре свега, значајно је одредити да наведена примедба има смисла у односу на лица која су из политичких или идеолошких разлога, пре свега кривично осуђена па отуда и уписана у одговарајуће казнене евиденције које су постојале у време осуде. Надаље, имајући у виду корпус лица која су осуђивана прекршајно, питање евиденција учинилаца прекршаја, те брисања из њих такође је од значаја. Напоследку, у случајевима лишавања права без одлуке, односно одлукама које нису казног карактера у смислу чисте конфискације имовине и сл. питања у вези са казним евиденцијама немају никакав значај.

⁷³⁶ О значају брисања поништене политичке осуде из казнене евиденције вид. Christiane Wilke, "Recognizing Victimhood: Politics and Narratives of Rehabilitation in Germany", *Journal of Human Rights*, Routledge, Taylor & Francis Group, 6/2007, 488

⁷³⁷ Jakovljević (1982), 178.

Законодавац потпуно погрешно изједначава дејства специјалне, са дејствима редовне рехабилитације, у смислу успостављања фикције неосуђиваности. Наиме, ово не само да је погрешно, већ је практично немогуће. У случајевима специјалне рехабилитације, како сам *ЗРех11* наводи у истом члану и на другим местима, одлука којом је лице осуђено се *нишљава*. На тај начин, престају да постоје све правне последице такве осуде. У наведеном смислу, лице које је рехабилитовано, у складу са прописима о специјалној рехабилитацији, није могуће „сматрати неосуђиваним“, јер би то наводило на закључак да је оно осуђивано, али да ми сматрамо другачије. Његова осуда је поништена и ово лице је неосуђивано.

Надаље, наведена одредба предвиђа да се то може сматрати само у делу у коме је његов захтев за рехабилитацију усвојен. Имајући у виду анализирану могућност, коју смо означили као *неправу делимичну рехабилитацију*, којом се захтев за рехабилитацију може делимично усвојити *само у погледу врсте или висине изречене казне*, лице се уопште не може сматрати неосуђиваним. У погледу ситуације делимичног усвајања захтева за рехабилитацију, неосуђиваност рехабилитанта би била могућа само у случају тзв. праве делимичне рехабилитације, када се захтев усваја само у погледу неког од кажњивих дела.⁷³⁸

Иако се на први поглед може учинити веома сличном постојећој формулацији, сматрамо да би одредба става 5 члана 17 требала да гласи:

„Смањра се да рехабилитовано лице никада није било осуђивано за кажњиво дело у погледу којег је усвојен његов захтев за рехабилитацију, а време извршења казне смањра се неоправданим лишењем слободe.“

Иако се изнете примедбе могу учинити само претераним и непотребним језичким чистунством, управо ова одредба добро осликава у којој мери законодавац није разумео суштину института специјалне рехабилитације осуђених из политичких или идеолошких разлога. Осим што преузима формулацију о фикцији неосуђиваности, из домена редовне рехабилитације преузета је и подела на законску и судску рехабилитацију, иако је ова подела донекле уподобљена духу специјалне рехабилитације.

Такође, у случајевима судске рехабилитације када се одлука која је била донета против рехабилитованог лица поништава делимично, законодавац је учинио мањи пропуст који се међутим решава без већих потешкоћа. Наиме, законодавац предвиђа да у овом случају суд, осим што утврђује да је *одлука делимично нишљава* од њеног доношења, утврђује и да су *нишљаве њене правне последице*. Па ипак, иако законодавац пропушта да то експлицитно напомене, јасно је да у случају да се

⁷³⁸ Из наведеног разлога, код *неправе делимичне* специјалне рехабилитације у погледу врсте или висине казне, као што смо раније истакли, сматрамо да не би требала да постоји могућност да се у ванпарничном поступку ранија кривична осуда ванредно мења у делу казне. У наведеном смислу, нисмо формулисали предлог о евентуалној допуни норми у погледу измене података садржаних у казненој евиденцији, по угледу на члан 102 став 1 КЗ

одлука делимично поништава и правне последице само делимично могу бити ништаве, односно да могу бити ништаве само оне правне последице које су произишле из осуде у делу у коме је она поништена.

Једно од могућих дејстава решења о рехабилитацији јесте и право рехабилитованог лица, односно подносиоца захтева да се у Службеном гласнику Републике Србије објави име и подаци о рехабилитованом лицу. Наиме, публикавање решења о рехабилитацији, за разлику од критикованог решења које је предвиђао *ЗРех06*, сада је само једно од могућих дејстава, које ће наступити само ако рехабилитовано лице, односно подносилац захтева тако жели. Основ за објављивање налази се у члану 19 *ЗРех11* који предвиђа да министарство надлежно за послове правосуђа објављује имена и податке о рехабилитованим лицима у Службеном гласнику Републике Србије на захтев лица из члана 7 овог закона, најмање једном у три месеца.

Пре него што пређемо на анализу појединих права рехабилитованих лица, значајно је напоменути да *ЗРех11* у члану 21 посебно регулише права других лица. Кругом лица која могу стећи поједина права на основу решења о рехабилитацији позабавићемо се у анализи сваког од посебних права.

У анализи стварних дејстава рехабилитације неопходно је да у обзир узмемо чињеницу протеча изузетно дугог временског периода од осуде до рехабилитације, па је тако само 6,3 % живо дочекало да поднесе захтева за сопствену рехабилитацију. Управо у том смислу, свестан да само поништавање одлуке и њено уклањање из правног система ни у ком случају није довољно, као и да су бројне повреде учињене без било какве одлуке, *ЗРех11* описује правне последице рехабилитације као мере уклањања и ублажавања последица ништавих, односно непуноважних аката и радњи из претходног става, и набраја укупно пет мера, односно посебних права рехабилитованог лица:

- *посебан пензијски стаж,*
- *месечну новчану накнаду (посебан додатак),*
- *здравствену заштиту и друга права из здравствене осигурања,*
- *враћање конфисковане имовине односно обешчешћење за имовину,*
- *рехабилитационо обешчешћење.*

4.2.8.1. Пензијски стаж

Одредба о признавању посебног права на пензиони стаж из времена у коме је лице трпело правне последице осуде која је била политички или идеолошки мотивисана, релативно је честа у упоредном праву. Наиме, често се у односу на лица која су била жртве репресије предвиђају решења које им за период лишавања слободе признају одређени пензијски стаж, као да су за ово време радили. Имајући у виду да се ова осуда из политичких или идеолошких разлога, поништава специјалном рехабилитацијом, законодавци прибегавају да време проведено на издржавању казне признају најчешће у форми бенефицираног стажа, са одређеним степеном увећања његовог фактичког трајања. Оно што се разликује јесте, пре свега коефицијент увећања, али и карактер овог стажа, у смислу да ли се у светлу прописа о пензионом и инвалидском осигурању посматра као *редовни* или *посебни* стаж. Овде је битно напоменути разлику између ове две врсте стажа.

Посебан стаж, поред стажа осигурања, представља елемент пензијског стажа. И док се стаж осигурања везује за време проведено на раду и у осигурању⁷³⁹, посебан стаж тиче се времена проведеног ван рада и осигурања и то због околности које су од нарочитог значаја за друштво, те се с тога и то време урачунава у пензијски стаж. Како се на оба елемента пензијског стажа примењују и важећи и ранији прописи из области пензијског и инвалидског осигурања,⁷⁴⁰ можемо уочити две групе околности од нарочитог друштвеног значаја које воде ка посебном стажу.

Оно што је на овом месту битно истаћи, то је да посебан стаж неће увек утицати на услове за остваривање појединих права из сфере социјалног осигурања и на њихов обим. То ће бити случај само када је као критеријум за остваривање неког права или за одређивање обима тог права предвиђен пензијски стаж, чији је интегрални део и посебан стаж.⁷⁴¹

С једне стране, посматрајући важећи Закон о пензијском и инвалидском осигурању (у даљем тексту: *ЗПИО*)⁷⁴², уочавамо да је тај посебни друштвени интерес садржан кроз једну меру пронаталитетне политике. Наиме, сходно члану 60 *ЗПИО*, осигуранику – жени која је родила једно дете урачунава се у посебни стаж време у трајању од 6 месеци; жени која је родила двоје деце време које се урачунава у посебни стаж износи једну годину, а жени која је родила троје и више деце у посебни стаж урачунава се период од две године.

С друге стране, урачунавање посебног стажа познавали су ранији прописи о војсци, због учешћа у реализацији војних циљева или циљева државне

⁷³⁹ Предраг Јовановић, *Радно право*, Правни факултет у Новом Саду, 2015, 475.

⁷⁴⁰ Ово у циљу обезбеђивања континуитета осигурања, јер пензијски стаж јесте изузетно дуг период унутар којег неминовно долази до промене прописа који уређују ову област; вид.чл. 222 *ЗПИО*.

⁷⁴¹ Вид. Јовановић (2015), 479.

⁷⁴² *Сл. гласник РС*, бр. [34/2003](#), [64/2004](#) - одлука УСРС, [84/2004](#) - др. закон, [85/2005](#), [101/2005](#) - др. закон, [63/2006](#) - одлука УСРС, [5/2009](#), [107/2009](#), [101/2010](#), [93/2012](#), [62/2013](#), [108/2013](#), [75/2014](#) и [142/2014](#).

безбедности, лицима која су одређено време провели у војним акцијама или заробљеништву, у посебни стаж урачунава се управо тај период и то у двоструком трајању. Такође, из истих разлога, време проведено на медицинској рехабилитацији због болести и повреда задобијених у војним акцијама и заробљеништву, исто се урачунава у пензијски стаж, али у једноструком трајању.⁷⁴³

Према решењу предвиђеном у члану 22 *ЗРех11*, рехабилитованом лицу се време лишења слободе признаје се као посебан пензијски стаж у двоструком трајању. Па ипак, *ЗРех11* у правима рехабилитованог лица иде и корак даље. У том смислу, шири се круг права рехабилитованог лица. Наиме, њему се, осим времена проведеног на издржавању казне, односно времена у коме је био лишен слободе, у посебни пензијски стаж признаје и време незапослености по престанку лишења слободе, у фактичком трајању, што значи да му се признаје онолико стажа колико времена је био незапослен.

Међутим, ово право на посебан стаж за време незапослености по престанку лишења слободе није безусловно. Оно је пре свега, сасвим логично условљено постојањем узрочне везе између лишавања слободе и незапослености у смислу да се захтева да је незапосленост наступила због повреде права и слобода у смислу овог закона. Осим тога, ово право је временски ограничено у следећем смислу. Као посебан пензијски стаж у ефективном трајању, колико је по престанку лишења слободе трајала незапосленост, може се признати период од најдуже две године (чл. 22 ст. 2). Ово решење, да се у пензијски стаж осим самог времена проведеног на издржавању казне, односно друге мере засноване на осуди или чак и без правног основа, призна одређено време незапослености након осуде, сусрећемо и у упоредном праву. На овај начин, законодавац у доношењу прописа о специјалној рехабилитацији показује свест о тешкоћама са којима се сусретало лице осуђено из политичких или идеолошких разлога, како у погледу формалних правних последица осуде, често и већих последица неформалне стигматизације друштва. У погледу надлежности за одлучивање по захтеву рехабилитованог лица за признавање права на пензијски стаж, али видећемо нешто касније и месечну новчану накнаду, стварно је надлежан Републички фонд за пензијско и инвалидском осигурање.⁷⁴⁴

4.2.8.2. Месечна новчана накнада (посебан додатак)

Једно од права које *ЗРех11* признаје рехабилитованом лицу, а директно је везано за признавање права на посебан стаж, јесте и право на месечну новчану накнаду, коју законодавац другачије назива и *посебан додатак*.

⁷⁴³ Више о пензијском стажу код: Јовановић (2015), 475-479.

⁷⁴⁴ Вид. Зоран Рељић, „Сентенца из пресуде Управног суда И 12 У. 16930/13 од 23.05.2014. године“, *Билтен Управног суда*, 4/2014, Intermex, Београд, 2014.

Наиме, чланом 23 *ЗРех11* предвиђа се да рехабилитованом лицу, коме је признат посебан стаж из члана 22 овог закона, у трајању од најмање осам година, припада и право на месечну новчану накнаду (посебан додатак), у висини од 50% од просечне месечне плате у Републици Србији у претходној години. Обрачун, усклађивање и исплату посебног додатка врши Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање. Средства за исплату посебног додатка обезбеђују се у буџету Републике Србије.

4.2.8.3. Здравствена заштита и здравствено осигурање

Као што можемо видети, *ЗРех11* је посветио доста пажње обезбеђивању посебних могућности да рехабилитовано лице оствари основна, али као што смо видели и одређена додатна права из домена пензионог и инвалидског осигурања. Корак даље, у веома сродној области, *ЗРех11* предвиђа и могућност да рехабилитовано лице оствари и право на здравствену заштиту и здравствено осигурање.

Тако је чланом 24 *ЗРех11* предвиђено да рехабилитовано лице и лице из члана 7 тачка 5 овог закона, о чијем статусу смо расправљали раније, уколико није здравствено осигурано, има право на здравствену заштиту и друга права из здравственог осигурања као осигураник, у складу са законом којим се уређује здравствено осигурање.⁷⁴⁵

Као и у претходном члану, и овде се предвиђа да се средства за здравствену заштиту и здравствено осигурање лица рехабилитованих у складу са овим законом, обезбеђују у буџету Републике Србије.

Ипак, овде морамо да се запитамо колика је, заправо, практична димензија члана 24 *ЗРех11*, пре свега јер се њиме, као што смо видели, обезбеђује здравствено осигурање рехабилитованим лицима и њиховој деци, *уколико нису здравствено осигурани по неком другом основу*. Управо с тим у вези, посматрајући члан 16 Закона о здравственом осигурању⁷⁴⁶ јасно је да здравствено осигурање покрива само одређен круг лица – осигуранике, као лица која су изворно осигурана по неком свом личном статусу или својству, и чланове њихових породица.

Но, када анализирамо ко се све, сходно Закону о здравственом осигурању, сматра осигураником, уочавамо да је заправо веома узак круг лица која не уживају права из сфере здравственог осигурања. У прилог оваквом закључку воде чланови 17 и 22 овог закона којима се одређује ко све има статус осигураника, те је заиста тешко и замислити ситуацију да се неко лице нађе ван овог опсега, а тај посао још

⁷⁴⁵ Закон о здравственом осигурању, *Сл. гласник РС*, бр. [107/2005](#), [109/2005](#) - испр., [57/2011](#), [110/2012](#) - одлука УС, [119/2012](#), [99/2014](#), [123/2014](#), [126/2014](#) - одлука УС, [106/2015](#) и [10/2016](#) - др. закон; у важећој пречишћеној верзији доступан на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html, 15.3.2017.

⁷⁴⁶ *Сл. гласник РС*, бр. [107/2005](#), [109/2005](#) - испр., [57/2011](#), [110/2012](#) - одлука УС, [119/2012](#), [99/2014](#), [123/2014](#), [126/2014](#) - одлука УС, [106/2015](#) и [10/2016](#) - др. закон

је тежи када се узме у обзир да здравствено осигурање уживају и чланови породица осигураника.⁷⁴⁷ Овако широко постављен круг лица која уживају право на здравствено осигурање само је део генералног приступа праву на заштиту здравља као једном од основних социјално - економских права,⁷⁴⁸ који уважава и наш законодавац.⁷⁴⁹

Имајући у виду све претходно наведено, поставља се питање шта је била интенција писаца *ЗРех11* у вези са чланом 24 и у којим ситуацијама ће тај члан наћи свој правни живот.

4.2.8.4. *Право на враћање конфисковане имовине, односно обештећење за конфисковану имовину*

Имајући у виду да се *ЗРех11* ослања на одузимање имовине на основу прописа из члана 2 *ЗВоиО*, ми смо из укупног списка од четрдесет и једног прописа издвојили оне тачке које би могли бити у ужој вези са нашим кривично-материјалним предметом овог истраживања.⁷⁵⁰ Ради лакшег сналажења у набрајању смо оставили бројеве тачака које ове набројани прописи носе у *ЗВоиО*.⁷⁵¹

⁷⁴⁷ Чак се и незапослена лица сматрају осигураницима сходно чл. 22 ст. 1 тачка 9) Закона о здравственом осигурању.

⁷⁴⁸ О праву на заштиту здравља као основном социјално-економском праву у међународним правним изворима више код: Сенад Јашаревић, Социјално право, Правни факултет у Новом Саду, 2010, 108-112

⁷⁴⁹ Тако, услови који се везују за стаж осигурања, а тичу се остваривања права из здравственог осигурања, најмање су захтевни у односу на услове за остваривање права из свих осталих грана социјалног осигурања. Упореди: члан 32 Закона о здравственом осигурању, члан 66 Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености, *Сл. гласник РС*, бр. [36/2009](#), [88/2010](#), [38/2015](#); и чланове 19, 19б, 25, 26 и 27 Закона о пензијском и инвалидском осигурању, *Сл. гласник РС*, бр. [34/2003](#), [64/2004](#) - одлука УСРС, [84/2004](#) - др. закон, [85/2005](#), [101/2005](#) - др. закон, [63/2006](#) - одлука УСРС, [5/2009](#), [107/2009](#), [101/2010](#), [93/2012](#), [62/2013](#), [108/2013](#), [75/2014](#), [142/2014](#).

⁷⁵⁰ Остали прописи подразумевају одузимање имовине на основама аграрне реформе, колонизације, национализације, арондације, експропријације, као и формирања задруга односно уређивања коришћења пољопривредног и грађевинског земљишта и других мера депропријације заснованих на успостављању тада новог система административно-планске привреде, које у смислу основног предмета овог рада не представљају предмет нашег ужег интересовања.

⁷⁵¹ У том смислу, право на враћање имовине може се остварити за имовину одузету применом следећих прописа:

- 1) Одлука о прелазу у државну својину непријатељске имовине, о државној управи над имовином неприсутних лица и о секвестру над имовином коју су окупаторске власти присилно отуђиле (*Сл. лист ДФЈ*, бр. [2/45](#));
- 5) Одлука о установи суда за суђење злочина и преступа против српске националне части (*Сл. гласник НРС*, бр. [1/45](#));
- 6) Одлука о суду за суђење злочина и преступа против српске националне части (*Сл. гласник НРС*, бр. [3/45](#));
- 7) Закон о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже (*Сл. лист ДФЈ*, [26/45](#));
- 8) Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора (*Сл. лист ДФЈ*, бр. [36/45](#) и *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [56/46](#));
- 10) и 11) Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације (*Сл. лист ДФЈ*, бр. [40/45](#) и *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [61/46](#) и [74/46](#));

Осим члана 25 који ЗРех11 нарочито посвећује праву на враћање конфисковане имовине, односно обештећењу за конфисковану имовину јесте, за анализу права на повраћај имовине, као једног од права које представља правну последицу рехабилитације, од, можда и пресудног значаја је и одредба члана 6 став 1 ЗВоиО. Ова одредба, која каже да се одредбе овог закона примењују се и на имовину која је конфискована после 9. марта 1945. године, под условом да је бивши власник рехабилитован до дана ступања на снагу овог закона, или буде рехабилитован на основу захтева за рехабилитацију из члана 42 став 6 овог закона. Наведени члан, на који упућује цитирана норма предвиђа да је ради остваривања права на враћање одузете имовине и обештећење, лице чија је имовина конфискована у обавези да уз захтев приложи и правноснажну судску одлуку о рехабилитацији, односно доказ да је поднело захтев за рехабилитацију.

Да бисмо до краја разјаснили ову правну ситуацију, морамо се накратко осврнути и на поменуте одредбе закона о реституцији, тачније одредбу члана 5 став 3 тачка 3 ЗВоиО. Наиме, у овом пропису се наводи да „право на враћање имовине или обештећење нема, између осталих, лице које је **било припадник окупационих снага** које су деловале на територији Републике Србије, за време Другог светског рата, као ни његови наследници.”⁷⁵² Закон о реституцији представља пропис, који је својеврстан *lex specialis* у односу на велики број других прописа другачије

-
- 12)и13) Закон о одузимању ратне добити стечене за време непријатељске окупације (Сл. лист ДФЈ, бр. [36/45](#) и Сл. лист ФНРЈ, бр. [52/46](#));
- 14) Закон о држављанству ДФЈ (Сл. лист ДФЈ, бр. [64/45](#));
- 15) Закон о држављанству ФНРЈ (Сл. лист ФНРЈ, бр. [54/46](#) и [105/48](#));
- 16) Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске, који неће да се врате у отаџбину и припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство (Сл. лист ДФЈ, бр. [64/45](#) и Сл. лист ФНРЈ, бр. [86/46](#));
- 17) Закон о кривичним делима против народа и државе (Сл. лист ДФЈ, бр. [66/45](#) и Сл. лист ФНРЈ, бр. [59/46](#), [106/47](#) и [110/47](#));
- 18) Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже (Сл. лист ФНРЈ, бр. [56/46](#) и [74/46](#));
- 19) Закон о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином одсутних лица (Сл. лист ФНРЈ, бр. [63/46](#) и [74/46](#));
- 20)и21) Закон о поступању са имовином коју су власници морали напустити у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача (Сл. лист ДФЈ, бр. [36/45](#) и Сл. лист ФНРЈ, бр. [64/46](#));
- 31) Кривични законик (Сл. лист ФНРЈ, бр. [13/51](#));
- 32) Закон о извршењу казни, мера безбедности и васпитно-поправних мера (Сл. лист ФНРЈ, бр. [47/51](#));
- 41) Указ Председништва Президијума Народне скупштине ФНРЈ, У. бр. 392 од 8. марта 1947. године (Сл. лист ФНРЈ, бр. [64/47](#)).

⁷⁵² У примени ове одредбе наишли смо на случајеве у којима је лице за време рата било припадник окупационих снага, међутим никада није утврђена његова одговорност за извршење односно учествовање у извршењу ратних злочина. Имовина му последично није била одузета казном конфискације, већ на основу прописа о аграрној реформи. Иако у случају када имовина није одузета као последица конфискације, рехабилитација није неопходна, евентуално сазнање Агенције за реституцију да је лице било припадник окупационих снага онемогућило би права на реституцију овог лица.

регулишући њихова основна питања у области реституције⁷⁵³, ипак представља основни закон којим се уређује област враћања одузете имовине и обештећења у односу на физичка лица.

У наведеном смислу, наведена одредба члана 2 став 1 *ЗРех11* предвиђа да право на враћање имовине немају лица која су били припадници окупационих или квислиншких формација, уз кумулативно испуњење услова да су извршили, односно учествовали у извршењу ратних злочина. Са друге стране, као што смо видели закон о реституцији не захтева учествовање у извршењу ратних злочина, већ је као разлог због ког лице нема право на враћање имовине и обештећење, довољна само чињеница да је лице припадало окупационим снагама.

Оваква ситуација не би смела бити блиска основној законодавној логици, али ипак постоји у нашем правном систему. На овај начин, у одређеним ситуацијама ово би могло поступајуће органе, и саме адресате ових норми довести у апсурдне ситуације. Наиме, закон о рехабилитацији ни у ком случају не би могао бити рестриктивнији у постављању услова за враћање одузете имовине од матичног закона о враћању имовине. Имајући у виду временску подударност рада на ова два законска текста, од којих је *ЗВоиО* ступио на правну снагу почетком октобра, а *ЗРех11* средином децембра исте, 2011. године, овде је на видело изашла фрагментарност и недовољна усаглашеност у раду радних група које су припремале коначне нацрте ових законских текстова. Наиме, како нам се чини, овде се пошло од премисе да припадници окупаторских снага не би требало да имају право на повраћај одузете имовине, што је као такав услов и фиксирано у закону о реституцији, да би каснијим „прецизирањем“ у радном тексту нацрта *ЗРех11*, остварен благонаклонији став према коме не би требало свим припадницима окупационих снага одузети право на рехабилитацију по основу саме припадности овим формацијама, што се потом протегло и на питање права на враћање одузете имовине.⁷⁵⁴

Из колизије наведених одредаба може се доћи у ситуацију да, уколико би у поступку рехабилитације било утврђено да је лице било припадник квислиншких или неких других снага, осим оних које су се сматрале окупационим, и да је извршио ратни злочин, ово не би било препрека за враћање његове имовине, у складу са наведеном одредбом закона о реституцији.

⁷⁵³ Међу којима су нпр. *Закон о пољопривредном земљишту* и *Закон о облигационим односима* у погледу својинских односа и односа закупа пољопривредног земљишта, те рецимо и *Закон о ојштем ујравном постојуку*, који ће се сходно примењивати и у поступцима реституције када *ЗВоиО* одређено питање не регулише другачије.

⁷⁵⁴ У истраживању смо дошли у посед припремних материјала радне групе за израду нацрта закона о рехабилитацији који ће бити усвојен 2011. године. У наведеном смислу уочљива је индиректна тенденција благонаклоности према припадницима окупационих односно квислиншких снага, у смислу њихове наводне присилне мобилизације. Отуда је у законски текст унето да припадност овим формацијама не спречава по себи специјалну рехабилитацију ових лица, уколико нису на неки од наведених начина учествовали у извршењу ратних злочина.

Међутим, иако евидентно пуким случајем, ипак постоји брана која би спречила да у већем броју случајева дође до враћања одузете имовине ратним злочинцима. Наиме, у текст члана 6 *ЗВоиО* уткан је примарни услов да лице мора бити рехабилитовано. Тако, не може бити рехабилитовано лице које је било припадник квислиншких или других снага, осим окупационих, у којима је учествовао у извршењу ратног злочина, што закон о реституцији испушта из свог текста. На овај начин, иако су прописи о специјалној рехабилитацији и реституцији неусклађени, спречена је апсурдна могућност да ратним злочинцима који нису били припадници окупационих, већ других формација, и евентуално чак учествовали у извршењу ратних злочина, буде враћена имовина одузета практично као последица споредне кривичне санкције конфискације имовине изречене најчешће управо као последице одлуке о учествовању у ратним злочинима.⁷⁵⁵

На основу изнете могућности за проналажење решења у наведеним одредбама релевантних прописа, остаје само једна, ипак мање проблематична могућност да се имовина врати лицу које је било припадник квислиншких формација, уколико није учествовало у извршењу ратних злочина. Оваква, иако можда не најпожељнија ситуација, могућа је јер лице које је припадало некој квислиншкој формацији, ако није учествовало у извршењу ратних злочина, може бити рехабилитовано, а закон о реституцији онемогућава враћање имовине само припадницима окупационих снага, али не и квислиншких формација.

4.2.8.5. *Право на рехабилитационо обештећење*

Осим описаних посебних права која лице које је било осуђено из политичких или идеолошких разлога, под осталим законом предвиђеним условима, *ЗРех11* предвиђа и последње у низу, право на рехабилитационо обештећење. Посматрајући упоредноправну анализу корпуса права која лице стиче рехабилитацијом, коју ми називамо специјалном, новчана обештећења у практично свим правним системима представљају једно од основних права гарантованих овим прописима. Након краћег излагања одредаба *ЗРех11* које регулишу ово право, упоредићемо у основним цртама услове за његово остваривање са условима и начином на који се остварује сродно право, које смо детаљно анализирали раније у овом раду, право на накнаду на основу ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица, односно лица неосновано лише засновано на одредбама законика о кривичном поступку.

ЗРех11 у свом члану 26 предвиђа право *рехабилитованој лица на обештећење за материјалну штету насталу збој повреде права и слобода*, у

⁷⁵⁵ Заузимање става у погледу основности одлука наведених комисија и других органа за утврђивање ратних злочина, превазилази основни предмет нашег рада, те је наша намера да се овим питањем, а прикупивши изворну грађу из архивских и других фондова, бавимо у нашим будућим истраживањима.

складу са законом којим се уређују облигациони односи.⁷⁵⁶ Значајно је указати да овде законодавац издваја само право на накнду материјалне, док питања у вези са нематеријалном штетом регулише посебно, па ћемо се и ми овим позабавити нешто касније. Имајући у виду да је основни предмет овог рада анализа специјалне рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога из аспекта кривичног права, ми на овом месту нећемо детаљније улазити у појединости одштетног права, које представља део облигационог права из цивилноправна породице.

Управо имајући у виду номотехнике законодавца, у складу са којом одвојено регулише питања у вези с накнадом материјалне, односно нематеријалне штете, осим природе саме штете, као што ћемо видети, у приличној мери је различит, пре свега круг лица која по једном, односно другом основу могу остварити право на накнаду штете.

У наведеном смислу, осим права на накнаду материјалне штете која припада само рехабилитованом, али не и другим лицима, само рехабилитовано лице, али и лице из члана 7 тачка 5 ЗРех11⁷⁵⁷ имају **право на накнаду нематеријалне штете за душевне болове**⁷⁵⁸ због лишења слободе. Ово право такође се позивима на примену закона којим се уређују облигациони односи.

Поред права на накнаду материјалне и нематеријалне штете под наведеним условима, напослетку ЗРех11 предвиђа и да рехабилитовано лице има право на враћање наплаћених новчаних казни и трошкова поступка. Имајући у виду да је од поступка, који ако су уопште вођени, прошло често више од седамдесет година, законодавац се позабавио питањем успостављања одређених сразмера у циљу процене стварних вредности казни и трошкова у времену, када су наплаћиване. У том смислу, на основу члана 26 став 2 ЗРех11, наплаћене новчане казне и трошкови поступка враћају се у ревалоризованом износу, чија се висина одређује тако што се утврђује сразмера наплаћених износа према просечној плати у време наплате, у односу на просечну плату у Републици Србији у години у којој се врши враћање.

Напослетку, у односу на, како закон наводи, лица из члана 21 став 2 овог закона⁷⁵⁹ имају право на **накнаду нематеријалне штете за душевне болове због**

⁷⁵⁶ Закон о облигационим односима, *Сл. лист СФРЈ*, бр. [29/78](#), [39/85](#), [45/89](#) - одлука УСЈ и [57/89](#), *Сл. лист СРЈ*", бр. [31/93](#) и *Сл. лист СЦГ*, бр. [1/2003](#) - Уставна повеља; (у даљем тексту: *ЗОО*)

⁷⁵⁷ Ради се о „деци лица које је лишено права из политичких или идеолошких разлога, која су рођена у установама за извршење санкција, односно која су у тим установама са њима провела део времена за време трајања повреде права и слободе родитеља, или су за то време расла без родитељског старања једног, другог или оба родитеља“.

⁷⁵⁸ Овде остаје сасвим нејасан разлог оваквог решења законодавца. Наиме, поставља се сасвим разумно питање зашто рехабилитовано лица може остварити право на накнаду нематеријалне штете, само у погледу душевних, али не рецимо и физичких болова, страха и других видова нематеријалне штете. Имајући у виду свеукупност несистемског приступа предметној материји, чини нам се да овде једноставно није потребно покушавати изнаћи какав смислен разлог за овакво решење. Напросто, сматрамо да ово представља само одраз недовољне посвећености законописаца.

⁷⁵⁹ Према овој одредби ради се о брачном другу, деци и родитељима, односно браћи, сестрама, али и ванбрачном партнеру рехабилитованог лица.

смрти рехабилитованог лица, али само под условом да је између њих и умрлог рехабилитованог лица постојала трајнија заједница живота. Овде, није сасвим јасно када је требала да постоји ова „трајнија заједница живота“ између наведених лица и рехабилитованог лица, како би овај услов био остварен. Имајући у виду начин на који је формулисано само право, можда бисмо посредно о томе могли закључити.

Наиме, овде се ради о праву на накнаду нематеријалне штете за душевне болове због *смрти рехабилитованог лица*. Нужно прибегавајући циљном тумачењу, овде пре свега треба нагласити да би се овде могло радити само о случају када је до смрт рехабилитованог лица дошло самим актом насиља односно самом судском одлуком која се у поступку рехабилитације преиспитује. Надаље, ако то није случај, тада се смрт рехабилитованог лица, свакако мора моћи довести у везу са актом насиља, јер другачије ова одредба не би имала смисла. Наиме, осим рецимо смрти актом насиља, или у току издржавања одређене казне или друге мере, мотивисане политичких или идеолошким разлозима, под ову одредбу би се могле евентуално подвести и ситуације када је смрт наступила након тога, али се са овим може довести у узрочну везу. Како нам се чини, оваква узрочна веза морала би бити сасвим јасно уочљива, а имајући у виду проток времена, ово нам се чини прилично тешким. Утолико више, захтевно је на овако флуидним и неодређеним критеријумима очувати једнакост подносилаца захтева, а тиме и правну сигурност. У погледу услова, да ово право може остварити само лице уколико је између њега и рехабилитованог лица постојала трајнија заједница живота, имајући у виду да се ради о накнади нематеријалне штете за душевне болове због *смрти рехабилитованог лица*, према нашем мишљењу ова заједница је морала постојати у време када је наступила смрт. Једино под тим условом могао је настати основ за овакву штету наведених лица.⁷⁶⁰ Као и права свих лица која улазе у корпус права на рехабилитационо обештећење, и у односу на права ови лица сходно ће се применити одредбе ЗОО.

На све поменути начине исцрпљен је корпус права на рехабилитационо обештећење у погледу рехабилитованог и других поменутих лица, те ћемо се осврнути на одредбе ЗРех11 које регулишу одређена процедурална питања у вези са остваривањем права на рехабилитационо обештећење.⁷⁶¹

⁷⁶⁰ Како се наводи у судској пракси у једном случају суд је заузео становиште да „тузилац не спада у категорију лица којима припада право на материјалну и нематеријалну штету по основу рехабилитационог обештећења, јер право на накнаду материјалне штете, због повреде права и слобода, има само рехабилитовано лице, док лица из члана 7. тач. 5. Закона о рехабилитацији, односно законски наследници рехабилитованог лица, ово право немају, а не припада му ни право на накнаду нематеријалне штете јер се не ради ни о лицу које је рођено у установи за извршење санкција, које је расло без родитељског старања (рођен је након враћања његовог оца са Голог отока), а његов родитељ-отац није умро у установи за извршење кривичне санкције; Пресуда Вишег суда у Нишу 7П бр. 25/14 од 28.05.2014. године; као и Пресуда Апелационог суда у Нишу 21Гж бр. 2085/14 од 15.10.2014. године; преузето из *Билтена Вишег суда у Нишу*, 33/2015, Intermex, Београд, 2015; сентенцу приредила Добрила Здравковић.

⁷⁶¹ О појединим дOMETИМА специјалне рехабилитације у Немачкој, са нарочитим освртом на исплаћене износе поводом рехабилитационог обештећења, наводи *Петровић*, „око 190.000 од око четврт милиона политичких кажњеника је рехабилитовано, рехабилитованим лицима је до сада

Одредбама наредна два члана, 27 и 28 ЗРех11 дате су одређене смернице у домену надлежности Комисије за рехабилитационо обештећење, као и одређена правила поступка пред њом. Наиме, предвиђено је да на основу одлуке суда којом се усваја захтев за рехабилитацију, рехабилитовано лице и друга наведена лица⁷⁶² могу да поднесу захтев за рехабилитационо обештећење. Изричито се одређује стварна надлежност, да о захтеву за рехабилитационо обештећење одлучује Комисија за рехабилитационо обештећење.⁷⁶³

ЗРех11, нешто детаљније регулише заправо само ситуацију у којој евентуално захтев за рехабилитационо обештећење, Комисија не усвоји односно уколико, о њему, не донесе одлуку у, типично управноправном року од 90 дана од дана подношења захтева. У овој ситуацији, подносилац захтева за рехабилитационо обештећење, може код, како се наводи надлежног суда поднети тужбу за накнаду штете.

Осим ове ситуације, могућност обраћања суду са захтевом за рехабилитационо обештећење постоји и у још једном случају. Наиме, чак и уколико Комисија у предвиђеним роковима усвоји захтев за рехабилитационо обештећење, али на тај начин да је постигнут споразум само у погледу дела захтева, и тада се тужба може поднети у погледу остатка захтева.

Право на подношење тужбе по овом основу временски је ограничено. Тако се предвиђа да се тужба за накнаду штете у погледу рехабилитационог обештећења, не може се поднети по истеку рока од једне године од дана достављања одлуке о одбијању захтева или дана закључења споразума, односно од истека рока из става 3 овог члана.⁷⁶⁴ У погледу дејстава одлуке, уколико буде донета, посебним чланом 28 ЗРех11, наводи се да одлука којом је захтев за рехабилитационо обештећење усвојен, односно споразум о рехабилитационом обештећењу имају својство извршне исправе.

Како, ЗРех11 заправо не уређује питање поступка пред Комисијом, нити ближе решава одређена статусна и друга питања у вези са њеним радом, последњим ставом 5 члана 27 ЗРех11, предвиђа се да ће састав Комисије њен рад бити ближи [не ближе, већ уопште регулисани – нап.аут.] уређени Актом министра надлежног за послове правосуђа. Овакав акт до данас није донет, као што је то случај и са одређеним питањима у вези са поступањем истог министарстава и у домену споразума са ванредно рехабилитованим лицима која су била неосновано осуђена, односно неосновано лишена слободе.

[2009-нап.аут.] исплаћено преко 660 милиона евра.“; више вид. Vladimir Petrović, "Prevladavanje Prošlosti u Nemačkoj 1989–2009", *Hereticus*, 1-2/2009, 155-159, 158.

⁷⁶² Из члана 26 ст. 3 (лица из члана 7 тачка 5) и ст. 4. (лица из члана 21 став 2 - брачни друг, деца и родитељи, односно браћа, сестра, али и ванбрачни партнер рехабилитованог лица)

⁷⁶³ Тако и Васић (2012), 374.

⁷⁶⁴ Овај рок се, претпостављамо односи на истек рока од 90 дана у коме комисија не одлучи о захтеву за рехабилитационо обештећење.

Осим овог поређења у недостатку подзаконских аката који би регулисали поступање комисија за обештећење у случајевима ванредне, односно специјалне рехабилитације, упоредићемо и рок застарелости ова два права која припадају рехабилитованим лицима на основу ове две, иако различите, ипак као што смо више пута констатовали, сродне, у ширем смислу ванредне рехабилитације.

Наиме, видели смо да је рок за подношење тужбе, у случају да комисија не одлучи или негативно одлучи по захтеву за рехабилитационо обештећење рок за подношење тужбе износи годину дана.⁷⁶⁵ Осим ове ситуације, када између лица које захтева рехабилитационо обештећење и Комисије не дође до споразума, *ЗРех11* не поставља никакав рок у коме се ово право иначе, и од Комисије, односно уопште може захтевати. Чини нам се да би се у том смислу морале применити опште одредбе облигационог права у погледу застарелости потраживања које се заснива на судској одлуци, односно у овом случају решењу о специјалној рехабилитацији, Овај рок, на основу члана 379 *ЗОО* износи десет година. Међутим, у смислу редоследа, нужно је да се лице претходно обрати Комисији, па тек у предвиђеним случајевима може стећи право да своја права захтева тужбом суду. У случајевима ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица, према одредбама *ЗКП*, право на обештећење по том основу застарева у року од три године. У смислу одредбе којом се предвиђа претходно обраћање Комисији министарства са захтевом за обештећење, јасан је узор из одредбе члана 588 *ЗКП* која предвиђа да се ванредно рехабилитовано неосновано осуђено лице такође претходно са својим захтевом обраћа Министарству правде, а тек потом суду.

⁷⁶⁵ "Рок за подношење тужбе за рехабилитационо обештећење од годину дана из одредбе члана 27. став 4. у вези става 3. Закона о рехабилитацији рачуна се од истека рока од 90 дана од подношења захтева и не може се продужавати одлуком или радњом комисије за рехабилитационо обештећење или подносиоца захтева, односно других носилаца права на рехабилитационо обештећење"; Правно схватање Апелационих судова у Нишу и Крагујевцу, прихваћен на седници Грађанског одељења ВКС 8.12.2015. године; према *Билтен ВКС*, [1/2016](#), 318.

4.3. Остале мере за правно превазилажење ауторитарне прошлости у српском праву

Имајући у виду сложеност инструментаријума који смо приметили у упоредном праву у циљу правног превазилажења ауторитарне прошлости и отклањања њених последица овде ћемо учинити тек илустративни осврт на поједине мере које би се у нашем правном систему могле сврстати у овај корпус.⁷⁶⁶

Свакако би ваљало поменути покушај, уместо законодавца, имајући у виду предмет регулисања помало непримерено, Владе Републике Србије као носиоца извршне власти да двома уредбама из 2001. године отпочне процес демонтаже система досијеа тајних служби о грађанима Србије. Наиме, ради се о *Уредби о скидању ознаке поверљивости са досијеа вођених о грађанима Републике Србије у Служби државне безбедности*.⁷⁶⁷ Нису нам познати, а имајући у виду основни предмет нашег рада нисмо се упуштали у дубље истраживање стварних домета ове Уредбе у периоду њеног важења од две године, када је ван снаге стављена одлуком Уставног суда.⁷⁶⁸

Једна од мера обрачуна са прошлошћу, која је у својој природи ипак далеко више политичког карактера, тек изражена у одређеној правној форми нужној за њено увођење у живот и са ослонцем у концепту одговорности за повреде људских права, јесте лустрација.⁷⁶⁹

У литератури се она дефинише између осталог као „привремено онемогућавање приступа јавним функцијама појединцима који су се у претходном систему тешко огрешили о права својих суграђана“.⁷⁷⁰ Иако се на први поглед може учинити да је лустрација искључиво казненог карактера, то ипак није случај. Њена пројектована дејства су много шира од њене ретрибутивне компоненте, која је несумњиво у њу дубоко уткана. Идеја лустрације јесте смањењу могућности да они који су у ранијем тоталитарном систему били део репресивне машине поново заузму важне позиције на тај начин претећи да уруше и нови систем, али и да учешћем у власти избегну сопствену одговорност односно аболирају оне који би

⁷⁶⁶ Вид. Aleksandar A. Miljković, „Osuda komunističkog režima, uslov rehabilitacije žrtava komunističkog terora“, *Hereticus*, 2/2004, 37-46.

⁷⁶⁷ *Сл. гласник РС*, бр. [30/2001](#) од од 22.5.2001; која је већ у следећем броју, *Сл. гласник РС*, бр. [31/2001](#) од 31.5.2001. преименована у *Уредбу о стицању на увид одређених досијеа вођених о грађанима Републике Србије у Служби државне безбедности*; тако Jovica Trkulja, „Aporije pravnog savladavanja autoritarne prošlosti u Srbiji“, *Hereticus*, 1-2/2009, 38-39.

⁷⁶⁸ Стављене ван снаге Одлуком УСС ИУ 149/01 од 19.6.2003, *Сл. гласник РС*, бр. [69/03](#).

⁷⁶⁹ Као појам „лустрација је у старом Риму (лат. *lustratio, lustrum*) означавала очишћење, религијски обред очишћења путем приношења жртве... подразумевала и обредно чишћење људи, животиња и ствари пре него што ће бити уведене у неко свето место, а том ритуалу су подвргаване и жене после рађања, лица која су имала посла са мртвацима и сл.“; више вид. Žika Bujuklić, *Forum romanum – država, pravo, religija, mitovi*, Правни факултет Универзитета у Београду и ЈП „Службени гласник“, Београд 2007, 444; према Trkulja (2009), 40, фн. 6.

⁷⁷⁰ Andraž Zidar, *Lustracija*, Београдски центар за људска права, Београд 2001.

требало да буду проглашени одговорним за злочине учињене у име система. Нама се допало запажање које истиче да *lustratio* на пољској језику значи огледало, и отуда придаје лустрацији и значење преиспитивања себе односно свођења рачуна.⁷⁷¹

У наведеном смислу, а према нашем схватању много ближе њеној правној природи било би одређење лустрације као посебна законска мера у домену запошљавања у јавном сектору којом се регулише поступак истраживања да ли је одређено лице које заузима или претендује да заузме више јавне положаје радило у корист или сарађивао са репресивним апаратом ранијег тоталитарног режима.⁷⁷² Она би се могла одредити као „специфична врста дисквалификације квалификована катарзом“.⁷⁷³ Лустрационим мерама се осим наведеног отвара простор за индиректну, истина политичку, моралну и тек унеколико правну одговорност за ранија кршења људских права која су могла и требала бити оквалификована и процесуирана као кривична дела, али чије гођење је због покровитељства система у коме, а углавном и у чије име су чињена, застарело.⁷⁷⁴

Република Србија је у овој сфери предузела један веома несигуран и климав корак на ивици посрнућа усвојивши *Закон о одговорности за кршење људских йрава*.⁷⁷⁵ Самим законом период његовог важења ограничен је на десет година, па се тако овај пропис готово незапажено прошуњао кроз наш правни систем, из ког је изашао половином 2013. године.

Готово свако утврђивање основаности специјалне рехабилитације, као нужну последицу за собом би повлачило утврђивање (најчешће кривичне) одговорности лица у чију кривицу би се могло приписати поступање из прошлости мотивисано политичким или идеолошким разлозима. Овакво размишљање своје утемељење би могло имати у рехабилитацијама лица која су без икакве судске или административне одлуке лишена живота, слободе или другог права. У погледу лишавања живота без судске одлуке, иако због дугог протекла времена и мале вероватноће да су актери још увек у животу, могло би се свакако и данас кривично гонити за она понашања која би се могла окарактерисати као ратни злочини односно друга дела чије кривично гођење не застарева.⁷⁷⁶

Изнети став у високој мери подржава наше истраживачко питање којим се истиче значај да се прописи о специјалној рехабилитацији донесу у што скоријем

⁷⁷¹ Rohozińska, Joanna, „Struggling with the Past: Poland's controversial lustration trials“, *Central Europe Review*, 30/2000; <http://www.ce-review.org/00/30/rohozinska30.html>, 15.3.2017.

⁷⁷² Више вид. Cynthia Horne, "Lustration and trust in public institutions. A retrospective on the state of trust building in Central and Eastern Europe", *Sfera Politicii*, 142/2009, 32.

⁷⁷³ Vladimir Vodinelić, *Prošlost kao izazov pravu*, CUPS, Beograd, 2002, 77-78.

⁷⁷⁴ Више вид. Trkulja (2009), 40-46.

⁷⁷⁵ *Сл. гласник РС*, бр. [58/2003](#) и [61/2003](#) – испр.; веома интересантне податке у процесу усвајања овог закона, укључујући и стенографске белешке износи Milan Cakić, "Lustracija u Evropi i Srbiji: motivacija za donošenje zakona o lustraciji i njihove društvene funkcije", *Sociologija*, 3/2010, 285-306; http://www.sociologija.org/admin/published/2010_52/3/188.pdf, 10.2.2017.

⁷⁷⁶ Вид. тако став изнет у акту Тужилаштва за ратне злочине Републике Србије А 170/07, према: Dobrivoje Tomić, „Viktimološko viđenje Zakona o rehabilitaciji“, *Hereticus*, 2/2008, 88.

року од успостављања новог неауторитарног система, чиме се омогућава да се на овај начин постигну иоле прихватљиви резултати.

Имајући у виду да транзициона правда, као научно популаран, али и у приличној мери неодређен појам није основни предмет нашег интересовања у овом раду у осврту на садржај појединих докумената настојали смо да се не упуштамо у дубљу анализу питања у вези са другим питањима у овом сложеном процесу као што су лустрација, успостављање (увек и искључиво индивидуалне) одговорности појединаца који су учествовали у спровођењу системске злоупотребе права или пак голе моћи и др.⁷⁷⁷ Па ипак, већ на самом почетку чини нам се да у исправљању неправди које су учињене кривичноправним механизмима, питање рехабилитације политичких или идеолошких осуђеника и кажњеника, представља само један аспект овог сложеног проблема. Наиме, наличје поништавања осуде којом је одређено лице из политичких или идеолошких разлога лишено живота или других права, представља управо утврђивање одговорности за такву суштински неосновану осуду, мотивисану искључиво политичким разлозима и засновану на кршењу општеприхваћених начела правне државе.

Имајући у виду различита ограничења у приступу специјалној рехабилитацији, остаје нејасно готово свако сужење права жртава тоталитарног режима да исходују решење о рехабилитацији. Ово указује на тенденцију законописаца, који често нису у стању да схвате да код прописа какав је закон о рехабилитацији не постоји какав интерес грађана који је одвојен од интереса државе. Насупрот, интерес државе у оваквим случајевима идентичан је скупу интереса свих лица у чију корист се одређени пропис доноси. Тако држава, непотребно сужавајући право на специјалну рехабилитацију лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, заправо сужава простор да саму себе рехабилитује од аката правног и ванправног насиља које је чињено у њено име. “Пошто се рехабилитација не врши само због жртава, него и зато што постауторитарна власт једне државе има потребу да на тај начин нагласи своју различитост и дистанцу спрема раније ауторитарне власти исте те државе”⁷⁷⁸

⁷⁷⁷ О још једном покушају вид. Dejan Plić, „Jugoslovenska komisija za istinu i pomirenje“, Реč 73.19/2005, 53-81.

⁷⁷⁸ Тако Vladimir V. Vodinelić, „Rehabilitacija, svemu uprkos – Osvrt na srpski Zakon o rehabilitaciji od 2006. godine i njegovu primenu“, *Hereticus*, 1/2007, 260-261.

4.4. Поређења одређених дејстава редовне, ванредне и специјалне рехабилитацији у српском праву

Како смо се претходно позабавили свим трима врстама рехабилитације, у складу са класификацијом коју смо на почетку истраживања поставили, овде ћемо се укратко подсетити њихових најзначајнијих карактеристика и нагласити неке од основних релација између њих односно њихових појединих особина, односно правних последица и евентуалних других дејстава.

У складу са нашим основним поставкама, ми смо посматрањем обухватили три института која се у нашој правној теорији, али и законодавству означавају термином рехабилитације. Наиме, ради се о институтима који су темељено регулисани одредбама кривичног материјалног и кривичног процесног права, те хибридног института рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, који представља предмет нашег основног интересовања.

Прву од поменутих, сада и јасније издвојену у односу на друге две, него што је то био случај на самом почетку нашег истраживања, означили смо као редовну рехабилитацију. Сагледавајући услове за њено наступање, као и њена дејства чини нам се да јој овакво одређење у великој мери одговара. Наиме, она наступа по редовном току ствари, након што одређено лице, осуђено за одређено кривично дело, своју евентуално изречену казну одслужи или се она на други начин угаси. Ова рехабилитација карактеристична је и по томе што је *условљена*. Са једне стране од угашене санкције тражи се истек одређеног рока који је корелативно завистан од врсте односно висине казне на коју је лице било осуђено. Осим захтеваног времена, односно рока који је практично формалног карактера и заправо служи да се у њему посматра остварење другог услова, који је, како се нама чини, материјалне, суштинске природе. Наиме, како би редовна рехабилитација могла да наступи, захтева се да у поменутом, предвиђеном року, лице није учинило кривично дело, односно да се у одговарајућој мери поправило. Када посматрамо ову, како смо је ми означили редовну рехабилитацију, могуће је њено одрешено преплитање са ванредним рехабилитацијама (у ширем смислу) под којима ми сматрамо и *ванредну рехабилитацију у ужем смислу* у погледу поништаја неосновано осуђеног лица односно лица неосновано лишеног слободе, и *специјалну рехабилитацију*, како смо одредили поништавање осуде лица осуђених из политичких или идеолошких разлога.

Тако је редовном рехабилитацијом, основано осуђених лица, раније док је осуда била на снази и производила правна дејства могло бити обухваћено и лице осуђено из политичких или идеолошких разлога. Наиме, уколико су сама осуда, а касније и осуђено лице испунили услове, које је у датом тренутку након гашења казне за редовну рехабилитацију предвиђао кривични закон, формално је постојала могућност да ово лице буде редовно рехабилитовано. Имајући у виду правна дејства редовне рехабилитације, која је заправо само гасила правне последице

осуде, те за последицу имала брисање из казнене евиденције и на различите начине успостављала фикцију неосуђиваности, уочљиво је да њена дејства практично нису упоредива са дејствима ванредне рехабилитације неосновано осуђених лица, те специјалне рехабилитације политичко-идеолошких осуђеника. Шта више, уколико је у одређеном моменту општи део кривичног закона, односно законика предвиђао могућност, као што је то случај са важећим КЗ, да се редовна рехабилитација да у неограниченом броју случајева, невезано од било каквих услова, путем амнестије или помиловања, ове могућности биле су још су шире.⁷⁷⁹

Као што се истиче у теорији, редовна рехабилитација се односи на оне осуђена лица чија доказаност кривице не долази у сумњу. Наиме, циљ редовне рехабилитације није ретроактивно уклањање кривице односно кривичне одговорности.⁷⁸⁰ Редовна рехабилитација са тим нема никакве везе.

Па ипак, чињеница да је лице осуђено из политичких или идеолошких разлога рехабилитовано у неком од поступака редовне рехабилитације, неће променити њен карактер у овом случају. Наиме, чињеница да је основ осуде био политички или идеолошки мотивисан, сасвим је ирелевантна за редовну рехабилитацију и она делује у потпуности игноришући ову датост. Иако се, као што ћемо касније детаљније видети, *дејства редовне и специјалне рехабилитације у одређеној мери преклапају у смислу престанка правних последица осуде*, као и чињенице *да лице стиче статус неосуђиваности*, редовном рехабилитацијом се ни изблиза не постиже ефекат који нуди специјална рехабилитација осуђених из политичких или идеолошких разлога.

Пре свега, код редовне се осуда само *брише*, док се у случају специјалне рехабилитације *поништава*. Управо на том темељу, у првом случају, иако необорива, ипак се успоставља само *правна претпоставка неосуђиваности*. Са друге стране, у случају специјалне рехабилитације, поништена осуда се уклања из правног система, као да никада није постојала, што води закључку да *рехабилитовано лице никада није било осуђивано*.

Редовном рехабилитацијом престају све правне последице осуде. У случају специјалне рехабилитације, у највећем броју случајева осуда из политичких или идеолошких разлога, због протеча дугог времена, оне су већ престале, па се дејство специјалне рехабилитације у смислу њиховог престанка показује непотребним. Специјална рехабилитација, стога иде корак даље те у погледу правних последица осуде које је лице трпело у време док се сматрало осуђеним, па рехабилитованом лицу, по угледу на ванредну рехабилитацију обезбеђује одређену компензацију у виду посебних права.

Наиме, редовна рехабилитација за наступање захтева себи својствене разлоге. Истина, зато осуђеном и нуди, само одређена, себи својствена дејства.

⁷⁷⁹ О могућностима за деловање, како је он назива „специјалне амнестије“ у односу на посебна војна, али и политичка дела као могућности вид. Stanko Pihler, „О актуелном пројекту saveznog zakona o amnestiji“, *Гласник АКВ*, 1-2/2001, 25-29.

⁷⁸⁰ Тако Stanković (1986), 1480.

Наиме, осуђиваност се код ње јавља само као претходно питање, док је чињеница да је осуда политички или идеолошки мотивисана, или уопште неоснована, за институт редовне рехабилитације, без било каквог значаја. Са друге стране, ако се једна од ове две чињенице утврди, тада ће осуда бити *покињена* и претходни услов осуђиваности неће постојати, па тада деловање редовне рехабилитације уопште неће бити могуће. Шта више, имајући у виду дејства ванредне и специјалне рехабилитације, као специфичних „правних лекова“ за тотално исправљање учињених грешака односно неправди, редовна рехабилитација се показује као благ медикамент, чије је дејство овде депласирано.

Овде ћемо учинити осврт на постојећу судску праксу у погледу односа специјалне рехабилитације са традиционалним институтима редовне рехабилитације основано осуђених лица, али и ванредне рехабилитације као општег облика остваривања права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе.

У нашој стручној литератури, наишли смо на једну дефиницију рехабилитације, коју ми називамо специјалном. Наиме, тако *Мидоровић*, која ову врсту рехабилитације назива *политичком рехабилитацијом* [са чиме се не слажемо у потпуности - нап.аут.] веома прецизно истиче да она „подразумева поништење свих правних последица које су наступиле доношењем одређене одлуке, као и поништење правних последица које су наступиле прогоном лица из политичких и идеолошких разлога без судске или административне одлуке.“ У овом одређењу, поменути аутор ставља акценат на материјалну компоненту рехабилитације закључујући да нема потпуне рехабилитације без истовременог решавања питања накнаде штете за одузета односно ускраћена права нити без враћања конфисковане имовине.⁷⁸¹

Поступајући по захтеву за рехабилитацију лица које је 1944. осуђено од стране Војног суда за кривично дело из члана 14 *Уредбе о војним судовима*⁷⁸², рехабилитациони суд је заузео став да на „примену Закона о [специјалној – нап.аут.] рехабилитацији нема утицаја то што је, по раније важећим кривичним прописима, дошло до брисања осуде „судска [редовна – нап.аут] рехабилитација“ основано осуђеног лица. Специфичност овог предмета огледа се у томе што је решењем суда 1959. године констатовано да су истекли тада предвиђени законски рокови од издржане казне, као и да је осуђени доброг држања и владања, те је дозвољена (редовна) судска рехабилитација осуђеног лица, којом је брисана његова осуда, утврђено да престају све правне последице, те да се он има сматрати неосуђиваним. Рехабилитациони суд закључује да се „из изложеног види да се ради о брисању осуде (судска рехабилитација) према тада важећим кривичним прописима, али не и о [како суд наводи] *стварној* рехабилитацији, која је сада

⁷⁸¹ Midorović (2008), 560.

⁷⁸² Коју је 24. маја 1944. године издао Врховни штаб НОВ и ПОЈ; <http://www.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/articles/vesti/uredba-o-vojnim-sudovima-nov.html>, 22.3.2017.

обезбеђена Законом о рехабилитацији."⁷⁸³ Мишљења смо да је рехабилитациони суд заузео исправно становиште имајући у виду да се редовном рехабилитацијом успоставља правна фикција неосуђиваности заснована на поправљању лица и пружању шансе да дестигматизован иде даље кроз живот, док се специјалном рехабилитацијом као врстом ванредне рехабилитације констатује да је лице неосновано осуђено, односно да се ранија осуда заснивала на политичким или идеолошким разлозима, те се као таква она оглашава ништавом и уклања из правног поретка као да никада није постојала. На овај начин нема успостављања фикције, као неоториве правне претпоставке да нешто јесте онако какво заправо извесно није, већ се неосуђиваност заправо намеће као нужна последица поништавања раније осуде у смислу својеврсног успостављања пређашњег стања.

Поредећи дејства ванредне рехабилитације, неосновано осуђених лица или лица неосновано лишених слободе са основом у *ЗКП*, са могућностима које нуде закони о специјалној рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, осврнућемо се на дејства ванредне односно специјалне рехабилитације. Полазећи од самог језика у оба случаја се употребљава сродан термин *поништавање* односно *утврђивање ништавости*, што у оба случаја указује на изворни недостатак одлуке којом је лице осуђено, па ће се та одлука након поништавања уписа, односно утврђивања њене ништавости сматрати правно непостојећом, односно постојаће правна фикција да таква одлука никада није егзистирала у правном систему. Па ипак, требало би имати у виду да се у једном случају ради *само о поништавању уписа* осуде јер је у поновљеном поступку утврђена њена неоснованост, док се са друге стране налази ипак *утврђивање ништавости саме одлуке*, којом је неко осуђен из политичких, верских, националних или идеолошких разлога. Утврђивање ништавости одлуке морало би за правну последицу имати и поништавање уписа осуде, односно брисање из казнене евиденције, али наши прописи о рехабилитацији лица осуђених из политичких или идеолошких разлога то не предвиђају експлицитно.⁷⁸⁴

Надаље, у оба случаја на својеврстан начин недостаје материјално правни основ за оптужење, односно осуда је била неоснована, само што се у случају на који се односи закон о рехабилитацији ради о ограниченом кругу разлога због којих је осуда заправо била неоснована.

Осим овог начелног закључка, сличност између ова два института огледа се и у томе што у оба случаја рехабилитовано лице стиче одређена права, која се у одређеној мери преклапају, али је њихов обим ипак прилично различит.

Доношењем првог закона о рехабилитацији 2006. године, на својеврстан начин омогућено је преиспитивање одлука у односу на лица која сматрају да су неосновано осуђена или неосновано лишена слободе пре овог датума, уз одређено

⁷⁸³ Решење Окружног суда у Ваљеву, Рех. 6/2006 од 26.3.2007. године, *ParagrafLex*; 22.3.2017.

⁷⁸⁴ Чини нам се да би формулација којом се утврђује да је ништава одлука и „све њене правне последице“ укључивала и правне последице осуде, па тиме и упис у казнену евиденцију, односно да би рехабилитација за последицу морала имати и брисање уписа осуде.

сужавање ове могућности условом да је одлука или лишавање слободe према њима морало бити учињено из ограничених политичких или идеолошких разлога.

У складу са важећим *ЗКП*, који више не познаје наведену забрану понављања поступка, чини нам се да би управо понављање кривичног поступка из одређених Законом предвиђених разлога, али евентуално и коришћење захтева за заштиту законитости могло бити адекватан правни механизам за исправљање недостатака учињених у послератним политички-мотивисаним поступцима. Ово сматрамо да би од нарочитог значаја могло бити у великим, историјски и идеолошки значајним поступцима, који и данас дубоко цепају српско национално биће. Разуме се да би предуслов коришћења овакве могућности била чињеница да су у значајнијем делу сачувани ранији списи, на основу којих би се могао реконструисати ток некадашњег предмета.

5. ИСТРАЖИВАЊЕ СУДСКЕ ПРАКСЕ У ВЕЗИ СА СПЕЦИЈАЛНОМ РЕХАБИЛИТАЦИЈОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

У предметној области готово да није било никаквих истраживања судске праксе наших судова у области рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, методологијом примереном науци уопште, па тако ни правној. Поједина поређења броја поднетих захтева и донетих решења по годинама, без адекватно формираног узорка, практично су без икакве користи, чак и за сагледавање динамике рада судова, а не за какву подробнију анализу.⁷⁸⁵ и то осетљивог како из аспекта права, тако и из погледа историчара. Мишљења смо да је адекватно постављено истраживање донетих решења о рехабилитацији, од фундаменталног значаја за евентуалне, касније, научно засноване закључке о кривичноматеријалним основама ранијих осуда, као основа за одлучивање о специјалној рехабилитацији лица. Надаље, тек на овако методолошки уподобљеном узорку, квалитетно постављеним инструментима, може се анализирати адекватност правне природе специјалне рехабилитације и њених даљих правних последица *de lege lata*.

У поглављу које предстоји изложићемо управо ток нашег истраживања судске праксе, детаљно излажући ширину статистичког скупа (популације), те одређивања његовог односа са оквиром узорка и напослетку начинима формирања, али и провере репрезентативности нашег узорка.

⁷⁸⁵ На овом месту осврнули бисмо се на докторску дисертацију мр Ђорђа Сарапе, под насловом „Рехабилитација и права окривљеног“, која је одбрањена 2014. године. Овај рад у једном свом делу дотиче се рехабилитације, коју ми називамо специјалном, анализирајући поједине њене аспекте. У десетом делу ове дисертације изложени су резултати истраживања у погледу ове врсте рехабилитације. Подаци од 2007. до 2011. представљају број решења која су судови доставили министарству, без практично било какве даље анализе. Нема података о томе у којим годинама су судови донели решења достављена у наведеним годинама, нити упоредивих података колико решења су судови укупно донели у овом периоду, што није јасно ни у односу на две касније године. У односу на посматране 2012. и 2013. годину анализира се однос броја захтева достављених министарству (а не како се означава „*исписак иоднейших захтева* вишим судовима“) и решења о рехабилитацији. Од свих изнетих података, најближи стварном стању у погледу релативног односа међу судовима, јесу подаци о броју захтева у 2012. години. У овој анализи није успостављена било каква корелација између захтева и решења, па су ови бројеви сасвим неупоредиви. Између осталог, решења која су судови доставили министарству у ове две године, у далеко највећем броју случајева не могу се ставити у однос са захтевима поднетим у истим годинама, јер су она углавном донета поводом захтева поднетих у ранијим годинама. Без утврђивања подударности решења и захтева, ове податке би било могуће упоредити само у временски значајно већем узорку од периода од две године, када би се преливања поднетих и решених захтева напослетку са релативном подударношћу поклопила. Начин избора, па и саме анализе изнетих података, по нашем мишљењу, нису подобни да допринесу бољем сагледавању предметне проблематике.

5.1. Методолошке и друге претпоставке истраживања

Од тренутка када смо специјалну рехабилитацију определили као тему будуће докторске дисертације, покушавали смо да определимо простор за емпиријско истраживање. Наша прва настојања ишла су у правцу да пре свега на правилан начин дефинишемо статистички скуп, чија основна одређења подразумевају његове појмовне, просторне и временске границе. На овај начин определили бисмо укупан обухват појма, статистички одређен као *статистички скуп* или *популација*⁷⁸⁶, из чега би нам преостајало да у оквиру тог скупа формирамо оквир узорка, а потом и репрезентативан узорак решења о специјалној рехабилитацији. Подразумева се да смо на овом, прелиминарном нивоу постављања истраживања, будући узорак решења појмовно одређен у погледу решења о специјалној рехабилитацији у нашој судској пракси, желели да учинимо репрезентативним пре свега у временском и просторном смислу, али и у односу на врсту донетог решења. У том циљу, пре свега смо кренули у истраживање укупног броја предмета специјалне рехабилитације, како бисмо на тај начин одредили статистички скуп. Иако смо држали да ће овај сегмент истраживања бити претходни, сасвим сумаран, технички и не тако тешко доступним, у значајној мери показаће се супротно.

5.1.1. Одређивање оквира узрока и формирање репрезентативног узорка судске праксе

ЗРех06 је предвиђао да о захтевима за рехабилитацију одлучује окружни суд, међутим после доношења Закона о уређењу судова 2008. године⁷⁸⁷ (у даљем тексту: *ЗУРС*) њихову надлежност су од 1. јануара 2010. године преузели Виши судови. У наведеном циљу смо се обратили свим надлежним вишим судовима⁷⁸⁸ са молбама да нам учине доступним расположиве податке о укупном броју поднетих захтева, те донетих правноснажних усвајајућих, одбијајућих и одбацујућих решења о рехабилитацији, по годинама, од 2006. до 2016. Како је према *ЗРех06*, иако само против одбијајућег решења, постојала могућност жалбе Врховном касационом суду, и овом суду смо се обратили са молбом за приступ референтним подацима о другостепеним поступцима и одлукама. Након ступања на снагу наведеног *ЗУРС*, на основу члана 24, од 1. јануара 2012, о жалбама на решења о рехабилитацији

⁷⁸⁶ *Популација* би се могла дефинисати као *статистички скуп* свих случајева које бисмо желели разумети; више вид. Ђорђе Ignjatović, *Методологија истраживања криминалитета*, Београд, 2009, 59-70.

⁷⁸⁷ Вид. чл. 23 ст. 1 тач. 5 *ЗУРС*; *Сл. гласник РС*, бр. [116/2008](#), [104/2009](#), [101/2010](#), [31/2011](#) - др. закон, [78/2011](#) - др. закон, [101/2011](#), [101/2013](#) и [40/2015](#) - др. закон

⁷⁸⁸ На територији Републике Србије има укупно 26 виших судова; вид. чл. 4 Закона о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва, *Сл. гласник РС* бр. [101/2013](#), који предвиђа 25 виших судова, али на основу чл. 17 ст. 2 до доношења посебног закона из члана 12, „судови настављају да врше законске надлежности на територији Аутономне покрајине Косово и Метохије, па их тако са судом у Косовској Митровици, има као што смо рекли укупно 26.

одлучује надлежни апелациони суд. На овај начин, у потпуности је престала надлежност Врховног касационог суда, као инстанционог суда у поступцима специјалне рехабилитације, јер осим жалбе, као што смо видели, овај поступак не познаје могућност изјављивања ванредних правних лекова. Како бисмо сагледали и одређене аспекте у вези са другостепеним поступцима специјалне рехабилитације, према свим апелационим судовима, којих на територији Србије има укупно четири⁷⁸⁹, упутили смо молбе да нам учине доступним корелативне податке у вези са ожалбеним решењима и одлукама о њима.

Велики број судова, у примереном року је одговорио на молбе и доставио нам одређене, претпостављамо, њима расположиве податке. Након што смо остварили увид у њих, схватили смо да судови имају значајно различиту методологију у вођењу самих предмета рехабилитације, па отуда и одређених статистичких аспеката у вези са њима. Осим тога, поједини судови су се у потпуности оглушили о наше молбе. Из наведених разлога, на овај начин није било могуће сагледати проучавану популацију, нити консеквентно одредити како би репрезентативни узорак решења о специјалној рехабилитацији требало да изгледа, те смо у потрагу за њим кренули другим путем.

Као што смо видели, у складу са *ЗРех11* постоји обавеза поступајућих судова да о правноснажним решењима, али и о поднетим захтевима за специјалну рехабилитацију, обавештавају министарство надлежно за послове правосуђа које о томе води јединствену евиденцију. За разлику од каснијег, први српски закон о рехабилитацији није предвиђао обавезу судова да о донетим решењима обавештавају министарство, али је у члану 7 постојала обавеза министарства да месечно објављује имена и податке о рехабилитованим лицима. Из ове одредбе *ЗРех06*, поступајући судови су ипак извлачили закључак о неопходности обавештавања министарства у вези са окончаним поступцима специјалне рехабилитације. Остваривши увид у архиву министарства на основу одобрења министра од 26. октобра 2015. године, схватили смо да ова евиденција није, нити је могла бити сасвим методолошки јасна. Основни разлог за то је што није јасно у којој мери, нити којом динамиком је који суд испуњавао своју обавезу достављања решења министарству.⁷⁹⁰ Закључили смо да на ни основу сумарних података којима располаже министарство није било могуће одредити да ли би решења која се налазе у архиви министарства, по било ком критеријуму могла представљати репрезентативан узорак, што би за резултат имало потенцијално мање или више искривљену слику о појединим аспектима специјалне рехабилитације. Узорак је увек вид непотпуне индукције и као такав носи одређени ризик да доведе до погрешног закључка, што се може минимализовати узорком који је

⁷⁸⁹ Вид. члан 6, *ibid.*

⁷⁹⁰ Тако нпр. поједини судови и данас достављају решења која су донета рецимо 2011. године, решења на којима није исказана правноснажност, као и многе друге пратеће дописе у вези са поступцима рехабилитације, што још више замагљује могућности анализе сумарних података којима располаже архива министарства правде.

репрезентативан, што зависи од два фактора: његове бројности у зависности од природе елемената скупа, као и начина његовог избора.⁷⁹¹ Из наведених разлога, тешко смо се могли поуздати да ћемо на основу постојећих евиденција формирати квалитетан узорак. Из тог разлога одлучили смо се да формирамо властиту базу података, која ће напослетку представљати узорак, те да установимо сопствене инструменте за сагледавање оквира тог узорака и помало неуобичајено, тек напослетку одредимо како се наш узорак односи према популацији.⁷⁹²

У том смислу, од архиве министарства правде преузели смо у писаном облику све предмете који се код њих воде као управни предмети у вези са специјалном рехабилитацијом, закључно са 25. априлом 2016. године. Овај временски оквир, као коначно временско одређење популације па и узорака, представља тренутак у коме је истекло тачно 10 година од ступања на снагу првог српског закона о рехабилитацији. Из преузетог материјала, који броји неколико десетина хиљада одвојених, мање или више обимних предмета, издвојили смо сва похрањена решења о специјалној рехабилитацији и скенирањем их претворили у електронски облик у *.pdf* формату. Имајући у виду да је предмет нашег истраживања анализа специјалне рехабилитације из аспекта кривичног материјалног права, одлучили смо да сва преузета решења анализирамо тако што ћемо референтне податке пренети у сопствену електронску базу података, који ће омогућити њихову даљу обраду. У том циљу направили смо почетни формулар за унос података у програму *Microsoft Excel*, који смо поставили тако да буде довољно флексибилан за унос што већег броја референтних података, који су као критеријуми за каснију квантитативну и квалитативну обраду варијабли, подобни да уз логичке провере ради смањења простора за техничке грешке приликом уноса⁷⁹³ буду основ репрезентативног узорака.

У наведеном смислу, ми смо, статистички неуобичајено, одлучили да сва преузета решења унапред прогласимо узорком и детаљно их материјално обрадимо, а да се у погледу репрезентативности узорака на овај начин формираног, изјаснимо након тога. На овај начин смо максимизовали бројност узорака, што нам се чинило најзначајнијим, имајући у виду да у нашој науци не постоји нити једно истраживање предметне судске праксе у области специјалне рехабилитације. Квантитативне и квалитативне варијабле, као променљиве податке, које смо анализирали у сваком решењу из узорака, детаљно ћемо описати касније.

⁷⁹¹ Ignjatović (2009), 69.

⁷⁹² У нашем истраживању судске праксе немерљив је значај стручности и посвећености нашег колеге Милана Бабића из Новог Сада. Без њега, ово истраживање и сви његови резултати остали би у домену наше контемплативне спекулације, и исказујемо му своју најдубљу људску и колегијалну захвалност.

⁷⁹³ У техничкој обради преузетих решења, због временски ограничене могућности задржавања предмета министарства, на скенирању докумената и уносу сирових словно-бројчаних података у унапред припремљену форму према задатим критеријумима, ангажовали смо техничка лица, која су обавила изузетан посао и на томе им се захваљујемо.

Занемаривши на тренутак детаљније податке, који су предмет наше касније анализе у овом раду, у овом тренутку смо са сигурношћу утврдили број свих релевантних решења о специјалној рехабилитацији у нашем узорку, по судовима и годинама, чиме смо утврдили кључне податке на основу којих ћемо касније одредити репрезентативност нашег узорка.

Као што смо и замислили на почетку, тада смо прешли на установљавање оквира овог узорка, и као најзначајније, ширине посматраног статистичког скупа, како бисмо напослетку одредили однос између узорка и посматране популације свих донетих решења о специјалној рехабилитацији у референтном периоду.

5.1.2. Последица утврђивања и провере ширине статистичког скупа (популације)

Као што смо на почетку овог поглавља истакли, од министарства правде смо преузели сва решења о рехабилитацији која су судови у Србији донели и доставили министарству у периоду од свих десет година важења закона о специјалној рехабилитацији. Имајући у виду да су судови имали законску обавезу достављања решења о рехабилитацији, хипотетички би требало да смо на овај начин обухватили целу статистичку популацију решења о специјалној рехабилитацији. У односу на уобичајена истраживања судске праксе у нашој правној науци, овде се ради о прилично великом статистичком скупу, формираном у релативно дугом периоду од десет година, од стране 26 различитих судова и још много већег броја појединаца, који су током овог периода радили на повезаним пословима. Како смо на самом почетку истраживања уочили поменуте нелогичности, били смо свесни да на описани начин свакако нисмо обухватили сва донета решења о специјалној рехабилитацији. Ова чињеница по себи, не мора да буде нимало проблематична.

Наиме, до овако широког узорка анализираних решења ми смо и дошли, као што је објашњено, због немогућности да формирамо адекватан узорак, осим неког сасвим случајног. Па и тада, у евентуалном формирању случајног узорка, нужно је познавати основне карактеристике целог скупа.⁷⁹⁴

Како бисмо закључке засноване на нашем истраживању решења о специјалној рехабилитацији, могли адекватно статистички исказати и уверити се у степен њихове емпиријске заснованости, нужно је било проверити укупну популацију, односно статистички скуп свих донетих решења о специјалној

⁷⁹⁴ Како наводи *Игњатовић*, у случајном узорку, „свака поједина појава која улази у оквир узорка има подједнаке шансе да буде изабрана“; *Ignjatović (2009), 69*; што у нашем случају, без описане анализе, никако нисмо могли утврдити.

рехабилитацији.⁷⁹⁵ Од нарочитог значаја за референтност узорка јесте да однос између узрока, односно оквира узорка и популације буде познат.⁷⁹⁶

Имајући у виду да је наш статистички скуп јасно одређен у појмовном, просторном и временском смислу, те да је реалан, коначан и пребројив, ми смо идентификовали инструменте за његово сагледавање. Како бисмо са задовољавајућом прецизношћу сагледали популацију приступили смо истраживању података којима располаже систем аутоматског вођења предмета (у даљем тексту: АВП) правосуђа Републике Србије као оквира из ког потиче наш узорак, али и којим је свакако могуће сагледати ширину популације.

У циљу провере укупног броја донетих решења о рехабилитацији у целокупном нашем правном систему, од стране свих 26 надлежних судова у референтном периоду од 2006. до 2016. године, по одобрењу министарства правде, уз помоћ компанија које овај систем одржавају, приступили смо подацима које садржи АВП. Иако смо мислили да ћемо на овај начин релативно лако и сасвим прецизно доћи до траженог податка о укупном броју поднетих захтева за специјалну рехабилитацију и укупном броју донетих решења, то није био случај. Навешћемо само неке од проблема са којима смо се сусрели, као и начине за које смо мислили да су најпримеренији њиховом решавању како бисмо добили у прихватљивој мери тачне податке.

Један о првих проблема потиче од чињенице да је систем прилагођен ономе чему је и намењен, а то је судско вођење предмета у виду писарнице вођене у електронском облику. Надаље, овај систем је од увођења у наш правни систем 2010. године до данас, према различитим потребама и уз промене прописа из свих области права, преправљан и дорађиван бесконачно пута. Ово по себи не би нужно требало да буде проблем, али сам систем АВП је недовољно централизован и води се на локалним серверима судова. Када се уз то унесе његова релативна отвореност, у смислу могућности да лица која у њега уносе податке у великом броју поља слободно уносе податке које систем омогућава, чиме се често дешава да подаци

⁷⁹⁵ Само један пример колико добро постављено истраживање у сфери криминалитета са мерљивим и упоредивим параметрима може дати добре резултата, вид. Hanns Von Hofer, "Crime and Reactions to Crime in Scandinavia", *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 5, 2004, 148–166.

⁷⁹⁶ Тако Ignjatović (2009), 69; Иако се наведене корелације и њихова неопходност чине некако природно разумљивим, сада схватамо да су нам, као истраживачу из друштвено-хуманистичког поља, на почетку истраживања биле недовољно познате. Покушаћемо ово да појаснимо ово на примеру. Тако, иако би нпр. одређени узорак обухватио рецимо 4.999 неких случајева, био свакако више но релевантан, према нашем мишљењу, он ову своју особину не може да испољи све док се не упореди са популацијом, као укупним могућим бројем случајева који улазе у статистички скуп. Тако, у наведеном примеру, чак и када у статистичком скупу постоји укупно 5.000 случајева, уколико нам ова чињеница није позната, наведени закључак изведен на 4.999 анализираних случајева, иако практично апсолутно тачан, без информације о томе колика је популација, релативизиран је. Са друге стране, ако од укупне статистичке популације од 5.000 случајева, одредимо адекватан оквир узорка и правилно формирамо репрезентативан узорак од 500 референтних случајева, наш закључак, иако би тада био заснован само на вероватноћи и неупоредиво даљи од истине у односу на претходну ситуацију, био би изражен на научно адекватан и статистички коректан начин.

заврше у неадекватним пољима, постаје јасно колико је тешко доћи до тачних података. Систем АВП је оптимизован да сам генерише одређене статистичке извештаје, и они су, иако не тврдимо, вероватно уподобљени да у одређеној мери одговоре потребама судске статистике броја решених и нерешених предмета, динамике решавања, односа „стarih“ и „нових“ предмета, прилива предмета, ефикасности појединог судије или већа и сл. Ови подаци, за наше истраживање, сасвим су ирелевантни. Надаље, један од очигледних проблема АВП је за нас напосто несхватљив. Систем обухвата само основне и више, али не и апелационе судове [sic!] који функционишу у сопственом, одвојеном и другачијем електронском систему. Из овог разлога, није могуће на адекватан начин пратити кретање предмета између првостепеног и другостепеног суда, нарочито у ситуацијама када се одлуком апелационог суда укине првостепено решење и предмет врати на поновно одлучивање. Тада, у зависности од прилично различите праксе међу судовима, предмет најчешће бива заведен под новим бројем и на тај начин повећава број предмета у систему иако се заправо не ради о новом захтеву. Такође, из основног скупа се не уклања ранија одлука која је укинута, па се као већи показује и број очекиваних решења, иако укинута решење није, нити ће икада почети да производи правна дејства. Још једна значајна ствар је, као и у сваком систему, људски фактор, коме се у одговорност могу приписати све алкавости приликом уноса, али и изостављање појединих података, који се можда у том тренутку, лицу које их уноси, чине ирелевантним. На овај начин систем, генерише тражене извештаје, али уз све изнете проблеме, они се заснивају на подацима, који често нису сасвим тачни, а нарочито нису упоредиви. Из система АВП смо добили извештаје о предметима, који се у њему воде у тзв. *Рех* уписнику.

Имајући у виду велики број преклапања података, у смислу предмета у којима се одлучује о више лица, као и о предметима у којима су решења укинута, или само делимично укинута и враћена на поновно одлучивање, наш циљ је био да елиминишемо двоструко појављивање случајева и да покушамо одредити ширину статистичког скупа *према критеријуму лица* за чију је специјалну рехабилитацију поднет захтев, односно донето решење. На основу детаљних података из наше базе, вишеслојно и унакрсно смо их упоређивали са подацима из система АВП, према критеријумима деловодних бројева предмета, имена и презимена рехабилитаната, те различитих расположивих датума.⁷⁹⁷ На описани начин, успели смо да са прихватљивом тачношћу дођемо до укупног броја поднетих захтева за рехабилитацију по лицима, те укупног броја лица у погледу којих су донета правноснажна решења којима је њихов захтев усвојен, одбијен или одбачен и тако одредимо статистички скуп (популацију).

Према временском критеријуму обухватили смо ***период од 25. априла 2006. до 25. априла 2016. године***, који представља период од свих десет година

⁷⁹⁷ Нарочит проблем су представљали уноси имена и презимена лица, где су од замене уноса имена и презимена, преко уноса одредница покојни, бивши, из одређеног места итд. подаци морали бити практично ручно пречишћени, како би били упоредиви са подацима из наше базе.

примене закона о специјалној рехабилитацији, док смо просторно обухватили **територију целе Републике Србије**, подељену на подручја 26 виших судова.

Код одређеног броја јединствених идентификационих бројева, који су јединствени само у односу на конкретни суд, али нажалост не и у целокупном систему АВП, наишли смо на преклапања и друге логички немогуће податке.⁷⁹⁸ Овакве случајеве посматрали смо као релативну грешку ка одређивању укупног статистичког скупа.⁷⁹⁹

Када се уз могућности наведених релативних одступања, из целокупног система јединствених идентификационих бројева, издвоје наведени случајеви у погледу којих је могућа грешка, долазимо до закључка да су **у референтном периоду поднетих захтева за специјалну рехабилитацију укупно 13.929 лица**.⁸⁰⁰

Овај број још увек не представља наш статистички скуп, због природне неподударности периода подношења захтева за специјалну рехабилитацију и времена доношења решења по овим захтевима. У погледу захтева за рехабилитацију 13.929 лица, до 25.4.2016. године, као последњег дана временског оквира истраживања, захтеви за рехабилитацију 2.050 лица били су нерешени.⁸⁰¹ Закључујемо да су **у референтном периоду донета решења којима је одлучено о захтевима за рехабилитацију укупно 11.879 лица**.

У односу на 11.879 лица чији захтеви за рехабилитацију су решени у референтном периоду, њих у погледу 9.271 лица захтев је решен мериторно,

⁷⁹⁸ Па и овде смо у систему АВП уочили да су идентификациони бројеви јединствени само у односу на конкретни суд, па смо и у том смислу користећи оба критеријума издвојили јединствене случајеве захтева за рехабилитацију; Наиме, у односу на укупан број од 13.929 потенцијално јединствених идентификационих бројева, није било могуће са сигурношћу утврдити њихова евентуална преклапања и могућност проширивања скупа у погледу 274 решења. У односу на утврђене законитости о подношењу више захтева за рехабилитацију истог лица и другим сличним случајевима, основано сматрамо да се у тих 274 решења ради о највише 180 лица. У наведеном смислу, **релативна грешка у одређивању статистичког скупа (популације) у односу на број лица о којим захтевима за рехабилитацију се одлучивало је између 1,3% и 1,97%**.

⁷⁹⁹ Овај податак се односи само на податке који су нам били доступни у систему АВП у референтном периоду од 25.4.2006. до 25.4.2016. године. У односу на одређене проблеме у централизовању података у систему АВП могућа су одређена одступања, која се чак и да су мултипликована, у односу на овај изузетно мали простор релативне грешке, показују дозвољеним простором за релативну статистичку грешку. Имајући у виду како смо формирали оквир узорка, ови бројеви ни у апсолутном нити у релативном смислу практично не могу утицати на тенденције утврђене на целом узорку. Тек на изузетно уситњеним скуповима унутар узорка, према различитим критеријумима, евентуално би могли показати нешто значајније релативне грешке.

⁸⁰⁰ Податке из система АВП последњи пут смо проверавали у априлу 2017. године. Како је рок за подношење захтева за рехабилитацију истекао 15. децембра 2016. године, сматрамо корисним овде изнети да је укупан број поднетих захтева до тог датума, који се више не може повећавати..

⁸⁰¹ Унутар ове категорије налази се укупно 890 лица чији захтев је нерешен и 1.160 њих, чији захтев је решен првостепеном одлуком, али је решење ожалбено, па није стекло правноснажност. Овде ћемо напоменути да се у систему АВП одређени број предмета означава као „поново у раду након архивирања“. Имајући у виду да у поступку специјалне рехабилитације не постоји могућност изјављивања ванредних правних лекова, овде се ипак ради о предметима који су решени, па смо их ми у том смислу и узели у анализи, док чињеница да су из архиве поново узети из било ког разлога, из нашег угла посматрања није релевантна.

усвајањем (8.488) или одбијањем (783), док је захтев одбачен у погледу 548 лица, а захтеви 2.060 лица, решени су на остале начине⁸⁰².

Имајући у виду да смо из архиве министарства у нашу базу унели следеће врсте решења, ми смо као референтан скуп посматрали сва одлуку којом се захтев лица за рехабилитацију усваја (8.488), одбија (783) и одбацује (548).

Статистички скуп (популацију) чини укупно 9.819 лица о чијим захтевима за рехабилитацију је одлучено на један од три наведена начина.

Укупан број лица за чију рехабилитацију су поднети захтеви

13.929

Решени				Нерешени	
11.879				2.050	
Усвојени	Одбијени	Одбачени	Остали	Нерешени	Ожалбени
8.488	783	548	2.060	890	1.160
Статистички скуп (популација)					
9.819					

Табела 1*
Структура статистичког скупа
(популације)

У делу који следи, приказаћемо сумарно упоређивање статистичког скупа (популације) са обрађеним решењима као узорком, чиме ћемо се изразити о његовој репрезентативности.

⁸⁰² Повлачењем предлога, прекидом или обуставом поступка, решењем о спајању поступка, те како систем АВП оставља могућност „решена на други начин“ (осим набројаних и оних који су решени усвајањем, одбијањем или одбацивањем захтева).

5.1.3. Репрезентативност узорка

Формирање адекватног узорка пре свега подразумева сагледавање односа између неке популације и узрока који јој припада, а предмет је одређене анализе. Популација, односно статистички скуп, у нашем случају представљају *сва лица у погледу којих су донета правноснажна решења о усвајању, одбијању и одбацувању захтева за њихову рехабилитацију*, и има их укупно 9.819.

Популација се састоји од три кластера (*усвајајућа, одбијајућа и одбацујућа решења*), који, у статистичком скупу од 9.819 лица, учествују на следећи начин:

Врста одлуке о захтеву	%	Број лица
Усвојен	86,5%	8488
Одбијен	7,9%	783
Одбачен	5,6%	548
УКУПНО		9819

Табела 2

Структура статистичког скупа (популације) према врсти решења

У циљу прецизнијег одређивања репрезентативности узорка, одредили смо бројност нашег узорка у оквиру сваког од поменутих кластера.⁸⁰³ У следећој табели исказаћемо репрезентативност нашег узорка по кластерима.

Врста одлуке о захтеву	УЗОРАК (број лица)	БРОЈНОСТ УЗОРКА	ПОПУЛАЦИЈА (број лица)
Усвојен	5105	60,1%	8488
Одбијен	261	33,3%	783
Одбачен	36	6,6%	548
УКУПНО	5402	55%	9819

Табела 3

Бројна репрезентативност узорка према врсти решења

Посматрајући вредности из табеле 3 уочавамо значајну варијацију бројности узорка у зависности од врсте решења. Најмању бројност узорак има у погледу одбацујућих решења, у односу на која је наш узорак обухватио свега 6,6%, док у односу на одбијајућа решења бројност износи 33,3%. Највећу бројност, наш узорак има у погледу решења којима се захтев за специјалну рехабилитацију усваја и он износи 60,1%.

⁸⁰³ Имајући у виду да имамо значајнија одступања у сваком од кластера по годинама, односно по судовима, репрезентативност узорка по кластерима одредили смо у односу на сваки суд и сваку годину појединачно. Ову анализу, због великог броја судова и периода од десет година, није било могуће овде детаљно табеларно приказати. Напошетку смо узимањем средњих вредности по судовима и годинама, исказали репрезентативност сваког од кластера у просторном и временском оквиру, и на овај начин дошли до укупне репрезентативности обрађеног узорка.

Имајући у виду да је узорак најоскуднији у погледу одбацујућих решења, која не представљају мериторно решавање по захтеву, он се чини и најзанемарљивијим, а ова решења су очигледно и сами судови сматрали у погледу јединствене евиденције Министарства ирелевантним, па су их ретко и достављали. Међутим, након истека рока за подношење захтева за рехабилитацију, ствар је ипак нешто другачија.⁸⁰⁴

СУД	УЗОРАК (број лица)	БРОЈНОСТ УЗОРКА	ПОПУЛАЦИЈА (број лица)
Београд	1126	55,5%	2029
Ваљево	4	3,3%	121
Врање	7	12,3%	57
Зајечар	185	100,0%	185
Зрењанин	694	83,5%	831
Јагодина	24	18,8%	128
Кос. Митровица	7	87,5%	8
Крагујевац	116	48,3%	240
Краљево	10	9,1%	110
Крушевац	155	95,1%	163
Лесковац	64	67,4%	95
Неготин	37	41,1%	90
Ниш	1	1,5%	67
Нови Пазар	1	12,5%	8
Нови Сад	249	16,3%	1524
Панчево	472	100,0%	472
Пирот	1	1,9%	54
Пожаревац	54	40,0%	135
Прокупље	31	35,2%	88
Смедерево	70	45,8%	153
Сомбор	1221	86,7%	1408
Ср. Митровица	106	68,4%	155
Суботица	116	11,5%	1012
Ужице	237	94,0%	252
Чачак	170	100,0%	170
Шабац	244	92,4%	264
УКУПНО	5402	55,0%	9819

Табела 3а
Бројна репрезентативност узорка по судовима

⁸⁰⁴ Имајући у виду да је 15.12.2016. године истекао рок за подношење захтева за рехабилитацију, ових 548 лица у погледу којих су захтеви одбачени, практично имају исто дејство као и мериторна решења о одбијању захтева, јер више није могуће поново поднети захтев за њихову рехабилитацију

У погледу бројности узрока по судовима из табеле 4, може се запазити неколико показатеља које бисмо желели да објаснимо. Чињеница да је код појединих судова бројност узорка нешто преко 1%, у просторном смислу свакако наш узорак чини непотпунијим. Ова чињеница резултат је искључиво чињенице да поједини судови очигледно нису испуњавали своју обавезу достављања решења о рехабилитацији министарству. Међутим, мишљења смо да ово не шкоди много репрезентативности нашег узорка, имајући у виду апсолутне бројеве у погледу донетих решења која недостају, али и чињеницу да са релативно блиског подручја суседних судова углавном имамо солидан проценат донетих решења, која су обухваћена узорком.⁸⁰⁵ Имајући у виду релативно правилну временску дистрибуцију узорка, става смо да се сви судови који у нашем узорку имају више од десет процентних поена заступљености, могу сматрати релативно добро узоркованим те да, имајући у виду да узорак обухвата десетогодишњи период, важења оба закона о рехабилитацији, подаци у погледу укупног броја решења донетог од стране ових судова у значајној мери прате утврђене тенденције.⁸⁰⁶ Напоследку, значајан је број судова који су своју законску обавезу достављања ресорном министарству правноснажних решења испуњавали максимално савесно.⁸⁰⁷

И касније, нешто дубље у истраживању, поредећи податке по одређеним критеријумима, наилазили смо на одређене показатеље чији је примарни циљ био показивање неких других законитости, али који у одређеној мери показују репрезентативност узорка. Према материји коју обрађују, ове приказе смо сврстали у део у коме смо приказали резултате истраживања, али смо их као и све податке у вези са репрезентативношћу узрока приказали црвеном бојом и нагласили.⁸⁰⁸

У свим анализама које обухватају више судова, они су поређани азбучно, осим у случајевима када је посебно наглашен другачији редослед, како би се истакао неки други аспект конкретне анализе. Решења о рехабилитацији донета до 1.1.2010. године доносили су Окружни, а од тог датума Виши судови за означена подручја.

⁸⁰⁵ У изнетом смислу се наш узорак просторно најоскуднијим чини у погледу Виших судова у Нишу (1%), те Пироту (2%), па Ваљеву (3%), што се ни у ком случају не могу сматрати репрезентативним деловима узрока у погледу података о специјалној рехабилитацији пред овим вишим судовима. Па ипак укупан могући број свих донетих правноснажних решења пред ова три, у узорку бројно екстремно незаступљена суда износи 242 решења (у погледу лица) што у односу на укупну популацију решења о специјалној рехабилитацији на подручју целе Србије у референтном периоду износи свега 2,49%.

⁸⁰⁶ Као што је нпр. случај са Вишим судом у Краљеву (9%), али и у Суботици (11%, који у односу на чак 1012 лица у погледу чије специјалне рехабилитације је донето решење није занемарљив), као и Вишим судовима у Врању (12%), у Новом Пазару (13%), али и у апсолутним бројевима прилично бројном суду у Новом Саду (са 16% узорка, на укупно 1524 лица).

⁸⁰⁷ Виши суд у Зајечару, Панчеву и Чачку са, према нашем узорку уз могућност исказане релативне грешке, чак 100%, те судови у Крушевцу (95%), Ужицу (94%) и Шапцу (92%).

⁸⁰⁸ Тако, нпр. вид. доле стр. 314 овог рада, табеле 9 и 9а, које показују репрезентативност узорка у односу на територију АП Војводине и остатка територије Републике Србије.

5.1.4. Критеријуми квантитативне и дескриптивне анализе података

Након што смо у нашу базу унели податке из свих решења о рехабилитацији, која су надлежни судови доставили министарству у периоду од десет година, приступили смо њиховој даљој обради и унификацији до коначних вредности по унапред предвиђеним, али и касније додатим критеријумима. У погледу сваког од анализираних решења о рехабилитацији, обрађени су основни подаци о суду, броју предмета, релевантним датумима од подношења захтева до правноснажности решења, те лични подаци сваког од лица о чијој рехабилитацији је одлучивано тим решењем. У даљој обради података *по лицима*, анализирали смо првостепени и евентуално другостепени поступак, у коме је лице лишено права из политичких или идеолошких разлога, уколико је такав поступак уопште вођен. У базу су такође унети релевантни подаци о називу и месту органа који су доносили одлуке о осуди, датуму осуде, те санкцијама које су примењиване у односу на која су лица била осуђивана.

Надаље, бавили смо се самим основима осуда из политичких или идеолошких разлога. У обради података из решења о рехабилитацији нарочиту пажњу смо посветили кривичним делима за која су лица осуђивана, у смислу детаљног истраживања законских описа њихових бића, предвиђених санкција, њихове класификације, као и њихових појавних облика у пракси, доказне подлоге раније осуде, те напослетку изрицаних кривичних санкција. Осим тога, бавили смо се и сагледавањем самих прописа којима су предметна кривична дела предвиђана, са нарочитим освртом на основне претпоставке које би морало испуњавати законодавство којим се предвиђају кажњива понашања. Анализу према сходним критеријумима извршили смо и у односу на прекршаје који су били основи осуда, али и на све друге законске, односно ванзаконске основе и начине лишавања права без одлуке, тиме и без формалног основа. Предмет наше анализе били су и основи за рехабилитацију према *ЗРех06* односно *ЗРех11*, у смислу конкретних законских одредаба на основу којих је одлучивано о усвајању, одбијању или одбацивању захтева за специјалну рехабилитацију.

Рад на сређивању базе података наставили смо вишеструким ишчитавањем група решења и исправљањем и допуњавањем, односно уједначавањем унетих података. Након што смо прелиминарно схватили одређене законитости које владају међу случајевима специјалне рехабилитације, односно ранијих осуда, унете податке контролисали смо великим бројем логичких унакрсних провера у смислу проверавања правила и испитивања изузетака, који се појављују у одређеним скуповима. Напослетку смо добили релативно уређен скуп са занемарљиво малим бројем нерешених питања, која нису од значаја за предмет нашег истраживања.

Како ћемо се у даљем приказу резултата нашег истраживања бавити анализом појединих репресивних инструмената, од пресудног значаја је нагласити

да се *квантитативни подаци односе искључиво на учесћалост ових мера међу лицима, у погледу којих је поднет захтев за њихову специјалну рехабилитацију.*

На основу изнетих података никако се не би могло закључивати о односима између појединих репресивних мера у смислу обима у ком су оне примењиване, те који број лица је њима био обухваћен. У сваком случају, број лица која су била осуђена за поједина од поменутих кажњивих дела, вишеструко је већи од броја лица која су, пре свега доживела, односно чији су наследници поднели захтеве за њихову специјалну рехабилитацију.⁸⁰⁹

5.2. Приказ резултата истраживања

Ми смо нашим истраживањем, као што је раније напоменуто обухватили период *од 25.4.2006. до 25.4.2016. године*. У том смислу, у анализи свих података ови датуми представљају почетне и крајње границе у којима посматрамо наш узорак, али на који смо ограничили и целокупан статистички скуп, како би према временском критеријуму био упоредив са узорком.

Веома је важно подсетити се да су оба закона о рехабилитацији, *ЗРех06* и *ЗРех11* и даље паралелно на снази. Наиме, на основу члана 30 став 1 *ЗРех11*, поступци рехабилитације који су започети по *ЗРех06*, а нису окончани до дана ступања на снагу новог закона, окончаће се по одредбама тог закона.

5.2.1. Подаци у вези са поднетим захтевима за специјалну рехабилитацију

У овом, првом делу анализе података, посматраћемо их из угла поднетих захтева за специјалну рехабилитацију.

Пре свега анализирали смо њихову временску димензију у смислу времена подношења захтева. У односу на датум подношења захтева директно је опредељен и закон о рехабилитацији по ком се о захтеву решава. Надаље, изложићемо њихову просторну дистрибуцију у смислу виших, односно раније одговарајућих окружних судова којима су захтеви поднети на решавање. Напослетку, изложићемо основну структуру поднетих захтева у смислу њиховог основног процесног статуса и приказати контуре решених, односно још увек нерешених захтева по судовима.

Имајући у виду да се релативно често у једном поступку, па самим тим најчешће и једним решењем о специјалној рехабилитацији, одлучивало о захтевима

⁸⁰⁹ На појединим местима указаћемо на одређене изворе, односно податке које смо сусрели у литератури у погледу обима појединих репресивних мера, без залажења у њихову аутентичност и искључиво у илустративне сврхе како би се читалац могао стећи одређени увид у однос лица која су заиста била осуђена односно према којима је вршено одређено политичко-идеолошко насиље према броју њих чија је специјална рехабилитација захтевана; у изнетом смислу више вид. Srđan Cvetković, „Struktura političkih osuđenika u Srbiji i Jugoslaviji 1945–1985“, *Hereticus*, 1-2/2009, 72-87.

за рехабилитацију више лица, потребно је разграничити број судских предмета, односно решења о специјалној рехабилитацији од броја лица у тим поступцима.

Пре осталих анализа, у којима ће број лица обухваћених рехабилитацијом представљати наш основни предмет анализе, приказаћемо сумарно број поднетих захтева за рехабилитацију, према критеријуму *йосебних судских йредмеийа* (независно од броја лица која су захтевом обухваћена).

Година подношења захтева	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Укупно
Број захтева	561	554	280	258	190	405	2.357	2.722	2.730	704	73	10.834

Табела 4
Број захтева за специјалну рехабилитацију (йо броју судских йредмеийа)

СУД	Број захтева	СУД	Број захтева
Београд	2.930	Крушевац	179
Нови Сад	1.402	Ниш	178
Сомбор	1.027	Пожаревац	176
Зрењанин	902	Краљево	175
Суботица	791	Зајечар	171
Панчево	361	Прокупље	162
Крагујевац	329	Ваљево	155
Ср. Митровица	320	Чачак	153
Ужице	263	Неготин	130
Шабац	255	Врање	90
Јагодина	203	Пирот	73
Лесковац	190	Нови пазар	29
Смедерево	181	Кос. Митровица	9
		УКУПНО	10.834

Табела 4а
Укупан број захтева за специјалну рехабилитацију йо судовима
(йо броју судских йредмеийа)

Изнете податке у погледу броја судских предмета, овде износимо више ради могућности поређења нашег истраживања са евентуалним истраживањима других аутора, или упоређивањем са одређеним судским статистикама, које се базирају на судским предметима, независно од броја лица која су захтевима обухваћена. Ради лакшег поређења, изложићемо и приказ броја поднетих захтева по истом критеријуму, за сваки појединачни суд.

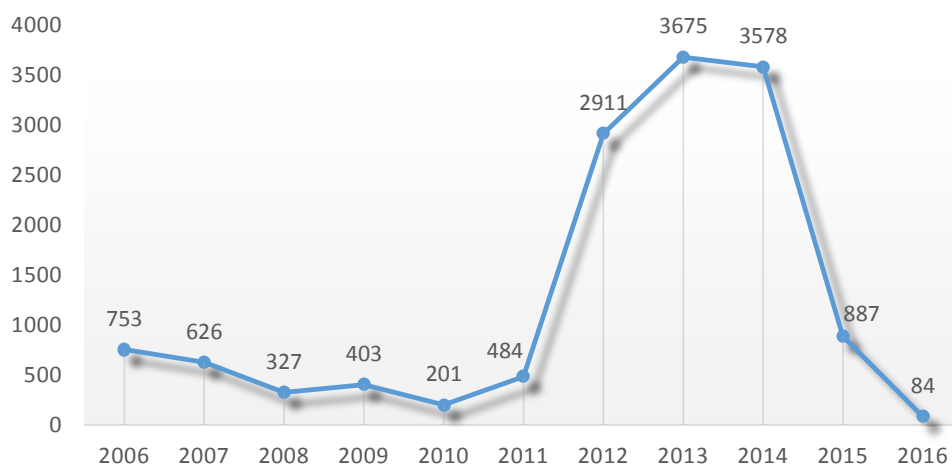
Како је предмет наше анализе материјална страна специјалне рехабилитације, а не статистика рада судова, број судских предмета за нас је готово сасвим ирелевантан.

У наведеном смислу, изузетно је важно напоменути да смо у излагању резултата истраживања, *све надаље сумарно приказане квантитативне податке о броју случајева рехабилитације одредили искључиво у односу на број лица о чијој рехабилитацији је одлучивано.*⁸¹⁰

Година подношења захтева	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Укупно
Број захтева	753	626	327	403	201	484	2911	3675	3578	887	84	13.929

Табела 5
Број поднетих захтева за специјалну рехабилитацију (у односу на лица)

Када посматрамо дистрибуцију броја лица за чију су специјалну рехабилитацију поднети захтеви, по годинама запажамо да посматрани временски период можемо поделити најмање на два дела. Граница коју уочавамо, налази се у периоду од 2011. ка 2013. години, где уочавамо скок броја поднетих захтева.

Графикон 5
Број поднетих захтева за специјалну рехабилитацију (у односу на лица)

⁸¹⁰ Значајно је напоменути, да захтеви који су поднети и решени пре 1.1.2010. (или код неких судова најкасније до јуна месеца 2010) нису унети у систем АВП. Број захтева у овим годинама представља само оне које смо ми обухватили својим истраживањем. Наш узорак обухватио је грубо око 55% укупног броја донетих решења. Овај број је нешто мање поуздан у погледу решења за време важења ЗРех06, јер тада није постојала експлицитна обавеза слања решења министарству. Према тенденцијама утврђеним у каснијем периоду нерешено је остало нешто више од 20% захтева, што значи да је реални број поднетих захтева (по лицима) у годинама 2006-2009. већи до два пута.

Тенденција пада у 2016. години, у односу на коју смо посматрали само први квартал, свакако се не може узети као референтна. Но, уочљив је драстичан пад поднетих захтева и у претходној, 2015. години, што се можда може објаснити истим разлозима којима и уочени вишеструки пораст броја захтева у 2012. години.

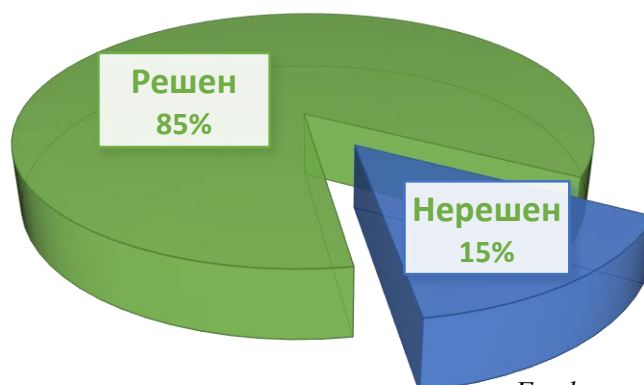
Други српски Закон о рехабилитацији ступио је на правну снагу 15. децембра 2011. године. У том смислу, могло би се учинити да је ово основни разлог наглог пораста броја поднетих захтева у 2012. години. Осим што ово не би логички могао бити истовремено и разлог пада броја захтева у 2015. години, нешто дубљом анализом мера, које су примењене према лицима за чију рехабилитацију је захтев поднет у току 2012. године, нешто касније ћемо покушати да покажемо да је разлог овоме ипак другачијег карактера.⁸¹¹ Напоследку, приказаћемо однос броја лица за чију рехабилитацију је поднет захтев према првом (*ЗРех06*) односно другом (*ЗРех11*) закону о рехабилитацији, по судовима, са исказаним процентуалним односом броја захтева по сваком од закона.

⁸¹¹ Како се нама чини директно корелативан са ступањем на снагу Закона о враћању одузете имовине и обештећењу, односно почетком рокова за подношење захтева за реституцију. Како смо раније напоменули, овај пропис је ступио на правну снагу 6. октобра 2011. године, Агенција за реституцију је на основу чл. 63 ст. 1 *ЗВОиО* почела са радом 1. јануара 2012, а рок за подношење захтева за враћање одузете имовине почео је да тече од 3. марта 2012. године.

СУД	ЗРех06		ЗРех11		УКУПНО
	број захтева	%	број захтева	%	
Београд	1005	30,8%	2262	69,2%	3267
Нови Сад	379	18,0%	1726	82,0%	2105
Сомбор	138	7,7%	1665	92,3%	1803
Суботица	142	11,3%	1118	88,7%	1260
Зрењанин	72	5,9%	1148	94,1%	1220
Панчево	37	7,8%	435	92,2%	472
Ср. Митровица	46	10,9%	375	89,1%	421
Крагујевац	119	32,2%	250	67,8%	369
Шабац	124	41,6%	174	58,4%	298
Ужице	122	42,4%	166	57,6%	288
Јагодина	32	15,0%	182	85,0%	214
Лесковац	69	33,0%	140	67,0%	209
Смедерево	43	21,2%	160	78,8%	203
Крушевац	64	31,8%	137	68,2%	201
Краљево	15	7,9%	174	92,1%	189
Пожаревац	42	22,5%	145	77,5%	187
Зајечар	67	36,2%	118	63,8%	185
Ниш	10	5,6%	169	94,4%	179
Прокупље	31	17,5%	146	82,5%	177
Чачак	100	58,8%	70	41,2%	170
Ваљево	31	19,6%	127	80,4%	158
Неготин	30	21,7%	108	78,3%	138
Врање	14	14,4%	83	85,6%	97
Пирот	11	13,6%	70	86,4%	81
Нови пазар	11	37,9%	18	62,1%	29
Кос. Митровица	2	22,2%	7	77,8%	9
УКУПНО	2.756	19,8%	11.173	80,2%	13.929

Табела 6
Број захтева према Закону по коме су поднетии (у односу на лица)

Основни статус захтева

Графикон 7
Основни статус захтева

У следећој табели приказали смо аналитички, по врстама одлуке у односу на захтев, претходно графички исказан *Основни статус захтева* на последњи дан референтног периода. Као нерешени су приказани сви захтеви у којима решење или опште није донето⁸¹² или је донето, али је ожалбено.

Начин решавања	Нерешени		Решени	УКУПНО
	Нерешени	Ожалбени		
Усвојен захтев		748	8.488	9.236
Одбијен захтев		292	783	1.075
Одбачен захтев		61	548	609
Повучен предлог		39	679	718
Обустављен поступак		4	50	54
Прекинут поступак		7	798	805
Спајање поступка		0	254	254
Решено на други начин		9	279	288
Поступак у току	890	1.160	0	2.050 ⁸¹³
УКУПНО	2.050		11.879	13.929

Табела 7
Статус захтева на крају референтног периода (у односу на лица)

⁸¹² У погледу ове категорије података о лицима, сасвим је могуће да је у односу на исто лице рецимо донето решење, које је нпр. по жалби укинута и враћено на првостепени поступак. Имајући у виду, да ми, као што смо рекли, поступке посматрамо *из угла лица* о чијем се захтеву за рехабилитацију решава, ми овакве случајеве нисмо посматрали као одвојене, јер се ови, строго гледано одвојени судски предмети односе на исто лице. У том смислу, сасвим смо занемарили статус претходног предмета, ако се по њему из било ког разлога поново решава у новом предмету.

⁸¹³ Збирно исказан број лица чији захтев још увек није решен, не улази у збир ове колоне, јер су исти захтеви сабрани по врстама решења.

У наредној табели приказани су захтеви према години решавања, у вези са годином подношења захтева. У поређењу са другим изнетим приказима, који разликују решене и нерешене захтеве, значајно је напоменути, да су овде осим правноснажно решених, као решени приказани и сви они у којима је донето првостепено решење, али су касније ожалбени и у том статусу су се налазили до краја референтног периода.

		УКУПНО	Број решених захтева										Нерешени	
			2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015		2016
Број поднетих захтева	2006	753	12	272	124	44	54	125	84	10	19	3		6
	2007	626		197	136	61	41	81	74	23	8	4		1
	2008	327			110	63	32	71	28	12	8	2		1
	2009	403				67	61	67	63	126	8	9	2	
	2010	198					69	70	34	10	13	4		1
	2011	481						150	224	69	21	11	4	5
	2012	3.710							751	1.325	485	274	26	50
	2013	3.311								1.131	1.491	772	90	191
	2014	3.229									1.409	1.620	158	391
	2015	810										473	238	176
	2016	81											16	68
13.929			12	469	370	235	257	564	1.258	2.706	3.462	3.172	534	890

Табела 8

Број захтева према години решавања у односу на годину подношења (у односу на лица)

Из горе изнетих података, примећујемо тенденцију да је међу решенима, углавном највећи број захтева решен у истој или следећој години у односу на годину подношења захтева. На основу оваквих података, можемо уочити релативну ефикасност судова у решавању захтева за специјалну рехабилитацију. Имајући у виду да је мали број лица доживео да лично поднесе захтев за сопствену рехабилитацију, овакво поступање судова, које омогућава овим лицима да своју рехабилитацију и дочекају, односно да према њима буде исправљена неправда, свакако није без значаја.

На основу структуре становништва, али и бројног односа међу појединим основима осуде, који су нам се чинили карактеристичним у претходној табели поделили смо територију Републике Србије на два региона. Са једне стране посматрали смо територију АП Војводине, у којој су, видећемо касније, доминирали основи везани пре свега за национално хетерогену структуру становништва, али са друге стране и за кривичноправне механизме развлашћивања раније „буржоазне“. Оваквих случајева је, видећемо било и на подручју уже

Србије, посматрајући под тим, у статистичком смислу територију Републике Србије ван територије АП Војводине. Како ћемо и у односу на поједине критеријуме, које ћемо приказати касније у структури појединих осуда, где будемо сматрали да се може успоставити одређена корелација, одвајати територију АП Војводине од остатка територије Републике Србије, изнећемо овде неке сумарне податке, који могу бити од помоћи за разумевање односа између изнетих података у поређењу ова два територијална одређења дела нашег узорка.

Наиме, Република Србија укупне је површине 88.361 km², од чега њена северна аутономна покрајина обухвата површину од 21.506 km², што је негде око 24% територије. Надаље, у Републици Србији према резултатима пописа из 2011. године укупно живи непуних 7,1 милион становника, док на територији АП Војводине од тога живи око непуних 2 милиона, односно око 28%. И напослетку, упоредивости ради, територија Војводине покривена је подручјима 6 виших и једним апелационим судом, док се на територији остатка Републике Србије, заједно са градом Београдом, налази преосталих 20 виших судова, над којима другостепено поступају преостала три апелациона суда.

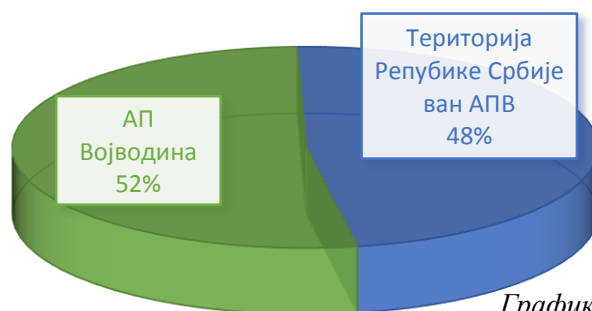
Управо изнети подаци говоре да се, грубо оцењујући, према изнетим критеријумима, подручје АП Војводине, према остатку територије Републике Србије углавном односи са 1:4, односно за очекивати би било да представља оквирних 25% нашег узрока. Па ипак, видећемо у наредним излагањима да је ситуација нешто другачија.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Укупно
АП	257	94	78	185	36	178	1.468	2.153	2.244	559	29	7.281
Војводина	34,1%	15,0%	23,9%	45,9%	17,9%	36,8%	50,4%	58,6%	62,7%	63,0%	34,5%	52,3%
Остали	496	532	249	218	165	306	1.443	1.522	1.334	328	55	6.648
део Србије	65,9%	85,0%	76,1%	54,1%	82,1%	63,2%	49,6%	41,4%	37,3%	37,0%	65,5%	47,7%
УКУПНО	753	626	327	403	201	484	2.911	3.675	3.578	887	84	13.929

Табела 9

Однос укупно поднетих захтева на територији АП Војводине у односу на остатак територије Републике Србије (по годинама одношења захтева)

Већ на нивоу броја поднетих захтева за специјалну рехабилитацију видимо да однос подручја АП Војводине значајно одступа од очекиваних вредности. У том смислу, број захтева је од очекивано, готово четири пута мањег, по свим критеријумима по којима смо поредили АПВ са остатком територије Србије, за четири процентна поена већи. Ово нарочито добија на значају, када се узме да у нашој анализи из територије Републике Србије ван АПВ, нисмо посебно издвајали град Београд, који по многим критеријумима, од броја становника, па све до могућности за успостављање надлежности у домену специјалне рехабилитацији, представља значајан подскуп нашег узорка.

Графикон 9
Однос поднетих захтева на територији АП Војводине у односу на остатак територије Републике Србије

Имајући у виду да смо се овде бавили само односом броја поднетих захтева, закључци о оваквом односу, како нам се чини, биће могући касније, након анализе одређених основа осуде, временског периода, националне припадности, те кривичних санкција које су примењиване на ова два посматрана подручја.

Пре нешто дубље анализе поднетих захтева према расположивим и упоредивим критеријумима, искористићемо прилику да прикажемо податке броја поднетих захтева према идентичном критеријуму као у претходном излагању, доводећи у однос два посматрана подручја територије Републике Србије, како бисмо показали репрезентативност нашег узорка и у односу на овакву поставку.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Укупно
АП Војводина	168	84	62	165	27	98	342	845	837	227	3	2.858
	27,9%	16,2%	24,1%	56,5%	21,6%	35,9%	43,5%	70,6%	77,6%	84,4%	100%	52,9%
Србија (осим АПВ)	435	433	195	127	98	175	445	352	242	42		2544
	72,1%	83,8%	75,9%	43,5%	78,4%	64,1%	56,5%	29,4%	22,4%	15,6%	0%	47,1%
УКУПНО	603	517	257	292	125	273	787	1.197	1.079	269	3	5.402

Табела 9а
Однос поднетих захтева у нашем узорку на територији АП Војводине у односу на остатак територије Републике Србије (по годинама подношења захтева)

Поређењем табела 9 и 9а, закључујемо да је наш узорак донетих решења и у погледу односа територије АП Војводине са остатком Републике у потпуности репрезентативан, са сасвим занемарљивим одступањем од 0,6%.

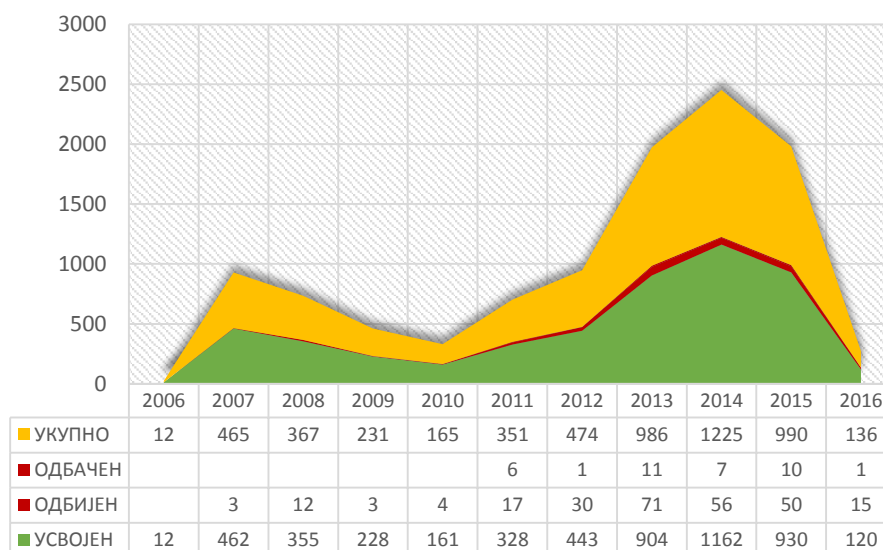
5.2.2. Подаци у вези са анализираним решењима о специјалној рехабилитацији

Како ћемо у наредном излагању прећи на детаљну квантитативну и дескриптивну анализу случајева, подаци из следеће табеле, подсетиће нас на њихову структуру према врсти одлуке о захтеву.

Врста одлуке о захтеву (врста решења)	УЗОРАК (број лица)	%
Усвојен	5.105	94,5%
Одбијен	261	4,8%
Одбачен	36	0,7%
УКУПНО	5.402	

Табела 10*

Структура одлука о рехабилитацији које су предмет анализе

Графикон 10

Структура одлука о рехабилитацији које су предмет анализе (по годинама)

На основу изнете временске дистрибуције, видимо да све три врсте решења о захтеву за рехабилитацију прате тенденцију целокупног узорка, односно да кроз референтни период имају сличну дистрибуцију раста односно пада.

* Заступљеност решења по врстама у нашем узорку тенденцијом одговара заступљености појединих врста решења у статистичком скупу (популацији) у коме су решења заступљена на следећи начин: усвајајућа (86,5%) одбијајућа (7,9%) и одбацујућа (5,6%). Упоредити са табелом 2, горе, стр. 303 овог рада.

	Број лица	%
Мушкарци	4.181	77%
Жене	1.219	23%
УКУПНО	5.400 *	

Табела 11
Полна структура лица о чијој рехабилитацији је одлучивано

Можемо уочити да се у анализираним случајевима рехабилитације, у значајно већем броју појављују лица мушког пола, и то тако да се у односу на једно женско лице о чијој рехабилитацији је одлучивано, појављује више од 3 мушкарца. У наредној табели приказаћемо полну структуру у односу на врсту решења о специјалној рехабилитацији.

	Усвојен		Одбијен		Одбачен	
Мушкарци	3.953	77%	209	80%	19	53%
Жене	1.150	23%	52	20%	17	47%
УКУПНО	5.103*		261		36	

Табела 11а
Полна структура лица о чијој рехабилитацији је одлучивано (по врсти решења)

Можемо уочити да основни тренд полне заступљености у целом узорку, сасвим очекивано потпуно прати полна структура усвајајућих решења, имајући у виду да ова решења представљају бројчано највећи скуп усвајајућих решења, која у целом узорку доминирају са чак 94,5%. У односу на одбијајућа решења, однос се незнатно мења, па је тако нешто већи проценат лица мушког пола чији захтев за специјалну рехабилитацију је одбијен. Иако се код одбацујућих решења ради о сасвим малом делу нашег узорка (свега 0,7%) однос према полу се драстично мења, па су готово подједнако заступљена лица оба пола. У наведеном смислу можемо закључити да су формални процесни недостаци, који представљају основ за одбацивање захтева, подједнако чести код захтева за рехабилитацију лица оба пола.

У наредној табели приказаћемо број случајева према подносиоцу захтева. У односу на круг лица која могу поднети захтев у складу са чланом 7 Зрех11, имајући у виду да је према одредби члана става 1 члана 2 Зрех06 захтев могло поднети свако заинтересовано лице, ми смо издвојили три категорије. Како смо у претходном излагању посматрали полну структуру лица, изоставивши и овде два правна лица, овај критеријум задржали смо и у овој анализи.

* У укупном збиру случајева, одлучивано је и о захтевима за рехабилитацију два правна лица, чији захтев је усвојен, па тако је укупан збир физичких лица 5.400, у односу на раније исказаних 5.402 анализирана случаја, док је укупан збир усвајајућих решења у целом узорку 5.105.

	Лично		Родбина		Остало		Укупно
Мушкарци	275	6,6%	3.770	90,3%	129	3,1%	4.181
Жене	64	5,3%	1.147	94,5%	3	0,2%	1.219
УКУПНО	339	6,3%	4.929	91,3%	132*	2,4%	5.400

Табела 12

Подносиоци захтева у односу на њихова лица чија рехабилитација је изражена

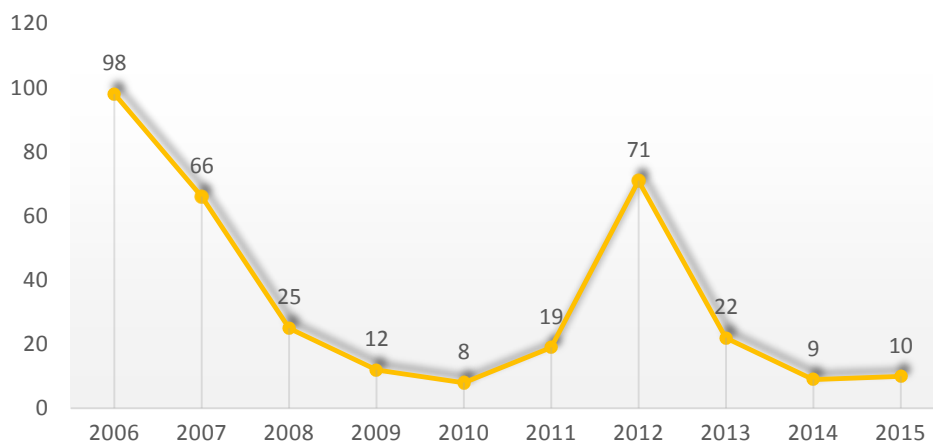
Као што можемо видети, изузетно мали број лица, само 6,3% од оних о чијој рехабилитацији је одлучивано, су то доживели. Међу њима, по полној структури запажамо да су то за један процентни поен чешће били мушкарци. Такође, иако у апсолутним бројевима готово занемарљиво, вишеструко је већи број лица мушког пола, за чију рехабилитацију су захтев поднела одређена друга заинтересована правна или физичка лица. Пре него што се позабавимо анализом унутар групе лица која су поднела захтеве за сопствену рехабилитацију, накратко ћемо се осврнути на структуру најмање групе захтева према критеријуму подносиоца – захтеве које су поднели остали подносиоци. Наиме у овој групи, од 132 лица чију рехабилитацију нису захтевала сама ова лица, нити њихова родбина, истиче се захтев за колективну рехабилитацију чак 113 лица немачке народности која су стрељана без судске или административне одлуке.⁸¹⁶ Међу осталим лицима која су поднела захтеве за рехабилитацију лица која са њима нису у родбинским односима, истичу се удружења или група грађана које су поднеле захтеве за рехабилитацију лица која су била њихови чланови или су се за живота борили за остваривање истих вредности.⁸¹⁷

⁸¹⁶ Подносилац овог захтева је „Удружење Дунавских шваба“ из Мосбурга, Немачка; вид. Решење Вишег суда у Сомбору, Рех. бр. 105/2012 од 5.8.2013.

* ⁸¹⁷ Тако се овде, осим групе професора Правног факултета у Београду који су поднели захтев за рехабилитацију Михаила Ђурића, иситчу и захтеви за рехабилитацију Слободана Јовановића, који су осим групе професора поднели и чланови „Удружења припадника ЈВуО“, Адвокатске коморе Србије, те Демократске странке Србије. У сличном смислу су неки од подносиоца уз још друге појединце поставили и захтев за једно од најзвучнијих имена специјалне рехабилитације у Србији, Драгољуба „Драже“ Михаиловића; из решења Округног суда у Београду Рех 34/09 од 19.10.2009 (за Михаила Ђурића), Рех. бр. 28/06 од 11.06.2007. (за Слободана Јовановића), те Вишег суда у Београду Рех. бр. 69/10 од 14.05.2015 (за Драгољуба, Дражу, Михаиловића).

5.2.2.1. Подаци у вези са лицима која су лично поднела захтев за социјалну рехабилитацију

Имајући у виду да је специјална рехабилитација, којом се поништава одлука лица које је било осуђено из политичких или идеолошких разлога увек најзначајнија самом осуђеном лицу, посветићемо се накратко случајевима лица која су доживела, да у великој мери закаснило исправљање неправди, лично дочекају.

Графикон 13
Број лица обухваћених узорком која су лично поднела захтев за социјалну рехабилитацију

У односу на генералну тенденцију свих поднетих захтева за рехабилитацију у укупном статистичком скупу, али и у нашем узорку, ситуација са захтевима лица која су лично поднела захтев, унеколико одступа од генералне тенденције узорка односно укупног броја поднетих захтева.⁸¹⁸ Овде је сасвим очекивано највећи број лица захтев поднео већ у току 2006. године, чиме се потврђује да су ова лица, која су желела скидање жига осуђиваности, захтеве поднела већ у првој години важења закона. Након тога, њихова мотивисаност очигледно пада, и потом од 2011, као што је генерална тенденција почиње да расте, с тим да кулминира брже, већ у 2012. години, након чега драстично опада.

Имајући у виду протек дугог периода времена од осуда до отпочињања процеса специјалне рехабилитације, приказаћемо старост лица која су дочекала да лично поднесу захтев за специјалну рехабилитацију.

⁸¹⁸ Наиме, као што смо приказали на Графикону 5, на стр 309 овог рада, у односу на укупан број захтева уочљива је стагнација у периоду 2006-2011 година, да би од тада кренуо раст и врхунац броја поднетих захтева био достигнут 2013. године, од када креће пад који је у 2015. драстичан

* За 62 лица (од укупно 340) из решења о рехабилитацији није било могуће утврдити датум рођења, па самим тим ни године старости у моменту подношења захтева.

Графикон 14

Старост лица која су поднела захтев за личну рехабилитацију

Као што можемо видети из приказаног графика, старост лица која су дочекала сопствену рехабилитацију креће се у распону од 47 година, па све до чак 93 године старости, колико је имало најстарије лице које је захтевало рехабилитацију. Далеко највећи број лица, која су лично поднела захтев за сопствену специјалну рехабилитацију имао је између 77 и 84 године. Старост подносилаца захтева за личну рехабилитацију у извесном смислу је доказ хипотезе да је закон за рехабилитацију у наш правни систем дошао веома касно. Претпоставимо да је наш систем, као многи источноевропски, увео у живот специјалну рехабилитацију почетком деведесетих година, када су ова лица била готово две деценије млађа, учинак би био засигурно већи. Извесно је да би тада много већи број осуђених из политичких или идеолошких разлога био жив и поднео захтев за сопствену рехабилитацију.

ОСНОВ ОСУДЕ	Пропис	Одредба	Број лица
Информбиро	Закон о прекршајима против јавног реда и мира	чл. 2 тач. 6	85
Пропаганда и агитација	Закон о кривичним делима против народа и државе	чл. 9 ст. 1	25
Непријатељска пропаганда	КЗ ФНРЈ	чл. 118	23
Прелазак непријатељске имовине у државну	Одлука АВНОЈ од 21.11.1944.		23
Оружана побуна		чл. 3 тач. 7	10
Издаја отаџбине	Закон о кривичним делима против народа и државе	чл. 3 тач. 1	8
Удруживање ради вршења кривичних дела		чл. 3 тач. 8	8
Удруживање ради непријатељске делатности	КЗ СФРЈ	чл. 136	9
Удруживање против народа и државе	КЗ ФНРЈ	чл. 117 ст. 2	6
Остали основи (КД из Уредбе о војним судовима, ЗсНтНшПс и др.)			68
Не наводи се основ (Војна лица по линији ИБ, послератни логори за и др.)			75
УКУПНО			340

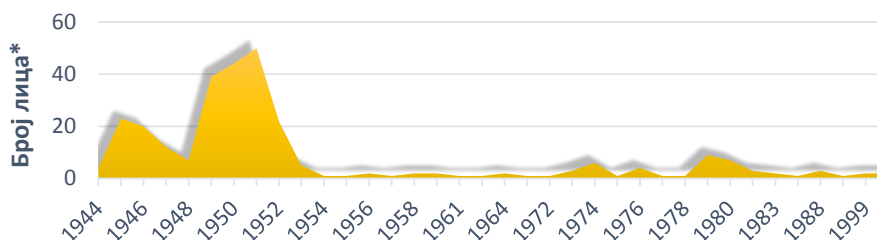
Табела 15

Структура основа по којима осуђена (лишена права) лица која су поднела захтев за личну рехабилитацију

Структура дела, као што ћемо видети касније, генерално одговара тенденцијама које се уочавају у целом узорку. Издвојићемо два скупа.

Први, уједно и најбројнији, јесте група лица која су у прекршајном поступку кажњена за прекршај из члана 2 тачке 6 *Закона о прекршајима прошле јавној реда и мира* (у даљем тексту: *ЗПЈРМ*)⁸²⁰ који је представљао темељ за обрачун са присталицама Резолуције Информбироа. Имајући у виду, вероватно и десетине хиљада лица кажњених због „деловања на линији ИБ“, свега 85 лица у нашем узорку, која су дочекала да лично поднесу захтев за сопствену рехабилитацију, делује сасвим мало.

Друга група, јесу заправо лица, у односу на које се неправо састојало у одузимању имовине применом одлуке АВНОЈ од 21. новембра 1944. године о преласку у државну својину непријатељске имовине, што су заправо била у највећем броју лица немачке народности.

Графикон 16

Године у којима су осуђивана лица која су поднела захтев за личну рехабилитацију

У односу на претходни графикон, можемо приметити да су лица која су доживела да лично поднесу захтев за своју рехабилитацију осуђивана у највећем броју до 1954. године, што сасвим одговара чињеници да су најчешће осуђивана због деловања на линији ИБ. Са друге стране, далеко највећи број њих се у време осуде налазио у двадесетим годинама живота, што такође у значајној мери кореспондира управо са, нешто раније изнетим основима осуда.

Графикон 17

Старост (у тренутку осуде) лица која су поднела захтев за личну рехабилитацију

⁸²⁰ Сл. гласник НРС, бр. [13/49](#), [24/49](#), [12/52](#) и [34/56](#)

* За 53 лица (од укупно 340) из решења о рехабилитацији није било могуће утврдити датум када су осуђена, односно лишена права.

** У односу на 109 (од укупно 340) из решења о рехабилитацији није било могуће утврдити датум рођења, па самим тим ни године старости у моменту осуде, док је 16 њих имало мање од 17 година, и то су све случајеви где је овим лицима заправо по сили закона (Одлуке АВНОЈ) одузета имовина.

5.2.2.2. Подаци у вези са повредама права учињеним без судске или административне одлуке

У наредном излагању позабавићемо се приказом података који, независно од подносиоца захтева, приказују структуру осуда односно основа по којима су лица лишавана права из политичких или идеолошких разлога.⁸²³

Графикон 18

Врста акција којом су лица осуђивана (лишавана права)

У односу на укупан број од 5.402 лица, чак у односу на њих 4.349 (80,5%) постојала је нека одлука којом су лишени права, док је 1.053 (19,5%) лица лишено права без било какве одлуке. Изузетно велики број појединачних аката о осуди, односно лишавању права, који су у нашем узорку носи назив „одлука“, без било каквог ближег одређења, указује на недовољну издиференцираност нашег правног система у време оваквих, ванправних мера без формалног појединачног правног акта. Чини нам се корисним да нешто детаљније погледамо ову групу.

	Број лица	%
Стрељани	728 **	69,1%
Нису стрељани	325	30,9%
УКУПНО	1.053	

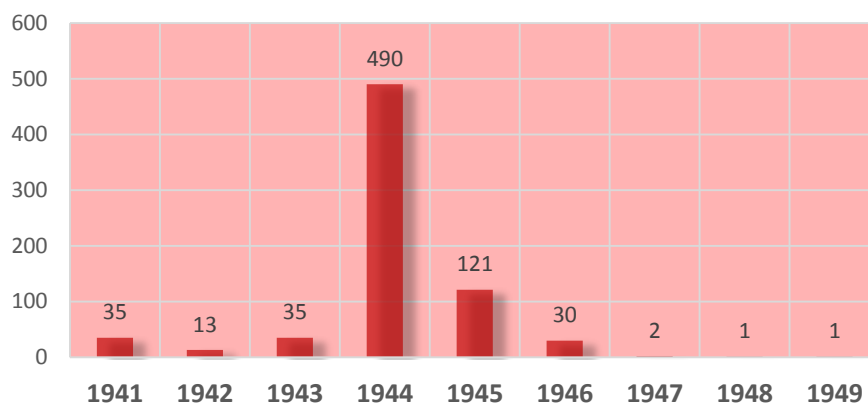
Табела 19

Основна структура повреда права лица учињених без одлуке

У структури лица која су без одлуке лишена живота односно права (укупно 1.053), уочавамо да су највећи број њих 728 (69,1%) лица која су без одлуке лишена живота, односно стрељана, док у наредној табели дајемо структуру наводних „основа“ по којима је преосталих 325 (30,9%) лица без одлуке лишено права.

* У односу на ове случајеве у којима је као формалноправни основ лишавања права неведена врста акта „одлука“ (њих 1.962), далеко највећи број, 1.894 (96,5%) се односи на Одлуку АВНОЈ о преласку у државну својину непријатељске имовине од 24. новембра 1944. године.

** Осим 728 лица која су стрељана без одлуке, у узорку се налази још 78 лица која су лишена живота, по неком формалном основу, чиме ћемо се позабавити нешто касније

Графикон 20

Број лица стрељана без одлуке (по годинама у којима су стрељани)

У односу на далеко највећи број лица која су без било какве одлуке стрељана, ово ванправно лишавање живота, догодило се у току 1944-1945. године. Унутар овог периода, октобар-новембар 1944. године представља време појединачно највећег броја стрељања.⁸²⁵ Најмлађе лице имало је 16, а најстарије 83 године живота, док се највећи број лица налази у распону 31-53 године старости.

Графикон 21

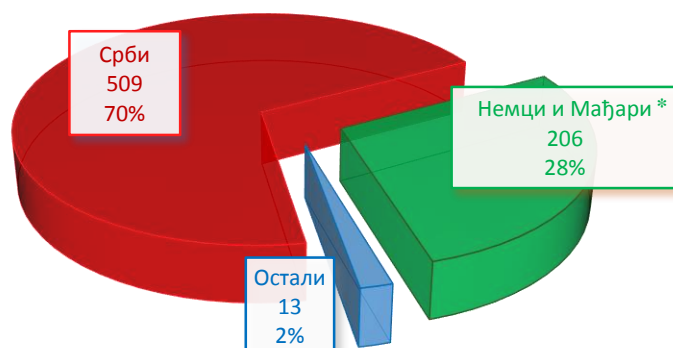
Старост лица стрељаних без одлуке (у тренутку смрти)

⁸²⁵ Унутар овог скупа, налази се и решење о рехабилитацији, које је обухватило највећи број лица, а односи се на случај стрељања 113 лица немачке народности, које се догодило 23.11.1944. код Оцака, у војводини. Сва ова лица била су мушког пола, просечне старости 45 година (од чега 11 лица испод 18 година – 4 лица старости 16 година и 11 лица која су тада имала 17 година живота). Најстарије лице имало је у тренутку смрти 69 година, а укупно је 17 лица имало преко 60 година живота. Све лица рехабилитована су Решењем Вишег суда у Сомбору, Рех. бр. 105/2012 од 5.8.2013.

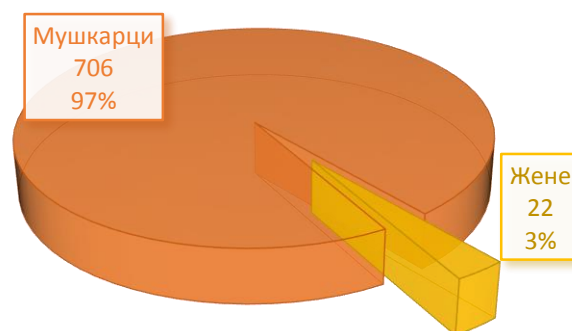
* У односу на 71 лице стрељано без одлуке није био познат датум стрељања.

Наводни разлог стрељања	Број лица	%
Сарадници окупатора (наводно четници, љотићевци, јатаци, сарадници и др.)	413	56,7%
Ратни злочинци (наводно)	53	7,3%
Остало (хетерогени разлози)	262 *	36,0%
УКУПНО	728	

Табела 22
Наводни разлози стрељања лица без одлуке

Графикон 22а
Национална припадност лица стрељаних без одлуке

Графикон 22б
Национална припадност лица стрељаних без одлуке

Узевши податке изнете у претходној табели и графиконима, можемо констатовати да су лица која су стрељана без одлуке били у највећем броју мушкарци, српске националности, најчешће због припадности или сарадње са формацијама које је победничка власт сматрала издајничким.

* У обе категорије које су у табели и графикону означене знаком * улази Решење о рехабилитацији 113 лица, поменуто у претходној фусноти. На овај начин релативизује се удео изнетих податка у смислу да је основ за стрељање ових лица, очигледна одмазда, док се осим њих, по националној структури показује укупно још 93 стрељана припадника немачког односно мађарског народа, у односу на преко 500, без одлуке стрељаних припадника српског народа.

У укупном скупу од 1.053 лица која су без одлуке лишена живота односно права, осврнућемо се на структуру 325 (30,9%) лица која су без одлуке лишена неког другог права, али нису стрељана.

НАВОДНИ РАЗЛОГ ЛИШАВАЊА ПРАВА	БРОЈ ЛИЦА	%
Информбиро	107	32,9%
Сарадници окупатора (наводно четници, љотићевци, јатаци, сарадници и др.)	64	19,7%
Ратни злочинци (наводно)	17	5,2%
Логори (за припаднике немачке и мађарске народности)	53	16,3%
АВНОЈ (директна примена прописа)	15	4,6%
Колективна одговорност (Чуруг, Жабалъ и Мошорин)	7	2,2%
Остало	63	19,4%
УКУПНО	325	

Табела 23

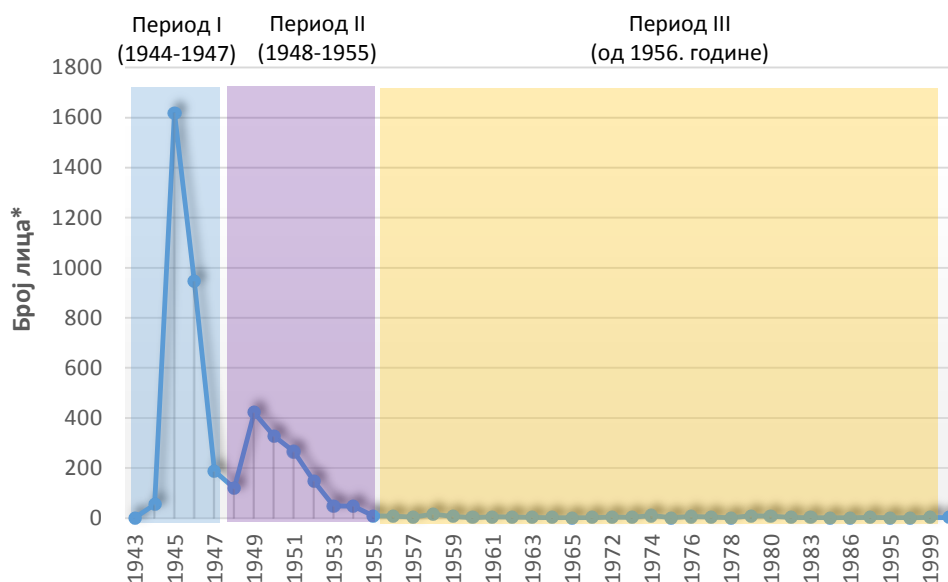
Наводни разлози повреда права лица без одлуке (осим стрељаних)

Ову групу лица, могли бисмо поделити на две подгрупе. Са једне стране налазиле би се повреде права учињене без било какве судске или административне одлуке у вези са дешавањима из Другог светског рата, у односу на лица која су од стране тадашње власти сматрани припадницима окупационих снага или њиховим сарадницима. Друга, појединачно највећа група лица која су без одлуке лишени права, у овом случају слободе, јесу лица која су због изјашњавања за резолуцију Информбироа одвођена у логоре.⁸²⁸

⁸²⁸ Нешто касније, у делу у коме ћемо податке анализирати из угла појединачних основа по којима су лица лишена права, видећемо да је далеко највећи број лица која су по овом основу одвођена на Голи оток или друге радне логоре, заправо тамо такође одвођена без икаквих одлука и најчешће без спровођења било каквог поступка, али је ово ванправно поступање, касније „покривано“ антидирективним одлукама прекршајних органа. У односу на овде приказаних 107 лица, никаква одлука никада ни у једном архиву није пронађена.

5.2.2.3. Подаци у вези са повредама права учињеним судском или административном одлуком

Од 5.402 лица, као што смо констатовали, осим њих 1053 (19,5%) према којима је повреда извршена без било какве формалне одлуке, **њих 4.349 (80,5%) је на основу некој формалнојравној акти** лишено живота или другог права.

Графикон 24

Временска дистрибуција повреда права на основу некој формалнојравној акти

Унутар приказане временске динамике уочавају се укупно три периода.⁸²⁹ У два периода (1944-1947 и 1948-1955) долази до наглог пораста броја формалноправних аката којима су лица лишавана одређених права или слобода. У трећем периоду (од 1956. године) апсолутни број повреда по годинама показује се занемарљиво мали у односу на претходна два периода.

У наредном излагању позабавићемо се појединачно сваким од периода, које смо уочили у погледу очигледних промена у броју лица која су у наведеном периоду трпела репресију из политичких или идеолошких разлога. Наведене периоде у том смислу не треба доводити у везу са одређеним другим временским оквирима појединих прописа, са којима се делимично подударају. Детаљну анализу осуда по појединим прописима даћемо у даљем приказу резултата истраживања.

⁸²⁹ Од укупног броја лица која су неким формалноправним актом лишена права или слобода, у односу на њих 37 није познат датум доношења тог акта.

Као први, издвојили смо период од 1944. до 1947. године, у којима има укупно 2.830 лица, код којих се као формалноправни основ лишавања права јављају следећи општи правни акти.

ОСНОВ ОСУДЕ	Пропис	Број лица
Прелазак непријатељске имовине у државну	Одлука АВНОЈ од 21.11.1944.	1.827
Остала конфискација	Закон о конфискацији имовине (осим одлуке АВНОЈ од 21.11.1944.)	425
Кривична дела против народа и државе	Закон о кривичним делима против народа и државе	238
Кривична дела из УВС*	Уредба о војним судовима	126
Злочини против Српске националне части	Одлука о Суду за суђење злочина и преступа против српске националне части	61
Колективна одговорност	(Чуруг, Жабал и Мошорин) ⁸³¹	26
Недопуштена трговина, спекулација и саботажа	Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже	54
	Остали основи	73
	УКУПНО	2.830

Табела 25

Структура основа по којима су извршене повреда права (1944-1947)

У посматраном периоду (1944-1947), од укупног броја од 2.830 лица у поступку рехабилитације, чија су права или слободе повређена на основу неког формалноправног акта, у односу на њих чак 2.252 (79,6%) повреда је извршена само у погледу одузимања њихове имовине. Од тог броја, по основу Одлуке АВНОЈ о преласку у државну својину непријатељске имовине од 24. новембра 1944. године⁸³² имовина је одузета припадницима немачке народности у 1.827 случаја, а остали основи конфискације, углавном имовине лица која су нестала у току Другог светског рата се појављују код 425 лица.

Пре него што пређемо на анализу лица која су лишена права у следећем периоду (1948-1955), уочавамо да је у овом периоду који је трајао 8 година путем неког формалноправног акта лишено права укупно 1.403 лица. У поређењу са претходним периодом (1944-1947) уочавамо више од дупло мање лица чија су права повређена у апсолутним бројевима. Имајући у виду да први период (1944-1947) трајао и дупло краће од другог (1948-1955), долазимо до закључка да је број

⁸³⁰ У која спадају лица осуђена по Уредби о војним судовима, као ратни злочинци (УВс13), народни непријатељи (УВс14), те кривична дела војних лица и ратних заробљеника (УВс15), чијом ћемо се детаљнијом анализом бавити нешто касније,

⁸³¹ Одлуке о проглашавању ратним злочинцима по националној припадности свих становника ових места у Војводини; детаљније вид. горе стр. 190, фн. 539 овог рада.

⁸³² Одлука о прелазу у државну својину непријатељске имовине, о државној управи над имовином неприсутних лица и о секвестру над имовином коју су окупаторске власти присилно отуђиле (Сл. лист ДФЈ, бр. 2/45);

лица која су била изложена политичко-идеолошкој репресији у форми права, а чија специјална рехабилитација је тражена, *на просечном годишњем нивоу више од четвори људи већи у периоду 1944-1947 него у периоду 1948-1955.*

ОСНОВ ОСУДЕ	Пропис	Број лица
Прелазак непријатељске имовине у државну	Одлука АВНОЈ од 21.11.1944.	61
Информбиро	Закон о прекршајима против јавног реда и мира	509
Кривична дела против народа и државе	Закон о кривичним делима против народа и државе	271
Кз51	Кривични законик ФНРЈ	157
Недопуштена трговина, спекулација и саботажа	Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже	303
	Остали основи	102
УКУПНО		1.403

Табела 26
Структура основа по којима су извршене повреде права (1948-1955)

У периоду (1948-1955) доминирају осуде за прекршај против јавног реда и мира из члана 2 тачка б Закона о прекршајима против јавног реда и мира (у даљем тексту: *ЗПЈРМ*).⁸³³ Ово је у односу на цивилна лица био основ за кажњавање присталица Резолуције Информбироа.

У овом периоду срећемо и одређени, иако сасвим мали број од 61 лица коме је имовина одузета применом Одлуке АВНОЈ о преласку у државну својину непријатељске имовине од 24. новембра 1944. У поређењу са претходним периодом (1944-1947) у коме је било чак 1.827 лица која су о овом основу лишена имовине, можемо закључити да је преко 97% одузимања имовине лицима немачке народности окончано пре 1948. године.

Трећи посматрани период, у односу на годишњи број осуда, сасвим је специфичан. Пре свега овај период, ниског годишњег, а видећемо и укупног броја осуда траје чак 45 година. Он креће од 1956. и протеже се све до 2000. године, из које потичу повреде права два лица, у погледу којих су подносиоци захтева тврдили да представљају политички мотивисане одлуке.⁸³⁴

У складу са методологијом са којом смо анализирали претходна два периода, и овде ћемо само побројати основе осуда, без уласка у детаљнију структуру кривичних дела унутар самих прописа, чиме ћемо се бавити нешто касније.

⁸³³ *Сл. гласник НРС*, бр. [13/49](#), [24/49](#), [12/52](#) и [34/56](#)

⁸³⁴ Занимљиво је поменути да је један од ових захтева и усвојен у погледу дисциплински деградираног војног лица који је у време НАТО агресије коментарисао ситуацију у земљи; Решење Вишег суда у Београду, 51/10 од 01.03.2013 године

ОСНОВ ОСУДЕ	Пропис	Број лица
Прелазак непријатељске имовине у државну	Одлука АВНОЈ од 21.11.1944.	6*
Национализација имовине	По разним другим основима (осим одлуке АВНОЈ од 21.11.1944.)	21
Информбиро	Закон о прекршајима против јавног реда и мира	3
Кз51	Кривични законик ФНРЈ	47
Кз76	Кривични законик СФРЈ	16
	Остали основи	23
УКУПНО		116

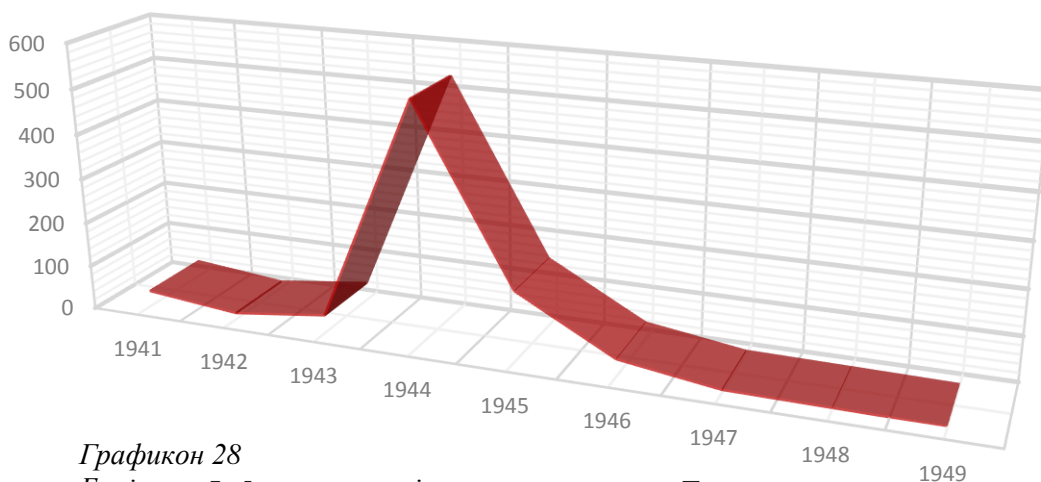
Табела 27
Структура основа по којима су извршене повреда права (од 1956. године)

Након што смо анализирали повреде права учињене из политичких или идеолошких разлога према критеријуму да ли су извршене са или без судске односно административне одлуке, те одређеним подкритеријумима унутар ових група, сада ћемо прећи на излагање укупног броја појединих казни и других мера које су примењене у целом узорку (независно од тога да ли су се заснивале на неком формалноправном акту или нису).

* Иако је сасвим зачуђујуће да се Одлука АВНОЈ од 21.11.1944. у овом периоду још увек јавља као основ осуде, чини нам се да су ово преостали поступци конфискације, у којима имовина није раније била пренета у државну својину.

5.2.2.4. Подаци у вези са лишавањима живота

У овом делу, приказаћемо квантитативни преглед свих случајева лишавања живота обухваћених нашим узорком од 5.402 лица о чијој специјалној рехабилитацији је одлучивано, без обзира да ли су учињена на основу неке формалноправне одлуке или без ње.

Графикон 28

Број лица по годинама у којима су лишена живота

Као што се из изнетог графика може јасно уочити, највећи број лишавања живота међу лицима чија је рехабилитација тражена у складу са прописима о специјалној рехабилитацији, догодио се 1944. и 1945. године. Како бисмо ближе видели полну структуру ових лица, дали смо табеларни приказ испод.

	1941	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	Укупно
Мушкарци	36	12	39	518	152	37	7	4	1	806
%	100%	85,7%	97,5%	96,5%	97,4%	94,9%	100%	100%	100%	96,6%
Жене		2	1	19	4	2				28
%	0%	14,3%	2,5%	3,5%	2,6%	5,1%	0%	0%	0%	3,4%
УКУПНО	36	14	40	537	156	39	7	4	1	834

Табела 28а

Полна структура лица која су лишена живота (по годинама)

На основу сагледане полне структуре лица о чијој специјалној рехабилитацији је одлучивано, а лишена су живота, јасно је уочљиво да се ради о изузетно малом броју лица женског пола. Па ипак, и у односу на тако мали део, од свега 3,4% лица лишених живота, тенденција броја лица женског пола лишених живота кроз посматране године готово сасвим прати генералну, односно тенденцију о односу на супротни пол.⁸³⁶

Имајући у виду раније изнети податак да је без било какве одлуке стрељано укупно 728 лица, у односу на укупан број лица лишених живота од 834, примећује се разлика од 106 лица која су лишена живота на основу неког формалноправног акта. Како се ради о лишавању живота на основу изречене смртне казне, у узорку смо установили нешто већи број лица којима је првостепеном одлуком изречена смртна казна, али је накнадно у другостепеном поступку она ублажавањем замењена другом казном.

	Подручје АПВ	Подручје уже Србије (осим АПВ)	Укупно
Војни суд	16	94 *	110
Окружни суд	1	10	11
Остало	1	5	6
УКУПНО	18	109	127**

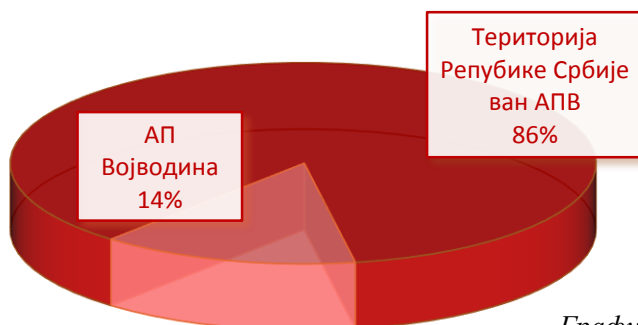
Табела 29

Смртне казне изречене првостепеном осуђујућом одлуком

⁸³⁶ У односу на све поступке рехабилитације, обухваћене нашим узорком, најранија лишавања живота, на која се односе поднети захтеви догодила су се још у току ратних 1941-1943, па и већег дела 1944. године. Уколико бисмо рецимо посматрали лица лишена живота до ослобођења Београда, закључно са 20. октобром 1944. године, издвојили бисмо 226 лица, од чега 217 мушкараца и 9 жена. Лишавања живота са друге стране временски се не протежу након 1949. године, у којој је као што смо могли да видимо живота лишен један мушкарац.

* Од чега је 3 смртне казне изрекло Војно веће Врховног суда ФНРЈ, и 1 смртну казну Војно веће Врховног суда НР Србије, која су на основу чл. 14 ст. 2 Закона о кривичним делима против народа и државе судили за најтежа кривична дела из овог Закона у „првом и последњем степену“. Све три смртне казне изречене су историјском пресудом Врховног суда ФНРЈ-Војног већа бр. 1/46 од 15.7.1946. у којој је осуђено Дражи Михаиловићу, те његовим најближим сарадницима и другим највишим предратним чиновницима; критички, али сасвим пристрасно о томе вид. Tomislav Dulić, "Sentenced "for Ideological and Political Reasons"? The Rehabilitation of Dragoljub "Draža" Mihailović in Serbia", *Sociologija*, 4/2012, 625-648.

** Од ових 127 изречених смртних казни *извршено је 106*. Преостали број од 21 првостепено изречених смртних казни, накнадно је замењено блажом казном, другостепеном одлуком, Врховног војног суда у Београду, у односу на пресуде војних судова, односно углавном одлуком о помиловању Президијума Народне скупштине ФНРЈ. Казне су углавном замењене казном затвора, односно затвора са принудним радом у трајању од 15 до 20 година.

Графикон 30
Смртне казне изречене првостепеном осуђујућом одлуком на територији АП Војводине у односу на остатак територије Републике Србије

Када на територији Републике Србије, према месту органа који је изрекао првостепену смртну пресуду, упоредимо подручје данашње АП Војводине са подручјем Републике Србије ван АПВ, видимо да овај проценат драстично одудара од односа поднетих захтева, а видећемо нешто касније, и броја донетих решења. Наиме, у целокупном узорку АПВ партиципира са нешто преко 50% док је у погледу изречених смртних казни, преко шест пута мање њих изречено на територији коју данас обухвата АП Војводина.

Графикон 31
Старост лица према којима су изречене и извршене смртне казне

ОСНОВ ОСУДЕ	Пропис	Одредба	Број лица
Народни непријатељ	Уредба о војним судовима *	чл. 14	71
Ратни злочинац		чл. 13	23
Оружана побуна	Закон о кривичним делима против народа и државе *	чл. 3 тач. 7	6
Ратни злочин		чл. 3 тач. 3	3
Издаја отаџбине		чл. 3 тач. 1	1
Политичка сарадња са непријатељем		чл. 3 тач. 6	1
Шпијунажа (тежи облик)	КЗ ФНРЈ	чл. 105 ст. 2	1
УКУПНО			106

Табела 32

Структура основа по којима су изречене смртне казне које су извршене

Пре осврта на поједине од основа по којима су изречене смртне казне, сматрамо да је значајно напоменути да је од 106 лица над којима је изречена смртна казна и извршена, у свих 94 случаја (88,7%) осуде на основу Уредбе о војним судовима (у даљем тексту: УВс)⁸⁴⁰, овим лицима изречена и казна конфискације имовине. На основу члана 17 УВс изрицање конфискације имовине **било је обавезно** уз осуду на смртну казну. Деликатна надлежност војних судова у назначеном периоду стављена је тако што су сви војни судови били надлежни да суде и војним и цивилним лицима која буду окривљена за дела шпијунаже, издаје народне борбе, пљачке, убиства, ометања војних јединица у извршавању задатака и дезертерства.⁸⁴¹

УВс била је један од првих писаних извора кривичног материјалног права. Њоме се заправо дају појмови ратног злочинца (чл. 13) и народног непријатеља (чл. 14), и на тај начин заправо одређено је биће истоимених кривичних дела по овом пропису. Ова уредба представља један пропис мешовитог карактера, којом се уређују питања од надлежности војних судова, круга лица на која се примењује, преко три кривична дела која су њоме предвиђена⁸⁴², до казни и заштитних мера и услова за њихово изрицање и напослетку поступка који се проводи за дела прописана овом уредбом. Занимљиво је да овај извор кривичног материјалног и кривичног процесног права у члану 31 предвиђа и могућност Врховног команданта

* И у погледу 21 лица према коме је првостепеном одлуком била изречена смртна казна, али је касније замењена блажом, идентични су основи из ова два прописа; вид. горе стр. 331, овог рада, фн. **

⁸⁴⁰ Коју је 24. маја 1944. године издао Врховни штаб НОВ и ПОЈ; <http://www.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/articles/vesti/uredba-o-vojnim-sudovima-nov.html>, 03.08.2016.

⁸⁴¹ Према Gavriло Gagović, *Vojni sudovi u novoj Jugoslaviji*, Zbornik pravnog fakulteta u Nišu, br. 15, 1975, 105.

⁸⁴² Осим два наведена члана 13 и 14, у следећем члану 15 такође је предвиђена су „кривична дела војних лица, која услед своје теже природе, прелазе оквир дисциплинских преступа.“

да својом одлуком „осуђена лица амнестирати, ако то заслужују, помиловати опраштањем казне у целости или њеним снижењем“. Имајући у виду да се ради о *уредби* као извору кривичног права, те да осим што није донета у парламентарној процедури, већ од стране једног војног органа, начело законитости сасвим је потиснуто у овом извору послератног кривичног права, на коме је засниван, као што смо видели и највећи број изречених смртних казни.

Вероватно и најфреквентнији пропис који је представљао основ за прогон политичких противника новоуспостављеног система свакако јесте *Закон о кривичним делима против народа и државе* (у даљем тексту: *ЗКгНД*)⁸⁴³.

5.2.2.5. *Подаци у вези са прекршајно кажњеним лицима*

Имајући у виду да појединачно представљају сасвим велику групу рехабилитованих лица, те да су ова лица заправо издржавала казне тешке робије на основу одредаба прекршајног права, ми ћемо се нешто детаљније позабавити основима прекршајне одговорности у погледу ове категорије лица.

Темељ за обрачун са присталицама Резолуције ИБ тадашња власт пронашла је у прекршајном праву, као зони за коју је карактеристична ефикасност поступања, као и значајно слабије процесне гаранције од кривичног поступка. Основни материјални пропис који је предвиђао основ за одговорност ибеоваца био је *Закон о прекршајима против јавног реда и мира* (у даљем тексту: *ЗПиЈРМ*).⁸⁴⁴

Најзначајнија одредба овог прописа, по којој су кажњавана лица на линији ИБ, јесте одредба члана 2 став 1 тачка 6 која наводи да ће се за прекршај против јавног реда и мира казнити: б) *ко измишља или расиротира лажне вести које ремете мир и спокојство грађана*, казном поправног рада или лишења слободе до 3 месеца (чл. 3 ст. 1 тач. 1).⁸⁴⁵ Када је учинилац „очигледно опасан по јавни ред и мир“ може се изрећи и казна протеривања, која на основу чл. 35 *Основног закона о прекршајима* (у тексту: *ОЗП*)⁸⁴⁶ може трајати од 1 до 6 месеци. Можда и најпроблематичнија јесте одредба члана 6 која наводи да ако се за лице кажњено за прекршај из тачке 6 члана 2, „може основано закључити да ће и даље вршити такве прекршаје, такво лице упутиће се у циљу преваспитавања на друштвено користан рад у трајању од 6 месеци до 2 године.“⁸⁴⁷

⁸⁴³ *Сл. гласник ДФЈ*, бр. [66/45](#), *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [59/46](#), [106/47](#) и [110/47](#) – испр.

⁸⁴⁴ *Сл. гласник НРС*, бр. [13/49](#), [24/49](#), [12/52](#) и [34/56](#)

⁸⁴⁵ Изменама и допунама *ЗПиЈРМ* од 29.3.1952. године (које су извршене заправо чл. 9 Закона о саглашавању прописа о прекршајима Народне републике Србије са одредбама Основног закона о прекршајима, *Сл. Гласник НРС*, бр. [12/52](#)) унеколико је прецизирана формулација самог прекршаја, па је тако она надаље гласила: б) *ко износи или проноси* лажне вести којима се ремети мир и спокојство грађана, док је казна затвора за овај прекршај скраћена и могла је трајати до 30 дана, при чему је поправни рад као казна укинута.

⁸⁴⁶ *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [107/47](#).

⁸⁴⁷ Док ће „ближе одредбе о извршењу ове административно-принудне мере прописује министар унутрашњих послова“ (чл. 6 ст. 2), а он се „овлашћује да може донети ближе прописе за спровођење

У погледу административно-казненог прогона присталица Информбироа од значаја су измене и допуне *ОЗП* из 1948. године⁸⁴⁸ којима се проширила дефиниција прекршаја, па су после тога прекршаји били и дела „која, иако садрже обележја кривичног дела одређеног у закону, представљају незнатну друштвену опасност због очигледно малог значаја и због незнатности или одсутности штетних последица, уколико не повлаче дисциплинску одговорност“ (нови ст. 2 чл. 1 *ОЗП*). Надлежност за вођење административно-казненог поступка за ове прекршаје припадала је извршном одбору среског или градског народног одбора.

Овим изменама покривени су случајеви у којима је против лица покретан кривични поступак, али је најчешће због доказног дефицита исти обустављан, након чега се јавни тужилац одлучивао да покрене прекршајни поступак у складу са овом одредбом. Наслањајући се на измене *ОЗП* нешто касније, као што смо већ напоменули 1952. године, измењен је и *ЗП и ЈРМ* тако што је додат нови члан 5 који је предвидео да кад у току кривичног поступка због одређених кривичних дела⁸⁴⁹ иследни орган нађе да дело *нема сва обележја кривичног дела*, али да извршене радње указују на потребу примене заштитних мера према окривљеном и спречавање његовог штетног утицаја на друге, доставиће предмет Већу за прекршаје које овом лицу *може изрећи меру ујућивања на боравак у одређено мјесто у трајању од шест месеци до две године*. Посебан куриозитет ове одредбе јесте заправо својеврсна суспензија уставног права на жалбу, на тај начин што код овако значајне одлуке којом се лице може лишити слободе у трајању до две године и упутити на издржавање ове параказне у најсуровијим условима, *жалба не обуставља извршење решења*.⁸⁵⁰

Административно изрицане „казне“⁸⁵¹ по основу изјашњавања за Резолуцију ИБ обично су износиле две године, али је она „касније редовно повећавана и више пута“.⁸⁵² Ми ћемо у наредном излагању приказати структуру трајања изречених мера друштвено-корисног рада лицима која су захтевала специјалну рехабилитацију.

овог закона“ (чл. 9); како се у литератури може срести, оваквим овлашћењима Министра предвиђено је да се оваква принудна мера може укинути, али и продужити; више вид. Александар Маркићевић, „Голи оток у светлости права“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине* (у даљем тексту: *Гласник АКВ*), 3-4/1990, 40-45.

⁸⁴⁸ *Сл. лист ФНРЈ*, бр. [87/48](#) од 13.10.1948.

⁸⁴⁹ Угрожавања територијалне целине и независности државе, учествовања у непријатељској делатности против ФНРЈ, удруживања против народа и државе или непријатељске пропаганде.

⁸⁵⁰ О околностима оних који су одлучили да се користе својим правом на жалбу, и многим другим специфичностима административно-казнених поступака према ибеовцима више вид. Martin Previšić, „Суђења и кажњивања присталица Резолуције Информбироа“, *Hereticus*, 1-2/2013, 197-213.

⁸⁵¹ Вид. Martin Previšić, „Суђења и кажњивања присталица Резолуције Информбироа“, *Hereticus*, 1-2/2013, 208.

⁸⁵² Milorad Perović, „Golootočki sistem lišenja slobode – beskrajni lanac ponižavanja čovjeka“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici*, 25/1991, 59, фн.3.

Изречено трајање мере упућивања на друштвено-користан рад	Мушкарци	Жене	Укупно	% изречених мера
6 месеци	2	1	3	0,6%
8 месеци	1	0	1	0,2%
10 месеци	2	0	2	0,4%
12 месеци	45	1	46	9,9%
13 месеци	1	0	1	0,2%
15 месеци	15	1	16	3,4%
18 месеци	63	3	66	14,2%
20 месеци	8	0	8	1,7%
24 месеца	245	18	263	56,4%
непознато	56	4	60	12,9%
УКУПНО	438	28	466	100,0%

Табела 33
Број лица по трајању изречене мере друштвено-корисног рада

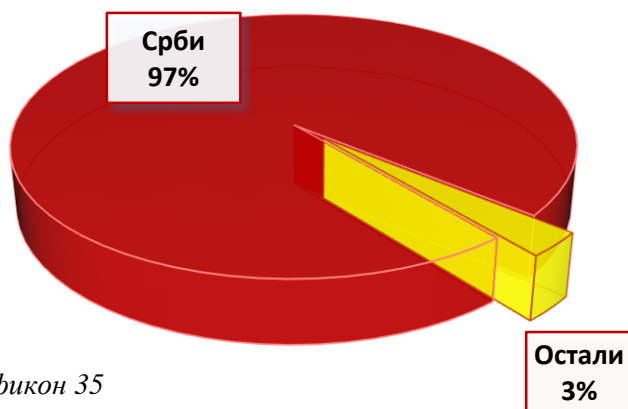
Као што се из табеларног приказа уочава, далеко највећи број мера изречен је у максималном трајању од 2 године. Иако је занемарљиво мало број лица тражио рехабилитацију, у односу на ширину репресије која је према цивилним присталицама Резолуције Информбироа, обратићемо у наредном излагању пажњу на њихову старосну односно процењену националну структуру. У анализираним случајевима, примећује се да је у решењима којима је према овим лицима изрицана мера упућивања на друштвено-користан рад, у 61,4% случајева изрицана и казна лишења слободе до 3 месеца, којом је заправо замењивана мера притвора, односно истражног затвора.

Графикон 34
Старосна структура по полу лица кажњених за прекршај против јавног реда и мира из чл. 2 став 6 ЗПЈРМ

* Од укупно 466 лица, непознате су године живота у односу на 54 лица (11,6%).

Видимо да су за наведени прекршај, заправо начин обрачунавања са унутаридеолошким противницима, у 94% случајева одговарали мушкарци, који су најчешће у време када су упућивани на друштвено-користан рад били у својим двадесетим годинама. У односу на изнети закључак, посматрајући следећи приказ, можемо још закључити да је овај „идеални тип“ двадесетогодишњака прекршајно кажњеног због „деловања на линији ИБ“ чак у 97% случајева био српске националности.⁸⁵⁴

Графикон 35
Национална припадност лица кажњених за прекршај против јавног реда и мира из чл. 2 став 6 ЗПЈРМ

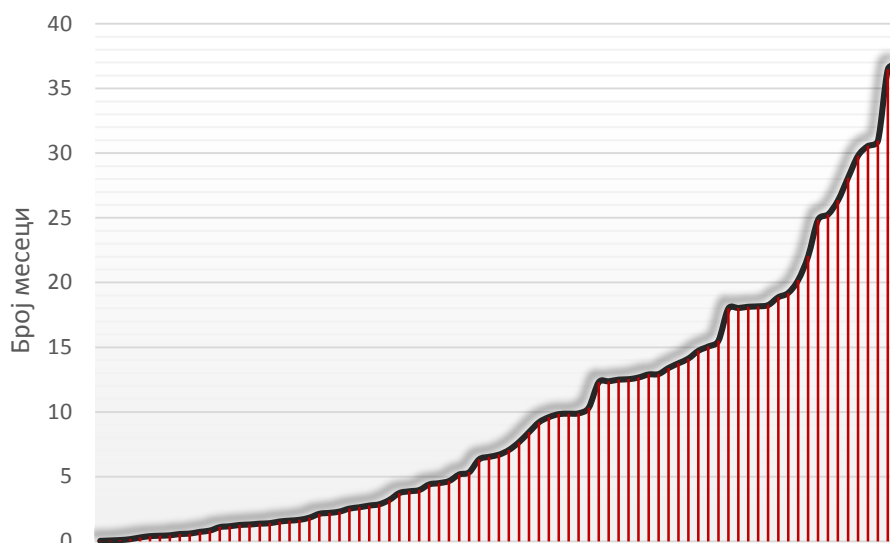
Најчешће изрицано трајање мере упућивања на друштвено-користан рад, као што смо констатовали било је управо на законском „максимуму“ од две године. Па ипак, овај „максимум“ трајања мере био је сасвим флексибилан. Наиме, уколико се процени да постоји „потреба примене заштитних мера према окривљеном и спречавање његовог штетног утицаја на друге“⁸⁵⁵ ова мера могла је према процени органа трајати и дуже.

Од 263 лица којима је мера упућивања изречена у трајању од две године⁸⁵⁶ њих 76 је на издржавању мере упућивања на друштвено-користан рад провело дужи временски период, од двогодишњег максималног времена трајања на које су упућени. У наредном графикону приказали смо одступања у времену проведеном на издржавању ове мере, која су се кретала од симболичних и занемарљивих вредности у данима, али и све до максималних 37 месеци, односно више од три године преко изречене мере упућивања на друштвено-користан рад.

⁸⁵⁴ У до 5% случајева у решењима за рехабилитацију, констатовано је да се лице изјашњавало као црногорац, што смо у односу на занемарљив број припадника других нација, ми исказали као припаднике српског националног корпуса.

⁸⁵⁵ Чл. 5 ЗПЈРМ, од Измена уведених, *Сл. Гласник НРС*, [12/1952](#).

⁸⁵⁶ При чему смо у обзир узели и просечну толеранцију у погледу могућности да су ова лица осим мере упућивања на друштвено-користан рад била и лишена слободе до максималних 90 дана.

Графикон 36

Приказ дужице трајања мере упућивања на друштвено-корисан рад у односу на изречене мере у максималном трајању од 2 године

Од укупно 466 анализираних решења којима је одлучено о захтевима лица која су у захтеву навела да су била прекршајно кажњена због изјашњавања за Резолуцију ИБ, чак 463 (99,4%) су усвајајућа решења. У погледу два одбијајућа решења, основ за одбијање једног захтева је чињеница да је лице прекршајно кажњено одлуком органа једне од република, а не одлуком органа Републике Србије или савезног органа.⁸⁵⁷ У другом случају основ одбијања је закључак да лице није прекршајно кажњено и одведено на Голи оток као присталица Резолуције ИБ, већ због „организовања и припадања илегалној групи чији циљ је био свргавање постојећег државног уређења у ФНРЈ.“⁸⁵⁸

Закон по коме је решавано о захтеву	Одбачен	Одбијен	Усвојен	Укупно
ЗРех06	0	0	150	150
ЗРех11	1	2	313	316
УКУПНО	1	2	463	466

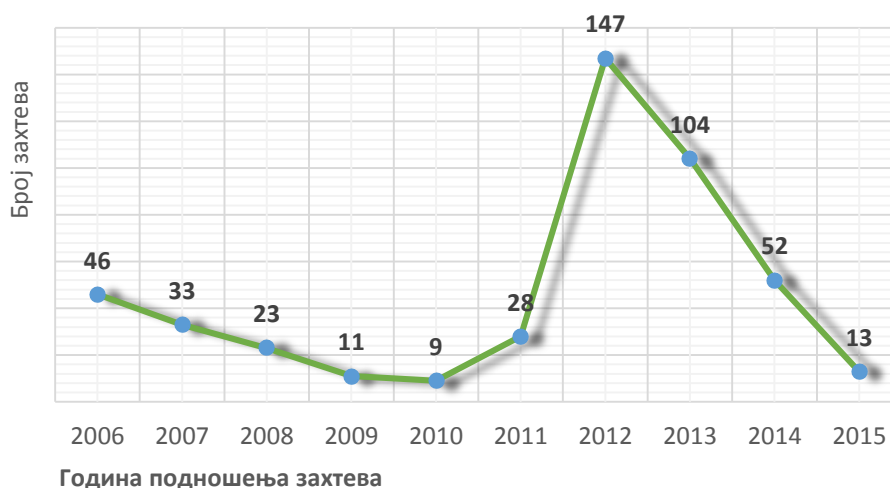
Табела 37

Врста решења о рехабилитацији лица која су била кажњена за прекршај против јавног реда и мира из чл. 2 тач. 6 ЗПНЈРМ

⁸⁵⁷ Решење Вишег суда у Београду, Рех. бр. 30/12 од 9.11.2012. године.

⁸⁵⁸ Суд закључује да због тога нису испуњени услови за законску рехабилитацију из члана 5 став 3 ЗРех11, а у погледу основа за судску није доказано да је лице лишено слободе како суд захтева „искључиво из политичких или идеолошких разлога“, вид. Решење Вишег суда у Зрењанину, 6 Рех. бр. 47/12 од 11.04.2013. године.

Уочава се да је двоструко већи број усвајајућих решења о специјалној рехабилитацији „голооточана“ донет на основу одредаба Закона о рехабилитацији из 2011. године. Овакав тренд очекиван је, имајући у виду да је овај, други српски закон о рехабилитацији значајно проширио могућност за рехабилитацију ове категорије лица осуђених из политичких или идеолошких разлога. За ове случајеве, као што смо анализирали раније, предвиђена је била могућност поједностављеног поступка специјалне рехабилитације по сили закона, на основу одредбе члана 5 став 3 ЗРех11. Овакав закључак јасно је видљив и из следећег графикана. За разлику од другачијих разлога у одређеним случајевима, у односу на враћање одузете имовине, овде нам се чини да су разлог овоме заиста веће могућности лица која су кажњена само зато што су се изјаснила за Резолуцију ИБ, да до специјалне рехабилитације и дођу.

Графикон 38

Динамика подношења захтева за рехабилитацију лица која су била кажњена за прекршај против јавног реда и мира из чл. 2 тач. 6 ЗП и ЈРМ

5.2.2.1. Подаци у вези са кривично осуђеним лицима

Пре него што пређемо на приказ лица која су у кривичном поступку била осуђена из политичких или идеолошких разлога, приказаћемо сумарно све формалноправне основе по којима су лица о чијим захтевима за специјалну рехабилитацију је одлучивано, осуђивана, односно лишавана права.⁸⁵⁹

ОСНОВ ОСУДЕ	Пропис	Број лица
Прелазак непријатељске имовине у државну	Одлука АВНОЈ од 21.11.1944.	1.934
Стрељани (без одлуке)		728
Информбиро	Закон о прекршајима против јавног реда и мира	626
Кривична дела против народа и државе	Закон о кривичним делима против народа и државе	555
Остала конфискација	Закон о конфискацији имовине (осим одлуке АВНОЈ од 21.11.1944.)	425
Недопуштена трговина, шпекулација и саботажа	Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже	357
Кз51	Кривични законик ФНРЈ	205
Кривична дела из УВС*	Уредба о војним судовима	183
Логори за Немце (без одлуке)		65
Злочини против Српске националне части	Одлука о Суду за суђење злочина и преступа против српске националне части	63
Колективна одговорност	(Чуруг, Жабал и Мошорин) ⁸⁶¹	35
Одузимање држављанства	Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске	19
Кз76	Кривични законик СФРЈ	16
Војна кривична дела	Закон о војним кривичним делима	8
	Остали основи	183
	УКУПНО	5.402

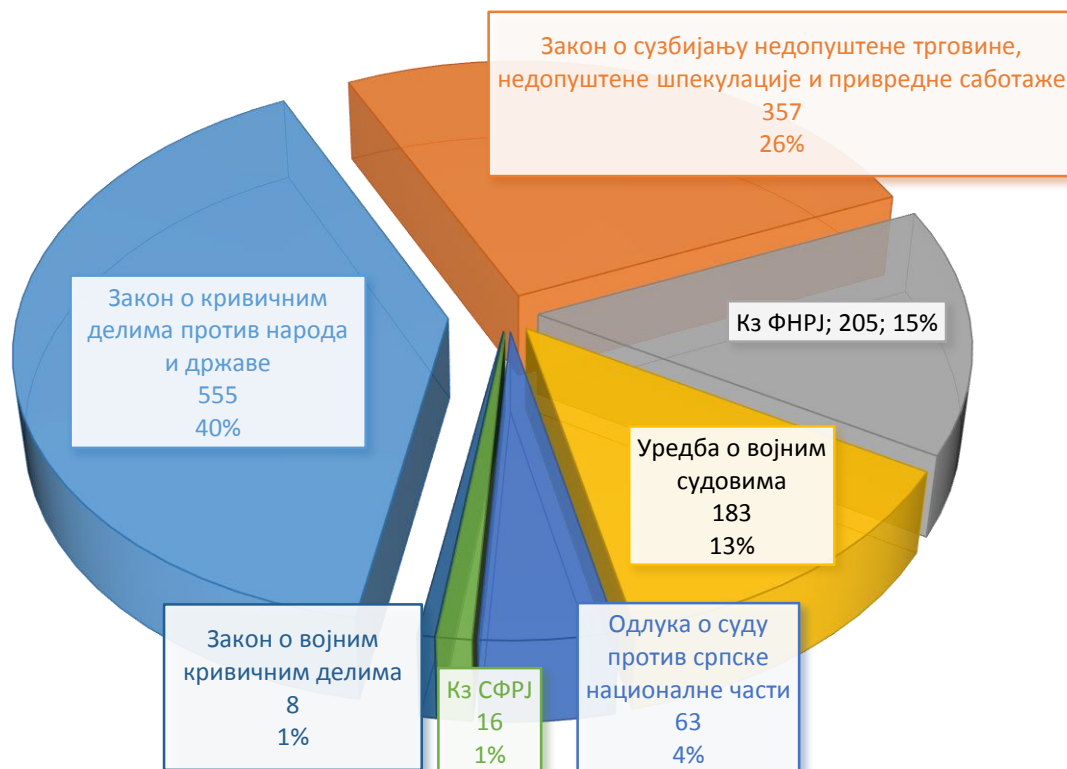
Табела 39

Основ лишавања права лица која су захтевала специјалну рехабилитацију

⁸⁵⁹ Ради сагледавања целовитости мера, навели смо и одређене повреде које су вршене без формалноправног основа.

* У која спадају лица осуђена по Уредби о војним судовима, као ратни злочинци (УВс13), народни непријатељи (УВс14), те кривична дела војних лица и ратних заробљеника (УВс15), чијом ћемо се детаљнијом анализом бавити нешто касније,

⁸⁶¹ Одлуке о проглашавању ратним злочинцима по националној припадности свих становника ових места у Војводини; детаљније вид. горе стр. 190, фн. 539 овог рада.

Графикон 39

Основ лишавања права лица која су захтевала специјалну рехабилитацију

У претходном приказу видимо најдоминантније прописе кривичноправне природе на основу којих је суђено лицима о чијој специјалној рехабилитацији је одлучивано у анализираним поступцима.⁸⁶²

Међу приказаним прописима којима су била предвиђена кривична дела и на основу којих су вођени кривични поступци, као што видимо, апсолутно доминирају два прописа. Ради се о *Закону о кривичним делима против народа и државе* (у тексту: *ЗКдНД*)⁸⁶³ као и о *Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже* (у тексту: *ЗСНННПс*)⁸⁶⁴, као и у истом овом периоду послератног успостављања законодавства које је садржало кривичноправне одредбе, као што је то случај био са помињаном *Уредбом о војним судовима* (у тексту: *УВс*)⁸⁶⁵.

У каснијем периоду, као основни кривичноправни пропис који је представљао темељ прогона политичких или идеолошких неистомисљеника био је *Кривични законик ФНРЈ* (у тексту: *Кз51*)⁸⁶⁶

⁸⁶² Осим ових прописа, одређени број прописа кривичноправне садржине био је основ одлуке из политичких или идеолошких разлога, али због њихов мале бројности овде нећемо детаљније улазити у детаљнију анализу.

⁸⁶³ *Сл. гласник ДФЈ*, бр. [66/45](#), *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [59/46](#), [106/47](#) и [110/47](#) – испр.

⁸⁶⁴ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [56/46](#), [66/46](#) – испр., [74/46](#) – испр., [105/46](#) – изм. и обав. тумач., [44/47](#) – уп. за изврш., и [104/47](#)

⁸⁶⁵ Коју је 24. маја 1944. године издао Врховни штаб НОВ и ПОЈ; <http://www.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/articles/vesti/uredba-o-vojnim-sudovima-nov.html>, 03.08.2016.

⁸⁶⁶ *Сл. листи ФНРЈ*, бр. [13/51](#), [19/51](#) – испр., [30/59](#), [11/62](#) и [31/62](#); *Сл. листи СФРЈ*, бр. [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#); усвојен 9. марта 1951, а ступио на снагу 1. јула 1951.

5.3. Закључци истраживања

Осим парцијалних закључака које смо изнели у самом приказу истраживања, овде се на њих нећемо освртати, већ ћемо дати један уопштенији поглед на све изведене анализе. Овакав угао посматрања показао се могућим тек на самом крају истраживања судске праксе. Наиме, како бисмо свих 5.402 анализирана случаја могли класификовати у свега неколико категорија, иако се чини да је то било могуће већ на почетку истраживања, то није случај. Насупрот, било је неопходно ући у најситније, понекад чак и баналне детаље анализе, како би се одређеним случајевима могло наћи право место у систему. Како је истраживање напредовало, јављале су се све јасније категорије, које је било могуће повезивати на вишем генеричком нивоу. За потребе предметног истраживања и извођења закључака у овом раду, а како не бисмо оптерећивали читаоца мање значајним подацима, ми смо из приказа изоставили читав низ података које је о анализираним случајевима могуће приказати.⁸⁶⁷

Све мере на које се у српском правном систему односила специјална рехабилитација поделили смо у три групе.

Са једне стране предмет специјалне рехабилитације представљају лишавања права и слобода, међу којима најчешће живота, *без судске или административне одлуке*. Овакви случајеви чине, као што је истраживање показало готово 20% свих предмета специјалне рехабилитације. Унутар ове групе доминира ванправно лишавање живота, које представља 70% случајева лишавања права без одлуке. У односу на укупан број свих предмета специјалне рехабилитације, лишавање живота без било каквог формалноправног акта чини нешто више од 13% свих случајева специјалне рехабилитације.⁸⁶⁸

Друга доминантна група, по природи свог предмета сасвим је дивергентна претходној, иако се по једној особини са њом делимично преклапа. Предмет ове групе случајева је повреда права на имовину из политичких или идеолошких разлога. Овакви предмети, у којима је *одузимање имовине практично*

⁸⁶⁷ Истраживање судске праксе које смо започели није затворена књига. У даљем раду, засигурно ће бити простора да се у парцијалним чланцима детаљније обраде поједине уочене категорије. Успостављени методолошки основи базе података, могу се практично бесконачно надограђивати и истраживати, база се може допуњавати, што је и један од наших циљева да у наредном периоду, а све до потпуног окончавања поступка специјалне рехабилитације.

⁸⁶⁸ Имајући у виду да би истраживање жртава репресије у периоду на који се односе наши закони о рехабилитацији, далеко превазишло предмет овога рада, ми ћемо овде само упутити на полазну литературу за даља истраживања у том смеру. Тако о ликвидацијама у време ослобођења Београда и непосредно након тога, прилично обимна истраживања објављивао је и објављује Срђан Цветковић. Ми се нисмо критички бавили овим подацима, већ на овај начин заинтересоване читаоце само упућујемо да се, уколико то желе, сами овим позабаве; Srđan Cvetković, „Divlja čišćenja u Beogradu 1944. – Prilog istraživanju likvidacije klasnih i političkih neprijatelja“, *Hereticus*, 1/2007a, 74-105; Srđan Cvetković, „Neki mogući oblici kvantifikacije državne represije 1944-1953.“, *Hereticus*, 1/2007b, 198-206; као и веома обимна студија истог аутора: Срђан Цветковић, *Између срца и чекиња – Књига прва: ликвидација „народних непријатеља“ 1944-1953*, Службени гласник, Београд, 2015.

једина учињена повреда права, обухватају готово 42% свих случајева специјалне рехабилитације, и представљају појединачно најбројнију групу. Чак пет шестина ове групе, или 36% свих предмета специјалне рехабилитације, су случајеви развлашћивања имовине на основу политичког и идеолошког става искључиво због националне припадности лица народима који су чинили окупационе снаге. На основу Одлуке АВНОЈ од 24. новембра 1944. године, која је касније замењена законом сродног назива, сва имовина лица немачке народности прешла је у државну својину. У овим случајевима, предмет одлучивања суда у поступку специјалне рехабилитације јесте поништавање одлука локалних комисија за конфискацију, којима је Одлука АВНОЈ спровођена у живот. Преостали део ове групе предмета са доминантно имовинскоправним карактером представљају случајеви конфискације имовине наводним народним непријатељима у које спадају све врсте припадника, сарадника, симпатизера и других лица „блиских“ четничком и другим покретима осим партизанског. Ове конфискације имовине припадницима нашег народа чине нешто више од 6% свих случајева специјалне рехабилитације.

Напоследку **шрећу тпују** чине случајеви лица која су из политичких или идеолошких разлога **осуђена** у кривичном, односно прекршајном поступку. Од укупног броја лица ова, за предмет нашег истраживања примарна група лица чини нешто преко 39% случајева. У овој групи лица, са једне стране издвајају се лица која су осуђена у кривичном поступку, а са друге лица према којима су примењене посебне мере у поступку за прекршаје.

Када се погледа група лица која су била кривично осуђена, у погледу основа по којима је осуђено овим лицима истичу се следећи недостаци нашег кривичног правосуђа тог времена. Највећи број основа за кривичну осуду има основни проблем са ретроактивном применом ових прописа на време у коме су извршена дела која су по њима била кажњива. Осим тога, у кривичним прописима непосредно после рата уочавају се и следећи проблеми. Одређени акти, као што је то била Уредба о војним судовима, свакако нису могли бити основ за прописивање кривичних дела имајући у виду да се не ради о закону, већ практично о акту високог војног органа. Све до 1947. године у прописима којима се предвиђају кривична дела присутан је недостатак општег дела кривичног закона. После доношења Општег дела Кривичног законика, проблем се сели у његов посебни део који је био регулисан великим бројем одвојених прописа, који су били међусобно сасвим неусклађени и на различите начине регулисали су практично иста кривична дела. Кривична дела су била одређивана сасвим непрецизно, чак до те мере да су прописи сами успостављали основ за сасвим неприхватљиву аналогију у стварању кривичних дела. Примећују се такође прилично неодређени казнени распони са надлежностима органа, који се ни према минимуму стандарда кривичног судства, оним што данас у светлу права на правично суђење, не би могли назвати независним судом основаним законом.

Прекршајно право, заједно са кривичним правом чини део казног права у ширем смислу. У одређеним правним системима значај кривичних санкција огледа се управо кроз сам назив *казнено право*, наглашавајући тиме значај казне као фундаменталне кривичне санкције.⁸⁶⁹ У погледу нашег истраживања ова област казног права значајна је у погледу кажњавања лица која су сматрана присталицама Резолуције Информбироа. Додатни проблем у погледу прекршајног кажњавања за прекршај против јавног реда и мира, којим су лица упућивана на дугогодишње казне затвора у изолацији са тешким принудним радом, представља чињеница да према њима ни овај прекршајни поступак практично није спровођен. Лица су хапшена и одвођена на издржавање казни, док су одлуке прекршајних већа доношене накнадно како би се њима формалноправно ретроактивно створио основ за кажњавање.

⁸⁶⁹ Тако Mitar Kokolj, Đorđe Lazić, *Imovinske krivične sankcije i mere u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Naučna knjiga, Beograd, 1986, 1.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Основни циљ овог рада јесте ближе одређење правне природе рехабилитације лица осуђених из политичких или идеолошких разлога и сагледавање њених правних последица у српском праву.

Истраживање домаће, али и легислативе у упоредивим правним системима других држава, а нарочито домаће судске праксе, показало је да је њена правна природа изузетно хетерогена. Ради се о хибридном правном институту чија је основна идеја ограничено исправљање историјских неправди. Овакав циљ, по себи сасвим је легитиман, али простор за његово остваривање морао би бити веома пажљиво ограничен. На свим међама простора, у коме би се након више од пола века, могле преиспитивати правноснажне кривичне осуде, налазе се гранични стубови, вероватно највише вредности у правном систему – правне сигурности.

У трагању за правном природом, како смо је ми ближе одредили, специјалне рехабилитације [лица осуђених из политичких или идеолошких разлога], трагали смо пре свега за пореклом њених битних обележја. Сагледавајући њене правне последице, истраживали смо и друге институте који имају иста или слична дејства. Пре образложења нашег коначног закључка о ближем одређењу правне природе специјалне рехабилитације и њених правних последица, сажето ћемо изложити закључке до којих смо дошли у нашем истраживању осталих института који су били предмет нашег истраживања.

Настојали смо да из угла специјалне рехабилитације, пре свега направимо отклон од сродних института, а нарочито да ближе сагледамо сличности и разлике у односу на институте који се код нас термилошки идентично одређују, као *рехабилитације*. Уочивши три, сасвим различита института, именовали смо их као *редовну*, *ванредну* и *специјалну* рехабилитацију.⁸⁷⁰

§

Једно од питања у којима се ови институти преплићу је **објављивање чињенице о рехабилитацији лица**. Свака од три рехабилитације, иако засновано на сасвим различитим претпоставкама, делује успостављајући неосуђиваност рехабилитованог лица. За лице, које је у једном периоду свог живота носило белег осуђиваности, ово питање је свакако веома значајно.

Обавештавање јавности о чињеници рехабилитације углавном се доводи у везу са остваривањем права на морално задовољење код рехабилитације

⁸⁷⁰ Подсетићемо да под *редовном* рехабилитацијом подразумевамо рехабилитацију основано осуђених лица након гашења казни према осуђеном, те протека одређеног времена и чињенице да се поправио. Као *ванредну* рехабилитацију означили смо остваривање права неосновано осуђених лица и лица неосновано лишених слободе са основном у кривичном процесном праву. *Специјална* рехабилитација представља на посебном закону засновано, поништавање судске или административне одлуке којом је из политичких или идеолошких разлога лице осуђено или лишено права, односно утврђивање да је лишено права без било какве одлуке надлежног државног органа.

неосновано осуђених лица или лица неосновано лишених слободe, која је овде ближе одређена као *ванредна*. Па ипак, чини се да решење у нашем праву, предвиђено кривичним процесним кодексом, није најбоље.

Наиме, да би ванредно рехабилитовано лице стекло право да се објави саопштење о одлуци из које произилази неоснованост лишења слободe, односно неоснованост осуде, потребно је да се испуне два услова. *ЗКП* пре свега захтева да је случај раније осуде, односно лишавања слободe, био „приказиван преко средстава јавног информисања“, а затим кумулативно, и да је „тимае био повређен углед тог лица“. Услов који захтева доказивање узрочне везе између приказивања раније осуде у медијима и повреде угледа тог лица, сасвим је сувишан. Публиковањем информације о осуди, која је била неоснована, сматрамо да је углед тог лица увек нарушен.

Надаље, у погледу првог услова, законодавац је вероватно био става да, уколико случај неосноване осуде односно лишавања слободe, раније није био приказиван у средствима јавног информисања, тада нема разлога да се објављује саопштење да је то било неосновано. То није добар, нити довољан разлог.

Када је одређено лице било неосновано осуђено или неосновано лишено слободe, јавност или њен део, су се са том чињеницом могли упознати и на други начин, без приказивања тог случаја у медијима. Након што је та одлука поништена односно измењена ванредном рехабилитацијом, нема разлога ускраћивати том лицу право да на његов захтев буде објављено саопштење да су осуда или лишавање слободe били неосновани. Објављивање те информације од стране суда може бити од великог значаја за стварно успостављање статуса неосуђиваног лица у средини у којој то лице живи.

Ово је нарочито значајно данас, у времену у коме постоји небројено много „средстава јавног информисања.“ Пре свега, могло би се догодити да само рехабилитовано лице, уопште не зна да ли су, када и у ком средству јавног информисања, објављивани подаци у вези са његовим случајем. Сасвим често, овакве информације могу да круже око неког лица, али да оно не дође до сазнања о томе. С обзиром на ширину савремених масовних комуникација, изван традиционалног појма „средстава јавног информисања“, чини нам се да би одредбу *ЗКП* о праву на морално задовољење, у случајевима ванредне рехабилитације лица које је неосновано било осуђено или неосновано лишено слободe, ваљало осавременити.

Захтев лица, да се објави саопштење о одлуци из које се види да је његова ранија осуда или лишавање слободe било неосновано, би увек и безусловно требало усвојити.

Уколико би законодавац остао става да ово право на морално задовољење, ипак треба да остане условљено, одредбу члана 592 *ЗКП* требало би изменити. Пре свега, из ње свакако треба уклонити услов који захтева да је „тимае био повређен углед тог лица“. Једини услов за објављивање саопштења, требало би дефинисати тако да ће суд на захтев неосновано осуђеног или лица неосновано лишеног

слободе, објавити саопштење о одлуци из које произилази неоснованост осуде, односно неоснованост лишења слободе

„ако је случај био приказиван у средствима јавној информисања, или је на други начин сипекао публицитет у јавности.“

У погледу, специјалне рехабилитације лица осуђеног из политичких или идеолошких разлога, објављивање одлуке о томе зависи само од захтева тог лица, односно овлашћеног подносиоца захтева, ако рехабилитовано лице није живо.⁸⁷¹ Овакво решење потребно је и прихватљиво. Овакво решење нашег законодавца, које уважава став подносиоца захтева, много је боље од претходног, по коме су се одлуке објављивале по службеној дужности.

Питање публикације одлуке о редовној рехабилитацији се углавном не поставља. Чињеница да се редовном рехабилитацијом не дира у саму осуду, довољан је разлог да суд не би требао бити обавезан да ову одлуку објављује. Успостављање правне фикције неосуђиваности лица, које се у предвиђеном року након гашења казне тако поправило да је заслужио да буде рехабилитовано у редовном поступку, има само дејство у односу на права тог лица. Наиме, путем редовне рехабилитације се успоставља правна фикција неосуђиваности рехабилитованог лица. Ово лице ће се, у вези са догађајем за који је био осуђен, а потом и рехабилитован, у правном саобраћају убудуће сматрати неосуђиваним. Евентуално објављивање саопштења да је лице рехабилитовано у поступку редовне рехабилитације, да се од тог тренутка сматра неосуђиваним, би у широј, а делом и у стручној јавности, могло довести до забуне да је осуда овог лица била неоснована, што није случај. Осим овог потенцијалног проблема, објављивањем саопштења о рехабилитацији основано осуђеног лица, практично се ништа не постиже. Насупрот, на тај начин би се у значајној мери отежао живот фикцији неосуђиваности овог лица. Јавност би се само подсетила на ранију осуду. У случају да ранија осуђиваност није била позната јавности, публикавањем одлуке о редовној рехабилитацији постигао би се сасвим супротан ефекат.

§

Редовна рехабилитација може насипуити и иуитем помиловања, и то без икаквог услова у погледу тежине казне, истека рокова или поправљања осуђеног лица. За разлику од претходно изнетог става у односу на редовну рехабилитацију, мишљења смо да би о томе, на одређени начин, ипак требало обавестити јавност. Иако и у овом случају изостаје интерес рехабилитованог лица да се ова одлука публикује, сасвим други разлози иду у прилог објављивању. Ови разлози иду и корак даље, представљајући основ за закључак о неопходности објављивања, не само одлука којима се путем помиловања даје редовна рехабилитација, већ одлука којима се даје помиловање уопште.

⁸⁷¹ Међу овлашћеним подносиоцима налази се и јавни тужилац, који то може учинити у случајевима нарочито тешких повреда начела правне државе и општеприхваћених стандарда људских права и слобода, када и он може захтевати објављивање одлуке.

У правном систему Републике Србије не постоји обавеза објављивања одлука о помиловању. Неспорно је да у нашем систему организације државне власти Председник републике има најшири легитимитет, јер се једини бира на непосредним и директним изборима, на основу ког је и задржао одређене историјске прерогативе владара, међу којима и право да даје помиловање. Па ипак, иако су му, у погледу одлуке о помиловању, дискрециона овлашћења практично неограничена, у савременом друштву ниједан акт власти не би смео бити изван сваке контроле. Управо из тог разлога, залажемо се да се будућим изменама, или приликом доношења новог закона о помиловању, уведе обавезно објављивање података о помиловању. Имајући у виду разлоге, које смо у раду изнели против евентуалног публикавања података о лицима којима је захтев за помиловање одбијен, *de lege ferenda*, предлажемо следеће решење:

„Одлука којом се даје помиловање објављује се у службеном гласилу Републике Србије.

Укупан број одлука којима се одбија помиловање објављује се једном годишње у службеном гласилу Републике Србије.“

Саглашавамо се са ставовима аутора који истичу да помиловање и амнестија не спадају строго у кривично право. Па ипак, оба института предвиђена су у кривичном законик у и он одређује њихове границе дејства у односу на поједине кривичне ствари. Овакво решење је једино разумно, јер се дејством амнестије и помиловања у потпуности може суспендовати примена кривичног права, у било ком тренутку од извршења кривичног дела, па све док одређене мере у вези са осудом или неке њихове правне последице делују на осуђено лице. Управо кривичноправна дејства амнестије и помиловања као разлог да се кривично право позабави овим институтима, основ су за закључак да и рехабилитација лица осуђених из политичких или идеолошких разлога, имајући у виду да се њоме дира у кривичноправно ткиво, никако не би смела остати ван интересовања кривичног права. Ни као науке, а још мање као дела важећег српског законодавства.

§

У погледу одређених питања у вези с надлежношћу за одлучивање о редовној рехабилитацији, осврнућемо се на неколико претходних закључака. *КЗ* предвиђа да се „у случају да после правноснажности пресуде, на основу које су наступиле правне последице осуде, та пресуда буде измењена по ванредном правном леку, наступање или даље трајање правних последица осуде усклађује са новом одлуком“. Регулишући поступак редовне рехабилитације *ЗКП* превиђа ову ситуацију те у погледу надлежности предвиђа само да о молби осуђеног лица одлучује ванпретресно веће (из чл. 21 ст. 4) суда који је судио у првом степену. У наведеном смислу, *de lege ferenda* решење које предвиђа кривични процесни кодекс, у овом случају требало би да иде ка успостављању надлежности *суда за чију пресуду је везана правна последица осуде о чијем пресуданку се одлучује*.

§

Имајући у виду да у нашем правном систему егзистира одговорност правног лица за кривична дела, те да све три *рехабилитације* могу деловати у односу на осуђено правно лице, осврнућемо се на једно решење Закона о одговорности правних лица за кривична дела (*ЗОПлКг*). Наиме, овај пропис не познаје одредбу коју садржи *КЗ*, а која експлицитно предвиђа да се подаци о брисаној осуди не смеју ником дати. (чл. 102 ст. 6 *КЗ*). Иако је ова одговорност у нашем правном систему, практично само законска могућност која још није заживела у пракси, не значи да се то неће догодити. Како нам се чини, нужан услов за то јесте укидање привредних престапа као категорије кажњивих дела. У том смеру, нема никаквог разлога да и у односу на правна лица која буду рехабилитована у поступку редовне рехабилитације, не важи забрана давања података о брисаној осуди. Ово се у постојећим законским оквирима не може обезбедити позивањем на сходну примену *КЗ*. Одредба члана 34 *ЗОПлКг*, која таксативно набраја одредбе *КЗ* које се могу сходно применити, не помиње поменуто одредбу члана 102 *КЗ*. У том смислу, пледирамо да би *de lege ferenda*, следећим изменама *ЗОПлКг*, требало изричито предвидети забрану давања података о брисаној осуди у односу на рехабилитована правна лица.

§

Услови за наступање редовне рехабилитације основано осуђених лица осим за поправљање лица у одређеном временском периоду, као материјализовани услов, везано је и за висину казне на коју је лице осуђено. У нашем правном систему постоје широке могућности за ублажавање казне, а казнена политика би се генерално могла оценити као изузетно блага. У наведеном смислу, везивање услова за редовну рехабилитацију искључиво за *изречену* казну, није задовољавајуће. Као добра мера, осим везивања услова рехабилитације за трајање казне на коју је лице осуђено, могло би послужити ограничење у погледу максимума казне која је законом предвиђена за то кривично дело. Оваквим решењем би се онемогућила рехабилитација осуђених за одређена тешка дела, чија природа не би дозвољавала да се оваква лица могу било када у будућности сматрати неосуђиваним.

У погледу анализираних конфузије у вези са надлежношћу органа управе надлежног за вођење казнене евиденције односно суда, за одлучивање о редовној рехабилитацији по сили закона, *de lege ferenda* залагали бисмо се за решење које из законске редовне рехабилитације потпуно искључује надлежност суда, каква сада постоји. У погледу ове рехабилитације, која наступа *ex lege*, требало би успоставити јасну надлежност органа надлежног за вођење казнене евиденције. Против његове одлуке свакако би морала да постоји могућност изјављивања жалбе, ресорном министарству, у чијем саставу се налази орган који води казнену евиденцију. У свим ситуацијама у вези са овим поступком, у потпуности треба следити логику управног поступка, односно евентуално управног спора због ћутања управе.

§

Основни проблем у ближем одређивању правне природе специјалне рехабилитације јесте њена дубока хетерогеност. Хетерогеност њеног предмета за собом повлачи различитост њених правних последица. Иако се о свим предметима који се подводе под специјалну рехабилитацију одлучује у формално истом судском поступку, унутар њега издвајају се сасвим различите групе случајева, у којима се одлуке заснивају на фундаментално различитим правним начелима. Из овог разлога нама се чини да се, унутар формално истог поступка специјалне рехабилитације, према њиховом предмету заправо ради о сасвим различитим поступцима. Као што смо изнели у закључцима истраживања судске праксе сви предмети специјалне рехабилитације могли би се поделити у три велике групе.

Имајући у виду тежину повреда, ми смо као *прву групу* посматрали лица која су стрељана и представљају нешто више од 13% укупног броја случајева специјалне рехабилитације.⁸⁷²

Појединачно најбројнију, *другу групу*, која обухвата чак 42% случајева специјалне рехабилитације, чине лица у односу на која је једина повреда права учињена у погледу њиховог права на имовину због њихове националној припадности, односно идеолошке припадности у току рата.

Напоследку, *трећу групу* случајева чине лица која су из политичких или идеолошких разлога била осуђена у кривичном поступку или је према њима у прекршајном поступку била примењена административна казнена мера. Међу њима се налазе и лица која су на основу изречене смртне казне лишена живота. За разлику од лишавања живота без било какве судске или административне одлуке, иако у релативно малом броју од свега 2% укупног броја случајева специјалне рехабилитације, ова група лица, свакако улази у категорију лица за која можемо рећи да су била из политичких или идеолошких разлога била осуђена. Ова група, у укупном броју лица која су захтевала специјалну рехабилитацију, партиципира са нешто преко 39%.

Имајући у виду изнете резултате истраживања, којих, разуме се у тренутку одређивања теме нисмо могли бити свесни, најужем одређењу теме дисертације одговара трећа група случајева. За разлику од прве две, једино је ова трећа група лица, у складу са предметом дисертације, из политичких или идеолошких разлога била *осуђена* у одређеном кривичном или прекршајном поступку.

⁸⁷² У нешто више од половине случајева из ове групе, уз лишавање живота нужно је наступала и конфискација имовине овим лицима, углавном стрељаним као наводни народни непријатељи. Овај податак овде износимо само као напомену у циљу бољег сагледавања имовинскоправних аспеката специјалне рехабилитације у смислу, револуционарне реалокације ресурса.

§

Случајеви из *прве групе* која обухвата лица која су из политичких или идеолошких разлога лишена живота, могу се грубо поделити у две подгрупе. Прву, далеко највећу, чине лица која су лишена живота без судске или административне одлуке. У односу на ова лица, сасвим често су накнадно доношене одређене одлуке којима су они проглашавани народним непријатељима. Ове одлуке доношене су без спровођења било каквог поступка, и имале су за циљ искључиво покушај оправдавања ванправних стрељања. Имајући у виду да су предмет нашег најужег интересовања лица која су осуђена из политичких или идеолошких разлога, за ове случајеве бруталног ванправног послератног насиља свакако се такав закључак не би могао донети.

Ови случајеви могли би представљати предмет интересовања кривичног права из угла кривичне одговорности учинилаца ових аката лишавања живота. Имајући у виду изузетно дуг протек времена у погледу највећег броја ових случајева, давно је наступила застарелост кривичног гоњења. Са друге стране, уколико би одређени случајеви и остали изван покрова застарелости, у погледу евентуалних ратних злочина или других кривичних дела која не застаревају, тешко да би неки значајнији број учинилаца ових дела био у животу. У том смислу, у односу на *прву групу* случајева, специјална рехабилитација заправо има функцију извињења државе за тешке повреде права учињене према појединцима. Покушај законског извињења, нарочит значај има у погледу лица која су лишена живота.

У овом делу закон о специјалној рехабилитацији има функцију молбе државе за опрости, односно извињења државе појединцима или њиховим породицама за учињене повреде. Декларација, или сличан акт највишег представничког тела, уз одређене меморијалне елементе, али и обезбеђивање одређених посебних права лицима која су без одлуке лишена права, односно чланова њихових породица, уколико су лишени живота, био би примереније решење.

У *другој групи* лица којима је из политичких или идеолошких ставова према њиховој националној припадности одузета имовина, у далеко највећем броју случајева то је учињено општим правним актом, у виду одлуке АВНОЈ о преласку у државну својину имовине лица немачке народности. Осим тога, лицима из ове групе случајева имовина је одузимана и појединачним одлукама о конфискацији имовине донетим на основу ове одлуке АВНОЈ или по неком другом основу. Иако су права ове категорије лица, дефинитивно била угрожена због њихове националне припадности, ова лица једноставно у том смислу нису била осуђена. У погледу ове, *групе групе* случајева, њен предмет заправо је искључиво у домену реституције одузете имовине. Не постоји много разлога, да се о практично истом питању у једном правном систему одлучује у два одвојена поступка, који другачије

постављају услове за остваривање права. Насупрот, на овај начин настају проблеми којима се угрожава конзистентност правног система, а отуда и правна сигурност. Самим поништавањем одлуке о конфискации имовине, наступа специфична правна ситуација у којој прелазак имовине у државну својину остаје без правног основа и потребно је решити ову имовинскоправну ситуацију.

Са друге стране, могућности ускраћивања права на враћање конфисковане имовине шире су према закону о реституцији, ван специјалне рехабилитације. Закон о рехабилитацији није требало да се бави питањем права на враћање одузете имовине односно обештећења за ту имовину. У том смислу, из специјалне рехабилитације је било потребно потпуно изопштити мере које су по својој природи требале да буду искључиви предмет законодавства из области реституције. У погледу остваривања услова за враћање одузете имовине, па чак и када се ради о имовини одузетој казном конфискације имовине, услове треба да поставља само закон о реституцији. Управо овим прописом требало је регулисати одређене ситуације у којима не би могло доћи до враћања одузете имовине или обештећења. Није искључено да би постојао основ да се законодавац у том смислу ослони на одредбе прописа о рехабилитацији, али свакако би ова питања требало регулисати сасвим одвојено.

Са друге стране, постојећим решењем, са идејом спречавања рехабилитације одређених категорија лица, закони о специјалној рехабилитацији су направили пропуст. Одбијајући могућност рехабилитације припадника окупационих снага или квислиншких формација, само уколико су ова лица кумулативно и извршила или учествовала у извршењу ратних злочина, решен је проблем наводне присилне мобилизације у окупационе и друге снаге. Ово би у одређеној мери могло имати оправдање, али ни у постављању тог услова законодавац није био доследан.

Питање присилне мобилизације није требало везивати за извршење ратних злочина, чиме је настало неприхватљиво решење. Евентуалну присилну мобилизацију, требало је решити тако што би се експлицитно предвидело да право на рехабилитацију немају лица која су добровољно приступила окупационим снагама. Ово би свакако за собом повлачило доста доказних потешкоћа у погледу доказивања евентуалне присилне мобилизације, али постојећа одредба, само је донело веће проблеме.

Овако несмотреним решењем, настала је ситуација у којој је могућа рехабилитација лица која су извршила или су учествовали у извршењу ратних злочина, уколико они нису били припадници окупационих снага или квислиншких формација, шта год се под тим подразумевало. У том смислу, уколико је законодавац сматрао да је ово потребно учинити и са припадницима других формација, то је требало према одређеном критеријуму прецизирати, уместо неодређене формулације „припадника квислиншких формација“.

Као што то обично бива, када се писац не помучи око сопственог текста, тада ће се нужно мучити онај који чита. Такав случај је и са законима о рехабилитацији. Законодавни процес и представља, односно морао би да представља, артикулацију и усаглашавање различитих интереса појединих интересних група. Компромисна решења у прописима, нису по себи нужно проблем. Насупрот. Проблем настаје, ако су компромиси резултат недовољног познавања материје и недостатка храбрости, из које увек нужно извиру недовољно јасна и недовољно одређена законска решења. На свим местима у регулисању материје специјалне рехабилитације, на којима се законодавац није у довољној мери потрудио да текст прецизно артикулише, или због различитих политичких и других разлога то није учинио, настају проблеми у примени права којима се угрожава правна сигурност, као врхунска вредност правног система.

§

Иако смо у раду анализирали три института која се у нашој правној теорији називају рехабилитацијама, у законодавству Републике Србије данас егзистирају само два. У односу на институт који смо ми означили као ванредну рехабилитацију, одредбе последњег *ЗКП* су овај термин исправно одбациле из наслова главе XXV којом се регулише поступак за *остваривање њрава* лица неосновано лишеног слободе или неосновано осуђеног. У том смислу сумарно ћемо указати на све закључке у погледу дистинкције између појма рехабилитације предвиђеног у *КЗ* и рехабилитације предвиђене посебним законима о рехабилитацији.

Рехабилитација са основом у темељном извору кривичног материјалног права, коју смо ми одредили као редовну, односи се на основано осуђено лица која су након издржане казне, односно њеног гашења на други начин, своје понашање поправила и заслужила да у односу на њих ова осуда буде брисана, да према њима престану све правне последице те осуде, као и да се убудуће сматрају неосуђиваним. Сам поступак за ову, редовну рехабилитацију, регулисан је одредбама XXIV *ЗКП*.

Друга врста рехабилитације, која представља основни предмет нашег рада, представља садржински дијаметрално различит институт. Ова рехабилитација коју смо означили као специјалну, односи се на институт исправљања грешака, односно повреда учињених применом политичког системског неправда у време тоталитарног режима.

Значајно је схватити да између редовне и специјалне рехабилитације није могуће указати на разлике, јер се овде ради о потпуно различитим институтима који немају ништа заједничко осим једне заједничке последице у виду успостављања неосуђиваности рехабилитованог лица. Па и у том смислу, неосуђиваност лица које је рехабилитовано у једном, односно другом поступку рехабилитације, сасвим је другачије природе.

Редовна рехабилитација не дира у осуду. Она чак, снагу за своје постојање заснива на осуди која је постигла своје специјално-превентивне циљеве. Наиме, у односу на лице које је своју казну издржало, закључује се да је на њега осуда тако деловала, да се он у законом предвиђеном року поправио и на тај начин заслужио да правни систем према њему покаже благонаклоност у виду пружања шансе да даљи живот настави у статусу неосуђиваног лица. Код редовне рехабилитације, осуда је заправо њена полазна основа, а сам чин рехабилитације је коначна, односно највиша потврда да је ова осуда у односу на лице које је казну издржало извршила своју функцију. Ово лице, не само да је одслужењем своје казне одужио свој „дуг“ према друштву, већ је очигледно одслужење ове казне резултирало његовим поправљањем због чега правни систем заузима став да се убудуће ово лице може сматрати неосуђиваним, те да не треба да трпи било какве правне последице раније осуђиваности.

Ово не важи у погледу случајева редовне рехабилитације путем милости, прецизније путем помиловања или амнестије. У тим случајевима, не бисмо могли закључити да рехабилитација представља коначну оцену да је осуда испунила своје циљеве у односу на осуђено лице. Ово је још један од разлога који би ишао против, или барем ка изузетно рестриктивном коришћењу могућности давања редовне рехабилитације путем амнестије или помиловања.

Са друге стране, специјална рехабилитација представља правни механизам који је сасвим хетерогене и хибридне правне природе, чак правно-политичког карактера.

Међутим, када се из њега одстрани материјал који по својој природи уопште не би требао да буде регулисан једним оваквим институтом, јасно се види да би правна природа специјалне рехабилитације, морала би да буде доминантно кривичноправна.

Њену правну природу није могуће одредити изван законодавног оквира у коме је она постављена. Посматрајући упоредноправна решења у погледу мера за правно суочавање са тоталитарном прошлшћу, схватили смо да за одређење правне природе специјалне рехабилитације у нашем правном систему није довољно посматрати само њен законодавни оквир. Из њега се о карактеру ове рехабилитације, може сазнати сасвим мало. Из тог разлога, приступили смо истраживању десетогодишњег стварног правног живота специјалне рехабилитације у правном систему Републике Србије. Правну природу специјалне рехабилитације у нашем правном систему није било могуће одредити без сагледавања њених стварних домета у пракси односно детаљне и дубоке анализе случајева које је обухватила. У наведеном смислу, као што смо изнели, издвојили смо три групе случајева које доминирају пољем специјалне рехабилитације у српском правном систему. Прва група односи се на лишавања живота, међу којима доминирају ванправна лишавања живота, односно послератне чистке и стрелјања народних непријатеља. Свако лишавање живота нужно би морало бити предмет интересовања кривичног права. Сасвим ванправна лишавања живота могу

унеколико бити предмет специјалне рехабилитације у смислу закључка да је ово лишавање живота учињено без било каквог судског поступка. Стога би ово могло бити предмет интересовања кривичног права у смислу кривичне одговорности лица који су извршили ова стрељања. Са временске дистанце од преко 70 година, разуме се да ово није могуће.

У односу на осуде и политичких или идеолошких разлога из кривичних или прекршајних поступака од нарочитог значаја за кривично право јесте чињеница да се у поступку специјалне рехабилитације поништавају односно мењају правноснажне осуђујуће кривичне пресуде. Као изузетан проблем видимо чињеницу да се одлуке донете у кривичном поступку могу преиспитивати па и мењати у сасвим неформалном ванпарничном поступку, без било какве сходне примене стандарда доказивања, односно истине својствених кривичном поступку. Можда и најпроблематичнија могућност специјалне рехабилитације у нашем правном систему јесте делимична специјална рехабилитација, и то њена подврста, коју смо ми одредили као неправу делимичну специјалну рехабилитацију. Код случаја који смо означили као *праву делимичну специјалну рехабилитацију*, одлука се може поништити само у погледу појединих кривичних дела за која је лице било осуђено, што има смисла. За разлику од ове могућности, код *неправе делимичне специјалне рехабилитације* ранија осуда заправо остаје на снази, а мења се само одлука о врсти или висини казне изречене у кривичном поступку. Наш законодавац је на овакав захват у зону кривичног права овластио судију појединца у ванпарничном поступку, који се чак може водити као једностраначки, без учешћа јавног тужиоца, уколико се ради о случају рехабилитације по сили закона. Овакав продор у кривичноправно ткиво сведочи нам о томе да је специјална рехабилитација, у делу у коме задире у кривичноправне ствари, нужно морала бити уподобљена стандардима пре свега кривичног процесног, али и кривичног материјалног права.

§

Иако су даљи домети специјалне рехабилитације у нашем правном систему у одређеној мери ограничени чињеницом да је истекао рок за подношење захтева, остаје одређени број захтева о којима ће наши судови и даље решавати. Имајући ово у виду, као и у раду изнете значајне пропусте у постојећим законским решењима, измене Закона о рехабилитацији ипак сматрамо потребним. У прилог томе, изнећемо још један значајан разлог.

Пре свега, на основу *ЗРех06*, који уопште није регулисао питања поступка, ови поступци су вођени без учешћа јавног тужиоца. Осим тога, могућност жалбе је постојала само против одбијајућег решења, док првостепена решења којима су захтеви за специјалну рехабилитацију усвојени, уопште нису могла бити предмет било каквог даљег преиспитивања. Наиме, уколико је рехабилитациони суд у првостепеном ванпарничном поступку, сасвим могуће, погрешно закључио да је

захтев за рехабилитацију одређеног лица основан и поништио његову осуду, ова ствар више не може бити предмет било каквог испитивања. Ово нам се чини практично јединственим случајем у нашем правном систему да једну врсту одлуке никаквим правним леком, односно правним средством уопште није могуће довести у инстанциони поступак преиспитивања. У односу на овакве одлуке би, ипак, потребним изменама и допунама закона о рехабилитацији, морало бити омогућено њихово преиспитивање подношењем одговарајућег правног лека од стране јавног тужиоца. Разлог више за овакво решење, јесте управо могућност подношења новог захтева за специјалну рехабилитацију по закону из 2011. године, уколико је захтев био одбијен по претходном закону. Подносиоцу захтева дата је и ова могућност, иако је на основу одредаба *ЗРех06* он једини имао могућност да изјави жалбу против оваквог, одбијајућег решења.

Решење о специјалној рехабилитацији морало би имати дејства у односу на упис осуде у казненој евиденцији, са нешто више пажње у односу на чињеницу неосуђиваности. Наиме, код специјалне рехабилитације не успоставља се фикција неосуђиваности, као што је то случај код редовне, па у том смислу, лице осуђено из политичких или идеолошких разлога које је рехабилитовано, није довољно, нити заправо могуће, „сматрати неосуђиваним“. У изнетом смислу односне одредбе члана 17 Закона о рехабилитацији из 2011. *de lege ferenda* могле би да гласе овако:

„Суд по службеној дужности доноси решење којим се поништава упис осуде на коју се односи решење о рехабилитацији у казненој евиденцији и доставља га органу надлежном за вођење казнене евиденције.

Подаци о поништену упису осуде рехабилитованог лица не смеју се ником давати.

Смајра се да рехабилитовано лице никада није било осуђивано за кажњиво дело у погледу којег је усвојен његов захтев за рехабилитацију, а време извршења казне смајра се неоправданим лишењем слободе“⁸⁷³

§§§

Напоследку, исправљање неправди учињених у форми под окриљем правног система, сасвим је легитиман циљ сваког правног система. Не треба сметнути са ума пре свега да правни систем није оспособљен за утврђивање историјске истине. Историја, као и свака друга наука, нема и не би смела да има коначне закључке. Једно од одређења научног сазнања је и могућност његовог

⁸⁷³ У погледу ситуације делимичног усвајања захтева за рехабилитацију, неосуђиваност рехабилитанта би била могућа само у случају тзв. праве делимичне рехабилитације, када се захтев усваја само у погледу неког од кажњивих дела, али не и код неправде делимичне специјалне рехабилитације када се према постојећем решењу одлуке мења у погледу врсте или висине казне.

преиспитивања. Насупрот томе, правни поредак који оперише са појмом истине, познаје друге томе супротстављене принципе. Иако се у правом регулисаним поступцима, па тако и у кривичном поступку, утврђује истина, постоји значајна разлика између ових истина. Сасвим је различит циљ, па отуда и метод утврђивања истине у праву од онога што бисмо могли назвати историјском, или у складу са њеном највишом вредношћу истином, без било каквог ближег одређења.

Сваки правом регулисан поступак тежи да у највећој могућој мери утврди чињенично стање, које би требало да одговара истини. Међутим, бесконачном преиспитивању закључака у правном систему, као препрека стоји начело које представља угаони камен целокупног правног система – начело правне сигурности, које наука као таква, па ни историјска наука, не познају. Ово начело, правни систем, сасвим основано, промовише као врхунску вредност.

Става смо да је свакако потребно и корисно преиспитати осуде из политичких или идеолошких разлога. Такође, пледирамо да се у наш правни систем унесу сва у раду предложена побољшања специјалне рехабилитације, и да се у том смислу овај процес оконча. Предложене измене, нужне су како би се на овај начин створио релативно чврст правни темељ и предупредиле могућности поновног преиспитивања ових одлука, у циљу коначног успостављања правне сигурности у односу на осуде из политичких односно идеолошких разлога.

Методолошка усмереност историје на бесконачно преиспитивање чињеница, омогућава јој да, уздижући се на висине историјске дистанце, изнад ограничене формалне истине права, последња реч припада управо суду историје, који напослетку постаје ипак најближи истини као таквој. У том смислу, није нужно на штету правне сигурности бесконачно кориговати правне одлуке. Насупрот, то чак може бити сасвим штетно и налази се сасвим ван задатака правног поретка, у пољу историје као науке.

ЛИТЕРАТУРА

МОНОГРАФСКА ДЕЛА И ЧЛАНЦИ

- Adam** Czarnota, Piotr Hofmanski, "Polish Law Deals With the Communist Past", *Review of Central and East European Law*, 5/1996, 521-534.
- Aristotel, *Nikomanhova etika*, 1970.
- Arnauld Andreas von, "Damages for the Infringement of Human Rights in Germany", у: *Damages for Violations of Human Rights*, [ed.] Ewa Bagińska, Springer, 2016, 101-136.
- Arnold Jörg, „Rehabilitierung und Kassation – Beseitigung von Justizunrecht in der DDR“, *Die Normalität des Strafrechts der DDR, Bd. 1, Gesammelte Beiträge und Dokumente*, Freiburg im Breisgau, 1995, 253-260.
- Arnold Jörg, Silverman Emily, „Regime Change, State Crime and Transitional Justice: A Criminal Law Retrospective Concentrating on Former Eastern bloc Countries“, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2/1998.
- Bagińska** Ewa, „Damages for Violations of Human Rights: A Comparative Analysis", у: *Damages for Violations of Human Rights*, [ed.] Ewa Bagińska, Springer, 2016, 443-478.
- Bałon Krzysztof, Chudy Krzysztof, Dołęga Janusz, Kosiński Paweł, Krzysztofowicz Maciej, Morawiec Rafał, Tarnogorski Rafał, „The Benes Decrees - A Review of Positions“, *Polish Foreign Affairs Digest*, 2/2002, 13-60.
- Батуран Лука, Самарцић Стефан, „Пристанак лица да буде донор органа након смрти у српском праву“, *Зборник ПФНС*, 4/2013, 417-434.
- Bárd Károly, „Die strafrechtliche Aufarbeitung von staatlich gesteuertem Unrecht in Ungarn“, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW)*, 1/1995, 119-133.
- Bardutsky Samo, „Monetary Compensation for Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms in Slovenia“, *Damages for Violations of Human Rights: A Comparative Study of Domestic Legal Systems*, [ed. Ewa Bagińska], Springer, 2016, 329-354.
- Bartosek Carel, „Central and Southeastern Europe“ in: Stephane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panne, Andrej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, *The Black Book of Communism, Crimes, Terror, Repression*, Harvard University Press, Cambridge, 1999, 394-456.
- Bačić Franjo, *Kazneno pravo opći dio*, Zagreb, 1998.
- Beccaria Cesare, *O zločinima i kaznama*, prevod Antun Cvitanić, Logos, Split, 1984.
- Black's Law Dictionary*, 9th ed., Bryan A. Garner [ed. in chief], Thompson Reuters, 2009.

- Bohata Petr, "Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in der Slowakischen Republik und in der Tschechischen Republik", *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 232-270.
- Boone Miranda, „Judicial Rehabilitation in the Netherlands: Balancing between safety and privacy“, *European Journal of Probation*, 1/2011, 63-78.
- Bormann Axel, "Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Rumänien", *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 157-186.
- Бркић Снежана, "Рехабилитација: три закона – три значења", *Зборник радова Правног факултета у Новом Сагу* (даље: Зборник ПФНС), 3/2008, 185-200.
- Buđanovac Aleksandar, Mikšaj-Todorović Ljiljana, "Stavovi prema osuđenima i njihovoj rehabilitaciji na slovenskom i hrvatskom uzorku ispitanika", *Kriminologija i socijalna integracija*, 2/2002, 153-160.
- Vujković Žika, *Forum romanum – država, pravo, religija, mitovi*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i JP "Službeni glasnik", Beograd, 2007.
- Васић** Предраг, „Рехабилитација – стандарди и критеријуми“, *Билтен Врховног касационог суда*, 3/2012, 361-374.
- Вељовић Миливоје Р., „Рехабилитација осуђеника“, *Бранич*, 6/1936, 245-259.
- Веснић Миленко Р., *Немачко кривично право – уџбеник Франца фон Лисџа*, Београд, 1902.
- Vodinić Vladimir V., „Rehabilitacija, svemu uprkos – Osvrt na srpski Zakon o rehabilitaciji od 2006. godine i njegovu primenu“, *Hereticus*, 1/2007, 260-261.
- „Pravna rehabilitacija žrtava političke represije“, *Hereticus*, 2-2004, 7-16.
- *Prošlost kao izazov pravu*, CUPS, Beograd, 2002.
- Vrhovni štab NOP i DV Jugoslavije, *Organizacija Narodne vlasti na slobodnim teritorijama – Naredbe objašnjenja i uputstva Vrhovnog štaba NOP i DV Jugoslavije o organizaciji građanstva i pozadinskih vojnih vlasti*, septembar 1945
- Vujaklija Dragoslav, „Društvena rehabilitacija lica koja su neopravdano osuđena i neosnovano lišena slobode“, *Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju*, 1-2/1983, 89.
- Вујаклија Милан, *Лексикон страних речи и израза (Нови Вујаклија)*, XI допуњено и редиговано издање, [прир. Драго Чупић], Београд – Подгорица, 2011.
- *Leksikon stranih reči i izraza*, Svetomir Ristić, Radomir Aleksić [redaktori], Prosveta, Beograd, 1980.
- Wilke** Christiane, "Recognizing Victimhood: Politics and Narratives of Rehabilitation in Germany", *Journal of Human Rights, Routledge, Taylor & Francis Group*, 6/2007, 479-496.

- „Politics of Transitional Justice: German, Hungarian and Czech Decisions on ex post facto Punishment“, *Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston Marriott Copley Place, Sheraton Boston & Hynes Convention Center, Boston, Massachusetts*;
http://users.ox.ac.uk/~oaces/conference/papers/Christiane_Wilke.pdf, 4.
- Gagović** Gavriilo, „Vojni sudovi u novoj Jugoslaviji“, *Zbornik pravnog fakulteta u Nišu*, br. 15, 1975, 103-109.
- Ganev Venelin I., „Foxes, Hedgehogs, and Learning: Notes on the Past and Future Dilemma of Postcommunist Constitutionalism“, у: *Rethinking the Rule of Law after Communism*, [Eds.] Adam Czarnota, Martin Krygier, Wojciech Sadurski, Central European University Press, 2005, 75-90.
- Georgijević Radovan, „Novi institut rehabilitacije našeg krivičnog sistema kao kvalitetna izmena klasične rehabilitacije“, *Naša zakonitost*, 5-6/1963, 209-220.
- Гершковић Леон [ур.], *Документи о развоју народне власти: приручник за изучавање историје народне власти на факултетима, школама и курсевима*, Просвета, Београд, 1948.
- Gimbal Anke, „Savet Evrope“, *Evropa od A do Š*, [ur. Isabelle Tannous, Marian Barbato] *Konrad Adenauer Stiftung*, Beograd, 2010, 309-313..
- Grace Jamie, „Old Convictions Never Die, They Just Fade Away: The Permanency of Convictions and for Criminal Offences in the UK“, *The Journal of Criminal Law*, 2014, 121–135.
- Grubač Momčilo, *Krivično procesno pravo*, 2008.
- Damjanović** Ivan, Jandrić Anita, Doležal Dalibor, „Uloga rehabilitacije u svjetlu novih promjena unutar zakona o izvršavanju kazne zatvora“, *Kriminologija i socijalna integracija*, 1/2002, 49-58.
- David Roman, Choi Yuk-ping Susanne, „Victims on Transitional Justice: Lessons from the Reparation of Human Rights Abuses in the Czech Republic“, *Human Rights Quarterly*, 2/2005, 392-435.
- de Vries Tina, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Polen“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 128-156.
- Dolenc Metod, „Uslovna osuda i rehabilitacija“, *Правосуђе, часопис за судску праксу и законодавство*, 1-2/1938, 61-67.
- Aleksandar Maklecov, *Sistem celokupnog krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije*, Beograd, 1935.
- *Teorija sudskog krivičnog postupka*, Beograd, 1933.
- *Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije*, Zagreb, 1930.

Дракић Драгиша, „Кривично право и психијатрија“, *Зборник ПФНС*, 2/04, 517-53

- „Кривичноправна заштита права на живот који 'није вредан живљења““, *Зборник ПФНС*, 1/2013, 229-244.

- „Начелна разматрања о истини - уопште и у кривичном праву“, *Зборник ПФНС*, 1/2016, 107-127.

- Дракић Гордана, „Систем мера безбедности у нашем кривичном праву - кроз историју и данас“, *Теме - часопис за друштвене науке*, 4/2015, 1399-1416.

Emir Ćorović, „The Potentials of the So-called „Marija’s Law” in Combating Pedophilia“, *Facta Universitatis – series Law and Politics*, 3/2016, 415-426.

Eser Albin, "Rechtspolitische Reflexionen zur Aufarbeitung und Verhinderung von Systemunrecht", sonderdruck aus: [Hrsg.], *Strafrecht in Reaktion auf Systemunrecht, Bd.14: Transitionsstrafrecht und Vergangenheitspolitik*, Duncker & Humblot, Berlin, 2012, 392-470.

- "Deutsche Einheit: Übergangsprobleme im Strafrecht“, *Goltdammer’s Archiv für Strafrecht*, 138 (1991), 241-268.

- Arnold Jörg, "Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor neuen Herausforderungen", Teil 1, *Neue Justiz: Zeitschrift für Rechtsetzung und Rechtsanwendung*, 6/1993, 245-252.

- Arnold Jörg, "Die deutsche Strafrechtswissenschaft vor neuen Herausforderungen", Teil 2, *Neue Justiz: Zeitschrift für Rechtsetzung und Rechtsanwendung*, 7/1993, 289-295.

- Arnold Jörg, "Strafrechtsprobleme im geeinten Deutschland: Die Strafrechtswissenschaft vor neuen Herausforderungen", Albin Eser u.a. (Hrsg.): *Von totalitärem zu rechtsstaatlichem Strafrecht*, Freiburg im Breisgau: Max-Planck-Inst. für Ausländisches und Internat. Strafrecht, 1993, 603-647.

- Arnold Jörg, Kreicker Helmut, *Strafrecht in Reaktion auf Systemunrecht – Vergleichende Einblicke in Transitionprozesse*, Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg im Breisgau, 2001.

- Sieber Ulrich, Arnold Jörg [Hrsg.], *Strafrecht in Reaktion auf Systemunrecht, Bd.14: Transitionsstrafrecht und Vergangenheitspolitik*, Duncker & Humblot, Berlin, 2012.

Живановић Тома, *Основи кривичној права Краљевине Југославије*, Београд, 1937.

- *Основи кривичној права, Ойшњи гео*, Београд, 1910.

- *Основи кривичној права, Ойшњи гео, књ. II*, Београд, 1935.

Живковић Мирко, Станивуковић Маја, *Међународно приватно право*, Београд, 2006.

Žuženić Jelena, „Da li je naša koncepcija rehabilitacije i brisanja osude u skladu sa idejom o resocijalizaciji osuđenih osoba i na liniji humanističke orijentacije krivičnog prava“ *Naša zakonitost*, 1/1978, 65-71.

- „Institut pomilovanja u praktičnoj primjeni“, *Naša zakonitost*, 7-8/1963, 343-352.
- Zidar** Andraž, *Lustracija*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2001.
- Zlatarić Bogdan, „Rehabilitacija i pravne posljedice osude“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1/1960, 104-119.
- „Rehabilitacija i pravne posljedice osude“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2/1960, 104-118.
- Damaška Marijan, *Riječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1966.
- Зорић Драгана, „Закон о рехабилитацији у судској пракси“, *Билтен Републичкој јавној управобранилаштва*, 1/2010, 31-34.
- Ивићевић**, П. „Неколико питања о рехабилитацији у нашем кривичном праву“, *Архив за правне и друштвене науке*, 1949, 92-96.
- Ignjatović Đorđe, „Žrtve krivičnopravnog sistema“, *Pravni život*, 9/2011, 183-198.
- *Metodologija istraživanja kriminaliteta*, Beograd, 2009.
- Икановић Вељко, *Одговорности правних лица за кривична дјела (докторска дисертација)*, Ниш, 2010.
- Plić Dejan, „Jugoslovenska komisija za istinu i pomirenje“, *Reč*, 73.19/2005, 53-81.
- Ivanova Stela, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Bulgarien“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 12-60.
- Јаковљевић** Душан, „Рехабилитација осуђеника“, *Анали Правној факултету у Београду*, 1-3/1991, 152-160.
- „Brisanje osude“, *Pravni život*, 2/1982, 169-186.
- *Rehabilitacija u krivičnom pravu*, Beograd, 1981, 102-110.
- Jakšić Dušan, „Rehabilitacija u Krivičnom pravu Srbije“, *NBP Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2/2014, 187-196.
- Davidović Dragomir, „Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije“, *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 4/2013, 525-538.
- Janković Sretko, „Pravne posledice krivične osude i rehabilitacija“, *Pravni život*, 9/2001, 357-370.
- Јашаревић Сенад, *Социјално право*, Правни факултет у Новом Саду, 2010.
- Јовановић Предраг, *Радно право*, Правни факултет у Новом Саду, 2015.
- Јовашевић Драган, „Рехабилитација и правне последице у кривичном праву“, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 6/2007, 171-179.
- Симовић Миодраг Н., „Систем кривичних санкција за правна лица у Републици Србији“, *Безбједности - Полиција - Грађани*, 1-2/14, 5-28.

- Stevanović Zoran M., "Rehabilitacija i pravne posledice u krivičnom pravu", *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 1-2/2006, 195-204.
- Stevanović Zoran, *Amnestija i pomilovanje u krivičnom pravu*, Beograd, 2008, 164-168.
- Just Renate, *Recht und Gnade in Heinrich von Kleists Schauspiel "Prinz Friedrich von Homburg"*, Wallstein Verlag, Göttingen, 1993, 63-64.
- Kanduč** Zoran, „Zamisao o rehabilitaciji: pogled s kriminološkog stajališta“, *Kriminologija i socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 2/1996, 142-148.
- Kaplonski Chris, "Archived Relations: Repression, Rehabilitation and the Secret Life of Documents in Mongolia", *History and Anthropology*, 4/2011, 431-444.
- Кеча Ранко, *Грађанско процесно право – приручник за полагање правосудној институци*, Београд, 2011.
- Kiss Csilla, „The Misuses of Manipulation: The Failure of Transitional Justice in Post-Communist Hungary“, *Europe-Asia Studies*, 6/2006, 925 – 940.
- Кнежевић Саша, *Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно*, 2010.
- Kobašić Nail, „Konfiskacija imovine kao kazna i oduzimanje predmeta kao mjera bezbednosti“, *Naša zakonitost*, 10-12/1955, 473-476.
- Ковачевић Милена, „Амнестија“, *Безбедносћ*, 6/1989, 493-500.
- Kovačić Lovro, Sučević Mladen, „Specifične baze podataka i pravo na osobnost“, *Baza podataka o počiniteljima spolnih delikata na štetu djece*, Zagreb, 2008, 85-90.
- Коларић Драгана, „Амнестија у националном или међународном кривичном праву“, *Безбедносћ*, 1/2011, 116-139.
- Kreft Volker, "Wiedergutmachung von justiziellem Unrecht der DDR durch Rehabilitierung und Kassation", *Die Normalität des Strafrechts der DDR, Bd. 1, Gesammelte Beiträge und Dokumente*, Freiburg im Breisgau, 1995, 221-252.
- Kukavica Radmila, *Pravne posledice krivične osude*, 1975.
- Küpper Herbert, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Ungarn“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 273-322.
- Kurilla Ivan, „The Implications of Russia’s Law against the “Rehabilitation of Nazism”“, *PONARS Eurasia Policy Memo 331*, august 2014, 1-5.
- Kurtović Anita, „Pomilovanje u kaznenom pravosuđu (u povodu novoga Zakona o pomilovanju)“, *HLJKPP*, 2/2003, 479-511.

- Dragičević Prtenjača Marta, Strinić Višnja, „Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (dalje: HLjKPP)*, 2/2012, 701-750.

Larrauri Elena, „Conviction Records in Spain: Obstacles to Reintegration of Offenders?“, *European Journal of Probation*, 1/2011, 50-62.

Лазаревић Љубиша, *Коментар Кривичног Законика*, 2011.

Laudan Larry, Allen Ronald J., "The Devastating Impact of Prior Crimes Evidence and Other Myths of the Criminal Justice Process", *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2/2011, 493-527.

Lazarev Gojko, „Zakon o Rehabilitaciji - dve godine kasnije“, *Hereticus*, 2/2008, 71-83.

Leviev-Sawyer Clive, „When Bulgaria turned red: Remembering the thousands killed by the communists“, <http://sofiaglobe.com/2015/01/30/when-bulgaria-turned-red-remembering-the-thousands-killed-by-the-communists/>; 12.3.2017.

Lopičić-Jančić, Jelena Đ., „Rehabilitacija Kneza Pavla Karađorđevića“, *Pravni život*, 7-8/2012, 103-114.

Mandić Ljubica, „Rehabilitacija, nadležnost, postupak, rešenja“, *Pravni informator*, 10/2013., 55-57.

Marić Zdravko M., „Rehabilitacija osuđenih lica u Krivičnom zakonu SRJ“, *Pravni život*, 9/2000, 431-447.

Марјановић Ѓорѓи, *Правнања положба на осуденикои по издржананна казна*, Скопје, 1973.

Marjanović Đorđi, „O rehabilitaciji“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 3-4/1978, 427-441.

- „O suštini pravnih posledica osude“, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo* (у даљем тексту: *JRKKp*), 1-2/1982, 48-49.

Марковић Милан Б., „Накнада штете због неосноване осуде и лишења слободe у англосаксонском праву“, *Сирани правни живои*, 1/2015, 207/221.

- „Osnov odgovornosti za štetu zbog neosnovanog lišenja slobode i neosnovane osude“, *PRAVO – teorija i praksa*, 1-3/2014, 40-52.

Martinić Stefan, „Paedophile registry, pro et contra“, *Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja*, 1/2013, 101-124.

Maruna Shadd, „Judicial Rehabilitation and the ‘Clean Bill of Health’ in Criminal Justice“, *European Journal of Probation*, 1/2011, 97-117.

Maurer Andreas, “Evropski parlament”, *Evropa od A do Š*, [ur. Isabelle Tannous, Marian Barbato] *Konrad Adenauer Stiftung*, Beograd, 2010, 142-150.

Midorović Vukica, „Rehabilitacija političkih osuđenika“, *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 12/2008, 559-564

- Миладиновић Душица, *Помиловање у кривичном законодавству Србије, Мајистарска теза*, Нови Сад, 2006.
- Миладиновић-Стефановић Душица, „Кривичноправна заштита малолетних лица од сексуалног искоришћавања и злостављања – европски стандарди и право Републике Србије“, *Зборник Правног факултета у Нишу*, 2014, 567-584.
- „Основ и сврха института помиловања“, *Правни живот*, 9/2006, 989-1001.
- „Институт помиловања у светлу ресторативне правде“, *Темда*, мај 2007, 37-45.
- Milena Daznova, „1945: The People’s Court, terror and Political Violence“, <http://bnr.bg/en/post/100448985/1945-the-peoples-court-terror-and-political-violence>, 12.3.2017.
- Miljković A. Aleksandar, „Osuda komunističkog režima, uslov rehabilitacije žrtava komunističkog terora“, *Hereticus*, 2/2004, 37-46.
- Милић Иван, „Евиденција прекршајно кажњених лица“, *Зборник ПФНС*, 1/2015, 239-251.
- Милков Драган, *Управно право II – управна делатност*, Нови Сад, 2016, 28-30.
- *Управно право III – контрола управе*, Нови Сад, 2011, 88-93.
- Милошевић Миладин, „Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, Први назив југословенске државе“, *Архив – часопис Архива Југославије*, 1/2000, 97-111.
- Милошевић Младен М., *Одговорност управних лица за кривична дела (докторска дисертација)*, Београд, 2012.
- Morgenstern Christine, „Judicial Rehabilitation in Germany – The Use of Criminal Records and the Removal of Recorded Convictions“, *European Journal of Probation*, 1/2011, 20-35.
- Motyl Alexander J., *Dilemmas of Independence, Ukraine After Totalitarianism*, New York, 1993.
- Mrvić-Petrović Nataša, „Politička rehabilitacija – korak ka obeštećenju žrtava političke represije“, *Hereticus*, 2/2004, 17-31.
- Zdravko Petrović, „Naknada štete zbog neosnovanog lišenja slobode ili neosnovane osude u stranim zakonodavstvima“, *Strani pravni život*, 3/2010, 7-32.
- Naylor** Bronwyn, "Criminal Records and Rehabilitation in Australia", *European Journal of Probation*, 1/2011, 79-96.
- Нешић Љубисав, „Правне последице осуде, рехабилитација, брисање осуде, давање података из казнене евиденције и одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом“, *Радни односи и управљање*, 6/2000, 43-46.
- Nikšić Borivoj, „Da li se amnestijom i pomilovanjem menjaju sudske odluke“, *JRKKP*, 3-4/1981, 391-397.
- Novoselec Petar, *Opći dio kaznenog prava*, 2007.

- Павловић Вој. В., „Војни судови и рехабилитација”, *Бранич*, 9/1938, 420-427.
- Павловић Гојко, *Кривично право: (Општи гео)*, по Н.Д. Сергијевском, Београд, 1906.
- Павловић Марко, ”Југословенска краљевина: прва европска регионална држава”, *Зборник Мајнице српске за друштвене науке*, 4/2012, 503-521.
- Padfield Nicky, "Judicial Rehabilitation? A view from England", *European Journal of Probation*, 1/2011, 36-49.
- Perelman Haim, *Pravo, moral i filozofija*, 1983.
- Perović Milorad, „Golotočki sistem lišenja slobode – beskrajni lanac ponižavanja čovjeka“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici*, 25/1991, 57-63.
- *Pravne posledice osude i rehabilitacija*, Nikšić, 1990.
- Перић Живојин, *О амнестији у српском кривичном праву*, Београд 1909.
- Petö Kujundžić Lana, „Svrha podataka o osuđenim osobama za kaznena djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa na štetu djece“, *Baza podataka o počiniteljima spolnih delikata na štetu djece – Zbornik priopćenja sa stručne rasprave*, 2008, 91-96.
- Petrić Branko, „Rehabilitacija u krivičnom pravu SFRJ“, *Sudska praksa, Jugoslovenski stručno-informativni časopis*, april 1986, 78-85.
- Petrović Vladimir, „Prevladavanje Prošlosti u Nemačkoj 1989–2009“, *Hereticus*, 1-2/2009, 155-159.
- Pettai Vello, „The Fate of Victims of Political Repression in Estonia“, *Conference paper for Memorial in Moscow*, 10-12 September 2014, 1-17.
- Пијаде Моша, ”О нормализовању нашег правосуђа”, *Изборни говори и чланци 1941-1947*, Култура, Београд, 1948, 33.
- Ријаде Моша, *Komentar Općeg dijela Krivičnog zakonika (pod općom redakcijom Moše Pijade)*, 1948.
- Pintarić Tomislav, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Kroatien“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 100-125.
- Пихлер Станко, „Прилог расправи о криминалнополитичком и правнодржавном приступу кривичним делима против државе“, *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 9/1987, 18-27.
- „Kako savladati zlo autoritarne prošlosti u Srbiji“, *Hereticus*, 2/2004, 195-200.
- „О актуелном пројекту савезног закона о амнестији“, *Гласник Адвокајске коморе Војводине*, 1-2/2001, 25-29.
- Politeo Ivo, *Politički delikt*, 1921.

- Posner Eric E., Vermeule Adrian, „Transitional justice as ordinary justice”, *Harvard Law Review*, 3/2004, 779- 780.
- Pradel Žan, Komparativno krivično pravo – Sankcije, prevod prof. dr Obrad Perić, *Pravni fakultet u Beogradu*, 2009.
- Previšić Martin, „Suđenja i kažnjavanja pristalica Rezolucije Informbiroa“, *Hereticus*, 1-2/2013, 197-213.
- Rev Istvan, *Retroactive Justice, Pre-history of Post-Communism*, Stanford University Press, 2005.
- Рељић Зоран, „Сентенца из пресуде Управног суда И 12 У. 16930/13 од 23.05.2014. године“, *Билтен Управног суда*, 4/2014, *Intermex*, Београд, 2014.
- Ристивојевић Бранислав, „Пунитивни популизам српског законодавца – Критичка анализа тзв. Маријиног закона“, у: *Нова решења у казненом законодавству Србије и њихова практична примена* [ур. Станко Бејатовић], Златибор-Београд, 2013, 319-338.
- *Најзначајније измене оштрије дела КЗ СРЈ у Преглоју Закона о изменама и дојунама КЗ СРЈ*, Српско удружење за кривично право, 2003, 57-68.
 - „Ново законодавно решење условног отпуста у светлу упоредног кривичног права“, у: Ђурић, В., [уред.]: *Реформа кривичног правосуђа: темељски зборник радова*, Ниш, Правни факултет, 2010, 163-195.
 - „О поретку начела у циљном (телеолошком) тумачењу у кривичном праву“, *Зборник ПФНС*, 4/2012, 241-256.
 - „Тумачење кривично правне норме према обиму проширујуће и сузаважуће (екстензивно и рестриktivно) тумачење“, *Ревија за криминологију и кривично право*, 2/2009, 93-119.
 - „Употреба метода тумачења у кривичном праву“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* (у даљем тексту: *Зборник ПФНС*), 2/2009, 345-380.
 - „Negativna kriminalno-politička kretanja u materijalnom krivičnom zakonodavstvu Srbije od donošenja KZ: temeljno opredeljenje zakonodavca ili incident“, *Crimen: časopis za krivične nauke*, 2012, No 2, [170-190](#).
- Рокаи Петер, Ђере Золтан, Пал Тибор, Касаш Александар, *Историја Мађара*, Слио, 2002.
- Rodden John, *The Walls That Remain – Eastern and Western Germans Since Reunification*, Routledge, 2007.
- Rohozińska Joanna, „Struggling with the Past: Poland's controversial lustration trials“, *Central Europe Review*, 30/2000.
- Самарцић Стефан, „Кривичноправни аспекти асистираних репродукција у Србији“, *Зборник ПФНС*, 3/2013, 439-512.

- Милић Иван, „Контрадикторности Закона о прекршајима у области санкција према малолетницима са посебним освртом на мере медицинског карактера“, *Зборник ПФНС*, 3/2014, 381-394.
- Соколовић Ранко, *Законик о кривичном поступку – Практична примена*, Београд, 2007.
- Станковић Анђелка, „Рехабилитација – престанак правних последица осуде и давања података из казнене евиденције“, *Билтен Судске праксе Врховног суда Србије*, 2/2008, 139-144.
- Станковић Урош, *Чрезвичайни суд над бунтовницима (1839) и преки суд формиран поводом Капанске буне (1844)*, одбрањена необјављена докторска дисертација, Правни факултет у Новом саду, 2016.
- Станојевић Јасминка, „Одговорност државе за штету због неосноване осуде и неоснованог лишења слободе“, *Билтен Врховног касационог суда*, 3/2012, 215-234.
- Stajić Aleksandar, „Rehabilitacija u jugoslovenskom krivičnom pravu“, *Pravna misao*, 5-6/1987, 5-32.
- Stan Lavinia, „Determinants of Post-Communist Transitional Justice: An Overview“, *Justice and Imagination: Building Peace in Post-Conflict Societies*, February 28-March 1, 2014, 1-24.
- „Reckoning with the Communist Past in Romania: A Scorecard“, *Europe-Asia Studies*, 1/2013.
- Vancea Diane [eds.], *Post-Communist Romania at Twenty-Five - Linking Past, Present, and Future*, Lanham, Boulder, New York, London, 2015.
- Stan Marius, Tismăneanu Vladimir, „Coming to Terms with the Communist Past Democracy and Memory in Romania“, in: *Post-communist Romania at twenty-five: linking past, present, and future*, Lavinia Stan, Diane Vancea [Eds.], 2015, 23-40.
- Stanković Drago J., „O rehabilitaciji nevino osuđenih zbog političih delikata“, *Naša zakonitost*, 11-12/1986, 1479.
- Stanković Marko, „Deliktna odgovornost pravnih lica“, *Pravo – teorija i praksa*, 10-12/2015, 35-46.
- Степановић Милан М., „Вођење и коришћење казнене евиденције, рехабилитација и правне последице осуде“, *Безбедности, часопис Републичког секретаријата за унутрашње послове СР Србије*, 6/1974, 303-307.
- Stiller Sharon P., Indusi Joseph L. "Erasing the Big Mistake - Sealing Records of Criminal Convictions for Licensed Professionals", *The CPA Journal*, July 2014, 70-71.
- Стојановић Зоран, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2016, 366-369;
- *Кривично право – општи део*, Београд, 2013.

- „Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva?“, *Crimen*, 2/2013b, 119-143.

- „Rehabilitacija i pravne posledice osude“, *Reforma opšteg dela KZ SFRJ i savremene tendencije u jugoslovenskom krivičnom pravu*, Budva, 23-25.05.1991, Beograd, 9.1-9.12.

- *Krivično pravo – opšti deo*, 2013.

Strle Franci, *Veliki finale na Koroškem*, Ljubljana, 1977.

Schaup Sergij, *Rehabilitacija v kazenskem pravu s posebnim ozirom na naše pravo*, doktorska disertacija, 1943.

Schroeder Friedrich-Christian, Küpper Herbert, Bormann Axel, „Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Deutschland“, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [Hrsg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 62-97.

Schwarz Walter (und Bundesminister der Finanzen) [Hrsg.], *Die Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts durch die Bundesrepublik Deutschland*, Bände 1-5, 1974-1987.

Shlosberg Amy, Mandery Evan J., West, Valerie, Callaghan, Bennett "Expungement and post-exoneration offending", *The Journal of Criminal Law & Criminology*, 2/2014, 354-388.

- Mandery Evan, West Valerie, "The Expungement Myth", *Albany Law Review*, Vol. 75.3, 2011/2012, 1229-1241.

Тацић Драган, „Накнада штете, рехабилитација и друга права лица неосновано осуђених и неосновано лишених слободе у кривичном процесном законодавству Србије и Црне Горе и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода“, *Зборник – ХЛI Савештовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ*, 537.

Tomek Prokop, „One Past, Two Paths“, *The New Presence*, 1/2006, 38-39.

Tomić Dobrivoje, „Viktimološko viđenje Zakona o rehabilitaciji“, *Hereticus*, 2/2008, 84-90.

Trkulja Jovica, „Aporije pravnog savladavanja autoritarne prošlosti u Srbiji“, *Hereticus*, 1-2/2009, 38-39

- „Rehabilitacija kao mera pravnog savladavanja autoritarne prošlosti u Srbiji“, *Hereticus*, 2/2008, 11-20.

- „Rehabilitacija političkih osuđenika i kažnjenika u Srbiji (1)“, *Hereticus*, 1/2008, 353-356.

Петеновић Љубинко, „Условна осуда“, *Билтен Врховној касационој суда*, 2/2011, 141-167

- Ђоровић Емир, „Казнена евиденција у кривичном законодавству Србије“, *Зборник - LVI Савешовање Српског удружења за кривичноправну теорију и праксу*, Златибор, 2016, 193.
- Ђоровић Емир, *Прекршајно право (према Закону о прекршајима из 2013. године) – ауторизована предавања*, Нови Пазар, 2015.
- *Sistem krivičnih sankcija Republike Srbije*, 2015.
- Урошевић** Лаза, *Судски Трешник, II део – Кривични законик за Краљевину Срба, Хрватска и Словенаца са коментаром*, Београд, 1929.
- Fassbender** Bardo, “Rehabilitation and compensation of Victims of Human Rights Violations Suffered in East Germany (1945-1990)”, у: *State Responsibility and the Individual: Reparation in Instances of Grave Violations of Human Rights*, Albrecht Randelzhofer, Christian Tomuschat (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, 1999, 252.
- Frierson Cathy A., „Russia’s Law “on Rehabilitation of Victims of Political Repression”: 1991-2011 - An Enduring Artifact of Transitional Justice”, *National Council for Eurasian and East European Research*, 2014.
- Herzog**-Evans Martine, „Judicial rehabilitation in France: Helping with the desisting process and acknowledging achieved desistance“, *European Journal of Probation*, Vol. 3, 1/2011, 4-19.
- „Judicial rehabilitation in six countries: Australia, England and Wales, France, Germany, The Netherlands and Spain“, *European Journal of Probation*, 1/2011, 1-3.
- Himmelreich Antje, “Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in der Russischen Föderation”, *Die rechtliche Aufarbeitung der kommunistischen Vergangenheit in Osteuropa*, [herg. Herbert Küpper, Friedrich-Christian Schroeder], München, 2010, 187-230.
- Hofer Hanns Von, „Crime and Reactions to Crime in Scandinavia”, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 5, 2004, 148–166.
- Horne Cynthia, "Lustration and trust in public institutions. A retrospective on the state of trust building in Central and Eastern Europe", *Sfera Politicii*, 142/2009, 30-44.
- Сакіћ** Milan, "Lustracija u Evropi i Srbiji: motivacija za donošenje zakona o lustraciji i njihove društvene funkcije", *Sociologija*, 3/2010, 285-306.
- Цветковић Срђан, "Прилог проучавању амнестија и аболитија политичких осуђеника у Југославији 1944–1980", *Архив, часопис Архива Југославије*, 1-2/2009, 120-132.
- „Delimičan pregled do sada rehabilitovanih političkih osuđenika – januar 2007.“, *Hereticus*, 1/2007, 272-274.
- „Struktura političkih osuđenika u Srbiji i Jugoslaviji 1945–1985“, *Hereticus*, 1-2/2009, 72-87.

- Ciobanu Monica, „Criminalising the Past and Reconstructing Collective Memory: The Romanian Truth Commission“, *Europe-Asia Studies*, 2/2009, 313–336
- „Post-Communist Transitional Justice at 25: Unresolved Dilemmas“, *Annals of the University of Bucharest/Political science series*, 2/2014, 119-136.
- Cormoș Grațian, „Romanian Women under Political Repression during the Communist Era“, *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, 3/2010, 18-28.
- Чејовић** Бора, Кулић Мирко, *Кривично право*, Београд, 2011.
- Ћерић Zdenko, „The War is Over. What Now? A Reflection on the End of World War Two“, *1945 – A Break with the Past: A History of Central European Countries at the End of World War Two*, [ed. Z.Ћерић], Ljubljana, 2008, 5-22.
- Чубински Михајло, *Научни и практични коментар Законика о судском кривичном поступку Краљевине Југославије*, 1933.
- *Научни и практични коментар Кривичног законика*, Београд, 1930.
- Ћулиновић Ferdo, „Propisi o sudstvu Hrvatske za vrijeme NOB-e“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1951, 377-473.
- Ћаркић Nebojša, „Potreba donošenja zakona o rehabilitaciji političkih osuđenika i kažnjenika“, *Hereticus*, 2/2004, 32-36.
- Шкулић Милан, „Поступак за накнаду штете неосновано осуђеним лицима и лицима неосновано лишеним слободе“, *Билтен Вишег суда у Београду*, 2010, 95-120.
- Бугарски Татјана, *Кривично процесно право*, Нови Сад, 2015.
- *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичног дела*, Београд, 2003.
- *Vodič za primenu novog Zakonika o krivičnom postupku Srbije*, Београд, 2014.
- Ћиловић Josip, Frank Stanko, *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, od 27. januara 1929*, Zagreb, 1929.
- Šturma Pavel, Bílková Veronika, „Damages for the Infringement of Human Rights – The Czech Republic“, у: *Damages for Violations of Human Rights*, [ed.] Ewa Bagińska, Springer, 2016, 25-42.

ДОМАЋИ ПРОПИСИ ДО ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Војни кривични законик

Службене новине Краљевине Јуџославије, бр. [43-XV/1930](#), од 24. фебруара 1930, 2577-2578;

Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја

Службене новине Краљевине Јуџославије, бр. [233-XCVI/1929](#), од 5. октобра 1929, 1885-1889

Закон о привременом продужењу важности законских прописа о кажњавању иступа

Службене новине Краљевине Јуџославије, бр. [307-CXXXI/1929](#), од 31. децембра 1929, 2577-2578.

Законик о поступку судском у кривичним делима Србије

[ориг. *Законикъ о постојуку судскомъ у кривичнимъ делима*], (у тексту: *ЗПКг*)

Србске новине, почевши од бр. 64/1865, вероватно од 12.6.1865. закључно са бр. 76/1865, од 13.7.1865. године;

http://www.digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/srpske_novine, 22.9.2016;

Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, (у тексту: *ЗсКП29*)

Службене новине КСХС, [45-XX/1929](#), од 23. фебруара 1929,

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=f6227d2e-3c58-4e8e-8401-919775f1f64a>, 22.12.2016

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца,

Службене новине, бр. [33-XVI/1929](#), од 9. фебруара 1929;

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=d920f33b-6cec-44ea-8327-b4ab5a535ab3>, 11.3.2017.

Кривични законик Кнежевине Србије из 1860, (у тексту: *КзКС*)

[ориг. *Криминалный (казниѣлный) законикъ за Княжесѣво Србию*, К.В. *№*. 986. II, Сов. *№*. 244 II], Београд, 29. марта 1860

Наредба о помиловању, од 12. фебруара 1881. године,

<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/viewdoc?uuid=80fdc2fb-c1c7-4401-9de9-e218719fbbd4>

Указ о помиловању,

Србске новине, бр. 37/1846, од 10.05.1846, 145; бр. 50/1846, од 25.06.1846, 202; бр. 89/1846, од 01.11.1846, 363;

http://www.digitalna.nb.rs/sf/NBS/novine/srpske_novine, 24.12.2016.

ДОМАЋИ ПРОПИСИ НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Закон о војним кривичним делима, *Сл. листић ФНРЈ*, бр. [107/48](#)

Закон о врстама казни (у тексту: *ЗВк*)

Сл. листић ДФЈ, бр. [48/45](#) и *Сл. листић ФНРЈ*, бр. [66/46](#)

Закон о држављанству ДФЈ, *Сл. листић ДФЈ*, бр. [64/45](#)

Закон о држављанству ФНРЈ, *Сл. листић ФНРЈ*, бр. [54/46](#) и [105/48](#)

Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора

Сл. листић ДФЈ, бр. [36/45](#) и *Сл. листић ФНРЈ*, бр. [56/46](#)

Закон о извршењу казни, мера безбедности и васпитно-поправних мера

Сл. листић ФНРЈ, бр. [47/51](#)

Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације

Сл. листић ДФЈ, бр. [40/45](#) и *Сл. листић ФНРЈ*, бр. [61/46](#) и [74/46](#)

Закон о кривичним делима против народа и државе (у тексту: *ЗКгЊНД*)

Сл. ласник ДФЈ, бр. [66/45](#), *Сл. листић ФНРЈ*, бр. [59/46](#), [106/47](#) и [110/47](#) – испр.

Закон о кривичним делима против општенародне имовине и имовине задружних и других друштвених организација (у тексту: *ЗКгЊОни*)

Сл. листић ФНРЈ, бр. [87/48](#)

Закон о кривичним делима против службене дужности,

Сл. листић ФНРЈ, бр. [88/48](#)

Законик о кривичном поступку, (у тексту: *ЗКЊ48*)

Сл. ласник ФНРЈ, бр. [97/48](#)

Законик о кривичном поступку

Сл. ласник ФНРЈ, [40/53](#), [43/53](#) – испр., [52/59](#), [3/60](#) – упут., [5/60](#) – преч., [30/62](#);
Сл. ласник СФРЈ, бр. [12/65](#), [23/67](#), [50/67](#) – преч., [25/68](#) – испр., [54/70](#), [6/73](#), [9/73](#)
– испр.

Закон о кривичном поступку (у даљем тексту: *ЗКЊ76*)

Сл. листић СФРЈ, бр. [4/77](#), [36/77](#) – испр., [60/77](#) – испр., [14/85](#), [74/87](#), [40/88](#) – УС,
[57/89](#), [3/90](#), [14/92](#) – УС, *Сл. листић СРЈ*, бр. [27/92](#), [24/94](#)

Законик о кривичном поступку (у тексту: *ЗКѿ01*)

Сл. листи СРЈ, бр. [70/2001](#) и [68/2002](#) и Сл. листик РС, бр. [58/2004](#), [85/2005](#), [115/2005](#), [85/2005](#) - др. закон, [49/2007](#), [20/2009](#) - др. закон, [72/2009](#) и [76/2010](#)

Законик о кривичном поступку (у тексту: *ЗКѿ06*)

Службени листик РС, бр. [46/2006](#), [49/2007](#), [122/2008](#)

Закон о одузимању држављанства официрима и подофицирима бивше југословенске војске, који неће да се врате у отаџбину и припадницима војних формација који су служили окупатору и одбегли у иностранство,

Сл. листи ДФЈ, бр. [64/45](#) и Сл. листи ФНРЈ, бр. [86/46](#)

Закон о одузимању ратне добити стечене за време непријатељске окупације,

Сл. листи ДФЈ, бр. [36/45](#) и Сл. лист ФНРЈ, бр. [52/46](#)

Закон о поступању са имовином коју су власници морали напустити у току окупације и имовином која им је одузета од стране окупатора и његових помагача,

Сл. листи ДФЈ, бр. [36/45](#) и Сл. листи ФНРЈ, бр. [64/46](#)

Закон о прекршајима против јавног реда и мира (у тексту: *ЗПѿЈРМ*)

Сл. листик НРС, бр. [13/49](#), [24/49](#), [12/52](#) и [34/56](#)

Закон о прелазу у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином одсутних лица,

Сл. листи ФНРЈ, бр. [63/46](#) и [74/46](#)

Закон о радним односима, Сл. листи ФНРЈ, бр. [53/57](#)

Закон о сузбијању недопуштене спекулације и привредне саботаже (у тексту: *ЗСНсПе*)

Сл. листи ДФЈ, бр. [26/45](#), [32/45](#) – испр., и [53/45](#) – уп. за изврш.

Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже (у тексту: *ЗСНѿНшПе*)

Сл. листи ФНРЈ, бр. [56/46](#), [66/46](#) – испр., [74/46](#) – испр., [105/46](#) – изм. и обав. тумач., [44/47](#) – уп. за изврш., и [104/47](#)

Кривични законик – Општи део, Сл. листи ФНРЈ, бр. [106/47](#) (у тексту: *Кз47*)

Кривични законик ФНРЈ (у тексту: *Кз51*)

Сл. листи ФНРЈ, бр. [13/51](#), [19/51](#) – испр., [30/59](#), [11/62](#) и [31/62](#); Сл. листи СФРЈ, бр. [15/65](#), [15/67](#), [20/69](#) и [6/73](#)

Кривични закон СФРЈ,

Сл. лист СФРЈ, бр. [44/76](#), [34/84](#), [74/87](#), [57/89](#), [3/90](#) и [38/90](#) (у тексту: *Кз76*)

Кривични закон СРЈ

(касније 2003. године преименован у **Основни кривични закон - ОКз**)

Сл. лист СФРЈ, бр. [44/76](#), [36/77](#) - испр., [34/84](#), [37/84](#), [74/87](#), [57/89](#), [3/90](#), [38/90](#), [45/90](#) - испр. и [54/90](#) и Сл. лист СРЈ, бр. [35/92](#), [16/93](#), [31/93](#), [37/93](#), [41/93](#), [50/93](#), [24/94](#), [61/2001](#) и Сл. гласник РС, бр. [39/2003](#)

Одлука о прелазу у државну својину непријатељске имовине, о државној управи над имовином неприсутних лица и о секвестру над имовином коју су окупаторске власти присилно отуђиле, Сл. лист ДФЈ, бр. [2/45](#)

Одлука о суду за суђење злочина и престапа против српске националне части

Сл. гласник НРС, бр. [3/45](#)

Одлука о укидању и неважности свих правних прописа донетих од стране окупатора и њихових помагача за време окупације; о важности одлука које су за то време донете; о укидању правних прописа који су били на снази у часу непријатељске окупације, Сл. лист ДФЈ, бр. [4/1945](#),

Одлука о установи суда за суђење злочина и престапа против српске националне части, Сл. гласник НРС, бр. [1/45](#)

Основни закон о земљорадничким задругама, (у тексту: *Оз33*)

Сл. лист ФНРЈ, бр. [49/49](#)

Уводни закон за Законик о кривичном поступку, Сл. лист ФНРЈ, бр. [40/53](#)

Указ Председништва Президијума Народне скупштине ФНРЈ, У. бр. 392 од 8. марта 1947. године, Сл. лист ФНРЈ, бр. [64/47](#)

Уредба о војним судовима

од 24. маја 1944. године, Врховни штаб НОВ и ПОЈ

<http://www.komisija1944.mpravde.gov.rs/cr/articles/vesti/uredba-o-vojnim-sudovima-nov.html>, 03.08.2016.

Устав СФРЈ, Сл. лист СФРЈ, бр. [14/63](#)

ДОМАЋИ ВАЖЕЋИ ПРОПИСИ

Закон о амнестији, *Сл. гласник РС*, бр. [10/2001](#)

Закон о амнестији, *Сл. гласник РС*, бр. [33/2006](#)

Закон о амнестији, *Сл. лист СРЈ*, бр. [9/2001](#)

Закон о амнестији, *Сл. гласник РС*, бр. [107/12](#)

Закон о ванпарничном поступку

Сл. гласник СРС, бр. [25/82](#) и [48/88](#) и *Сл. гласник РС*, бр. [46/95](#) – др. закон, [18/2005](#) – др. закон, [85/2012](#), [45/2013](#) – др. закон, [55/2014](#), [6/2015](#) и [106/2015](#) – др. закон

пречишћени текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vanparnicnom_postupku.html, 15.3.2017.

Закон о враћању одузете имовине и обештећењу (у тексту: *ЗВоиО*)

Сл. гласник РС, бр. [72/2011](#), са каснијим изменама [108/2013](#), [142/2014](#) и [88/2015](#) – одлука УС

пречишћени текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vracanju_oduzete_imovine_i_obestecenju.html

Закон о државним службеницима

Сл. гласник РС, бр. [79/2005](#), [81/2005](#) - испр., [83/2005](#) - испр., [64/2007](#), [67/2007](#) - испр., [116/2008](#), [104/2009](#) и [99/2014](#);

пречишћен текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_drzavnim_sluzbenicima.html, 15.3.2017.

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености

Сл. гласник РС, бр. [36/2009](#), [88/2010](#), [38/2015](#)

Закон о заштити података о личности

Сл. Гласник РС, бр. [97/2008](#), [104/2009](#) - др. закон, [68/2012](#) - одлука УС и [107/2012](#);

Закон о здравственом осигурању

Сл. гласник РС, бр. [107/2005](#), [109/2005](#) - испр., [57/2011](#), [110/2012](#) - одлука УС, [119/2012](#), [99/2014](#), [123/2014](#), [126/2014](#) - одлука УС, [106/2015](#) и [10/2016](#) - др. закон

пречишћен текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zdravstvenom_osiguranju.html, 15.3.2017.

Закон о извршењу и обезбеђењу, (у тексту: ЗИО);

Сл. гласник РС, [106/2015](#) и [106/2016](#) – аутент. тумач.

пречишћен текст на:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izvršenju_i_obezbedjenju.html,
15.3.2017.

Закон о јавном информисању и медијима

Сл. гласник РС, бр. [83/2014](#), [58/2015](#) и [12/2016](#) – аутент. тумач.

пречишћен текст на:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html,
15.3.2017.

Закон о јавном информисању, Сл. гласник РС, бр. [43/2003](#), [61/2005](#)

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у тексту: ЗоМУКг)

Сл. гласник РС, бр. [85/2005](#)

Закон о наслеђивању

Сл. гласник РС, бр. [46/95](#), [101/2003](#) - одлука УСРС и [6/2015](#)

пречишћен текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html, 15.03.2017.

Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације (у тексту: Закон о неважности)

Службени лист ФНРЈ, бр. [86/1946](#), [105/1946](#) и [96/1947](#) – обав. тумач.

Закон о облигационим односима (у тексту: ЗОО)

Сл. лист СФРЈ, бр. [29/78](#), [39/85](#), [45/89](#) - одлука УСЈ и [57/89](#), Сл. лист СРЈ",

бр. [31/93](#) и Сл. лист СЦГ, бр. [1/2003](#) - Уставна повеља

пречишћен текст на:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_obligacionim_odnosima.html, 15.03.2017.

Закон о одговорности за кршење људских права

Сл. гласник РС, бр. [58/2003](#) и [61/2003](#) – испр.

Закон о одговорности правних лица за кривична дела (у тексту: ЗОПлКг)

Сл. гласник РС, бр. [97/2008](#)

Закон о општем управном поступку

Сл. гласник РС, бр. [18/2016](#)

Закон о општем управном поступку (у тексту: ЗУП)

Сл. лист СРЈ, бр. [33/97](#) и [31/2001](#) и Сл. гласник РС, бр. [30/2010](#)

пречишћен текст на:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_opstem_upravnom_postupku.html,
11.2.2017.

Закон о основама система образовања и васпитања

Сл. гласник РС, бр. [72/2009](#), [52/2011](#), [55/2013](#), [35/2015](#) – аутент. тумач.,
[68/2015](#) и [62/2016](#) – одл. УС;

пречишћен текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html, 15.3.2017.

Закон о отклањању последица одузимања имовине жртвама холокауста које немају живих законских наследника,

Сл. гласник РС, бр. [13/2016](#)

Закон о парничном поступку (у тексту: ЗПП)

Сл. гласник РС, бр. [72/2011](#), [49/2013](#) - одлука УС, [74/2013](#) - одлука УС и [55/2014](#)

пречишћен текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_parnicnom_postupku.html, 15.3.2017.

Закон о пензијском и инвалидском осигурању (у тексту: ЗПИО)

Сл. гласник РС, бр. [34/2003](#), [64/2004](#) - одлука УСРС, [84/2004](#) - др. закон, [85/2005](#), [101/2005](#) - др. закон, [63/2006](#) - одлука УСРС, [5/2009](#), [107/2009](#), [101/2010](#), [93/2012](#), [62/2013](#), [108/2013](#), [75/2014](#) и [142/2014](#)

пречишћен текст:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_penzijskom_i_invalidskom_osiguranju.html

Закон о помиловању (у тексту: ЗПом)

Сл. гласник РС, бр. [49/95](#) и [50/95](#) – испр.

Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима

(у тексту: ЗПосМер или Маријин закон)

Сл. гласник РС, бр. [32/2013](#)

Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања,

Сл. Гласник РС – Међународни ујовори, бр. [1/2010](#)

Закон о правима бораца, војних инвалида и чланова њихових породица,

Сл. гласник СРС, бр. [54/89](#) и Сл. гласник РС, бр. [137/2004](#) и [69/2012](#) - одлука УС

Закон о прекршајима (у тексту: ЗПре)

Сл. гласник РС, бр. [65/2013](#), [13/2016](#), [98/2016](#) – одлука УС

пречишћен текст: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_prekrhajima.html,
15.4.2017.

Закон о привредним преступима

Сл. лист СФРЈ, бр. [4/77](#), [36/77](#) – испр., [14/85](#), [10/86](#) – преч. текст, [74/87](#), [57/89](#) и [3/90](#) и Сл. лист СРЈ, бр. [27/92](#), [16/93](#), [31/93](#), [41/93](#), [50/93](#), [24/94](#), [28/96](#) и [64/2001](#) и Сл. гласник РС, бр. [101/2005](#) - др. закон;

пречишћен текст на:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_privrednim_prestupima.html, 15.3.2017.

Закон о раду

Сл. гласник РС, бр. [24/2005](#), [61/2005](#), [54/2009](#), [32/2013](#), [75/2014](#) и [13/2017](#) - одлука УС; пречишћен текст на: http://paragraf.rs/propisi/zakon_o_radu.html, 15.3.2017.

Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода

Сл. лист СЦГ – Међународни уговори, бр. [9/2003](#), [5/2005](#) и [7/2005](#) - испр. и Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. [12/2010](#) и [10/2015](#).

Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима; Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори и групи споразуми, бр. [7/71](#)

Закон о ратификацији Статута Савета Европе

Сл. лист СЦГ – Међународни уговори, бр. [2/2003](#), од 31.03.2004; <http://pravno-informacioni-sistem.rs/SIGlasnikPortal/viewdoc?uuid=4ef877e8-5a38-4421-a662-9552d04d941d>, 5.10.2016.

Закон о рехабилитацији, Сл. гласник РС, бр. [33/06](#) (у тексту: *ЗРex06*)

Закон о рехабилитацији, Сл. гласник РС, бр. [92/11](#) (у тексту: *ЗРex11*)

Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштва

Сл. гласник РС бр. [101/2013](#)

Закон о укидању указа о одузимању држављанства и имовине породици Карађорђевић од 8. марта 1947.

Сл. лист СРЈ, бр. [9/2001](#)

Закон о укидању указа, Сл. лист СРЈ, бр. [9/2001](#) од 2. марта 2001.

Закон о уређењу судова (у тексту: *ЗУрС*)

Сл. гласник РС, бр. [116/2008](#), [104/2009](#), [101/2010](#), [31/2011](#) - др. закон, [78/2011](#) - др. закон, [101/2011](#), [101/2013](#) и [40/2015](#) - др. закон

Закон о Уставном суду

Сл. гласник РС, бр. [109/2007](#), [99/2011](#), [18/2013](#) - одлука УС, [103/2015](#) и [40/2015](#) - др. закон

пречишћен текст на:

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_ustavnom_sudu.html, 15.3.2017.

Законик о кривичном поступку

Сл. гласник РС, бр. [72/2011](#), [101/2011](#), [121/2012](#), [32/2013](#), [45/2013](#) и [55/2014](#), пречишћени текст на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakonik_o_krivicnom_postupku.html, 15.3.2017.

Кривични законик

Сл. гласник РС, бр. [85/2005](#), [88/2005](#) - испр., [107/2005](#) - испр., [72/2009](#), [111/2009](#), [121/2012](#), [104/2013](#), [108/2014](#) и [94/2016](#) пречишћен текст на: http://paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html, 15.3.2017.

Одлука о избору повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Сл. Гласник РС, бр. [92/2011](#).

Породични закон

Сл. гласник РС, бр. [18/2005](#), [72/2011](#) – др. закон и [6/2015](#) пречишћен текст на: http://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html, 15.3.2017.

Правилник о казненој евиденцији, (у тексту: ПКе)

Сл. лист СФРЈ, бр. [5/79](#)

Правилник о начину вођења евиденције о изреченим васпитним мерама и казни малолетничког затвора, Сл. гласник РС, бр. [63/2006](#)

Решење Владе Републике Србије, бр. 05 Број: 88-13704/2014, од 30.10. 2014. године Сл. гласник РС, бр. [121/14](#), којим се укидају:

Одлука Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини, о утврђивању и проглашавању ратним злочинцима свих становника мађарске и немачке народности општине Чуруг, среза жабаљског у Војводини, број: Стр. пов. 2/45 од 22. јануара 1945. године; као и

Одлука Земаљске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини о проглашавању ратним злочинцима по основу националне припадности становника општине Мошорин, среза тителског у Војводини, од 26. марта 1945. године;

Стратегија заштите података о личности, Сл. Гласник РС, бр. [58/2010](#)

Упутство бр. 110-00-26/1998-05 од 25.2.1998, Сл. гласник РС, бр. [6/98](#)

Уредба о начину остваривања права припадника југословенске војске у отаџбини и равнорског покрета у области борачко-инвалидске заштите

Сл. гласник РС, бр. [51/2005](#) и [103/2012](#) - одлука УС.

Уредба о обрасцу за вођење евиденције и начину вођења евиденције о обради података о личности, Сл. Гласник РС, бр. [50/2009](#)

Уредба о скидању ознаке поверљивости са досијеа вођених о грађанима Републике Србије у Служби државне безбедности

Сл. гласник РС, бр. [30/2001](#) која је већ у следећем броју,

Сл. гласник РС, бр. [31/2001](#) преименована у

Уредбу о сављању на увид одређених досијеа вођених о грађанима Републике Србије у Служби државне безбедности

Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. [98/2006](#), (у тексту: Устав)

ИНОСТРАНИ НАЦИОНАЛНИ ПРОПИСИ

НЕМАЧКА

Ehrenerklärung für die Opfer der kommunistischen Gewaltherrschaft,
17.6.1992, BR-Drucksache 431/92,

Декларација о одавању пошће жртвама комунистичке насилничке владавине;

http://www.flucht-und-ausreise.info/dokumente/upload/26ae6_br_druck_431%7C92_s13.pdf,
<http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/12/028/1202820.pdf>, 15.3.2017.

Erstes SED-Unrechtsbereinigungsgesetz (1. SED-UnBerG),
Bundesgesetzblatt, 1992, Teil I, No. 50, 3.11.1992, 1814-1821;

(Први) Закон о исправљању неправди

Јединствене социјалистичке партије Немачке

<https://www.gesetze-im-internet.de/strrehag/BJNR118140992.html>, 3.8.2016

Gesetz über den Ausgleich beruflicher Benachteiligungen für Opfer politischer Verfolgung im Beitrittsgebiet (Berufliches Rehabilitierungsgesetz - BerRehaG)

Закон о професионалној рехабилитацији

<https://www.gesetze-im-internet.de/berrehag/BJNR131400994.html>, 15.3.2017.

Gesetz über die Aufhebung rechtsstaatswidriger Verwaltungsentscheidungen im Beitrittsgebiet und die daran anknüpfenden Folgeansprüche
(Verwaltungsrechtliches Rehabilitierungsgesetz - VwRehaG)

Закон о рехабилитацији у ујравним стварима

<https://www.gesetze-im-internet.de/vwrehag/BJNR131110994.html>, 15.3.2017.

Gesetz über die Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen (StrEG),

Закон о обештећењу збој неоснованој кривичној пројона

<https://www.gesetze-im-internet.de/streg/BJNR001570971.html>, 12.3.2017.

Gesetz über die Rehabilitierung und Entschädigung von Opfern rechtsstaatswidriger Strafverfolgungsmaßnahmen im Beitrittsgebiet
(Strafrechtliches Rehabilitierungsgesetz - StrRehaG)

Закон о рехабилитацији и обештећењу жртва кривичној пројона сујројној начелима јравне државе на јросјору некадашње Источне Немачке (Закон о кривичнојравној рехабилитацији)

<https://www.gesetze-im-internet.de/strrehag/BJNR118140992.html>, 15.8.2016.

Gesetz über Hilfsmaßnahmen für Personen, die aus politischen Gründen außerhalb der Bundesrepublik Deutschland in Gewahrsam genommen wurden (Häftlingshilfegesetz - HHG)

Закон о мерама помоћи лицима која су ван Зајадне Немачке држана у иришвору или лишена слободе из иолийчких основа

<https://www.gesetze-im-internet.de/hhg/BJNR004980955.html>, 12.3.2016.

Gesetz zu dem Vertrag vom 31. August 1990 zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands - Einigungsvertragsgesetz - und der Vereinbarung vom 18.9.1990

Уговор од 31. августа 1990. год. у Берлину између Савезне Републике Немачке и Немачке Демокрајске Републике о усјосјављању јединствене Немачке од 18.9.1990. године

<http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/>

[start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl290s0885.pdf](http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl290s0885.pdf), 14.3.2017.

Rehabilitierungsgesetz vom 6. September 1990 (GBl. I Nr. 60 S. 1459)

Закон о рехабилитацији од 6. септембра 1990. године

<http://www.verfassungen.de/de/ddr/einigungsvertrag90-auslegungsvereinbarung.htm>,

Vereinbarung zwischen der Deutschen Demokratischen Republik und der Bundesrepublik Deutschland zur Durchführung und Auslegung des am 31. August 1990 in Berlin unterzeichneten Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik über die Herstellung der Einheit Deutschlands

(Einigungsvertrag)

Сјоразум између Савезне Републике Немачке и Немачке Демокрајске Републике „о сјровођењу и шумачењу Уговора иошписаној 31. августу 1990. године. у Берлину између Савезне Републике Немачке и Немачке Демокрајске Републике о усјосјављању јединствене Немачке од 18.9.1990. године

<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/einigvtrvbg/gesamt.pdf>, 14.3.2017.

Wohngeldgesetz (WoGG)

Закон о сјанарини

<https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/wogg/gesamt.pdf>, 12.3.2016.

Zweites Gesetz zur Bereinigung von SED-Unrecht

(Zweites SED-Unrechtsbereinigungsgesetz - 2. SED-UnBerG)

Друји Закон о исјрављању нејравди

Јединствене социјалистичке партије Немачке

http://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl194s1311.pdf, 15.3.2017.

РУСИЈА

Закон РСФСР от 26.04.1991 N 1107-1 (ред. от 01.07.1993)

"О реабилитации репрессированных народов"

Закон о рехабилитацији пошлачених народа (у тексту: *ЗРехНар*)

<https://legalacts.ru/doc/zakon-rsfsr-ot-26041991-n-1107-1-o/>, 17.3.2017.

Закон РФ от 18.10.1991 N 1761-1 (ред. от 09.03.2016)

"О реабилитации жертв политических репрессий"

Закон о рехабилитацији жртџава пошлитичких репресија (у тексту: *ЗРехЖртџ*)

<https://legalacts.ru/doc/zakon-rsfsr-ot-18101991-n-1761-1-s/>, 18.3.2017.

ПОЉСКА

Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o obywatelstwie polskim

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, No. 10/1962, poz 49;

Закон о држављанстџу оџ 15. фебруара 1962. године,

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19620100049>, 14.2.2017.

Ustawa z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego,

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 17/1991, poz 75, 197-201;

Закон о борцима прошиив режима и друим жртџава

рашних и послерашних репресија

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910170075>, 03.08.2016.

Ustawa z dnia 23 lutego 1991 r., o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego

Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, No. 34/1994, 36/1993, 28/1995, 97/1998, 191/2007, 14/2008 i poz. 1188/2015

Закон о олашавању нишиавим пресуда лицима којима је суђено збои учеиша у актиивносшима за независосш Польске (у даљем тексту: *ЗНишПре*);

<http://isap.sejm.gov.pl/VolumeServlet?type=wdu>, 09.08.2016.

Пречишћен текст закона, закључно са последњим изменама из 2015. године;

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910340149>, 18.09.2016.

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 kwietnia 1998 r. o ciągłości prawnej między II a III Rzeczapospolita Polska,

Monitor Polski, 12/1998, poz. 200;

Резолуција Сената из 1998. године о правном коншинуишешу

између Друје и Треће пољске Републике

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP19980120200>, 14.2.2017

ЧЕШКА И СЛОВАЧКА

Zákon ze dne 19. března 1923 na ochranu republiky

Sbírka zákonů – у даљем тексту: *Sb.* [50/1923](#)
Закон о заштити републике

Zákon ze dne 6. října 1948 na ochranu lidově demokratické republiky.

[231/1948](#) *Sb.*
Закон о заштити Народне Демократске Републике

Trestní zákon, ze dne 12. července 1950.

[86/1950](#) *Sb.*
Кривични закон (1950)

Trestní zákon, ze dne 29. listopadu 1961

[140/1961](#) *Sb.* – са изменама и допунама важио све до краја 2009. године
Кривични закон (1961)

Zákon ze dne 18. prosince 1969 o přečinech

[150/1969](#) *Sb.*
Закон о прекршајима

Zákon ze dne 25. června 1968 o soudní rehabilitaci,

Sbírka zákonů, Nr. 82/1968;
Закон о судској рехабилитацији из 1968. године,
<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgy4f6obsfuza>, 17.2.2017.

Zákon ze dne 5. června 1969 o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu,

Sbírka zákonů, Nr. 58/1969;
Закон о одговорности за штету причињену одлуком државног органа или његовим незаконним службеним поступањем
<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgy4v6njyfuya>, 10.1.2017.

Zákon ze dne 23. dubna 1990 o soudní rehabilitaci,

Sbírka zákonů, Nr. 119/1990;
Закон о судској рехабилитацији из 1990. године
<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzheyf6mjrhexgizbrfuyq>, 17.2.2017.

Zákonné opatrenie o náhrade škôd spôsobených česko-slovenským fyzickým osobám vstupom cudzích vojsk a pobytom sovietskych vojsk na území Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky,

296/1992 *Sb./Zb.*,
<http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-296>, 15.2.2017.

Zákon ze dne 9. července 1993 o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu,

Sb.zákonů, Nr. 198/1993;

Закон о проїивїравносїї комунистїичкої режїма

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhezv6mjzhawte#>; 10.1.2017.

Nařízení vlády ze dne 25. června 1997 o vyplacení jednorázové náhrady ke zmírnění některých křivd způsobených komunistickým režimem,

Sbírka zákonů, Nr.165/1997;

Уредба о исїлаїїи једнокраїїне накнаде којом се ублажава неїравда нанеїїа од сїїране комунистїичкої режїма,

<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzhe3v6mjwguwta>, 10.1.2017.

Zákon o poskytnutí jednorázového finančního příspěvku politickým vězňom,

Zbierka zákonov SR, 462/2002;

Закон о једнокраїїној финансијској їомоћи за їолиїїичке заїїворенике

<http://www.zakonypreludi.sk/zz/2002-462>, 15.2.2017.

Zákon o odškodnění obětí okupácie Československa vojskami Zväzu sovietskych socialistických republík, Nemeckej demokratickej republiky, Poľskej Ľudovej republiky, Maďarskej Ľudovej republiky a Bulharskej Ľudovej republiky,
[547/2005 Zb.](#), 15.2.2017.

МАЂАРСКА

1989. évi XXXVI. törvény az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról

Magyar Közlöny, 78/1989, 1333;

Закон бр. XXXVI од 1.11.1989. о укидању їресуда учесницима народної усїїанка 1956. їодине - Први мађарски Закон о [сїецијалној] рехабилїїацији.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900036.TV;
15.03.2017;

1989. évi XXXVII. törvény a közkegyelem gyakorlásáról,

Magyar Közlöny, 80/1989, 1343;

Закон бр. XXXVII од 4.11.1989. о оїїїїој амнесїїији

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900037.TV;
15.03.2017;

1990. évi XXVI. Törvény az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról,

Magyar Közlöny, 29/1990, 605;

Закон бр. XXVI од 31.3.1990. о пројашењу нишавим незаконних пресуда донетих између 1945 и 1963. године,

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?dbnum=1&docid=98900036.TV;
15.03.2017.

1991. évi XXX. törvény a Magyar Köztársaság területén ideiglenesen tartózkodott szovjet csapatok, illetőleg azok állományába tartozó személyek által okozott károk megtérítése iránti igények bírósági úton történő érvényesítéséről

Magyar Közlöny, 81/1991, 1742;

Закон бр. XXX од 18.07.1991. године,

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100030.TV;

1992. évi XI. törvény az 1963 és 1989 között elkövetett egyes állam és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításáról

Magyar Közlöny, 25/1992, 979;

Закон бр. XI од 9.3.1992. о пројашењу нишавим пресуда донетих између 1963 и 1989. године за поједина кривична дела пројив државне и јавној реда,

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200011.TV, 15.03.2017.

1992. évi XXXII. törvény az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról

Magyar Közlöny, 56/1992, 1949;

Закон бр. XXXII од 2.6.1992. о обешићењу лица која су из поличких разлоја незаконно лишена животоа или слободе,

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99200032.TV, 2.4.2017.

1997. évi X. törvény a Párizsi Békeszerződésről szóló 1947. évi XVIII. törvény 27. Cikke 2. pontjában foglaltak végrehajtásáról

Magyar Közlöny, 22/1997, 1531;

Закон бр. X од 12.03.1997. године,

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700010.TV; 15.03.2017.

2000. évi CXXX. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról,

Magyar Közlöny, 126/2000, 8202;

Закон бр. CXXX од 20.12.2000. о ујврђивању нишавости пресуда у вези са обрачунима након револуције и ослободилачке борбе 1956. године

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0000130.TV; 1.4.2017.

РУМУНИЈА

Decret-Lege nr. 118 din 30 martie 1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurata cu incepere de la 6 martie 1945,

Monitorul Oficial [Службено гласило Румуније] 50/1990;

Законски декрет бр. 118/1990 од 30.3.1990. о обезбеђивању одређених права лицима која су из политичких разлога прогањана од стране диктатуре, почевши од 6. марта 1945 (у даљем тексту: ЗакДек);

овај пропис међан је и допуњаван више од 30 пута након доношења, а у важећој у пречишћеној верзији доступан је на:

<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/922>, 16.2.2017.

Lege nr. 221/2009 privind condamnările cu caracter politic si masurile administrative asimilate acestora, pronuntate in perioada 6 martie 1945–22 decembrie 1989,

Monitorul Oficial 396/2009;

Закон бр. 221/2009 од 11.6.2009. о политичким осудама и сродним административним мерама у периоду од 6.3.1945. до 22.12.1989.

(у тексту: ЗПолОс) <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/106808>, 14.4.2017.

Lege Nr. 42 din 18 decembrie 1990 pentru cinstirea eroilor-martiri și acordarea unor drepturi urmașilor acestora, răniților, precum și luptătorilor pentru victoria Revoluției din decembrie 1989,

Monitorul Oficial 147/1990;

Закон бр. 42/1990 од 18.12.1990. о одвању почаслијим херојима и одобравање одређених права њиховим потомцима, рањеним лицима и борцима за победу у револуцији из децембра 1989;

<http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/827>, 16.2.2017.

БУГАРСКА

Закон за амнистия и връщане на отнети имущества,

Държавен весник, бр. [1/1991](#), од 4.1.1991;

Закон о амнестији и укидању изречених имовинских казни

<http://dv.parliament.bg/DVWeb/fileUploadShowing.jsp?&idFileAtt=249896&allowCache=true&openDirectly=false>; 15.4.2017.

Закон за политическа и гражданска реабилитация на репресирани лица,

Държавен весник, бр. [50/1991](#), од 25.6.1991;

Закон о политичкој и друштвеној рехабилитацији жртва репресалија (у тексту: ЗПДРех)

<http://www.pz.government.bg/z/17.pdf>, 15.4.2017.

Законът за обявяване комунистическия режим в България за престъпен,
Държавен весник, бр. 37/2000 од 5.5.2000;

Закон о пролашењу комунистичкој режима злочиначким

<http://dv.parliament.bg/DVWeb/fileUploadShowing.jsp?&idFileAtt=151094&allowCache=true&openDirectly=false>, 14.3.2017.

СЛОВЕНИЈА

Kazenski zakon Republike Slovenije,

Uradni list SRS, št. 12/77, 3/78, 19/84, 47/87, 33/89 in 5/90.

Кривични закон Социјалистичке Републике Словеније,

Zakon o kazenskem postopku,

Uradni list RS, št. 32/12 – UPB, 47/13, 87/14, 8/16 – odl. US, 64/16 – odl. US in 65/16 – odl. US;

Закон о кривичном процесу

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO362>, 17.2.2017.

Zakon o plačilu odškodnine žrtvam vojnega in povojnega nasilja,

Uradni list RS, št. 21/11 – UPB, in 104/15;

Закон о плаћању одшкоднине жртвама ратној и послератној насиљу,

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2066>, 22.2.2017.

Zakon o popravi krivic,

Uradni list RS, št. 59/96, 68/98 – odl. US, 11/01, 87/01, 47/02 – odl. US, 34/03, 47/03 – UPB1, 53/05, 70/05 – UPB2, 89/07 – odl. US, 92/07;

Закон о исправљању неправди, (у даљем тексту: ЗИНЕ)

<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO474>, 20.2.2017.

Zakon o žrtvah vojnega nasilja,

Uradni list RS, št. 63/95, 8/96, 44/96, 70/97, 43/99, 28/00, 1/01 – odl. US, 64/01, 110/02, 3/03 – popr., 18/03 – uradno prečiščeno besedilo (UPB1) 54/04 – ZDoh-1, 68/05 – odl. US, 61/06 – ZDru-1, 114/06 – ZUTPG, 72/09, 40/12 – ZUJF;

Закон о жртвама ратној насиљу,

доступан на: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO962>, 18.2.2017.

Deklaracija o suverenosti države Republike Slovenije,

Uradni list RS, št. 26/90;

доступна на: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=DEKL5>, 20.2.2017.

ХРВАТСКА

Zakon o pomilovanju Republike Hrvatske,

Narodne novine, 175/2003

<https://www.zakon.hr/z/274/Zakon-o-pomilovanju>, 14.2.2017.

Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika, (u tekstu: *ZPraBPz*),

Narodne novine, br. 34/91, 76/93, 52/94, 34/95 – pročišć.tekst, 164/98, 109/01, 2/07 – USRH; <http://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=Zakon+o+pravima+biv%C5%A1ih+politi%C4%8Dkih+zatvorenika&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>,

9.1.2017

Zakon o preuzimanju Zakona o krivičnom postupku,

Narodne novine, br. 53/91;

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1991_10_53_1295.html, 9.1.2017.

Zakon o općem oprostju, *Narodne novine*, br. [80/1996](#);

Zakon o oprostju od krivičnog progona i postupka za krivična djela počinjena u oružanim sukobima i u ratu protiv Republike Hrvatske, *Narodne novine*, br. [58/92](#), [39/95](#)

Zakon o oprostju počiniteljima kaznenih djela s privremeno okupiranih dijelova područja Vukovarsko-srijemske i Osječko-baranjske županije,

Narodne novine, br. 43/96;

Веома је занимљиво у погледу овог закона из 1996 који је важио за подручју две поменуте жупаније, да није доступан у службеном гласилу Републике Хрватске. Осим што се помиње у члану 6 *Закона о ошћем ојпростју*, и иако се у целокупном тексту може пронаћи на неколико незваничних страница једини јавно доступан званичан документ у коме се помиње јесте Решење Уставног суда Републике Хрватске бр. У-И-2023/2002 од 7.12.2005,

<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/Ustav/C12570D30061CE53C12570D5003BC83B?OpenDocument>;

9.2.2017;

Zakona o pravnim posljedicama osude, kazненој евиденцији i rehabilitaciji,

Narodne novine, br. 143/12, 105/15, 32/17;

<http://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=zakon+o+pravnim+posljedicama+osude+kazненој+evidenciji+i+rehabilitaciji&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>;

11.1.2017.

Pravilnik o kazненој евиденцији,

Narodne Novine, br. 7/13, 66/13, 106/15;

<http://narodne-novine.nn.hr/search.aspx?upit=Pravilnik+o+kazненој+evidenciji&naslovi=da&sortiraj=1&kategorija=1&rpp=10&qtype=3&pretraga=da>,

20.4.2017.

ЦРНА ГОРА

Декларација о осуди кршења људских права и злоупотребе власти

(у тексту: *ДОКљи*)

Сл. лист Републике Црне Горе, бр. [2/1992](#), од 20.1.1992. године,
<http://www.sluzbenilist.me/PravniAktDetalji.aspx?tag=%7B31BB31F0-D82B-4AA7-9744-8DC70818E1B6%7D>, 20.1.2017.

Krivični zakonik Republike Crne Gore,

Sl. list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, *Sl. list Crne Gore*, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013;
<http://www.paragraf.me/propisi-crnegore/krivicni-zakonik-crne-gore.html>,
11.1.2017.

МАКЕДОНИЈА

Закон за определување дополнителен услов за вршење јавна функција,

Службен весник на Република Македонија, [14/2008](#), [64/2009](#) и [24/2011](#)

Закон о одређивању догајних критеријумима за вршење јавних функција

<http://www.slvesnik.com.mk/besplatni-izdanija.nspх>; 22.2.2017.

Закон за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност,

Службен весник на Република Македонија, бр. [86/2012](#)

Закон о одређивању услова за ораничење вршења јавних функција, присијуу документиима и објављивању сарадника орана државне безбедности,

Закон за престанување на важење на Законот за определување на услов за ограничување за вршење на јавна функција, пристап на документи и објавување на соработката со органите на државната безбедност,

Службен весник на Република Македонија, бр. [143/2015](#)

Закон о пресанку важења закона о одређивању услова за ораничење вршења јавних функција, присијуу документиима и објављивању сарадника орана државне безбедности

Report on measures to dismantle communist totalitarian systems,

Committee on Legal Affairs and Human Rights, rapporteur: Mr Espersen, Doc. 7209, 1403-22/12/94-3-E, 3.1.1995;

Извештај о мерама за разобличавање комунистичких њошалистичких система <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8214&lang=EN>; 25.09.2016.

Report on measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems,

Committee on Legal Affairs and Human Rights, rapp.Mr Severin, Doc. 7568, 3.6.1996;

Извештај о мерама за разобличавања наслеђа бивших комунистичких њошалистичких система, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7506&lang=%20EN>; 25.09.2016.

Report on need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes,

Political Affairs Committee, rapporteur: Mr Göran Lindblad, Doc. 10765, 16.12.2005; *Извештај о њошреби међународне осуде злочина тоталитарних комунистичких режима,* <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11097&lang=en>; 25.09.2016.

Resolution 1096 (1996) Measures to dismantle the heritage of former communist totalitarian systems,

PACE, 27.6.1996;

Резолуција Парламентарне скупштинине Савета Европе бр. 1096 о мерама за разобличавање наслеђа бивших комунистичких њошалистичких система, доступна на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16507&lang=en>; 25.09.2016.

ОСТАЛИ ДОКУМЕНТИ МЕЂУНАРОДНОГ КАРАКТЕРА

European Parliament resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism,

P6_TA(2009)0213,

Резолуција Европског парламента од 2. априла 2009. о европској савести и тоталитаризму; <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0213+0+DOC+XML+V0//EN>, 10.12.2016;

International Covenant on Civil and Political Rights,

Међународни њакџ о грађанским и њолиитичким њравима, <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf>, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-4&chapter=4&clang=_en, 15.3.2017;

МЕЂУНАРОДНА И ИНОСТРАНА СУДСКА ПРАКСА

Пресуда Европског суда за људска права у предмету Миленковић против Србије бр. 50124/13; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-161001>, 14.02.2017.

Пресуда Европског суда за људска права у предмету ММ против Велике Британије, бр. 24029/07, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-114517>, 10.1.2017.

Пресуда Европског суда за људска права у предмету Ивановски против БЈР Македоније бр. 29908/11; <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160219>, 23.2.2017.

Пресуда Врховног управног суда Пољске бр. II OSK 267/05 од 14.10.2005. године; доступна на: <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/D0E84A4AA5>, 14.2.2017.

Пресуда Врховног суда Словеније од 29.10.2004, Sodba I Up 646/2002; [http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=646/2002&database\[SOVS\]=SOVS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=18730](http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=646/2002&database[SOVS]=SOVS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=18730), 18.2.2017.

Одлука Уставног суда Словеније, U-I-327/96 од 10.2.2000; <http://odlocitve.us-rs.si/documents/0f/9f/u-i-327-96-odl2.pdf>, 18.2.2017.

Одлука Уставног суда Словеније бр. U-I-86/94, *Uradni list RS*, št. 68/96

Одлука Уставног суда Словеније бр. U-I-114/98, *Uradni list RS*, št. 61/99

Одлука Уставног суда Словеније, бр. U-I-371/96, од 23.9.1998; <http://odlocitve.us-rs.si/documents/d0/99/u-i-371-96-english2.pdf>, 25.02.2017.

Пресуда Врховног суда Словеније, Pps 156/2007, од 11.4.2008; [http://www.sodnapraksa.si/?q=id:26976&database\[SOVS\]=SOVS&database\[IESP\]=IESP&database\[VDSS\]=VDSS&database\[UPRS\]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=0&id=26976](http://www.sodnapraksa.si/?q=id:26976&database[SOVS]=SOVS&database[IESP]=IESP&database[VDSS]=VDSS&database[UPRS]=UPRS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&page=0&id=26976), 10.3.2017.

Пресуда Врховног суда Словеније, Sodba I Up 575/2002; [http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=575/2002&database\[SOVS\]=SOVS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=17533](http://www.sodnapraksa.si/search.php?q=575/2002&database[SOVS]=SOVS&_submit=i%C5%A1%C4%8Di&rowsPerPage=20&page=0&id=17533), 22.2.2017.

Пресуда Уставног суда Словеније бр. U-I-54/07-14, 20.9.2007. године, <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20074389>, 23.2.2017.

Решење Уставног суда Републике Хрватске број U-I-957-2007 и U-I-2290-2009 од 23.3.2011. године; http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_03_37_880.html, 14.2.2017.

СУДСКА ПРАКСА, ПРАВНИ СТАВОВИ И ПРАВНА СХВАТАЊА ДОМАЋИХ СУДОВА

- Одлука УСС IУ 149/01 од 19.6.2003, *Сл. гласник РС*, бр. [69/03](#).
- Решење Врховног суда Србије, Рех. 15/07 од 28. јуна 2007. године - Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 2/2007.
- Правни став усвојен на Општој седници Врховног суда Србије од 17.5.2006. године *Билтен судске њпраксе Врховног суда Србије (Билтен ВСС)*, [3/2006](#), 22.
- Правни став усвојен на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда 8.12.2015.. *Билтен ВКС*, [1/2016](#), 266.
- Пресуда Врховног суда Србије, Кзз. 58/2001 од 7.2.2002. године.
- Решење Врховног суда Србије, Кж. 210/91 од 1. априла 1991. године.
- Решење Врховног суда Србије, Кж. II 1928/2008 од 21.8.2008. године.
- Решење Врховног суда Србије, Рех. 1/06 од 23. новембра 2006.
- Схватање Грађанског одељења Врховног суда Србије утврђено на седници од 13.6.2006. године; *Билтен ВСС*, [3/2006](#), 22-24.
- Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж. 6853/2010 од 21.7.2010. године.
- Правно схватање Апелационих судова у Нишу и Крагујевцу, прихваћен на седници Грађанског одељења ВКС 8.12.2015. године; према *Билтен ВКС*, [1/2016](#), 318.
- Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж1 3056/2012 од 13.6.2012;
- Решење Апелационог суда у Београду Кж1. 1934/2011 од 24.5.2011. године
- Решење Апелационог суда у Београду, Гж 15047/10 од 30.11.2010. године; <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gradjansko-odeljenje/parnica/parnicni-postupak/gz-15047-10.html>; 15.1.2017.
- Решење Апелационог суда у Београду, Кж2 1739/2014 од 4.9.2014.
- Решење Апелационог суда у Београду, Кж2. 3671/2010 од 28.9.2010.
- Решење Апелационог суда у Београду, Кж2. 4067/2010 од 4.11.2010.
- Решење Апелационог суда у Београду, Кжм2 2/2014 од 18.2.2014.
- Решење Апелационог суда у Крагујевцу, Кж2 994/2015 од 28.9.2015,
- Пресуда Апелационог суда у Нишу 21Гж бр. 2085/14 од 15.10.2014. године; преузето из *Билтена Вишег суда у Нишу*, 33/2015, Intermex, Београд, 2015.
- Окружни суд у Суботици, Кж. 20/2008 од 18.1.2008.
- Пресуда Вишег суда у Београду, Кж1 127/2014 од 25.3.2014.

Пресуда Вишег суда у Нишу 7П бр. 25/14 од 28.05.2014.

Решења Округног суда у Ваљеву Рех. бр. 12/2006 од 36.3.2007

Решење Вишег суда у Пожаревцу, Кж 12/2015(2009) од 22.1.2015.

Решење Вишег суда у Чачку, Кж 110/2014 од 31.7.2014.

Решење Округног суда у Београду Рех. бр.124/06 од 17.10.2006.

Решење Округног суда у Ваљеву, Рех. 6/2006 од 26.3.2007.

Решење Округног суда у Јагодини, Рех. бр. 2/2006 од 24.4.2007.

Решење Округног суда у Чачку, Рех. 8/2006 од 22.12.2006.

ОСТАЛИ ИЗВОРИ

Препорука Заштитника грађана 19-3817/12, дел.бр. 12456 од 30.04.2014;
http://www.ombudsman.rs/attachments/3295_Preporuka%20MP.doc, 18.02.2017.

Информатор о раду Министарства правде, бр. 021-02-122/2014-30-1, од 22.09.2014. године, ажуриран 09.02.2017, нарочито стр. 89-92;
<http://www.mpravde.gov.rs/files/informator%20-%20feb.%20%202017.DOC>, 15.02.2017.

Више занимљивих случајева репресије:
<https://laviniastan.wordpress.com/2010/09/09/>; 12.4.2017.

Више текстова о владавини Чаушескуа, као и о румунској револуцији:
http://www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolution/index.html, 14.2.2017.

Више извора о транзиционој правди и култури сећања у Европи, са одређеним прегледом легислативе по државама и могућношћу поређења
<http://www.proyectos.cchs.csic.es/transitionaljustice/>

ПРЕГЛЕД БРОЈЕВА СЛУЖБЕНОГ ГЛАСНИКА У КОЈИМА СУ ОБЈАВЉЕНИ ПОДАЦИ О РЕХАБИЛИТОВАНИМ ЛИЦИМА

Проналажење објављених имена и података о рехабилитованим лицима остаће свакако заувек могуће у штампаном издању *Службеног гласника РС – Огласи*, а у електронској верзији овог рада сваком појединачном броју, могуће је приступити директно путем линка, кликом на број службеног гласила.

Број Сл. гласника	Датум	Страница у штампаном издању (део – <i>Огласи</i>)	Страница у .pdf документу
029/2007	23.03.2007.	стр. 54	стр. 86
050/2007	01.06.2007.	стр. 66	стр. 106
059/2007	26.06.2007	стр. 38	стр. 70
073/2007	03.08.2007	стр. 82	стр. 134
078/2007	24.08.2007	стр. 75	стр. 91
083/2007	11.09.2007	стр. 27	стр. 75
109/2007	28.11.2007	стр. 56	стр.80
125/2007	26.12.2007	стр. 21	стр. 69
009/2008	25.01.2008	стр. 59	стр. 115
023/2008	29.02.2008	стр. 66	стр. 122
033/2008	02.04.2008	стр. 31	стр. 207
057/2008	03.06.2008	стр. 76	стр. 168
071/2008	25.07.2008	стр. 49	стр. 89
073/2008	01.08.2008	стр. 53	стр. 77
076/2008	15.08.2008	стр. 78	стр. 90
088/2008	26.09.2008	стр. 59	стр. 33
036/2009	15.05.2009	стр. 55	стр. 299
044/2009	09.06.2009	стр. 52	стр. 100
091/2009	06.11.2009	стр. 123	стр. 175
102/2009	07.12.2009	стр. 66	стр. 106
103/2009	11.12.2009	стр. 76	стр. 176

СПИСАК АНАЛИЗИРАНИХ СУДСКИХ РЕШЕЊА О СПЕЦИЈАЛНОЈ РЕХАБИЛИТАЦИЈИ

По судовима (азбучним редом) у односу на подручје које је обухватао ранији окружни, а обухвата садашњи виши суд. Решења су сложена по *Рех.бр.* предмета по коме се воде у суду са ознаком датума доношења решења.

Окружни суд у Београду

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

3/06 од 09.11.2009.	85/06 од 05.02.2007.	177/06 од 09.10.2008.	245/06 од 22.02.2008.
6/06 од 02.07.2007.	86/06 од 03.12.2009.	179/06 од 20.02.2009.	246/06 од 18.09.2009.
7/06 од 24.12.2007.	89/06 од 02.07.2007.	180/06 од 21.12.2007.	251/06 од 26.03.2007.
8/06 од 27.04.2009.	91/06 од 08.06.2009.	182/06 од 22.02.2008.	252/06 од 27.09.2007.
11/06 од 18.01.2008.	92/06 од 09.07.2007.	187/06 од 01.09.2008.	255/06 од 22.10.2007.
13/06 од 14.03.2008.	94/06 од 21.12.2007.	188/06 од 23.03.2007.	260/06 од 08.06.2009.
15/06 од 11.12.2008.	95/06 од 07.12.2007.	189/06 од 31.05.2007.	265/06 од 19.10.2007.
17/06 од 13.12.2007.	96/06 од 21.12.2007.	196/06 од 24.12.2007.	266/06 од 19.10.2007.
18/06 од 23.05.2007.	99/06 од 11.12.2008.	201/06 од 12.09.2007.	267/06 од 29.11.2007.
19/06 од 01.09.2008.	100/06 од 30.10.2008.	202/06 од 26.10.2007.	271/06 од 07.05.2007.
20/06 од 23.11.2006.	103/06 од 01.10.2007.	203/06 од 18.09.2008.	272/06 од 13.07.2007.
23/06 од 23.01.2007.	105/06 од 27.12.2007.	204/06 од 29.11.2007.	275/06 од 20.05.2008.
24/06 од 18.12.2006.	107/06 од 18.06.2007.	205/06 од 26.12.2007.	276/06 од 20.10.2008.
26/06 од 03.04.2008.	108/06 од 09.09.2008.	207/06 од 13.11.2008.	277/06 од 03.04.2008.
28/06 од 11.06.2007.	114/06 од 09.07.2007.	208/06 од 26.03.2007.	282/06 од 24.12.2007.
32/06 од 30.03.2007.	115/06 од 17.10.2008.	210/06 од 12.12.2006.	284/06 од 28.05.2007.
33/06 од 20.12.2007.	116/06 од 22.02.2008.	211/06 од 16.10.2007.	285/06 од 08.02.2008.
34/06 од 17.02.2009.	118/06 од 14.03.2008.	212/06 од 11.04.2008.	292/06 од 27.02.2007.
37/06 од 18.05.2007.	121/06 од 26.12.2007.	213/06 од 27.02.2007.	293/06 од 01.10.2007.
41/06 од 27.09.2007.	122/06 од 13.12.2007.	215/06 од 09.06.2009.	294/06 од 17.12.2007.
43/06 од 22.01.2007.	125/06 од 07.03.2008.	216/06 од 27.12.2007.	296/06 од 27.03.2008.
48/06 од 23.02.2009.	126/06 од 31.05.2007.	217/06 од 11.06.2007.	298/06 од 02.07.2007.
49/06 од 11.06.2007.	128/06 од 26.02.2007.	218/06 од 09.07.2007.	300/06 од 18.09.2006.
51/06 од 09.10.2008.	129/06 од 27.02.2007.	220/06 од 28.05.2007.	302/06 од 09.10.2008.
52/06 од 08.02.2008.	137/06 од 21.12.2007.	222/06 од 31.10.2008.	305/06 од 21.12.2007.
55/06 од 19.10.2007.	143/06 од 17.06.2009.	223/06 од 18.06.2007.	310/06 од 13.11.2008.
59/06 од 30.10.2008.	147/06 од 31.05.2007.	224/06 од 18.09.2008.	313/06 од 17.12.2007.
62/06 од 13.07.2007.	148/06 од 12.02.2007.	225/06 од 11.12.2008.	314/06 од 27.09.2007.
63/06 од 13.09.2007.	151/06 од 13.07.2009.	227/06 од 17.06.2009.	315/06 од 04.04.2008.
65/06 од 11.04.2008.	153/06 од 27.12.2007.	228/06 од 13.11.2008.	317/06 од 11.04.2008.
66/06 од 25.08.2007.	154/06 од 09.10.2008.	229/06 од 22.01.2009.	326/06 од 25.01.2008.
69/06 од 02.07.2007.	155/06 од 24.12.2007.	230/06 од 02.10.2008.	327/06 од 31.10.2008.
71/06 од 09.07.2007.	157/06 од 18.01.2008.	231/06 од 13.09.2007.	328/06 од 22.06.2007.
72/06 од 23.10.2009.	160/06 од 04.11.2008.	234/06 од 27.02.2007.	329/06 од 14.12.2007.
74/06 од 25.01.2008.	161/06 од 14.12.2007.	236/06 од 23.02.2009.	331/06 од 26.12.2007.
75/06 од 07.12.2007.	162/06 од 09.04.2009.	237/06 од 23.02.2009.	335/06 од 26.03.2007.
76/06 од 04.11.2008.	167/06 од 26.03.2007.	238/06 од 11.06.2007.	336/06 од 13.09.2007.
78/06 од 29.11.2007.	169/06 од 09.12.2008.	242/06 од 15.06.2007.	337/06 од 27.03.2008.
79/06 од 26.12.2007.	170/06 од 11.09.2007.	244/06 од 18.09.2008.	338/06 од 11.06.2009.

339/06 од 04.11.2008.	100/07 од 30.10.2008.	177/07 од 27.03.2008.	265/07 од 17.12.2007.
343/06 од 09.10.2008.	101/07 од 30.10.2008.	183/07 од 14.10.2009.	267/07 од 04.08.2008.
344/06 од 24.12.2007.	102/07 од 13.11.2008.	186/07 од 02.10.2008.	269/07 од 10.06.2008.
346/06 од 13.07.2009.	103/07 од 22.01.2009.	187/07 од 22.01.2009.	273/07 од 19.09.2008.
347/06 од 27.04.2007.	106/07 од 25.10.2007.	188/07 од 29.09.2008.	1/08 од 11.06.2009.
348/06 од 18.01.2008.	107/07 од 27.03.2008.	189/07 од 11.12.2008.	11/08 од 30.10.2008.
349/06 од 17.02.2009.	108/07 од 28.05.2007.	190/07 од 21.10.2008.	13/08 од 13.03.2009.
350/06 од 19.10.2007.	111/07 од 09.06.2009.	193/07 од 11.04.2008.	15/08 од 12.06.2008.
3/07 од 27.03.2008.	112/07 од 03.04.2008.	194/07 од 11.06.2009.	16/08 од 17.02.2009.
6/07 од 03.04.2008.	113/07 од 27.04.2009.	195/07 од 20.05.2008.	17/08 од 18.09.2008.
7/07 од 09.10.2008.	114/07 од 27.01.2009.	199/07 од 24.12.2007.	20/08 од 19.05.2009.
8/07 од 27.01.2009.	115/07 од 24.12.2007.	200/07 од 24.12.2007.	23/08 од 15.04.2009.
10/07 од 15.05.2008.	117/07 од 07.11.2008.	202/07 од 25.01.2008.	24/08 од 20.05.2008.
11/07 од 21.05.2007.	118/07 од 19.10.2007.	204/07 од 19.01.2009.	28/08 од 14.07.2008.
14/07 од 18.09.2008.	120/07 од 09.04.2009.	205/07 од 17.10.2008.	38/08 од 18.09.2009.
19/07 од 17.12.2007.	123/07 од 17.08.2009.	210/07 од 15.09.2008.	39/08 од 19.01.2009.
22/07 од 20.11.2008.	124/07 од 28.04.2009.	211/07 од 23.10.2007.	41/08 од 09.04.2009.
24/07 од 13.11.2008.	125/07 од 02.10.2008.	212/07 од 25.11.2008.	47/08 од 06.05.2009.
25/07 од 25.02.2009.	126/07 од 28.01.2008.	215/07 од 30.06.2008.	48/08 од 02.10.2008.
29/07 од 08.06.2009.	127/07 од 16.04.2007.	217/07 од 23.10.2007.	58/08 од 09.09.2008.
30/07 од 24.12.2007.	128/07 од 20.05.2008.	218/07 од 20.10.2008.	59/08 од 09.10.2008.
31/07 од 27.04.2007.	129/07 од 27.03.2008.	222/07 од 15.09.2008.	60/08 од 15.04.2009.
32/07 од 17.11.2008.	131/07 од 02.07.2007.	223/07 од 23.10.2007.	65/08 од 27.04.2009.
33/07 од 18.09.2009.	133/07 од 15.05.2008.	224/07 од 20.10.2008.	68/08 од 09.10.2008.
34/07 од 04.11.2008.	134/07 од 09.06.2009.	227/07 од 19.09.2008.	69/08 од 20.02.2009.
40/07 од 07.03.2008.	136/07 од 09.10.2008.	228/07 од 21.04.2008.	74/08 од 30.06.2009.
43/07 од 20.11.2008.	138/07 од 29.05.2009.	233/07 од 29.05.2009.	76/08 од 02.10.2008.
52/07 од 29.05.2009.	139/07 од 07.12.2007.	239/07 од 28.04.2009.	77/08 од 22.01.2009.
54/07 од 15.05.2008.	141/07 од 07.12.2007.	240/07 од 17.12.2007.	81/08 од 02.10.2009.
56/07 од 17.02.2009.	143/07 од 25.10.2007.	242/07 од 24.04.2009.	91/08 од 19.10.2009.
59/07 од 30.10.2008.	147/07 од 17.12.2007.	244/07 од 14.07.2008.	94/08 од 18.09.2009.
62/07 од 10.06.2008.	149/07 од 10.06.2008.	246/07 од 25.11.2009.	100/08 од 30.04.2009.
63/07 од 22.01.2009.	155/07 од 09.07.2007.	248/07 од 27.03.2008.	101/08 од 09.06.2009.
68/07 од 23.02.2009.	157/07 од 07.12.2007.	249/07 од 27.03.2008.	103/08 од 28.05.2009.
70/07 од 09.10.2008.	159/07 од 15.04.2009.	252/07 од 02.10.2009.	1/09 од 09.11.2009.
74/07 од 17.10.2008.	161/07 од 28.06.2007.	254/07 од 21.07.2009.	8/09 од 19.10.2009.
77/07 од 18.09.2008.	163/07 од 08.04.2008.	257/07 од 24.10.2008.	12/09 од 23.10.2009.
83/07 од 11.04.2008.	165/07 од 29.09.2008.	258/07 од 20.02.2009.	24/09 од 02.10.2009.
85/07 од 09.11.2009.	167/07 од 21.04.2008.	259/07 од 17.02.2009.	32/09 од 21.12.2009.
91/07 од 27.04.2009.	170/07 од 02.06.2008.	261/07 од 13.11.2008.	34/09 од 19.10.2009.
94/07 од 30.01.2008.	173/07 од 21.10.2008.	263/07 од 05.11.2009.	49/09 од 23.10.2009.
97/07 од 18.09.2008.	176/07 од 11.04.2008.	264/07 од 07.03.2008.	

Виши суд у Београду

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/10 од 24.04.2010.	7/10 од 24.02.2012.	11/10 од 21.09.2012.	15/10 од 25.10.2012.
3/10 од 25.10.2012.	9/10 од 27.01.2012.	12/10 од 07.12.2011.	21/10 од 13.05.2011.
5/10 од 14.12.2012.	10/10 од 08.06.2012.	14/10 од 24.10.2011.	22/10 од 14.02.2013.

24/10 од 08.06.2012.	124/10 од 21.09.2012.	220/10 од 08.06.2012.	327/10 од 23.09.2011.
29/10 од 25.11.2011.	129/10 од 18.11.2011.	222/10 од 18.11.2011.	329/10 од 10.12.2010.
31/10 од 17.06.2011.	130/10 од 26.10.2012.	223/10 од 13.05.2011.	332/10 од 16.09.2011.
32/10 од 27.04.2012.	132/10 од 15.06.2012.	224/10 од 14.03.2014.	339/10 од 28.11.2012.
34/10 од 05.09.2012.	136/10 од 28.06.2012.	226/10 од 28.11.2011.	342/10 од 30.11.2012.
36/10 од 07.02.2014.	138/10 од 15.04.2011.	228/10 од 12.05.2012.	343/10 од 15.06.2012.
40/10 од 21.09.2012.	143/10 од 25.10.2012.	229/10 од 13.05.2011.	347/10 од 23.09.2011.
43/10 од 16.12.2011.	144/10 од 28.11.2011.	230/10 од 26.12.2012.	348/10 од 14.12.2012.
45/10 од 28.11.2012.	147/10 од 21.04.2011.	234/10 од 24.05.2012.	349/10 од 18.06.2011.
48/10 од 17.06.2011.	150/10 од 27.05.2013.	236/10 од 09.04.2010.	350/10 од 12.03.2012.
50/10 од 23.05.2011.	156/10 од 15.06.2012.	238/10 од 14.03.2013.	351/10 од 23.09.2011.
51/10 од 01.03.2013.	157/10 од 24.09.2010.	239/10 од 08.03.2011.	352/10 од 27.01.2012.
52/10 од 14.12.2012.	161/10 од 09.04.2010.	240/10 од 24.06.2010.	353/10 од 25.03.2011.
53/10 од 16.12.2011.	162/10 од 17.06.2011.	243/10 од 16.03.2011.	357/10 од 16.03.2012.
59/10 од 24.02.2012.	163/10 од 14.12.2012.	244/10 од 24.02.2012.	360/10 од 08.02.2013.
62/10 од 14.12.2012.	164/10 од 13.06.2011.	249/10 од 16.09.2011.	364/10 од 29.11.2013.
64/10 од 16.03.2012.	166/10 од 15.04.2011.	250/10 од 23.05.2011.	2/11 од 24.02.2012.
65/10 од 16.03.2011.	169/10 од 27.09.2011.	252/10 од 18.05.2012.	3/11 од 25.11.2011.
67/10 од 18.11.2011.	170/10 од 08.02.2013.	254/10 од 25.06.2010.	4/11 од 27.01.2012.
69/10 од 14.05.2015.	172/10 од 08.09.2015.	255/10 од 23.05.2011.	6/11 од 12.03.2012.
70/10 од 28.05.2010.	173/10 од 07.02.2012.	257/10 од 08.06.2012.	7/11 од 08.11.2012.
73/10 од 02.11.2012.	174/10 од 01.12.2014.	258/10 од 17.06.2011.	9/11 од 20.05.2011.
74/10 од 17.10.2011.	175/10 од 16.03.2011.	259/10 од 21.09.2012.	14/11 од 13.05.2011.
75/10 од 15.06.2012.	177/10 од 02.11.2012.	264/10 од 13.12.2011.	15/11 од 07.12.2011.
77/10 од 24.06.2010.	179/10 од 24.04.2012.	267/10 од 21.02.2014.	16/11 од 14.12.2012.
78/10 од 09.04.2010.	181/10 од 23.09.2011.	270/10 од 01.03.2013.	18/11 од 22.11.2013.
79/10 од 16.06.2014.	182/10 од 18.03.2011.	272/10 од 25.05.2012.	20/11 од 30.11.2012.
80/10 од 30.11.2012.	184/10 од 16.01.2014.	285/10 од 01.12.2014.	22/11 од 23.12.2011.
81/10 од 21.04.2011.	187/10 од 26.10.2011.	286/10 од 02.07.2012.	24/11 од 20.09.2013.
82/10 од 14.12.2012.	188/10 од 25.11.2011.	288/10 од 16.03.2011.	25/11 од 28.06.2012.
86/10 од 07.12.2011.	189/10 од 16.09.2011.	294/10 од 24.09.2010.	26/11 од 27.04.2012.
87/10 од 07.02.2012.	191/10 од 28.05.2010.	296/10 од 07.02.2012.	27/11 од 17.10.2011.
90/10 од 28.07.2012.	192/10 од 24.09.2010.	300/10 од 03.10.2011.	28/11 од 14.03.2013.
91/10 од 23.05.2011.	194/10 од 18.03.2011.	303/10 од 16.01.2014.	30/11 од 27.09.2011.
92/10 од 16.09.2011.	195/10 од 28.06.2012.	304/10 од 07.04.2011.	31/11 од 30.11.2012.
93/10 од 16.09.2011.	197/10 од 28.05.2010.	305/10 од 29.11.2013.	34/11 од 25.11.2011.
94/10 од 18.03.2011.	199/10 од 07.02.2012.	306/10 од 28.11.2011.	35/11 од 24.02.2012.
96/10 од 16.03.2012.	201/10 од 26.10.2011.	307/10 од 14.12.2012.	36/11 од 25.10.2012.
98/10 од 28.11.2011.	204/10 од 25.03.2011.	311/10 од 24.10.2011.	37/11 од 12.03.2012.
100/10 од 17.06.2011.	206/10 од 07.04.2011.	312/10 од 29.11.2012.	38/11 од 14.03.2013.
101/10 од 17.06.2011.	207/10 од 30.11.2012.	313/10 од 22.06.2012.	40/11 од 28.11.2011.
104/10 од 24.01.2013.	208/10 од 16.03.2011.	315/10 од 06.06.2014.	41/11 од 18.05.2012.
106/10 од 28.11.2011.	209/10 од 04.11.2011.	316/10 од 08.06.2012.	45/11 од 06.05.2014.
108/10 од 17.06.2011.	211/10 од 09.11.2012.	317/10 од 13.05.2011.	47/11 од 23.12.2011.
109/10 од 17.06.2011.	212/10 од 21.04.2011.	318/10 од 26.10.2012.	51/11 од 16.03.2012.
113/10 од 07.02.2012.	213/10 од 20.09.2014.	321/10 од 14.02.2013.	54/11 од 28.11.2012.
115/10 од 28.06.2012.	214/10 од 10.12.2010.	322/10 од 26.12.2012.	55/11 од 25.01.2013.
118/10 од 15.04.2011.	215/10 од 22.06.2010.	324/10 од 14.12.2012.	57/11 од 24.10.2011.
120/10 од 09.12.2010.	219/10 од 14.03.2014.	326/10 од 02.11.2012.	59/11 од 18.05.2012.

60/11 од 06.02.2015.	92/12 од 05.10.2012.	227/12 од 23.01.2013.	348/12 од 31.10.2013.
61/11 од 09.11.2012.	93/12 од 11.01.2013.	229/12 од 11.01.2013.	350/12 од 15.03.2013.
62/11 од 27.01.2012.	98/12 од 14.06.2013.	230/12 од 20.09.2013.	352/12 од 29.09.2014.
65/11 од 23.05.2013.	100/12 од 23.06.2014.	231/12 од 21.03.2014.	353/12 од 11.01.2013.
67/11 од 15.12.2014.	103/12 од 16.11.2012.	232/12 од 09.09.2012.	354/12 од 01.03.2013.
68/11 од 04.04.2012.	109/12 од 27.09.2012.	234/12 од 14.05.2013.	356/12 од 23.11.2012.
70/11 од 12.03.2012.	111/12 од 15.03.2013.	236/12 од 23.03.2013.	358/12 од 04.12.2012.
72/11 од 18.05.2012.	114/12 од 22.07.2013.	240/12 од 25.01.2013.	365/12 од 15.03.2013.
76/11 од 28.06.2012.	120/12 од 16.11.2012.	241/12 од 24.09.2013.	372/12 од 17.04.2013.
81/11 од 03.10.2014.	121/12 од 28.02.2014.	246/12 од 20.09.2013.	374/12 од 14.03.2013.
83/11 од 22.06.2012.	130/12 од 11.01.2013.	252/12 од 16.11.2012.	375/12 од 30.10.2013.
84/11 од 05.09.2012.	131/12 од 27.09.2012.	253/12 од 20.11.2012.	380/12 од 22.01.2013.
85/11 од 02.03.2015.	133/12 од 08.11.2013.	254/12 од 20.11.2012.	383/12 од 23.01.2013.
86/11 од 28.06.2012.	135/12 од 24.12.2012.	257/12 од 09.12.2013.	385/12 од 03.06.2013.
87/11 од 23.03.2012.	136/12 од 16.06.2014.	258/12 од 10.03.2014.	387/12 од 15.03.2013.
88/11 од 30.11.2012.	137/12 од 12.09.2012.	259/12 од 10.06.2014.	390/12 од 20.09.2013.
89/11 од 29.11.2012.	143/12 од 11.01.2013.	261/12 од 11.01.2012.	392/12 од 02.12.2014.
91/11 од 18.05.2012.	145/12 од 08.02.2013.	262/12 од 20.09.2013.	394/12 од 11.01.2013.
95/11 од 15.03.2013.	148/12 од 27.01.2014.	264/12 од 24.01.2013.	395/12 од 12.09.2014.
99/11 од 05.10.2012.	149/12 од 01.09.2014.	269/12 од 14.02.2013.	396/12 од 30.11.2012.
100/11 од 20.07.2012.	152/12 од 16.11.2012.	271/12 од 13.09.2013.	405/12 од 06.09.2013.
1/12 од 24.05.2012.	153/12 од 15.11.2013.	274/12 од 29.06.2015.	406/12 од 11.12.2012.
5/12 од 11.11.2012.	154/12 од 09.11.2012.	275/12 од 22.09.2014.	409/12 од 16.05.2014.
6/12 од 07.09.2012.	157/12 од 16.11.2012.	276/12 од 19.05.2014.	411/12 од 27.12.2013.
9/12 од 16.12.2013.	159/12 од 16.01.2014.	278/12 од 11.02.2013.	412/12 од 02.11.2012.
17/12 од 26.10.2012.	161/12 од 27.09.2012.	279/12 од 23.11.2012.	415/12 од 25.01.2013.
18/12 од 08.11.2013.	164/12 од 08.11.2013.	280/12 од 09.11.2012.	417/12 од 13.03.2015.
19/12 од 16.11.2012.	169/12 од 31.03.2014.	282/12 од 01.07.2013.	420/12 од 11.01.2013.
22/12 од 23.06.2014.	172/12 од 15.03.2013.	287/12 од 07.05.2013.	421/12 од 22.11.2013.
29/12 од 20.09.2013.	175/12 од 14.11.2013.	291/12 од 27.09.2013.	424/12 од 24.02.2014.
30/12 од 09.11.2012.	178/12 од 20.02.2014.	294/12 од 18.09.2013.	430/12 од 25.02.2014.
31/12 од 20.07.2012.	179/12 од 27.09.2012.	295/12 од 24.02.2014.	436/12 од 29.05.2015.
34/12 од 03.11.2014.	184/12 од 16.01.2014.	296/12 од 02.11.2012.	441/12 од 02.11.2012.
36/12 од 30.10.2012.	185/12 од 27.09.2012.	298/12 од 13.11.2015.	442/12 од 28.04.2015.
37/12 од 28.06.2012.	190/12 од 18.06.2013.	300/12 од 23.05.2013.	445/12 од 21.09.2012.
38/12 од 24.06.2015.	191/12 од 05.10.2012.	303/12 од 15.01.2013.	449/12 од 05.10.2015.
41/12 од 09.11.2012.	192/12 од 15.07.2013.	304/12 од 24.05.2013.	452/12 од 16.09.2014.
42/12 од 16.11.2012.	194/12 од 09.11.2012.	310/12 од 15.03.2013.	455/12 од 15.05.2014.
46/12 од 12.03.2012.	198/12 од 27.05.2013.	312/12 од 01.04.2014.	461/12 од 25.02.2014.
53/12 од 20.09.2013.	199/12 од 16.11.2012.	313/12 од 08.05.2013.	465/12 од 19.05.2014.
54/12 од 07.09.2012.	200/12 од 08.05.2013.	316/12 од 13.11.2013.	468/12 од 22.11.2013.
56/12 од 20.07.2012.	201/12 од 15.05.2014.	323/12 од 27.12.2012.	469/12 од 20.05.2013.
67/12 од 16.11.2012.	202/12 од 18.06.2013.	325/12 од 12.02.2014.	470/12 од 27.12.2013.
70/12 од 30.10.2012.	212/12 од 09.11.2012.	327/12 од 24.01.2013.	471/12 од 27.05.2013.
72/12 од 11.01.2013.	215/12 од 04.12.2012.	329/12 од 03.06.2013.	472/12 од 20.04.2014.
77/12 од 01.01.2015.	216/12 од 29.10.2015.	334/12 од 13.03.2015.	475/12 од 14.04.2014.
82/12 од 07.09.2012.	217/12 од 28.11.2012.	336/12 од 21.02.2013.	478/12 од 11.04.2014.
87/12 од 07.03.2013.	221/12 од 16.11.2012.	338/12 од 15.03.2013.	480/12 од 29.01.2013.
88/12 од 15.11.2013.	222/12 од 13.02.2013.	344/12 од 20.11.2012.	489/12 од 01.07.2013.

490/12 од 20.09.2013.	25/13 од 12.01.2015.	195/13 од 31.10.2013.	391/13 од 03.03.2014.
491/12 од 14.03.2013.	33/13 од 15.01.2015.	200/13 од 15.05.2015.	401/13 од 20.01.2015.
492/12 од 03.06.2013.	37/13 од 02.11.2015.	202/13 од 15.07.2014.	403/13 од 14.04.2014.
494/12 од 15.03.2013.	39/13 од 13.03.2015.	209/13 од 03.07.2014.	408/13 од 11.03.2016.
502/12 од 20.09.2013.	41/13 од 19.06.2015.	212/13 од 13.03.2015.	410/13 од 15.12.2014.
506/12 од 24.01.2013.	42/13 од 13.03.2015.	219/13 од 29.06.2015.	413/13 од 21.03.2014.
507/12 од 15.03.2013.	44/13 од 07.04.2014.	222/13 од 15.11.2013.	415/13 од 16.12.2013.
514/12 од 07.05.2015.	47/13 од 17.06.2014.	227/13 од 22.02.2016.	416/13 од 09.03.2015.
516/12 од 26.08.2013.	48/13 од 27.03.2014.	236/13 од 07.11.2015.	418/13 од 17.04.2015.
518/12 од 07.07.2014.	51/13 од 02.06.2014.	237/13 од 05.02.2015.	423/13 од 19.06.2014.
520/12 од 20.09.2013.	53/13 од 09.02.2015.	239/13 од 15.12.2014.	428/13 од 14.03.2014.
523/12 од 14.03.2013.	55/13 од 25.04.2014.	242/13 од 06.05.2015.	430/13 од 16.06.2014.
526/12 од 15.03.2013.	56/13 од 14.03.2013.	247/13 од 14.04.2014.	431/13 од 15.01.2015.
531/12 од 14.03.2014.	62/13 од 07.05.2014.	248/13 од 26.06.2013.	435/13 од 15.05.2015.
534/12 од 06.12.2013.	64/13 од 02.04.2015.	252/13 од 07.05.2015.	446/13 од 11.04.2014.
538/12 од 24.05.2013.	68/13 од 09.03.2015.	258/13 од 07.09.2015.	450/13 од 15.06.2015.
540/12 од 17.04.2015.	70/13 од 21.01.2015.	263/13 од 10.06.2014.	451/13 од 12.01.2015.
542/12 од 01.07.2015.	77/13 од 01.06.2015.	265/13 од 27.09.2013.	455/13 од 30.01.2014.
543/12 од 27.12.2013.	79/13 од 28.03.2013.	271/13 од 15.01.2015.	459/13 од 25.05.2015.
547/12 од 20.09.2013.	82/13 од 12.03.2014.	278/13 од 27.02.2014.	460/13 од 19.12.2014.
552/12 од 20.02.2014.	85/13 од 10.03.2014.	292/13 од 06.06.2014.	463/13 од 12.02.2015.
553/12 од 03.12.2013.	90/13 од 07.05.2014.	294/13 од 14.03.2014.	475/13 од 18.10.2013.
559/12 од 19.03.2013.	92/13 од 12.02.2015.	300/13 од 12.05.2014.	487/13 од 21.09.2015.
566/12 од 12.02.2015.	97/13 од 10.03.2014.	301/13 од 27.02.2015.	498/13 од 02.04.2014.
567/12 од 28.11.2012.	102/13 од 25.04.2013.	306/13 од 19.06.2015.	503/13 од 11.05.2015.
568/12 од 28.11.2012.	103/13 од 19.05.2014.	311/13 од 09.02.2015.	507/13 од 09.02.2015.
569/12 од 29.11.2012.	106/13 од 24.02.2014.	313/13 од 24.02.2014.	508/13 од 25.05.2015.
571/12 од 10.09.2013.	109/13 од 19.06.2015.	314/13 од 08.05.2015.	509/13 од 23.06.2014.
575/12 од 02.12.2015.	111/13 од 20.04.2015.	318/13 од 13.03.2015.	511/13 од 12.02.2015.
577/12 од 27.01.2014.	113/13 од 28.03.2014.	320/13 од 04.12.2013.	512/13 од 13.10.2014.
583/12 од 26.11.2013.	114/13 од 10.06.2015.	322/13 од 21.06.2013.	516/13 од 14.04.2014.
584/12 од 24.02.2014.	118/13 од 29.06.2015.	323/13 од 31.03.2014.	557/13 од 16.09.2015.
585/12 од 14.03.2014.	121/13 од 02.06.2014.	327/13 од 11.12.2013.	558/13 од 12.06.2015.
589/12 од 18.11.2015.	128/13 од 29.12.2014.	329/13 од 30.04.2014.	569/13 од 14.03.2014.
592/12 од 14.12.2012.	134/13 од 20.03.2014.	332/13 од 24.12.2013.	578/13 од 14.03.2014.
595/12 од 08.04.2013.	136/13 од 15.05.2014.	337/13 од 02.04.2015.	579/13 од 15.12.2014.
599/12 од 04.12.2013.	143/13 од 05.03.2014.	338/13 од 25.12.2014.	580/13 од 07.05.2015.
600/12 од 13.10.2015.	145/13 од 22.11.2013.	347/13 од 07.05.2015.	593/13 од 25.10.2013.
602/12 од 18.10.2013.	149/13 од 07.05.2013.	350/13 од 09.02.2015.	611/13 од 07.02.2014.
606/12 од 14.04.2014.	150/13 од 27.06.2014.	356/13 од 25.05.2015.	619/13 од 12.05.2014.
615/12 од 12.09.2014.	157/13 од 25.03.2016.	357/13 од 29.04.2015.	625/13 од 30.05.2014.
616/12 од 15.04.2014.	164/13 од 01.04.2014.	360/13 од 27.09.2013.	628/13 од 08.05.2015.
632/12 од 12.02.2015.	167/13 од 01.07.2015.	364/13 од 14.10.2013.	649/13 од 20.11.2015.
2/13 од 23.05.2014.	173/13 од 02.06.2014.	366/13 од 17.04.2015.	651/13 од 30.05.2014.
10/13 од 11.04.2014.	182/13 од 08.05.2015.	367/13 од 19.12.2014.	656/13 од 14.03.2014.
12/13 од 27.05.2013.	189/13 од 23.06.2014.	373/13 од 06.12.2013.	660/13 од 12.01.2015.
14/13 од 14.02.2013.	190/13 од 02.06.2014.	374/13 од 18.10.2013.	684/13 од 13.11.2015.
16/13 од 27.05.2013.	192/13 од 03.07.2014.	383/13 од 14.04.2014.	7/14 од 07.09.2015.
17/13 од 08.08.2014.	194/13 од 27.11.2015.	384/13 од 31.03.2014.	23/14 од 06.04.2014.

24/14 од 03.11.2014.	208/14 од 24.04.2015.	467/14 од 01.07.2015.	579/14 од 29.06.2015.
34/14 од 09.02.2015.	209/14 од 07.03.2015.	479/14 од 16.09.2014.	616/14 од 20.11.2015.
35/14 од 11.04.2014.	218/14 од 13.11.2015.	480/14 од 06.05.2015.	14/15 од 19.10.2015.
40/14 од 27.02.2015.	234/14 од 09.02.2015.	481/14 од 02.07.2015.	16/15 од 10.07.2015.
43/14 од 20.04.2016.	257/14 од 26.06.2015.	495/14 од 06.04.2015.	17/15 од 08.07.2015.
46/14 од 05.02.2015.	261/14 од 11.12.2015.	496/14 од 26.11.2015.	21/15 од 01.07.2015.
49/14 од 07.11.2014.	295/14 од 19.10.2015.	501/14 од 10.09.2015.	32/15 од 11.12.2015.
65/14 од 14.03.2014.	333/14 од 29.06.2015.	504/14 од 27.07.2015.	39/15 од 19.06.2015.
66/14 од 02.10.2015.	351/14 од 13.10.2014.	505/14 од 16.06.2014.	40/15 од 19.06.2015.
79/14 од 01.12.2014.	381/14 од 19.10.2015.	506/14 од 16.06.2014.	47/15 од 22.01.2016.
89/14 од 09.11.2015.	382/14 од 27.03.2015.	512/14 од 29.06.2015.	52/15 од 29.04.2015.
93/14 од 24.10.2014.	386/14 од 25.12.2014.	519/14 од 22.06.2015.	79/15 од 03.03.2016.
104/14 од 05.10.2015.	387/14 од 07.12.2015.	523/14 од 24.06.2015.	86/15 од 01.07.2015.
107/14 од 22.06.2015.	389/14 од 25.06.2014.	526/14 од 02.07.2015.	95/15 од 06.04.2016.
118/14 од 14.03.2014.	396/14 од 25.11.2015.	540/14 од 27.03.2015.	120/15 од 11.12.2015.
119/14 од 14.03.2014.	401/14 од 08.05.2015.	541/14 од 02.12.2015.	132/15 од 11.12.2015.
121/14 од 22.06.2015.	406/14 од 23.12.2014.	550/14 од 07.09.2015.	133/15 од 04.12.2015.
126/14 од 09.02.2015.	413/14 од 19.12.2014.	551/14 од 31.10.2014.	135/15 од 20.11.2015.
141/14 од 13.03.2015.	449/14 од 29.06.2015.	553/14 од 23.03.2015.	159/15 од 20.11.2015.
169/14 од 25.11.2015.	457/14 од 28.04.2015.	555/14 од 24.12.2015.	228/15 од 08.04.2016.
186/14 од 29.10.2015.	458/14 од 01.07.2015.	559/14 од 24.04.2015.	250/15 од 08.03.2016.
191/14 од 24.06.2015.	462/14 од 29.06.2015.	563/14 од 14.08.2015.	271/15 од 05.02.2016.
198/14 од 09.09.2015.	465/14 од 23.06.2014.	577/14 од 21.09.2015.	13/16 од 04.03.2016.

Виши суд у Ваљеву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

9/13 од 19.11.2015.	19/13 од 08.10.2015.	25/12 од 04.09.2013.
12/13 од 27.11.2013.	1/15 од 19.11.2015.	

Окружни суд у Врању

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

4/06 од 10.09.2007.	4/07 од 07.03.2007.	6/07 од 14.06.2007.
5/06 од 14.03.2007.	5/07 од 15.05.2007.	9/07 од 15.05.2007.

Окружни суд у Зајечару

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/06 од 19.02.2009.	21/06 од 10.06.2008.	6/07 од 14.12.2007.	11/08 од 06.08.2008.
3/06 од 16.01.2008.	22/06 од 25.11.2008.	10/07 од 05.11.2008.	12/08 од 21.01.2009.
4/06 од 25.01.2008.	23/06 од 20.11.2007.	14/07 од 21.01.2009.	14/08 од 09.06.2009.
5/06 од 19.09.2007.	30/06 од 14.12.2007.	16/07 од 25.11.2009.	16/08 од 21.01.2009.
13/06 од 17.12.2008.	33/06 од 04.10.2007.	17/07 од 26.05.2009.	17/08 од 26.05.2009.
15/06 од 17.12.2008.	35/06 од 20.11.2007.	18/07 од 25.01.2008.	1/09 од 26.05.2009.
17/06 од 25.01.2008.	3/07 од 12.12.2007.	2/08 од 26.02.2009.	
18/06 од 14.12.2007.	4/07 од 25.06.2008.	3/08 од 10.12.2008.	
19/06 од 14.12.2007.	5/07 од 25.01.2008.	5/08 од 28.10.2008.	

Виши суд у Зајечару

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 20.04.2010.	22/12 од 20.12.2012.	6/13 од 23.09.2013.	18/14 од 18.11.2014.
2/10 од 23.03.2010.	24/12 од 27.05.2013.	7/13 од 08.04.2014.	19/14 од 22.07.2015.
5/10 од 15.09.2010.	25/12 од 13.03.2013.	9/13 од 08.04.2014.	22/14 од 16.04.2015.
7/10 од 03.06.2010.	26/12 од 21.12.2012.	10/13 од 21.08.2014.	23/14 од 29.09.2015.
8/10 од 18.05.2010.	27/12 од 27.11.2012.	12/13 од 21.10.2013.	24/14 од 20.01.2015.
9/10 од 23.03.2010.	28/12 од 23.11.2012.	15/13 од 09.07.2013.	25/14 од 02.02.2015.
11/10 од 22.01.2010.	30/12 од 03.12.2012.	16/13 од 21.10.2013.	36/14 од 03.02.2015.
12/10 од 28.05.2010.	31/12 од 05.03.2013.	17/13 од 29.10.2013.	37/14 од 03.03.2015.
13/10 од 14.07.2010.	33/12 од 11.02.2014.	19/13 од 06.11.2013.	41/14 од 04.06.2015.
14/10 од 20.04.2010.	34/12 од 18.03.2013.	21/13 од 22.10.2014.	43/14 од 10.06.2015.
15/10 од 14.07.2010.	35/12 од 11.03.2014.	23/13 од 05.06.2015.	44/14 од 29.06.2015.
17/10 од 05.05.2010.	36/12 од 13.06.2014.	27/13 од 10.03.2014.	45/14 од 17.03.2015.
18/10 од 19.04.2010.	37/12 од 04.12.2012.	29/13 од 29.10.2013.	48/14 од 13.02.2015.
20/10 од 27.07.2011.	39/12 од 02.04.2013.	30/13 од 11.08.2014.	50/14 од 06.04.2015.
3/11 од 11.04.2012.	40/12 од 26.08.2014.	31/13 од 09.09.2014.	55/14 од 12.05.2015.
4/11 од 02.11.2012.	42/12 од 11.09.2014.	33/13 од 18.02.2014.	56/14 од 13.02.2015.
6/11 од 05.06.2013.	43/12 од 04.12.2012.	34/13 од 28.10.2015.	57/14 од 18.06.2015.
7/11 од 28.10.2011.	44/12 од 23.11.2012.	35/13 од 25.03.2014.	59/14 од 24.11.2014.
11/11 од 28.11.2011.	45/12 од 25.06.2013.	36/13 од 30.09.2015.	60/14 од 18.02.2015.
12/11 од 23.03.2011.	46/12 од 18.03.2013.	37/13 од 15.04.2014.	61/14 од 26.08.2015.
13/11 од 23.12.2011.	47/12 од 22.01.2013.	39/13 од 11.02.2015.	1/15 од 09.06.2015.
15/11 од 13.05.2013.	49/12 од 17.03.2015.	41/13 од 14.01.2015.	2/15 од 05.05.2015.
16/11 од 07.12.2012.	50/12 од 12.02.2013.	44/13 од 25.01.2016.	4/15 од 17.03.2015.
2/12 од 11.06.2013.	51/12 од 28.01.2014.	46/13 од 29.04.2015.	6/15 од 23.12.2015.
3/12 од 16.09.2013.	52/12 од 15.04.2013.	49/13 од 19.11.2014.	7/15 од 26.08.2015.
4/12 од 22.01.2013.	53/12 од 31.01.2013.	51/13 од 19.11.2014.	8/15 од 07.07.2015.
7/12 од 18.03.2013.	54/12 од 21.12.2012.	52/13 од 01.12.2015.	9/15 од 04.03.2016.
8/12 од 03.12.2013.	56/12 од 18.02.2013.	54/13 од 16.09.2015.	11/15 од 18.01.2016.
9/12 од 15.07.2014.	57/12 од 31.12.2013.	3/14 од 03.06.2014.	12/15 од 06.04.2016.
10/12 од 15.04.2014.	59/12 од 24.02.2014.	6/14 од 16.09.2014.	14/15 од 05.04.2016.
12/12 од 04.06.2013.	61/12 од 22.04.2014.	7/14 од 25.09.2014.	15/15 од 26.01.2016.
14/12 од 12.02.2013.	62/12 од 26.03.2014.	8/14 од 17.02.2015.	17/15 од 26.01.2016.
16/12 од 27.11.2012.	2/13 од 16.09.2013.	13/14 од 22.10.2014.	18/15 од 28.01.2016.
19/12 од 13.05.2013.	3/13 од 05.07.2013.	15/14 од 25.03.2015.	
20/12 од 15.10.2013.	4/13 од 13.05.2014.	16/14 од 16.09.2014.	

Окружни суд у Зрењанину

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 23.01.2007.	8/06 од 10.09.2007.	19/06 од 11.06.2007.	3/07 од 22.12.2008.
2/06 од 11.12.2007.	10/06 од 11.06.2007.	21/06 од 11.12.2007.	4/07 од 30.03.2007.
3/06 од 30.03.2007.	11/06 од 23.01.2007.	22/06 од 10.12.2007.	5/07 од 11.12.2007.
5/06 од 23.01.2007.	16/06 од 28.05.2007.	23/06 од 11.06.2007.	6/07 од 18.06.2007.
6/06 од 21.04.2008.	17/06 од 11.06.2007.	24/06 од 30.03.2007.	7/07 од 28.05.2007.
7/06 од 23.01.2007.	18/06 од 30.03.2007.	1/07 од 28.11.2007.	9/07 од 21.03.2008.

10/07 од 11.06.2007.	20/07 од 10.12.2007.	3/08 од 21.03.2008.	4/09 од 20.11.2009.
12/07 од 11.06.2007.	21/07 од 21.03.2008.	4/08 од 21.04.2008.	5/09 од 23.06.2009.
13/07 од 18.06.2007.	23/07 од 22.12.2008.	6/08 од 21.04.2008.	20/09 од 20.11.2009.
14/07 од 10.09.2007.	26/07 од 23.06.2009.	7/08 од 29.12.2008.	
15/07 од 21.03.2007.	1/08 од 02.02.2009.	11/08 од 29.12.2008.	
17/07 од 21.03.2008.	2/08 од 21.04.2008.	1/09 од 23.06.2009.	

Виши суд у Зрењанину

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/10 од 11.03.2010.	62/12 од 15.01.2013.	136/12 од 27.06.2013.	38/13 од 18.12.2013.
4/10 од 20.05.2010.	64/12 од 06.12.2012.	137/12 од 08.12.2015.	39/13 од 06.03.2014.
5/10 од 10.06.2011.	66/12 од 18.12.2012.	138/12 од 08.10.2013.	43/13 од 10.10.2013.
9/10 од 11.05.2010.	67/12 од 16.01.2013.	139/12 од 28.05.2013.	45/13 од 26.09.2013.
10/10 од 11.05.2010.	68/12 од 15.05.2013.	140/12 од 20.11.2013.	47/13 од 28.10.2014.
14/10 од 15.12.2011.	70/12 од 20.03.2013.	141/12 од 09.05.2013.	48/13 од 27.05.2014.
15/10 од 28.02.2011.	72/12 од 24.12.2012.	142/12 од 18.09.2014.	49/13 од 28.05.2014.
2/11 од 02.06.2011.	74/12 од 18.04.2013.	143/12 од 28.05.2013.	50/13 од 26.11.2013.
4/11 од 15.12.2011.	75/12 од 20.12.2012.	145/12 од 02.09.2013.	53/13 од 12.12.2013.
7/11 од 15.03.2012.	76/12 од 23.01.2013.	146/12 од 02.09.2013.	55/13 од 23.01.2014.
9/11 од 07.05.2012.	77/12 од 14.05.2013.	147/12 од 06.11.2014.	56/13 од 11.03.2014.
3/12 од 28.08.2014.	80/12 од 06.03.2013.	148/12 од 18.07.2013.	58/13 од 14.02.2014.
4/12 од 27.11.2012.	81/12 од 20.02.2014.	149/12 од 18.08.2014.	61/13 од 20.03.2014.
5/12 од 27.09.2012.	83/12 од 16.01.2013.	150/12 од 28.10.2014.	69/13 од 03.07.2014.
8/12 од 06.10.2012.	84/12 од 03.04.2013.	151/12 од 25.05.2015.	70/13 од 04.05.2015.
10/12 од 26.02.2013.	86/12 од 19.11.2013.	1/13 од 04.02.2014.	71/13 од 20.02.2014.
11/12 од 30.10.2012.	88/12 од 31.10.2014.	2/13 од 30.09.2013.	73/13 од 24.12.2013.
14/12 од 24.04.2013.	89/12 од 07.03.2013.	3/13 од 03.12.2013.	76/13 од 09.05.2014.
15/12 од 24.04.2013.	91/12 од 10.04.2014.	7/13 од 10.10.2014.	76/13 од 09.12.2015.
16/12 од 17.10.2013.	93/12 од 31.10.2013.	9/13 од 04.11.2014.	78/13 од 04.03.2014.
17/12 од 31.10.2014.	95/12 од 06.03.2013.	10/13 од 21.07.2014.	79/13 од 22.10.2014.
18/12 од 10.04.2013.	98/12 од 24.07.2013.	12/13 од 27.03.2014.	80/13 од 22.09.2015.
19/12 од 28.07.2014.	99/12 од 14.05.2013.	13/13 од 02.07.2014.	81/13 од 11.06.2014.
26/12 од 12.06.2014.	101/12 од 12.03.2013.	14/13 од 16.07.2013.	83/13 од 29.12.2015.
32/12 од 25.02.2014.	107/12 од 13.02.2014.	15/13 од 14.01.2014.	84/13 од 24.07.2014.
34/12 од 24.04.2014.	108/12 од 21.10.2014.	19/13 од 02.09.2013.	85/13 од 10.07.2014.
36/12 од 09.01.2015.	112/12 од 17.09.2013.	20/13 од 18.02.2014.	87/13 од 06.08.2014.
37/12 од 07.02.2013.	113/12 од 17.09.2013.	21/13 од 16.07.2014.	89/13 од 01.07.2014.
41/12 од 26.02.2013.	115/12 од 12.03.2012.	23/13 од 23.07.2013.	91/13 од 22.08.2014.
42/12 од 24.12.2012.	116/12 од 14.03.2013.	24/13 од 05.11.2014.	92/13 од 10.10.2014.
44/12 од 05.09.2013.	125/12 од 11.03.2014.	25/13 од 24.12.2013.	93/13 од 14.04.2014.
47/12 од 11.04.2013.	126/12 од 14.01.2014.	26/13 од 10.09.2015.	96/13 од 09.07.2015.
49/12 од 27.11.2012.	127/12 од 16.09.2014.	27/13 од 26.09.2013.	97/13 од 23.07.2014.
50/12 од 04.12.2012.	129/12 од 20.11.2014.	30/13 од 07.11.2013.	98/13 од 07.08.2014.
51/12 од 15.03.2014.	130/12 од 02.07.2013.	31/13 од 23.09.2014.	100/13 од 08.01.2015.
52/12 од 28.02.2013.	131/12 од 18.12.2013.	33/13 од 12.12.2013.	102/13 од 25.02.2014.
53/12 од 15.01.2013.	132/12 од 24.07.2013.	34/13 од 10.10.2013.	103/13 од 13.06.2014.
60/12 од 11.04.2013.	133/12 од 26.09.2013.	36/13 од 19.05.2015.	107/13 од 11.12.2013.
61/12 од 18.12.2012.	134/12 од 27.06.2013.	37/13 од 02.06.2015.	108/13 од 03.03.2014.

109/13 од 18.11.2014.	184/13 од 16.07.2014.	36/14 од 05.06.2015.	115/14 од 24.03.2015.
110/13 од 25.03.2015.	185/13 од 23.10.2014.	39/14 од 27.05.2014.	117/14 од 13.11.2014.
111/13 од 06.03.2014.	187/13 од 16.03.2015.	42/14 од 16.09.2014.	119/14 од 14.04.2015.
112/13 од 19.10.2015.	189/13 од 17.03.2015.	44/14 од 25.08.2014.	120/14 од 14.04.2015.
113/13 од 14.04.2014.	190/13 од 12.02.2015.	45/14 од 02.02.2015.	121/14 од 13.02.2015.
114/13 од 09.01.2015.	191/13 од 28.04.2015.	46/14 од 10.11.2014.	124/14 од 18.03.2016.
115/13 од 27.03.2014.	193/13 од 24.07.2014.	47/14 од 10.06.2014.	128/14 од 12.02.2015.
116/13 од 28.02.2014.	194/13 од 06.08.2014.	49/14 од 11.03.2015.	130/14 од 05.12.2014.
117/13 од 28.08.2014.	195/13 од 02.09.2014.	50/14 од 30.10.2014.	131/14 од 26.05.2015.
118/13 од 06.03.2014.	198/13 од 18.12.2015.	51/14 од 02.04.2015.	132/14 од 12.09.2014.
119/13 од 17.06.2014.	199/13 од 05.11.2014.	52/14 од 10.02.2015.	133/14 од 02.04.2015.
124/13 од 16.03.2015.	202/13 од 04.09.2015.	54/14 од 19.02.2016.	134/14 од 03.03.2015.
126/13 од 26.06.2014.	205/13 од 24.02.2015.	57/14 од 03.10.2014.	135/14 од 18.01.2016.
128/13 од 31.03.2014.	206/13 од 12.06.2015.	58/14 од 12.12.2014.	139/14 од 25.05.2015.
133/13 од 03.03.2015.	209/13 од 17.10.2014.	59/14 од 04.09.2014.	141/14 од 06.01.2015.
134/13 од 13.05.2014.	211/13 од 04.09.2014.	61/14 од 24.02.2015.	144/14 од 18.09.2015.
136/13 од 09.09.2014.	212/13 од 06.11.2014.	63/14 од 31.03.2015.	145/14 од 07.09.2015.
137/13 од 21.02.2014.	213/13 од 20.05.2014.	64/14 од 11.12.2014.	152/14 од 31.10.2014.
138/13 од 08.01.2015.	214/13 од 16.10.2014.	65/14 од 08.12.2014.	153/14 од 18.09.2014.
139/13 од 01.06.2015.	216/13 од 24.07.2014.	67/14 од 22.09.2015.	157/14 од 21.07.2015.
140/13 од 10.04.2014.	217/13 од 17.03.2015.	68/14 од 16.03.2015.	160/14 од 01.06.2015.
141/13 од 20.05.2014.	221/13 од 05.02.2015.	70/14 од 09.07.2015.	161/14 од 08.08.2014.
142/13 од 19.01.2015.	222/13 од 07.07.2014.	71/14 од 04.07.2014.	163/14 од 16.07.2014.
145/13 од 03.04.2014.	1/14 од 28.08.2014.	72/14 од 16.03.2015.	166/14 од 08.07.2015.
146/13 од 26.11.2013.	2/14 од 19.03.2015.	73/14 од 12.08.2015.	167/14 од 11.08.2015.
147/13 од 29.10.2014.	3/14 од 28.08.2015.	76/14 од 30.10.2014.	168/14 од 02.03.2015.
148/13 од 25.06.2015.	4/14 од 05.03.2015.	77/14 од 18.06.2015.	171/14 од 26.05.2015.
153/13 од 24.06.2014.	5/14 од 27.04.2015.	79/14 од 24.07.2014.	174/14 од 25.08.2015.
155/13 од 21.10.2014.	6/14 од 21.07.2015.	80/14 од 26.08.2014.	182/14 од 28.01.2015.
156/13 од 24.11.2014.	7/14 од 28.01.2015.	81/14 од 24.04.2015.	184/14 од 27.02.2015.
159/13 од 05.09.2014.	8/14 од 10.06.2014.	82/14 од 26.02.2015.	186/14 од 03.10.2014.
161/13 од 14.04.2015.	9/14 од 25.08.2014.	83/14 од 28.08.2015.	187/14 од 24.10.2014.
162/13 од 07.07.2014.	11/14 од 13.02.2015.	85/14 од 25.08.2014.	189/14 од 19.08.2015.
163/13 од 13.05.2014.	12/14 од 02.03.2015.	86/14 од 30.12.2014.	191/14 од 09.01.2015.
164/13 од 28.08.2014.	13/14 од 27.10.2014.	87/14 од 17.10.2014.	193/14 од 03.10.2014.
165/13 од 03.07.2014.	14/14 од 06.02.2015.	88/14 од 02.04.2015.	197/14 од 05.12.2014.
166/13 од 27.05.2014.	15/14 од 23.02.2015.	91/14 од 15.07.2015.	199/14 од 13.08.2015.
167/13 од 10.07.2014.	16/14 од 10.10.2014.	93/14 од 29.01.2015.	200/14 од 27.10.2014.
168/13 од 09.12.2014.	17/14 од 15.12.2014.	95/14 од 03.03.2016.	201/14 од 25.08.2014.
169/13 од 21.10.2014.	18/14 од 20.01.2015.	96/14 од 26.05.2015.	203/14 од 24.03.2016.
170/13 од 06.02.2015.	20/14 од 16.03.2015.	97/14 од 21.10.2014.	204/14 од 03.11.2014.
171/13 од 29.01.2015.	21/14 од 10.02.2015.	98/14 од 01.12.2014.	206/14 од 13.02.2015.
172/13 од 20.05.2014.	22/14 од 07.07.2015.	99/14 од 03.03.2015.	207/14 од 30.10.2014.
173/13 од 19.05.2015.	24/14 од 22.07.2015.	105/14 од 06.08.2014.	208/14 од 31.03.2015.
175/13 од 04.11.2014.	28/14 од 10.10.2014.	107/14 од 12.02.2015.	211/14 од 23.12.2014.
177/13 од 05.06.2014.	31/14 од 26.08.2014.	108/14 од 07.10.2014.	214/14 од 28.10.2014.
178/13 од 10.11.2015.	33/14 од 16.03.2015.	112/14 од 09.09.2014.	219/14 од 10.10.2014.
179/13 од 17.06.2014.	34/14 од 07.10.2014.	113/14 од 09.04.2015.	220/14 од 18.08.2015.
183/13 од 16.07.2014.	35/14 од 03.12.2014.	114/14 од 12.02.2015.	221/14 од 15.12.2015.

224/14 од 06.05.2015.	281/14 од 17.12.2014.	3/15 од 15.07.2015.	68/15 од 29.12.2015.
228/14 од 15.10.2015.	282/14 од 16.03.2015.	6/15 од 12.02.2015.	69/15 од 28.09.2015.
235/14 од 03.02.2015.	283/14 од 27.03.2015.	8/15 од 04.08.2015.	74/15 од 28.12.2015.
236/14 од 19.05.2015.	284/14 од 31.03.2015.	9/15 од 25.06.2015.	75/15 од 18.01.2016.
240/14 од 15.05.2014.	285/14 од 18.08.2015.	10/15 од 23.04.2015.	78/15 од 18.11.2015.
241/14 од 23.01.2015.	286/14 од 02.06.2015.	16/15 од 04.12.2015.	79/15 од 15.12.2015.
242/14 од 11.05.2015.	287/14 од 25.05.2015.	17/15 од 20.07.2015.	80/15 од 10.03.2016.
244/14 од 13.01.2015.	288/14 од 03.12.2015.	18/15 од 05.11.2015.	80/15 од 21.01.2016.
245/14 од 05.08.2015.	289/14 од 28.01.2015.	19/15 од 12.03.2015.	82/15 од 11.03.2016.
246/14 од 18.12.2014.	290/14 од 09.02.2015.	21/15 од 29.09.2015.	83/15 од 29.01.2016.
247/14 од 03.12.2014.	291/14 од 25.06.2015.	22/15 од 08.12.2015.	86/15 од 04.09.2015.
248/14 од 25.06.2015.	292/14 од 08.07.2015.	25/15 од 25.05.2015.	88/15 од 22.12.2015.
250/14 од 08.01.2015.	294/14 од 20.08.2015.	26/15 од 10.08.2015.	92/15 од 11.03.2016.
251/14 од 10.04.2014.	295/14 од 01.02.2016.	28/15 од 15.09.2015.	95/15 од 30.11.2015.
252/14 од 22.04.2014.	296/14 од 05.09.2014.	29/15 од 09.06.2015.	96/15 од 02.02.2016.
255/14 од 20.02.2015.	301/14 од 17.03.2016.	32/15 од 22.12.2015.	97/15 од 22.03.2016.
258/14 од 27.03.2015.	302/14 од 25.08.2015.	33/15 од 02.10.2015.	99/15 од 28.01.2016.
259/14 од 08.12.2014.	306/14 од 18.08.2015.	35/15 од 04.09.2015.	100/15 од 29.01.2016.
260/14 од 10.08.2015.	307/14 од 19.01.2015.	37/15 од 22.10.2015.	102/15 од 15.12.2015.
261/14 од 09.02.2015.	311/14 од 11.08.2015.	40/15 од 28.10.2015.	103/15 од 08.12.2015.
262/14 од 23.03.2015.	315/14 од 21.12.2015.	41/15 од 27.10.2015.	104/15 од 05.04.2016.
264/14 од 30.10.2014.	317/14 од 30.12.2015.	44/15 од 23.04.2015.	107/15 од 23.03.2016.
265/14 од 02.06.2015.	318/14 од 08.12.2015.	45/15 од 06.11.2015.	108/15 од 28.03.2016.
269/14 од 30.10.2014.	319/14 од 22.07.2015.	48/15 од 21.05.2015.	112/15 од 28.12.2015.
271/14 од 21.07.2014.	320/14 од 13.01.2016.	49/15 од 22.12.2015.	115/15 од 17.11.2015.
272/14 од 15.04.2015.	323/14 од 27.02.2015.	50/15 од 08.12.2015.	116/15 од 15.04.2016.
273/14 од 01.06.2015.	324/14 од 21.05.2015.	52/15 од 18.04.2016.	117/15 од 18.02.2016.
275/14 од 04.08.2015.	326/14 од 11.02.2016.	54/15 од 07.07.2015.	120/15 од 15.04.2016.
276/14 од 07.07.2015.	329/14 од 15.09.2015.	56/15 од 01.03.2016.	6/16 од 09.02.2016.
277/14 од 10.02.2015.	330/14 од 26.10.2015.	58/15 од 24.11.2015.	8/16 од 23.03.2016.
278/14 од 22.07.2015.	332/14 од 06.10.2015.	59/15 од 06.01.2016.	24/16 од 23.03.2016.
280/14 од 05.08.2015.	1/15 од 01.10.2015.	61/15 од 06.10.2015.	

Окружни суд у Јагодини

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 08.06.2007.	2/07 од 16.06.2008.	16/07 од 26.10.2007.	4/08 од 30.09.2008.
3/06 од 18.12.2007.	7/07 од 21.09.2007.	1/08 од 22.05.2009.	5/08 од 23.07.2009.
8/06 од 26.06.2007.	8/07 од 20.08.2007.	2/08 од 25.03.2009.	2/09 од 04.09.2009.
1/07 од 27.03.2009.	14/07 од 20.08.2007.	3/08 од 03.12.2008.	

Виши суд у Јагодини

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 05.08.2010.	4/10 од 15.07.2010.	1/11 од 14.07.2011.	1/12 од 25.06.2012.
3/10 од 17.11.2010.	5/10 од 28.07.2011.	2/11 од 11.10.2012.	20/12 од 13.03.2013.

Виши суд у Косовској Митровици

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/10 од 15.12.2010.	2/12 од 20.03.2013.	2/14 од 03.03.2015.	4/14 од 27.06.2014.
3/10 од 29.03.2011.	3/12 од 08.04.2013.	3/14 од 19.11.2014.	

Окружни суд у Крагујевцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 12.06.2007.	23/06 од 18.04.2007.	17/07 од 23.05.2007.	39/07 од 30.11.2009.
2/06 од 23.05.2007.	24/06 од 22.09.2008.	18/07 од 21.08.2009.	42/07 од 29.04.2009.
3/06 од 18.07.2007.	28/06 од 28.02.2007.	19/07 од 20.04.2007.	3/08 од 26.12.2008.
6/06 од 15.06.2007.	29/06 од 18.07.2007.	20/07 од 01.02.2008.	5/08 од 07.04.2008.
8/06 од 07.03.2007.	3/07 од 14.03.2008.	21/07 од 06.11.2007.	7/08 од 23.12.2008.
10/06 од 19.10.2007.	4/07 од 07.03.2007.	27/07 од 10.12.2009.	8/08 од 26.12.2008.
11/06 од 23.05.2007.	6/07 од 26.12.2008.	28/07 од 01.12.2009.	13/08 од 15.05.2009.
13/06 од 23.12.2008.	7/07 од 26.11.2007.	30/07 од 09.11.2007.	14/08 од 11.02.2009.
14/06 од 14.03.2008.	9/07 од 23.05.2007.	32/07 од 01.02.2008.	
15/06 од 29.04.2009.	10/07 од 20.04.2007.	33/07 од 22.09.2008.	
22/06 од 08.05.2008.	12/07 од 10.05.2007.	37/07 од 22.02.2008.	

Виши суд у Крагујевцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 18.08.2010.	65/10 од 18.11.2010.	6/11 од 01.04.2011.	6/12 од 17.04.2013.
3/10 од 24.09.2010.	66/10 од 23.12.2010.	7/11 од 23.12.2011.	34/12 од 05.08.2014.
50/10 од 23.09.2010.	67/10 од 13.01.2011.	8/11 од 19.05.2011.	51/12 од 27.05.2013.
51/10 од 01.11.2010.	68/10 од 18.02.2011.	9/11 од 01.04.2011.	1/13 од 11.06.2013.
52/10 од 26.11.2010.	69/10 од 24.02.2011.	10/11 од 27.09.2011.	10/13 од 15.10.2013.
53/10 од 03.12.2010.	70/10 од 01.03.2011.	11/11 од 28.06.2011.	25/13 од 11.03.2014.
55/10 од 23.10.2010.	71/10 од 13.01.2010.	12/11 од 15.12.2011.	30/13 од 13.03.2014.
56/10 од 15.10.2010.	72/10 од 24.02.2011.	14/11 од 16.12.2011.	38/13 од 08.04.2014.
57/10 од 24.12.2010.	73/10 од 22.02.2010.	15/11 од 16.12.2011.	40/13 од 13.03.2014.
58/10 од 23.12.2010.	74/10 од 16.12.2010.	16/11 од 10.04.2012.	46/13 од 18.03.2014.
59/10 од 01.04.2011.	75/10 од 21.09.2011.	17/11 од 16.12.2011.	63/13 од 23.06.2014.
60/10 од 24.02.2011.	76/10 од 03.03.2011.	21/11 од 14.02.2012.	4/14 од 29.07.2014.
61/10 од 11.01.2011.	1/11 од 24.02.2011.	24/11 од 24.05.2012.	24/14 од 12.03.2014.
62/10 од 04.11.2010.	3/11 од 18.02.2011.	25/11 од 20.02.2012.	
63/10 од 24.02.2011.	4/11 од 24.02.2011.	27/11 од 23.03.2012.	
64/10 од 14.12.2010.	5/11 од 10.02.2011.	1/12 од 10.04.2012.	

Окружни суд у Краљеву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

22/07 од 05.11.2007.	2/09 од 29.05.2009.	8/09 од 13.07.2009.
1/08 од 28.05.2008.	4/09 од 03.07.2009.	

Виши суд у Краљеву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

4/11 од 20.10.2011. | 6/11 од 22.03.2012. | 2/12 од 12.04.2012. | 4/15 од 09.07.2015.

Окружни суд у Крушевцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/06 од 08.04.2008.	7/07 од 15.06.2007.	17/07 од 22.01.2008.	9/08 од 28.05.2009.
3/06 од 23.11.2007.	8/07 од 30.08.2007.	18/07 од 27.06.2007.	10/08 од 02.12.2008.
4/06 од 21.05.2007.	9/07 од 31.08.2007.	19/07 од 26.11.2007.	11/08 од 29.12.2008.
5/06 од 15.06.2007.	10/07 од 15.06.2007.	1/08 од 29.02.2008.	1/09 од 23.01.2009.
1/07 од 31.10.2007.	11/07 од 10.03.2008.	2/08 од 29.02.2008.	2/09 од 03.06.2009.
2/07 од 26.11.2007.	12/07 од 29.02.2008.	3/08 од 08.04.2008.	4/09 од 13.03.2009.
3/07 од 31.08.2007.	13/07 од 26.09.2007.	5/08 од 19.09.2008.	5/09 од 25.11.2009.
4/07 од 21.05.2007.	14/07 од 30.08.2007.	6/08 од 23.01.2009.	7/09 од 22.10.2009.
5/07 од 21.05.2007.	15/07 од 29.02.2008.	7/08 од 16.09.2008.	
6/07 од 21.05.2007.	16/07 од 31.10.2007.	8/08 од 02.12.2008.	

Виши суд у Крушевцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 20.05.2011.	23/12 од 25.12.2012.	16/13 од 17.07.2013.	20/14 од 12.12.2014.
3/10 од 15.04.2010.	24/12 од 25.12.2012.	17/13 од 28.08.2013.	25/14 од 04.08.2015.
5/10 од 13.09.2010.	25/12 од 19.02.2013.	18/13 од 19.02.2014.	27/14 од 19.11.2014.
7/10 од 17.02.2011.	26/12 од 28.12.2012.	20/13 од 25.12.2014.	29/14 од 16.12.2014.
2/11 од 20.05.2011.	27/12 од 28.12.2012.	21/13 од 27.04.2015.	30/14 од 06.04.2015.
3/11 од 11.04.2012.	28/12 од 23.04.2013.	22/13 од 11.12.2013.	31/14 од 19.02.2015.
5/11 од 11.04.2012.	29/12 од 06.02.2013.	23/13 од 08.05.2014.	32/14 од 23.12.2014.
6/11 од 12.03.2013.	32/12 од 04.06.2015.	24/13 од 06.05.2015.	33/14 од 09.04.2015.
8/11 од 26.09.2012.	33/12 од 17.04.2013.	25/13 од 24.04.2014.	34/14 од 07.07.2014.
9/11 од 11.04.2012.	34/12 од 17.04.2013.	26/13 од 08.05.2014.	35/14 од 28.07.2014.
1/12 од 26.02.2014.	35/12 од 01.10.2015.	28/13 од 27.08.2015.	37/14 од 03.09.2015.
2/12 од 14.08.2014.	36/12 од 17.04.2013.	29/13 од 26.11.2015.	39/14 од 03.09.2015.
4/12 од 03.04.2013.	37/12 од 08.04.2013.	1/14 од 04.06.2014.	40/14 од 26.11.2015.
7/12 од 30.10.2012.	38/12 од 03.07.2013.	2/14 од 01.07.2014.	41/14 од 19.09.2015.
9/12 од 03.07.2013.	39/12 од 26.06.2013.	3/14 од 19.11.2014.	42/14 од 21.08.2015.
10/12 од 30.10.2012.	1/13 од 17.07.2013.	4/14 од 08.05.2014.	43/14 од 29.09.2015.
11/12 од 21.08.2013.	3/13 од 17.07.2013.	6/14 од 24.07.2014.	3/15 од 16.12.2015.
12/12 од 25.12.2012.	4/13 од 03.07.2013.	7/14 од 04.06.2014.	5/15 од 29.05.2015.
13/12 од 28.12.2012.	5/13 од 24.07.2014.	9/14 од 24.07.2014.	6/15 од 14.03.2016.
14/12 од 24.10.2012.	6/13 од 25.02.2013.	10/14 од 22.10.2014.	7/15 од 07.12.2015.
15/12 од 09.10.2012.	8/13 од 01.07.2013.	12/14 од 24.07.2014.	8/15 од 14.03.2016.
16/12 од 17.04.2013.	9/13 од 13.08.2013.	13/14 од 22.10.2015.	9/15 од 04.03.2016.
18/12 од 04.02.2013.	10/13 од 19.08.2013.	14/14 од 27.02.2015.	11/15 од 10.02.2016.
19/12 од 17.07.2013.	12/13 од 23.10.2013.	15/14 од 24.07.2014.	
20/12 од 20.09.2012.	14/13 од 24.07.2014.	17/14 од 23.12.2014.	
22/12 од 25.12.2012.	15/13 од 03.07.2013.	19/14 од 15.07.2015.	

Окружни суд у Лесковцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

3/06 од 22.05.2007.	13/06 од 24.10.2007.	2/07 од 05.03.2008.	8/08 од 19.11.2008.
6/06 од 29.02.2008.	16/06 од 05.05.2008.	3/07 од 24.10.2007.	10/08 од 23.12.2008.
7/06 од 29.03.2007.	17/06 од 24.10.2007.	6/07 од 05.03.2008.	11/08 од 29.01.2009.
10/06 од 11.06.2008.	20/06 од 05.03.2008.	6/08 од 05.05.2008.	12/08 од 29.01.2009.
11/06 од 26.11.2007.	21/06 од 29.03.2007.	7/08 од 30.05.2008.	3/09 од 22.07.2009.

Виши суд у Лесковцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 19.04.2010.	15/10 од 15.09.2010.	10/11 од 12.03.2012.	20/12 од 04.03.2013.
3/10 од 16.02.2010.	16/10 од 20.02.2012.	11/11 од 28.06.2013.	22/12 од 07.06.2013.
5/10 од 04.03.2010.	17/10 од 28.06.2013.	2/12 од 25.03.2013.	24/12 од 03.10.2013.
6/10 од 18.03.2010.	19/10 од 04.03.2010.	4/12 од 04.07.2012.	26/12 од 15.11.2013.
7/10 од 18.02.2010.	20/10 од 12.01.2012.	5/12 од 06.09.2013.	35/12 од 23.12.2013.
9/10 од 16.07.2010.	21/10 од 14.12.2011.	9/12 од 17.12.2012.	38/12 од 27.11.2014.
10/10 од 19.04.2010.	22/10 од 12.01.2011.	12/12 од 06.11.2013.	1/13 од 17.04.2014.
11/10 од 31.03.2010.	5/11 од 26.06.2013.	14/12 од 24.04.2013.	5/13 од 05.12.2013.
12/10 од 18.03.2010.	7/11 од 06.10.2011.	17/12 од 11.04.2013.	15/13 од 28.11.2013.
13/10 од 07.05.2010.	8/11 од 16.07.2013.	18/12 од 29.08.2013.	28/13 од 11.07.2014.

Окружни суд у Неготину

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 19.04.2007.	6/07 од 30.06.2008.	17/07 од 13.05.2008.	21/07 од 13.05.2008.
3/06 од 30.06.2008.	7/07 од 10.05.2007.	18/07 од 13.05.2008.	22/07 од 25.12.2007.
4/06 од 30.06.2008.	8/07 од 25.12.2007.	19/07 од 06.11.2007.	24/07 од 13.05.2008.
1/07 од 30.06.2008.	13/07 од 22.06.2007.	20/07 од 06.11.2008.	26/07 од 13.05.2007.

Виши суд у Неготину

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 01.03.2010.	3/11 од 20.09.2012.	8/11 од 05.10.2011.	12/12 од 25.04.2013.
2/10 од 17.02.2010.	4/11 од 04.05.2011.	9/11 од 28.12.2012.	16/12 од 29.05.2013.
3/10 од 31.03.2010.	5/11 од 04.05.2011.	10/11 од 26.12.2011.	18/12 од 09.05.2013.
1/11 од 20.12.2011.	6/11 од 13.09.2011.	8/12 од 29.01.2013.	5/13 од 24.04.2013.
2/11 од 30.03.2011.	7/11 од 05.10.2011.	9/12 од 27.12.2012.	17/13 од 15.11.2013.

Окружни суд у Нишу, Решење о рехабилитацији, Рех бр. 18/06 од 29.01.2007.

Виши суд у Новом Пазару, Решење о рехабилитацији, Рех бр. 6/10 од 10.11.2010.

Окружни суд у Новом Саду

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

3/06 од 02.03.2007.	55/06 од 10.09.2007.	24/07 од 11.02.2008.	4/08 од 24.06.2008.
5/06 од 18.04.2008.	1/07 од 26.03.2007.	25/07 од 03.04.2009.	10/08 од 27.05.2008.
6/06 од 28.11.2007.	3/07 од 10.09.2007.	27/07 од 22.10.2007.	12/08 од 12.05.2009.
33/06 од 03.10.2007.	10/07 од 09.03.2009.	31/07 од 18.12.2007.	17/08 од 15.12.2008.
41/06 од 01.02.2008.	12/07 од 19.11.2007.	32/07 од 19.11.2007.	21/08 од 12.05.2009.
49/06 од 22.10.2007.	15/07 од 26.03.2007.	36/07 од 18.04.2007.	23/08 од 09.03.2009.
50/06 од 17.12.2007.	17/07 од 28.01.2008.	41/07 од 25.12.2007.	29/08 од 04.06.2009.
51/06 од 11.02.2008.	18/07 од 19.12.2007.	42/07 од 28.01.2008.	6/09 од 12.05.2009.
54/06 од 28.01.2008.	21/07 од 14.04.2008.	45/07 од 18.04.2008.	

Виши суд у Новом Саду

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/10 од 20.09.2011.	63/10 од 09.02.2011.	110/10 од 30.03.2011.	58/11 од 18.05.2012.
3/10 од 28.02.2011.	64/10 од 13.05.2010.	3/11 од 18.11.2011.	59/11 од 18.05.2012.
6/10 од 18.12.2012.	65/10 од 09.02.2011.	4/11 од 21.04.2011.	64/11 од 02.03.2012.
8/10 од 13.05.2010.	67/10 од 13.05.2010.	5/11 од 18.09.2012.	66/11 од 05.10.2012.
9/10 од 28.08.2012.	70/10 од 26.01.2010.	6/11 од 15.09.2011.	72/11 од 05.01.2012.
10/10 од 20.05.2011.	72/10 од 16.09.2011.	7/11 од 17.04.2012.	3/12 од 23.07.2013.
12/10 од 14.07.2011.	73/10 од 10.05.2011.	13/11 од 13.09.2011.	5/12 од 03.08.2012.
13/10 од 28.02.2012.	74/10 од 09.02.2011.	14/11 од 05.10.2012.	12/12 од 13.12.2012.
14/10 од 15.04.2010.	75/10 од 24.01.2012.	15/11 од 14.07.2011.	41/12 од 18.09.2012.
15/10 од 09.06.2011.	77/10 од 07.02.2012.	16/11 од 24.11.2011.	49/12 од 20.12.2012.
17/10 од 18.11.2011.	79/10 од 13.09.2011.	18/11 од 28.02.2012.	57/12 од 26.09.2013.
21/10 од 14.07.2011.	82/10 од 07.06.2012.	20/11 од 06.12.2011.	81/12 од 07.11.2013.
22/10 од 20.12.2011.	83/10 од 27.03.2012.	21/11 од 16.03.2012.	83/12 од 15.07.2013.
26/10 од 12.04.2011.	84/10 од 12.11.2010.	22/11 од 15.09.2011.	105/12 од 28.08.2012.
29/10 од 30.05.2011.	86/10 од 18.11.2011.	23/11 од 20.05.2011.	121/12 од 23.07.2013.
31/10 од 12.05.2011.	87/10 од 15.04.2010.	26/11 од 10.04.2012.	138/12 од 13.12.2012.
33/10 од 16.09.2011.	89/10 од 24.06.2010.	27/11 од 20.10.2011.	148/12 од 27.10.2012.
34/10 од 06.03.2012.	92/10 од 24.11.2011.	29/11 од 15.09.2011.	151/12 од 13.12.2012.
36/10 од 12.11.2010.	93/10 од 16.02.2011.	30/11 од 14.07.2011.	178/12 од 20.12.2012.
37/10 од 13.05.2010.	94/10 од 23.02.2012.	33/11 од 07.01.2012.	198/12 од 20.12.2012.
38/10 од 12.11.2010.	96/10 од 23.10.2012.	35/11 од 18.11.2011.	252/12 од 23.07.2013.
41/10 од 16.10.2012.	98/10 од 24.06.2010.	38/11 од 24.11.2011.	257/12 од 13.12.2012.
42/10 од 13.09.2011.	99/10 од 04.04.2011.	39/11 од 24.11.2011.	285/12 од 15.07.2013.
43/10 од 24.02.2012.	100/10 од 16.02.2010.	40/11 од 18.11.2011.	287/12 од 13.12.2012.
44/10 од 26.05.2010.	101/10 од 27.03.2012.	47/11 од 18.05.2012.	307/12 од 26.09.2013.
47/10 од 01.03.2011.	102/10 од 20.05.2011.	49/11 од 09.03.2012.	39/13 од 15.08.2013.
49/10 од 15.04.2010.	103/10 од 19.04.2011.	50/11 од 09.03.2012.	103/13 од 16.12.2014.
50/10 од 10.05.2011.	104/10 од 22.05.2012.	51/11 од 02.04.2013.	285/13 од 25.02.2015.
51/10 од 21.06.2011.	105/10 од 09.09.2011.	53/11 од 16.03.2012.	289/14 од 05.02.2015.
57/10 од 12.05.2011.	106/10 од 16.09.2011.	54/11 од 02.03.2012.	
60/10 од 12.04.2011.	107/10 од 26.01.2011.	57/11 од 09.03.2012.	

Окружни суд у Панчеву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 31.10.2007.	11/06 од 20.11.2007.	21/06 од 17.12.2008.	4/08 од 12.03.2009.
2/06 од 07.03.2007.	12/06 од 07.03.2008.	2/07 од 15.09.2009.	1/09 од 17.09.2009.
4/06 од 12.02.2008.	17/06 од 02.10.2007.	3/07 од 06.12.2007.	12/09 од 26.06.2009.
6/06 од 24.04.2007.	18/06 од 15.10.2007.	6/07 од 03.12.2007.	15/16 од 06.12.2007.
9/06 од 07.07.2006.	19/06 од 06.12.2007.	9/07 од 28.04.2009.	

Виши суд у Панчеву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

3/10 од 25.10.2010.	64/12 од 20.12.2012.	39/13 од 14.06.2013.	105/13 од 16.12.2013.
4/10 од 01.06.2011.	69/12 од 18.01.2013.	43/13 од 02.10.2013.	106/13 од 21.02.2014.
5/10 од 14.10.2010.	70/12 од 01.03.2013.	44/13 од 20.09.2013.	107/13 од 28.11.2013.
6/10 од 07.06.2010.	71/12 од 28.01.2013.	45/13 од 22.01.2014.	110/13 од 20.02.2014.
7/10 од 25.10.2010.	74/12 од 27.12.2012.	46/13 од 05.07.2013.	111/13 од 27.09.2013.
9/10 од 24.12.2010.	76/12 од 27.05.2013.	47/13 од 28.06.2013.	112/13 од 25.11.2013.
10/10 од 08.09.2010.	79/12 од 28.01.2013.	50/13 од 06.11.2013.	113/13 од 17.01.2014.
11/10 од 09.12.2010.	80/12 од 14.03.2013.	53/13 од 13.11.2013.	114/13 од 19.02.2014.
13/10 од 04.11.2010.	82/12 од 17.12.2012.	54/13 од 02.10.2013.	116/13 од 26.09.2014.
14/10 од 08.09.2010.	83/12 од 24.05.2013.	55/13 од 28.06.2013.	117/13 од 20.02.2014.
1/11 од 09.06.2011.	84/12 од 08.04.2013.	56/13 од 20.06.2013.	119/13 од 19.12.2013.
2/11 од 28.09.2011.	85/12 од 01.02.2013.	57/13 од 16.12.2013.	120/13 од 19.02.2014.
4/11 од 08.12.2011.	87/12 од 01.02.2013.	58/13 од 25.11.2013.	122/13 од 27.12.2013.
5/11 од 08.02.2012.	88/12 од 28.01.2013.	59/13 од 13.06.2013.	124/13 од 06.11.2013.
1/12 од 31.05.2012.	90/12 од 18.02.2013.	61/13 од 19.12.2013.	127/13 од 28.04.2014.
12/12 од 21.12.2012.	91/12 од 27.02.2013.	63/13 од 17.06.2013.	128/13 од 06.11.2013.
14/12 од 19.11.2012.	95/12 од 09.09.2013.	64/13 од 28.06.2013.	129/13 од 29.08.2013.
20/12 од 29.11.2013.	97/12 од 21.03.2013.	67/13 од 29.07.2013.	132/13 од 24.04.2014.
21/12 од 27.09.2012.	99/12 од 28.01.2013.	68/13 од 17.05.2013.	133/13 од 26.01.2015.
24/12 од 27.09.2012.	100/12 од 11.04.2013.	75/13 од 05.09.2013.	135/13 од 17.01.2014.
30/12 од 25.10.2012.	102/12 од 01.03.2013.	76/13 од 30.10.2013.	140/13 од 23.07.2014.
32/12 од 24.01.2013.	105/12 од 10.06.2013.	80/13 од 30.10.2013.	141/13 од 14.04.2014.
33/12 од 20.12.2012.	106/12 од 29.03.2013.	82/13 од 21.11.2013.	142/13 од 19.02.2013.
36/12 од 15.11.2012.	2/13 од 16.09.2013.	83/13 од 02.10.2013.	144/13 од 27.11.2013.
38/12 од 03.12.2012.	5/13 од 25.03.2013.	85/13 од 02.12.2013.	146/13 од 09.06.2014.
41/12 од 18.01.2013.	6/13 од 21.03.2013.	87/13 од 02.10.2013.	147/13 од 07.02.2014.
44/12 од 18.02.2013.	9/13 од 25.03.2013.	90/13 од 27.09.2013.	148/13 од 19.02.2014.
45/12 од 03.12.2012.	10/13 од 09.05.2013.	91/13 од 20.01.2014.	151/13 од 07.04.2014.
47/12 од 19.11.2012.	14/13 од 15.04.2013.	93/13 од 01.12.2013.	152/13 од 21.02.2014.
48/12 од 29.11.2012.	15/13 од 06.06.2013.	95/13 од 27.09.2013.	154/13 од 03.03.2014.
51/12 од 21.12.2012.	18/13 од 15.04.2013.	97/13 од 28.02.2014.	155/13 од 26.03.2014.
52/12 од 07.11.2012.	20/13 од 16.05.2013.	98/13 од 27.12.2013.	156/13 од 02.10.2014.
53/12 од 20.11.2012.	24/13 од 29.08.2013.	99/13 од 27.12.2013.	157/13 од 22.01.2014.
54/12 од 10.12.2012.	25/13 од 02.09.2013.	100/13 од 25.10.2013.	166/13 од 04.12.2013.
58/12 од 29.11.2012.	28/13 од 20.06.2013.	101/13 од 30.10.2013.	167/13 од 10.03.2014.
60/12 од 23.04.2014.	31/13 од 29.08.2013.	102/13 од 08.11.2013.	168/13 од 04.04.2014.
62/12 од 21.12.2012.	34/13 од 09.05.2013.	103/13 од 21.02.2014.	170/13 од 19.03.2014.

172/13 од 07.04.2014.	85/14 од 23.05.2014.	234/14 од 02.07.2014.	38/15 од 24.06.2015.
175/13 од 28.02.2014.	88/14 од 12.06.2014.	238/14 од 24.10.2014.	40/15 од 06.05.2015.
177/13 од 26.02.2014.	91/14 од 23.06.2014.	243/14 од 16.04.2015.	42/15 од 21.07.2015.
178/13 од 19.02.2014.	92/14 од 23.06.2014.	244/14 од 22.05.2014.	43/15 од 24.06.2015.
180/13 од 23.06.2014.	100/14 од 23.04.2014.	247/14 од 23.06.2014.	44/15 од 25.09.2015.
181/13 од 05.12.2013.	101/14 од 21.07.2014.	254/14 од 16.06.2014.	48/15 од 18.09.2015.
182/13 од 28.04.2014.	105/14 од 11.08.2014.	256/14 од 18.06.2014.	49/15 од 09.07.2015.
190/13 од 13.05.2014.	110/14 од 28.05.2014.	257/14 од 20.06.2014.	50/15 од 08.10.2015.
192/13 од 20.06.2014.	111/14 од 19.03.2015.	259/14 од 16.06.2015.	53/15 од 18.09.2015.
193/13 од 16.04.2014.	112/14 од 10.02.2015.	263/14 од 12.02.2015.	57/15 од 15.07.2015.
194/13 од 18.08.2014.	113/14 од 14.04.2014.	264/14 од 23.02.2015.	59/15 од 03.09.2015.
196/13 од 15.05.2014.	119/14 од 21.07.2014.	271/14 од 29.06.2015.	61/15 од 25.01.2016.
200/13 од 25.04.2014.	121/14 од 01.07.2014.	274/14 од 26.02.2015.	70/15 од 09.09.2015.
202/13 од 26.03.2014.	122/14 од 21.07.2014.	276/14 од 26.01.2015.	71/15 од 18.09.2015.
206/13 од 26.02.2014.	124/14 од 04.09.2014.	280/14 од 19.01.2015.	77/15 од 22.10.2015.
208/13 од 23.05.2014.	125/14 од 01.04.2015.	281/14 од 18.09.2015.	80/15 од 18.04.2016.
210/13 од 07.02.2014.	126/14 од 01.09.2014.	282/14 од 01.04.2015.	81/15 од 18.09.2015.
211/13 од 26.12.2013.	129/14 од 30.06.2014.	283/14 од 01.12.2014.	82/15 од 05.10.2015.
213/13 од 08.07.2014.	136/14 од 23.04.2015.	286/14 од 01.12.2014.	84/15 од 28.05.2015.
4/14 од 13.05.2014.	137/14 од 04.06.2014.	287/14 од 26.02.2015.	85/15 од 28.05.2015.
5/14 од 17.03.2014.	141/14 од 16.07.2014.	289/14 од 19.10.2015.	86/15 од 28.12.2015.
6/14 од 20.06.2014.	143/14 од 04.09.2014.	291/14 од 20.11.2014.	89/15 од 26.01.2016.
7/14 од 02.06.2014.	144/14 од 18.07.2014.	299/14 од 11.02.2015.	91/15 од 11.06.2015.
8/14 од 18.07.2014.	152/14 од 22.10.2014.	302/14 од 12.03.2015.	93/15 од 02.11.2015.
14/14 од 02.04.2014.	155/14 од 04.12.2014.	303/14 од 07.10.2015.	94/15 од 09.10.2015.
15/14 од 16.06.2014.	156/14 од 18.08.2014.	305/14 од 11.02.2015.	95/15 од 28.01.2016.
17/14 од 21.05.2014.	161/14 од 14.05.2014.	306/14 од 24.06.2015.	98/15 од 25.09.2015.
18/14 од 28.04.2014.	166/14 од 22.12.2014.	311/14 од 11.06.2015.	99/15 од 17.12.2015.
24/14 од 26.05.2014.	169/14 од 01.09.2014.	312/14 од 12.05.2015.	100/15 од 23.10.2015.
29/14 од 11.07.2014.	170/14 од 22.12.2014.	1/15 од 03.07.2015.	101/15 од 24.09.2015.
30/14 од 09.07.2014.	175/14 од 11.08.2014.	5/15 од 19.05.2015.	107/15 од 24.12.2015.
33/14 од 11.09.2014.	179/14 од 10.04.2014.	6/15 од 18.09.2015.	108/15 од 19.10.2015.
34/14 од 09.07.2014.	179/14 од 11.08.2014.	7/15 од 28.05.2015.	111/15 од 12.10.2015.
37/14 од 11.06.2014.	181/14 од 16.09.2014.	9/15 од 08.05.2015.	120/15 од 29.01.2016.
43/14 од 25.09.2014.	182/14 од 22.07.2014.	10/15 од 23.04.2015.	121/15 од 22.02.2016.
50/14 од 20.06.2014.	186/14 од 26.11.2014.	11/15 од 02.04.2015.	124/15 од 16.09.2015.
52/14 од 18.02.2015.	189/14 од 11.08.2014.	12/15 од 16.04.2015.	125/15 од 23.11.2015.
53/14 од 20.06.2014.	196/14 од 28.05.2014.	13/15 од 28.05.2015.	127/15 од 17.03.2016.
56/14 од 29.09.2014.	200/14 од 16.09.2014.	14/15 од 28.05.2015.	128/15 од 12.04.2016.
57/14 од 18.07.2014.	207/14 од 23.09.2014.	15/15 од 14.09.2015.	131/15 од 14.01.2016.
58/14 од 11.02.2015.	210/14 од 18.07.2014.	16/15 од 19.03.2015.	136/15 од 26.10.2015.
59/14 од 01.10.2014.	214/14 од 01.09.2014.	18/15 од 23.02.2015.	139/15 од 19.11.2015.
61/14 од 03.06.2014.	215/14 од 06.11.2014.	19/15 од 07.05.2015.	141/15 од 29.10.2015.
64/14 од 25.08.2014.	216/14 од 22.09.2014.	20/15 од 16.04.2015.	144/15 од 11.12.2015.
66/14 од 11.09.2014.	218/14 од 30.10.2014.	22/15 од 08.05.2015.	145/15 од 09.12.2015.
68/14 од 23.06.2014.	219/14 од 03.09.2014.	29/15 од 29.06.2015.	155/15 од 30.03.2016.
69/14 од 16.06.2014.	224/14 од 18.08.2014.	31/15 од 25.06.2015.	157/15 од 01.04.2016.
77/14 од 11.06.2014.	227/14 од 23.07.2014.	32/15 од 07.05.2015.	8/16 од 25.04.2016.
79/14 од 23.06.2014.	232/14 од 19.03.2015.	33/15 од 07.09.2015.	

Окружни суд у Пироту, Решење о рехабилитацији, Рех бр. 25/07 од 20.03.2009.

Окружни суд у Пожаревцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 19.03.2008.	5/07 од 20.11.2007.	14/07 од 06.07.2007.	1/08 од 23.02.2009.
2/06 од 16.01.2007.	6/07 од 02.03.2007.	16/07 од 01.11.2007.	5/08 од 13.11.2008.
3/06 од 12.01.2007.	7/07 од 09.05.2007.	17/07 од 11.09.2007.	6/08 од 11.03.2009.
5/06 од 25.01.2007.	8/07 од 17.11.2008.	18/07 од 09.11.2007.	1/09 од 21.09.2009.
7/06 од 01.02.2007.	10/07 од 13.06.2007.	19/07 од 05.05.2008.	2/09 од 27.10.2009.
2/07 од 19.03.2008.	11/07 од 09.11.2007.	20/07 од 05.12.2008.	3/09 од 02.10.2009.
3/07 од 05.11.2007.	13/07 од 04.09.2007.	22/07 од 15.05.2008.	8/09 од 13.11.2009.

Виши суд у Пожаревцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

3/10 од 20.10.2010.	14/12 од 04.10.2012.	10/13 од 16.12.2013.	26/13 од 29.07.2013.
6/10 од 08.02.2011.	1/13 од 24.09.2013.	12/13 од 25.06.2013.	27/13 од 23.09.2013.
3/11 од 13.02.2012.	3/13 од 28.10.2013.	16/13 од 12.09.2013.	28/13 од 08.10.2013.
5/12 од 23.05.2012.	4/13 од 05.06.2013.	17/13 од 15.10.2013.	29/13 од 27.11.2013.
9/12 од 31.05.2013.	6/13 од 26.07.2013.	18/13 од 21.10.2013.	
11/12 од 08.04.2013.	8/13 од 23.07.2013.	19/13 од 28.11.2013.	

Окружни суд у Прокупљу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 20.03.2007.	5/07 од 20.06.2007.	14/07 од 06.12.2007.	2/09 од 11.05.2009.
3/06 од 20.06.2007.	6/07 од 25.09.2007.	15/07 од 06.12.2007.	3/09 од 11.05.2009.
4/06 од 25.09.2007.	7/07 од 25.09.2007.	1/08 од 29.09.2008.	4/09 од 11.05.2009.
1/07 од 25.09.2007.	9/07 од 23.12.2007.	2/08 од 29.09.2008.	5/09 од 24.09.2009.
3/07 од 20.06.2007.	10/07 од 25.09.2007.	3/08 од 22.12.2008.	
4/07 од 20.03.2007.	12/07 од 06.12.2007.	1/09 од 11.05.2009.	

Виши суд у Прокупљу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 30.03.2010.	3/10 од 30.03.2010.	5/10 од 16.03.2011.
2/10 од 25.03.2010.	4/10 од 31.01.2011.	18/13 од 23.12.2013.

Окружни суд у Смедереву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 13.06.2008.	7/06 од 22.06.2007.	1/07 од 24.07.2008.	7/07 од 22.07.2009.
2/06 од 24.02.2009.	8/06 од 24.11.2008.	2/07 од 16.06.2009.	1/08 од 28.09.2009.
6/06 од 29.09.2008.	11/06 од 03.04.2007.	3/07 од 24.07.2008.	

Виши суд у Смедереву

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 21.10.2010.	16/10 од 29.11.2010.	2/13 од 15.07.2013.	36/13 од 16.09.2014.
3/10 од 01.12.2010.	17/10 од 27.08.2010.	6/13 од 29.10.2013.	5/14 од 09.06.2014.
4/10 од 24.12.2010.	18/10 од 24.08.2011.	8/13 од 15.10.2013.	21/14 од 11.09.2014.
5/10 од 25.06.2010.	2/11 од 10.02.2012.	9/13 од 12.02.2014.	37/14 од 12.05.2014.
6/10 од 15.12.2010.	3/11 од 05.07.2011.	11/13 од 02.10.2013.	45/14 од 01.12.2014.
7/10 од 29.11.2010.	5/11 од 06.12.2011.	13/13 од 10.06.2014.	46/14 од 07.05.2015.
8/10 од 13.05.2011.	6/11 од 27.12.2011.	20/13 од 06.06.2014.	54/14 од 17.09.2014.
9/10 од 04.02.2010.	7/11 од 28.11.2011.	24/13 од 28.01.2014.	56/14 од 01.12.2014.
10/10 од 06.12.2011.	1/12 од 12.12.2012.	25/13 од 27.01.2014.	59/14 од 30.12.2014.
11/10 од 25.06.2010.	7/12 од 24.12.2012.	28/13 од 08.05.2014.	4/15 од 06.07.2015.
12/10 од 21.04.2010.	8/12 од 12.07.2013.	31/13 од 17.12.2013.	14/15 од 23.02.2016.
14/10 од 04.02.2011.	24/12 од 06.06.2013.	32/13 од 13.06.2014.	20/15 од 31.03.2016.
15/10 од 05.01.2010.	25/12 од 11.04.2013.	33/13 од 22.04.2014.	

Окружни суд у Сомбору

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

4/06 од 30.01.2007.	3/07 од 18.04.2007.	1/08 од 20.10.2008.	3/09 од 03.12.2009.
6/06 од 30.01.2007.	4/07 од 17.04.2007.	3/08 од 15.09.2008.	
1/07 од 17.04.2007.	5/07 од 25.06.2007.	4/08 од 22.04.2008.	
2/07 од 14.12.2007.	6/07 од 27.11.2007.	1/09 од 08.10.2009.	

Виши суд у Сомбору

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/11 од 27.03.2013.	28/12 од 19.10.2012.	65/12 од 26.10.2012.	93/12 од 15.10.2013.
3/11 од 07.12.2011.	30/12 од 10.08.2012.	66/12 од 14.11.2012.	96/12 од 27.06.2013.
4/11 од 01.12.2011.	32/12 од 26.03.2013.	67/12 од 17.10.2012.	97/12 од 25.07.2013.
5/11 од 01.02.2012.	33/12 од 10.08.2012.	68/12 од 17.10.2012.	98/12 од 20.08.2013.
6/11 од 24.08.2012.	35/12 од 19.10.2012.	71/12 од 08.02.2013.	99/12 од 19.07.2013.
7/11 од 01.02.2012.	37/12 од 21.09.2012.	73/12 од 14.11.2012.	100/12 од 21.06.2013.
8/11 од 01.02.2012.	38/12 од 21.09.2012.	74/12 од 30.01.2013.	101/12 од 24.12.2012.
9/11 од 23.04.2013.	42/12 од 27.12.2012.	76/12 од 05.12.2012.	102/12 од 19.06.2013.
10/11 од 18.05.2012.	44/12 од 19.10.2012.	77/12 од 14.12.2012.	103/12 од 26.03.2013.
3/12 од 23.11.2012.	46/12 од 23.11.2012.	78/12 од 06.05.2014.	105/12 од 29.07.2013.
5/12 од 22.04.2013.	48/12 од 15.01.2013.	80/12 од 11.12.2012.	106/12 од 07.02.2013.
9/12 од 21.09.2012.	52/12 од 23.11.2012.	81/12 од 15.11.2012.	107/12 од 01.08.2013.
11/12 од 10.08.2012.	54/12 од 17.10.2012.	83/12 од 11.12.2012.	108/12 од 19.08.2013.
13/12 од 26.10.2012.	55/12 од 24.04.2013.	84/12 од 20.08.2013.	109/12 од 25.07.2013.
14/12 од 10.08.2012.	56/12 од 31.05.2013.	85/12 од 16.04.2013.	110/12 од 13.03.2013.
17/12 од 24.08.2012.	58/12 од 05.09.2013.	86/12 од 31.01.2013.	111/12 од 17.04.2013.
20/12 од 20.08.2013.	59/12 од 21.09.2012.	87/12 од 24.01.2013.	113/12 од 28.11.2013.
21/12 од 24.08.2012.	60/12 од 13.02.2013.	89/12 од 15.04.2013.	114/12 од 04.03.2013.
22/12 од 20.02.2013.	62/12 од 07.08.2013.	90/12 од 27.06.2013.	115/12 од 24.04.2013.
26/12 од 14.11.2012.	63/12 од 16.08.2013.	91/12 од 17.05.2013.	116/12 од 12.03.2013.

117/12 од 27.06.2013.	42/13 од 10.04.2014.	102/13 од 05.12.2013.	162/13 од 18.12.2013.
118/12 од 21.06.2013.	44/13 од 05.11.2013.	103/13 од 18.12.2013.	163/13 од 24.06.2014.
119/12 од 04.03.2013.	45/13 од 24.06.2013.	104/13 од 30.01.2014.	164/13 од 14.04.2014.
120/12 од 05.09.2013.	46/13 од 08.08.2013.	106/13 од 26.11.2013.	165/13 од 26.03.2014.
121/12 од 04.04.2013.	47/13 од 24.09.2013.	107/13 од 28.11.2013.	166/13 од 11.12.2013.
122/12 од 16.04.2013.	48/13 од 24.06.2013.	108/13 од 01.10.2013.	167/13 од 05.02.2014.
123/12 од 27.06.2013.	49/13 од 14.07.2014.	109/13 од 15.10.2013.	168/13 од 18.12.2013.
125/12 од 26.03.2013.	51/13 од 28.05.2013.	110/13 од 13.12.2013.	169/13 од 09.01.2014.
126/12 од 23.05.2013.	52/13 од 26.07.2013.	111/13 од 23.04.2014.	170/13 од 05.02.2014.
128/12 од 04.04.2013.	53/13 од 09.07.2013.	112/13 од 24.10.2013.	172/13 од 11.04.2014.
129/12 од 03.04.2013.	54/13 од 30.10.2013.	113/13 од 19.11.2013.	174/13 од 23.12.2013.
131/12 од 19.03.2013.	55/13 од 05.09.2013.	114/13 од 08.12.2014.	176/13 од 26.03.2014.
132/12 од 23.04.2013.	56/13 од 26.09.2013.	117/13 од 26.03.2014.	177/13 од 20.03.2014.
133/12 од 26.07.2013.	57/13 од 01.10.2013.	118/13 од 28.10.2013.	178/13 од 16.06.2014.
1/13 од 30.01.2013.	58/13 од 09.07.2013.	119/13 од 19.11.2013.	179/13 од 05.02.2014.
2/13 од 15.05.2013.	60/13 од 05.09.2013.	121/13 од 30.10.2013.	181/13 од 13.02.2014.
3/13 од 18.06.2013.	61/13 од 31.10.2013.	122/13 од 13.12.2013.	183/13 од 12.05.2014.
4/13 од 22.08.2013.	62/13 од 30.09.2013.	124/13 од 13.12.2013.	184/13 од 13.12.2013.
5/13 од 28.10.2013.	63/13 од 05.09.2013.	125/13 од 19.11.2013.	185/13 од 20.02.2014.
6/13 од 20.08.2013.	64/13 од 04.06.2014.	126/13 од 01.11.2013.	187/13 од 26.03.2014.
7/13 од 23.05.2013.	65/13 од 26.09.2013.	127/13 од 12.05.2014.	188/13 од 23.06.2014.
8/13 од 15.04.2013.	66/13 од 15.10.2013.	129/13 од 08.04.2014.	189/13 од 16.01.2014.
9/13 од 14.05.2013.	67/13 од 26.09.2013.	130/13 од 13.12.2013.	190/13 од 03.07.2014.
10/13 од 19.04.2013.	70/13 од 30.09.2013.	131/13 од 13.12.2013.	191/13 од 18.12.2014.
12/13 од 03.10.2013.	71/13 од 30.10.2013.	132/13 од 03.04.2014.	192/13 од 20.12.2013.
13/13 од 05.02.2014.	72/13 од 14.03.2014.	133/13 од 13.12.2013.	193/13 од 19.02.2015.
15/13 од 20.08.2013.	73/13 од 15.10.2013.	134/13 од 26.11.2013.	194/13 од 20.02.2014.
16/13 од 05.09.2013.	75/13 од 30.09.2013.	137/13 од 28.11.2013.	195/13 од 04.09.2014.
17/13 од 12.09.2013.	76/13 од 26.09.2013.	138/13 од 28.11.2013.	197/13 од 07.02.2014.
18/13 од 20.08.2013.	78/13 од 15.10.2013.	139/13 од 26.12.2013.	198/13 од 23.04.2014.
19/13 од 12.09.2013.	79/13 од 14.03.2014.	140/13 од 19.11.2013.	199/13 од 06.02.2014.
20/13 од 06.06.2013.	80/13 од 19.11.2013.	141/13 од 19.11.2013.	200/13 од 08.01.2014.
21/13 од 31.05.2013.	81/13 од 16.01.2014.	142/13 од 26.03.2014.	201/13 од 26.12.2013.
22/13 од 26.07.2013.	82/13 од 12.09.2013.	143/13 од 06.02.2014.	203/13 од 12.05.2014.
23/13 од 18.06.2013.	83/13 од 20.11.2013.	144/13 од 09.06.2014.	204/13 од 21.08.2014.
24/13 од 20.08.2013.	84/13 од 01.10.2013.	145/13 од 13.12.2013.	205/13 од 05.02.2014.
26/13 од 31.05.2013.	85/13 од 26.09.2013.	146/13 од 03.04.2014.	206/13 од 19.03.2014.
27/13 од 20.08.2013.	86/13 од 18.10.2013.	147/13 од 10.04.2014.	207/13 од 20.01.2014.
28/13 од 29.03.2013.	87/13 од 28.11.2013.	148/13 од 05.02.2014.	209/13 од 16.06.2014.
29/13 од 25.09.2014.	88/13 од 26.09.2013.	149/13 од 20.11.2013.	210/13 од 28.11.2013.
30/13 од 03.04.2014.	89/13 од 23.09.2013.	150/13 од 26.08.2013.	212/13 од 13.03.2014.
31/13 од 30.05.2013.	90/13 од 26.09.2013.	152/13 од 06.12.2013.	213/13 од 19.11.2014.
32/13 од 19.08.2013.	93/13 од 20.09.2013.	153/13 од 13.02.2014.	214/13 од 29.01.2015.
34/13 од 04.07.2013.	94/13 од 26.11.2013.	155/13 од 13.12.2013.	215/13 од 03.04.2014.
35/13 од 15.10.2013.	95/13 од 18.10.2013.	156/13 од 16.12.2013.	218/13 од 27.03.2014.
36/13 од 15.10.2013.	97/13 од 17.04.2014.	157/13 од 05.02.2014.	219/13 од 05.02.2016.
38/13 од 14.11.2013.	99/13 од 18.12.2013.	158/13 од 05.02.2014.	220/13 од 16.06.2014.
39/13 од 26.07.2013.	100/13 од 18.10.2013.	159/13 од 11.03.2014.	221/13 од 20.03.2014.
41/13 од 08.08.2013.	101/13 од 23.04.2014.	161/13 од 18.12.2013.	223/13 од 16.04.2014.

225/13 од 10.04.2014.	294/13 од 04.08.2014.	48/14 од 27.05.2015.	122/14 од 12.12.2014.
226/13 од 04.04.2014.	295/13 од 15.09.2014.	49/14 од 22.05.2015.	124/14 од 01.10.2014.
228/13 од 26.11.2015.	296/13 од 16.06.2014.	51/14 од 05.12.2014.	125/14 од 15.09.2014.
229/13 од 16.04.2014.	297/13 од 07.07.2014.	52/14 од 08.10.2014.	127/14 од 07.10.2014.
230/13 од 09.02.2015.	298/13 од 20.05.2014.	53/14 од 21.08.2014.	129/14 од 17.09.2014.
231/13 од 04.04.2014.	299/13 од 16.06.2014.	54/14 од 03.12.2014.	131/14 од 26.11.2014.
232/13 од 13.05.2014.	301/13 од 16.06.2014.	55/14 од 01.12.2014.	132/14 од 11.12.2014.
233/13 од 27.03.2014.	302/13 од 04.06.2014.	57/14 од 22.12.2014.	133/14 од 09.02.2015.
236/13 од 23.05.2014.	304/13 од 11.08.2014.	59/14 од 04.02.2015.	135/14 од 11.02.2016.
237/13 од 14.07.2014.	305/13 од 24.04.2014.	62/14 од 08.12.2014.	136/14 од 22.12.2014.
238/13 од 08.08.2014.	306/13 од 16.06.2014.	63/14 од 04.08.2014.	137/14 од 11.09.2014.
239/13 од 10.07.2014.	308/13 од 11.06.2014.	64/14 од 21.08.2014.	138/14 од 12.12.2014.
241/13 од 17.04.2014.	309/13 од 11.06.2014.	65/14 од 31.07.2014.	140/14 од 01.12.2014.
242/13 од 11.06.2014.	310/13 од 09.06.2014.	66/14 од 28.10.2014.	141/14 од 24.12.2014.
243/13 од 27.03.2014.	311/13 од 22.05.2014.	68/14 од 14.07.2014.	142/14 од 17.12.2014.
244/13 од 11.03.2014.	1/14 од 15.12.2014.	69/14 од 27.10.2014.	143/14 од 04.02.2015.
247/13 од 29.01.2016.	2/14 од 07.07.2014.	70/14 од 19.11.2014.	144/14 од 01.12.2014.
248/13 од 16.05.2014.	3/14 од 26.09.2014.	72/14 од 14.08.2014.	145/14 од 24.11.2014.
250/13 од 31.07.2014.	6/14 од 20.06.2014.	73/14 од 26.09.2014.	146/14 од 23.02.2015.
251/13 од 26.11.2014.	7/14 од 18.12.2014.	74/14 од 24.12.2014.	149/14 од 04.02.2015.
254/13 од 31.07.2014.	8/14 од 12.06.2014.	75/14 од 19.01.2015.	152/14 од 25.11.2014.
255/13 од 16.06.2014.	11/14 од 11.06.2014.	76/14 од 26.09.2014.	153/14 од 17.09.2014.
256/13 од 10.04.2014.	12/14 од 31.03.2015.	79/14 од 19.11.2014.	154/14 од 12.02.2015.
257/13 од 21.08.2014.	13/14 од 04.09.2014.	81/14 од 24.12.2014.	155/14 од 31.03.2015.
260/13 од 11.07.2014.	14/14 од 17.11.2014.	82/14 од 29.10.2014.	156/14 од 17.09.2014.
263/13 од 15.09.2014.	15/14 од 24.02.2015.	83/14 од 19.11.2014.	158/14 од 19.02.2015.
264/13 од 27.05.2014.	17/14 од 11.06.2014.	84/14 од 10.06.2015.	159/14 од 08.12.2014.
265/13 од 10.04.2014.	18/14 од 11.08.2014.	85/14 од 22.12.2014.	162/14 од 15.10.2014.
266/13 од 24.04.2014.	19/14 од 26.03.2015.	86/14 од 09.09.2014.	163/14 од 27.11.2014.
268/13 од 17.04.2014.	20/14 од 29.05.2015.	87/14 од 15.09.2014.	164/14 од 14.01.2015.
269/13 од 18.02.2015.	21/14 од 24.06.2014.	89/14 од 09.12.2014.	165/14 од 23.03.2015.
270/13 од 09.01.2014.	22/14 од 25.11.2014.	90/14 од 20.11.2014.	168/14 од 29.10.2014.
273/13 од 13.12.2014.	23/14 од 09.06.2014.	93/14 од 19.11.2014.	171/14 од 01.12.2014.
275/13 од 04.09.2014.	24/14 од 14.08.2014.	94/14 од 29.10.2014.	172/14 од 27.04.2015.
276/13 од 10.08.2014.	27/14 од 14.07.2014.	96/14 од 09.02.2015.	174/14 од 30.01.2015.
277/13 од 23.12.2013.	28/14 од 24.12.2014.	97/14 од 13.10.2015.	175/14 од 04.02.2015.
278/13 од 24.04.2014.	29/14 од 19.02.2015.	99/14 од 11.09.2014.	176/14 од 14.01.2015.
279/13 од 11.08.2014.	30/14 од 25.11.2014.	100/14 од 16.09.2014.	177/14 од 12.12.2014.
280/13 од 10.03.2015.	32/14 од 16.09.2014.	101/14 од 19.01.2015.	178/14 од 24.12.2014.
281/13 од 24.06.2014.	33/14 од 01.10.2014.	104/14 од 14.08.2014.	179/14 од 29.10.2014.
282/13 од 22.05.2014.	34/14 од 29.01.2015.	105/14 од 22.12.2014.	180/14 од 04.02.2015.
284/13 од 12.11.2014.	36/14 од 31.07.2014.	109/14 од 01.12.2014.	181/14 од 19.03.2014.
285/13 од 11.06.2014.	38/14 од 27.10.2014.	110/14 од 15.09.2014.	186/14 од 01.10.2014.
287/13 од 23.05.2014.	40/14 од 20.11.2014.	111/14 од 27.01.2015.	188/14 од 12.12.2014.
288/13 од 16.06.2014.	42/14 од 15.01.2015.	113/14 од 22.12.2014.	189/14 од 27.11.2014.
289/13 од 23.04.2014.	43/14 од 31.07.2014.	118/14 од 28.10.2014.	190/14 од 01.12.2014.
290/13 од 15.04.2015.	44/14 од 27.10.2014.	119/14 од 17.09.2014.	193/14 од 28.09.2015.
291/13 од 07.05.2014.	45/14 од 09.02.2015.	120/14 од 23.10.2014.	195/14 од 26.01.2015.
292/13 од 16.04.2014.	47/14 од 14.08.2014.	121/14 од 28.10.2014.	197/14 од 22.12.2015.

198/14 од 29.09.2014.	271/14 од 09.12.2014.	20/15 од 27.08.2015.	101/15 од 01.10.2015.
208/14 од 26.12.2014.	272/14 од 22.12.2014.	21/15 од 14.05.2015.	102/15 од 21.01.2016.
209/14 од 12.02.2015.	273/14 од 03.12.2014.	23/15 од 09.07.2015.	103/15 од 08.12.2015.
210/14 од 14.01.2015.	274/14 од 02.07.2015.	24/15 од 17.06.2015.	104/15 од 13.10.2015.
212/14 од 27.01.2015.	277/14 од 15.04.2015.	25/15 од 10.06.2015.	106/15 од 22.12.2015.
213/14 од 21.01.2015.	278/14 од 29.01.2015.	26/15 од 27.07.2015.	107/15 од 30.11.2015.
215/14 од 12.12.2014.	279/14 од 04.02.2015.	27/15 од 08.09.2015.	108/15 од 09.11.2015.
216/14 од 14.01.2015.	281/14 од 27.02.2015.	28/15 од 24.07.2015.	114/15 од 26.06.2015.
217/14 од 31.10.2014.	283/14 од 19.02.2015.	31/15 од 25.08.2015.	122/15 од 17.11.2015.
218/14 од 25.11.2014.	285/14 од 02.04.2015.	32/15 од 13.01.2016.	123/15 од 30.11.2015.
220/14 од 04.02.2015.	287/14 од 08.05.2015.	33/15 од 11.01.2016.	124/15 од 24.11.2015.
222/14 од 14.01.2015.	288/14 од 21.01.2015.	34/15 од 17.09.2015.	127/15 од 30.11.2015.
223/14 од 27.11.2014.	290/14 од 21.03.2016.	35/15 од 25.01.2016.	129/15 од 11.01.2016.
224/14 од 01.10.2014.	291/14 од 18.02.2015.	38/15 од 11.01.2016.	130/15 од 17.12.2015.
226/14 од 27.10.2014.	293/14 од 25.06.2015.	39/15 од 23.09.2015.	131/15 од 13.10.2015.
227/14 од 19.02.2015.	294/14 од 21.07.2015.	40/15 од 02.12.2015.	133/15 од 25.02.2016.
228/14 од 27.02.2015.	301/14 од 22.12.2015.	41/15 од 17.09.2015.	136/15 од 13.01.2016.
230/14 од 29.01.2015.	303/14 од 25.03.2015.	42/15 од 27.08.2015.	141/15 од 22.12.2015.
231/14 од 03.02.2015.	306/14 од 16.10.2015.	43/15 од 16.10.2015.	143/15 од 13.01.2016.
232/14 од 23.06.2014.	310/14 од 18.02.2015.	45/15 од 15.10.2015.	147/15 од 30.11.2015.
233/14 од 19.11.2014.	311/14 од 06.11.2015.	46/15 од 24.07.2015.	153/15 од 24.02.2016.
235/14 од 12.12.2014.	312/14 од 08.07.2015.	50/15 од 18.11.2015.	154/15 од 23.12.2015.
236/14 од 19.10.2015.	315/14 од 14.05.2015.	51/15 од 28.09.2015.	155/15 од 25.08.2015.
237/14 од 01.12.2014.	317/14 од 02.07.2015.	52/15 од 17.09.2015.	156/15 од 27.08.2015.
238/14 од 19.11.2014.	321/14 од 17.06.2015.	53/15 од 23.11.2015.	159/15 од 15.01.2016.
239/14 од 22.12.2014.	323/14 од 28.09.2015.	54/15 од 17.06.2015.	161/15 од 15.03.2016.
240/14 од 26.05.2014.	324/14 од 09.11.2015.	55/15 од 28.09.2015.	164/15 од 29.01.2016.
241/14 од 18.03.2015.	325/14 од 27.08.2015.	56/15 од 07.09.2015.	165/15 од 17.03.2016.
243/14 од 03.12.2014.	326/14 од 18.02.2014.	57/15 од 13.01.2016.	167/15 од 27.01.2016.
244/14 од 26.12.2014.	327/14 од 23.09.2015.	58/15 од 21.04.2015.	171/15 од 17.11.2015.
245/14 од 21.01.2015.	330/14 од 02.06.2015.	64/15 од 24.07.2015.	174/15 од 23.09.2015.
246/14 од 03.12.2014.	331/14 од 26.06.2015.	65/15 од 17.09.2015.	182/15 од 08.02.2016.
247/14 од 25.09.2014.	333/14 од 18.03.2015.	69/15 од 15.01.2016.	184/15 од 16.11.2015.
248/14 од 28.03.2016.	335/14 од 02.06.2015.	70/15 од 29.09.2015.	187/15 од 06.11.2015.
250/14 од 26.05.2015.	336/14 од 25.03.2015.	72/15 од 05.10.2015.	190/15 од 17.03.2016.
251/14 од 22.12.2014.	337/14 од 25.09.2015.	73/15 од 22.12.2015.	192/15 од 18.03.2016.
253/14 од 27.02.2015.	341/14 од 20.07.2015.	78/15 од 10.11.2015.	193/15 од 26.02.2016.
254/14 од 03.12.2014.	342/14 од 08.05.2015.	79/15 од 10.11.2015.	194/15 од 06.04.2016.
256/14 од 26.01.2015.	343/14 од 03.02.2015.	81/15 од 25.02.2016.	195/15 од 10.03.2016.
257/14 од 07.07.2014.	345/14 од 18.05.2015.	82/15 од 18.11.2015.	197/15 од 04.12.2015.
258/14 од 08.07.2015.	2/15 од 22.09.2015.	83/15 од 19.11.2015.	198/15 од 07.04.2016.
259/14 од 19.01.2015.	4/15 од 23.09.2015.	86/15 од 21.09.2015.	207/15 од 27.01.2016.
260/14 од 19.02.2015.	9/15 од 27.02.2015.	87/15 од 27.10.2015.	209/15 од 24.02.2016.
262/14 од 05.03.2015.	12/15 од 15.12.2015.	88/15 од 13.10.2015.	2/16 од 11.02.2016.
264/14 од 31.03.2015.	13/15 од 17.09.2015.	89/15 од 09.11.2015.	5/16 од 07.04.2016.
265/14 од 13.11.2014.	14/15 од 25.08.2015.	91/15 од 23.11.2015.	12/16 од 26.02.2016.
266/14 од 10.03.2015.	15/15 од 24.09.2015.	97/15 од 01.10.2015.	
268/14 од 05.02.2015.	16/15 од 29.01.2015.	99/15 од 23.12.2015.	
269/14 од 05.06.2015.	17/15 од 09.03.2015.	100/15 од 26.02.2016.	

Окружни суд у Сремској Митровици

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 19.06.2008.	11/06 од 17.09.2007.	15/06 од 01.10.2007.	8/07 од 06.06.2008.
5/06 од 19.10.2007.	12/06 од 28.09.2007.	3/07 од 20.02.2009.	1/08 од 05.12.2008.
7/06 од 25.02.2008.	13/06 од 08.12.2008.	4/07 од 13.07.2009.	3/08 од 25.11.2008.
8/06 од 25.02.2008.	14/06 од 21.03.2008.	6/07 од 26.11.2007.	

Виши суд у Сремској Митровици

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/10 од 08.12.2010.	17/12 од 28.12.2012.	44/13 од 26.01.2015.	51/14 од 20.02.2015.
4/10 од 30.12.2010.	32/12 од 10.07.2014.	48/13 од 27.02.2015.	57/14 од 30.06.2014.
5/10 од 14.09.2011.	35/12 од 20.03.2013.	50/13 од 31.01.2015.	76/14 од 28.01.2015.
7/10 од 30.12.2010.	47/12 од 11.03.2015.	54/13 од 05.02.2015.	100/14 од 28.01.2015.
8/10 од 24.01.2010.	48/12 од 11.10.2013.	55/13 од 26.06.2014.	105/14 од 14.10.2014.
9/10 од 27.07.2011.	1/13 од 24.12.2013.	56/13 од 14.07.2014.	108/14 од 30.01.2015.
10/10 од 29.12.2010.	3/13 од 24.10.2014.	67/13 од 15.04.2015.	109/14 од 28.01.2015.
11/10 од 07.09.2011.	4/13 од 24.03.2014.	68/13 од 23.02.2015.	112/14 од 05.03.2014.
2/11 од 09.02.2011.	14/13 од 29.05.2014.	74/13 од 28.01.2014.	115/14 од 23.02.2015.
3/11 од 17.08.2011.	15/13 од 17.04.2014.	78/13 од 11.03.2015.	116/14 од 02.12.2014.
4/11 од 19.09.2011.	18/13 од 26.12.2013.	11/14 од 31.03.2014.	122/14 од 26.01.2015.
6/11 од 28.12.2012.	23/13 од 05.02.2015.	24/14 од 25.03.2015.	124/14 од 26.01.2015.
7/11 од 22.02.2012.	25/13 од 17.06.2014.	31/14 од 21.04.2015.	129/14 од 26.01.2015.
11/11 од 06.06.2012.	28/13 од 14.07.2014.	32/14 од 07.04.2014.	135/14 од 24.10.2014.
13/11 од 27.12.2011.	34/13 од 20.08.2014.	38/14 од 30.06.2014.	136/14 од 10.02.2015.
14/11 од 26.12.2013.	40/13 од 23.01.2014.	42/14 од 19.03.2015.	141/14 од 13.05.2015.
8/12 од 09.03.2015.	42/13 од 11.02.2015.	45/14 од 31.03.2015.	
9/12 од 22.03.2013.	43/13 од 18.06.2014.	49/14 од 28.03.2014.	

Окружни суд у Суботици

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 12.09.2007.	16/06 од 20.06.2009.	36/06 од 12.10.2009.	7/07 од 05.09.2007.
2/06 од 20.11.2007.	18/06 од 20.06.2009.	38/06 од 22.05.2008.	10/07 од 25.09.2007.
4/06 од 24.08.2009.	20/06 од 20.06.2007.	42/06 од 20.03.2008.	4/08 од 22.05.2008.
8/06 од 20.06.2009.	24/06 од 11.03.2008.	44/06 од 22.05.2008.	8/08 од 20.06.2009.
10/06 од 20.06.2009.	26/06 од 20.06.2007.	48/06 од 20.06.2007.	10/08 од 22.05.2008.
12/06 од 20.06.2009.	28/06 од 20.06.2009.	54/06 од 20.06.2007.	18/08 од 28.12.2009.
14/06 од 20.06.2007.	30/06 од 20.06.2009.	3/07 од 01.10.2007.	21/08 од 20.06.2009.

Виши суд у Суботици

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

7/10 од 30.05.2011.	49/10 од 28.03.2011.	80/10 од 29.02.2012.	26/11 од 19.09.2012.
8/10 од 21.07.2011.	51/10 од 22.09.2011.	82/10 од 03.03.2011.	27/11 од 21.12.2011.
9/10 од 12.04.2011.	54/10 од 30.05.2011.	84/10 од 20.06.2011.	28/11 од 20.12.2011.
14/10 од 30.05.2011.	55/10 од 10.05.2011.	1/11 од 20.12.2011.	29/11 од 29.02.2012.
17/10 од 11.02.2011.	57/10 од 13.04.2011.	5/11 од 22.06.2011.	30/11 од 23.12.2011.
19/10 од 10.05.2011.	58/10 од 15.09.2011.	7/11 од 15.11.2011.	31/11 од 09.03.2012.
21/10 од 13.09.2011.	59/10 од 22.09.2011.	8/11 од 18.05.2011.	33/11 од 25.04.2012.
24/10 од 13.04.2011.	61/10 од 22.09.2011.	9/11 од 20.12.2011.	35/11 од 22.02.2012.
29/10 од 11.02.2011.	65/10 од 28.03.2011.	11/11 од 07.09.2011.	36/11 од 01.02.2012.
31/10 од 24.11.2011.	67/10 од 05.04.2011.	12/11 од 07.03.2012.	5/12 од 18.04.2012.
33/10 од 28.03.2011.	69/10 од 05.04.2011.	13/11 од 18.04.2012.	9/12 од 25.04.2012.
35/10 од 10.05.2011.	70/10 од 03.03.2011.	15/11 од 01.09.2011.	13/12 од 18.04.2012.
36/10 од 13.04.2011.	71/10 од 05.04.2011.	17/11 од 12.04.2012.	15/12 од 25.04.2012.
38/10 од 13.04.2011.	72/10 од 06.04.2011.	18/11 од 07.09.2011.	41/12 од 25.06.2012.
39/10 од 12.04.2011.	74/10 од 30.05.2011.	21/11 од 21.12.2011.	55/12 од 28.06.2012.
41/10 од 11.02.2011.	75/10 од 19.05.2011.	23/11 од 15.11.2011.	
43/10 од 12.04.2011.	76/10 од 03.03.2011.	24/11 од 28.12.2011.	
46/10 од 13.04.2011.	77/10 од 11.02.2011.	25/11 од 29.02.2012.	

Окружни суд у Ужицу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 21.03.2007.	24/06 од 01.10.2007.	22/07 од 20.11.2007.	8/08 од 23.10.2008.
4/06 од 21.03.2007.	25/06 од 27.12.2007.	23/07 од 20.11.2007.	10/08 од 23.10.2008.
5/06 од 29.06.2007.	1/07 од 23.04.2007.	24/07 од 20.11.2007.	11/08 од 18.06.2009.
6/06 од 29.06.2007.	2/07 од 04.12.2007.	25/07 од 04.12.2007.	12/08 од 23.10.2008.
7/06 од 29.06.2007.	3/07 од 07.06.2007.	26/07 од 16.10.2007.	14/08 од 23.10.2008.
8/06 од 27.02.2007.	4/07 од 01.10.2007.	27/07 од 16.10.2007.	15/08 од 23.10.2008.
9/06 од 20.11.2007.	5/07 од 27.02.2007.	28/07 од 16.10.2007.	16/08 од 23.10.2008.
10/06 од 23.04.2007.	6/07 од 23.04.2007.	29/07 од 01.10.2007.	17/08 од 23.12.2008.
11/06 од 27.02.2007.	7/07 од 21.03.2007.	30/07 од 27.12.2007.	18/08 од 23.12.2008.
12/06 од 16.10.2007.	8/07 од 21.03.2007.	31/07 од 16.10.2007.	19/08 од 23.12.2008.
13/06 од 21.03.2007.	9/07 од 16.10.2007.	32/07 од 20.11.2007.	20/08 од 23.12.2008.
14/06 од 21.03.2007.	10/07 од 16.10.2007.	34/07 од 20.11.2007.	21/08 од 23.12.2008.
15/06 од 27.02.2007.	11/07 од 23.04.2007.	35/07 од 20.11.2007.	2/09 од 18.06.2009.
16/06 од 04.12.2007.	12/07 од 16.10.2007.	37/07 од 04.12.2007.	3/09 од 18.06.2009.
17/06 од 01.10.2007.	13/07 од 23.04.2007.	38/07 од 23.04.2008.	4/09 од 18.06.2009.
18/06 од 27.02.2007.	14/07 од 01.10.2007.	1/08 од 23.04.2008.	5/09 од 18.06.2009.
19/06 од 01.10.2007.	15/07 од 01.10.2007.	2/08 од 23.04.2008.	6/09 од 18.06.2009.
20/06 од 01.10.2007.	17/07 од 29.06.2007.	4/08 од 23.04.2008.	7/09 од 18.06.2009.
21/06 од 29.06.2007.	18/07 од 24.07.2007.	5/08 од 23.04.2008.	
22/06 од 23.04.2007.	19/07 од 04.12.2007.	6/08 од 23.04.2008.	
23/06 од 21.03.2007.	21/07 од 29.06.2007.	7/08 од 26.06.2008.	

Виши суд у Ужицу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

2/10 од 21.05.2010.	8/12 од 08.05.2012.	11/13 од 04.03.2014.	15/14 од 05.08.2014.
3/10 од 30.03.2010.	9/12 од 25.04.2012.	13/13 од 07.08.2013.	16/14 од 25.03.2014.
4/10 од 09.03.2010.	11/12 од 08.05.2012.	14/13 од 25.03.2014.	17/14 од 21.10.2014.
5/10 од 09.03.2010.	12/12 од 25.04.2012.	15/13 од 05.11.2013.	18/14 од 16.09.2014.
6/10 од 30.03.2010.	14/12 од 27.11.2012.	16/13 од 05.11.2013.	19/14 од 16.09.2014.
7/10 од 30.03.2010.	15/12 од 08.05.2012.	18/13 од 05.11.2013.	20/14 од 05.08.2014.
8/10 од 30.03.2010.	17/12 од 25.09.2012.	19/13 од 10.09.2013.	21/14 од 14.10.2014.
9/10 од 30.03.2010.	18/12 од 23.10.2012.	20/13 од 10.09.2013.	22/14 од 02.09.2014.
10/10 од 27.04.2010.	19/12 од 10.07.2012.	21/13 од 18.12.2013.	23/14 од 24.06.2014.
12/10 од 09.11.2010.	20/12 од 18.09.2012.	22/13 од 13.05.2014.	24/14 од 09.04.2014.
13/10 од 14.12.2010.	22/12 од 26.12.2012.	23/13 од 10.12.2013.	25/14 од 02.09.2014.
1/11 од 10.05.2011.	24/12 од 26.12.2012.	25/13 од 04.03.2014.	26/14 од 27.05.2014.
2/11 од 23.03.2011.	27/12 од 10.07.2012.	28/13 од 26.03.2014.	27/14 од 14.10.2014.
3/11 од 10.05.2011.	28/12 од 28.09.2012.	29/13 од 17.12.2013.	28/14 од 25.03.2015.
4/11 од 10.05.2011.	29/12 од 23.10.2012.	30/13 од 21.01.2014.	29/14 од 24.06.2014.
5/11 од 05.07.2011.	30/12 од 23.10.2012.	31/13 од 09.04.2014.	30/14 од 16.09.2014.
5/11 од 27.03.2012.	31/12 од 06.11.2012.	33/13 од 25.02.2014.	31/14 од 09.04.2014.
6/11 од 05.07.2011.	33/12 од 01.04.2013.	34/13 од 24.06.2014.	32/14 од 21.10.2014.
8/11 од 21.09.2011.	35/12 од 27.11.2012.	37/13 од 09.04.2014.	33/14 од 14.10.2014.
9/11 од 18.10.2011.	36/12 од 13.12.2012.	38/13 од 09.04.2014.	35/14 од 10.06.2014.
10/11 од 23.11.2011.	38/12 од 13.12.2012.	39/13 од 10.06.2014.	38/14 од 02.09.2014.
11/11 од 23.11.2011.	40/12 од 19.03.2013.	41/13 од 27.05.2014.	40/14 од 25.03.2015.
12/11 од 03.11.2011.	41/12 од 04.06.2013.	42/13 од 10.06.2014.	43/14 од 23.12.2014.
13/11 од 20.12.2011.	42/12 од 19.03.2013.	43/13 од 10.06.2014.	46/14 од 21.10.2014.
14/11 од 23.11.2011.	43/12 од 10.04.2013.	44/13 од 10.06.2014.	47/14 од 25.03.2015.
15/11 од 19.04.2012.	44/12 од 27.08.2013.	45/13 од 10.06.2014.	49/14 од 04.03.2015.
16/11 од 21.12.2011.	1/13 од 24.07.2013.	1/14 од 24.02.2014.	50/14 од 23.12.2014.
17/11 од 21.12.2011.	2/13 од 27.08.2013.	2/14 од 27.05.2014.	51/14 од 08.09.2015.
18/11 од 02.10.2012.	3/13 од 08.10.2013.	3/14 од 24.06.2014.	3/15 од 25.03.2015.
19/11 од 21.02.2012.	4/13 од 24.07.2013.	4/14 од 13.05.2014.	5/15 од 12.05.2015.
2/12 од 25.04.2012.	5/13 од 27.08.2013.	6/14 од 25.02.2014.	6/15 од 12.05.2015.
3/12 од 29.05.2012.	6/13 од 22.10.2013.	9/14 од 01.04.2014.	7/15 од 05.08.2015.
4/12 од 25.03.2012.	7/13 од 05.11.2013.	10/14 од 22.07.2014.	8/15 од 05.08.2015.
6/12 од 25.04.2012.	9/13 од 24.07.2013.	11/14 од 22.07.2014.	9/15 од 05.08.2015.
7/12 од 25.04.2012.	10/13 од 18.06.2013.	12/14 од 05.08.2014.	

Окружни суд у Чачку

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 23.01.2008.	15/06 од 07.12.2007.	24/06 од 23.02.2007.	9/07 од 07.12.2007.
4/06 од 28.12.2007.	16/06 од 27.12.2007.	27/06 од 12.06.2008.	12/07 од 19.10.2007.
5/06 од 23.02.2007.	17/06 од 08.02.2008.	29/06 од 26.12.2008.	13/07 од 07.12.2007.
7/06 од 24.04.2008.	18/06 од 07.12.2007.	30/06 од 11.04.2007.	14/07 од 23.01.2008.
8/06 од 22.12.2006.	21/06 од 24.04.2008.	31/06 од 24.12.2008.	15/07 од 08.02.2008.
10/06 од 23.01.2008.	22/06 од 22.10.2009.	33/06 од 24.08.2007.	18/07 од 07.12.2007.
11/06 од 11.04.2007.	23/06 од 16.04.2008.	7/07 од 22.09.2009.	27/07 од 12.03.2008.

28/07 од 07.12.2007.	4/08 од 28.01.2009.	4/09 од 22.10.2009.	9/09 од 22.10.2009.
31/07 од 26.11.2009.	5/08 од 27.11.2008.	5/09 од 22.10.2009.	10/09 од 26.11.2009.
1/08 од 27.11.2008.	6/08 од 26.11.2009.	6/09 од 10.09.2009.	11/09 од 26.11.2009.
2/08 од 26.12.2008.	10/08 од 16.09.2009.	7/09 од 22.10.2009.	12/09 од 22.10.2009.
3/08 од 10.09.2009.	2/09 од 22.10.2009.	8/09 од 22.10.2009.	14/09 од 26.11.2009.

Виши суд у Чачку

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

6/06 од 25.03.2010.	1/11 од 27.01.2011.	66/12 од 31.10.2013.	67/13 од 03.07.2014.
9/06 од 29.04.2010.	3/11 од 14.04.2011.	67/12 од 11.04.2013.	68/13 од 10.07.2014.
2/07 од 10.06.2010.	5/11 од 10.11.2011.	93/12 од 13.06.2013.	69/13 од 05.06.2014.
7/08 од 18.03.2010.	6/11 од 08.09.2011.	112/12 од 22.11.2013.	71/13 од 17.03.2015.
8/08 од 22.02.2010.	7/11 од 08.09.2011.	118/12 од 19.04.2013.	72/13 од 15.01.2013.
3/09 од 22.02.2010.	8/11 од 24.02.2012.	119/12 од 07.03.2013.	1/14 од 27.01.2015.
13/09 од 22.02.2010.	9/11 од 10.11.2011.	120/12 од 30.05.2013.	2/14 од 01.09.2014.
4/10 од 09.12.2010.	11/11 од 12.04.2012.	126/12 од 12.09.2013.	3/14 од 06.04.2015.
7/10 од 04.11.2010.	12/11 од 22.03.2012.	127/12 од 05.07.2013.	4/14 од 01.09.2014.
8/10 од 29.04.2010.	13/11 од 24.02.2012.	129/12 од 27.03.2014.	5/14 од 11.09.2014.
9/10 од 01.07.2010.	14/11 од 24.02.2012.	6/13 од 05.07.2013.	9/14 од 10.11.2014.
11/10 од 25.11.2010.	16/11 од 24.05.2012.	7/13 од 29.08.2013.	10/14 од 24.03.2014.
13/10 од 25.11.2010.	1/12 од 30.08.2012.	8/13 од 21.08.2014.	12/14 од 06.11.2014.
16/10 од 24.03.2011.	2/12 од 28.02.2013.	14/13 од 13.09.2013.	13/14 од 03.03.2015.
18/10 од 30.09.2010.	3/12 од 07.06.2012.	16/13 од 05.07.2013.	17/14 од 23.09.2014.
19/10 од 17.02.2011.	5/12 од 21.02.2013.	19/13 од 27.03.2014.	18/14 од 10.09.2014.
20/10 од 07.10.2010.	8/12 од 30.05.2013.	21/13 од 05.06.2014.	19/14 од 25.12.2014.
21/10 од 30.09.2010.	10/12 од 03.07.2013.	24/13 од 05.06.2014.	25/14 од 30.03.2015.
22/10 од 09.12.2010.	12/12 од 27.12.2012.	25/13 од 13.09.2013.	29/14 од 30.03.2015.
23/10 од 01.07.2010.	14/12 од 31.10.2013.	36/13 од 28.03.2014.	36/14 од 12.01.2016.
26/10 од 25.11.2010.	15/12 од 18.10.2012.	38/13 од 10.06.2014.	38/14 од 05.05.2015.
27/10 од 24.03.2011.	18/12 од 07.03.2013.	44/13 од 04.09.2014.	46/14 од 24.02.2015.
28/10 од 27.01.2011.	19/12 од 22.06.2012.	46/13 од 11.03.2014.	47/14 од 16.03.2015.
32/10 од 04.10.2010.	20/12 од 12.09.2013.	47/13 од 04.09.2014.	9/15 од 25.01.2016.
37/10 од 09.12.2010.	25/12 од 23.01.2014.	48/13 од 07.07.2014.	
38/10 од 27.01.2011.	36/12 од 05.07.2013.	50/13 од 11.03.2014.	
41/10 од 24.03.2011.	39/12 од 10.05.2013.	55/13 од 03.07.2014.	

Окружни суд у Шапцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

1/06 од 07.12.2006.	18/06 од 07.12.2006.	29/06 од 04.10.2007.	42/06 од 06.08.2007.
3/06 од 08.05.2007.	19/06 од 03.11.2007.	30/06 од 02.04.2007.	46/06 од 26.12.2006.
4/06 од 27.02.2007.	20/06 од 06.08.2007.	31/06 од 30.03.2007.	48/06 од 30.03.2007.
6/06 од 07.12.2006.	21/06 од 30.11.2007.	34/06 од 23.02.2007.	51/06 од 06.08.2007.
7/06 од 23.02.2007.	22/06 од 24.04.2007.	36/06 од 08.05.2007.	52/06 од 27.02.2007.
15/06 од 29.06.2007.	24/06 од 27.02.2007.	37/06 од 15.12.2006.	55/06 од 27.04.2007.
16/06 од 30.03.2007.	27/06 од 30.11.2007.	39/06 од 06.08.2007.	56/06 од 04.10.2007.
17/06 од 27.04.2007.	28/06 од 23.02.2007.	41/06 од 30.03.2007.	57/06 од 30.03.2007.

58/06 од 06.08.2007.	13/07 од 24.04.2007.	32/07 од 30.03.2007.	7/08 од 06.11.2008.
59/06 од 27.02.2007.	14/07 од 22.06.2009.	36/07 од 01.08.2008.	8/08 од 06.11.2008.
60/06 од 27.02.2007.	15/07 од 21.12.2007.	37/07 од 12.10.2007.	13/08 од 12.12.2008.
61/06 од 01.08.2008.	16/07 од 27.04.2007.	39/07 од 12.10.2007.	15/08 од 11.12.2008.
1/07 од 27.04.2007.	18/07 од 24.04.2007.	44/07 од 30.11.2007.	16/08 од 11.12.2008.
2/07 од 23.02.2007.	19/07 од 24.04.2007.	45/07 од 29.10.2008.	17/08 од 11.12.2008.
3/07 од 23.02.2007.	20/07 од 24.04.2007.	47/07 од 29.10.2008.	1/09 од 22.06.2009.
4/07 од 29.06.2007.	21/07 од 12.10.2007.	49/07 од 13.11.2008.	3/09 од 11.05.2009.
7/07 од 27.02.2007.	23/07 од 30.11.2007.	52/07 од 01.08.2008.	4/09 од 22.06.2009.
8/07 од 21.12.2007.	25/07 од 21.12.2007.	53/07 од 29.10.2008.	5/09 од 11.05.2009.
9/07 од 08.05.2007.	28/07 од 01.08.2008.	3/08 од 01.08.2008.	6/09 од 22.06.2009.
10/07 од 27.04.2007.	29/07 од 29.06.2007.	4/08 од 06.11.2008.	20/09 од 23.12.2009.
11/07 од 27.04.2007.	30/07 од 30.11.2007.	5/08 од 06.11.2008.	
12/07 од 01.08.2008.	32/07 од 04.10.2007.	6/08 од 01.08.2008.	

Виши суд у Шапцу

Решења о рехабилитацији, Рех бр.

5/10 од 07.12.2010.	35/12 од 25.03.2013.	29/13 од 02.09.2014.	21/14 од 03.12.2014.
6/10 од 30.03.2012.	36/12 од 25.03.2013.	31/13 од 02.07.2015.	22/14 од 17.07.2014.
1/11 од 30.03.2012.	37/12 од 25.03.2013.	32/13 од 29.04.2014.	23/14 од 16.09.2014.
3/11 од 30.03.2012.	38/12 од 14.11.2013.	33/13 од 28.02.2014.	25/14 од 02.06.2015.
4/11 од 30.03.2012.	39/12 од 27.05.2013.	34/13 од 20.02.2014.	27/14 од 04.06.2015.
5/11 од 17.10.2014.	40/12 од 25.03.2013.	35/13 од 20.02.2014.	28/14 од 29.07.2014.
1/12 од 08.11.2012.	42/12 од 12.03.2013.	36/13 од 01.04.2014.	30/14 од 22.05.2014.
3/12 од 09.01.2013.	43/12 од 16.09.2013.	37/13 од 25.02.2014.	31/14 од 24.10.2014.
4/12 од 28.02.2012.	46/12 од 27.05.2013.	38/13 од 27.05.2014.	35/14 од 26.05.2015.
6/12 од 17.01.2013.	1/13 од 28.03.2013.	39/13 од 02.07.2014.	37/14 од 02.07.2014.
8/12 од 24.12.2013.	2/13 од 10.06.2013.	40/13 од 27.04.2015.	38/14 од 19.02.2015.
9/12 од 31.01.2013.	3/13 од 27.05.2013.	41/13 од 02.09.2014.	39/14 од 24.04.2014.
10/12 од 11.03.2013.	4/13 од 10.09.2013.	42/13 од 29.04.2014.	41/14 од 26.05.2015.
11/12 од 11.12.2012.	5/13 од 19.11.2013.	43/13 од 25.03.2014.	42/14 од 05.05.2015.
12/12 од 21.02.2013.	6/13 од 22.10.2013.	44/13 од 25.03.2014.	43/14 од 16.09.2014.
14/12 од 24.12.2013.	7/13 од 04.07.2013.	45/13 од 24.04.2014.	44/14 од 05.03.2015.
15/12 од 25.12.2012.	8/13 од 10.09.2013.	46/13 од 24.04.2014.	45/14 од 02.06.2015.
16/12 од 10.01.2013.	9/13 од 25.07.2013.	1/14 од 20.03.2014.	47/14 од 23.07.2015.
17/12 од 28.03.2013.	11/13 од 14.11.2013.	2/14 од 28.01.2014.	49/14 од 22.05.2015.
18/12 од 01.02.2013.	12/13 од 05.09.2013.	4/14 од 29.07.2014.	50/14 од 22.01.2015.
20/12 од 14.12.2012.	14/13 од 10.09.2013.	6/14 од 02.07.2014.	51/14 од 05.03.2015.
22/12 од 30.01.2013.	15/13 од 16.09.2013.	7/14 од 06.11.2014.	52/14 од 12.03.2015.
23/12 од 12.03.2013.	16/13 од 10.10.2013.	8/14 од 02.09.2014.	1/15 од 26.02.2015.
24/12 од 24.12.2013.	17/13 од 24.06.2014.	9/14 од 29.04.2014.	2/15 од 09.04.2015.
25/12 од 22.04.2013.	18/13 од 05.09.2013.	12/14 од 06.06.2014.	5/15 од 29.12.2015.
27/12 од 27.05.2013.	19/13 од 29.07.2014.	13/14 од 02.09.2014.	6/15 од 23.07.2015.
29/12 од 01.04.2013.	22/13 од 24.12.2013.	15/14 од 23.07.2015.	7/15 од 24.12.2015.
30/12 од 15.04.2013.	24/13 од 09.09.2014.	16/14 од 03.07.2014.	8/15 од 22.01.2016.
31/12 од 16.01.2013.	26/13 од 27.11.2013.	17/14 од 02.07.2014.	10/15 од 01.03.2016.
32/12 од 12.03.2013.	27/13 од 29.05.2015.	18/14 од 29.09.2014.	
34/12 од 13.12.2012.	28/13 од 24.12.2013.	20/14 од 17.06.2014.	

